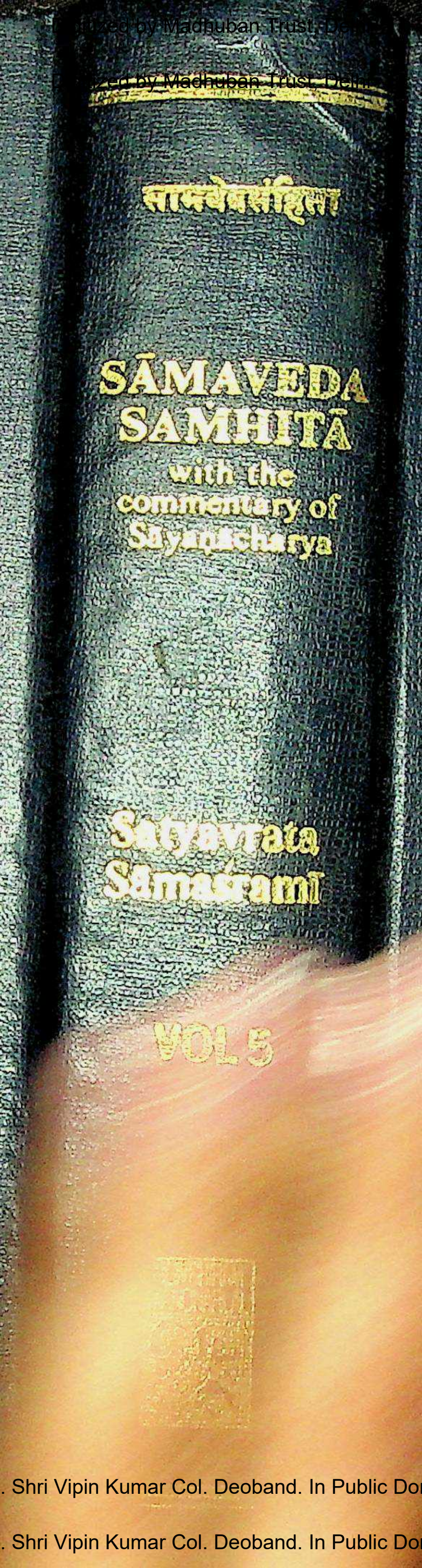
Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सामवेदसंहिता

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

zed by Madhuban Trust, Delhi

. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Dor

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सामवेदसंहिता

SĀMAVEDA SAMHITĀ with the commentary of Sāyanācharya

Satyavrata Sāmaśramī

VOL 5

Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सामवेदसंहिता

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सामवेदसंहिता

उत्तरार्चिकः

सप्तमादि-प्रपाठकत्रयात्मकः

पञ्चमो भागः

भगवत्सायणाचार्य्य-विरचित-भाष्य-सहित

अधीतवेद-"प्रत्नकम्रनन्दिनी"-सम्पादकेन
श्रीसत्यव्रतसामश्रमिभट्टाचार्य्येण
वङ्गसामगेन
टीकितो यथावसरं शोधितश्च ।

मुन्शीराम मनोहरलाल
पब्लिशर्स प्रा.लि.

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

SĀMAVEDA SAṀHITĀ

with the commentary of Sāyaṇa Āchārya

Edited by

Satyavrata Sāmaśramī Bhattacharyya

VOLUME V

MUNSHIRAM MANOHARLAL

Price : 3500 for 5 volumes

Originally Published in Bibliotheca Indica, Calcutta, 1871-78.
New Series nos. 376, 382, 385, 389, 398, 402, 413 and 414.

Reprinted 1983

Printed and published by Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd.,
Post Box 5715, 54 Rani Jhansi Road, New Delhi-110055.

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सम्पादकोक्तिः ।

—oo—

सामवेदीय-संहिताभागे— छन्दः, आरण्यकः, माहानाम्नः, उत्तरश्चेति चत्वार आर्च्चिक-ग्रन्थाः ; एकश्च स्तोभ-ग्रन्थः ; गेयम्, आरण्यम्, ऊहम्, ऊह्यञ्चेति चत्वारः प्रधानाः ; माहानाम्नम् आरण्यं तवस्थावीयं गायत्रञ्चेति तेषामेव परिशिष्टरूपाः —इत्यष्टौ गानग्रन्थाः ; एषामेव त्रयोदशानां संहितात्व-व्यवहारो दृश्यते साम्प्रतम् । वस्तुतस्तु सामवेदसंहिता-शब्देन गानग्रन्थाएव ग्रहणीयाः तेष्वेव साम-व्यवहारात् जैमिन्यादि-कृत-साम-लक्षण-सङ्गतेश्च (१अ० १पा० ३४सू०), आर्च्चिक-ग्रन्थानान्तु सामवेदीयत्व मतिप्राचीनार्यकोविदैः सामार्थ-बोधसु-कराय दैवतादिसामाख्याभिव्यक्तयेऽपि च श्रौते कर्म्मणि विहितानां सामशून्यानामपि कत्यृचां स्वरूपख्यापनाय च ऋग्वेदात्सङ्गृह्य विहित मिति च स्फुटम् । परमिह गतानुगतिकन्यायेन विवरणकृन्माधवस्य वर्त्मना, वेददीपकार-सायण-दर्शित-युक्त्या (१भा० ८८पृ०) चानुसरणं सुगममिति आर्च्चिक-प्राधान्ये-नैव यथायथं सामनि सम्पादितानि । तथाहि—गेयगानं छन्द-आर्च्चिक-मूलकं ग्रथितञ्चार्च्चिक-क्रमेणैवेत्यव्याहतं सम्पन्नं तन्मुद्र-णम् । आरण्यगानं किञ्चिदारण्यक-मूलकं परञ्च तत्क्रमानुगतम्,

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

किञ्चित्स्तोभमूलकं तदपि न तत्क्रमानुगतम्, किञ्चिच्च छन्दोग्रन्थमूलकमेव, व्रतादि-पर्वानुरोधएवैवंग्रथने निदान मनुमीयते, तत्रारण्यक-मुद्रणावसरे एवारण्यक-मूलकानां साम्नां चयनं कृत मपरेषान्तु तत्परिशिष्टत्वेन तद्गानग्रन्थानुसारत एव मुद्रण मिह सम्पन्नम्, यतश्च यतश्च कृतं तत्सामचयनं तत्र तत्र तथा सङ्केतित मपि यथा च तत् स्फुटं झटिति बुद्ध्येतनाम। तृतीयमूहगान मुत्तरार्चिकमूलकं परन्न तदार्चिकानुसृत मपितु दशरात्र-पर्वादि-क्रमेणैव ग्रथितन्ततोऽत्रापि तत्क्रम मनादृत्य ऋक् क्रमेणेव चयन-पूर्वकञ्जातन्तन्मुद्रणम्, एवञ्चोहगानं हतमिति धिया तस्यैव पुनरुज्जीवनाय कृतश्च सामानुसृत-सूची-प्रयासः (५भा० सू० त'-पृष्ठतः) तेनैव च्छमतां भगवानार्य्यागमः। तुरीय मूह्यगान मप्युत्तरार्चिक-मूलकम्परमेकस्यैवोहस्य क्रमभङ्गेन सर्वासामेव सामवता मुत्तरार्चिकर्चां सामलाभादुदाहरणदानप्रयासस्य चरितार्थत्वान्न तस्येत्थं दुर्दशा कृता, मुद्रितमेतदुत्तरार्चिक-परिशिष्ट-रूपेणेह। माहानाम्न्यादीनि तु तत्वतः परिशिष्ट-रूपाण्येवेति न तेष्वस्ति वक्तव्यविशेषः। स्तोभग्रन्थस्य चारण्यक-परिशिष्टत्वं दृष्ट्यैव प्रतीयतइति कृतस्तथैव व्यवहारः॥

सायणाचार्य्यकृत--वेददीपनाम--टीका--सहितैवैषा संहिता सम्पादिता, तत्र वेददीपस्य पुस्तकं तु काशीनिवासि-सुप्रथितनाम-परलोकगतिवामनशास्त्रिपुत्र-रामशास्त्रिणः एक मति-शुद्धं (रा०

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

चिह्नितं), तदनुलिखित मास्यायितिकीयं द्वितीयं (इत्यानुलिखितं), श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य्याणां गौड़स्वामीति-भूप्रसिद्धानां काशीभूषणानाञ्च मद्गुरूणां खण्डितं तृतीयं (गौ० चिह्नितं), तथा भूमिकामात्रस्य मदीयं (सा० चिह्नितं) चतुर्थम्, लब्धम् ; तदेतच्चतुष्टयावलम्बनेनैव पाठभेदादि-विचार-पुरःसरमिह तन्मुद्रणं सम्पन्नम्, परं मुद्राकरादि-दोषादीक्षण-च्युति-दोषाच्च सम्भाव्येतैवात्राशुद्धिकं किञ्चित्, तत् क्षम्यतां विद्वज्जनैः। मूलग्रन्थानान्तु बहूनि पुस्तकानि सङ्गृहीतानि, परमस्मदधीत-पुस्तकदृष्ट्यैव शोधनं सम्पन्नम्, पाठ-भेदादेव शाखाभेद इति तत्र पाठभेदस्य का कथा? परमाद्दरादि-गानकृत-पाठभेदस्तु विद्यत एवोक्तञ्च तत् सायणेन स्व-वेददीप-भूमिकायां न्यायमाला-समुद्धरण-प्रयास-पूर्वकं (१भा० १५पृ० सविस्तरम् ॥

अस्याः संहितायाः अपराण्यष्टौ-प्राचीनानि व्याख्यानान्यासन्, तेषाञ्च प्रणेतृ-नामोल्लेखः कृतो निरुक्तभाष्ये भूमिकायां देवराजयज्वना— स्कन्दः भवः माधवः भट्टः मिश्रः श्रीनिवासः भरतः यहश्चेति, तत्राहो सम्प्रति बहुयत्नतो माधवीय-विवरणास्यस्यैवैकमात्रस्यातिजीर्णाशुद्धपुस्तक मेक मद्दंश उभयस्थाना-दाप्ता दितम्, तच्चापीह शरलेशाभ्यां टीप्पन्याकारेण मुद्रितम्, अस्यामन्ये चये ग्रन्था निरुक्तादयः प्रमाणत्वेनोपन्यस्तास्ते तु प्रसिद्धा एव।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ सायणमते आरण्यकस्तु छन्दोग्रन्थस्यैवान्तर्भूतः (१भा० ८१पृ०), महानाम्नीनाञ्च तत्परिशिष्टत्वमेवेति द्वावेव ऋग्-ग्रन्थौ (१भा० २२पृ०), परमेतत् विवरणसम्मतविरुद्धं वैदिक-समाजानभिमतं पुस्तक-लेख-दर्शनेनाप्रतीतञ्चाप्युररीकृत मिह तदीय-व्याख्यानावलम्बनानुरोधात्, अतएवात्र प्राधान्यतो द्विधैव शीर्षकं छन्दआर्च्चिक उत्तरार्च्चिकञ्चेति, अनयोरेवापरेषामन्त-र्भूतत्वम्। तथा अध्यायादि-सङ्ख्याविषयेऽप्यस्य मतान्तरता दृश्यते, व्यक्तीकृतञ्च टीप्पन्या तद् यथायथं सर्वत्र, मुद्रितञ्च तदुभय-मतानुसारत एव सर्वत्र सङ्ख्यादिकम्, परं सूचीपत्रादौ वैदिकसमाजमतसिद्धं ग्रन्थलेखानुगतं विवरण-सम्मत अध्याया-द्यादिकमेव सायणनयविरुद्धमपि व्यवहृतमिति शम् ॥

सामश्रमीत्युपनाम-श्रीसत्यव्रतशर्म्मणः।
भारतखण्डीय वृटिश्-राजधानी-वासिनः।

समजनि लेखोऽयं सप्तदशशत-शकाब्दीय-पौष शुक्ल-पञ्चम्याम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ मन्त्राणामकारादिक्रमेण सूची ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[अ]

मन्त्रप्रतीकम् — पृष्ठम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अग्निःप्रत्नेनजन्मना (७, १, ५, २ = ऊ०)	१५
आग्नेस्थूरं (७, १, १५, ३ = ऊ०)	४०
आत्वाग्रावा (९, १, १६, २ = ऊ०)	३१९
आत्वाविशन्त्विन्दवस् (८, २, २, १ = ऊ १४, १, २—१९, १, १) ..	१७८
आदीङ्केचित् (७, १, ३, २ = ऊ प्रत्नम्पीयूषम्)	७
आनोअग्नेरयिं (७, १, १४, २ = ऊ०)	३८
आनोअग्नेसुचेतुना (७, १, १४, ३ = ऊ०)..	३९
आनोभज (७, १, ४, ३=ऊ०)	१४
आनोरत्नानि (८, ३, १३, ३=ऊ०)	२
आनोविश्वासु (७, १, १, १= ऊ १०, १, २—१२, १, २०) ..	३
आपोहिष्ठा (९, २, १०, १=ऊ०)	३४१
आभात्यग्निर् (८, ३, १५, १ = ऊ १९, १, १०)	२६४
आमन्द्रैरिन्द्र (८, ३, ३, १ = ऊ १८, १, १७)	२२४
आयःपुरं (९, १, ४, १ = ऊ २१, २, ६)	२८५
आशुःशिशानो (९, ३, १, १ = ऊ०)	३५१
आसोमस्वानो (८, २, १२, १=ऊ०)	२०५
आद्दरयः (७, १, १, २ = ऊ०)	२
इदंविष्णुर्वि (८, १, ५, १ = ऊ १४, १, ७)	१८८
इदंश्रेष्ठञ्ज्योतिषाञ्ज्योतिरागाच्चि० (८, ३, १४, १ = ऊ १९, १, ९) ...	२५६
इनोराजन् (७, २, ५, १=ऊ १०, २, २०)	४५
इन्द्रआसान्नेता (९, ३, ३, १ = ऊ०)	३६०
इन्द्रंवाणीरनुत्तमन्युम् (९, १, ११, ६=ऊ०)	३०७
इन्द्रंवोविश्वतस् (८, १, २, १=ऊ०)	१४०
इन्द्रमिद्देवतातय० (७, ३, ८, १=ऊ ११, २, १२,—१३, ३, ५) ...	१०६
इन्द्रश्चवायवेषां (८, १, ५, २=ऊ०)	१५१
इन्द्रस्थातर् (८, २, १०, २=ऊ १५, २, ६)	२०१

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[क]

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[ज]

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

उत्तरार्चिक-साम-पेटिकारूप-ग्रन्थस्य ऊहगानाभिधस्य सूची ॥

॥ प्रथम प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥*

साम	मूलम्	भागे		पृष्ठे ।
१	(१, १, ८, १—३)	३	..	२४
२	(१, १, ९, १—२)	,,	...	४३
३	(,,)	,,	..	४४
४	(१, १, १०, १—३)	,,	...	८१
५	(१, १, १२, १—२)	,,	..	८९
६	(१, १, १२, १—२)	,,	..	९३
७	(१, १, १४, १—२)	,,	..	१०३
८	(१, १, १५, १—३)	,,	...	१०७
९	(१, १, १६ १—२)	,,	..	११६
१०	(१, १, १७, १—३)	,,	...	१२२
११	(१, १, १८, १—३)	,,	..	१३३
१२	(,,)	,,	...	१३४
१३	(१, १, १९, १—३)	,,	..	१६९
१४	(१, १, २०, १—२)	,,	...	१७७
१५	(१, १, २१, १—३)	,,	...	१८५
१६	(१, १, २२, १—२)	,,	...	१८८
१७	(१, १, २३, १—३)	,,	..	१९२
१८	(१, २, १, १—३)	,,	..	१९७
१९	(१, २, २, १—३)	,,	...	२००
२०	(१, २, ३, १—३)	,,	...	२०३

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे		पृष्ठे ।
१	(१, २, ४, १—३)	३	...	२०६
२	(१, २, ५, १—३)	,,	..	२१०
३	(,,)	,,	...	२११
४	(१, २, ६, १—३)	,,	...	२१३
५	(१, २, ७, १—३)	,,	...	२१६
६	(१, २, ८, १—२)	,,	...	२२०
७	(१, २, ९. १—३)	,,	..	२२३
८	(१, २, १०, १—३)	,,	...	२२७
९	(१, २, ११, १—३)	,,	...	२३१
१०	(१, २, १२, १—४)	,,	...	२३४
११	(१, २, १९, २—०)	,,	..	२६९
१२	(१, २, १९, ३—०)	,,	...	,,
१३	(१, २, २०, १—२)	,,	..	२७६
१४	(१, २, २१, १—०)	,,	...	२८८
१५	(१, २, २२, १—०)	५	...	६१२
१६	(१, २, २२, २—०)	३	...	२९१
१७	(१, २, २२, ३—०)	,,	..	,,
१८	(,,)	,,	...	४३९
१९	(२, १, १०, १—३)	,,	...	३१५
२०	(१, १, ९, १—३)	,,	...	४५

* इह चार्द्धशब्दोंऽशपर्य्यायो लक्ष्यते, 'तृतीयोर्द्धः'—इत्युत्तरत्र दर्शनात् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ द्वितीयः प्रपाठकः ॥

—o—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

—

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

—

॥ तृतीयः प्रपाठकः ॥

—o—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

॥ चतुर्थः प्रपाठकः ॥

—o—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
९	(४,२,८,१—२)	४ ...	१४२
१०	(०,१,१५,१—३)	५ ...	६१४
११	(छ०६,२,४,७—८)	,, ..	६०४
१२	(४,२,९,१—३)	४ ...	१४५
१३	(१,१,१८,१—२)	३ ...	१३६
१४	(,,)	,, ..	१३९
१५	(४,२,१०,१—३)	४ ..	१५१
१६	(४,२,११,१—३)	,, ...	१५४
१७	(४,२,१२,१—३)	,, ...	१५७
१८	(४,२,१३,१—३)	,, ...	१५९
१९	(४,२,१४,१—२)	,, ..	१६१
२०	(५,१,११,१—३)	,, ...	२०४

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५,१,११,१—३)	४ ..	२०५
२	(,,)	,, ...	,,
३	(,,)	,, ...	२०६
४	(,,)	,, ...	२०७
५	(,,)	,, ...	२०८
६	(,,)	,, ...	२०९
७	(२,२,९,१—३)	३ ..	४०५
८	(,,)	,, ...	,,
९	(,,)	,, ..	४०६
१०	(,,)	,, ...	४०७
११	(,,)	,, ...	४०८
१२	(,,)	,, ...	४०९

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१३	(,,)	,, ...	४१०
१४	(५,१,१२,१—३)	४ ...	२१४
१५	(५,१,१३,१—२)	३ ...	२२२
१६	(५,१,१४,१—२)	,, ..	२२५
१७	(५,१,१५,१—३)	,, ...	२२८
१८	(,,)	,, ...	२२९
१९	(,,)	,, ...	२३०
२०	(,,)	,, ...	२३१

॥ पञ्चमः प्रपाठकः ॥

—o—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, २, १७, १—२)	३ ..	६४७
२	(३, २, १८, १—३)	,, ...	६५२
३	(५, १, १६, १—३)	४ ...	२३४
४	(,,)	,, ...	,,
५	(,,)	,, ..	२३५
६	(,,)	,, ...	२३६
७	(,,)	,, ...	२३७
८	(,,)	,, ...	२३८
९	(५, १, १७, १—३)	,, ..	२४७
१०	(३, १, ५, १—३)	३ ...	४९७
११	(५, १, १८, १—३)	४ ...	२५१
१२	(५, १, १९, १—३)	,, ...	२०४
१३	(५, १, २०, १—३)	,, ...	२६०
१४	(५, २, ११, १—२)	५ ...	६१९

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ षष्ठः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
२१	(६, १, ९, १—२)	४ ..	४२३
२२	(६, १, १०, १—२)	५ ...	६५८

॥ इति दशरात्र-पर्व ॥ १ ॥

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, १, १०, १—२)	३ ..	३१८
२	(१, १, ९, १—२)	,, ...	५३
३	(,, ॥—२)	५ ...	६०६
४	(,, ३—०)	,, ..	,,
५	४, २, १, १—३)	४ ..	१११
६	(६, १, ५, १—३)	५ ...	६५७
७	(२, १, १५, १—३)	,, ...	६१५
८	(१, १, १७, १—३)	३ ...	१२५
९	(१, १, १८, १—२)	,, ..	१३८
१०	(४, २, ७, १—३)	४ ...	१३५
११	(३, १, २०, १—३)	३ ...	५७६
१२	(१, २, १९, १—२)	,, ..	१६९
१३	(१, २, २०, १—३)	,, ..	१७७
१४	(१, १. १३, १—३)	,, ..	९३
१५	(१, २, २२, २—०)	,, ...	२९१
१६	(,,)	,, ...	,,
१७	(६, २, ३, १—३)	४ ...	४४०
१८	(,, २—०)	,, ..	४४१
१९	(,, ३—०)	,, ...	,,
२०	(,, १—२)	,, ...	,,

॥ सप्तमः प्रपाठकः ॥

—o—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२,१,१०,१—३)	३ ..	३१९
२	(,,)	,, ...	,,
३	(५,२,१२.१ —३)	४ ..	३१२
४	(,,)	,, ...	३१३
५	(,, १॥—३)	५ ..	६४८
६	(२, १, ११, १—२)	३ ..	३२९
७	(२, १, १३, १—३)	,, ..	३३७
८	(१, १, १६, १—२)	,, ...	११७
९	(२, १, १६ १—३)	,, ..	३४८
१०	(६, २, ४, १—३)	४ ...	४५१
११	(२, १, १९, १—२)	३ ...	३७२
१२	(१, १, ८, १—३)	,, ..	२७
१३	(२, २, ९, १—२)	,, ..	४१०
१४	(,, १॥—३)	५ ...	६२६
१५	(६, २, ५, १—३)	४ ...	४५५
१६	(२, २, १४, १—४)	३ ...	२४५
१७	(६, २, ६, १—३)	४ ..	४५९
१८	(४, २, ९, १—३)	,, ..	१२६
१९	(,,)	,, ...	१४७
२०	(२, २, १५, १—३)	३ ...	४५२

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, २, १६. १—३)	२ ...	४६३
२	(३, १, १०, १—३)	५ ..	६३०
३	(५, २, १२, १—३)	४ ...	३१४
४	(,,)	,, ...	,,
५	(,, १॥—३)	५ ...	६४८
६	(६, २, ८, १—३)	४ ..	४६५
७	(३, १, १५, १—३)	२ ..	५२८
८	(३, १, १६, १—३)	,, ...	५५३
९	(३, १, १८, १—३)	,, ...	५६३
१०	(१, १, १८, १—३)	,, ...	१२९
११	(४, २, ७, १—३)	४. ...	१२६
१२	(६, २, ९, १—३)	,, ...	४६९
१३	(२, २, ११, १—२)	३ ..	६०७
१४	(२, २, ९, १—३)	,, ...	४११
१५	(,,)	,, ...	४१२
१६	(,,)	,, ...	४१३
१७	(६, २, ११, १—३)	४ ..	४७३
१८	(६, २, १२, १—२)	,, ...	४७८
१९	(३, २, १६, १—३)	,, ...	६४३
२०	(३, २, १८, १—३)	,, ...	६५३
२१	(,,)	,, ..	,,

॥ अष्टमः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, २, १९, १—३)	३ ..	६६२
२	(५, २, १२, १—३)	४ ...	३९१
३	(६, २, १२, १—३)	,, ...	५८१
४	(४, १, १२, १—४)	५ ..	३४
५	(४, १, १२, १—३)	,,	४३
६	(,,)	,, ...	४५
७	(६, २, १३, १—३)	,, ..	४८९
८	(६, २, १६, १—२)	,, ...	४९३
९	(४, १, १७, १—३)	,, ...	६७
१०	(४, १, १९, १—०)	,, ..	७७
११	(,,)	,, ...	,,
१२	(६, २, १७, १—३)	,, ..	५०१
१३	(१, २, २०, १—०)	३ ...	२७८
१४	(१, १, ९॥, —१)	,, ..	५५
१५	(,, १॥—२)	,, ...	,,
१६	(२, २, ९, १—०)	,, ...	४१४
१७	(,, २—०)	,, ...	,,
१८	(३, १, ११, ॥—१॥)	,, ...	५२१
१९	(,, १॥—२)	५ ...	६२१

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
१	३, १, १९, १—३)	३ ..	५७०
२	(३,१, १, १—३)	,, ..	४८२
३	(३, २, १२,।—१॥)	,, ...	६१५
४	(,, १॥—२)	,, ..	,,
५	((३,१,२०,१—३)	,, ...	६७५
६	(३, २,१९, १—३)	,, ...	६६३
७	(३, २, १. १—३)	,, ...	५८९
८	(४, १,१२,॥—१।)	४ ..	४६
९	(,, १।—२)	,, ...	३७
१०	(४, १, २१, १—३)	,, ..	९३
११	(४, १, १, १—३)	,, ...	४
१२	(१, १, ८, १—३)	३ ...	२८
१३	(१, १, ९, १—२)	,, ...	५४
१४	(६, २, १८, १—०)	४ ...	५०५
१५	१, १, १८, १—३)	३ ...	१४०
१६	(,,)	,, ..	१४१
१७	(,,)	,, ...	१४२
१८	(२, २, ९, १—३)	,, ...	४१५
१९	(,, २।—३)	५ ...	६२६
२०	(१, १, १५, १—३)	३ ...	१०८

॥ नवमः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठ ।
१	(६, २, ३, २—०)	४ ..	४४२
२	(१. १, १९, १—३)	३ ...	१७०
३	(५, २, १२, १—३)	४ ..	११०
४	(२, १, १६, १—०)	५ ...	६४४
५	(२, १, १७, १—०)	३ ...	३६०
६	(२, २, १०, १—३)	,, ...	४२९
७	(२, २, १४, १—३)	,, ...	४७३
८	(२, २, १५, २—०)	,, ...	४५३
९	(१, २, १६, १—३)	,, ...	[illegible]
१०	(३, १, ११, १—२)	,, ...	५२२
११	(,, ३—०)	५ ...	६३१
१२	(५, १, १, १—३)	४ ...	१६०
१३	(३, २, १७, १—०)	३ ..	६४८
१४	(३, २, १८, १—३)	,, ..	६५४
१५	(१, १, १८, १—३)	५ ..	६०९
१६	(५, १, १२, १—३)	३ ...	२१५
१७	(६, ३, १६, १—३)	,, ...	५२९
१८	(४, २, ९, १—३)	,, ...	१४८
१९	(६, ३, ६, १—३)	,, ...	५३०
२०	(१, १, १७, १—३)	३ ..	१२६

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(६,३,६,१—३)	४ ...	५३३
२	(१,१.०२,२—०)	३ ...	२९२
३	(१,१,१६,१—३)	,, ..	२५३
४	(५,२,१२,१—०)	,, ...	३१६
५	(६,३,१३,१—३)	,, ..	५३४
६	(४, १, १७, १—०)	,, ...	६७
७	(१, १ १६,१—२)	२ ...	११८
८	(६, १, ७, १—३)	४ ...	४११
९	(१,१,१८,१॥—३)	५ ..	६०९
१०	(६, १, ८, १—३)	४ ...	४१५
११	(६,१,९ १—३)	,, ..	४१४
१२	(४,१,१२, —१।)	,, ..	४७
१३	(३,२,१२,॥—१॥)	३ ...	६२६
१४	(३, १, ११,।—१।)	,, ...	५२३
१५	(२. २, ९, १—०)	,, ...	४१६
१६	(१, १,९,॥—१॥)	,, ...	५५
१७	(१, २, २०, १—०)	,, ...	२७८
१८	(,,)	,, ..	२७९
१९	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३२
२०	(४, १, १९,१—०)	५ ...	६३७

॥ तृतीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३३
२	(३, २, १८,१—३)	३ ...	६५५
३	(६, ३, ६, १—३)	४ ..	६३१
४	(३,१.१८,१—३)	३ ...	५६३
५	(६,३,६,१—३)	४ ...	५३४
६	(२,२,९,१—२)	३ ..	४१६
७	(५,२.१०,१—२)	५ ...	६४९
८	(२,१,२५,१—३)	,, ..	६१५
९	(५,२,१२,१॥—२)	,, ...	६५०
१०	(१,२,१६ १—३)	३ ...	२५२
११	(५. २, १२, १—२)	४ ...	२१६
१२	(ऋ० वे० ६,५.५२,१४)	५ ...	६०२

॥ इति संवत्सर-पर्व ॥ २ ॥

॥ दशमः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमार्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(६, ३, २, १—३)	४ ..	५१७
२	(७, १, २, १—२)	५ ..	४
३	(१, १, १८, १—३)	२ ...	१४३
४	(३, २, १५, १—३)	,, ...	६४०
५	(१, १, १६, १—८)	,, ..	११९
६	(७,१, ३, १—२)	५ ...	९
७	(५, १, १, १—३)	४ ..	१६८
८	(१, १, १३, १—३)	२ ..	९१

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
९	(६, १, ८, १—०)	४	४१६
१०	(१, १, ८, १—३)	३	२८
११	(,,)	,,	,,
१२	(१, १, ९, १—२)	,,	५६
१३	(,,)	,,	५७
१४	(५, २, १४, १—३)	५	६५४
१५	(१, १, १४, १—३)	३	१०३
१६	(१, १, १७, १—०)	,,	१२६
१७	(१, १, १८, १—३)	,,	१४४
१८	(४, १, १७, १—३)	४	६७
१९	(३, ६, ११, २—०)	३	६१८
२०	(१, १, ९, १—२)	,,	५८

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १७, १—३)	३	१३७
२	(५, २, १४, १—०)	४	३३८
३	(७, ३, १०, १—०)	५	११४
४	(४, १, ११, १—०)	४	३४
५	(१ १, १६, १—२)	३	११९
६	(७, १, ७, १—२)	५	२१
७	(,,)	,,	२२
८	(१, १, २३, १—३)	३	१९३
९	(७, १, ८, १—३)	५	२५
१०	(१, १, १५, १—३)	३	१०९
११	(७, १, ९, १—०)	५	२६
१२	(७, १, १० १—३)	५	२८
१३	(७, १, ११, १—३)	,,	३१
१४	(७, २, ३, १—२)	,,	५०
१५	(७, २, ३, २—०)	,,	,,
१६	(७, २, ४, १—२)	,,	५२
१७	(,, १—०)	,,	५३
१८	(,, २—०	,,	,,
१९	(,, १—२)	,,	,,
२०	(७, २, ३, १—३)	,,	५८

॥ एकादशः प्रपाठकः ॥

—o—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(७, २, ६, १—३)	५	६१
२	(७, २, ७, १—३)	,,	६३
३	(७, २, ८, १—२)	,,	६७
४	(७, २, ९, १—३)	,,	७०
५	(७, २, १०, १—०)	,,	७३
६	(७, २, ११, १—०)	,,	७५
७	(,, १—३)	,,	,,
८	(७, २, १२, १—०)	,,	७८
९	(,, १—३)	,,	,,
१०	(,,)	,,	७९
११	(७, २, १३, १—३)	,,	८३
१२	(,,)	,,	८४

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

॥ द्वादशः प्रपाठकः ॥

—c—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

॥ त्रयोदशः प्रपाठकः ॥

—o—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, १, ११, १—३)	३ ..	५२३
२	(,,)	,, ...	५२४
३	(४, १, १४, १—३)	५ ..	६३५
४	(८, १, १० १—३)	,, ...	१६४
५	(८, १, ११, १—३)	,, ..	१६५
६	(१, १, १८, १—२)	३ ..	१५०
७	(७, १, ३, ॥—०)	५ ..	१०
८	(,, ॥—१॥)	,, ...	,,
९	(,, १॥—२)	,, ..	,,
१०	(,, ३—०)	,, ...	११
११	(,, १—३)	,, ..	,,
१२	(६, १, १७, १—३)	४ ..	५५७
१३	(१, १, १५, २—०)	३ ...	१११
१४	(८, १, १४, १—३)	५ ...	१७२
१५	(१, १, ९, १—०)	३ ...	६२
१६	(,, ॥—२)	,, ...	,,
१७	(२, १, १५, १—३)	५ ...	६१८
१८	(१, १, १६, १—२)	३ ..	२७९

॥ इत्येकाह-पर्व ॥ ३ ॥

॥ चतुर्दशः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(८, २, १, १—३)	५ ...	१७८
२	(८, २, २, १—३)	५ ...	१७९
३	(४, १, १७, १—३)	४ ..	६८
४	(६, १, ८, १—३)	,, ...	४१७
५	(८, २, ३, १—३)	५ ...	१८४
६	(८, २, ४, १—३)	,, ..	१८७
७	(८, २, ५, १—३)	,, ...	१९२
८	(१, १, १६, १—२)	३ ..	१९१
९	(२, २, ९, १—३)	,, ...	४२०
१०	(१, १, १३, १—३)	,, ...	९६
११	(१, १, १७, १—३)	,, ...	१९०
१२	(१, २, १९, १—३)	,, ...	२७०
१३	(,,)	,, ...	२७१
१४	(,,)	,, ...	२७२
१५	(१, २, २०, १—३)	,, ..	२८०
१६	(६, १, ४, १—३)	४ ..	५२४
१७	(१, १, १७, १—३)	३ ...	१३०
१८	(१, १, १९, १—३)	,, ...	१७१
१९	(१, २, १६, १—३)	,, ..	२५५
२०	(,,)	,, ...	,,

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, २, १६, १—३)	३ ..	२५६
२	(,,)	,, ...	२५७
३	(,,)	,, ...	२५८
४	(,,)	,, ...	२५९

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे।
५	(२, २, ९, १— ३)	३ ...	४११
६	(,, ११।—२)	५ ...	६१७
७	(,, १—३)	३ ..	४२१
८	(,, १,॥—३)	५ ...	६१८
९	(८, २, ६, १—२)	,, ..	६६४
१०	(८, २, ७, १—३)	,, ...	१९६
११	(२, १, १५, १—३)	,, ...	६१९
१२	(,,)	,, ...	६२०
१३	(,,)	,, ...	६२१
१४	(३, २, १७, १—३)	३ ..	६४८
१५	(४, २, ९, १—३)	४ ..	१४८
१६	(५, २, १८, १—३)	,, ...	३६०
१७	(,,)	,, ...	३६१
१८	(,,)	,, ...	,,
१९	(,,)	,, ..	३६२
२०	(,,)	,, ...	३६३
२१	(८,२,८,१—३)	५ ...	१९८

॥ पञ्चदशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे।
१	(२, २, १६, १—३)	३ ..	४६५
२	(७, २, १२, १—३)	५ ...	६६२
३	(१, १, ८, १—३)	२ ...	९२
४	(,,)	,, ...	३४
५	(,,)	३ ..	३५
६	(५, २, १२, १—२)	४ ...	३२०
७	(,, ११।—२)	५ ...	६५२
८	(४, १, १७, १—३)	४ ..	६८
९	(,,)	,, ...	६९
१०	(,,)	,, ...	७०
११	(,,)	,, ...	,,
१२	(,,)	,, ...	७१
१३	(२, १, १६, १—३)	३ ...	३५२
१४	(,,)	,, ...	३५३
१५	(५,१,१२,१—३)	४ ...	२१६
१६	(६,२,३,१—२)	,, ..	४४४
१७	(२,१,१६,१—३)	३ ...	३५४
१८	(८, २, ९, १—३)	५ ...	६६५
१९	(२, २, १४, १—३)	३ ...	४४७

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे।
१	(२, २, १५, १—३)	३ ...	४५४
२	(,,)	,, ..	४५५
३	(१, १, ९, १—२)	,, ...	६२
४	(,,)	,, ...	६४
५	(६, ३, १३, १—३)	४ ...	५४६
६	(८, २, १०, १—२)	५ ..	२०२
७	(४, १, १७, १—३)	४ ...	७१
८	(३, २, १८, १—३)	३ ...	६५६

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ षोडश: प्रपाठक: ॥

—o—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ सप्तदशः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

॥ इत्यहीन-पर्व ॥ ४ ॥

॥ अष्टादशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

—o—

॥ ऊनविंश:प्रपाठकः ॥

—o—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

॥ विंशः प्रपाठकः ॥

—o—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
११	(,,)	३ ...	४४८
१२	(२, २, १५, १—३)	,, ...	४५६
१३	(,,)	,, ...	४५७
१४	(३, १, ११, १—३)	,, ..	५३०
१५	(,,)	,, ..	५३१
१६	(,,)	,, ...	५३२
१७	(३, १, १६, १—३)	,, ..	५५५
१८	(१, १, १८, १—३)	,, ...	१५६
१९	(३, २, १२, १—३)	,, ..	६२७
२०	(,, १—०)	,, ...	६२८

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, २, १२, १—३)	३ ..	६२८
२	(३, २, १६, १—३)	,, ...	६४५
३	(३, २, १९, १—३)	,, ...	६६८
४	(५, २, १८, १—३)	४ ...	३६७
५	(६, १, ७, १—०)	,, ..	४१२
६	(६, १, ७, २—०)	,, ...	४१३
७	(४, १, १२, १—०)	४ ...	४८
८	(,, १—३)	,, ..	,,
९	(२, १ १०, १—२)	३ ...	३२४
१०	(,,)	,, ...	,,
११	(१, १, ९, १—२)	,, ...	७१
१२	(१, १, १८, १—३)	,, ...	१५७
१३	,,	,, ...	१५८

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१४	(१, १, ८, १—३)	२ ...	३९
१५	(१, १, ९, १—३)	,, ...	७२
१६	(,,)	,, ..	७३
१७	(,,)	,, ...	७४
१८	(२, १, १६, १—३)	,, ...	३५५
१९	(,, ३—०)	५ ...	६२५
२०	(१, १, १५, १—०)	३ ...	११४

॥ इति सत्र-पर्व ॥ ५ ॥

॥ एकविंशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १९, १॥—२)	३ ...	७५
२	(१, २, १८, १—०)	,, ..	२६६
३	(२, १, १९, १—३)	,, ...	२७३
४	(१, १, १३, १—२)	,, ...	९७
५	(८, ३, ५, १—३)	५ ...	२३३
६	(१, १, १५, ३—०)	३ ..	११४
७	(१, १, ९, ॥—२)	५ ...	६०७
८	(९, १, २, १—३)	,, ...	२८३
९	(१, १, १२, १—३)	३ ..	९८
१०	(१, १, २२, १—३)	,, ...	१८९
११	(१, १, १, १—३)	,, ...	६
१२	(१, १, २, १—३)	,, ...	९
१३	(१, १, ३, १—३)	,, ...	१२

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

साम	मूलम्	भागे		पृष्ठे ।
१४	(४, १, १८, १—०)	४	..	७४
१५	(१, २, १८, १—०)	५	...	६१२
१६	(६, २, २०, १—३)	४	...	५१०
१७	(१, १, १३, १—२)	२	...	९९
१८	(९, १, ३, १—३)	५	..	६६६
१९	(६, १, ८, १—०)	४	...	४१९
२०	(१, १, १५, १—३)	३	...	११४

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे		पृष्ठे ।
१	(१, १, १८, ॥—३)	३	...	१५९
२	(२, १, १८, १—३)	,,	...	३६७
३	(२, १, १९, १—३)	,,	..	३७४
४	(४, २, ५, २-१-३)	५	...	६३८
५	(५, २, २३, १—३)	,,	..	६५६
६	(९, १, ४, १—३)	५	...	२८८
७	(९, १, ५, १—३)	,,	...	२९०
८	(१, २, १२, १—२)	३	...	२३८
९	(१, २, १४, १—२)	,,	..	२४२
१०	(१, २, १५, १—२)	,,	...	२४६
११	(१, २, १३, १—२)	,,	...	२३९
१२	(१, २, १४, १—२)	,,	..	२४३
१३	(१, २, १५, १—२)	,,	..	२४७
१४	(१, २, १३, १—२)	,,	...	२४०
१५	(१, २, १४, १—२)	,,	...	२४४
१६	(१, २, १५, १—२)	,,	...	२४८

साम	मूलम्	भागे		पृष्ठ ।
१७	(९, १, ६, १—३)	५	..	२९४
१८	(,,)	,,	...	२९५
१९	(,,)	,,	..	२९६
२०	(१, १, २०, १—२)	३	..	१८०
२१	(,,)	,,	..	८११

॥ तृतीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे		पृष्ठे ।
१	(४, १, २, ६-७-८)	५	..	६३४
२	(२, २, १९, १—०)	३	...	६६९
३	(१, १, १८, १—३)	,,	...	१६०
४	(९, १, ७, १—२)	५	..	६६७
५	(९, १, ९, १—३)	,,	..	३०३
६	(८, १, ४, १—३)	,,	...	१४९
७	(३, २, १९, १—०)	,,	...	६३४
८	(४, १, १७, १—०)	४	...	२४८
९	(१, १, ९, ॥—३)	३	..	७५

॥ इति प्रायश्चित्त-पर्व ॥ ६ ॥

॥ द्वाविंशः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे		पृष्ठे ।
१	(१, १, ११, —२)	३	...	८५
२	(१, १, १८, १॥—३)	५	...	६१०
३	(,)	,,	..	,,

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे।
४	(१, १, ८, २—०)	२ ...	४०
५	(१, १, ९, ॥—२)	,, ...	७५
६	(१, १, १८, १—३)	,, ..	१६०
७	(,,)	,, ...	१६२
८	(१, १, ९, ॥—२)	,, ..	७६
९	(१, १, १८, १—०)	,, ...	१६२
१०	(१, १, १३, १—२)	५ ...	६०८
११	(२, १, १३, १—२)	३ ...	२३७
१२	(१, १, ११, १—२)	,, ...	८६
१३	(२, १, १२, १—३)	,, ...	२३२
१४	(१, १, १२, १—२)	,, ...	१००
१५	(२, १, १३, १—३)	,, ..	३३८
१६	(७, ३, १, १—३)	५ ..	९२
१७	(२, १, १२, १—३)	३ ...	३३३
१८	(७, ३, १४, १—२)	५ ...	१०१
१९	(१, २, १६, १—३)	,, ..	४३१
२०	(९, १, १२, १—२)	५ ...	६६९

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे।
१	(३, १, १२, १—३)	३ ..	५३९
२	(९, १, १३, १—३)	५ ...	३११
३	(३, १, १३, १—३)	३ ..	५४०
४	(९, १, १३, १—३)	५ ...	३१२
५	(९, १, १५, १—३)	,, ..	६७१
६	(१, २, २०, १—२)	३ ..	२८५

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे।
७	(६, १, ३, १—३)	४ ..	४४९
८	(१, १, ९, १—२)	३ ...	७६
९	(२, १, १६, १—३)	,, ..	३५६
१०	(२, ९, २, १—३)	,, ...	४२६
११	(२, २, १५, १—३)	,, ..	४५८
१२	(३, १, ११, १—२)	५ ..	६२२
१३	(१, १, १८, १—२)	३ ...	१६२
१४	(३, १, ११, १—३)	५ ...	६२३
१५	(१, १, १८, १—३)	३ ...	१६३
१६	(८, १, ११, १—२)	४ ...	३६
१७	(३, १, २१, १—३)	३ ...	५८०
१८	(३, २, २३, १—३)	,, ..	६८६
१९	(४, २, १४, १—३)	४ ..	१६१
२०	(५, १, २०, १—३)	,, ...	२६१

॥ त्रयोविंश प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम	भागे	पृष्ठे।
१	(५, २, १३, १—३)	४ ...	३८४
२	(९, १, १६, १—२)	५ ..	६७२
३	(३, १, २१, १—३)	३ ...	५८१
४	(३, २, २३, १—३)	,, ...	६८७
५	(५, २, २३, १—३)	४ ...	३८५
६	(९, १, १६, १—२)	५ ...	६७२
७	(७, १, १०, १—३)	,, ..	२९

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

॥ तृतीयोऽर्द्धः ॥

॥ इति क्षुद्रपर्व ॥ ७ ॥

—o—

॥ ऊह्यगानञ्च समाप्तम् ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

उत्तरार्चिक-परिशिष्टभूतस्य ऊह्यगानस्य

परिच्छेद-सूची ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्म्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १४ ॥

॥ अथ चतुर्द्दशोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे अभिप्रगोपतिमिति त्र्यचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १र   २र   ३ १ २   ३ १ २   ३ १
अभिप्रगोपतिङ्गिरेन्द्रमर्च्चयथाविदे ।
३ २   ३ २ ३ १ २
सूनुँ सत्यस्यसत्पतिम् ॥ १ † ॥

हे स्तोतः! "गोपतिं" गवां स्वामिनम् "इन्द्रम्" "अभि प्र अर्च्च" प्रकर्षेण पूजय "गिरा" स्तुत्या "यथाविदे" स यथा स्वात्मानं स्तुतप्रकारं जानाति, यथा वा यागं प्रति गन्तव्यमिति जानाति तथार्च्चेति। कीदृशमिन्द्रम्? "सत्यस्य" यज्ञस्य वा "सूनुं" पुत्रं [तत्रानुरक्तत्वात् सूनुरित्युपचर्यते] "सत्पतिं" सतां पालकम् ॥ १ ॥

---

* 'इदानीमेकाहज्योतिर्गौरायुरित्येवमादयः षोडशात् प्रपाठकात् प्रभृति प्रवृत्ताः' —इति वि० ।

† छ० आ० २, १, ३, ४ (१भा० ३८२पृ०) = ऋ० वे० ६. ५, ५, ४ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१र २र ३ १ २ ३ १ २ २ १ २
आ त्वा रथ सख्यविरेरूषीरधिबर्हिषि।

२ ३ २ ३ १ २
यत्राभिसन्नवामहे॥ २ *॥

"हरयः" हरितवर्णाः अश्वाः "अरुषीः" आरोचमानाः "अधिबर्हिषि" [अधीति समम्यर्थानुवादी] बर्हिषास्तृते "आ सस्त्रिरे" आसृजन्तु, "यत्र" यस्मिन् बर्हिषि स्थितमिन्द्रम् "अभि सन्नवामहे" अभिसंस्तुमः॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
इन्द्रायगावआशिरन्दुदुह्रेवज्रिणेमधु।

१ २ ३ २ ३ २
यत्सीमुपह्वरेविदत्॥ ३ †॥ १

"इन्द्राय" "गावः"‡ "आशिरम्" आश्रयण-साधनम् पय आदिकम् "मधु" मदकरं "दुदुह्रे" दुहते। कीदृशाय? "वज्रिणे" वज्र-युक्तायेन्द्राय "यद्" यदा "उपह्वरे" समीपे¶ वर्त्तमानं "मधु" सोमरसं "सीम्" सर्वतः "विदत्" लभते तदा॥ ३॥ १

---

* ऋ० वे० ६, ४, ५, ५।

† ऋ० वे० ६, ५, ६, १।

‡ 'इन्द्राय गावः—इन्द्राय अर्थे गावः'—इति वि०।

¶ 'उपह्वरे यज्ञे'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथानोविश्वास्विति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १२ ३२३१२ ३१२
आनोविश्वासुहव्यमिन्द्रꣳसमत्सुभूषत ।
१३१२ ३१२ २३१ २
उपब्रह्माणिसवनानिवृत्रहन्परमज्याऋचीषम ॥ १ * ॥

हे ऋत्विजः! "विश्वासु" सर्वासु "समत्सु" असुर-युद्धेषु "हव्यं" सर्वैर्देवैरात्मरक्षार्थमाह्वातव्यमिन्द्रमुद्दिश्य "नः" अस्माकं यज्ञे "ब्रह्माणि" स्तोत्राणि हवीरूपाण्यन्नानि वा, तथा "सवनानि" प्रातःसवनादीनि त्रीणि सवनानि च "उप आ भूषत" उप समीपे सम्यगलङ्कुरुत । "हे वृत्रहन्! वृत्रस्यासुरस्य पापस्य वा हन्तः! "परमज्याः" युद्धेषु शत्रु-हननार्थं परमा अविनश्वरी ज्या मौर्वी यस्य स तथोक्तः [यद्वा परमान् बलेन प्रकृष्टान् शत्रून् जिनाति हिनस्तीति परमज्याः] हे "ऋचीषम" स्तुतिभिरभिमुखीकरणीय! एवम्भुतेन्द्र! त्वम् अस्मदभिलषितानि प्रयच्छेति शेषः ॥

"हव्यमिन्द्रंसमत्सुभूषत"—"हव्यइन्द्रःसमत्सुभूषत्तु"—इति पाठौ, "वृत्रहन्परमज्याऋचीषम"—"वृत्रहापरमज्याऋचीषमः"—इति च पाठौ ॥ १ ॥

---

* छ० आ० ३, १, ३, ७ (१मा० ५५५पृ०)=ऋ० सं० ६, ६, १३, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ १ २ ३ २
त्वन्दाताप्रथमोराधसामस्यसिसत्यईशानकृत् ।
३ २ ३ १र २र ३ २ ३ १ २ ३ २
तुविद्युम्नस्ययुज्यावृणीमहेपुत्रस्यशवसोमहः ॥ २* ॥ २

हे इन्द्र ! "प्रथमः" सर्वेषां मुख्यस्त्वं "राधसां" धनानां "दाता" "असि" [यद्वा, धन-दातृणां मध्ये त्वं प्रथम आदिमो भवसि]। तथा "ईशानकृत्" तव स्तोतॄन् ईशानान् ऐश्वर्य-युक्तान् कुर्वन् त्वं "सत्यः" सत्य-कर्मासि यथार्थ-कर्मा भवसीत्यर्थः। यस्मा देवं तस्मात् वयं "तुविद्युम्नस्य" बहु-धनवतो बह्वन्नस्य वा "शवसः" बलस्य "पुत्रस्य" शत्रुबधार्थं बलकरत्वेनोत्पन्नत्वात् बल-पुत्रस्य अतएव "महः" महतः तव "युज्या" योग्यानि धनानि "आ वृणीमहे" सम्भजामहे ॥ २ ॥ २

३र ४र ३ ४र ५ ३ २ ३र ४र ५
॥ श्यैतम् ॥ आनोविश्वासु। हव्या३४औहोवा।
१ २ १ ७ ५ ५ १ २ १ २र
आयिन्द्रꣳसम। त्सुभूषता२३४। औहो। उपब्रह्मा
१ २ १ ३ ५ १
णि। सावा२३ना। निवा२। त्रा२३४हान्। परम
२ २ १ ३ र ५र
ज्याआ२र्चा। ऊम्मायि। षा२मा२३४औहोवा ॥(१)

* ऋ० वे० ६, ६, १२, २ ।

† 'स्वामित्वस्य कर्त्ता'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ३र ४ ५र ३ २ ३र ४र ५ १ २ र १
परमज्याऋची । षमा३४औहोवा । पारमज्याः । ऋचा

० ५ ५ १ २र १र २ १ २
यिषमार२३४ । ओ६हा । त्वन्दाताप्र । थामोर२३रा ।

१ ३ ५ १ २ २ १
धसा२म् । आर२३४सो । असिसत्याई३शा । ऊम्मायि ।

३ ५र र ३ ४ ३ ४र ५र २ २
ना२कौर२३४औहोवा ॥(२) असिसत्यई३शा । नका३४

३र ४र ५ १ २ र १ ० ५ ५
औहोवा । आसिसत्यः । ईशानका२३४ । ओ६हा ।

२ १ २ १ २ १ ३ ५
तुविद्युम्नस्य । यूजार२३या । वृणा२यि । मा २३ ४हा

१ २ २ १ ३ ५र
यि । पुत्रस्यशावा३साः । ऊम्मायि । मा२हार२३४औ

र ३ ५
होवा । वा२३४सू(३) ॥ २ * ॥ [१]

२र र र र र र
॥ सदोविशीयम् ॥ आनोविश्वासुहव्यमोहाओहा३

२ र र र २ १ २१ २र ५ २
ए। औहोऔहो३वा । इन्द्रꣳसमत्सुभूषत । ओ३हा ।

१२१२र १ २र ५ २ १ २
उपब्रह्माणिसवनानिवृत्रहन् । ओ३हा । परामा१ज्या

---

* ऊ० गा० १०प्र० १ख० २सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

ऽ २ ऽ २ २ ऽ २ ऽ २
२:। ओ३हा। ओ३हा३इ। औ३होयि। औ३हो३

२ १र ३ ५र र २ र
वा। ऋचो। षा२मा२३४औहोवा ॥(१) परमज्याऋ

र र र र २ र र र २ १र
चीषमओहाओहा३इ। औहोऔहो२वा। परमज्या

२र ऽ २ १ २र १र २ १र र १र ऽ
ऋचीषम। ओ३हा। त्वन्दातापृथमोराधसामसि। ओ

२ १ २ ऽ २ ऽ २ २
३हा। असायिसा१त्या२:। ओ३हा। ओ३हा३इ।

ऽ २ ऽ २ २ र १र ३ ५र र
ओ३होयि। औ३हो३वा। ईशा। ना२का२३४औहो

२ र र र र र २ र र र
वा ॥(२) असिसत्यईशानकृदोहाओहा३इ। औहोऔहो

२ १ २ १ २र र १ ऽ २ १ २ १
३वा। असिसत्यईशानकृत्। ओ३हा। तुविद्युम्नस्ययु

र २र र ऽ २ १ २ ऽ २
ज्यावृणीमहे। ओ३हा। पुत्रास्या१शा२। ओ३हा।

ऽ २ २ ऽ २ ऽ २ २ १
ओ३हा३इ। औ३होयि। औ३हो३वा। वस:। मा

३ ५र र २ र १ ३ १ १ १ १
२हा२३४औहोवा। सदोविशा२३४५:(३) ॥ २० * ॥ [२] २

---

* ऊ० गा० १२प्र० १अ० २०मा।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ प्रत्नम्पीयूषमिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २उ ३क २र
प्रत्नम्पीयूषम्पूर्व्यंयदुक्थ्यं
३२ ३ २ ३ १र २र
महोगाहाद्दिवआनिरधुक्षत।
१ २ ३ १र २र ३ १ २
इन्द्रमभिजायमानꣳसमस्वरन्॥ १ *॥

"दिवः" द्युलोकात् तत्र स्थितैर्देवैः 'पीयूष'" पातव्यं "प्रत्न" पुराणं "यत्" सोमरूपमन्नम् "उक्थ्यम्" प्रशस्यमस्ति "पूर्व्यं"" पुरातनं तत् सोमरूपमन्नं† "महः" महतः "गाहात्" गाहनात् "दिवः" द्युलोकात् "निरधुक्षत" आभिमुख्येन निदुहन्ति। ततः दुग्धं मित्रम् "इन्द्रम" "अभि" लक्ष्य "जायमानं" तं सोमं‡ "समस्वरन्" स्तोतारः संस्तुवन्ति॥

"प्रत्न"-"दिवः"—इतिपाठौ॥ १॥

अथ द्वितीया।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
आदींकेचित्पश्यमानासआप्यं
३ १ २ ३ २ ३क २र
वसुरुचोदिव्याअभ्यनूषत।

---

* ऋ० वे० ७, ५, २३, २।

† 'पूर्व्यम्—अपूर्वम्'—इति वि०।

‡ 'अध्वरम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ १र २र १ १ २
दिवोनवारꣳसवितावयूर्णुते ॥ २ * ॥

"आत्" अनन्तरं "पश्यमानासः" एनं पश्यन्तः "दिव्याः" दिवि भवाः "वसुरुचः" नाम केचित् "आप्य" बन्धुषु साधुम् "ईम्" एनं सोमम् "अभ्यनूषत अभ्यस्तुवन् । कस्मादनन्तरम् ? उच्यते—"दिवः" । "देवः" द्योतमानः "सविता" सर्वस्य प्रेरकः सूर्यः "वारम्" आवरकम् अन्धकारं "न व्यूर्णुते" नापगमयति† । तदेनमस्तुवन् सूर्योदयात् प्रागेव हि सोमं स्तुवन्ति खलु ॥

"दिवोनवारं"-"वारन्देवः"—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अधयदिमेपवमानरोदसी
३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
इमाचविश्वाभुवनाभिमज्मना ।
३ २उ ३ १ २ ३ १र २र
यूथेननिष्ठावृषभोविराजसि ॥ २ ‡ ॥ ३

हे "पवमान" सोम ! "अथ" अनन्तर "यद्" यदा "इमे" "रोदसी" द्यावापृथिव्यौ "इमा" इमानि "विश्वा" विश्वानि

---

* ऋ० वे० ७, ५, २२, ६, ।

† "दिवः न वारं—द्युलोकस्य, बलं सविता वृर्णते प्रच्छादयति न'—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, २३, ३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"भुवना" भूतजातानि "च" "मज्मना" बलेन "वि राजसि" विशेषेण राजसि स त्वं तथा कुर्वन् ॥

"भवनाभिजन्मना"-"भुवनेषुवितिष्ठसे"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ३

३ २ २ ४र ५ २ ३
॥ यौधाजम् ॥ प्रत्ना३१म् । पी३यू । षम् । पूर्व्वा

५ १ २ १ ३ ९ २
२३४याम् । यादू३ । क्थियार्२म् । मद्वो३४५ । गार

५ २ १ २ १ २ १र ३ २
२३४द्दात् । द्दिवाअनायिः । अ । धुक्षतार । इन्द्रा३४

२ ५ २र १ २ २
५म् । आर३४भी । जाया२ । माना२म् । समा३

२ ५ ३र २ २ ४
४५ । स्वार३४राम् ॥(१) आदा३१यिम् । का३यिचित् ।

५ ९ ३ ५ १ २ १ ३ ९
प । प्यामा२३४ना । साआ३ । पिया२म् । वद्द३४५ ।

२ ५ २ १ २ १ २ १र ३ २
रू२३४चाः । दिव्याअभायि । अ । नूषतार । दिवौ३४

२ ५ २ १ ३ १ ३
५ । ना२३४वा । र९सा२ । विता२ । वियू३४५ । णूर

५ ३ २ २ ४ ५र २ ३ ५
३४ते ॥(२) अधा३ १ । या३दि । मे । पावार ३ ४मा ।

१ २ १ ३ २ ३ ५ २र १
नारो३ । दसीर । इमा३४५ । चार३४वायि । स्वाभ

(२)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ २र २ ३ ५ २र
वना। भि। मज्मनार्२। यूथे३४५। ना२३४नोः। स्था

१ ३ २ ३ ५
वा२। षभो२। विरा३४५। जा२३४सौ(३) ॥ ६ * ॥ [१]

५ २ ४र ५र २ १ २
॥ आमहीयवम् ॥ प्रत्नम्पौ३यूषम्पूर्व्यियाम्। यदूक्था

१ र १ १र २ १
१या२म्। महो२३गाहात्। दिवाअनायिः। अधू२

२ १र १ १ १
२क्षताउ। वा३। स्तौषे३४५(१) ॥ ७ † ॥ [२]

२ १ २ १ २ ३ ५
॥ ऐड़सौपर्णम् ॥ इन्द्रमभोवा। जायामा२३४नाम्।

२ १ २ १ ७र ३ ५ १
समास्वरान्। आदा२यिङ्का२३४यिवीत्। पा२श्या।

२ १ २र १ ४ ५ ४
मा२३ना। साआपियाम्। औ २ ३ होवा। होपुई।

डा(२) ॥ ८ ‡ ॥ [३]

२ २ र र ५
॥ सत्रासाहीयम् ॥ वह३४। रुचोदिव्याअ। भो

५ १ र र १ १
ईवा। अनूषतदिवोजा२वा। रा२९सा। वा२३यि

---

* ऊ० गा० १०प्र० १ख० ६सा०।

† ऊ० गा० १३प्र० २ख० ७सा०।

‡ ऊ० गा० १३प्र० २ख० ८सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ऽ २र ३र २ १ ५ ५
ना। वियौ३हो। वाहा३४३यि। ए२३४तो६हा
यि(२)॥ ८ *॥ [४]

२ र र र र र २
॥ सदोविशीयम्॥ अधयदितेपवमाओहाओहा३ए।
र र र २ १र २र १र २ ऽ २
औहोऔहो३वा। नरोदसीइमाचवायि। ओ३हा।
र १ २र १ २ १ र२र१र २ ऽ २ र १ र
आभुवनाभिमज्मनायूशेननायि। ओ३हा। स्थावार्षा१
ऽ २ ऽ २ २ ऽ २ ऽ
भा२ः। ओ३हा। ओ३हा३ए। औ३होयि। औ३
२ २ १र ३ ५र र २र १ ३
हो३वा। विरा। जा२मा२३४ओहोवा। सदोविशा
१११
२३४५ः(३)॥ १० †॥ [५]

४ ३ ४र ३र ४र ३ ४ ५ २ २ ३र
॥ उत्सेधम्॥ प्रत्नन्पीयूषम्पूर्व्यंयदु। क्थियया३४औ
४र ५ २ १र र १ ५
होवा। महोगाहाऽ२त्। हा३१उवा२३। ऊ३४पा।
३ २ ४ ५र ४ ५ १ २ १ २ १
दिवा३अना। औहोवाहायि। आधुक्षता। इन्द्रमा

---

* ऊ० गा० १३प्र० २ख० ९सा०।

† ऊ० गा० १३प्र० २ख० १०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ ५ ३र २ ४र ५र
भि । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । जाया३मानम् । औ

४ ५ ३ २ ४ ३र ४र ३र ४ ६
होवाहायि । समा३स्वा५रा६५ई न् ॥(१) आदीङ्कीचित्य

४ ५र र र ३ २ ३र ४र ५ २ १
श्वमाना । सश्चा । पिया३४औहोवा । वसुरुचोऽ२ ।

२ ५ ३ २ ४ ५र ४
हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । दिव्या३श्रभा । औहोवा

५ १ २ १ २ र १ २ २
हायि । आनूषता । दिवोनावा । हा३१उवा२३ । ऊ

५ २ २ ४ ५र ४ ५ १ २
३४पा । र२ऽसा३विता । औहोवाहायि । वियूर्३र्णूता

३ ४ ३ ४ ५र ४ ५र र ३ २ ३र
ई५ईयि ॥(२) अधयदिमेपवमा । नरो । दसा३४औ

४र ५ २ १र २ ५
होवा । इमाचवाऽरयि । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा ।

३र २ ४ ५र ४ ५ १ २ १ २र र
श्वाभू३वना । औहोवाहायि । भायिमस्मना । यूथे

१ २ २ ५ ३र २ ४ ५र
नानि । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । स्थावा३र्षभः । औ

४ ५ ३ २ ४ २ १ १ १
होवाहायि । विरा३जा५सा६५ई यि । ऊ२३४

५(३) ॥ ११ * ॥ [६] ३

---

* ऊ० गा० १३प्र० २ख० ११भा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इममूष्विति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ २ १ २उ २ १ १ ३ १ २ ३ १र २र
इममूषुत्वमस्माकꣳसनिङ्गायत्रन्नव्याꣳसम्।
१ २ १ २ ३ १ २
अग्नेदेवेषुप्रवोचः॥ १ *॥

हे अग्ने! "त्वम्" "अस्माकम्" अस्मत्सम्बन्धिनम् "इमम् उ सु" पुरोदेशेऽनुष्ठीयमानमपि "सनिं" हविर्दानं "नव्यांसं" नवतरं "गायत्रं" स्तुतिरूपं वचोऽपि "देवेषु" देवानामग्रे "प्र वोचः" प्रकर्षेण ब्रूहि॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
विभक्तासिचित्रभानोसिन्धोरूर्म्माउपाकया।
१ २ ३ १ २
सद्योदाशुषेक्षरसि॥ २ †॥

हे "चित्रभानो" विचित्र-रश्मि-युक्ताग्ने! "विभक्ता" विशिष्टस्य धनस्य प्रापयिता "असि" भवसि। तत्र दृष्टान्तउच्यते—आकारउपमार्थीयः। यथा "सिन्धोः" नद्याः "उपाके" समीपे "ऊर्मौ" ऊर्मिं [तरङ्गोपलक्षितं कुल्यादिरूपं प्रवाहं विभजन्ति

---

* छ० आ० १, १, ३, ८ (१भा० १९६पृ०) = ऋ० वे० १, १, २२, ४।

† ऋ० वे० १, १, २३, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तद्वत्*] "दाशुषे" हविर्दत्तवते यजमानाय "सद्यः" सदा तामेव "चरसि" कर्म-फल-भूमौ वृष्टिं करोषि॥ २॥

अथ तृतीया।

१ ३१२ २२ ३ १२
आनोभजपरमेष्वावाजेषुमध्यमेषु।

२ ३ १ ३ १ २
शिक्षावस्वोअन्तमस्य॥ ३ †॥ ४

हे अग्ने! "परमेषु" उत्कृष्टेषु द्युलोक-वर्त्तिषु "वाजेषु" अन्नेषु "नः" अस्मान् "आ भज" सर्वतः प्रापय। "मध्यमेषु" अन्तरिक्ष-लोकवर्त्तिषु वाजेषु आभज। अन्तमस्य" अन्तिकतमस्य‡ भू-लोकस्य सम्बन्धीनि "वस्वः" वसूनि "शिक्ष" देहि¶॥ ३॥ ४

अहमिद्धीति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

३ २उ ३ १२ १२ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
अहमिद्धिपितुःपरिमेधामृतस्यजग्रह।

३ १२ २२
अहꣳसूर्यइवाजनि॥ १ §॥

* 'सिन्धोरूर्मा—समुद्रस्योर्मिसङ्घाते'—इति वि०।

† ऋ० वे० १, १, २२, ५।

‡ 'अन्तमस्य—प्रधानभूतस्य'—इति वि०।

¶ 'शिक्ष—यद्यपि शिक्षणार्थे प्रयुज्यते तथाप्यत्र दानार्थो द्रष्टव्यः, ददस्व'—इति वि०।

§ छ० आ० २, २, १, ८ (१भा० ९५१पृ०) = ऋ० वे० ५, ८, १०, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"पितुः" पालकस्य "ऋतस्य" "सत्यस्य" अवितथस्य इन्द्रस्य "मेधाम्" अनुग्रहात्मिकां बुद्धिम् "अहमित्" अहमेव "परि जग्रह" परिगृहीतवान् "हि" यस्मादेवं तस्मात् "अहं सूर्यइवाजनि" सूर्यो यथा प्रकाशमानः सन् प्रादुर्भवति तथाजनिषम् प्रादुरभुवम् ॥

"जग्रह"-"जग्राह"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अहम्प्रत्नेनजन्मनागिरःशुम्भामिकण्ववत्।
२उ ३ २ ३ २३ १
येनेन्द्रःशुष्ममिद्दधे ॥ २ * ॥

"कण्ववत्" कण्वद्वत्† अहमपि "प्रत्नेन" चिरन्तनेन "जन्मना" "गिरः" इन्द्र-विषयाणि स्तोत्राणि "शुम्भामि" अलङ्करोमि‡। येन स्तोत्र-समूहेन "इन्द्रः" "शुष्मं" शत्रूणां शोषकं "दधत्" धत्तएव धारयत्येव यत् स्तोत्र मिन्द्रे ईदृशं बलमवश्यं जनयति तत् स्तोत्रमलङ्करोमीत्यर्थः ॥

"जन्मना"-"मन्मना"—इति पाठौ ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ५, ८, ११, १।

† 'कण्वः अस्य मन्त्रस्य द्रष्टा'—इति वि०।

‡ 'शुम्भामि—शोभयामि'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१र २र३ २ ३ १र २र २ १ ९ ३ २
येत्वामिन्द्रनतुष्टुवुर्ऋषयोयेचतुष्टुवुः।
१र १र ३ १ २
ममेद्वर्द्धस्वसुष्टुतः॥ ३ *॥ ५

हे "इन्द्र!" "ये" जनाः "त्वां" "न तुष्टुवुः" न स्तुवन्ति "ये च ऋषयः" मन्त्राणां द्रष्टारः जनाः "तुष्टुवुः" त्वां स्तुवन्ति उभयेषां मध्ये "ममेत्"† ममैतत्स्तोत्रेण "सुष्टुतः" शोभनं स्तुतः सन् "वर्द्धस्व" वृद्धो भव॥ ३॥

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य प्रथमः खण्डः॥ १॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

अग्नेविश्वेभिरिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
अग्नेविश्वेभिरग्निभिर्जोषिब्रह्मसहस्कृत।
१ २ ३ २उ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
येदेवत्रायआयुवतेभिर्नोमिह्वयागिरः॥ १ ‡॥

---

* ऋ० वे० ५, ८, ११, ३।

† 'इत् इति पदपूरणः'—इति वि०।

‡ न क्वाप्यन्यत्रोपलभ्यतइयमृक्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "सहस्कृत" सहसा बलेन कृत उत्पादित* हे अग्ने! "विश्वेभिः" विश्वैः सर्वैर्यष्टव्यतया स्थितैरग्निभिः सह "ब्रह्म" अस्माभिः क्रियमाणं स्तोत्रं हवीरूपमन्नं वा "जोषि" जुषस्व किञ्च "ये देवत्रा" ये अग्नयः देवेषु वर्त्तन्ते ["देवमनुष्येति (५,४,५६) सप्तम्यर्थे त्रा-प्रत्ययः] "य आयुषु" ये चाग्नयो मनुष्येषु वर्त्तन्ते "तेभिः" तैः सर्वैः अग्निभिः सह "नः" अस्माकं "गिरः" स्तुति लक्षणा वाचः "मह्य" पूजय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१र २र ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २
प्रसविश्वेभिरग्निभिरग्निःसयस्यवाजिनः।

१ २ ३ २ ३ २उ ३ २उ ३ १ २
तनयेतोकेअस्मदासम्यङ्वाजैःपरीवृतः† ॥ २ ‡ ॥

"यस्य वाजिनः" यस्याग्नेर्वाजिनः हविर्लक्षणान्नवन्तः अनेके यष्टारः सन्ति "सः अग्निः" "विश्वेभिः" विश्वैः सर्वैर्यष्टव्यतया स्थितैरग्निभिः "सः" [एकस्तच्छब्दोऽनुवादः] "अस्मत्"—इति अस्मासु [सुपां सुलुक् (६, १, ३९)—इति सप्तम्या लुक्, आङोरुपसर्गयोः श्रवणादुचित-क्रियाध्याहारः] "आ" गच्छतु। "सम्यङ्" यथावत्कालातिक्रमेणेत्यर्थः। कथम्भूतः? "वाजैः परिवृतः" वाजैरस्मभ्यं दातव्यैरन्नैः परिवृतः परिवेष्टितः सहित इत्यर्थः। न केवल मस्मास्वेव यज्ञादि-सिध्यर्थमन्नैः परिवृतोऽग्नि-

---

* 'सहस्कृतः—बलस्य कर्त्तासि'—इति वि०।

† "परिवृतः"—इति ख० पु० पाठः।

‡ इयमपि न क्वाप्यन्यत्रोपलभ्यते।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रागच्छतु किन्तर्हि ? "तनये" अस्मत्पुत्रे आगच्छतु । न केवलं पुत्रे "तोके" पुत्र-पुत्रे दातव्यैर्वाजैः परिवृतोऽग्निरागच्छतु । इति परीक्ष-द्वया अग्निः स्तूयते अस्मद्वंशे चाग्नि-साध्य-क्रियानु-परमः प्रार्थ्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३१ १ ३ १ २
त्वन्नोअग्नेअग्निभिर्ब्रह्मयज्ञञ्चवर्द्धय ।

१ २ ३ १ २ २१र २र
त्वन्नोदेवतातयेरायोदानायचोदय* ॥ ३ † ॥ ६

हे "अग्ने !" "त्वम्" "अग्निभिः" त्वद्विभूतिभिः भूतैरन्यै-रग्निभिः सार्द्धं "नः" अस्माकं "ब्रह्म" स्तोत्रं "यज्ञं च" "वर्द्धय"। तथा "त्वं" "नः" अस्माकं "देवतातये" [यज्ञनामैतत् (निघ० ३, १७, १०) यागार्थं "रायः" धनस्य "दानाय" प्रदानाय "चोदय" दातॄन् प्रेरय‡ ॥ ३ ॥ ६

अथ त्वसोमेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १र
त्वसोमप्रथमावृक्तबर्हिषोमहे

१र ३ १ २ ३ १ २
वाजायश्रवसेधियन्दधुः ।

* "चोदयन्"—इति ख० पु० पाठः ।

† ऋ० वे० ८, ७, २९, ५ ।

‡ 'यथा मम धनं प्रदीयते तथा कुरु'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र १र २क र२
सत्वन्नोवीरवीर्य्यायचोदय ॥ १ *॥

हे "सोम!" "प्रथमाः" पुरातनाः [यद्वा, यष्टव्यत्वेन सर्वेषां जनानां मुख्याः "वृक्तबर्हिषः" वृक्तं छिन्नं बर्हिर्यैर्यज्ञार्थमिति वृक्तबर्हिषः यजमानाः "महे" महते "वाजाय" बलाय "श्रवसे" अन्नाय च "धियं" बुद्धिं "त्वे" त्वयि "दधुः" निहितवन्तः, तस्मात् हे "वीर" समर्थ सोम! तादृशः "त्वं" "नः" अस्माकमपि सङ्ग्रामे "वीर्य्याय" सामर्थ्याय "चोदय" प्रेरय† [यद्वा, 'वीर्य्याय' वीरपुत्रभवाय 'नः' अस्मान् प्रेरय] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ २र ३ १र १र २ २ ३ २
अभ्यभिहिश्रवसाततर्द्दिथोत्
३ १र २र ३ २ ३ १ २
सन्नकञ्चिज्जनपानमक्षितम्।
१ २ ३ १र २र ३ १ २
शर्य्याभिर्नभरमाणोगभस्त्योः ॥ २ ‡॥

हे सोम! त्वं "अवसा" अन्नेन हेतुना "अभ्यभि ततर्द्दिथ हि" पवित्रमभितृण्णवानसि¶। तत्र दृष्टान्त-द्वयम्—"उत्सं न"

---

* ऋ० वे० ७, ५, २३, १।

† 'यथासम्भ्यं वीर्यं सनोति'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ७, ५, २२, ५।

¶ 'अभि अभि—उपर्युपरि, हि—इति पदपूरणः, अवसा—अन्नेन यशसा वा, ततर्द्दिथ—तृद ताडने विदारणे वा, अन्नेन यशसा वोपर्युपरि ताडय विदारय वा'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यथा "कश्चित्" "जनपानम्", अस्मिन् जना उदकं पिबन्ति, तम् "अच्चितम्" अक्षीणं कश्चित् कञ्चन "उत्सम्" उत्सरणशीलं वाप्यादिकमभिक्षरन्ति* यथा वा कश्चित् "गभस्त्योः" बाह्वोः† "शर्य्याभिः अङ्गुलीभिः‡ "भरमाणः" उदकं सम्भरन् कश्चिदभिक्षरन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ २ ३ १ २ ३ २
अजीजनोअमृतमर्त्त्यायक

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मृतस्यधर्म्मन्नमृतस्यचारुणः ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
सदासरोवाजमच्छासनिष्यदत् ॥ ३ ¶ ॥ ७

कल्याणस्य "अमृतस्य" उदकस्य "धर्म्मन्" धारकेऽन्तरिक्षे "कं" सूर्य्यं "मर्त्त्याय" मनुष्यार्थम् "अजीजनः" किञ्च "सनिष्यदत्" सम्भजत् देवान्। स त्वम् "वाजम् अच्छ" सङ्ग्रामम् अभिलक्ष्य "सदा" "असरः" सरसि गच्छसि ॥

"मर्त्त्यायकं"-"मर्त्त्येषु"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ७

---

* 'उत्सं' न—उत्सो भक्षणीयः, उत्समिव भक्षणीयं, कश्चित्—किमपि भक्षणीयं द्रव्यं, जनपानम्—अक्षतं—प्रभूतम्'—इति वि०।

† 'गभस्त्यः—आदित्यरश्मयः'—इति वि०।

‡ 'शर्य्याभिः—कर्मभिः'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ७, ५, २२, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ यौधाजयम् ॥ तुवे३१। सो३म। प्र। थामा२३
४वा। क्तावा३। हिषो२। मद्दे३४५। वा२३४जा।
यश्चावसायि। धि। यन्दधू२ः। सत्वा३४५। नो२३
४वी। रवा२पि। रिया२। यचो३४५। दा२३४या ॥(१)
अभा३१यि। आ३भि। हि। आवा२३४मा। ताता
३। दिथा२। उत्सा३४५म्। ना२३४काम्। चिज्जा
नपा। नम्। अत्तिता२म्। ग्रय्या३४५। भा२३४
यिर्नाभरा२। माणा२ः। गभा३४५। स्तौ२३४योः ॥(२)
अजा३१यि। जा३नो। अ। मार्त्ता२३४मा। तीया३।
यक्का२म्। ऋता३४५। स्या२३४धा। मन्नाम्रता।
स्य। चारुणा२ः। सदा३४५। सा२३४राः। वाजा
२म्। आक्का२। सना३४५यि। प्या२३४दात्(३) ॥६*॥[१]

---

* ऊ० गा० १०प्र० २श्र० ६मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र र र र र र र
॥ दैर्घश्रवसम्॥ त्वेसोमप्रथमावृदोहावृगोहाओहा
२ १ र १ र र ऽ र ऽ २
३ए। क्ता र्हिषोमद्वेवा२जा। ओ२हा। ओ२हा३
२ ३ १ ३ १ १ २ १ र २
ए३४। यश्रा३४वसायि। धायिन्द। धुःसात्वन्नोवायि३
ऽ २ ऽ २ २ ३ २ ३ २ २ १
ओ३हा। ओ३हा३ए३४। रवा३४यिरिया३। यचो२३
५ ४ ५ २ र र र र
४वा। दा५योई्हायि॥(१) अभ्यभिहिश्रवसाओहाओ
२ १ र १ र ऽ २ ऽ २
हा३ए। तता र्हिथोत्सन्ना२क्का। ओ३हा। ओ३हा
२ १ २ ३ २ १ २ १ र २
३ए३४। चिज्जा३४नपा। नामच्चि। तष्श्राय्योभिर्न्ना।
ऽ २ ऽ २ २ १ २ ३र २ २ १
ओ३हा। ओ३हा३ए३४। भरा२४माणा३ः। गभोर
५ ४ ५ २ र र र र
३४वा। स्ता५योई्हायि॥(२) अजीजनोअमृतमओहा
र २ १ १ र ऽ २ ऽ
ओहा३ए। तिया २यकमृतस्या २धा। ओ३हा। ओ
२ २ ३ १ ३ २ १ र २ १ र
३हा३ए३४। मन्ना३४। मृता। स्याचारू। णःसादा
२ ऽ २ ऽ २ २ ३र २ ३ २
सराः। ओ३हा। ओ३हा३ए३४। वाजा३४मच्छा३।
२ १ ५ ४ ५
सनो२३४वा। ध्या५दोई्हायि(३)॥ ७ * ॥ [२] ७

---

* ऋ० गा० १०प्र० २अ० ९मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथैन्द्रुमिन्द्रायेति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र
एन्दुमिन्द्रायसिञ्चतपिबातिसोम्यम्मधु।
१र २र ३ २
प्रराधाꣳसिचोदयतेमहित्वना॥ १ *॥

हे ऋत्विजः! "इन्दुं" स्यन्दनशीलं सोमम् "इन्द्राय" इन्द्रार्थम् "आ सिञ्चत" आश्रयण-द्रव्येणासेचनं कुरुत अभिषुणुतेत्यर्थः। ततः "सोम्यं" सोममयं "मधु" मदकरं सोमरसं "पिबाति" पिबतु। पीत्वा च स इन्द्रः महित्वना स्व-महत्वेनैव "राधांसि" धनानि स्तोतृभ्यः "प्र चोदयते" प्रकर्षेण चोदयते प्रेरयति॥

"प्रराधांसि"-"प्रराधसा"—इति पाठौ, "चोदयते"-"चोदयाते"—इति च॥ १॥

अथ द्वितीया।

२ ३ १ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
उपोहरीणाम्पतिꣳराधःपृञ्चन्तमब्रवम्।
० १ २ ३ २ ३ १ २
नूनꣳश्रुधिस्तुवतोअश्व्यस्य॥ २ †॥

---

* छ० आ० ४, २, ५, ६ (१भा० ७६४पृ०) = ऋ० वे० ६, २, १०, ३।
† ऋ० वे० ६, २, १०, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"हरीणां" हरित-वर्णानाम् अश्वानां "पतिं" पालयितारं "राधः" धनं "पृचन्तं" [पृची सम्पर्के (अदा० आ०)] स्तोतृषु संयोजयन्तं ददतमित्यर्थः। एतादृशमिन्द्रम् "उपो* अब्रवम्" अतिशयेनाहं स्तोत्रं करवाणि "अश्वस्य" अश्वो नामर्षिरश्व-शब्देनोच्यते तस्य पुत्रस्य स्तुवतः स्तोत्रं कुर्वतः मम सम्बन्धिनीं हे इन्द्र! त्वद्विषयां स्तुतिं "नूनं" सम्प्रति "श्रुधि" शृणु ॥

"राधः"-"दत्तम्"—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२   २ ३ २ ३१ २ ३ २ ३ १ २ २ २
नह्या३ऽङ्गपुराचनजज्ञेवीरतरस्त्वत्।

१ २ ३ २उ   १ २ ३ १ २
नकीरायानैवथानभन्दना ॥ ३ † ॥ ८

हे इन्द्र! "त्वत्" त्वत्तः "पुरा" पूर्वं "वीरतरः" सामर्थ्यवान् कश्चित् "न हि जज्ञे" न जातः खलुः "अङ्ग" प्रसिद्धो त्वमेव सामर्थ्यवान् जातइत्यर्थः। किञ्च त्वत्तोऽपि "राया" धनेन समर्थः "न किः" न कश्चिदस्ति। तथा "एवथा" शत्रुपुराणि सङ्ग्रामं वा प्रतिगमनेन त्वत्तोऽधिको न जातः [यद्वा, एवथा—अव रक्षणादिषु (भ्वा० प०) अकारस्यैकारश्छान्दसः, औणादिकस्थाप्रत्ययः; शरणागतानां स्तोतॄणां वा अवने त्वत्तोऽधिको नास्ति।

---

* 'उप उ इति पादपूरणे'—इति वि०।

† ऋ० वे० ६, २, १७, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

किञ्च "भन्दना" [भन्दतिः स्तुति-कर्म्मा (निघ० ३, १४, १९)] स्तुत्यस्य त्वदधिको न जातः* न वास्मद्रक्षकः स्तुत्यस्य त्वत्तोऽन्यो जज्ञइति ॥ ३ ॥ ८

२ ४ १ ४ ५ १
॥ मारुतम् ॥ एऽ५दुमि। द्राऽ३याऽ२सिञ्चता। पि

२ १ २ १२ २ १२ २
बा२तिसोम्यम्मधु। प्रराधार२३ᳲसी। चोदतयायिमाऽ२

२ १ २ ४ ५ ३ २ ४ २
ह्नी। त्वना। औऽ३होवा ॥(१) ऊऽ५पोच। राऽ३यिणा

४ ५ १२ १ १ २ १ २
ऽ३म्यतायिम्। राधा२ःपृञ्चन्तमव्रवम्। नूनᳲमूर२३धी।

१ २ २ २ १ २ ४ ५ २
स्तुवतोआऽस्वीऽ२या। स्या। औऽ३होवा ॥(२) नाऽ५हि

४ २ ४२ ५ १ २ १ २ १ २
य। गाऽ३पूऽ३राचना। जज्ञे२वीरतरस्त्वत्। नकीराऽ२३

२ १२ २ १ १ २ ४ ५ ४
या। नेवथानाऽ३भा। दना। औऽ३होवा। होऽ५ई।

डा(३) ॥ ९ † ॥ [१] ८

* 'भन्दना—बलेनापि सम्पन्नः न त्वत्सदृशः'—इति वि०।

† ज० गा० १०प्र० २ख० ९सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ नदंवइति चतुर्थसूक्तात्मिकैषा।

२ २ ३ १ २ ३ १२ २२
नदंवओदतीनान्नदंयोयुवतीनाम्।
१ २ ३ १ २ ३ १ २
पतिंवोअघ्न्यानान्धेनूनामिषुध्यसि॥ १ *॥ ९

"ओदतीनाम्" ओदत्यः उषसः ['ओदती'-'भास्वती'—इति तन्नामसु पाठात् (निघ०१,८,३-४)] तासां "नदम्" उत्पादकमित्यर्थः [इन्द्रेण हि उषस उत्पद्यन्ते इन्द्रस्यैव सूर्य्यत्वात्, द्वादशादित्य-मध्ये इन्द्रः पठितः]। तादृशमिन्द्रं हे यजमानाः! "वः" युष्मदर्थम् आह्वयामि "अघ्न्यानाम्" अहन्तव्यानां गवां "पतिम्" आह्वये। अथ प्रत्यक्षकृतः—हे यजमानाः! "वः" त्वं 'धेनूनां" क्षीरादिना प्रीणयित्रीणां गवाम् "इषुध्यसि" अन्नमिच्छसि†॥ १ ॥ ९

१ २ १ २ १ २२ १
॥ अध्यम्॥ नदंवओ२द। तीनोवा। नदंयोयू।
२ २ १ १२ १ २ १२ २ २ १२
वतीनाम्। पतिंवोअघ्न्यानान्धेनूनामि। षू२३। ध्य
२ १२ १ २ १
साउवा। ऊधिया२। ए२३हिया३४३। ओ२३४५ई।
डा(१)॥ ११ *॥ [१] ९

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य द्वितीयः खण्डः॥ २॥

---

* इषुध्यसि—ददासीत्यर्थः—इति वि०।

† ऊ० गा० १०प्र० २ख० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीय-खण्डे —

देवोवोद्रविणोदाइति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्:

तत्र प्रथमा।

२ १ १ २ २ ३१ २ ३ १२

देवोवोद्रविणोदाःपूर्णांविवष्ट्वासिचम्।

१२ ३२ ३ १२ ३ १र २र ३ १ २

उद्वासिञ्चध्वमुपवापृणध्वमादिद्वोदेवओहते॥ १ *॥

"द्रविणोदाः" धनानां दाता "देवः" अग्निः "वः" युष्मदीयां "पूर्णां" हविषा "आसिचम्" आसिक्तां स्रुचं "विवष्टु" कामयताम् "उत्सिञ्चध्वम् वा" सोमेन पात्रम्, "उप पृणध्वम् वा" सोमम् [वा शब्दौ समुच्चयार्थौ ध्रुव-ग्रहेण होतृ-चमसं पूरयत च अग्नये सोमं यच्छत वेत्यर्थः]। "आदित्" अनन्तरमेव "देवः" अग्निः "वः" युष्मान् "ओहते" वहति॥

"विवष्टु"-"विवष्टि"—इति पाठौ॥ १॥

अथ द्वितीया।

१र २र ३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

तꣳहोतारमध्वरस्यप्रचेतसंवह्निन्देवाअकृण्वत।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २

दधातिरत्नंविधतेसुवीर्यमग्निर्ज्जनायदाशुषे॥२ †॥१०

* छ० आ० १, २, १, १ (१भा० १८४ पृ०)=ऋ० वे० ४, २, १२, ४।

† ऋ० वे० ५, २, २२, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

देवाः "प्रचेतसं" प्रकृष्टमतिं "तम्" अग्निम् "अध्वरस्य" यज्ञस्य "वह्निं" वोढारं "होतारं"* च "अकृण्वत" अकृण्वन् किमर्थमित्यत्राह—स च "अग्निः" "विधते" परिचरते "दाशुषे" हविषां प्रदात्रे "जनाय" "सुवीर्य्यं" शोभन-वीर्योपेतं "रत्नं" रमणीयं धनं "दधाति" दधात्विति ॥ २ ॥ १०

५र४ ४ २ ४ ५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ देवोऽ५वः । द्रा३वा३यिणोदाः ।

१र २ १ २ २ १ १ र
पूर्णाँविवा । ष्टु३आसी३चाम् । उदा२सिञ्चध्वमुप । वा

२ १ २ २ १ रर ३
पार३र्णा । ऊम्मायि । धू३वाम् । आदिद्वोदेवओ२ह

२ १ २ १ २ १ २ २
ताउ ॥(१) आदायित् । वोदायि । वा३ओहा३तायि ।

१ १र २ १ २
तऽहो२तारमध्वर । स्यप्रा२३चे । ऊम्मायि । ता३

२ १ र र ३ २ १ २ १
साम् । वाह्निन्देवाअक्का२एर्वताउ ॥(२) वाह्नीम् । दा

२ १ २ २ १ १ र
यिवाः । आ३काण्वा३ता । दधा२तिरत्नविध । तेह्व२

२ १ २ २ १ र ३
ह्वा । ऊम्मायि । रा३याम् । आग्निर्जनायदा२शु

२
षाउ(३) ॥ १२ † ॥ [१]

---

* 'देवानामाह्वातारम्'—इति वि० ।

† ऊ० गा० १०प्र० १ख० ११सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र १र २ र १ २र १र
॥ कण्वरथन्तरम् ॥ देवोवोद्रविणोदाः । पूर्णां वि
२ १ २ २ र र ३
वा । ष्टुइआसीऽचाम् । उद्वासिञ्चध्वमुपवापृणध्वा २ ३
५र २र १ ५ २ १ २
४मैद्वो । आदिद्वोऽ२३४दे । वआ३ओऽ३आउवाऽ२३ । ए३ ।
२ ३ २ २र १र २र १र २ १ २ १ २ १
त्ततआ ॥(१) आदिद्वोदेवओहताथि । ताऽ२९द्वोताऽ३रा
र ३ ५र १ १ ५
म् । अध्वरस्यप्रचेतसाऽ२३४मैद्वो । वह्निन्दाऽ२३४यिवाः ।
२ २ २ ३ १ १र १र२र १
अकाऽ३१उवाऽ२३ । ए३ । ष्वतआ ॥(२) वाह्निन्देवाअक्त
२ १ २ १ २ २ र र ३ ५र
ष्वता । दाऽ३धाताऽ३यिरा । त्वं विधतेसुवीरियाऽ२३ ४मै
२ १ ५ २ २ १ २
द्वो । अग्निर्ज्जाऽ२३४ना । यदाऽ३१उवाऽ२३ । ए३ । ष्टुष
२
श्वा(३) ॥ ७ * ॥ [२] १०

अदर्शीति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३२
अदर्शिगातुवित्तमोयस्मिन्व्रतान्यादधुः ।
१ २ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
उपोषुजातमार्यस्यवर्द्धनमग्निन्नक्षन्तुनोगिरः ॥ १ † ॥

---

* ऊ० गा० १३प्र० १ख० ७सा० ।

† ऋ० सं० १, १, ४, १ (१मा० १७१ पृ०) = ऋ० वे० ६, ७, १३, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"यस्मिन्" अग्नौ "व्रतानि" कर्माणि "आ दधुः" यजमानाः आहितवन्तः "गातुवित्तमः" अतिशयेन मार्गाणां ज्ञाता ; सोऽग्निः "अदर्शि" प्रादुरभूत्। किञ्च "सुजातं" सम्यक् प्रादुर्भूतम् अस्य "आर्यस्य" उत्तम वर्णस्य "वर्द्धनं" वर्द्धयितारम् "अग्निं" "नः" अस्माकं "गिरः" स्तुति-रूपा वाचः "उपो दचन्तु" उपगच्छन्तु [नच गताविति (भ्वा० प०) धातुः ॥

"नचन्तु"-"नचन्त"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३ २
यस्माद्रेजन्त कृष्टयश्चर्कृत्यानि कृण्वतः।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
सहस्रसां मेधसाताविव त्मनाग्निं धीभिर्नमस्यत ॥२*॥

"यस्मात्" कारणात् "चर्कृत्यानि" कर्त्तव्यानि कर्माणि "कृण्वतः" कुर्वाणान् मनुष्यान् "कृष्टयः" इतर-मनुष्याः "रेजन्त" कम्पन्ते,† तस्मादिदानीं हे मदीया जनाः! यूयं "सहस्रसां" गवां धनानां सहस्रस्य दातारमग्निं‡ "मेधसातौ" यज्ञे "धीभिः" कर्त्तव्यैः कर्मभिः "त्मना" आत्मनैव "नमस्यत" परिचरत् ॥

"नमस्यत"-"सपर्यति"—इति पाठौ ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ६, ७, १३, ३।

† 'रेजन्त—राजन्तेत्येवं द्रष्टव्यम्'—इति वि०।

‡ 'सहस्रसां—सहस्र सम्मितानि कार्याणि'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१र २र ३ १
प्रदैवोदासोअग्निः० ॥ ३ * ॥ ११

"दैवोदासः" दिवोदासेनाहूयमानोऽग्निः "मातरं" सर्वस्य धारणवत्त्वात् पृथिवीं "अनु" प्रति "न" "प्र विवावृते" देवान् प्रति हविर्वोढुं विशेषेण न प्रवर्त्तयति, तस्मादेन मग्निं दिवोदासो "मज्मना" बलेन आजुहाव। तस्मादयमग्निं "नाकस्य" स्वर्गस्य "देवः" द्योतमानः "इन्द्रः" परमैश्वर्य-युक्तः "शर्मणि" गृहे स्वायतने एव "तस्थौ" अतिष्ठत्॥ ३ ॥ ११

४ ३ ५ २ ४ ५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ अदाऽ५ुर्शि। गा२तू३वित्तामाः।
१ २ १ २ १ १ १र र
या॥स्मिन्व्रता। नौ३आदा३धूः। उपो२षुजातमा। र्यस्या
२ १ २ २ १ ३
२३वा। ऊम्मायि। धा३नाम्। आग्निन्नक्षन्तुनो२गि
२ १ २ १र र २ १
रा३॥(१) राया। स्याद्रेजन्तकृष्टयश्चर्क्रत्या। नौ३का
२ १ १ १र र र र २ १
र्वो३ता। सद्वा२स्वसाम्मधसा। तावा२३यिवा। ऊ
२ २ १ र ३ २ १
म्मायि। ह्मा३ना। आग्निन्धीभिर्न्नमा२स्यता३॥(२) ता
२ १र र र र र १ १ २ २
प्रा। दैवोदासोअग्निर्द्देवइन्द्रो। ना ३ माम्मा ३ ना।

* छ० आ० १, १, ५, ७ (१भा० १७७ पृ०)=ऋ० वे० ६, ७, १३, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ २ १ २ २
अनू२मातरम्पृथि । वीवा२३यिवा । ऊम्मायि । वा३र्त्तायि ।

१ २ २ ३ २ १११
यि । तास्थौनाकस्यशा२र्मणाउ । वा३४५(३) ॥ १२*॥ [१]

४ ३ ४ २ ४ ५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ प्रदैऽ५वः । दा२सो२आग्नायिः ।

१ २ १ २ २ १ २ १
दायिवइन्द्रो । ना ३ माप्वा३ना । अनू२मातरम्पृथि ।

२ २ १ २ २ १ २ २
वीं वा२३पिवा । ऊम्मायि । वा३र्त्तायि । तास्थौनाक

३ २ १ २ १२ २
स्यशा२र्म्मणाउ ॥(१) णाया । स्माद्रे जन्तक्तष्टयस्वर्क त्या ।

२ १ २ २ १ १ २ २ २ २ २
नी३काएर्वा३ताः । सद्दा२स्वसांमेधसा । तोवा२३यिवा ।

१ २ २ १ २ ३ २
ऊम्मायि । त्मा ३ ना । आग्निम्भीभिन्नमा २ स्यताउ ॥(२)

१ २ १ २ २ २ १ २ २
ताश्रा । दर्शिगातुवत्तमोयस्मिन्व्रता । नी२आदा३धः ।

१ १२ २ २ १ २ २
उपो२षुजातमा । र्यस्या२३वा । ऊम्मायि । धा३नाम् ।

१ ३ २ १११
आग्निन्नन्तुनो२गिराउ । वा३४५(३) ॥ ४ † ॥ [२]

---

* ऊ० गा० १०प्र० २ख० १२सा० ।

† ऊ० गा० ११प्र० २ख० ४सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ अभिनिधनंकाण्वम् ॥ औहोहोइहायि । आयिही ।
आदा । औ२३४गा । तूविक्षा२३४माः । यास्मिन्ना२
३४ता । नीयादधूः । ऐहोयि । आ२३४यिही । ऊ
पोषू२३४जा । नामारी२३४या । स्यावङ्नाम् । ऐहो
यि । आ२३४यिही । आग्निन्ना२३४च्चा । तुनो३गा५षि
रा६५६ः ॥(१) औहोहोहायि । आयिही । यास्मात् ।
रे२३४जा । ताक्षष्टा२३४याः । चाका२३४र्त्यां । नीक
ण्वताः । ऐहोयि । आ२३४यिही । साह्स्रा२३४साम् ।
मायिधासा२३४ताउ । ईवत्मना । ऐहोयि । आ२३४
यिही । आग्निन्धी२३४भीः । नमा३स्या५ता६५६ ॥(२)
औहोहोहायि । आयिही । प्रादै । वे२३४दा । सो
आ२३४ग्नायिः । दायिवाआ२३४यिन्द्रो । नामम्मना ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र१ १ ५ २ ३ ५ २ ३
ऐह्वोयि। आ२३४यिह्वौ। आनूमा२३४ना। राम्पृथी२३

५ २र १र २र१ १ ५ २
४वीम्। वीवावृतायि। ऐह्वोयि। आ२३४यिह्वौ। ता

२ ५ ३ २ ४
स्यौना२३४का। स्यआ३र्मापुणा६५६यि(३) ॥ २* ॥ [३] ११

अथाग्नआयूंषि-तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ १ १ २
अग्नआयूंषिपवसे० ॥ १ † ॥

—इति प्रतीकमिदम्। सा चान्यत्राम्नाता (२भा० ३३५पृ०) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ २उ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ १
अग्निर्ऋषिःपवमानःपाञ्चजन्यःपुरोहितः।

१ २ ३ २
तमीमहेमहागयम्॥ २ ‡ ॥

"पाञ्चजन्यः" निषाद-पञ्चमाश्चत्वारो वर्णाः पञ्चजनाः, [यद्वा, गन्धर्वाः पितरो देवाः असुराः रक्षांसीत्येतत् पञ्चजनाः, अथवा

* ऊ० गा० २३प्र० ३ख० २सा०।

† छ० आ० ६, ३, १०, ३ (२भा० ३३५ पृ०)=ऋ० वे० ७, २, १०, ३।

‡ ऋ० वे० ७, २, १०, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

देव-मनुष्य-गन्धर्व्वाप्सरसः सर्पाः पितर इति ब्राह्मणाभिहिताः पञ्चजनाः। "गम्भीरात् ञ्यः (४, ३, ५८)"—इत्यत्र "बहिर्देव पञ्चजनेभ्यइति वक्तव्यम्(भा०वा०)"—इति वचनात् ञ्य-प्रत्ययः] तेषां तत्तदभीष्ट-प्रदानेन स्वभूतः* "ऋषिः" सर्व्वस्य द्रष्टा "पवमानः" पवमान-रूपः "अग्निः" "पुरोहितः" कर्मार्थमृत्विग्भिः पुरतो निहितः, "तम्" पूर्वोक्त-लक्षणं "महागयं" महद्भिरपि देवादिभिर्गातव्यं† [महान्ति प्रभूतानि यज्ञ-गृहाणि यस्य वा स तथोक्तः, तम्] "ईमहे" याचामहे ॥ २॥

अथ तृतीया।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २

अग्नेपवस्वस्वपाअस्मेवर्च्चःसुवीर्य्यम्।

१ २ ३ २उ ३ १ २

दधद्रयिम्मयिपोषम्॥ ३‡ ॥ १२

हे अग्ने! "स्वपाः"¶ ["सोर्मनसी (६, २, ११७)"—इति उत्तरपदाद्युदात्तत्वम्] शोभन-कर्म्मा त्वम् "अस्मे" अस्मासु "सुवीर्य्यं" शोभन-वीर्य्योपेतं "वर्च्चः" [वर्च्च दीप्तौ (भ्वा० आ०)] तेजः "पवस्व" आ गमय। तथा भवान् "रयिं" धनं पुत्रं वा

* 'पाञ्चजन्यः—पञ्चभिर्जन्यते, चत्वारो महर्त्विजः पञ्चमो यजमानः तैर्जन्यते, अरण्योरुत्पाद्यते—इति वि०।

† 'महागयं—हृदयावस्थितम्'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ७, २, ११, १=य० वे० ८, ३८।

¶ 'स्वपाः—शोभना आपो यस्य स्वभूता असौ स्वपाः स उच्यते'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"पोषं" [भावे कर्म्मणि वा घञ्] गवां पुष्टिं यद्वा गवादिकं "मयि" "दधत्" दधातु करोत्वित्यर्थः [दधातेर्लेटि अडागमे— "घोर्लोपो लेटि वा (७, ३, ७०)"—इत्याकार-लोपः] ॥३॥ १२

अथाग्नेपावकेति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २
अग्नेपावकरोचिषामन्द्रयांदेवजिह्वया ।

२ ३ १ २ ३ १ २
आदेवान्वक्षियक्षिच ॥ १ * ॥

हे "पावक" शोधक ! "रोचिषा" स्व-दीप्त्या "मन्द्रया" देवानां मादयित्र्या† "जिह्वया" च, हे "देव" द्योतमानाग्ने ! "देवान्" "आ वक्षि" आवह, यज्ञार्थं "यक्षि च" तान् यज ॥१॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
तन्त्वाघृतस्नवीमहेचित्रभानोस्वर्दृशम् ।

१ २उ ३ १ २
देवाꣳआवीतयेवह ॥ २ ‡ ॥

---

* ऋ० वे० ४, १, १९,=य० वे० १७, ८।

† 'मन्द्रया—बहुलया'—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ४, १, १९, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "घृतस्नो" घृतस्य प्रेरक!* [यद्वा, घृतेन जनित! हे "चित्रभानो!" चित्रा नानाविधा भानवो दीप्तयो रश्मयो यस्यासौ चित्रभानुस्तस्य सम्बोधनम्] "स्वर्दृशं" सर्वस्य द्रष्टारं "तं" "त्वा" त्वाम् "ईमहे" याचामहे, अतो "वीतये" हविषां भक्षणाय "देवान्" "आ वह" ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३ १ २ ३ २ ३ १ २
वीतिहोत्रन्त्वाकवेद्युमन्तꣳसमिधीमहि।
१ २ ३ १ २ ३ ९
अग्नेबृहन्तमध्वरे ॥ ३ † ॥ १३

हे "कवे" कान्तदर्शिन्! "अग्ने!" "वीतिहोत्रं" क्रान्त-यज्ञं यद्वा प्रिययज्ञं, "द्युमन्तं" दीप्तिमन्तं "बृहन्तं" महान्तं, "त्वा" त्वाम् "अध्वरे" यज्ञे "समिधीमहि" समिद्भिः सन्दीपयामः ॥ ३ ॥ १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

---

* 'घृतस्नो—घृतेन स्नाप्यते यः असौ घृतस्नुः तस्य सम्बोधनं हे घृतस्नो। इति वि०।

† ऋ० वे० ४, १, १९, ३ = य० वे० ११, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थे खण्डे—

अव।नोअग्नइति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्।

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

अवानोअग्नऊतिभिर्गायत्रस्यप्रभर्म्मणि।

१ २ ३ १ २

विश्वासुधीषुवन्द्य ॥ १ * ॥

"विश्वासु धीषु" सर्वेषु कर्मसु "वन्द्यः" स्तुत्यः हे "अग्ने!" "गायत्रस्य" गायत्र-साम्नः गायत्री-च्छन्दस्कस्य वा "प्रभर्मणि" प्रभरणे सम्पादने निमित्तभूते सति "नः" अस्मान् "ऊतिभिः" त्वदीयैः पालनैः "अव" रक्ष ["द्व्यचोऽतस्तिङः (६,३,१३५)"— इति संहितायां दीर्घत्वम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

आनोअग्नेरयिम्भरसत्रासाहंवरेण्यम्।

१ २ ३ २ ३ १ २

विश्वासुपृत्सुदुष्टरम् ॥ २ † ॥

हे "अग्ने!" "रयिं" धनं "नः" अस्मभ्यम् "आ भर" प्रयच्छ ॥ कीदृशम्? "सत्रासाहं" सत्रा सह युगपदेव दारिद्रस्य नाशकं "वरेण्यं" सर्वैर्वरणीयं "विश्वासु पृत्सु" सर्वेषु सङ्ग्रामेषु "दुष्टरम्" शत्रुभिस्तरीतुमशक्यम् ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० १, ५, २७, १।

† ऋ० वे० १, ५, २७, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ ३१ १ ३ २ ३ १ २
आनोअग्नेसुचेतुनारयिंविश्वायुपोषसम्।
२ १ २ ३ १ २
मार्डीकन्धेहिजीवसे॥ ३ *॥ १४

हे "अग्ने!" "नः" अस्माकं "जीवसे"† जीवनाय "सुचेतुना" शोभनेन ज्ञानेन युक्तं "रयिं" धनम् "आ धेहि" आस्थापय। कीदृशम्? "मार्डीकं" मृडीकं सुखं तद्धेतु-भूतं "विश्वायु-पोषसं" सर्वस्मिन्नायुषि देहादेः पोषकं यावज्जीवमस्मदुपभोग-पर्याप्तमित्यर्थः‡॥ ३॥ १४

अग्निंहिन्वन्तीति पञ्चर्चं द्वितीयं सूक्तम्।

तत्र प्रथमा।

२ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २३ १ २
अग्निंहिन्वन्तुनोधियःसप्तिमाशुमिवाजिषु।
१ २ ३ १ २
तेनजेष्मधनन्धनम्॥ १ ¶॥

"नः अस्माकं "धियः" कर्माणि स्तुतयो वा "अग्निं" "हिन्वन्तु" प्रेरयन्तु यागार्थमुद्योजयन्तु वर्धयन्तु वा [हि गतौ

---

* ऋ० वे० १, ५, २७, ३।

† "तुमर्थे से-सेनसेन्-असे-असेन्क्से-कसेनध्यै-अध्यैन्-कध्यै-कध्यैन्-शध्यै-शध्यैन्-तवै-तवेङ्-तवेनः (३, ४, ८)'—इति पा०।

‡ 'विश्वायुपोषसम्—आयवो मनुष्याः बहु-मनुष्य-पोषणम्'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ८, ८, १४, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

द्वयो च। तत्र दृष्टान्तः—"आजिषु" सङ्ग्रामेषु "आशु" शीघ्रगामिनं "सप्तिम् इव" सर्पण-शीलमश्वं यथा योद्धारः प्रेरयन्ति तद्वत्, "तेन" अग्निना "धनं धनं" सर्वं धनं "जेष्म" वयं जयेम ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
यया गा आकरामहै सेनयाग्ने तवोत्या।

१ २ ३ १ २
तां नो हिन्व मघत्तये ॥ २ * ॥

हे "अग्ने!" "सेनया" इनेन सह वर्त्तमानया, सेनारूपया वा "यया" "तव" "ऊत्या" रक्षया "गाः" "आ करामहै" आभिमुख्येन करवामहै लभामहै इत्यर्थः। "ताम्" ऊतिं "नः" अस्मान् "हिन्व" गमय†। किमर्थम्? "मघत्तये" धनस्य दानार्थम् अस्माकं धन-लाभायेत्यर्थः।

"करामहै"-"करामहे"—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
आग्ने स्थूरं रयिं भर पृथुं गोमन्तमश्विनम्।

३ २उ ३ १ २ ३ २
अङ्धि खं वर्त्तया पविम् ॥ ३ ‡ ॥

---

* ऋ० वे० ८, ८, १४, २।

† 'हिन्व—सेवयामः'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ८, ८, १४, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "अग्ने!" "स्थूरं" स्थूलं दृढं "पृथु" विस्तीर्णं "गोमन्तं" गोभिर्युक्तम् "अश्विनम्" अश्वोपेतम् "आ भर" अस्मभ्यमाहर प्रयच्छ। किञ्च "खम्" अन्तरिक्षम् "अङ्धि" वृष्ट्युदकैः सिञ्च [वेदा आत्मीयैस्तेजोभिः व्यञ्जय प्रकाशय] "पविम्" आयुधं* "वर्त्तय" अस्मद्विरोधिषु प्रवर्त्तय॥

"पविम्"-"पणिम्"—इति पाठौ॥ ३॥

अथ चतुर्थी।

२ ३ १ २ ३ १ २ १र २र ३ २
अग्निनक्षत्रमजरमासूर्य्यंरोहयोदिवि।

१ ३ २ ३ १ २
दधज्ज्योतिर्ज्जनेभ्यः॥ ४ †॥

हे "अग्ने!" "नक्षत्र" [नक्षति समन्ताद्गच्छतीति नक्षत्रः, नक्षि गतौ (भ्वा० प०) "अमि-नक्षि (उ०३,१०५)"—इत्यादिना अत्रन् प्रत्ययः] सततं गन्तारम् "अजरम्" जरा-रहितम् "सूर्य्यं" सर्व्वस्य प्रेरकमादित्यं "दिवि" अन्तरिक्षम् "आ रोहयः" उपर्य्यवस्थापितवानसि [यद्वा, नक्षत्रं कृत्तिकादिकं सूर्य्यञ्च दिव्यारोहयः]। किङ्कुर्वन् ? "जनेभ्यः" सर्वेभ्यः प्राणिभ्यः व्यवहारार्थं "ज्योतिः" प्रकाशकं "दधत्" विदधत् कुर्वन्, यथा सर्व्वेषां प्रकाशो भवति तथा उन्नते देशे सूर्य्यमगमयदित्यर्थः॥ ४॥

---

* पविं—पावनशीलम्'—इति वि०।

† ऋ० वे० ८, ८, १४, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ पञ्चमी।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ २
अग्नेकेतुर्विशामसिप्रेष्ठःश्रेष्ठउपस्थसत्।

१ २ ३ २उ ३ १ २
बोधास्तोत्रेवयोदधत्॥ ५ * ॥ १५

हे "अग्ने!" "विशां" प्रजानां यजमानानां "केतुः" केतयिता ज्ञापयिता "असि" भवसि। अतएव "प्रेष्ठः" प्रियतमः "श्रेष्ठः" प्रशस्यतमश्च भवसि स त्वम् "उपस्थसत्" उपस्थाने यज्ञगृहे निषीदन् "बोध" अस्मदीयं स्तोत्रमवगच्छ। किङ्कुर्वन्? "स्तोत्रे" स्तुवते जनाय "वयः" अन्नं "दधत्" विदधन् कुर्वन् प्रयच्छन् वा॥ ५॥ १५

अथाग्निर्मूर्द्धेतितृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

३ १ ३ २ ३ २ ३ १ र २ र ३ १ ३
अग्निर्मूर्द्धादिवःककुत्पतिःपृथिव्याअयम्।

३ १ र २ र
अपाꣳरेताꣳसिजिन्वति॥ १ † ॥

"मूर्द्धा" देवानां श्रेष्ठः, "दिवः" द्युलोकस्य "ककुत्" "उच्छ्रितः", "पृथिव्याः" च "पतिः", "अयम्" "अग्निः" "अपां" "रेतांसि" स्थावर-जङ्गमात्मकानि भूतानि "जिन्वति" प्रीणयति॥ १॥

---

* ऋ० वे० ८, ८, १४, ५।

† छ० आ० १, १, ३, ७ (१भा० १३५ पृ०) = ऋ०वे० ६, ३, २९, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २र
ईशिषे वार्यस्य हि दात्रस्याग्ने स्वःपतिः।
२ १ २ ३ २ १ २
स्तोता स्यान्तव शर्मणि ॥ २ * ॥

हे "अग्ने!" "स्वःपतिः" स्वर्गस्य स्वामी त्वं "वार्यस्य" वरणीयस्य "दात्रस्य" दातव्यस्य धनस्य "ईशिषे" ईश्वरोऽसि "शर्मणि" सुख-निमित्ते तव "स्तोता" "स्यां" भवेयम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र
उदग्ने शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते।
२ ३ १ २ ३ १ २
तव ज्योतीᳩष्यर्चयः ॥ ३ † ॥ १६

हे "अग्ने!" "ते" तव "शुचयः" निर्मलाः "शुक्राः" शुक्लवर्णाः "भ्राजन्तः दीप्यमानाः "अर्चयः" प्रभाः "तव" "ज्योतींषि" तेजांसि "उदीरते" प्रेरयन्ति ॥ ३ ॥ १६

३ २ र र
॥ सत्रासाहीयम् ॥ अग्ना३४मिः। मूर्द्धा दिवः ककुत्।
५ ५ १ र १ १
ओ६वा। पतिःपृथिविया आ२याम्। आ२पाम्। रा
२ १ ऽ २र ३र २ १ ५ ५
२३यिता। सिजौ३हो। वाहा३४३यि। न्वा२३४तो६हा

---

* ऋ० सं० ६, २, १९, ३।

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ र र ५ ५ १र
यि ॥(१) ईश्रा३४यि । षेवारियस्य हि । श्रो६वा । दा

र र १ १ २ १ ऽ
त्रस्याग्नेसुवःपा२तायिः । स्तो२ता । स्या२३न्ता । वशौ

२र ३र २ १ ५ ५ ३ २
३हो । वाहा३४३यि । मा२३४णो३हायि ॥(२) उदा३

र ५ ५ १ र र र १
४ । ग्नेशुचयस्तव । श्रोईवा । शुक्राभ्राञ्जन्तईरा२ता

१ २ १ ऽ १र ३र २
यि । वा२वा । ज्यो२३तायि । षियौ३हो । वाहा

१ ५ ५
३४३यि । चा२३४योइहायि(३) ॥ १५ * ॥ [१] १६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः† ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमार्द्धप्रपाठकः‡ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १४ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्थे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

---

* क० गा० १८प्र० २ख० १५सा० ।

† उक्ता एकाहाः सोम-पर्यन्ताः—इति वि० ।

‡ 'सप्तमस्य प्रथमः प्रपाठकः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्म्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-तहेश्वरम् ॥ १५ ॥

॥ अथ पञ्चदशोऽध्याय आरभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

कस्तेजामिर्जनानामिति त्र्यृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १र २र ३ २ ३ २ ३क २र
कस्तेजामिर्ज्जनानामग्ने कोदाश्वध्वरः ।
२ १ १ २ ३ २
कोहकस्मिन्नसिश्रितः ॥ १ * ॥

हे "अग्ने !" "जनानां" मनुष्याणां मध्ये "ते" तव "कः" "जामिः" को वन्धुः ? त्वं सर्वैर्गुणैरधिकोऽसि त्वत्स्वरूपो बन्धुर्नास्तीति भावः। "कः" "दाश्वध्वरः" [दाशुर्दत्त अध्वरो यज्ञो येन स तथोक्तः] त्वां यष्टुमतिसमर्थः कोऽपि नास्तीत्यर्थः। "को ह" त्वं कथम्भूतः ? त्वमीदृग्रूप इति सर्वैर्व्व ज्ञायसइत्यर्थः। "कस्मिन्" स्थाने "श्रितः" आश्रितः "असि" भवसि वर्त्तसे ? तत्स्थान-

* ऋ० वे० १, ५, २२, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मपि न केन विज्ञायते [अतस्त्वमस्माभिः मांसदृष्टिभिः कथमुपलब्धव्यः ?—इत्यग्निः प्रश्नस्यते] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १र २र ३ १ २ ३ १ २ ३ २

त्वञ्जामिर्ज्जनानामग्नेमित्रोअसिप्रियः ।

२ ३ १ २ ३ १ २

सखासखिभ्यईड्यः ॥ २ * ॥

हे "अग्ने!" "त्वम्" उक्त-प्रकारेण अचिन्त्य-रूपोऽपि अनुगृहीततया सर्वेषां "जनानां" "जामिः" बन्धुः "असि"। तथा "प्रियः" प्रीणयिता त्वं यजमानानां "मित्रः" असि । "ईड्यः" स्तुतिभिः स्तुत्यः त्वं "सखिभ्यः" समानेभ्यः ऋत्विग्भः "सखा" सखिवदत्यन्तं प्रियोऽसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २

यजानोमित्रावरुणायजादेवाऋतम्बृहत् ।

२ ३ २ ३ १र २र

अग्नेयक्षिस्वन्दमम् ॥ ३† ॥ १

हे अग्ने ! "नः" अस्मदर्थं "मित्रावरुणा" एतत्संज्ञौ देवौ "यज" हविषा पूजय। तथा "देवान्" इन्द्रादीन् "यज" पूजय "ऋतं" सत्यं यथार्थ-फलं यज्ञञ्च यजेत्येव। तदर्थं

* ऋ० वे० १, ५, २३, ४ ।

† ऋ० वे० १, ५, २३, ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"बृहत्" प्रौढ़ं "स्व" स्वकीयं "दमं" यज्ञगृहं* "यक्षि" यज सङ्गच्छस्व त्वयि अन्तर्विद्यमाने सति हि यज्ञगृहं पूज्यते ॥ ३ ॥ १

अथ द्वितीय-तृचे—प्रथमा।

३ १ २ ३क २र ३ १र २र ३ २
ईडेन्योनमस्यस्तिरस्तमाᳬसिदर्शतः।
२ ३ १ २ ३ १ २
समग्निरिध्यतेवृषा॥ १ † ॥

"ईडेन्यः" स्तोतृभिरीड्यः अतएव "नमस्यः" सर्वैर्नमस्कार्यः "तमांसि तिरः" ध्वान्तानि स्वाभाभिस्तिरस्कुर्वन् "दर्शतः" कमनीयतया सर्वैर्दर्शनीयः; तादृशः "अग्निः" "वृषा" यजमानस्य कामानां वर्षिता "समिध्यते" आहुति-प्रक्षेपेण प्रज्वाल्यते। उक्तार्थं वाजसनेयकम्—"ईडेऽन्यो ह्येष नमस्यो ह्येष तिरस्तमांसि ददृशे समिद्धः"—इति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१२ ३ १र २र ३ २ ३ १२ ३ १ २
वृषोअग्निःसमिध्यतेश्वोमदेववाहनः।
२ ३ १ २
तᳬहविष्मन्तईडते॥ २ ‡ ॥

"वृषा उ" वृषैव¶ कामानां वर्षिता "देववाहनः [देवान् हवींषि वाहयति प्रापयतीति देव-वाहनः] तत्र दृष्टान्तः—

* 'सदनम्—आत्मीयं वर्ग-रश्मि-संयुक्तम्'—इति वि०।
† ऋ० वे० ३, १, २०, ३। ‡ ऋ० वे० ३, १, २०, ४।
¶ 'उ—इति पादपूरणः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"अश्वो न" यथाश्वो राजानं वाहयति स्व-पुरं प्रापयतीति वाहन-भूतो यः "अग्निः" "समिध्यते" आहुति-प्रदानेन सम्यग् दीप्यते "तं" तादृशमग्निं "हविष्मन्तः" सम्भृत-हविष्का यजमानाः "ईडते" कर्म-सिद्धर्थं स्तुवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३१२ ३ १ २ ३ १,२
वृषणन्त्वावयंवृषन्वृषणःसमिधीमहि।
१ ३ १ २ ३ २
अग्नेदीद्यतम्बृहत्॥ ३ * ॥ २

* "वृषन्" कामानां वर्षितः। हे "अग्ने!" "वृषणः" वृषणाः घृताद्याहुतीनां सेक्तारो वय वृषणम् आहुति-द्वारा उदकस्य सेक्तारं तथा च स्मृतिः—"अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते। आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नं ततः प्रजाः (मनु ३,७६)" —इति "दीद्यन्तं" दीप्यमानं "बृहत्" अतएव महान्तं तमिमग्निं "समिधीमहि" सम्यग् दीपयामः ॥ ३ ॥ २

तृतीय-तृचे—प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
उत्तेबृहन्तोअर्चयःसमिधानस्यदीदिवः।
१ २ ९ १ २
अग्नेशुक्रासईरते॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ३, १, ३०, ५।

† ऋ० वे० ६, ३, ३६, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "दीदिवः" दीप्ताग्ने ! "समिधानस्य" समिध्यमानस्य "ते" तव "बृहन्तः" महान्तः "शुक्रासः" ज्वलन्तः "अर्चयः" दीप्तयः "उदीरते" उद्गच्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ १ २ ३ १ २

उपत्वाजुह्वोऽ३ममघृताचीर्यन्तुहर्यंत ।

१ २ ३ १ २

अग्नेहव्याजुषस्वनः ॥ २ * ॥

हे "हर्यंत" कामयमानाग्ने ! "मम" मदीया "घृताचीः" घृतमञ्चन्त्यः जुह्वः स्रुचः "त्वा" त्वाम् "उप यन्तु" । "नः" अस्माकं "हव्या" हव्यानि "जुषस्व" सेवस्व च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १र २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

मन्द्रᳩहोतारमृत्विजञ्चित्रभानुं विभावसुम् ।

३ १ २ ३ १ २

अग्निमीडेसउश्रवत् ॥ ३ † ॥ ३

"मन्द्रं" मोदनं "होतारं" देवानामाह्वातारम् "ऋत्विजम्" ऋतौ यष्टव्यं "चित्रभानुं" विविधदीप्तिं "विभावसुं" दीप्तिधनम्‡

* ऋ० वे० ६, ३, १६, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ३, ३७, १ ।

‡ 'विभावसुं—विश्वस्य सर्वस्य भावयितारम्'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"अग्निम्" "ईडे" स्तौमि । "सः" अग्निः "अवत् उ"* अस्मदीयां स्तुतिं शृणोत्येव ॥ ३ ॥ ३

५ र २ ४ र ५ २ १
॥ आमहीयवम् ॥ उत्तेबृ३हन्तोअर्च्चयाः । समायि
२ १ २ १र २ १
धा१ना२ । स्यदा२३यिदिवाः । अग्नेभ्रुक्का । सञ्चा२३
२ ५ २ ४ ५र २ १ २
यिरताउ । वा३ ॥(१) उपत्वा३जुह्वोमम । घृताचा
१ २ १र २ १
१यिर्या२ । ओहा२३र्यता । अग्नेहव्या । जुषा२३स्व
२ ५ २ ४र ५ २ १
नाउ । वा३ ॥(२) मद्रꣳहो३तारम्हत्विजाम् । चित्रा
२ १ १ १२र १
भा१नू२म् । विभा२३वसूम् । अग्निमीडायि । सजू
२ २र १ १ १ १
२३अवाउ । वा३ । स्तोषे२३४५(३) ॥ १४ † ॥ [१]

२ र १ २ १ २ १
॥ जराबोधीयम् ॥ मन्द्रꣳहोतावा । राम्हत्विजाम ।
२ १ २ र १ २
चित्राभा२३नूम् । विभावाह्म् । अग्नायिमा१यिडा२३
४ ५ ३ २
यिसाः । उ । अवो३४५ई । डा(२) ॥ १५ ‡ ॥ [२] ३

° 'उ—इति पद-पूरणः'—इति वि० ।

† ऊ० गा० १०प्र० २अ० १४सा० ।

‡ ऊ० गा० १०प्र० २ख० १५सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ प्रगाथात्मके चतुर्थ-सूक्ते —

प्रथमा ।

२ १ २ ३१२ ३२ २ ३१२
पाहिनोअग्नएकयापाह्यू३तद्वितीयया ।

३ २३ २ ३ १ २ ३ १२३ १ २
पाहिगीर्भिस्तिसृभिरूर्ज्जाम्पतेपाहिचतसृभिर्वसो ॥१*॥

हे "अग्ने" "नः" अस्मान् "एकया" ऋचा गिरा "पाहि" रक्ष । "उत" अपिच "द्वितीयया" ऋचा "पाहि" पालय । "पाहि" "तिसृभिः" "गीर्भिः" "ऊर्जाम्" अन्नानां बलानां वा "पते" स्वामिन् ! । तथा "पाहि" "चतसृभिः" गीर्भिः हे "वसो" वासकाग्ने ! ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १र २२र ३२३ २ २ ३ १ ३ १ २
पाहिविश्वस्माद्रक्षसोअराव्णःप्रस्मवाजेषुनोव ।

१र २र ३ १ २ ३ १र २र ३२
त्वामिद्धिनेदिष्ठन्देवतातयआपिन्नक्षामहेवृधे ॥२†॥४

हे "अग्ने" "विश्वस्मात्" सर्वस्मात् "रक्षसः" "अराव्णः" अदातुः सकाशात्‡ "पाहि" रक्ष । सोऽस्मान् "वाजेषु" सङ्ग्रामेषु "प्राव" प्रकर्षेण रक्ष । "स्म"—इति पूरणः । "हि" यस्मात्

* छ० आ० १, १, ४, ९ (१भा० १५१पृ०) ऋ० वे० ६, ४, ३२, ४ ।

† ऋ० वे० ६, ४, ३२, ५ ।

‡ 'अराव्णः—मिथ्याकर्म-कारिणः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

''नेदिष्ठम्'' अन्तिकतमम्* ''आपि'' बन्धुभूतं ''त्वाम् इत्'' त्वामेव† ''देवतातये'' यज्ञाय सिद्ध्यर्थं ''वृधे'' वर्द्धनाय ''नक्षामहे'' व्याप्नुमः [नक्षति व्याप्तिकर्मा (निघ०२,१८,२) ॥ २ ॥ ४

२र र १ ५ १
॥ रौरवम् ॥ पाहिनोअग्ना३आयिका२३४या । पाह्यु
र र र र र ३२ १ २
तद्वितीययापाहिगीर्भिस्तिसृभिरूर्ज्जा२म्पतायि । ओहा
२ १र २ १ २ २
३उवा । पाहिचतसृभा२ ३ यिर्द्वायि । ओहा ३ उवा ।
१ २ ४ ५ २र ५
वसा । औ३होवा ॥(१) पाहिचतसृ३भिर्वा२३४साउ ।
१ र र र र ३र २ १
पाहिचतसृभिर्वसोपाहिविश्वस्माद्रक्षसोआ२रावणाः । ओ
२ २ १ र र २ १ २ २
हा३उवा । प्रस्मवाजेषुना२३हायि । ओहा३उवा । अ
१ २ ४ ५ २ र र २र ५ १
वा । औ३होवा ॥(२) प्रस्मवाजेषू३नोआ२३४वा । प्रा
र र र र र र ३१ १ २
स्मवाजेषुनोवत्वामिद्धिजेदिष्टन्देवता२तयायि । ओहा३
२ १र र २ १ २ २
उवा । आपिन्नक्षामहा२३यिहायि । ओहा३उवा । वृ
१ २ ४ ५ ४
धा । औ३होवा । होऽ५ई । डा(३) ॥ १६ ‡ ॥ [१]

* 'नेदिष्ठ'—गुणैरभ्यधिकम्'—इति वि० ।

† 'इत्—इति पदपूरणः'—इति वि० ।

‡ ऊ० गा० १०प्र० २ख० १६सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र र र र र २ १ ३
॥ दैर्घश्रवसम् ॥ पाहिनोअग्नएकयाओहाओहा३ए ।
१र १२ १र २ ५ २ ५ २ २
पाहा२उतद्वितीया२या । ओ३हा । ओ३हा३ए३४ ।
३र २ १र २ १ २ र १ १
पाहा३४यिगीर्भायिः । नायिसृभिः । ऊर्जाम्पतायि ।
५ २ ५ २ २ ३र २ १ २ २ १
ओ३हा । ओ३हा३ए३४ । पाहा३४यिचता३ । हभो
५ ४ ५
२३४वा । वा५सो६हायि(१) ॥ १७ * ॥ [२]

२र १ २ र १ २ १ र
॥ सम्मतम् ॥ पाहिविश्वस्माद्रक्षसाः । अराव्णःप्र
र र र र २ १ २र
स्मवाजेषुनोअवा । तुवामार३यिद्धो । नायिविष्ठन्दे ।
२ २ ३र २ ३र २ १र
वतातायां । औहो३४वाहायि । आ । पायिन्ना २ ३
२ १ २ २ १र १ १
न्वा३ । होवा३हायि । महेवा२३द्वा३४३यि । ओ२३
४५ई । डा(३) ॥ १८ † ॥ [३]

२र २ २ ४ ५र २
॥ यौधाजयम् ॥ पाहा३१यि । नो३अ । ग्न । आयिका
५ १ २ १ २ १ २
२३४या । पाहा३यि । उता२ । द्विता३४५ । या२३४

* ज० गा० १०प्र० २ख० १७सा०

† ज० गा० १०प्र० २ख० १८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २र १ २र १ २ १ ३र २
या। पाहायिगार्भायि। ति। द्धमार्२यिः। ऊर्जा३४५म्।

१ ५ २र १ ३ २
पा२३४ते। पाहा२यि। चता२। मृभा३ ४ ५यिः।

३ ५ ३र १ २ ४ ५ २ ३
वा२३४सो ॥(१) पाहा३१यि। चा३त। सृ। भिर्वा२३

५ १ २ १ ३ २ ३
४साउ। पाहा३यि। चता२। सृभा३४५यिः। वा२

५ २र १ २ १ २र १ ३र २
३४सो। पाहायिविश्वा। स्सात्। रत्ना२। सोऽआ३

३ ५ २ र ३ १
४५। रा२३४व्णाः। प्रस्मा२यि। वाजा२यि। षुनो३४५।

३ ५ ३ १ २ ४र ५ २ ३ ५
आ२३४वा ॥(२) प्रस्मा३१। वा३जे। षु। नोआ२३४वा।

१ २ १र ३ २ ३ ५ २ १
प्रास्मा३। वाजा२यि। षुनो३४५। आ२३४वा। तुवा

२ १ २ र १ ३ १ ३ ५
मिद्धायि। ने। दिष्ठन्दा२यि। वता३४५। ता२३४ये।

२र १ ३ २ ३ ५
आपा२यिम्। नात्ता२। मह्ने३४५। वा २ ३ ४ द्दैं(३)

॥ १९ * ॥ [४] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० १०प्र० २ख० १९सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीय-खण्डे—

इनोराजन्निति त्र्यचात्मके प्रथम-सूक्ते,

प्रथमा ।

३१ २   ३ १र   २र३
इनोराजन्नरतिःसमिद्धो

१ १ १२   ३ १   २
रौद्रोदक्षायसुषुमाꣳ अदर्शि ।

१ १र २र   १ १ २३१
चिकिद्विभातिभासाबृहता

२   ३१२ ३१ २
सिक्नीमेतिरुशतीमपाजन् ॥ १ * ॥

हे "राजन्" दीप्यमानाग्ने ! † त्वम् "इनः" ईश्वरः सर्वस्य भवसि । अथ परोक्षः—"अरतिः" हविरादाय देवान् प्रति गन्ता "समिद्धः" सन्दीप्तः "रौद्रः" शत्रूणां भयङ्करः "सुषुमान्:" ओषध्यात्मना स्थितेरंशुः सुष्ठु सूयत इति सुसोमः, तेन तद्वान् शोभन-प्रसवो वा सोऽग्निः "दक्षाय" यजमानानां धनादि-वृद्ध्यर्थं कर्म-वृद्ध्यर्थं वा "अदर्शि" सर्वैर्दृश्यते । किञ्च "चिकित्" सर्वं जानानोऽग्निः "विभाति" विशेषेण दीप्यते तथा "बृहता" महता "भासा" तेजसा ज्वाला-लक्षणेन "असिक्नीं" रात्रिम् "एति" सायं-होम-सिद्ध्यर्थं गच्छति । किङ्कुर्वन् ? "रुशतीं"

---

* ऋ० वे० ७, ५, ३१, १ ।

† 'इनः राजाभिधीयते, द्वितीयं यद्राज-ग्रहणं तदग्नेरेव सोमत्वं प्रतिपादयति' —इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

श्वेतवर्णां दीप्तिम् "अपाजन्" अपगमयन् सर्वतो विकिरन् [यद्वा, रुशतीं दीप्तामुषस मागच्छन् अपक्षिपन् परित्यजन् रात्रिं गच्छति। सामर्थ्याद्रात्रिं परित्यजन्नुषसं प्रातर्होमसिद्धार्थं गच्छतीत्यर्थो लभ्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ १र २र ३ १र २र ३ २
कृष्णांयदेनीमभिवर्पसाभू

३ २३ १ २ ३ २ ३ २
ज्जनयन्योषांबृहतःपितुर्ज्जाम्।

३ २ ३ १र २र ३ २
ऊर्द्ध्वम्भानुꣳसूर्यस्यस्तभाय

३ १र २र ३ १र २र
न्दिवोवसुभिररतिर्विभाति ॥ २* ॥

सोऽग्निः "यद्" यदा "कृष्णां" कृष्ण-वर्णाम् "एनीं" गच्छतीं रात्रिं "वर्पसा" आत्मीयेन ज्वाला-लक्षणेन रूपेण "अभिभूत्" अभिभवति। किङ्कुर्वन्? "बृहतः" महतः "पितुः" सर्वस्य जगतः पालयितुः पितृभूताद्वा आदित्यात् "जां" जायमानां "योषाम्" उषसं "जनयन्" अभिव्यञ्जयन्। तदा "अरतिः" गमनशीलोऽग्निः "दिवः" द्युलोकस्य "वसुभिः" वासयितृभिः आच्छादनैः आत्मीयैस्तेजोभिः "सूर्यस्य" "भानुं" दीप्तिम् "ऊर्द्ध्वम्" उपरिष्टात् "स्तभायं" स्तम्भयन् "वि भाति" विशेषेण दीप्यते ॥ २॥

---

* ऋ० वे० ७, ५, २१, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
भद्रोभद्रयासचमानआगात्

१ २ ३ २ ३क२र ३ २
स्वसारञ्जारोअभ्येतिपश्चात्।

३ १र २र३ २ ३ २ ३ १
सुप्रकेतैर्द्युभिरग्निर्वितिष्ठन्

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
रुशद्भिर्वर्णैरभिराममस्थात्॥ ३ *॥ ५

"भद्रः" भजनीयः कल्याणः "भद्रया" भजनीयया 'सचमानः "आगात्" आगच्छति। ततः "पश्चात्" "जारः" जरयिता शत्रूणां "सोऽग्निः" "स्वसारं" स्वयं सारिणीं भगिनीं वा आगतामुषसम् "अभ्येति" अभिगच्छति। तथा "सुप्रकेतैः" "सुप्रज्ञानैः "द्युभिः" दीप्तिभिस्तेजोभिः सह "वितिष्ठन्" सर्वतो वर्त्तमानः सोऽग्निः "उशद्भिः" श्वेतैः "वर्णैः" वारकैरात्मीयैस्तेजोभिः "रामं" कृष्णं शार्वरं तमः† "अभ्यस्थात्" सायं-होमकाले अभिभूय तिष्ठति॥ ३॥ ५

* ऋ० वे० ७, ५, ११, ३।

† "अभिरामं—अभिरमणीयं रूपमस्थात्"—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १र २
॥ औशनम् ॥ आयिनाः । राजन्नरतायिः । समा
२ १र २ २ र १र २ १
३यिद्दाः । राजानरतायिः । समा३यिद्धाः । रौद्रोदद्धा ।
२ १ २ ३ ४ ५ १ र र ७
या३सुषु । मा(०)अदशा । चिक्किद्विभातिभासा । वृद्धा
२ १र १ २ १ २ २
२३ता । असिक्नीमायि । ती३रुम्र । ती३४३म् । आ
४ १ २ १ र र
२पा५जा६५६न् ॥(१) कार्ष्णम् । यदेनीमभिवा । प
२ २ १ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ १र
सा३भूत् । जनयन्यो । षा३म्नृह । तःपितुर्ज्ञाम् । ऊ
र र ७ २ १ र २ १ २
र्ध्वभानुं(०)र्ध्वस्या । स्तभा२३यान् । दिवोवह्व । भी३
१ २ २ ४ १ २
रर । ता३४३यिः । वा३यिभा५ता६५६यि ॥(२) भाद्राः ।
१ र २ २ १र २ १ २ १
भद्रयासचमा । नआ३गात् । स्वसारञ्जा । रो३अभि ।
२ ३ ४ ५ १र र ७ २
एतिपश्चात् । सुप्रकेतैर्द्युभिरग्नायिः । विता२३यिष्ठान् ।
१ २ १ २ २ ३ ४
रुशद्भिर्वा । णै३रभि । रा३ ४ ३ । मा ३ मा ५ स्था ६
५६त्(३) ॥ २० * ॥ [१] ५

---

* ऊ० गा० १०प्र० २ख० २०सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीय-सूक्ते—

प्रथमा।

१ २   ३ १ २   ३ १ २
कयातेअग्नेअङ्गिरऊर्ज्जोनपादुपस्तुतिम्।

१ २   ३ १ २
वरायदेवमन्यवे॥ १ *॥

हे "अङ्गिरः" अङ्गिरसां वरिष्ठ! [यद्वा, अङ्गति सर्वत्र गच्छतीति अङ्गिराः तादृश!] हे "ऊर्जोनपात्" ['नपात्'—इत्यन्न-नाम (निघ०२,२,१३)] अन्नस्य पुत्र! [हविर्भिर्वर्द्धमानत्वात्! यद्वा नपादिति नप्ता, हविर्लक्षणस्यान्नस्य नप्तः!। "अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते। आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नं ततः प्रजाः (मनुः३,७०)"—इति वृष्टेरोषधय ओषधिभ्योऽग्निरिति अन्नस्य नप्ता] हे "देव" द्योतमान! "अग्ने" "वराय" सर्व्वैर्वरणीयाय† "मन्यवे" शत्रूनभिमन्यमानाय‡ "ते" तुभ्यं "कया" कीदृश्या वाचा "उपस्तुति" स्तोत्रम् अहं मरेयम्। त्वं महान् खलु अहमल्पः तदर्थं कथं स्तुतिं कुर्य्यामिति ऋषिरग्निं प्रति वदति॥१॥

* ऋ० वे० ६, ३, ५, ४।

† 'वराय—वरिष्ठाय'—इति वि०।

‡ 'मन्यवे—दीप्तप्र'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
दाशेमकस्यमनसायज्ञस्यसहसोयहो।

१ २ ३ १ २
कदुवोचइदन्नमः॥ २ *॥

ऋषिरग्निम्प्रति ब्रूते—हे "सहसोयहो" ['यहुः'—इत्यपत्य-नाम (निघ०२,२,११) बलेन निष्पाद्यमानत्वात्] बलस्य पुत्र! हे अग्ने! "कस्य" कीदृशस्य "यज्ञस्य" यज्ञवतो यजनीय-देववतो वा यजमानस्य "मनसा" युक्ताः सन्तो हवींषि तुभ्यं वयं "दाशेम" प्रयच्छेम† [पूजायां बहुवचनम्] किञ्च, तुभ्यम् "इदं" "नमः" हविर्नमस्कारं वा "कत्" कदा‡ "वोचे" अहं वदामि? "उ" [—इति प्रश्ने। ऋषिः, 'कदा दास्यामि? कदा स्तोष्यामि?'—इत्यग्निं पृच्छति। वोचे—ब्रू आदेशस्य लुङ्यात्मने पदे उत्तमैकवचने रूपम्]॥ २॥

अथ तृतीया।

१ ३ २उ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
अधात्वंहिनस्करोविश्वाअस्मभ्यꣳसुक्षितीः।

१ २ ३ १ १
वाजद्रविणसोगिरः॥ ३ ¶॥ ६

* ऋ० वे० ६, ३, ५, ५।

† 'दाशेम—दद्म'—इति वि०।

‡ 'कत् उ वोचे—कउवोचे—इत्येवं द्रष्टव्यम्। नपुंसके पुंल्लिङ्गः'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ६. ६, ६, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे अग्ने ! "अध" अथानन्तरं "त्वं हि" [हिरवधारणे] त्वमेव "अस्मभ्यम्" "करः" कुरु देहीत्यर्थः [करोतेर्लेटग्र-ड़ागमः]। किमित्यपेक्षायामाह—"नः" अस्मदीयाः "गिरः" त्वद्विषयाः "विश्वाः" सर्वाः स्तुतीः एवं कुरु यथा "सुक्षितीः"* [क्षियन्ति निवसन्त्यत्रेति, क्षितयो गृहाः शोभन-निवासाः यद्वा] क्षित-मनुष्याः—कल्याण-पुत्र-पौत्र-युक्ताः, तथा "वाजद्रविणसः" अन्न-युक्ता धनवतीः अथवा वाजो दीप्तिः: सर्वतो दीप्तिधनाय कुरु । त्वमस्माभिः स्तुतः सन् गृह-पुत्रान्न-धनादीनि देहीत्यर्थः ॥३॥

३ र र४ २ ४
॥ महावामदेव्यम् ॥ काऽ५या । तेआ३ग्ने३अङ्गि

५ १ र र २१ र २
राः। ऊ। जोनयादुपस्तु । तायिम् । औ२३होहा

१ २ ३र २ १ १
यि। वरा२३यदायि। वमौहो३। ऊम्मा२। न्याऽ२

२ ३ र ४ २ ४ ५ १
वो३५हायि ॥(१) दाऽ५शे। मका३स्या३मनसा। या।

२ र १ २ र २ १ र २
ज्यसहसोय। हा। औ३होहायि। कदू२३वोचायि।

३ र २ १ १ २ ३
इदौहो३। ऊम्मा२। नाऽ२मो३५हायि ॥(२) आऽ५

र ४ २ ४ ५ १ र
धा। तुवा३ॸ्हा३यिनस्कराः। वायि। स्वाअस्मभ्यॸ्

* 'सुचितीः—शोभनाः चितीः चेत्राणि अयत्नात् करोषि'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ १२ २
सुक्षि। तायिः। औ२३होहायि। वाजा२३द्र्वायि।

३ २ २ १ १ २
णसौहो३। ऊम्मा२। गा२रयिरो३५हायि(३) ॥१*॥ [१]६

अग्न आयाहीति प्रगाथरूपे तृतीय-सूक्ते,

प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
अग्न आयाह्यग्निभिर्होतारन्त्वावृणीमहे।

१२ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
आत्वामनक्तु प्रयताहविष्मतीयजिष्ठम्बर्हिरासदे॥१†॥

हे "अग्ने!" "अग्निभिः" यष्टव्यैः सह "आ याहि" आगच्छ। तदर्थं "होतारं" देवानामाह्वातारं "त्वा" त्वां "वृणीमहे" त्वामागतं "प्रयता" अध्वर्यु हस्ताभ्यां नियता "हविष्मती" घृतवती "यजिष्ठं" "बर्हिः" बर्हिषि "आसदे"‡। आसाद्य च "अनक्तु" सिञ्चतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अच्छाहित्वासहसःसूनोअङ्गिरःस्रुचश्चरन्त्यध्वरे।

३ १२ २२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
ऊर्जोनपाङ्घृतकेशमीमहेग्निंयज्ञेषुपूर्व्यम् ॥ २¶॥ ७

---

* ऊ० गा० ११प्र० १अ० १सा०।

† ऋ० वे० ६, ४, ३१, १।

‡ 'आसदे—आसादनार्थम्'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ६. ४,३१, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "सहसः सूनो" बलस्य पुत्र! बलेन मथ्यमानत्वात्, हे "अङ्गिरः" अङ्गिरसां मध्ये मुख्य!* [अथवा अङ्गतिर्गति-कर्म्मा सर्वत्र गन्तः!] "त्वा" त्वाम् "अध्वरे" यागे "अच्छ" अभिप्राप्तुं "स्रुचः" "चरन्ति" गच्छन्ति। अतः "ऊर्जः" अन्नस्य "नपातं" नपातयितारं रक्षकं बलस्य वा नप्तारं† "घृतकेशं" प्रदीप्तकेशं‡ "पूर्व्यं" पुरातनं पूरकं वा "अग्निं" "यज्ञेषु" अस्मदीयेषु "ईमहे" स्तौमि॥ २॥ ७

१ ५र ४र ५ ४
॥ नौधसम्॥ आ२३४। ग्नआयाह्यिय। ग्नायि
५ २र १र २ १ २ २ १
भायिः। ह्वोतारन्त्वा। वा३णायिमा३हायि। आ२३
२ १ २ १२ १ २ ३ ५ १
त्वाम्। आनक्तु। प्रय। ता। ह्वाविष्मा२ ३ ४तो। या
२ १ २ १ ५ ३ ५ १
२३जायि। ष्ठम्बर्हिरो२३४वा। सा२३४दे॥(१) या२३
५ र ४ ५ २ १ २ १ २
४। जिष्ठम्बर्हिरा। सादायि। यजिष्ठम्बा। ह्वी३रासा
२ १ २ १ २र १२ १
३दायि। आ२३च्छा। हायित्वा। सद्द। साः। नो

---

* 'अङ्गिरः—अङ्गानां रसभूतः जठरस्त्वमेव'—इति वि०।

† 'ऊर्जोनपातम्—अन्नानां पुत्रभूतम्, अन्नाज्जत्या अग्निर्जायते तेन पुत्रः अथवा अन्नानां पवितारं रक्षितारमित्यर्थः'—इति वि०।

‡ 'घृतकेशं—केशभूता ज्वाला घृतेन वर्द्धते तस्माद् घृतकेशोऽग्निः तम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ १र २
सुक्षि। तायिः। औ२३ह्वोहायि। वाजा२३द्रवायि।

३ र २ १ १ २
णसौहो३। ऊम्मा २। गा२ऽयिरो३५हायि(३) ॥२*॥ [१]६

अग्नआयाहीति प्रगाथरूपे तृतीय-सूक्ते,

प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
अग्नआयाह्यग्निभिर्होतारन्त्वावृणीमहे।

१र २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आत्वामनक्तु प्रयताहविष्मतीयजिष्ठम्बर्हिरासदे॥१†॥

हे "अग्ने!" "अग्निभिः" यष्टव्यैः सह "आ याहि" आगच्छ। तदर्थं "होतारं" देवानामाह्वातारं "त्वा" त्वां "वृणीमहे" त्वामागतं "प्रयता" अध्वर्यु हस्ताभ्यां नियता "हविष्मती" घृतवती "यजिष्ठं" "बर्हिः" बर्हिषि "आसदे"‡। आसाद्य च "अनक्तु" सिञ्चतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अच्छाहित्वासहसःसूनोअङ्गिरःस्रुचश्चरन्त्यध्वरे।

३ १र २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
ऊर्ज्जोनपातङ्घृतकेशमीमहेग्निंयज्ञेषुपूर्व्यम् ॥ २¶॥ ७

---

* ऊ० गा० ११प्र० १अ० १सा०।

† ऋ० वे० ६, ४, ३१, १।

‡ 'आसदे—आसादनार्थम्'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ६, ४, ३१, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "सहसः सूनो" बलस्य पुत्र! बलेन मथ्यमानत्वात्, हे "अङ्गिरः" अङ्गिरसां मध्ये मुख्य!* [अथवा अङ्गतिर्गति-कर्म्मा सर्वत्र गन्तः!] "त्वा" त्वाम् "अध्वरे" यागे "अच्छ" अभिप्रासु "स्रुचः" "चरन्ति" गच्छन्ति। अतः "ऊर्जः" अन्नस्य "नपातं" नपातयितारं रक्षकं बलस्य वा नप्तारं† "घृतकेशं" प्रदीप्तकेशं‡ "पूर्व्यं" पुरातनं पूरकं वा "अग्निं" "यज्ञेषु" अस्मदीयेषु "ईमहे" स्तौमि॥ २॥ ७

१ ५र ४र ५ ४
॥ नौधसम्॥ आ२३४। ग्नआयाद्धियि। ग्नायि
५ २र १र २ १ २ २ १
भायिः। द्धोतारन्त्वा। वा३र्णायिमा३हायि। आ२३
२ १ २ १२ १ २ ३ ५ १
त्वाम्। आनक्तु। प्रय। ता। द्धाविष्मा२ ३ ४ती। या
२ १ २ १ ५ २ ५ १
२३जायि। ष्ठम्बर्हिरो२३४वा। सा२३४दे॥(१) या२३
५ र ४ ५ २ १ २ १ २
४। जिष्ठम्बर्हिरा। सादायि। यजिष्ठम्बा। द्धौ३रासा
२ १ २ १ २र १२ १
३दायि। आ२३च्छा। हायित्वा। सद्द। साः। नो

* 'अङ्गिरः—अङ्गानां रसभूतः जठरस्त्वमेव'—इति वि०।

† 'ऊर्जोनपातम्—अन्नानां पुत्रभूतम्, अन्नाहुत्या अग्निर्जायते तेन पुत्रः अथवा अन्नानां पवितारं रक्षितारमित्यर्थः'—इति वि०।

‡ 'घृतकेशं—केशभूता ज्वाला घृतेन वर्द्धते तस्माद् घृतकेशोऽग्निः तम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३ ५ १ २ १ २ १ ५
अङ्गार२३४यिराः। सूर३चाः। चारन्तियो २ ३ ४ वा।
३ ५ १ ५ ४ ५ २
ध्वार२३४रे॥(२) सूर२३४। चस्वरन्तिय। ध्वारायि। सु
१ २ १ २ २ १ २ १२ २
चस्वरा। तौ३आध्वा३रायि। ऊ२३र्ज्जो। नापातम्।
१२ १ ३ ५ १ २ १
घृत। के। ग्रामायिमा२३४हायि। आ२३मनीम्। या
२ २ १ ५ ३ ५
ज्ञ षुपो२३४वा। वी२३४याम्(३)॥२ *॥[१]

२ २ २ २ १ २
॥नैपातिथम्॥ अग्नआयाह्यग्निभा३यिरे। होता
२ २ १ २ २ ३२ ५ १२
रन्त्वा। वृणायिमहा३यि। हा। औहो२३४हा। आ
२ २ १ १२ १ ७ २ ३२
त्वामनक्तुप्रयता। हवायिष्मता२३यि। हा। औहो२
५ २ १ २ १ ३२ ५ २
३४हा। यजायिष्टाम्बा३। हा। औहो२३४हा। हा
३ ५२ २ ३ ५ २ २
२यिरा२३४औहोवा। सा२३४दे॥(१) यजिष्ठम्बहिरास
२ १ २ १ १ २ ३२
दा३ए। याजिष्ठम्ब। हिरासदा३यि। हा। औहो२
५ १२ २२ १ २१२ २२१ ७
३४हा। अक्काहित्वासहसः। नोआङ्गिरा २ ३ः।

---

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० २सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३र ५ २ १ २ २ ३र
हा। औहोर३४हा। सुचाश्वाराा३। हा। औहो२३

५ १ ३ ५र र ३ ५ २
४हा। ता२आ२२४औहोवा। ध्वा२३४रे ॥(२) सुचस्व

२ १ २ १ २ २ ३र
रन्त्यध्वरा३ए। स्वूचस्वर। तियाध्वरा३यि। हा। औ

५ २र १र र २ १२र १ ७
हो२३४हा। ऊर्ज्जोनपातङ्घृतके। शमायिमहा२३यि।

२ ३र ५ २ १ २ २ ३२
हा। औहो२३४हा। अग्नायिंयाज्ञा३। हा। औ

५ १ ३ ५र र ३
हो २ ३ ४ हा। षू२पू २ ३ ४ औहोवा। वा २ ३ ४

५
याम्(३) ॥ ४ * ॥ [२] ७

अच्छा न इति प्रगाथात्मके चतुर्थ-सूक्ते—

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
अच्छा नः शीरशोचिषङ्गिरो यन्तु दर्शतम्।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
अच्छा यज्ञासो नमसा पुरूवसुम्पुरुप्रशस्तमूतये ॥१†॥

---

* ऊ० गा० १२प्र० ३अ० ४मा० ।

† ऋ० वे० ६, ५, १२, ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"अच्छ" अभिमुखं "यन्तु" गच्छन्तु "नः" अस्माकं "गिरः" स्तुतयः। कम्? "शीरशोचिषम्"* अज्ञानशीलज्वालं वाग्निं "दर्शतम्" सर्वैर्दर्शनीयम्। तथा "यज्ञासः" यज्ञस्य अस्मदीया "नमसा" हविषा आज्यादि-लक्षणेन "अच्छ" अभिमुखं "यन्तु" गच्छन्तु। कीदृशम्? "पुरुवसुं" प्रभूत-धनं "पुरुप्रशस्तं" बहुभिः सम्यक् स्तुतम्। किमर्थम्? "ऊतये" अस्माकं रक्षणाय॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ १ ३ १ १
अग्निꣳ सूनुꣳ सहसो जातवेदसन्दानाय वार्य्याणाम्।

३ २उ ३ २ ३ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ २
द्विता यो भूदमृतो मर्त्त्येष्वा होता मन्द्रतमो विशि॥२†॥८

"यः" अग्निः "अमृतः" अमरण-धर्म्मा देवेषु भवति, सः "मर्त्त्येषु आ" [आकारश्चार्थे] "मर्त्येषु" मनुष्येषु च "अभूत्" अभवत्—इत्येवं "द्विता" द्वैधं भवति। देवेऽप्यमृतत्वमस्य प्रसिद्धम्। मनुष्येषु कीदृशोऽभूत्? उच्यते—"विशि" विक्षु यजमानरूपासु प्रजासु "होता" होम-निष्पादकः "मन्द्रतमः" मादयितृतमश्च भवति। तमच्छ यन्त्विति समन्वयः [अथवा 'यः' अमृतः 'द्विता' द्वित्वं द्वैधं द्विःप्रकारोऽभूत्। कथं मर्त्त्येषु सामान्येन तदाह—पाकादि-साधनो भवदित्येतत् प्रसिद्धम्

---

* 'दीप्तिशीलम्'—इति वि०।

† ऋ० वे० ६. ५, १२, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

'विश्वि' यजमानरूपायां तु 'होता' 'मन्द्रतमश्च' अभवदित्येवं द्वित्वम्] ॥ २ ॥ ८

५ र २ ४र५४र ५ २ १
॥ कालेयम् ॥ अच्छाना३:श्नीरशोचिषाम्। गिरो
१ ६ २ १ २३र २ १ ३
यन्तू। दर्शता२३म्। अच्छायज्ञा३। सो२३४। नम
४र ५र २ ३ ३ ३२ २ ५ २
सापुरू। वा३सूम्। पुरूप्रशौ। वा३४३ओ३४वा। स्त
५ २ ४५४र ५ २१२१ २
मूपूतयायि ॥(१) पुरूप्रा३शस्तमूतयायि। पुरूप्रशा। स्त
३र२१ २ ३ र २ १ ३४र र
मूतया२३यि। अग्निꣳसूनू३म। सा२३४। हसोजा
५र २ २ १र ३२ २ ५ ४
तवे। दा३साम्। दानायवौ। वा३४३ओ३४वा। रि
रर२ ४र५४र५र २र१२
या५णाम्॥(२) दानाया३वारियाणाम्। दानायवा।
र १ २३र र २ १ २४र
रियाणा२३म्। द्विताया३भू३त्। आ२३४। स्तोमत्ति
५र२ २ १र ३२ २ ५ ४
योषू३वा। होतामन्द्रौ। वा३४३ओ३४वा। तमो५वि
४
शायि। हो५ई। डा(३) ॥ ३ * ॥ [१]

१ र र २ २
॥ आयन्तीयम् ॥ अच्छानःशीरशो१चायिषाम्। गि

---

* ऊ० गा० ११प्र० १च० ३मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ २ २१२ २२ १२२
रो२यन्तू२। दा२र्श्चीताम्। आच्छायज्ञासोनमसा।

१२ १.२२१२२ १ २ १ २
पुरूवा१ह्व२म्। पुरुप्रशस्तमूतये। पू२३रु। प्रशास्ता

२ १ ३२ १ ५ २
३मू। ऊम्। तया३। ओ२३४वा॥(१) पुरुप्रशस्तमू

२ १ १ १ १ ७
१तायायि। पुरु२प्रशा२। स्तमू२तायायि। आगि

२२१ २२ २ १ २ २ १२२१२
ऌह्नुऌसहसोजा। तवायिदा१सा२म्। दानायवारि

२ २ १ २ १ २ २ १ ३२ २
याणाम्। दा२३ना। यावा३री। ऊम्। याणा३म्।

१ ५ २ २ २. २ १ १
ओ२३४वा॥(२) दानायवारी१याणाम्। दाना२यवा

१ ७ २२ १ २२ १
२। री२याणाम्। ह्वायितायोभद्रमत्तोम। तियायि

२ १२ २ २ १ २२ १ २ १
षू१वा२। होतामन्द्रतमोविशि। हो२३ता। मन्द्रा

२ २ १ ३ २ १ ५ ३ १ १ १
ता३मा:। ऊम्। विशा३। ओ२३४वा। हे२३४

१
५(३)॥ ७ *॥ [२] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः॥ २॥

---

* ऊ० गा० २३प्र० ३ख० ७सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीय-खण्डे—

अदाभ्यइति तृचात्मके प्रथमे सूक्ते,

प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १र २र
अदाभ्यःपुरएताविशामग्निर्मानुषीणाम् ।
२ ३ २ ३ २ ३ १ २
तूर्णीरथःसदानवः ॥ १ * ॥

"मानुषीणां" मनोर्जातानां "विशां" प्रजानां "पुरएता" सन्मार्ग-दर्शनेनानाग्रतो गन्ता, अतएव "तूर्णीः" तूर्णिताः† प्रजाः विदित-कर्म्मप्रवर्त्तनेनानुगृहीतुं त्वरा-युक्ताः आलस्य-रहिताः "रथः" हविषां वहनाद्रथ-सदृशः "सदा" सर्वदा तत्कर्म्मणि "नवः" नूतनः पुनर्मथनादभिनवः, एवंविधोऽग्निः "अदाभ्यः" अहिंस्यः न केनापि तिरस्कार्यइत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १र २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिप्रयाꣳसिवाहसादाश्वाꣳअश्नोतिमर्त्त्यः ।
१ २ ३ १ २
क्षयम्पावकशोचिषः ॥ २ ‡ ॥

---

* ऋ० वे ३, १, ९, ५ ।

† 'तूर्णीः—त्वरितगामी'—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ३, १, १०, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"दाश्वान्" हविषां दाता "मर्त्त्यः" मनुष्यः यजमानः "वाहसा" हविषां वाहकेनाग्निना "प्रयांसि" अन्नानि "अभि अश्नोति" अभितः सर्वतः प्राप्नोति। किञ्च "पावक-शोचिषः" शोधकदीप्तेः अग्नेः सकाशात् "क्षयं" गृहं चाश्नोति ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३ १र २र ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
साह्वान्विश्वा अभियुजः क्रतुर्देवानाममृक्तः।

३ २ ३ १ २
अग्निस्तुविश्रवस्तमः ॥ ३* ॥ ९

"अभियुजः" अभियोक्तॄः "विश्वाः" सेनाः "साह्वान्" सहमानः स्व-बलेन तिरस्कुर्वाणः अतएव "अमृक्तः" शत्रुभिरहिंसितः "देवानां" "क्रतुः" कर्त्ता हविः-प्रदानेन पोषकः† । एवम्भूतः "अग्निः" "तुविश्रवस्तमः" [तुवि-शब्दो बहु-वाची (निघ० ३,१,२), श्रवः-शब्दोऽन्नवाची (निघ० २,७,८)] अतिशयेन बहुविधान्नोपेतो वर्त्तते यस्मादेवं तस्मादस्मानपि बहुविधान्नोपेतान् करोत्विति भावः ॥ ३ ॥ ९

१ र २ १ २
॥ संहितम् ॥ अदाभ्यःपुरः। आ२यिता। विशा

१ २ १र १ २
२म्। आर२गीः। मानू२षायिणाम्। तू२३णीः।

१ ७ २ ५
रा२थाः। सदा२३। हाउवा ३। ना२३४वाः ॥(१)

---

* ऋ० वे० ३, १, १० २।

† 'क्रतुः—यज्ञः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २र १ २र १ २
अभिप्रयाᳫंसि। वा२हमा। दास्वा२ᳫं। आ२३श्रो।
१ १ २ १ ०
तिमा२र्त्तायाः। च्चा२३याम्। पा२वा। कश्नो२३।
२ ५ १र १र २र
हाउवा३। चीर२३४षाः॥(२) साक्षान्विस्वाश्च। भा२
२ २ १ २ १र १
यियुजाः। क्रतू२ः। दा२३यिवा। नामा२माक्षाः।
२ १ ० २
आ२३गीः। तू२वायि। श्नवा२३। हाउवा३। ता२३
५
४माः(३)॥ ४ *॥ [१] ९

अथ भद्रोनोअग्निराहुत इति प्रगाथात्मके द्वितीयसूक्ते,

सैषा प्रथमा।

३ १ २ ३ १र २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
भद्रोनोअग्निराहुतोभद्रारातिःसुभगभद्रोअध्वरः।
३ १ ३१र २र
भद्राउतप्रशस्तयः॥ १ †॥

"आहुतः" हविर्भिस्तर्पितः "अग्निः" "नः" अस्माकं "भद्रः" कल्याणः भवतु। हे "सुभग" शोभन-धनाग्ने! "भद्रा"

---

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० ४सा०।

† ऋ० भा० १, १, २, ५ (१भा०२८२पृ०) = ८, १, ३२, ४ = य० वे १५, ३८ ३९।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

कल्याणी "रातिः" दानं चास्माकं भवतु। "भद्रः" कल्याणः "अध्वरः" यागश्च भवतु। "उत" अपिच "भद्राः" कल्याणाः "प्रशस्तयः" प्रशंसाः स्तुतयश्च भवन्तु॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ १र २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
भद्रम्मनःकृणुष्ववृत्रतूर्य्ये येनासमत्सुसासहिः।
१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अवस्थिरातनुहिभूरिशर्द्धतांवनेमातेअभिष्टये ॥ २* ॥ १०

हे "अग्ने!" "वृत्रतूर्य्ये" सङ्ग्रामे "भद्रं" "मनः" "कृणुष्व" अस्माकं कुरु। "येन" मनसा त्वं "समत्सु" सङ्ग्रामेषु "सासहिः" भृशं शत्रूनभिभवसि। अपिच "शर्द्धताम्" अभिभवतां शत्रूणां "भूरि" भूरीणि बहुनि "स्थिरा" स्थिराणि दृढ़ान्यपि बलानि "अव तनुहि" पराजितानि कुरु। वयञ्च "अभिष्टिभिः" अन्वेषण-साधनैः हविर्भिः स्तोत्रैश्च† "ते" त्वां "वनेम" सम्भजेमहि [यद्वा, 'ते' तव प्रसादात् अभिष्टिभिः अभीष्टैः फलैः 'वनेम' सङ्गच्छेमहि]॥ २ ॥ १०

---

* ऋ० वे० ६, १, ३२, ५ = य० वे० १५, ३९-४०।

† "अभिष्टिभिः"—इति ऋ०-पाठः य०-पाठश्च।

¶ 'अभिष्टिभिरित्यन्यान्यवेदीय पाठमवलम्ब्यैवं व्याचष्टे। विवरणकारेणात्र यथायथं सामवेदीयमेव पाठमवलम्ब्य व्याख्यातम्; तथाहि—'अभिष्टये—अभिष्टिर्यज्ञः तस्मै अभिष्टये—इति।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र २ ४ ५ २ ३ ५ २
॥ सफम् ॥ भद्रोनो३अग्निः। आहू२३४ताः। भ

१र २र १ १ २ ४ २ ५
द्रारातायिःहू२। भगभाद्रो३आ३। ध्वा३२३४राः।

१ १ २ ४ २ ५
भद्राः। उताप्रा३शा३। स्ता३४५यो६हायि(१)॥५*॥[१]१०

अथाग्नेवाजस्येति तृतीय-तृचे,

प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अग्नेवाजस्यगोमतईशानःसहसोयहो।

३ १ २ ३ २ ३ १ २
अस्मेदेहिजातवेदोमहिश्रवः॥ १ †॥

हे "सहसः यहो" बलस्य पुत्र! "अग्ने!" "गोमतः" बहुभिर्गोभिर्युक्तस्य "वाजस्य" अन्नस्य "ईशानः" ईश्वरस्त्वमसि। अतः "अस्मे" अस्मासु हे "जातवेदः" जातधन! जातानां वेदितो वाग्ने! "महि" प्रभूतं "श्रवः" अन्नं "देहि" प्रयच्छ। [सहसोयहो—पराङ्गवद्भावात् "आमन्त्रितस्य च (८, १, १९)"—इति षष्ठ्यामन्त्रित-समुदायो निहन्यते। अस्मे—सुपां सु-लुक् (७, १, ३९)—इति सप्तम्याः शे-आदेशः॥ १॥

---

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० ५सा०।

† ऋ० चा० २, १, १, ९, (१भा० २९३ प०) = ऋ० वे० १, ४, १७, ४ = य० ० १४, ३५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १र २र ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १
सइधानोवसुःकविरग्निरीडेन्योगिरा ।

१ २ ३ १ २
रेवदस्मभ्यम्पर्वणीकदीदिहि ॥ २ * ॥

"सः" अग्निः "इधानः" दीपन-शीलः "वसुः" निवासयिता सर्वेषां, "कविः" क्रान्त-दर्शनः मेधावी वा "गिरा" स्तोत्र-रूपया वाचा "ईडेन्यः" स्तोतव्यो भवति हे "पुर्वणीक" अनीकं मुखं पुरुभिः बह्वीभिः अनीक-स्थानीयाभिः ज्वालाभिः युक्ताग्ने ! "अस्मभ्यं" "रेवत्" धनं-युक्तमन्नं यथा भवति तथा "दीदिहि" दीप्यस्व [दीदेति छान्दसो दीप्ति-कर्मा] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १र २र
क्षपोराजन्नुतत्मनाग्नेवस्तोरुतोषसः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
सतिग्मजम्भरक्षसोदहप्रति ॥ ३ † ॥ ११

हे "राजन्" राजमान ! "अग्ने" ! "क्षपः" राक्षसादीन् स्वकीयैः पुरुषैर्बाधस्व । "उत" अपिच "त्मना" न केवल मन्यैरेव आत्मना च तान् बाधस्व । कदा ? इति चेत्, उच्यते— "वस्तोः" सर्वाण्यहानि‡ "उत" अपिच "उषसः" कालोपलक्षण-

* ऋ० वे० १, ५, २७, ५ = य० वे० १५, ३६ ।

† ऋ० वे० १, ५, २७, ६ = य० वे० १५, ३७ ।

‡ 'क्षपः—गृहस्य उपद्रवकराः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रात्रीश्च [अत्यन्तसंयोगे द्वितीया (२, ३, ४) सर्वेष्वहःसु सर्वासु रात्रिषु चेत्यर्थः] "हे तिग्मजम्भ" तीक्ष्ण-मुखाग्ने ! "रक्षसः" राक्षसान् उक्त-प्रकारेण क्षपयित्वा स एव त्वं "प्रति दह" प्रत्येकं प्रतीत्य दह न किञ्चिद्दग्धव्यमित्युदास्वेत्यर्थः॥ ३ ॥ ११

२ १र २ ४ ५ २ ३ ५ २र
॥ पौष्कलम् ॥ अग्नेवाऽऽज्स्य। गोमाऽ२३४ता:। ई

१र २ १ २ ३ ५ २ १र ३ ३र
शानःसा। द्यासोयाऽ२३४द्यो। अस्मायिदेहायि। जा

३ २ १ ३ ११११
ताऽऽवाऽ२३४५यिदा६५६:। महिश्रवाऽ२३४५:(१)॥ ६*॥१]

१ र र र १ ३र र
॥ आध्यम् ॥ अग्नेवाजाऽ२स्य। गोमतोवा। ईशा

२ १ २ ३र २ १ २ १ २ र १र १र र १
नःसा। द्सोयहो। अस्मायिदेहिजातवेदोम। हाऽ२३

२ १र १ र
यि। अवाउवा। ऊ धियाऽ२॥(१) सद्भानोऽ२व। सु

१ २ १ २र १ २ ०र २ १ १र १ २ १ २
ष्कवोवा। अगिरौडायि। नियोगिरा। रेवदस्मभ्यम्पु

र १ २ १र
र्वणीक। दाऽ२३यि। दिद्दाउवा। ऊधियाऽ२॥(२)

१ र र १ २१र २ १ २ ३र २ १
चपोराजाऽ२नु। तत्मनोवा। अग्नेवस्तोः। उतोषसः।

---

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० ६गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १र २र ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १
सइधानोवसुःकविरग्निरीडेन्योगिरा ।

१ २३ १ २
रेवदस्मभ्यम्पुर्वणीकदीदिहि ॥ २ * ॥

"सः" अग्निः "इधानः" दीपन-शीलः "वसुः" निवासयिता सर्वेषां, "कविः" क्रान्त-दर्शनः मेधावी वा "गिरा" स्तोत्र-रूपया वाचा "ईडेन्यः" स्तोतव्यो भवति हि "पुर्वणीक" अनीकं मुखं पुरुभिः बह्वीभिः अनीक-स्थानीयाभिः ज्वालाभिः युक्ताग्ने ! "अस्मभ्यं" "रेवत्" धनं-युक्तमन्नं यथा भवति तथा "दीदिहि" दीप्यस्व [दीदेति छान्दसो दीप्ति-कर्मा] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १र २र
क्षपोराजन्नुतत्मनाग्नेवस्तोरुतोषसः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
सतिग्मजम्भरक्षसोदहप्रति ॥ ३ † ॥ ११

हे "राजन्" राजमान ! "अग्ने" ! "क्षपः" राक्षसादीन् स्वकीयैः पुरुषैर्बाधस्व । "उत" अपिच "त्मना" न केवल मन्यैरेव आत्मना च तान् बाधस्व । कदा ? इति चेत्, उच्यते— "वस्तोः" सर्वाण्यहानि‡ "उत" अपिच "उषसः" कालोपलक्षण-

---

* ऋ० वे० १, ५, १०, ५ = य० वे० १५, ३६ ।

† ऋ० वे० १, ५, १०, ६ = य० वे० १५, ३७ ।

‡ 'नक्तोः—गृहस्य उपद्रवकराः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रात्रीश्च [अत्यन्तसंयोगे द्वितीया (२, ३, ४) सर्वेष्वहःसु सर्वासु रात्रिषु चेत्यर्थः] "हे तिग्मजम्भ" तीक्ष्ण-मुखाग्ने ! "रक्षसः" राक्षसान् उक्त-प्रकारेण क्षपयित्वा स एव त्वं "प्रति दह" प्रत्येकं प्रतीत्य दह न किञ्चिद्दग्धव्यमित्युदास्वेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ११

२ १र २ ४ ५ २ ३ ५ २र
॥ पौष्कलम् ॥ अग्नेवा३जस्य। गोमा२३४ताः। ई
१र २ १ २ ३ ५ २ १र र ७र
शानःसा। क्षासोया२३४क्षो। अस्मायिदेह्यायि। जा
३ २ १ ३ १ १ १ १
तार्वा२३४५यिदा६५६ः। मह्यिश्रवा२३४५ः(१) ॥ ६* ॥१]

१ र र र १ २र १र
॥ श्रुध्यम् ॥ अग्नेवाजा२स्य। गोमतोवा। ईशा
२ १ २ ३र २ १ २ १ २ र १र १र र १
नःसा। क्षसोयहो। अस्मायिदेहिजातवेदोम। हा२३
२ १र १ र
यि। अवाउवा। श्रूधिया२ ॥(१) सद्दधानो२व। सु
१ २ १ २र १ २ १र २ १ २र १ २ १ २
ष्कवोवा। अगिरौडायि। नियोगिरा। रेवदस्मभ्यम्पु
र १ २ १र
र्वणीक। दा२३यि। दिद्दाउवा। श्रूधिया२ ॥(२)
१ र र १ २ १र २ १ २ ३र २ १
क्षपोराजा२नु। तत्मनोवा। अग्नेवस्तोः। उतोषसाः।

● ऊ० गा० ११प्र० १घ० ६मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १२र १ २
सतिग्मजम्भरक्षसोद। हा२३। प्रताउवा। शूधिया

१ २ १
२। ए२३ह्यिया३४३। ओ२३४५ई। डा(३)॥ ७*॥ [२] ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य तृतीयः खण्डः॥ ३॥

अथ चतुर्थ-खण्डे—

विशोविशोवोअतिथिमिति तृचात्मके प्रथमे सूक्ते।

प्रथमा।

२ १ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
विशोविशोवो अतिथिंवाजयन्तःपुरुप्रियम्।

३ २ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
अग्निंवोदुर्यंवचःस्तुषेशूषस्यमन्मभिः॥ १ †॥

हे ऋत्विजो यजमानाश्च "वः" यूयं "वाजयन्तः" अन्नमिच्छन्तः "विशः विशः" सर्वस्याः प्रजायाः "अतिथिं" पूज्यं "पुरुप्रियं" बहु-प्रियम् "अग्निं" स्तुत्या परिचरेति शेषः। अहञ्च "वः" युष्मदर्थं "दुर्यं" गृह-हितम् अग्निं "वचः" अनु "स्तुषे" स्तौमि "शूषस्य" बलस्य लाभार्थकैः साधनैः "मन्मभिः" मननीयैः स्तोत्रैः॥ १॥

---

* ऊ० गा० ११प्र० १ष० ७सा०।

† छ० आ० १, २, ४, ७ (१भा० २४३ पृ०) = ऋ० वे० ६, ५, २१, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथद्वितीया।

१र २र ३ १ २ ३ २र ३ १ २
यञ्जनासोहविष्मन्तोमित्रन्नसर्पिरासुतिम्।

२ ३ २ ३ १ २
प्रशꣳसन्तिप्रशस्तिभिः॥ २ * ॥

"यम्" अग्नि "जनासः" जनाः यजमानाः "हविष्मन्तः" सन्तः "मित्रं न" मित्रमिव सखायमिव वा "सर्पिरासुतिं" सर्पिरासूयते हूयते यस्मिन् तादृशं "प्रशंसन्ति" स्तुवन्ति "प्रशस्तिभिः" ॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ २ ३ १ २
पन्याꣳसञ्जातवेदसंयोदेवतात्युद्यता।

३ १र २र ३ १
हव्यान्यैरयद्दिवि ॥ ३ † ॥ १२

"पन्यांसम्" अतिशयेन स्तोतारं साधुस्तुतमिति यजमानं स्तुवन्तं "जातवेदसं" जातधनं स्तुमइति वाक्य-शेषः। "यः" अग्निः "देवतातिः" यज्ञे "उद्यता" उद्यतानि "हव्यानि" हवींषि "दिवि" "ऐरयत्" प्रेरयति दिवि देवेभ्यः॥ ३ ॥ १२

---

* ऋ० वे० ६, ५, २१, २।

† ऋ० वे० ६, ५, २१, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ २ २ ४ २ ५
॥ श्यावाश्वम् ॥ विशो३१ । वा ३ यिशो । वोअ ।

२ ४ ५ १ २ १
ता३यिथिम् । एहिया । वा । जयन्तःपुरु । प्रिया२

१र १र २ ४ ५
म् । एहिया२ । अग्निंवोदुरो३याउम् । वा२३४चाः ।

२र १र २ १र २ ४ २
षेहा२यि । एहिया२ । स्तुषेशूषास्या३मा३ । न्मा३४

५
५भोईहायि(१) ॥ ८ * ॥ [१]

२ र र २
॥ आन्धीगवम् ॥ विशोविशोवो१अतायिथायिम् ।

१र २ १ १ २ १ २र १ २
वाजय । तःपू२३रु । ऊम्मा२१ऽ२ । प्रियमग्निंवोदुर्य

२ १ १ १ १ १ १ २ २ १ २
वचा२३४५ः । स्तुषा३उवा । शू२षा । स्या२३मा । न्म

१ ४ ५ २ र र २
भायिः । औ२३होवा ॥(१) स्तुषेशूषस्यमा१न्माभायिः ।

१ र र २ १ र २ १
यज्ञना । सोहा२३वा । ऊम्मा२१ऽ२ । अन्तोमित्रन्न

२ १ र २ ३ १ १ १ १ १ २ २ २
सथ्यिं रात्तुना२३४५यिम् । प्राशा३उवा । सा२न्तायि ।

२ १ ४ ५ २
प्रा२३शा । स्तिभायिः । औ२३होवा ॥(२) प्रशञ्सन्ति

* ऊ० गा० ११प्र० १अ० ८श०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

प्रश१स्तायिभायिः । पन्याᳲसम् । जाता२३वा । ऊ
म्मा२१ऽ२ । इसंयोदेवतात्युद्यता२३४५ । द्राव्या३उवा ।
ना२स्मायि । रा२३यात् । दिवा । औ३होवा । हो
५ई । डा(३) ॥ ८ * ॥ [२]

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ विश्नोऽ५वि । श्नो३वो३अतायि
थायिम् । वाजयन्ताः । पू३रुप्रो३याम् । अग्ना२यिं
वः । दुरी२३याम् । ऊम्मायि । वा३चाः । स्तुषेपूष
स्यमा३न्मभाउ ॥(१) स्तुषायि । पूषस्यमन्मभिर्य्ज्ञना
सो । द्वा३वायिग्मा३न्ताः । मित्रा२न्न । सप्पी२३यि
रा । ऊम्मायि । रु३तायिम् । प्राग्रᳲसन्तिप्रग्रा२स्ति
भाउ ॥(२) प्राग्रा । सन्तिप्रग्रस्तिभःपन्याᳲसञ्ज्ञा । ता

---

* ऊ० गा० ११०प्र० १ख० ९सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ १ र १ र २ १
इवायिदा३साम्। योदे२व। ताता२३ऊ। ऊम्मायि।
२ २ १ र र ३ २
या३ता। द्याव्यान्यैरवा२ह्विवाउ(३)॥ १० *॥ [३]

५ ३ १ ४र ५
॥ गौरीवितम्॥ विश्वः। विश्वो३। वोअतिथायिम्।
१र १ र २ ४
वाजयन्तःपुरुप्रियार२३म्। अग्नि वोदू३१२३। रियाप्
१ र र २ ४ ५ ४ ५
प्वचाः। स्त्वषेप्रूपा२१२३। स्यमोवा। न्मा५भोईश्चा
यि(१)॥ २ †॥ [४] १२

अथ द्वितीय-तृचे—

प्रथमा।

१ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३
समिद्धमग्निꣳसमिधागिरागृणे
१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १
शुचिम्पावकम्पुरोअध्वरेध्रुवम्।
२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
विप्रꣳहोतारम्पुरुवारमद्रुहं
१ २ ३ १ २ ३ १ २
कविꣳसुम्नैरीमहेजातवेदसम्॥ १ ‡॥

---

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० १०सा०।

† ऊ० गा० १८प्र० १ख० १सा०।

‡ ऋ० वे० ४, ५, ११, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"समिद्धं" सम्यग्दीप्तम् "अग्निं" "समिधा" समिन्धन-हेतु-भूततया "गिरा" स्तुत्या "गृणे" अहं स्तौमि [यद्वा, 'समिधा' समिद्भिर्दारुभिः 'समिद्धं' सम्यक् दीप्तम्]। अपिच "शुचिं" स्वयं शुद्धं "पावकं" सर्वेषां शोधकं "ध्रुवं" निश्चलं तमग्निम "अध्वरे" यज्ञे "पुरः" करोमीति शेषः। तथा "विप्रं" मेधाविनं "होतारं" देवानामाह्वातारं "पुरुवारं" बहुभिर्वरणीयम्* "अद्रुहम्" अद्रोग्धारं सर्वेषामनुकूलं "कविं" क्रान्त-दर्शनं "जातवेदसं" जातानां वेदितारमग्निं "सुम्नैः" सुखकरैः स्तोत्रैः "ईमहे" सम्भजामहे [यद्वा, द्वितीयार्थे तृतीया (३, १, ८५)। सुम्नानि धनानि, ईमहे याचामहइति ॥ १॥

अथ द्वितीया।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
त्वान्दूतमग्नेअमृतंयुगेयुगे
३ १ २ २ १र २र
हव्यवाहन्दधिरेपायुमीड्यम्।
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
देवासश्चमर्त्तासश्चजागृविंविभुं
३ २ ३ १ २ ३ १ २
विश्पतिन्नमसानिषेदिरे ॥ २ † ॥

---

* 'पुरुवारं—पुरुवालं, बहुभिर्वालैर्युक्तम्,—इति वि०।

† ऋ० वे० ४, ५, १८, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "अग्ने!" "त्वां" "देवासः" देवाय "मर्त्यासः" मनुष्याय "दूतं" "दधिरे" विदधिरे कृतवन्तः। कीदृशं त्वाम्? "अमृतम्" अमरणम्, "युगे युगे" काले काले तद्यागानुष्ठान-समये "हव्यवाहं" हविषां हव्यानां वोढारं "पायुं" पालयितारम्* "ईड्यं" स्तुत्यम्। अपिच ते उभयविधा; "जागृविं" जागरणशीलं† "विभुं" व्याप्तं विश्पतिं विशां प्रजानां पालयितारम् अग्निं "नमसा" हविर्लक्षणेनान्नेन नमस्कारेण वा "निषेदिरे" उपसेदिरे ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३ ११ ३ २१ २ २ ३ २
विभूषन्नग्नउभयाꣳअनुव्रता

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
दूतोदेवानाꣳरजसीसमीयसे।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १र
यत्तेधीतिꣳसुमतिमावृणीमहे

२र ३ १ २ ३ १ २
धस्मानस्त्रिवरूथःशिवोभव॥ ३ ‡ ॥ १३

---

* पायुं—पानीयं सोमम्—इति वि०।

† 'जागृविम्—अनन्दं दयास्थित्यैव यो जागर्ति स जागृविः तम् जागृविम्—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ४, ४, ११, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "अग्ने!" उभयान् "उभयविधान् देवान् मनुष्यांश्च* "विभूषयन्" अलङ्कुर्वन् त्वम् "अनुव्रता" व्रतान्यनु † "व्रतेषु" कर्मसु यागेषु "देवानां" "दूतः" सन् "रजसी" द्यावापृथिव्यौ "समीयसे" सञ्चरसि देवानां नेतुं द्युलोकं गच्छसि हवींषि भजामहे। "अध" अतः कारणात् "त्रिवरूथः" त्रिस्थानस्त्वं‡ "नः" अस्माकं "शिवः" सुखकरः "भव" "स्म" [—इति पदपूरणम्]॥ ३॥ १३

॥ यज्ञायज्ञीयम्॥ समा५यिद्धम्। आ३ग्ना३यि समिधा। गायिराग्रणेशुचिम्पावकम्पुरोआ। ध्वा३रायिध्व३वाम्। विप्रा२होतारम्पुरुवारमद्रु। च्छ्का२३वीम्। ऊम्मायि। ह्व३म्नाई:। यायिमद्देजातवा२यिदसाउ॥(१) सान्त्वाम्। दूतमग्ने अमृतम्पुगेयुगेहव्यवाहन्दधिरेपा। यू३मायिडा३याम्। देवा२सश्चमर्त्तासश्चजागृ। विंवा२३यिभूम्। ऊम्मायि। वा३यिप्रपा।

---

* 'उभयान्—ऋत्विजो मनुष्यांश्च'—इति वि०।

† 'अनुव्रताः—शरणं प्रपन्नाः'—इति वि०।

‡ 'त्रिवरूथः—त्रिस्थानम् गार्हपत्यादि अथवा भूर्लोकादि'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र २ २ १ २ १र
तायिन्नमसानिषा२यिदिराउ ॥(२) रायिवायि। भूषन्न
र र र र र र र २ १ २
ग्राउभयाऽ अनुव्रतादूतोदेवानाऽरजसी। सा३ मीया ३.
२ १ र १ र र २
सायि। यत्ते२धीतिऽसुमतिमावृणीम। ह्वआ२३धा।
१ १ २ १ र ३ २ १
ऊम्मायि। स्मा३नाः। त्रायिवरूथःशिवो२भवाउ। वा
१ १
३४५(३) ॥ ११* ॥ [१]

२ १ २ र
॥ काव्यम्॥ समोवा। ध्वमग्निऽसमिधा। गिरा
१ १ र र १ र १
गार्णा२यि। शुचिम्पावकम्पुरोआ। ध्वरेध्रूवा२म्।
र र २ १ १ २ ४ ५
विप्रऽहोतारम्पुरुवा। रमद्रहा२३म्। कावी२ऽह्वन्ना
२र १ १ २ ४
यिः। ईमहायिजा२३। तावा३यिदा५सा६५६म् ॥(१)
२ १ र र २ र १ १ र
तुवोवा। दूतमग्नेअमृताम्। युगेयूगा२यि। हव्यवा
२ २ र १ १र र २
हन्दधिरेपा। युमीडाया२म्। देवासश्चमर्त्तासाः। च
र १ १ २ ४ ५ २ १
जागृवा२३यिम्। वायिभू३वायिश्वा। तिन्नमासा२३।

---

* ऊ० गा० ११०प्र० १ध० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ४ २ १
नायिषा३यिदा५यिरा६५६यि ॥(२) विभोवा । घन्नग्नउ

२ १ १र र र र र २ र
भयाए । अनुव्राता२ । दूतोदेवानाएरजसी । समी

१ १ र र २ र १
यासा२यि । यत्तेधीतिएसुमतिमा । वृणीमाहा२३यि ।

१ २ ४ ५ १ २ ४
आधा३स्माना: । त्रिवरूथा२३: । ग्रायिवो३भा५वा ६ ५

६(३) ॥ १२* ॥ [२] १३

अथ तृतीय-सूक्ते —प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ ३
उपत्वाजामयोगिरोदेदिशतीर्हविष्कृतः ।

३ १र २र
वायोरनीके अस्थिरन् ॥ १ † ॥

हे अग्ने ! "हविष्कृत:" यजमानार्थं "गिर:" स्तुतय: "जामय:" स्वसारइव "देदिशती:" तव गुणान् दिशन्त्य: "त्वा" त्वाम् "उप अस्थिरन्" उपतिष्ठन्ते "वायोरनीके" समीपे त्वां समेधत्य: अस्थिरंश्च ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० १२सा० ।

† ऋ० षा० १, १, २, २ (१भा० ११३ पृ०) = ऋ० वे० ६, ७, ११, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १र २र ३ २ ३ १र २र
यस्यत्रिधात्ववृतम्बर्हिस्तस्थावसन्दिनम् ।
१ २ ३ १ २ ३ १
आपश्चिन्निदधापदम् * ॥ २ ॥

"यस्य" अग्नेः "त्रिधातु" त्रिपर्व "अवृतम्" अनावृतं च "असन्दिनम्" अबद्धञ्च स्तरण-काले बर्हिरबद्धं भवति "बर्हिः" "तस्थौ" आसदनार्थं तिष्ठतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २
पदन्देवस्यमीढुषोनाधृष्टाभिरूतिभिः ।
३ १र २र ३ २
भद्रासूर्यइवोपदृक् ॥ ३ ‡ ॥ १४

"मीढ़ुषः" कामानां सेक्तुः "देवस्य" द्योतमानस्याग्नेः पदं स्थानं "धृष्टभिः शत्रुभिः अबाधिताभिः "ऊतिभिः रक्षाभिः भजनीयं भजतीत्यर्थः। तथैवास्य "उप दृक्" उपदृष्टिरपि "सूर्य्य इव" यथा सूर्यः तद्वत् "भद्रा" मनुष्यैर्भजनीया भवति ॥ ३ ॥ १४

---

* ऋ० वे० ६. ७, ११, ४ ।

† 'त्रिधातु—स्वर्ण-रजत-ताम्रैः त्रिभि र्धातुभि. यद्वा वा त्रिधातु इति पदपूरणः' —इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, ११, ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ उपत्वाजा। औहोहायि।
मायोगा२३४यिराः। देदायिभ्रा२३४हा। तीर्हविष्का
३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उऊवा२३४र्त्ताः।
वायोर। नायिक्केअस्था३४। औहोवा। इहा२३४हा
यि। औहो३१२३४रान्। एहियाइहा ॥(१) यस्यत्रिधा
औहोहायि। तूआवा२३४र्त्तीम्। बर्हीयिस्ता२३४हा
यि। स्थावसन्दा३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उ
ऊवा२३४नाम्। आपश्चित्। नायिद्धापा३४। औ
होवा। इहा२३४हायि। औहो३१२३४दाम्। एहिया
इहा ॥(२) पदन्देवाऔहोहायि। स्यामायिढू२३४हा।
अनाधा२३४हा। छाभिहूता३४औहोवा। इहा२३४हा
हायि। उऊवा२३४भीः। भद्राह। य्यांइवोपा३४औ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४र ५ १ २ ५ १र २ ५र
होवा । इहा२३४हायि । औहो३१२३४हूक् । एहिया

५ ४
ईहा । होऽ५ई । डा(३) ॥ १३ * ॥ [१] १४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः† ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः‡ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
उत्तराग्रन्थे पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

---

* ऊ० गा० ११प्र० १अ० १२सा० ।

† 'समाप्ताश्चाग्निष्टुतः चिह्नतो मध्ये * * * ।'—इति वि० ।

‡ 'सप्तमस्य द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १६ ॥

॥ अथ षोड़शोऽध्यायआरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

अभित्वापूर्वपीतयइति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अभित्वापूर्वपीतयइन्द्रस्तोमेभिरायवः ।
३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
समीचीनासऋभवःसमस्वरन्रुद्रागृणन्तपूर्व्यम् ॥१†॥

हे "इन्द्र!" "आयवः" मनुष्याः स्तोतारः "स्तोमेभिः" स्तोत्रैः "त्वा" त्वाम् अभिष्टुवन्ति । किमर्थम्? "पूर्वपीतये" सर्वेभ्यो देवेभ्यः पूर्वं प्रथमतएव सोमस्य पीतये पानाय [सवन-मुखे हि चमसगणैरिव सदस्येव सोमो हूयते] तथा "समीचीनासः" सम्मताः "ऋभवः" [प्रथम-वाचकेन शब्देन

---

* 'इदानीं सर्वस्वारस्य, पुनश्चातुर्मास्यानि'—इति वि० ।

† छ० आ० ३, २, १, ४ (१भा० ५२९ प०) = ऋ० वे० ५, ७, २९, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तयोऽप्युपलभ्यन्ते] ऋभुर्विभ्वावाज इत्येते "समस्वरन्" त्वामेव सम्यगस्तुवन् [स्वृ शब्दोपतापयोः(भ्वा०प०)] "रुद्राः" रुद्रपुत्रा मरुतश्च "पूर्व्यम्" पुरातनं वृद्धं त्वामेव "गृणन्त" अभ्यस्तुवन् वृत्र-वध-समये 'प्रहर भगवो जहि वीरं जयस्व'—इत्येवं रूपया वाचा त्वां स्तुतवन्त इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ १र २र ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
अस्येदिन्द्रोवावृधेवृष्ण्यꣳशवोमदेसुतस्यविष्णवि।
३ १र १र ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २
अद्यातमस्यमहिमानमायवोनुष्टुवन्तिपूर्वथा ॥ २*॥ १

"अस्येत्" अस्यैव † यजमानस्य "वृष्ण्यं" वृषत्वं वीर्यं "शवः" बलं च "इन्द्रः" "वावृधे" वर्द्धयति "सुतस्य" अभिषुतस्य सोमस्य पानेन "विष्णवि" कृत्स्न-देहस्य व्यापके "मदे" हर्षे सति तस्यैव यजमानस्य बलं वर्द्धयतीत्यर्थः। "अद्य" अस्मिन् काले "अस्य" इन्द्रस्य "तम्" उक्तगुणं "महिमानं" महत्त्वम् "आयवः" मनुष्याः ‡ "अनु ष्टुवन्ति" तस्यानुपूर्व्येण स्तुवन्ति, "पूर्वथा" [पूर्वशब्दादिवार्थे "प्रत्न"पूर्व (४, ३, १११) इत्यादिना था-प्रत्ययः] यथा पूर्वस्मिन् काले अस्तुवन् एव मिदानीमपि तेनैव क्रमेणैव स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ १ ॥ १

* ऋ० वे० ५, ७, २९, २।

† 'इत्—इति पदपूरणः'—इति वि०।

‡ 'आयवः—ऋत्विग्यजमानौ'—इति वि०

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ३ ४र र ७ ४र ५ र
॥ वषट्कारणिधनम्॥ अभित्वापूर्वपीतये। अभि
२ ४र ५ ४र ५ र र र १ ७ २
त्वा३पूर्वपीतयायि। इन्द्रस्तोमेभी३रायवा२ः। भिरा
२ १र ऽ २ र र र १
या१वार३ः। ओमो३वा। समीचीनासऋभवःसा३मा
७ १ २ १र ऽ २ र
स्वरा२न्। समास्वा१रा२३न्। ओमो३वा। रुद्रागृ
१ ७ १ २ ३
णन्ता३पूर्विया२म्। तपूर्वा१या२३म्। ओ२। वा२३
५र र ३ ३र ४ ३ ४र ५ र २ ४
४औहोवा॥(१) रुद्रागृणन्तपूर्वियम्। रुद्रागा ३ णंतपू
५ २र १ ७ १ २
र्वियाम्। रुद्रागृणन्ता३पूर्विया२म्। तपूर्वा१या२३म्।
१र ऽ २ र र र र १ ७
ओमो३वा। अस्येदिन्द्रोवावृधेवृष्णी३याꣳशवा२ः।
१ २ १र ऽ २ र १
शियाꣳशा१वार३ः। ओमो ३ वा। मदेसुतस्या३वा
७ १ २ १र
यिष्णवा२यि। स्यवायिष्णा१वा२३यि। ओम्। ओ
२ ५र र ३ ४र ३ ४ ३ ५ ५
२। वा२३४। औहोवा॥(२) मदेसुतस्यविष्णवि। म
र २ ४ ५ ४ ५ २र १ ७
देसु३तस्यविष्णवायि। मदेसुतस्या३वायिष्णवा२यि।
१ २ १र ऽ २ र
स्यवायिष्णा१वा२३यि। ओमो३वा। अद्यातमस्यमहि

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मानाइमायवा२ः। नमायाश्बा२३ः। ओमो३वा। अनुष्टुवन्तीइपूर्वथा२। तिपूर्वा१था२३। ओम्। ओ२। वार३४औहोवा। ऊ२३४पा(३)॥ १६ *॥ [१]

॥ कण्वरथन्तरम्॥ आभित्वापूर्व्वपीतयायि। इन्द्रस्तोमायि। भी३राया३वाः। समीचीनासऋभवःसमस्वरा२३४नैही। रुद्रागा२३४र्णा। तपू ३ आउवार ३। ए३। वियमा॥(१) रुद्राग्रणतपूर्वियाम्। आ३स्येदा३यिन्द्राः। वावृधेवृष्मियशवा२३४ऐही। मदेष्व२३४ता। स्यवा३१उवा२३। ए३। ण्णविया॥(२) मादेषुतस्यविष्णवायि। आ३द्याता३मा। स्यमहिमानमायवा२३४ऐही। अनुष्टू२३४वा। तिपू३आउवा२३। ए३र्वय्या(३)॥ १६ †॥ [२] १

---

* ऊ० गा० ११प्र० १अ० १६गा०। † ऊ० गा० २२प्र० १अ० १६गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

प्रवामर्चन्त्युक्थिनइति चतुर्ऋचं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रवामर्चन्त्युक्थिनोनीथाविदोजरितारः।
१ २ ३ १ ३ १ २
इन्द्राग्नीइषआवृणे॥ १ *॥

हे "इन्द्राग्नी!" "उक्थिनः" [उक्थं शस्त्रं तद्वन्तः]शस्त्रिणः होत्रादयः "वां" युवां प्रार्चन्ति—इह कर्मणि स्तुतिरूपाभि र्वाग्भिः पूजयन्ति। तथा "नीथाविदः" स्तोत्राभिज्ञाः साम,ज्ञान-कुशला "जरितारः" स्तोतारः उद्गात्रादयः अभिलषित-फला-वाप्तये युवामर्चन्ति। अहमपि "इषः" अन्नस्य लाभार्थम् "इन्द्राग्नी" युवाम् "आ वृणे" सर्वतः सम्भजे पूजयामीत्यर्थः॥१॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १र २र ३ १ २
इन्द्राग्नीनवतिम्पुरोदासपत्नीरधूनुतम्।
३ १र २र ३ १ २
साकमेकेनकर्म्मणा॥ २†॥

हे "इन्द्राग्नी!" "दासपत्नीः" दासयन्ति उपक्षयन्तीति दासाः उपक्षयितारः शत्रवः, ते पतयः पालकाः यासां ता दासपत्नीः "नवतिं" नवति-सङ्ख्याकाः "पुरः" एवंविधाः शत्रु-

---

* अत्रैव पुनः ८, २, १०, १ = ऋ०वे० ३, १, १२१

† अत्रैव पुनः ८, २, १०, ३ = ऋ० वे० ३, १,१२, ९।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

पुरोः "एकेन कर्मणा" एकेनैवोद्योगेन युवां "साकं" सह युगपत् "अधूनुतम्" अकम्पयतं, ताविन्द्राग्नी आह्वयामीति शेषः ॥१॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ १ १ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीअपसस्पर्युपप्रयन्तिधीतयः।

३ १ १ ३ २ १ २
ऋतस्यपथ्या३अनु ॥ ३ * ॥

हे "इन्द्राग्नी!" "धीतयः" सोमस्य धातारः पातारो होत्रादयः "ऋतस्य" कर्म-फलस्य "पथ्याः" पथः मार्गान् "अनु" लक्षीकृत्य "अपसः" अस्माभिः क्रियमाणस्य परितः सर्वतः समीपे "पर्युप" "प्र यन्ति" प्रकर्षेण वर्त्तन्ते अतः सोमपानार्थं युवामागच्छतमिति भावः [यद्वा,'धीतयः' 'ऋतस्य' यज्ञस्य 'पथः' मार्गान् 'अनु' लक्षीकृत्य 'अपसः' कर्मणः 'परि' परितः 'उप प्र यन्ति' प्रवर्त्तन्ते, अतः स्तोतव्यतया युवामागच्छतामिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीतविषाणिवांसधस्थानिप्रयांसिच।

३ ५ ३ १ १ ३ २
युवोरप्तुर्यंहितम् ॥ ४ † ॥ २

* ऋचैव पुनः ८, २, १४, २ = ऋ० वे० ३, १, १२, ३।

† ऋचैव पुनः ८, २, १४, ३ = ऋ० वे० ३, १, १२, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे इन्द्राग्नी ! "वां" युवयोः "तविषाणि" बलानि "प्रयांसि अन्नानि* "च" "सधस्थानि" सहस्थितानि परस्परमवियुज्य वर्त्तन्ते । तथा "अप्सूर्य्यं" वृष्टिधारायाः प्रेरकं त्वं "युवोः" युवयोरेव "हितं" निहितं वर्त्तन्ते तस्मात् सोमपान प्रभृतिषु सर्व्व-कर्म्मसु इन्द्राग्न्योः सहैव वर्त्तनमिति भावः [सधस्थानि—ष्ठा गति-निवृत्तौ च (भ्वा० प०) "आतोऽनुपसर्गे कः (३,२,३)" "सधमादस्थयोश्छन्दसि (६, ३, ९६)—इति सहस्य सधादेशः ॥ ४ ॥ २

अथ शग्ध्यू ३ष्विति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २
शग्ध्यू ऽ३षुशचीपतइन्द्रविश्वाभिरूतिभिः ।
२ ३ १र १र ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
भगन्नहित्वायशसंवसुविदमनुशूरचरामसि ॥ १ † ॥

हे "शचीपते !" "इन्द्र !" "शग्धि" "विश्वाभिः" सर्व्वाभिः "ऊतिभिः" मरुद्भिः सह । हे "शूर हे वीर ! "भगं न" भाग्यमिव "यशसं" यशस्विनं "वसुविदं" धनस्य लम्भकं "त्वा" त्वाम् "अनुचरामसि" अनुचरामः परिचरामइत्यर्थः ॥ १ ॥

---

* 'प्रयांसि—प्रकर्षेण यातव्यान्यध्वराणि यज्ञगृहाणि'—इति वि० ।

† ऋ० सा० ३, ३, १, (१भा० ५२१ पृ०) = ऋ० वे० ६, ५, १५- ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

३ १र २र ३ १र २र३ १ १ ३ १ २
पौरोअश्वस्यपुरुकृद्गवामस्युत्सोदेवहिरण्ययः।

२ ३ १र २र ३ १ २ ३ २उ ३ २ ३ १र २र
नकिर्हिदानम्परिमर्द्धिषत्त्वेयद्यद्यामितदाभर॥ २*॥३

हे इन्द्र। त्वम् "अश्वस्य" "पौरः" पूरयिता† "असि" भवसि। तथा गवां "पुरुकृत्" बहुकर्तासि। हे "देव" "हिरण्ययः" हिरण्मय-शरीरस्त्वम् "उत्सः" उत्स-सदृशोऽसि। हे इन्द्र "त्वे" त्वयि वर्त्तमाने "दानम्" अस्मद्विषये देयं धनं वा "न किर् हि परि मर्द्धिषत्" न कश्चित् हिनस्ति। अतो "यद्यद्यामि" तत्तदाभर मह्यम्॥ २॥ ३

१ र र र १
॥ हारायणम्॥ शुग्ध्यूषौहो२इशचीपतायि। आ

र र २ २ १र
यिन्द्रविश्वाभिरूतिभिः। भगान्ना३हो। त्वायशसाम्।

२ २ १ १ र २
वद्व३हायि। वायिदा२म्। अनुशूरचरौवा३ओ२३४

४ ४ ५ १ र र र १
वा। मा५सो६हायि॥(१) अनुशूरौहो२यिचरामसा

र र र २ २ १
यि। आनुशूरचरामसि। पौरोआ३श्वा। स्यपुरुकृत्।

---

* ऋ० वे० ६, ४, २१।

† 'पौरः—पुरो भवः पौरः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ १ १ र र १
गवा३ऽहायि । आसा२यि । उत्सोदेवहिरोवा३ औ२३
५ ४ ५ १ र २ र १
४वा । ण्याप्रयो६हायि ॥(२) उत्सोदेवौहो२यिहिरण्य
र र २ २ १
याः । ऊत्सोदेवहिरण्ययः । नकायिर्हौ३यिदा । नम्य
१ २ १ १ र २
रिमा । धिषा३हायि । तूवा२यि । यद्यद्यामितदोवा३
५ ४ ५
औ२३४वा । भा५रो६हायि(३) ॥ १८ * ॥ [१]

५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १
॥ अभीवर्त्तम् ॥ प्रग्वा३ऊ३षुप्राचीपतोवा । आयि
२ र १ १ १ २
न्द्रविश्वा । भिहूता१यिभा२यिः । भागन्वा२१२२४यि ।
३र ४ ४ २ १ २ १ २ ३ २
त्वायश्नसम् । वसूवा१यिदा२म् । अनूभू१रा२ । चरा
१ ३ १ १ १ १ ५ ४ २ ४ ५
३ । मा२३४५ । सा२३४५यि ॥(१) अनू३भू३रचराम
४ ५ १ २र १ २ १ र २
सोवा । आनुभूर । चरामा१सा२यि । पौरोअश्वा३१
३ ४ ५ २ १ २ १ २
२३४ । स्यपुरुहूत । गवामा१सा२यि । उत्सोदा१यि
३ २ १ ३ १ १ १ १ ५ ४ ३
वा२ । हिरा३ण्या२३४५ । या२३४५ः ॥(२) उत्सो३दे३

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० १८गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ५ ४ ५ १ र २र १ २ १
वहिरण्ययौवा । ऊत्सोदेव । हिराण्या१या२ः । ना
२ २ ४ ५ २ १ २ १
किर्हिंदा३१२३४ । नम्परिम । धिषात्तू१वा२यि । यद्या
२ ३२ १ ३११११
द्या१मा२यि । तदा३ । भा२३४५ । रा२३४५(३) ॥६*॥[२]
२ र २ ३ ४ २
॥ मानवम् ॥ भगध्यूषू । शचीपा२३४तायि । श
३ ५ १ २ र २ २
चायिपा२३४तायि । आयिन्द्रविश्वा । भिहूता१यिभा२
१ २ १ ० २ १ ३
यिः । भगम् । नहि । त्वायप्रसा३म् । वसू२वा२३४
५ १ र र १ १ ३ ५र र ३
यिदाम् । अनुशूरा२३ । चा२रा२३४औहोवा । मा२३
५ २ र ३ ५ २ ३
४सो ॥(१) अनुशूरा । चरामा२३४सायि । चरामा२ ३ ४
५ १ २र १ २ र २
सायि । आनुशूर । चरामा१सा२यि । पौ । रः । अश्व ।
१ ० २ १ ३ ५ १ २र र १
स्यापुरूकृ४त् । गवा२मा२३४सायि । उत्सोदेवा २ ३ ।
१ ३ ५र र ३ ५ २ र र
दा२यिरा२३४औहोवा । ण्या२३४याः ॥(२) उत्सोदेवा ।
३ ५ २ ३ ५ १ र २र १
हिरण्या२३४याः । हिराण्या२३४याः । उत्सोदेवहिरा

* ऊ० गा० ११प्र० २अ० ६सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ र १ ७ २ १
एया१या२ः। नाकिः। हिदा। नापरिमा३। धिषा

३ ५ १ २ र १ १ ३ ५ र र
रत्तू२३४वायि। यद्यद्यामा२३यि। ता२दा२३४औहोवा।

३ ५
भा२३४रा(३) ॥ ११ * ॥ [३] ३

अथ त्वंह्येहिचेरवइति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२उ ३ १ १ १ २उ ३ १ २
त्वꣳ ह्येहि चेरवे विदा भगं वसुत्तये।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
उद्वावृषस्व मघवन्गविष्टय उदिन्द्राश्वमिष्टये ॥ १ † ॥

हे "इन्द्र!" "त्वं हि" त्वं खलु सामर्थ्याद्दातेति गम्यते। अतः "एहि" आगच्छ। आगत्य च अस्मभ्यं "भगं" भजनीयं धनं "विदाः" लभस्व दत्स्व। किमर्थम्? "वसुत्तये" अस्माकं वसु-दानाय। हे "मघवन्" धनवन्! "गविष्टये" गा इच्छते मह्यं "उद्वावृषस्व" उत्सिञ्च गा इति शेषः। तथा हे इन्द्र! "अश्वमिष्टये" अश्वेषणवते मह्यम् अश्वान् उद्वावृषस्व उत्सिञ्चस्व देहि ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० १८प्र० २अ० ११सा०।

† छ० आ० ३, १, ५, ८ (१भा०४९७पृ०) = ऋ० वे० ६, ४, ३६, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३१२ ३१ २ ३२३ १ २
त्वम्पुरूसहस्राणिशतानिचयूथादानायमꣳहसे ।
१ २ ३१२ ३ १२ ३२३२३१ २
आपुरन्दरञ्चकृमविप्रवचसइन्द्रङ्गायन्तोवसे ॥ २ * ॥४

हे इन्द्र ! त्वं "पुरू" पुरूणि बहूनि "सहस्राणि शतानि च" "यूथा" गवादि-यूथानि "दानाय" यजमाना-विषयाय "मंहसे" अनुमन्यसे [यद्वा, दानाय दात्रे यजमानाय मंहसे प्रयच्छसि। मंहति दानकर्मा (निघ० ३, २०, १०)] अथ परोक्षेण ब्रवीति—"पुरन्दरं" शत्रु-पुराणां दारयितारम् "इन्द्रम्" "अवसे" रक्षणाय तर्पणाय वा "गायन्तः" स्तुवन्तः विप्रवचसः" विविध-प्रकृष्ट-वचना वयम् "आ" आगन्तारम् अभिमुखं वा "चकृम" कूर्मः ॥ २ ॥ ४

५ ४ २ ४र ५र २
॥ कौल्मलबर्हिषम् ॥ तुवा२ꣳहो३एहिचेरवायि। वि
१उ १ २र १ २ र
दाभगंवसू२त्तायार२३४यि । उद्वावृषस्वमघावान्। ऐ
१ १ र २ १ ५
होयि। गा२विष्टयायि। उदिन्द्राश्वमोवा३ओ२३४वा।
५ ५ ४ २ ४ ५ १
ष्टा५योई३हायि ॥(१) उदा३यिन्द्रा३अश्वमिष्टयायि। उदि
र १ २ र १ २ र१
न्द्राश्वमा२यिष्टायार२३४यि। त्वम्पुरूसहस्राणी। ऐहो

* ऋ० वे० ६, ४, ३६, ३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यि। श्रा२ रतानिचा। यूथादानायमोवा३ओ२३४वा।
हा५सो६हायि ॥(२) यूथा३दा३नायमं२हसायि। यूथा
दानायमा२ं हासा२३४यि। आपुरन्दरञ्चकृमा। ऐ
होयि। विप्रा२वचसाः। इन्द्रङ्गायन्तोवा३ओ२३४वा।
वा५सो६हायि(३) ॥ १८ * ॥ [१]

॥ कण्वबृहत् ॥ औहोतुवं२हिया ३ ए। हिचायिरा१
वा२३४यि। हाहोयि। वायिदाभगंवसुत्तये। उद्वा
वा१र्षा२३४। हाहो। स्वामघवन्। गवायिष्टा१या२
३४यि। हाहोयि। उदायिन्द्रा१आ २ ३ ४। हाहो।
उदाआ१यिन्द्रा२३४। हाहो। श्वमा३यि। ष्टा२३४
यायि। उऊवा६हाउ। वा ॥(१) औहोउदिन्द्रआ३ए।
श्वमायिष्टा१या२३४यि। हाहोयि। तूवम्पुरू। सहा

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० १९सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्ता१णा२३४यि। हाहोयि। शतानाश्यिचा२३४। हाहोयि। यूथादा१ना२३४। हाहो। यमा३। हा२३४मायि। उहुवा६हाउ। वा॥(२) औहोयूथादाना३ए। यमा९हा१सा२३४यि। हाहोयि। आपुरन्दरम्। चक्रमा१वा२३४। हाहोयि। प्रवाचा१सा२३४:। हाहोयि। इन्द्रागा१या२३४। हाहो। तोआ३। वा२३५सायि। उहुवा६हाउ। वा(३)॥ १८*॥ [२] ४

अथ योविश्वेति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

योविश्वादयतेवसुहोतामन्द्रोजनानाम्।
मधोर्नपात्राप्रथमान्यस्मैप्रस्तोमायन्त्वग्नये ॥ १ † ॥

* ऊ० गा० २२प्र० १अ० १८सा०।

† छ० आ० १, १. ४, १० (१भा०२६५पृ०) = ऋ० वे० ६, ७, १४, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"होता" देवानामाह्वाता "मन्द्रः" मोदतः "यः" अग्निः "विश्वा" सर्वाणि "वसु" वसूनि धनानि "जनानां" जनेभ्यः "दयते" प्रयच्छति ; तस्मात् "अग्नये" "मधोः" मदकरस्य सोमस्येव "प्रथमानि" मुख्यानि "पात्रा" पात्राणि "स्तोमाः" "प्र यन्तु" प्रगच्छन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ ३ २ ३ २ ३क २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अश्वन्नगीर्भीरथ्यꣳसुदानवोमर्मृज्यन्तेदेवयवः।

३ २ ३ १र २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २.
उभेतोकेतनयेदस्मविश्पतेपर्षिराधोमघोनाम्॥ २*॥५

हे "दस्म" दर्शनीय ! "विश्पते" विशां पते अग्ने ! यं त्वां "सुदानवः" शोभन-दानाः "देवयवः" देवानात्मन इच्छन्तो यजमानाः "रथ्यं" रथस्य बोढ़ारम् "अश्वं न" अश्वमिव "गीर्भिः" स्तुतिभिः "मर्मृज्यन्ते" परिचरन्ति त्वमस्माकं यजमानानां "तोके" पुत्रे "तनये" पौत्रे "उभे" उभयस्मिन् "मघोनां" धनवतां "राधः" धनं "पर्षि" प्रयच्छ ॥ २ ॥ ५

२र र र र र र २
॥ दर्घश्रवसम् ॥ योविश्वादयतेवस्वोहाओहा ३ ए।

१ १र र ऽ २ ऽ २ २
होता२मन्द्रोजना२नाम्। ओ३हा। ओ३हा३ए३४।

१ २ २ २ १ २ र १ २ ऽ २
मधो३४र्न्नपा। त्राप्रथ। मानायस्मायि। ओ ३ हा।

* ऋ० वे० ६, ७, १४. १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ २ ३ २ ३ २ २ १ ५ ४
ओ३हा३ए३४। प्रस्तो३४माया३। तुवो२३४वा। ग्रा

५ २ र र र र र २ १र
५योऽ६हायि॥(१) प्रस्तोमायत्वग्नयओहाओहा३ए। प्रस्तो

१२र ऽ २ ऽ २ १ ३ २ ३
मा२यत्वग्नये। ओ३हा। ओ३हा३ए३४। अस्वा३४न्न

२ १ २ १र २ ऽ २ ऽ
गायि। भायिरथि। यएुह्ददानवाः। ओ३हा। ओ३

२ २ ३ २ ३ २ २र१ ५ ४
हा३ए३४। मम्द्र३४ज्यन्ता३यि। देवो२३४वा। या५

५ २ र र र र र २
वो६हायि॥(२) मर्न्द्रज्यन्तेदेवयवओहाओहा३ए। मम

१ र १२ ऽ २ ऽ २ २ ३ २
ज्यन्ता२यिदेवयवः। ओ३हा। ओ३हा३ए३४। उभा

३र २ १ २र १ २ ऽ २
३४यितोकायि। तानये। दस्माविप्रपतायि। ओ३हा।

ऽ २ २ ३ २ ३र २ १ ५ ४
ओ३हा३ए३४। पर्षा३४यिराधा३ः। मो२३४ना। धो

५
५नोऽ६हायि(३)॥५*॥[१]५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य षोडशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः॥१॥

---

* ऊ० गा० ११प्र० २ख० ५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीय-खण्डे—

इमम्मेवरुणेत्येकर्चं प्रथमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इमम्मेवरुणाश्रुधीहवमद्याचमृडय।
१ २ ३ १र २र
त्वामवस्युराचके ॥ १ * ॥ ६

हे "वरुण !" "मे" मदीयम् "इमं" "हवम्" आह्वानं "श्रुधि" शृणु [श्रु श्रवणे (भ्वा० प०), लोटो हिः, "श्रु-शृ-णु-पॄ-कृ-वृभ्यश्छन्दसि (६, ४, १०२)"—इति हेर्धिरादेशः, "बहुलं छन्दसि (२, ४, ७३)"—इति विकरणस्य लुक् "अन्येषामपि दृश्यते (६,३,१३६ वा०)"—इति संहितायां दीर्घः] । किञ्च "अद्य"† अस्मिन् दिने "मृडय" अस्मान् सुखय "अवस्युः" रक्षणेच्छुः [अवस्-शब्दात् "सुपआत्मनः क्यच् (३, १, ८), "क्याच्छन्दसि (३, २, १७०)"—इति उ-प्रत्ययः] एवं विधोऽहं त्वां वरुणम् "आ" आभिमुख्येन "चके" शब्दयामि [कै, गै शब्दे (भ्वा० प०), अस्माल्लिटि "आदेच (६, १, ४५)"—इत्यात्वं, द्विर्भाव-चर्त्वे, "आतोलोप इटि च (६,४,६४)"—इत्याकार-लोपः, "तिङतिङः (८, १, २८)"—इति निघातः ; स्तौमीत्यर्थः ॥ १ ॥ ६

* ऋ० वे० १, २, १९, ४ ।

† संहितायान्तु दीर्घश्रुतिः "निपातस्य च (६, ३, १३६)"—इति तत्र दीर्घः ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

कयात्वन्नइत्येकर्चं द्वितीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ २ १ २ ३ १र १र

कयात्वन्नऊत्याभिप्रमन्दसेवृषन् ।

१ २ २ २ ३ १ २

कयास्तोतृभ्यआभर ॥ १ * ॥ ७

हे "वृषन्" कामानां वर्षित इन्द्र ! "कया" केन "ऊत्या" [अव रक्षणादिषु (भ्वा० प०), गत्यर्थः "ऊति-यूति (३,३,९७)" —इत्यादिना निपातितः]। केनाभिगमनेन "नः" अस्मान् "अभि" अभितः "प्र मन्दसे" प्रकर्षेण मादयसि अस्मदीयं यज्ञं प्रति सोमपानार्थमागमनेन वा त्वदीयस्तुति-श्रवणार्थमागमनेन वा कदा अस्मान् प्रमादयसीति। किञ्च "कया" केन "अभि" गमनेन "स्तोतृभ्यः" अस्मभ्यं धनम् "आ भर" बिभर्षि?—इतीन्द्रं स्तोता पृच्छति ॥ १ ॥ ७

अथेन्द्रमिद्देवतातयइति प्रगाथरूपं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १२ १ २ ३ १ २ ३क २र ३ १

इन्द्रमिद्देवतातयइन्द्रम्प्रयत्यध्वरे ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ १ २

इन्द्रꣳसमीकेवनिनोहवामहइन्द्रन्धनस्यसातये ॥ १ † ॥

---

* ऋ० वे० ६, ६, २४, ४ ।

† छ० आ० ३, २, १, ७ (१भा० ४१५ पृ०) = ऋ० वे० ५, ७, २५, ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"देवतातये" [देवैः स्तोतृभिस्तायते विस्तार्य्यत इति] देवतातिर्यज्ञस्तदर्थम् "इन्द्रम् इत्" देवेषु मध्ये इन्द्रमेव "हवामहे" आह्वयामहे। "अध्वरे" यज्ञे "प्रयति" प्रगच्छति उपक्रान्ते सति "इन्द्रं" हवामहे। तथा "समीके" सम्यगुजाते सम्पूर्णे च यागे "वनिनः" सम्भजमानाः वयम् "इन्द्रम्" इन्द्रमेवाह्वयामहे [यद्वा, समीकमिति सङ्ग्राम-नाम (निघ० २, १७, ११), समीके सङ्ग्रामे इन्द्रमाह्वयामहे] "धनस्य" "सातये" लाभाय "इन्द्रम्" इन्द्रमेव आह्वयामहे। अतः यौष्म मिन्द्र आगच्छत्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १र २र ३ २ ३ १ २ १ २
इन्द्रो मह्ना रोदसी पप्रथच्छव इन्द्रः सूर्य्यमरोचयत्।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
इन्द्रे ह विश्वा भुवनानि येमिर इन्द्रे स्वानास इन्दवः ॥ २ * ॥ ८

अयम् "इन्द्रः" "शवः" शवसः आत्मीयस्य बलस्य "मह्ना" महिम्ना महत्त्वेन "रोदसी" द्यावापृथिव्यौ "पप्रथत्" अप्रथयत् विस्तारितवान्। तथा स्वर्भानुहतं "सूर्य्यम्" "इन्द्रः" "अरोचयत्" अदीपयत् तस्यासुरेण बधेन प्रकाशितवान्। अपिच "इन्द्रे ह" अस्मिन्नेवेन्द्रे "विश्वा" विश्वानि व्याप्तानि "भुव-

* ऋ० वे० ८, ७, २९, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

नानि" भूतजातानि "येमिरे" उपरमन्ते इन्द्रेण नियम्यन्त इत्यर्थः । तथा "स्वानासः" स्वानाः अभिषूयमाणाः "इन्दवः" सोमाश्च अस्मिन्नेवेन्द्रे नियम्यन्ते परमात्मन्यन्तर्भवन्तीत्यर्थः ॥२॥८

१ २ १ २र १
॥ यौक्तस्रुचम् ॥ इन्द्रेमिद्देवता । तयायि । इन्द्र
२ १ २ १ र २र
प्रयतियध्वा २ ३ रायि । आयिन्द्रा२म् । समीकेवनि
र १ १र २ १ १ २ १
नोह्वामा२३हायि । आयिन्द्रा२म् । धानस्यसो२३४
५ ३ ५ १ २ १ २ १
वा । ता२३४ये ॥(१) इन्द्रधनस्यसा । तयायि । इन्द्र
२ १र २ १ १र र र २ १
धनस्यसाता२३यायि । आयिन्द्रो२ । मह्नारोदसीपप्रथ
२ १ १ २ १ ५ र
च्छा२३वाः । आयिन्द्रा२ः । सूर्य्यमरो२३४वा । चा२३
५ १ २ १र २ १ र २ १र
४यात् ॥(२) इन्द्रःसूर्य्यमरोचयात् । इन्द्रःसूर्य्यमरोचा२३
२ १ १ र र २१र २
यात् । आयिन्द्रे२ । ह्वविश्वाभुवनानियेमा२३यिरायि ।
१ १ र २ १ ५ ३ ५
आयिन्द्रे२ । स्वानासओ२३४वा । दा२३४वा(३) ॥१२*॥[१]

२ र र २ १ २
॥ नैपातिथम् ॥ इन्द्रमिद्देवतातया३इ । आयिन्द्रम्प्रय ।

---

* ऊ० गा० ११प्र० २ख० १२गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ ३र ५ १ २ र १र
तियाध्वराइयि। हा। औहोर३४हा। इन्द्र१ऽसमीके
२ १ २ १ ७ २ ३र ५
वनिनः। हवामहार३यि। हा। औहो२ ३ ४ हा।
२ १ २ २ ५र ५ १ ३
इन्द्रा१ऽधाना३। हा। औहोर३४हा। स्यारसार३४
५र र ३ ५ २ र २ १
औहोवा। तार३४ये ॥(१) इन्द्रन्धनस्यसातया३ए। आ
२ १ २ २ ३र ५
यिन्द्रन्धन। स्यसातया३यि। हा। औहो२ ३ ४ हा।
१ र २ १र र २र १ २ १ ७ २ ३र
इन्द्रोमह्नारोदसीप। प्रथाचक्रवार३ः। हा। औहोर३
५ १ र २ २ ३र ५ १
४हा। इन्द्राःसूर्य्या३म्। हा। औहोर३४हा। आ
३ ५र र ३ ५ २ र र
२रो२३४औहोवा। चार३४यात् ॥(२) इन्द्रःसूर्य्यमरोच
२ १ २र १ २ २ ३र
या३दे। आयिन्द्रःसूर्य्यम्। अरोचया३त्। हा। औ
५ १ र २ १ १र १ २र १ ७
होर३४हा। इन्द्रेहविश्वाभुवना। नियायिमिरार३यि।
२ ३र ५ १ २ ३र
हा। औहोर३४हा। इन्द्रेस्वाना३। हा। औहोर३
५ १ ३ ५र र ३ ५
४हा। सार्आर३४औहोवा। दार३४वाः(३) ॥५*॥[२]८

---

* ऊ० गा० १३प्र० ३ख० ५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ विश्वकर्मन्नित्येकर्चं चतुर्थं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ २   ३ १ २   ३ २
विश्वकर्म्मन्हविषावावृधानः

३ १ २   ३ २   १र १र
स्वयंयजस्वतन्वा३ऽ३ऽ४ स्वाहिते ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
मुह्यन्त्वन्येअभितोजनास

३ १र   २र ३ १ २ ३ १ २
इहास्माकम्मघवाह्मरिरस्तु ॥ १ * ॥ ९

हे "विश्वकर्मन्" विश्व-विषय-कर्मवन् ! † एतन्नामक-परमेश्वर ! "हविषा" हविर्भूतेन विश्वकर्मणा मया दत्तेन वा हविषा "वावृधानः" वर्द्धमानः ["विश्वकर्म्मा भौवनः सर्वमेधे सर्वाणि भूतानि जुहवाञ्चकार स आत्मानमप्यन्ततो जुहवाञ्चकार"—इत्यादि निरुक्तम् (दै० ४, २६) पूर्वमुदाहृतं "स्वयं" स्वयमेव "तन्वा" शरीरेण "स्वाहिते" अग्नौ दत्तो हविः "यजस्व" पूजय।] "अन्ये" मर्त्याः "जनासः" जनाः अयष्टारोऽस्मद्याग-विरोधिनो वा "मुह्यन्तु" मुग्धा भवन्तु, "अभितः" सर्वतः। अथ परोक्षकृतः—"इह" अस्मिन् यागे "अस्माकं" "मघवा" अस्मद्दत्तेन हविर्लक्षणेन धनेन धनवान्

---

* ऋ० वे० ८, ३, १६, ६ = य० वे० १७, २२।

† 'विश्वकर्मा सर्वस्य कर्त्ता'—इत्यादि निरु० दै० ४, २५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सः "सूरिः" स्वर्गादि-फलस्य प्रेरकः "अस्तु" भवतु [अत्र "विश्व-कर्मन् हविषा वर्द्धयमानः (दै०४, २७)"—इत्यादि निरुक्तं द्रष्टव्यम्* ॥

तन्मांस्त्वाह्निते"-"पृथिवीमुतद्याम्"—इति पाठौ ॥ १ ॥ ९

अथारुचेति त्वचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ १ २३१२ २२ ३ २७ ३ १ १
अयारुचाहरिण्यापुनानोविश्वाद्वेषाꣳसि

३ १ १ २ २ ३ २ ३ १ २
तरतिसयुग्वभिःसूरोनसयुग्वभिः।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२ १
धारापृष्ठस्यरोचतेपुनानोअरुषोहरिः

२ ३ २ ३ १ २ ३१२ २२ ३ १ २ ३ १ २
विश्वायद्रूपापरियास्यृक्वभिःसप्तास्येभिर्ऋक्वभिः ॥१†॥

"पुनानः" पूयमानः सोमः "हरिण्या" हरित-वर्णया "अया" अनया "रुचा" रोचमानया धारया "विश्वा" सर्वाणि "द्वेषांसि" द्वेष्टॄणि रक्षांसि "तरति" विनाशयति। तत्र दृष्टान्तः—

---

* अथेयं महीधर-व्याख्या—"हे विश्वकर्मन्! 'हविषा' मद्दत्तेन 'वावृधानः' वर्धमानो जातहर्षः सन् मम यज्ञे 'पृथिवीं' पृथिव्याश्रितानि भूतानि 'उत' अपिच 'द्यां' द्युलोकाश्रितानि भूतानि 'स्वयं यजस्व' मदनुग्रहाय। किञ्च त्वत्प्रसादाद् 'अन्ये अभितः' स्थिताः 'सपत्नाः' जनाः 'मुह्यन्तु' मोहं प्राप्नुवन्तु, किञ्च 'इह' यज्ञे 'मघवा' इन्द्र 'अस्माकं' 'सूरिः' पण्डितः आत्मज्ञानोपदेशकः 'अस्तु'।"—इति २७, २२।

† छ० आ० ५, १, ३, ७ (१भा० ९२३ पृ०) = ऋ० वे० ७, ५, २४, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सूरो न" यथा सूर्यः "सयुग्वभिः" सह युक्तैः रश्मिभिः तमांसि हिनस्ति तद्वत् [सयुग्वभिरिति द्विरुक्तिरादरार्था । यद्वा, धारया युक्तः सोमः युक्तैस्तेजोभिः सह रक्षां तरति]। तस्य "पृष्ठस्य" दशापवित्रस्योपरिसिक्तस्य "धारा" "रोचते" दीप्यते "पुनानः" पूयमानः "हरिः" हरितवर्णः सोमः "अरुषः" आरोचमानो भवति "यद्" यः सोमः "सप्तास्येभिः" रस-हरण-शीलैः आस्यैः "ऋक्वभिः" स्तुतिमद्भिः "ऋक्वभिः" तेजोभिः "विश्वा" विश्वानि व्याप्तानि "रूपा" रूपाणि नक्षत्राणि "परि याति" गच्छति व्याप्नोति ॥

"पृष्ठस्य"-"सुतस्य"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३२ ३ १ २
प्राचीमनुप्रदिशंयातिचेकितत्सꣳरश्मिभि

३ २उ ३ १ २ ३ १र २र
र्यततेदर्शतोरथोदैव्योदर्शतोरथः ।

१ २ ३ २ ३ २उ ३ १ २
अग्मन्नुक्थानिपौꣳस्येन्द्रञ्जैत्रायहर्षयन्

१ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ १र १र
वज्रश्चयद्भवथोअनपच्युतासमत्स्वनपच्युता ॥ २ * ॥

"चेकितत्" जानानः सोमः "प्राचीं" पूर्वां "प्रदिशं" प्रकृष्टां दिशम् "अनु याति" अनुगच्छति । किञ्च "दर्शतः"

* ऋ० वे० ७, ५, २४, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सर्वदर्शनीयः "दैव्यः" देवेषु भवः तव "रथः" सूर्य्यस्य "रश्मिभिः" "सं यतते" सङ्गच्छते । पुनः "दर्शतः रथः"—इत्यादरार्थी । ततः "पौंस्या" पुंस्त्वावगमानि "उक्थानि" स्तोत्राणि "अग्मन्" इन्द्रं गच्छति "यद" यदा "समत्सु" सङ्ग्रामेषु "अनपच्युता अनपच्युतौ शत्रुभिरपराजितौ, सोमस्त्वञ्च इन्द्रश्च युवां "समत्सु" सङ्ग्रामेषु सह भवथः, तदा स्तोत्रागमनादीनि भवन्ति । पुनः "अनपच्युता"—इत्यादरार्थी ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३१ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
त्वꣳह्यत्यत्पणीनांविदोवसुसम्मातृभि

३ १२ २२३ १ २ ३ २ ३ १ २
र्म्मर्ज्जयसिस्वआदमऋतस्यधीतिभिर्द्दमे ।

३ २ ३ २उ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
परावतोनसामनद्यत्रारणन्तिधीतयः

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
त्रिधातुभिररुषीभिर्वयोदधेरोचमानोवयोदधे ॥३*॥ १०

हे सोम ! त्वं "त्यत्"† त्यानि "वसु" गवादीनि धनानि "पणीनां" पणिभिः अपहृतं तत् गवात्मकं धनं "विदः" अविदः अलभथाः । "आ" अपिच "ऋतस्य" यज्ञस्य "धीतिभिः" धात्रीभिः "मातृभिः" वसतीवरीभिः "स्वे" आत्मीये "दमे" यज्ञे "सम्मर्जयसि" सम्यक् शुद्धो भवसि । "परावतो न" दूर-

* ऋ० वे० ७.५, २४, २।

† 'त्यच्छब्दस्तच्छब्द-पर्यायः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्थादेशात् यथा "साम"* साम-ध्वनिः श्रूयते तथा तव "तत्" साम-ध्वनिः सर्वैः श्रूयते असौ सोमाभिषवाभिप्रायेणोक्तः। "यत्र" यस्मिन् शब्दे "धीतयः" कर्मणो धर्त्तारो यजमानाः "रणन्ति" रमन्ते, "रोचमानः" सोऽयं सोमः "त्रिधातुभिः" त्रयाणां लोकानां धारयित्रीभिः†, "अरुषीभिः" आरोचमानाभिः दीप्तिभिः "वयः" अन्नं‡ "दधे" स्तोतृभ्यः प्रयच्छति। पुनः "वयो दधे" —इत्यादरार्थो ॥ ३ ॥ १०

१ २ १ र २

॥ गायत्रपार्श्वम्॥ आया। हुवाहराः१उवा२३यि।

५ २ र १र २र१र र २ १ २ १र २र

णोर२३४या। पुनानोदिस्वाद्दे षा२सितरतिसयुग्वभिःहरो

१ २ १ २ २र र २ १ २र र र १र २ १र २र १ २र१र

नसयुग्वभिःशः रापृष्ठस्यरोचतेपुनानोअरुषो हर्विश्वायद्रूपा

२ १र २ १ ३ १ १ १ १ २ १ २ ३ २ १

परियास्यृक्वभोर२३४५ः। सप्तासी१येर२। भिरा३। ङ्कं२

४ १ १ १ १ १

३वा३। क्काभार२३४५यिः(१) ॥ ३ ¶ ॥ [१] १०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य षोड़शस्याध्यायस्य
द्वितीयः खण्डः॥ २ ॥

---

* 'साम-शब्दः साधु-वचनः'—इति वि०।

† 'त्रिधातुभिः—सुवर्ण-रजत-ताम्रैः'—इति वि०।

‡ 'वयः—स्थानम्'—इति वि०।

¶ ऊ० गा० १०प्र० २ख० ३सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीय-खण्डे—

उतनोगोषणिमित्येकर्च्चं प्रथमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा।

११२ ३२३१२ ३१२३२३२

उतनोगोषणिन्धियमश्वसांवाजसामुत।

३१२ ३१२

नृवत्कृणुह्यूतये॥ १ *॥ ११

"उत" अपिच हे "पूषन्!" "गोषणिं" गवां सनित्रीं दात्रीं "अश्वसां" अश्वानां सनित्रीं "वाजसां" वाजानामन्नानां सनित्रीम् "उत" अपिच "नृवत्" नृवतीं नृणां वनित्रीं दात्रीम् एवम्भूतां "धियं" बुद्धिं कर्म्म च "नः" अस्माकम् "ऊतये" तृप्त्यै उपभोगार्थं "कृणुहि" कुरु।

"ऊतये"-"वीतये"—इति पाठौ॥ १॥ ११

अथ शशमानस्येत्येकर्च्चं द्वितीयं सूक्तम्,

सैषा ऋक्।

२ १२ ३१२

शशमानस्यवानरःस्वेदस्यसत्यशवसः।

३१२ २र३१२

विदाकामस्यवेनतः॥ १ †॥ १२

हे "सत्यशवसः" अविनश्वर-बलाः "नरः" नेतारः मरुतः! "शशमानस्य" युष्मान् स्तुतिभिः सम्भजमानस्येत्यर्थः, "स्वेदस्य"

---

* ऋ० वे० ४, ८, १८, ५। † ऋ० वे० १, ६, १२, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

श्रावक-मन्त्रोच्चारण-जनितेन श्रमेण ह्रियमान-गात्रस्य "वेनतः" [वेनतिः कान्ति-कर्मा (निघ० २,६,४)] कामयमानस्य* "वा"-शब्दः समुच्चये, एवम्भूतस्य स्तोतुश्च "कामस्य" काममभिलाषं "विद" लम्भयत प्रयच्छतेत्यर्थः ॥ १ ॥ १२

उपनस्सूनवइत्येकर्चं तृतीयं सूक्तम्,

सैषा ऋक्।

१ २ ३ १र २र १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
उपनःसूनवोगिरःशृण्वन्त्वमृतस्ययेः।

३ १ २
सुमृडीकाभवन्तुनः ॥ १ † ॥ १३

"अमृतस्य" मरण-रहितस्य प्रजापतेः "ये" "तनवः" पुत्राः ते देवाः "नः" अस्माकं "गिरः" स्तुतीः "उप शृण्वन्तु" "नः" अस्माकं "सुमृडीकाः" सुष्ठु मृडयितारः सुखयितारश्च "भवन्तु" सन्तु ॥ १ ॥ १३

प्रवाम्महीति त्यचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रवाम्महिद्यवोअभ्युपस्तुतिम्भरामहे।

२ ३ २ ३ १ २
शुचीउपप्रशस्तये ॥ १ ‡ ॥

---

* 'सत्यशवसः—सम्यग्बलस्य 'विदाः' विद्वांसो वयं 'कामस्य' कमनीयस्य स्तादुनः 'वेनतः' स्तूयमानस्य'—इति वि०।

† ऋ० वे० ४, ८, १५, २। ‡ ऋ० वे० ३, ८, ८, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे द्यावापृथिव्यौ ! "द्यवो" द्योतमाने "वां" युवाभ्याम् "उपस्तुतिं" स्तोत्रं "महि" महत् प्रभूतम् "अभि प्र भरामहे" प्रकर्षेण सम्पादयामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २३क१र ३ २उ ३ १ २
पुनानेतन्वामिथःस्वेनदक्षेणराजथः ।
३१ २ ३२ ३२
उह्याथेसनादृतम् ॥ २ * ॥

हे देव्यौ ! "तन्वा" स्वीयया मूर्त्या "दक्षेण" बलेन च "मिथः" प्रत्येकं "पुनाने" शोधयन्त्यौ यज्ञं यजमानं वा युवां "राजथः" ईश्वरे भवथः [यद्वा, 'तन्वा' स्व-शरीरैकदेशेन 'मिथः' प्रत्येकं पुनाने शोधयन्त्यौ द्यौः स्वीयेनोषरेण भुवं सा च स्वकीयेन कार्ष्णेन चन्द्रमस-स्थिते दिवमिति विवेकः] "सनात्" सदाकालम् "ऋतं" यज्ञम् "उह्याथे" वहथः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ ३ १ २ ३ ११ ३ १२ ३ १ २
महीमित्रस्यसाधथस्तरन्तीपिप्रतीऋतम् ।
१ २ ३ १र २र
परियज्ञन्निषेदथुः ॥ ३ † ॥ १४

"मही" महत्यौ द्यावापृथिव्यौ "मित्रस्य" मितभूतस्य स्तोतुरभिमतं "साधथः" साधयथः । "ऋतम्" अन्नं "तरन्ती"

---

* ऋ० वे० ३, ८, ८, ६ ।

† ऋ० वे० ३, ८, ८, ७ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तारयन्त्यौ "पिप्रती" पूरयन्त्यौ "यज्ञं" "परि" परितः "निषे-दथुः" आश्रयतः॥ ३ ॥ १४

अयमुतेसमतसीति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अयमुतेसमतसिकपोतइवगर्भधिम् ।

२ ३ १ २
वचस्तच्चिन्नओहसे ॥ १ * ॥

हे इन्द्र ! "अयमु" अयमपि दृश्यमानः सोमः "ते" तदर्थं सम्पादितः यं सोमं "समतसि" सम्यक् सातत्येन प्राप्नोषि। तत्र दृष्टान्तः—"कपोत इव" यथा कपोताख्यः पक्षी गर्भधारिणीं कपोतीं प्राप्नोति तद्वत् । "तच्चित्" तस्मादेव कारणात् "नः" मदीयं "वचः" "ओहसे" प्राप्नोषि । [गर्भधिं—गर्भोऽस्यां धीयत इति गर्भधिः "कर्मण्यधिकरणे च (३, ३, ९३)'—इति कि-प्रत्यय, कृदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३९), "ओहसे"—उहिर् दुहिर् अर्दने (भ्वा० प०), व्यत्ययेनात्मनेपदम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १ २ २ १ २ ३ १ २
स्तोत्रꣳराधानाम्पतेगिर्वाहोवीरयस्यते ।

१ २ ३ १ २
विभूतिरस्तुसूनृता ॥ २ † ॥

* ऋ० आ० २, २, ४, ९ (१भा० ४०६पृ०) = ऋ० वे० १, २, २८, ४ ।
† ऋ० वे० १, २, २८, ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे इन्द्र ! राधानां* धनानां पते पालक ! "गिर्वाहो" गीर्भिरुह्यमान ! "वीर" शौर्योपेत ! "यस्य" "ते" तव "स्तोत्रम्" ईदृशं भवति तस्य तव "विभूतिः" लक्ष्मीः "सूनृता" प्रिय-सत्य-रूपा "अस्तु" ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ १ २ ३ २ ३ १र २र
ऊर्द्ध्वस्तिष्ठान ऊतयेऽस्मिन्वाजे शतक्रतो।
२ ३ १ २
समन्येषु ब्रवावहै ॥ ३ † ॥ १५

हे "शतक्रतो" शत-सङ्ख्याक-कर्म्मोपेत ! "अस्मिन्" प्रसक्ते "वाजे" सङ्ग्रामे "नः" अस्माकम् "ऊतये" रक्षणाय ["ऊति-यूति (३, ३, ९७)"—इत्यादिना क्तिन उदात्तत्वम्] "ऊर्द्ध्वः" उन्नतः उत्सुकः "तिष्ठ" भव। त्वञ्चाहञ्च मिलित्वा "अन्येषु" कार्य्येषु "सं ब्रवावहै" सम्यग्विचारयावः। [तिष्ठा—"द्व्यचोऽतस्तिङः (६, ३, १३५)"—इति संहितायां दीर्घः ॥ ३ ॥ १५

गाव उप वदावट इति तृचात्मकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
गाव उप वदावटे मही यज्ञस्य रप्सुदा।
३ १र २ ३ १ २
उभा कर्णा हिरण्यया ॥ १ ‡ ॥

---

* 'राधानां—अन्नानाम्—इति वि०। † ऋ० वे० १, २, २९, १।
‡ छ० आ० २, १, ३, २ (१भा० २९२पृ०) = ऋ० वे० ५, ५, १६, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "गावः" घर्म्मदुघा यूयम् "अवटे" महावीरे महावीरम् "उप वद" उपावत [वर्ण-व्यत्ययः उपायच्छत] यस्मात् "यज्ञस्य' घर्मयागस्य साधनभूते "रपुदा" रपुदे [रिपोः फल-प्रद-लिप्सोरश्विनोर्दातव्ये। यद्वा, रपणं शब्दनं रप् मन्त्रः तेन सुष्ठु दातव्ये। अथवा, षूद चरणे (भ्वा० आ०) रपा मन्त्रेण चरणीये ईदृशि] गवाजयोः पयसी "मही" महती बहुले अपेक्षिते उपावत [गो-शब्दोऽजाया अप्युपलक्षकः अजापयसोऽपि महावीरे आसेचनीयत्वात्]। अपिचास्य महावीरस्य "उभा" उभौ "कर्णा" कर्ण-स्थानीयौ द्वौ रुक्मौ "हिरण्यया" हिरण्मयौ सुवर्ण-रजत-मयावित्यर्थः॥

"अवटे"-"अवतम्"—इति पाठौ॥१॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३१र २र३ १ २३१ १ २ ३ १ २
अभ्यारमिदद्रयोनिषिक्तम्पुष्करेमधु।

१ १ २ ३ १ २
अवटस्यविसर्ज्जने॥ २ *॥

"अद्रयः" आद्रियमाणः अध्वर्य्वादयः "अभ्यारमित्" अभिगस्यैव "निषिक्तम्" अतिरिक्तम् "मधु" "पुष्करे" प्रवृद्धे उपयमनीय-पात्रे † सिञ्चति अग्निहोत्रार्थम् "अवटस्य" महावीरस्य "विसर्जने" विसर्जन-समये होमानन्तरं महावीरमासन्द्यामासाद्य॥

"अवटस्य"-"अवतस्य"—इति पाठौ॥२॥

---

* ऋ० वे० ५, ५, १६, १।   † 'पुष्करे—द्रोणकलशे' —इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

२ १ ३ १ २　३ १२ १ १ २ १ १ २

सिञ्चन्तिनमसावटमुच्चाचक्रम्परिज्मानम् ।

३ १ २　३ १ २

नीचीनबारमक्षितम् ॥ ३ * ॥ १६

"अक्षितम्" अक्षीणम् ईदृशं वीराख्यवशेषमुक्ताम् आहवनीयस्योपरि "नमसा" नमनेन "सिञ्चन्ति" जुह्वन्ति महावीरेण हि आहवनीये हूयते ॥

"अवटम्"-"अवतम्"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य षोडशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे—

माभेमेति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २२ १ २　३ १ २ २ १　२र

माभेममाश्रमिष्मोग्रस्यसख्येतव ।

३ २ २ १ २　२ १ २ २ १र २र　२ २ २ १ २

महत्तेवृष्णोअभिचक्ष्यङ्कृतम्पश्येमतुर्वशंयदुम् ॥ १† ॥

---

* ऋ० वे० ८, ५, १५, ५ ।

† ऋ० वे० ५, ७, २१, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे इन्द्र! "उग्रस्य" उद्गूर्ण-बलस्य तव "सख्ये" सखित्वे सति वयं "मा भेम" मा भेष्म कुतश्चिदपि शत्रोर्भीता माभूम "मा श्रमिष्म" श्रान्ताः पीड़िताश्च मा भूम "वृष्णः" कामानां वर्षितुः "ते" तव सम्बन्धि "महत्" प्रभूतं वृत्र-बधादि-लक्षणं "कर्म" "अभि चक्ष्यम्" अभितः ख्यापनीयं स्तोतव्यम् अतः महानुभावस्य तव सख्य-प्राप्तानां भीति-श्रमौ न जायेते इत्यर्थः। तत् कथमवगम्यते? इति चेत् उच्यते—"तुर्वशम्"; "यदुम्" एतत्सञ्ज्ञकञ्च* त्वत्प्रसादात् सुखेन जीवन्तौ "पश्येम" दृष्टवन्तः खलु वयम्। अतः कारणात् त्वत्सख्यं प्राप्तस्य भयादिकं न जायत इत्येतदुपपन्नमित्यर्थः॥ १॥

अथ द्वितीया।

२ १र २र ३ १र ३ २ ३ २ ३ १ २
सव्यामनुस्फिग्यंवावसेवृषानदानोअस्यरोषति।

२ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३ १ ३ २ ३ २ ३ १ २
मध्वासम्पृक्ताःसारघेणधेनवस्तूयमेहिद्रवापिब॥२†॥१७

"वृषा" कामानां वर्षिता इन्द्रः "सव्या" दक्षिणन "स्फिग्यं" कटि-प्रदेशम् "अनु" [तृतीयार्थे अनोः कर्मप्रवचनीयत्वम् (१, ४,८५)]स्फिग्या शरीरैकदेशेनैव "वावसे" वस्ते सर्वं भूतमाच्छा-

* 'तुर्वशं यदुम्'—एतौ क्षत्रिय-कुमारौ—इति वि०।

† ऋ० वे० ५, ७, ३१, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

दयति स्वयं कृत्स्नं जगदतीत्य वर्त्तत इत्यर्थः [ऋगन्तरञ्च दर्शयति—"यदन्यया स्फिग्या चामस्याः"—इति]। अपिच "दानः" अवखण्डयिता [दान अवखण्डने (भ्वा०प०), पचाद्यच्। (३,१, १३४) सच "अस्य" इममिन्द्रं "न रीषति" न हिनस्ति [रुष हिंसायाम् (भ्वा०प०) इन्द्रं हिंसितुं कश्चिदपि शक्तो नास्तीत्यर्थः। यद्वा, हे यजमान! 'दानः' हविषां दाता त्वम् 'अस्य' इन्द्रस्य 'न रीषति' रोषं न जनयतीत्यर्थः]। उत्तरोऽर्द्धर्चः प्रत्यक्षकृतः—"सारघेण" सरघा मधुमक्षिका, तत्सम्बन्धिना "मध्वा" मधुना लुप्तोपमानमेतत् मधुनेव रसवता क्षीरादिना अपण-द्रव्येण सम्पृक्ताः संसृष्टाः संस्कृताः "धेनवः" धेनुवत्-प्रीति-जनकाः अस्मदीयाः सोमाः [यद्वा, धिवि: प्रीणनार्थो (भ्वा०प०) 'धेनवः' प्रीणयितार इत्यर्थः। अथवा धेट् पाने (भ्वा० प०)—"धेट इच्च (उ० ३, ११)"—इत्यौणादिको न-प्रत्ययः सन्नियोग इकारान्तादेशश्च। पातव्याः सोमा इत्यर्थः]। यतएवमतः कारणात् हे इन्द्र! "स्तूयम्" क्षिप्रम् "एहि" अस्मत्समीपमागच्छ, आगत्य च सोमा यस्मिन्नुत्तरवेदिलक्षणे स्थाने हूयन्ते तं देशं "द्रव" शीघ्रं गच्छ [द्रु गतौ (भ्वा०प०)—इति धातुः "द्व्यचोऽतस्तिङः (६, ३, १३५)"—इति सांहितिको दीर्घः] तदनन्तरम् अध्वर्युणा दत्तं सोमं "पिब" तेन सोमेन सम्यक् स्वोदरं पूरयेत्यर्थः ॥ २ ॥ १७

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इमाउत्वेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ १ २ २ १ २ १ १२ १२
इमाउत्वापुरूवसोगिरोवर्द्धन्तुयाममं ।
३ १ २ ३ १ २ २ १ २ १२ १२
पावकवर्णाःशुचयोविपश्चितोभिस्तोमैरनूषत ॥ १* ॥

हे "पुरूवसो" बहुधनेन्द्र ! "मम" मदीयाः "इमाः" "गिरः" प्रशस्तरूपा वाचः "त्वा" त्वां "वर्द्धन्तु" वर्द्धयन्तु । तथा "पावक-वर्णाः" अग्नि-समान-तेजस्काः अतएव "शुचयः" शुद्धाः "विप-श्चितः" विद्वांसः उद्गातारश्च "स्तोमैः" स्तोत्रैः बहिष्पवमाना-दिभिः "अभ्यनूषत" त्वामभिष्टुवन्ति [नु स्तुतौ कुटादिः(प०)॥१॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३ १ २
अयꣳसहस्रमृषिभिःसहस्कृतःसमुद्रइवपप्रथे ।
२ १२ १२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ १ २
सत्यःसोअस्यमहिमागृणेशवोयज्ञेषुविप्रराज्ये ॥ २† ॥ १८

"अयम्" इन्द्रः "सहस्र" सहस्र-सङ्ख्याकैः ऋषिभिः अती-न्द्रियार्थ-दर्शिभिः स्तोतृभिः"सहस्कृतः" सहसा बलेन युक्तः कृतः [स्तुत्या हि देवताया बलं वर्द्धते; सच एवं स्तुतः सन्]"समुद्रइव" उदधिरिव "पप्रथे" प्रथितो विस्तीर्णो बभूव । "अस्य" चेन्द्रस्य

* ऋ० आ० २, २, १, ८ (१भा० ५१०१०)=ऋ० वे० ५, ७, १५, ३।
† ऋ० वे० ५, ७, १५, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सत्यः" अवितथः "सः" प्रसिद्धः "महिमा" महत्वं "शवः" बलं "यज्ञेषु" यागेषु "विप्रराज्ये" [राज्ञः कर्म राज्यम्] विप्राणां स्तोतॄणां राज्ये स्तुत-शस्त्र-सङ्घे* "गृणे" स्तूयते ॥ २ ॥ १८

४ ५र ४ ५र र ३ १ ३र ४र ५
॥ श्यैतम् ॥ इमाउत्वापुरू । वसा३ ४ औहोवा ।

१ र १ १ ० ५ ५ २र १ १र
गायिरोवर्द्ध । तुयाममा२३४ । औ३हा । पावकवर्णाः ।

१ २ १ २ ५ १ र
शूचा२३याः । विपार्२ः । चा२३४यिताः । अभिस्तोमा

२ १ १ ३ ५र र ४
यिरा३नू । ऊम्मायि । षा२ता२३४औहोवा ॥(१) अ

३ र ४र ५र ३ १ ३र ४र ५ १ २र र २
भिस्तोमैरनू । षता३४औहोवा । आभिस्तोमैः । अनू

० ५ ५ ११ ११२ १
षता२३४ । औ३हा । अय७सहस्रम् । आर्षा२ ३यि

२ १ ३ ५ १ र १ १
भायिः । सहा२ः । का२३४र्त्ताः । समुद्राइवा२पा ।

१ २ ५र ५ ४ ३४ ५ ३
ऊम्मायि । प्रा२था२३४औहोवा ॥(२) समुद्रइवप । प्र

१ ३र ४र ५ १ २ १ ० ५
था३४औहोवा । सामुद्रइ । वपाप्रथा२३४यि । औ३

५ ११ र १ १ २ १ ३
हा । सत्यःसोअस्य । माहा२३यिमा । गृणार्यि । शा

* 'विप्रराज्ये —ब्राह्मणाध्यक्ष-भूमे राज्ये' — इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १र २ २ १ २
२३४वाः । यज्ञेषुवायिप्रा३रा । ऊर्म्मायि । जा२या२३
५र र ३ ५
४औहोवा । वा२३४ह्न(३) ॥ १० * ॥ [१]

१ र ५ ४र ५ र ४ ५
॥ नौधसम् ॥ आ२३४यि । माउत्वापुरू । वासा
२ १र २ १ २ २ १ २ १
उ । गिरोवर्द्धा । तू३यामा३मा । पा२३वा । काव
२र १ २ १ २ ३ ५ १ २
र्णाः । धूउच । यो । वायिपश्या२३४यिताः । आ२३भायि ।
१ र२ १ ५ ३ ५ १ र
स्तोमैरनो२३४वा । षा२३४ता ॥(१) आ२३४ । भिस्तो
५र र ४ ५ २ १ र २ १ २ २
मैरनू । षाता । अभिस्तोमायिः । आ३नूषा ३ ता ।
१ २ १ २ १ २ १ २ ३
आ२३याम् । साहस्रम् । ऋषि । भायिः । साहस्रा
५ १ २ १ २ १ ५ ३ ५
२३४र्त्ताः । सा२३म् । द्राइवपो२३४वा । प्रा२३४थे ॥(२)
१ ५ ४ ४ २ १ १
सा२३४म् । उद्रइवप । प्राथायि । समुद्रायि । वा
१ २ २ १ २ १ २ १ २ १
३पाप्रा३थायि । सा२३त्याः । सोअस्य । मद्दि । मा

* ऊ० गा० १२प्र० १ख० १०सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३ ५ १ २ १ २१

गार्णियिम्रा२३४वाः। या२३ ज्ञायि। षूविप्ररो २३४

५ ३ ५

वा। जीर२३४ये(३) ॥ ५ * ॥ [२] १८

अथ यस्यायमिति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ २उ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ २

यस्यायं विश्व आर्यो दासः शेवधिपा अरिः।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ २

तिरश्चिदर्ये रुशमे पवीरवि तुभ्येत्सो अज्यते रयिः॥ १† ॥

"यस्य" यज्ञस्य "अयं" "विश्वः" सर्वो लोकः "आर्यः" प्रभुरपि "शेवधिपाः" निधि-पालकः ["विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगाम गोपाय मा शेवधिष्टेऽहमस्मि"—इति (ऋ०वे०८,२,२२,४) मन्त्रान्तरे पठितत्वात्] "दासः" भृत्य इव "अरिः" भवति स यज्ञः "अर्ये" स्वामिनि "रुशमे" नियन्तरि "पवीरवि" सरस्वत्याः पितरि ["पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती"‡—इत्युक्तम्] "तिरश्चित्" तिरोभूतोऽपि "तुभ्येत्" हे इन्द्र! तुभ्यमेव "रयिः" हविर्लक्षणं धनमुद्दिश्य "अज्यते" प्राप्तो भवति [अयमभिप्रायः —विप्र-क्षत्रादिकः सर्वो लोकः बृहस्पतिः, स च राजसूयादि-रूपस्य यज्ञस्य भृत्या वर्द्धते, स तादृशो यज्ञो मन्त्र-रूपायाः सरस्वत्याः

* क० गा० १८प्र० २ख० ५सा०। † ऋ० वे० ६, ४, १९, ४।

‡ निरुक्त-दैवतकाण्डीय त्रिंशत्तमं खण्डं "पविः शल्यो भवतीत्यादिकं द्रष्टव्यम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

पिल-स्थानीये परमेश्वर-स्वरूपे गूढोऽपि सन् हे इन्द्र! त्वदर्थमेवं हविर्दातुं प्रकटीभवति तथाविधस्तव महिमेति] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
तुरण्यवोमधुमन्तङ्घृतश्चुतंविप्रासोअर्कमानृचुः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
अस्मेरयिःपप्रथेवृष्ण्यꣳशवोऽस्मेस्वानासइन्दवः ॥ २* ॥ १९

"तुरण्यवः" यागादि-कर्मसु त्वरण-शीलाः† "विप्रासः" मेधाविन ऋत्विजः "मधुमन्तं" मधु-क्षीराद्याहुति-युक्तम्, [घृतमाज्यं श्चोतते क्षरति यस्मिन्नाहुति-द्वारेणेति] "घृतश्चुतम्‡", "अर्कम्" अर्चनीयमिन्द्रम् "आनृचुः" पूजयन्ति§ । किमर्थम्? इत्युच्यते—"अस्मे" अस्मभ्यं "रयिः" हविर्लक्षणं धनं "पप्रथे" प्रख्यातं भवतु । तथा "वृष्ण्यं" वर्षण-शीलं सोम-निबन्धनं "शवः" बलमपि प्रथताम् । तथा "अस्मे" अस्मासु "स्वानासः" सुवानाः अभिषुताः "इन्दवः" सोमाः प्रख्याता भवन्तु । एवं फलं कामयमानाः ऋत्विजः इन्द्रं पूजयन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ १९

---

* ऋ० वे० ६, ४, १९, ५ ।

† 'तुरण्यवः—वेगवन्तः'—इति वि० ।

‡ 'घृतश्चुतं—घृतमिश्रम्, उदकमिश्र-सोमम्'—इति वि० ।

¶ 'अर्कं'—द्रोणकलशम्'—इति वि० ।

§ 'आनृचुः—नीतवन्तः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ र १ ०४५र४ ५ २र१ २र१
॥ कालेयम् ॥ यस्यायाऽविश्वाआर्य्याः। दासाःशेवा।
२ ३र २ १ २ ३ २ १ ३ ४र ५र
धिपाअराऽ२३यिः। तिरश्चिदा३। यें२३४। रुशमेपवी।
२ २ १ ३ २ २ ५ ४
रा३वायि। तुभ्येत्सऔ। वा३४३ओ३४वा। ज्यतेपूर
५ र २ ४ ५ ४र ५ २ १र २र १
यायिः ॥(१) तुभ्येत्सो३अज्यतेरयायिः। तुभ्येत्सोआ।
१ ३र २ १ २ ३ २ १ ३ ४
ज्यतेरया२३यिः। तुरण्यवो३। मा२३४। धुमन्तङ्
५ २ २ १ ३ २ २ ५ ४
त। श्रू३ताम्। विप्रासऔ। वा३४३ओ३४वा। कमा
५ र २ ४ ५ ४र ५ २ १र २र १
पूनृचूः ॥(२) विप्रासो३अर्कमानृचूः। विप्रासोआ।
२ ३र २ १ २ ३र २ १ ३ ४र
कमानृचू२३ः। अस्मे रया३यिः। पा२३४। प्रयेनृष्णि
५ २ २ १ ३र १ २ ५
यम्। शा३वाः। अस्मे स्वानौ। वा३ ४ ३ओ३ ४वा।
४ ४
सआपूयिन्दवाः। हो५ई। डा(३) ॥ ११ * ॥ [१] १८

---

* ऊ० गा० १२प्र० १अ० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

पित्र-स्थानीये परमेश्वर-स्वरूपे गूढोऽपि सन् हे इन्द्र! त्वदर्थमेवं ऋषिर्दातुं प्रकटीभवति तथाविधस्तव महिमेति]॥ १॥

अथ द्वितीया।

२ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

तुरण्यवोमधुमन्तङ्घृतश्चुतंविप्रासोअर्कमानृचुः।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

अस्मेरयिःपप्रथेवृष्ण्यꣳशवोस्मेस्वानासइन्दवः॥ २*॥ १९

"तुरण्यवः" यागादि-कर्मसु त्वरण-शीलाः† "विप्रासः" मेधाविन ऋत्विजः "मधुमन्तं" मधु-क्षीराद्याहुति-युक्तम्, [घृतमाज्यं श्चोतते क्षरति यस्मिन्नाहुति-द्वारेणेति] "घृतश्चुतम्‡", "अर्कम्" अर्चनीयमिन्द्रम् "आनृचुः" पूजयन्ति§। किमर्थम्? इत्युच्यते—"अस्मे" अस्मभ्यं "रयिः" हविर्लक्षणं धनं "पप्रथे" प्रख्यातं भवतु। तथा "वृष्ण्यं" वर्षण-शीलं सोम-निबन्धनं "शवः" बलमपि प्रथताम्। तथा "अस्मे" अस्मासु "स्वानासः" सुवानाः अभिषुताः "इन्दवः" सोमाः प्रख्याता भवन्तु। एवं फलं कामयमानाः ऋत्विजः इन्द्रं पूजयन्तीत्यर्थः॥ २॥ १९

---

* ऋ० वे० ६, ४, १९, ५।

† 'तुरण्यवः—वेगवन्तः'—इति वि०।

‡ 'घृतश्चुतं—घृतमिश्रम्, उदकमिश्र-सोमम्'—इति वि०।

¶ 'अर्क'—द्रोणकलशम्'—इति वि०।

§ 'आनृचुः—नीतवन्तः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ र २ ० ४ ५र ४ ५ २र १ २र १
॥ कालेयम् ॥ यस्यायाऽ३विश्वाअर्य्याः । दासाःशेवा ।
२ ३र २ १ २ ३ २ १ ३ ४र ५र
धिपाअरा२३यिः । तिरश्चिदा३ । यें२३४ । रुशमेपवी ।
२ २ १ ३ २ २ ५ ४
रा३वायि । तुभ्येत्सऔ । वा३४३ओ३४वा । ज्यते५र
५ र २ ४ ५ ४र ५ २ १र २र १
यायिः ॥(१) तुभ्येत्सो३अज्यतेरयायिः । तुभ्येत्सोआ ।
२ ३र २ १ २ ३ २ १ ३ ४
ज्यतेरया२३यिः । तुरण्यवा३ । मा२३४ । धुमन्तङ्क्र
५ २ २ १ ३ १ ० २ ५ ४
त । स्रू३ताम् । विप्रासऔ । वा३४३ओ३४वा । कमा
५ र २ ४ ५ ४र ५ २ १र २र १
५नृचूः ॥(२) विप्रासो३अर्कमानृचूः । विप्रासोआ ।
२ ३र २ १ २ ३र २ १ ३ ४र
कमानृचू२३ः । अस्मेरया३यिः । पा२३४ । प्रथेवृष्णि
५ २ २ १ ३र १ २ ५
यम् । शा३वाः । अस्मेस्वानौ । वा३ ४ ३ओ३ ४वा ।
४ ४
सआपुयिन्दवाः । द्दो५ई । डा(३) ॥ ११ * ॥ [१] १९

---

* ऊ० गा० ११प्र० १अ० ११सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ गोमन्नइन्दो इति त्र्यचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
गोमन्नइन्दोअश्ववत्सुतःसुदक्षधनिव।
१ २ ३२३२ ३ १ २
शुचिञ्चवर्णमधिगोषुधारय॥ १ *॥

हे "सुदक्ष" हे सुबल! हे "इन्दो" सोम! "सुतः" अभिषुतस्त्वं "नः" अस्माकं "गोमत्" यज्ञ-साधन-गो-युक्तम् "अश्ववत्" अश्वयुक्तं धनं "धनिव" धन्व [वर्ण-विकारोऽत्र] गमय [धवि-गत्यर्थः (प०)भूवादिः] ततोऽहं "शुचिं" पूतं दीप्यमानं "वर्णं" रसं "च" "गोषु" गव्येषु क्षीरादिषु "अधि धारय" अधिमिश्रयामीत्यर्थः॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
सनोहरीणाम्पतइन्दोदेवप्सरस्तमः।
१२ ३२३ १ २ ३ १ २
सखेवसख्येनर्य्योरुचेभव॥ २ †॥

हे "हरीणाम्पते" अस्मदीयानां हरित-वर्णानां पशूनां स्वामिन्! हे "इन्दो" सोम! "देव!" "प्सरस्तमः" अतिशयेन दीप्त-रूपोपेतः "नर्य्यः" कर्म्म-नेतृभ्य ऋत्विग्भ्यः हितः "सः" त्वं

* छ० आ० ६,२,३,९ (२भा० २१८पृ०)=ऋ० वे० ७, ५, ८, ४।
† ऋ० वे० ७, ५, ८, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"नः" अस्माकं "रुचे भव" दीप्तिकरो भव। कइव? "सखेव" यथा सखा "सख्ये" मित्राय दीप्तिं करोति, तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ १ २
सनेमित्वमस्मदा अदेवङ्कञ्चिदत्रिणम्।
३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
साह्वाँ इन्दोपरिबाधोअपद्वयुम् ॥ ३ * ॥ २०

हे सोम! "त्वं" "सनेमि" पुराणं सख्यम् "अस्मद्" अस्मासु "आ" कुरु। अपिच "अदेवम्" अदेवन-शीलं† "कञ्चिद्" अपि "अत्रिणम्" अदन-शीलं राक्षसम् अस्मत्तः "अप" गमय। किञ्च हे "इन्दो" सोम! साह्वान्" शत्रून् अभिभवन् "बाधः" बाधमानान् "परि" जहि। तथा "द्वयुं" द्वयवन्तं सत्यानृत-युक्तं बाह्याभ्यन्तरमय-द्वयोपेतं वा राक्षसमस्मत्तोऽपगमय ॥३॥२१

१र र १ २ १
॥ आध्यम् ॥ गोमन्ना २यिन्दो। अश्ववोवा। सुतः
२ १ २ ३ १ १ २ १ १ १ १ १र
सुदा। क्षधनिवा। शुचिञ्चवर्णमधिगोषु। धा२३।
२ १र १ र र १
रयाउवा। शुधिया २ ॥(१) सनोहरा २यिणाम्। पतो
२ १र २र १ २ ३ २ १ र २ १ १र १ २ १र
वा। इन्दोदेवा। प्सरस्तमाः। सखेवसख्येनरियोरु।

---

* ऋ० वे० ७, ५, ८, ६।

† 'अदेवं—देवानां भक्तो न भवति अमावदेवः तम् अदेवम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

चा २ ३ यि। भवाउवा। भूधिया २ ॥(२) सनेमिह्व २
वम्। अस्मदोवा। आदेवङ्काम्। चिदत्रिणाम्। सा
क्काᳬइन्दोपरिबाधोअ। पा२३। दयाउवा। भूधिया
२। ए२३हियो३४३। ओ२३४५ई। डा(१) ॥ १४ * ॥[१]

॥ त्रैतम् ॥ गोमन्नइन्दोअश्वावात्। सुतःसुदक्षध
निवा। भूचिञ्चवर्णमा३धायिगो२३४हायि। पू२धा२३
४औहोवा। ए ३। रया२३४५ ॥(१) सनोहरीणाम्पा
तायि। इन्दोदेवप्सरस्तमाः। सखेवसख्येना३रायियो
२३४हायि। रू२चा२ ३ ४ औहोवा। ए ३। भवा २ ३
४५ ॥(२) सनेमितुवमास्मात्। आदेवङ्कञ्चिदत्रिणाम्।
साक्काᳬइन्दोपरी३बाधो२३४हायि। आ२या२३४औहो
वा। ए३। दयू२३४५म्(३) ॥ २ † ॥ [२]

---

*ऊ० गा० १२प्र० १अ० ४सा०। † ऊ० गा० १७प्र० १अ० २सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र १ २ ४ ५र २ ३ ५
॥ पौष्कलम् ॥ गोमन्ना३इन्दो । आश्वा२३४वात् ।
२१ २१ २ ३ ५ २ १ २ १ ७
सुतःसुदा । चाधाय्मा२३४यिवा । प्रुचायिच्चवा । णमा
३ २र १ ३ १ १ १ १ २ १र २ ५र
२धा२३४५यिगो६५६ । षुधारया२३४५ ॥(१) सनोहा३री ।
२ ३ ५ २ १र२र१ २ ३ ५
णाम्या२३४तायि । इन्दोदेवा । प्सारस्ता २ ३ ४ माः ।
२ १ ७ ३ २र १ ३
सखायिवसा । खियार२यिना२३४५र्या६५६ः । रुचेभवा
१ १ १ १ २ १र २ ५ २ ३ ५ २र १र २
२३४५ ॥(२) सनेमी३तु । वामा२३४स्मात् । आदेव
१ १ २ ५ २र १ ७
काम् । चायिद्दा२३४यिणाम् । साक्षा॰इन्दो । परा
३ २ १ ३ १ १ १ १
२यिवा२३४५धा६५६ः । अपदय्२३४५म्(३)॥१*॥[३]२०

अथाञ्जत इति पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३क २र ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३क २र
अञ्जतेव्यञ्जतेसमञ्जतेक्रतु॰रिहन्तिमध्वाभ्यञ्जते ।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सिन्धोरुच्छ्वासेपतयन्तमुक्षण॰
३ २ ३ २ ३ १ २
हिरण्यपावाःपशुमप्सुगृभ्णते ॥ १ † ॥

* ऊ० गा० १८प्र० २ख० ६सा० ।

† छ० या० ६, २, २, ११ (२भा० १९७पृ०) = ऋ० वे० ७, ३, २०, ३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सोऽयमृत्विजः "अञ्जते" गोभिः, तथा "व्यञ्जते" विविधमञ्जन्ति, "समञ्जते" सम्यगञ्जन्ति [स्तुत्यर्थत्वादपुनरुक्तिः]। तथा "क्रतुं" बल-कर्त्तारं "रिहन्ति" लिहन्त्यास्वादयन्ति देवाः। तथा पुनः "मध्वा" मधुना गव्येन "अभ्यञ्जते" तमेव सोमं "सिन्धोः" उदकस्य रसस्याधारभूते "उच्छ्वासे" उच्छ्रिते देशे "पतयन्तं" गच्छन्तं [पतॢगतौ (भ्वा० प०)—इत्यस्मात् स्वार्थिके णिचि ह्रस्वाभावश्छान्दसः] "उक्षणं" सेक्तारं "हिरण्यपावाः" हिरण्येन पुनन्तः "पशुं" द्रष्टारं ["पशुः पश्यतेः"—इति (निरु० नै० ३, १६) यास्केनोक्तत्वात्] "अप्सु" वसतीवरीषु "गृभ्णते" गृह्णन्ति॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ २ ३१२ ३१र २र

विपश्चितेपवमानायगायतमहीनधाराऽत्यन्धोअर्षति।

२ ३२ ३ १ २र ३ २ ३

अहिर्नजूर्णामतिसर्पतित्वच

२ ३ १र २र ३ २ ३ १ २

मत्योनक्रीडन्नसरद्वृषाहरिः॥ २ *॥

"विपश्चिते" मेधाविने "पवमानाय" पूयमानाय "गायत" स्तुतिं कुरुत। सच "विपश्चित्" सोमः "मही न धारा" महती वर्ष-धारेव "अन्धः" अन्नं रसात्मकम् "अभ्यर्षति" "अहिर्न"

---

* ऋ० वे० ७, ३, २०, ४।

† 'विपश्चिते—विश्वराष्ट्रे'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अहिरिव "जूर्णां" जीर्णां त्वचम् "अति सर्पति" अतिमुञ्चति धारा दशापवित्रात् अभिषवादि-कर्म्मणा त्वचं विमुञ्चतीत्यर्थः। "अत्यः न" अश्व इव "क्रीड़न्" क्रीड़मानः "असरत्" सरति द्रोण-कलशं गच्छति। "वृषा" वर्षकः कामानां "हरिः" हरित-वर्णो रसः ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३ १र १र ३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
अग्रेगोराजाप्यस्तविष्यतेविमानोअह्नाम्भुवनेष्वर्पितः।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
हरिर्घृतस्नुःसुदृशीकोअर्णवो

३ १ २ ३ २ ३क २र
ज्योतीरथःपवतेरायओक्यः ॥ ३ * ॥ २१

"अग्रेगः" अग्रे गन्ता† "राजा" राजमानः "आप्यः" सुसंस्कृतः सोमः "तविष्यते" स्तूयते यः "अह्ना" दिनानां "विमानः" निर्म्माता चन्द्रकला-ह्रास-वृद्ध्यधीनत्वादहर्व्यवहारस्य निर्म्माता "भुवनेषु" उदकेषु वसतीवरी-सम्बन्धिषु "अर्पितः" स्थापितः सः "राजा" "तविष्यते"। किञ्च "हरिः" हरित-वर्णः "घृतस्नुः" प्रस्नुतोदकः "सुदृशीकः" शोभन-दर्शनः "अर्णवः"

---

* ऋ० वे० ७, ३, २०, ५।

† 'अग्रेगः— अग्रे देवानां गच्छति'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

उदकवान् [अर्णइत्युदकं नाम (निघ० १,१२,१) ["ज्योतीरथः" ज्योतिर्मय-रथः "रायः" धनस्य प्रापयिता "ओक्यः"["ओकइति निवास-नाम" (निरु० नै० ३, ३) तस्य हितः ॥ ३ ॥ २१

॥ कावम् ॥ अञ्जोवा। तायिवियञ्जतायि। समञ्जतायि। क्रतुᳫरिहन्तिमधुवा। भियञ्जाता२यि। सिन्धोरुच्छासेपतया। नमुत्ताणा२३म्। हायिरा२ण्या पा। वाःपश्रूसा२३। प्रगा३भर्णा५ता६५६यि ॥(१) विपोवा। चितेपवमाना। यगायाता२। मद्दीनधाराअतिया। धोअर्षाता२यि। अहिर्न्नजूर्णामतिसा। पतित्वाचा२३म्। आत्यो३नाक्रो। डन्नसारा२३त्। वार्षा३हा५रा६५६यिः ॥(२) अग्रोवा। गोराजाअपियाः। तविष्याता२यि। विमानोअक्नांभुवनायि। धुवर्य्यायिता२ः। हरिघृतःस्नुःसुदृशायि। कोअर्णावा२३ः। ज्यो

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ४ ५ २ १ १ २ ४
तौ ३ राथाः । पवतायिरा २ ३ । याश्नो ३ का ५ या

६५६ः (३) ॥ १७* ॥ [१] २१

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य षोड़शस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १६ ॥

॥ इति सप्तमः प्रपाठकः† ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
उत्तराग्रन्थे षोड़शोऽध्यायः ॥ १६ ॥

* ऊ० गा० १२प्र० १ख० १७सा० ।

† 'इति सप्तमः प्रपाठकः'—इति वि० मूलादि-सर्व-सम्मतश्च ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १७ ॥

॥ अथ सप्तदशोऽध्यायश्चारभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

विश्वेभिरग्नेऽग्निभिरित्येतत् तृचं प्रथमं सूक्तं,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १र २र
विश्वेभिरग्नेअग्निभिरिमंयज्ञमिदंवचः ।
१ २
चनोधाःसहसोयहो ॥ १ * ॥

हे "सहसोयहो" बलस्य पुत्र ! देवतारूप ! "अग्ने !" "विश्वेभिः" अग्निभिः सर्वैराहवनीयादिभिर्युक्तः त्वम् "इयम्" अस्मदीयं "यज्ञम्" "इदम्" अस्मदीयं "वचः" स्तोमञ्च सेवमानः "चनः" अन्नं "धाः" अस्मभ्यं धेहि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १र २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ १
यच्चिद्धिशश्वतातनादेवंदेवंयजामहे ।
१र २र ३ २
त्वेइद्धूयतेहविः ॥ २ † ॥

---

* ऋ० वे० ३, १, २४, ४ । † ऋ० वे० १, २, २१, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"देवं देवम्" अन्यमन्यं वरुणेन्द्रादिरूपं नानाविधं देवता-विषयं "यजामहे" तत्रापि तत् "हविः" सर्वं "त्वे इत्" त्वय्येव* हूयते अन्य-देवतान्तर-विनियोगोऽपि त्वदीयैव सेवेत्यर्थः। [तना—तनु विस्तारे (तना० प०), "क्विप् च (३, २, ७६)"—इति क्विप्, यद्वा पचाद्यच्, "सुपां सुलुगिति (७, १, ३९) तृतीयाया आकारः। देवंदेवं—"नित्यवीप्सयोः (८, १, ४)"—इति द्विर्भावः, "तस्य परमाम्रेडितम् (८, १, २)"—इति उत्तरस्या-म्रेडितसञ्ज्ञायाम् "अनुदात्तञ्च (८, १, ३)"—इति सर्वानु-दात्तत्वम्। यजामहे—"निपातैर्यद्-यदि-हन्त (८, १, ३०)" —इति निघात-प्रतिषेधः। त्वे—युष्मच्छब्दात्सप्तम्येकवचनस्य "सुपां सुलुगिति (७, १, ३९) शे-आदेशः, "त्वमावेकवचने (७, २, ९७)"—इति मपर्य्यन्तस्य त्वादेशः, शेषलोपे "अतो गुणे (६, १, ९७)"—इति परपूर्वत्वम्, "शे (१, १, १३)"—इति प्रगृह्य-सञ्ज्ञायां "प्लुत-प्रगृह्या अचि (६, १, १२५)"—इति प्रकृतिभावः। हूयते—"अकृत्सार्वधातुकयोः (७, ४, २५)"—इति दीर्घः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २   ३ २ ३१ २ ३१र २र
प्रियो नो अस्तु विश्पतिर्होता मन्द्रो वरेण्यः ।

२ १ ३ १ २ ३ २
प्रियाः स्वग्नयो वयम् ॥ ३ † ॥ १

---

* 'त्वे इत्—त्वे त्वाम्। इत् इति पदपूरणः'—इति वि०।

† ऋ० वे० १, १, २१, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

"विश्पतिः" विशां प्रजानां पालकः ["पत्यावैश्वर्ये (६, २, १८)"—इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वरे प्राप्ते "परादिश्छन्दसि बहुलम् (६, २, १९९)"—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्] "होता" होम-निष्पादकः "मन्द्रः" हृष्टः* "वरेण्यः" वरणीयः [वृञ एण्यः (उ० ३, ९८) वृषादित्वादाद्युदात्तत्वम्] एवं विशिष्टोऽग्निः "नः" अस्माकं "प्रियः" "अस्तु" भवतु। "वयम्" अपि "स्वग्नयः" शोभनाग्नि-युक्ताः [बहुव्रीहौ "नञ्सुभ्याम् (६, २, १७२)"—इति उत्तरपदान्तोदात्तत्वम्] एवम्भूतः अतस्तव प्रिया भूयास्म: इति शेषः॥ २॥ १

अथेन्द्रं वइति त्वचं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ २ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः।

३ १ २ ३ १ २

अस्माकमस्तु केवलः॥ १ †॥

हे ऋत्विग्यजमानाः "विश्वतः" सर्वेभ्यः जनेभ्यः "परि" उपरि अवस्थितः "इन्द्रं" "वः" युष्मदर्थं‡ "हवामहे" आह्वयामः। अतः स इन्द्रः "अस्माकं" "केवलः" साधारणः "अस्तु" इतरेभ्यो-ऽप्यधिकमनुग्रहमस्मासु करोत्वित्यर्थः [इन्द्रं—रन् प्रत्ययान्तः (उ० २, २८), नित्त्वादाद्युदात्तः (६, १, १९७)॥ १॥

* 'मन्द्रः—दीप्तः'—इति वि०।

† ऋ० वे० १, १, १४, ५।

‡ 'वः—बहुवचनमिदमेकवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्, इन्द्रं त्वाम्'—इति वि०।

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ १ २ ३ १र २र ३ १ २

सनो॑वृषन्नमुं॒चरुं॑सत्रादाव॒न्नपा॑वृधि।

२ ३ १ २ ३ १ २

अस्मभ्यमप्रतिष्कुतः॥ २ *॥

हे "सत्रादावन्" अस्मदभीष्ट-फलानां सर्वेषां सत्र प्रदातः! ["आतो मनिन् क्वनिब्वनिपश्च (३, २, ७४)"—इति वनिप्, "आमन्त्रितस्य च (६, १, १९८)"—इत्याद्युदात्तत्वम्, पादादित्वान्न निघातः (८, १, १८)] अतः कारणात् व्रीह्यादि-निष्पत्त्यर्थं हे "वृषन्" वृष्टि-प्रदेन्द्र! [आमन्त्रित-निघातः (८, १, १९)] "नः" अस्मदर्थम् "अमुं" "दृश्यमानं "चरुं" मेघं [चरतीति चरुः † "भृ-मृशीत्यादिना (उ० १, ७) उ-प्रत्ययः, प्रत्यय-स्वरेणान्तोदात्तः] "अपावृधि" उद्घाटय [वृञ् वरणे (स्वा० उ०), लोटः सिप्, तस्य "सेर्ह्यपिच्च (३, ४, ८७)"—इति हि, "स्वादिभ्यः श्नुः (३, १, ७३)", तस्य "बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)"—इति लुक् "श्रु-शृ-णु पृ-कृ-वृभ्यश्छन्दसि (६, ४, १०२)"—इति हेर्धिरादेशः, तस्य ङित्त्वात् पूर्वस्य गुणाभावः, निघातश्च, उद्घाटयेत्यर्थः] तथैव "अस्मभ्यम्" अस्मच्छब्दात् "भ्यसोभ्यम् (७, १, ३०)"—इति भ्यमादेशः, "शेषे-(७,२,९०)"—इति तदो लोपः, "बहुवचने झल्येत् (७,३,१०३)"—इत्येत्वं न भवति "अङ्गवृत्तेः पुनर्वृत्तावविधिर्निष्ठितस्य"—

* ऋ० वे० १, १, १४, १।

† "चरुमेघो भवति चरतेर्वा समुच्चरन्त्यस्मादापः"—इति निरु० नै० ६, ११।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इत्युक्तम् । प्रातिपदिक-स्वरेण स्मे त्यकारउदात्तः । "अयेोऽभ्यम् (७,१,३०)"—इत्यभ्यमादेश-पक्षे "शेषे लोपः (७,२,९०)"—इति मपर्य्यन्त-शेषस्यादशब्दस्य लोपः, तदा उदात्त-निवृत्तिस्वरेण अभ्यमआदेरकारस्य उदात्तत्वम्] अस्मदर्थम् "अप्रतिष्कुतः" प्रतिशब्द-रहितः केनचिदप्रतिशब्दितः [कुङ् शब्दे (भ्वा०आ०) "निष्ठा (३, २, १०२)"—इति कर्म्मणि क्त-प्रत्ययः, प्रतेः प्राक् प्रयोगः, पारस्करादेराकृतिगणत्वात् (६, १, १५७) सुडागमः, सुषामादेराकृतिगणत्वात् (८, ३, ९८) षत्वम्, नञ्-समासे अव्यय-पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, २), यद्यदस्माभिर्य्याच्यते तत्र सर्व्वत्र नेति प्रतिशब्दं नोच्चारयति अतोऽस्मद्विषये कदाचिदप्यस्खलितः। एतदेवाभिप्रेत्य यास्कआह—"अप्रतिष्कुतो अप्रतिस्खलितो वा (निरु० नै० ६, १६)"—इति] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ १२३१ २ ३१ २३१ १
वृषायूथेववꣳसगः कृष्टीरियर्त्त्योजसा।
१२ ३ १२
ईशानोअप्रतिष्कुतः॥ ३* ॥ २

"वृषा" कामानां वर्षिता इन्द्रः "ओजसा" स्वकीयेन बलेनानुग्रहीतुं "कृष्टीः" मनुष्यान्† "इयर्त्ति" प्राप्नोति‡ । कीदृशइन्द्रः ? "ईशानः" समर्थः "अप्रतिष्कुतः" प्रतिशब्द-

* ऋ० वे० १, १, १४, ३ ।

† 'कृष्टिः—कारयिता द्विजः'—इति वि० ।

‡ 'इयर्त्ति—आगच्छति'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रक्षितः याच्यमानं न परिहरतीत्यर्थः। इन्द्रस्य दृष्टान्तः— "वंसगः" वननीय गतिर्वृषभः "यूथेव" गो-यूथानि यथा प्राप्नोति तद्वत् [यूथाइव—युवन्ति मिश्रीभवन्तीति यूथानि, यु मिश्रणामिश्रणयोः (अदा० प०), "तिथ-पृष्ठ-गूथ-यूथ-प्रोथाः (उ०२,१२)"—इति थक्-प्रत्ययान्तो निपातितः, निपातनाद्दीर्घत्वम्, प्रत्ययस्वरेण अकारउदात्तः (३, १, ३), "शेश्छन्दसि बहुलम् (६,१,७०)"—इति शे-लुक्,"इवेन विभक्त्यलोपः पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वं च वक्तव्यम् (२,४,७१वा०)"—इति समासेऽपि स एव स्वरः ॥ ३ ॥ २

त्वन्नश्चित्रइति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३१ ३ २३ ७ १ २

त्वन्नश्चित्रऊत्यावसोराधाꣳसिचोदय।

३ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १र २र

अस्यरायस्त्वमग्नेरथीरसिविदागाधन्तुचेतुनः॥ १ * ॥

हे "वसो" वासकाग्ने! "चित्रः" दर्शनीयस्त्वम् "ऊत्या" रक्षया सह "राधांसि" धनानि "नः" अस्मभ्यं "चोदय" प्रेरय "अस्य" लोके परिदृश्यमानस्य "रायः" धनस्य त्वं "रथीः असि" रंहिता नेता भवसि अतः कारणात् अस्मभ्यं धनानि प्रेरयेत्यर्थः। अपिच "नः" अस्माकं "तुचे" [अपत्य-नामैतत् निघ० २, २, १) अपत्याय अपतन-हेतुभूताय पुत्रादये "गाध" प्रतिष्ठां "नु" क्षिप्रं "विदाः" लम्भय ॥ १ ॥

---

* ऋ० सा० १, १, ३, ७ (१ भा० १६०पृ०)=ऋ० से० ४, ८, १, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २ १ १र २र ३ २ ३ १र २र ३ १ २
पर्षि तोकन्तनयम्पर्त्तृभिष्ट्वमदब्धैरप्रयुत्वभिः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अग्ने हेडाꣳसि दैव्या युयोधि नोऽदेवानि ह्वराꣳसि च ॥२*॥३

हे "अग्ने !" त्वम् अदब्धैः केनाप्यहिंसितैः "अप्रत्वभिः" अपृथग्भूतैः [यौतिरत्र पृथग्भावार्थः] सहितैः "पर्त्तृभिः"† पालन-साधनैः "तोकं" पुत्रं "तनयं" पौत्रं च "पर्षि" पालय "दैव्या" देव-सम्बन्धीनि च "हेडांसि" क्रोधान् "नः" अस्मत्तः "युयोधि" पृथक् कुरु ॥ २ ॥ ३

२ र र १ २ २
॥ वारवन्तीयम् ॥ तुवन्नश्चाऔ हाहायि । वाजता२३४

५ २ र र र र १ ५ १ र
या । वसोराधाꣳसिचोदायो२३४हायि । अस्यरायस्त्व

र र २ ३र ४र ५ १ ३ ५ २ ३
मग्नेरथीरा३४औहोवा । इहा२३४हायि । उक्षवा२३४

५ २ १र २र १ ० र २ ३र ४र ५ १ ३
सायि । विदागा । धान्तुचेतू३४ । औहोवा । इहा

५ ३र १ ५र ५
२३४हायि । औहो३१२३४ । नाः । एहियाऽहा ॥(१)

---

* ऋ० वे० ३, ८, २, ५ ।

† 'पर्तृभिः—छान्दसो रेफलोपः तृतीयाबहुवचनश्चेदं पर्तृभिः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र र र १ १ २ ० ५ २ र र
विदागाधाऔहोहायि । तूचायितू२३४नाः । विदागाध
र १ ५ ५ र २
न्तुचेतूनोर ३ ४हायि । पर्षितोकन्तनयम्पर्तृभिष्टू ३ ४ ।
३र ४र ५ २ १ ५ १ २
औहोवा । पर्षायिता२३४हा । कन्तन्नयंयर्तृभिष्टू३४ ।
३र ४र ५ १ ३ ५ २ ३ ५ २ १
औहोवा । इहा२३४हायि । उक्रवा२३४वाम् । अद
२र १ ७ २ ३र ४र ५ १ ३ ५
ब्धैः । आप्रयुत्वा३४ । औहोवा । इहा २ ३ ४ हायि ।
३र २ ५र ५ २ र र र
औहो३१२३४ । भीः । एहियाऽ६हा ॥(२) अदब्धैराऔ
१ २ ३ ५ २ र १
होहायि । प्रायुत्वा२३४भामि । अदब्धैरप्रयुत्वाभो२३४
५ १ र र र र र र र ३र ४र ५ २
हायि । अग्नेहेडाꣳसिदैव्यायुयोधा३४ । औहोवा । अ
१ ५ १र र र र १ ३र
ग्नायिहा२३४यिहायि । डाꣳसिदैव्यायुयोधा ३ ४ । औ
४र ५ १ ३ ५ १ ३ ५ २ १र ५
होवा । इहा२३४हायि । उक्रवा२३४नाः । अदेवा ।
१ ७ र २ ३र ४र ५ १ ३ ५ ३र
नायिङ्क्राꣳसा३४ । औहोवा । इहा२३४हायि । औ
२ ५र ५ ४
हो३१२३४ । चा । एहियाऽ६हा । होऽ५ई । डा(३) ॥६*॥[१]३

---

* ऊ० गा० १२प्र० २अ० ६सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ किमित्तइति त्र्यचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१र ६र २ २ ३ २ ३
किमित्तेविष्णोपरिचक्षिनाम*

१र २र ३ १ २ ३ १ २
प्रयद्ववक्षेशिपिविष्टोअस्मि।

१र २र ३ १र २र ३ २उ
मावर्पोअस्मदपगूहएत

३ १ २ ३ २ ३ १ २
द्यदन्यरूपःसमिथेबभूथ॥ १ †॥

[पुरा खलु विष्णुः स्वरूपं परित्यज्य कृत्रिमं रूपान्तरं धारयन् सङ्ग्रामे वसिष्ठस्य साहाय्यं चकार। तं जानन् ऋषिः अनया प्रत्याचष्टे। अत्र निरुक्तम्—"शिपिविष्टो विष्णुरिति विष्णोर्द्वे नामनी भवतः। कुत्सितार्थीयं पूर्वं भवतीत्यौपमन्यवः। * * *॥ किन्ते विष्णोऽप्रख्यातमेतद् भवत्यप्रख्यापनीयं यन्नः प्रब्रूषे शेप इव निर्वेष्टितोऽस्मीत्यप्रतिपन्नरश्मिरपि वा प्रशंसा-नामैवाभिप्रेतं स्यात्। किन्ते विष्णोः प्रख्यातमेतद्भवति प्रख्यापनीयं यदुत प्रब्रूषे शिपिविष्टोऽस्मीति प्रतिपन्न-रश्मिः शिपयोऽत्र रश्मय उच्यन्ते तैराविष्टो भवति। मावर्पो अस्मदपगूह एतत्। वर्प इति रूप नाम वृणोतीति सतः। यदन्यरूपः समिथे सङ्ग्रामे भवसि

* "परिचक्ष्यम्भूत्"—इति ऋ०-पाठः।

† ऋ० वे० ५, ६, २५, ६।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

संयत-रश्मिः (निरु० नै० ५, ८)"—इति] तत्र कुत्सितार्थ-पक्षे योजना—हे "विष्णो !" "ते" तव तत् "नाम" "किं" "परिचक्षि" प्रख्याप्यं भवतीति शेषः [किं शब्दः क्षेपे। अप्रख्याप्यमेव तद्भवति] "यत्" नामास्मभ्यं "प्र ववक्षे" प्रब्रूषे "शिपिविष्टो अस्मि"—इति [अन्तर्णीतोपमानमेतत्। शेप इव निर्वेष्टितः तेजसा अनाच्छादितो भवामीति अश्लीलार्थ-वादिनीदं नाम न प्रशस्तमित्यर्थः। यद्वा, परिपूर्व्वो चक्षिर्वर्जनार्थः तन्नाम किं चक्षि परिचक्ष्यं परिवर्जनीयं परित्याज्यं विरुद्धार्थ-प्रतिपादकत्वात् स्वतएव परित्यक्तं हि तत्। शिष्टं समानं पूर्वेण]। अन्यम् उक्त-रूप-विलक्षणं यद् वैष्णवं रूपमस्ति "एतद्" "वर्पः" रूपम् "अस्मत्" अस्माकं "मा अप गूहः" अवगूढं संवृतं मा कुरु [गूहू संवरणे (भ्वा० उ०)] अपितु तदेव रूपं प्रकटयति। वैष्णवस्य रूपस्य गूहने का प्रशक्तिरिति चेत्—"यद्"यस्मात् त्वम् "अन्यरूप इत्" रूपान्तरमेव धारयन् "समिथे" सङ्ग्रामे "बभूथ" अस्माकं सहायो भवसि तस्मात् त्वयेदं गूहनं न कार्य्यमिति ॥ प्रशंसा-पक्षे तु—हे विष्णो ! "ते" तव तत् "नाम" "किं" "परिचक्षि" प्रख्यातं भवति ? न प्रख्यापनीयं स्वतएव प्रख्यातम्, अप्रख्यातम् प्रख्यापनीयम्। किं तन्नाम ? "शिपिविष्टो अस्मि" आविष्टोऽस्मीति यन्नाम "प्रब्रूषे"। यत एवं प्रख्यातरूपस्त्वमतोऽस्माद् कामनाद् वैष्णवं रूपं संवृत्तं मा कार्षीः। इदानीं गूढ़रूपोऽपि "यद्" यस्मात् त्वं गूढ़ोऽपि ज्ञायसएवेति व्यर्थमेव तस्य रूपस्य गूहनं "समिथे" सङ्ग्रामे "अन्यरूपः" कृत्रिम-रूपाद् यदन्यद् वैष्णवं रूपं शौर्यादि-लक्षणं तादृग्रूप एव "बभूथ" भवति।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तस्मात् त्वं गूढ़ोऽपि ज्ञायस एवेति व्यर्थमेव तस्य रूपस्य गूहनम्। अतो बहु-तेजस्कं यद्वैष्णवं रूपं तदेवास्माकं प्रदर्शयेति तात्पर्य्यार्थः॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २र३ १ २ ३ २३ १
प्रतत्तेअद्यशिपिविष्टहव्यमर्य्यः
२ ३ १ २ ३ २
शंसामिवयुनानिविद्वान्।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३
तन्त्वागृणामितवसमतव्यान्
१ २ ३ १र ३ २र ३ २
क्षयन्तमस्यरजसःपराके॥ २ *॥

हे "शिपिविष्ट" रश्मिभिराविष्ट! विष्णो! "ते" तव "तत्" प्रसिद्धं विष्णुरिति प्रख्यातं नाम "अर्य्यः" स्वामी स्तुतीनां हविषां वा तथा "वयुनानि" ज्ञातव्यान्यर्थजातानि† "विद्वान्" जानन् यच्च "हव्यम्" आह्वान-योग्यं नाम अहम् "अद्य" इदानीं प्रशंसामि प्रकर्षेण स्तौमि। "तवसं" प्रवृद्धं‡ तं "त्वा" त्वां विष्णुम् "अतव्यान्" अतवीयान्¶ अवृद्धतरोऽहं "गृणामि" स्तौमि। कीदृशम्? "अस्य" "रजसः" लोकस्य "पराके" दूरदेशे क्षयन्तं निवसन्तम्॥ २॥

* ऋ० वे० ५, ६, २५, ५।

† 'वयुनानि—नामानि'—इति वि०।

‡ 'तवसं—बलवन्तम्'—इति वि०।

¶ 'अतव्यान्—यः स्थापयितुं न शक्यते सोऽतव्यः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ ३ १र २र ३
वषट्तेविष्णवासआकृणोमि
१ २ ३ २
तन्मेजुषस्वशिपिविष्टहव्यम्।
१ २ ३ २ ३ १ २
वर्द्धन्तुत्वासुष्टुतयोगिरोमे
३ १ २ ३ २ १ २
यूयम्पातस्वस्तिभिःसदानः॥ २ *॥ ४

हे "विष्णो !" "ते" तुभ्यं "आसः" आस्यात् "आ" अभि-मुखं "वषट् कृणोमि" वषट्कारेण हविर्याचयामि। हे शिपि-विष्ट" शिपयो रश्मयस्तैराविष्ट! विष्णो! "तत्" वषट्कृतं "मे" मदीयं "हव्यं" हविः† "जुषस्व" सेवस्व। "सुष्टुतयः" शोभन-स्तुत्यात्मिकाः "गिरः" वाचश्च "त्वा" त्वां "वर्द्धन्तु" वर्द्ध-यन्तु। हे विष्णो "यूयं" [बहुवचनं पूजार्थम्। यद्वा,] भव-दादयो देवाः सर्वे "स्वस्तिभिः" अविनाशिभिः "नः" अस्मान् "सदा" सर्वदा "पात" रक्षत॥ २ ॥ ४

५ ३र २ ४र १
॥ गौरीवितम्॥ किमित्। तेवा३यि। ष्णोपरिचा।
१ र र र १ऽ र २
क्षिनामप्रयद्ववक्षेशिपिविष्टोअस्मा२३यि। मावपाआ ३ १

---

* ऋ० वे० ५, ६, २४, ७।

† 'हव्यं चरु-पुरोडाशादि लक्षणम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ र १ २ ४र
२३। स्मद्पगूह्एतद्यापृद्न्या। हूप:समा३१२३यि। थे
५ ४ ५ ५ ३र २ ४
बोवा। भूपृथो६हायि ॥(१) प्रतत्। तेऋा३। द्यग्नि
५ १ र र
पिवायि। ष्टहव्यमर्थ्य:प्रा७सामिवयुनानिऽविद्वा २ ३ न्।
र २ ४ र १
तान्त्वागृणा३१२३। भितवसमतव्यान्हापृयन्ताम्। ऋा
२ ४ ५ ४ ५
स्यरजा ३ १ २ ३। स:पोवा। रा ५ को ६ हायि॥(२)
५ ३रर ४ र ५ १ र र
वप्रट्। तेवा३यि। षावासऋा। क्षणोमितन्मेजूषस्व
१ २ २ र
ग्निपिविष्टहव्यार३म्। वाइन्तुत्वा३१२३। सुष्टुतयोगि
र र १ २ ४ २ ४
रोमेयूपृयम्या। तासुवस्ता३१२३यि। भि:सोवा। दा५
५
नो६हायि(३) ॥ ६ * ॥ [१] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य सप्तदशस्याध्यायस्य

प्रथम: खण्ड:† ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० २१प्र० ३ख० ६सा०।

† 'उक्तो वाजपेय:'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीय-खण्डे*—

वायोशुक्रोअयामीति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
वायोशुक्रोअयामितेमध्वोअग्रन्दिविष्टिषु ।
१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आयाहिसोमपीतयेस्पार्होदेवनियुत्वता ॥ १ † ॥

हे "वायो !" तुभ्य "शुक्रः" ‡ दीप्तोऽहं "मध्वः" मधुरं सोमरसं [कर्म्मणि-षष्ठी (२, ३, ६५)] "अग्रम्" इतरेभ्यः पूर्वम्¶ "अयामि" प्रापयामि [अयतिरन्तर्भावित-ण्यर्थः]। किमर्थम् ? "दिविष्टिषु" दिवो द्युलोकस्येषणेषु सत्सु हे "देव" वायो ! "स्पार्हः" स्पृहणीयस्त्वं "नियुत्वता" नियुद् वायोः प्रतिनियतोऽश्वः§, तेन साधनेन "आयाहि" "सोमपीतये" सोमपानाय ॥ १॥

अथ द्वितीया ।

१ २ २ १ २ ३ १ २
इन्द्रश्चवायवेषाᳬसोमानाम्पीतिमर्हथः ।
१ १२ २२ १ २३ ३ १ ३ २
युवाᳬहियन्तीन्दवोनिम्नमापोनसाध्र्यक ॥ २ ‖ ॥

---

* 'इदानीं राजसूयउच्यते'—इति वि० ।

† ऋ० वे० ३, ७, २२, १ ।

‡ 'शुक्रः सोमउच्यते'—इति वि० ।

¶ 'अग्र'—प्रधानभूतम्'—इति वि० ।

§ "नियुतो वायोः"—इति निघण्टावश्वनामसु (१, १५, १०) पाठादिति भावः ।

‖ ऋ० वे० ३, ७, २३, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "वायो" त्वम् "इन्द्रश्च" "एषां" गृहीतानां सोमानां "पीतिं" पानम् "अर्हथः"। "युवां" "इन्दवः" वाप्युदकाः सोमाः "यन्ति" प्राप्नुवन्ति "निम्नं" खात-प्रदेशम् "आपः न सध्र्यक्" उदकानि यथा सहैव गच्छन्ति तद्वत् सर्वे सोमा युवां "यन्ति हि" ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
वायविन्द्रश्चशुष्मिणासरथंशवसस्पती।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
नियुत्वन्तानऊतयआयातंसोमपीतये ॥ ३ * ॥ ५

हे "वायो!" त्वम् "इन्द्रश्च" "शवसः" बलस्य "पती" पालयितारौ अतएव "शुष्मिणा" बलवन्तौ "नियुत्वता" नियुत्-सञ्ज्ञाश्ववन्तौ युवां "सरथं" समानमेव रथमारुह्येति शेषः। "नः" अस्माकम् "ऊतये" रक्षणाय "सोमपीतये" सोम-पानाय च "आयातम्" आगच्छन्तं [यद्वा, सरथमधितिष्ठन्तमारुह्य चायातमिति वाक्य-द्वयम्] ॥ ३ ॥ ५

अधक्षपेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ १र २र
अधक्षपापरिष्कृतोवाजांअभिप्रगाहसे।

१२ ३ १ २ ३ २ ३ १२ ३२ ३ १ २
यदीविवस्वतोधियोहरिंहिन्वन्तियातवे ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ३, ७, २३, ३। † ऋ० वे० ७, ४, २५, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"चपा" ["सुपां सु-लुगिति (७, १, ३९) पञ्चम्या आकारः] चपाया रात्रेः "अथ" अनन्तरं प्रातःकाले "परिष्कृतः" [भूषणार्थे "सम्पर्युपेभ्यः (६, १, १३७)"—इति करोतेः सुड़ागमः] अद्भिरलङ्कृतः [यद्वा, चपयित्र्यां सेनायामलङ्कृतः] सन् हे सोम ! त्वं "वाजान्" अन्नानि बलानि च "अभि" लक्ष्य "प्र गाहसे" प्रगच्छसि। "विवस्वतः" परिचरणवतः यजमानस्य* "धियः" कर्म्म-साधन-भूता अङ्गुलयः "हरिं" हरितवर्णं त्वामंशुं "यातवे" पात्राण्यभिगमनाय "यदि" "हिन्वन्ति" प्रेरयन्ति तर्हि सवनानि गच्छसीति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
तमस्यमर्ज्जयामसिमदोयइन्द्रपातमः।
१र २र ३ १ १ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
यङ्गावआसभिर्द्दधुःपुरानूनञ्चसूरयः ॥ २ † ॥

"अस्य" सोमस्य "तं" रसं "मर्जयामसि" मर्जयामः शोधयामः अलङ्कुर्मो वा "यः" "मदः" मदकरः रसः "इन्द्रपातमः" इन्द्रेणात्यन्तं पीतो भवति। किञ्च "गावः" गन्तारः "सूरयः" स्तोतारः "पुरा च" "नूनं" इदानीं च "यं" सोम-रसम् "आसभिः" आस्यैः "दधुः" धारयन्ति च पिबन्तीति यावत् [यद्वा, 'गावः' धेनवः 'यं' सोमं तृणादिष्ववस्थितम् 'आसभिः' आस्यैः 'दधुः' धारयन्ति तृणरूपेण भक्षयन्ति ॥ २ ॥

---

* 'विवस्वतः—आदित्यस्य'—इति वि०।

† ऋ० वे० ७, ४, २४, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१र २र ३ १ २ ३ २ ३क २र
तङ्गाथयापुराण्यापुनानमभ्यनूषत।
३ १ २ ३ १२ ३२ ३२ ३१२
उतोकृपन्तधीतयोदेवानान्नामबिभ्रतीः॥ २ *॥ ६

"पुनानं" पूयमानं सोमं "पुराण्या" पुराकृतया "गाथया' स्तुत्या "अभि अनूषत" स्तोतारोऽभिष्टुवन्ति [नु स्तवने (अदा० प०), लुङि रूपम्]। "उतो" अपिच "नाम" कर्म्मार्थं नमनं "बिभ्रतीः" बिभ्राणाः "धीतयः" अङ्गुलयः "देवानां" सोम-रूप-हविः-प्रदानाय "कृपन्त" कल्पयन्ति समर्था भवन्ति॥ २॥ ६

अश्वन्नत्वेति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ २ ३ २ १ ३ १ २ ३ १र २र
अश्वन्नत्वावारवन्तंवन्दध्याअग्निन्नमोभिः।
३ १ २ ३ १ २
सम्राजन्तमध्वराणाम्॥ १ †॥

"अध्वराणां" यज्ञानां "सम्राजन्तं" सम्राट्-स्वरूपं स्वामिनम् "अग्निं" "नमोभिः" स्तुतिभिर्हविर्भिर्वा "वन्दध्यै" वन्दितुं प्रवृत्ता इति शेषः। अग्नेर्दृष्टान्तः—"वारवन्तं" वाल-युक्तम् "अश्वं न" अश्वमिव अश्वो यथा वालेन बाधकान् मशक-मक्षिकादीन्

---

* ऋ० वे० ७, ४, २५, ४।

† छ० आ० १, १, २, ७ (१भा० १२०पृ०)=ऋ० वे० १, २, २२, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

परिहरति, तथा त्वमपि ज्वालाभिरस्मद्विरोधिनः परिहरसी-त्यर्थः। [वारवन्तं—मतुपः पित्त्वादनुदात्तत्वम्; घञो ञित्त्वादाद्युदात्तो वार-शब्दः, "कर्षात्वतः (६, १, १५९)"—इति अन्तोदात्तत्वं व्यत्ययेन प्रवर्त्तते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ १ २
सघानःसूनुःशवसापृथुप्रगामासुशेवः।
३ २ ३ १ २
मीढ्वाँ३अस्माकम्बभूयात् ॥ २ * ॥

"स घ" स एवाग्निः† "नः" अस्माकं "सुशेवः" सुमुखो भवत्विति शेषः। कीदृशः? "शवसा" बलस्य शवसः "सूनुः" पुत्रः [विभक्ति-व्यत्ययः] "पृथुप्रगामा" पृथु-प्रगमनः [प्रकर्षेण गमनं प्रगामः "हलश्च (३, ३, १२१)"—इति घञ्, पृथुः प्रगामो यस्यासौ पृथु-प्रगामः, "सुपां सु-लुक् (७, १, ३९)"—इति पूर्वसवर्णआकारः, बहुव्रीहौ पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (८,२,१)]किञ्च "अस्माकं" "मीढ्वान्" [मिह सेचने (भ्वा० प०)—इत्यस्मात् क्वसु-प्रत्ययान्तो "दाश्वान् साह्वान् मीढ्वांश्च (६, १, १२)"—इति निपातितः] कामानां वर्षिता "बभूयात्" [भवतेश्छान्दस-लिटः तिङां तिङो भवन्तीति तिङादेशः, यासुट्, स्थानि-वद्भावात् शबभाव-द्विर्वचने "भवतेरः (७, ४, ७३)"—इत्यत्वं "तिङः (८, १, २७)"—इति निघातो भवत्वित्यर्थः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ९, २, २२, २।

† 'घ-इति पादपूरणः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ १ ३
सनोदूराच्चनिमर्त्यादधायोः ।

२ १३ ३ २ ३ १ १
पाहिसदमिद्विश्वायुः ॥ ३ * ॥ ७

हे अग्ने ! "विश्वायुः" [इण् गतावित्यस्माद् भावे एतेर्णि-जन्तात् पुंसि, विश्वमयनं गमनं यस्येति बहुव्रीहिः, बहुव्रीहौ विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, १०६)—इति पूर्वोदात्तत्वं व्याप्त-गमन इत्यर्थः] स त्वं "दूरात्" दूरेऽपि आराच्च आसन्नाद् "मर्त्यात्" मनुष्याद् वैरिणः "नः" अस्मान् "सदमित्" सर्वदैव† "नि पाहि" नितरां पालय ॥ ३ ॥ ७

२ र र १ २
॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ अश्वन्नत्वा । औहोहायि ।

३ ५ २ १ ५ १
वारावार२३४न्ताम् । वन्दाध्या२३४हायि । अग्नायिन्न

२ ३र ४र ५ १ ३ ५ २ ३
मा३४ । औहोवा । इहा२३४हायि । उऊवा २ ३ ४

५ २ २र २ १ ७ २ ३र ४र ५ १२
भीः । सम्राज । तामध्वरा३४ । औहोवा । इहा२३

५ ३र २ ५र ५
४हायि । औहो३१२३४ । णाम् । एहियाईहा ॥(१)

---

* ऋ० वे० १, २, २२, ३ ।

† 'इत्—इति पद-पूरणः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सघानःसाऔहोहायि। नूःम्नावा२३४मा। पृथूप्रा२३४हा। गामासुश्ना३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उरुवा२३४वाः। मीढा७ञ्च। स्नाकवभू३४। औहोवा। इहा२३४हायि। औहो३१२३४। यात्। एहिया६हा॥(२) सनोदूराऔहोहायि। चाअसा२३४त्त्वा। निमार्त्ता२३४हायि। यादव्वा३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उरुवा२३४योः। पाहिस। दामिदिश्वा३४। औहोवा। इहा२३४हायि। औहो३१२३४। यूः। एहियाइहा। हापुई। डा(३)॥१७*॥[१]

॥ वारवन्तीयाद्यम्॥ आस्वा। औहोर२३४वा। नात्वा। औहो२३४वा। वारवन्तंवन्दध्या। आग्ना। औहो२३४वा। नमोभिःसम्राजन्ताम्। आध्वराणाम्।

* ऊ० गा० १२प्र० १ख० १७सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ५ १ २ ३र ५ १ २
औ२३होवा ॥(१) साघा । औहो२३४वा । नाःसा ।
३र ५ १ २ र १ २र ३र
औहो२३४वा । नुःशवसापृथुप्रा । गामा । औहो२
५ १ र २र र १र २ १ २र १
३४वा । सुप्रवोमोढ्वाऽस्मा । काम्बभूयात् । औ२३
४ ५ १ २ ३र ५ १ २र ३र
होवा ॥(२) साना । औहो२३४वा । दूरा । औहो
२र १र २ १ १ ३र ५
२३४वा । चासाच्चनिमा । तोया । औहो२ ३ ४वा ।
२र १र २र १ २ १ २र १ ४ ५
घायोःपाहिसदाम् । आयिदिश्वायूः । औ२ ३होवा ।
४
हो५ई । डा(३) ॥ १५ * ॥ [२] ७

त्वमिन्द्रप्रतूर्त्तिष्विति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २
त्वमिन्द्रप्रतूर्त्तिष्वभिविश्वाअसिस्पृधः ।
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
अशस्तिहाजनितावृत्रतूरसित्वन्तूर्यतरुष्यतः ॥ १ ॥

हे "इन्द्र !" "त्व" "प्रतूर्त्तिषु" सङ्ग्रामेषु "विश्वाः" सर्वाः "स्पृधः" युद्धकारिणीः शत्रु-सेनाः "अभि असि" अभिभवसि ।

---

* ऊ० गा० २३प्र० १अ० १५सा० ।

५९ ऋ० सा० ४, १, २, ९ (१भा०६२३पृ०)=ऋ० वे० ६, ७, ३, ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

किञ्च, हे "तूर्य्य!" शत्रूणां बाधकेन्द्र ! "अशस्तिहा" दैव्याना मशस्तीनां हन्तासि। "जनिता" असुरेभ्यः अशस्तीनां जनयिता चासि । अतएव "विश्वतूः" सर्वस्य दास-वर्गस्य सर्वप्रकारेण वा हिंसिता "असि" "तरुष्यतः" बाधकांश्च बाधमानोऽसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३१ १ २ ३ १२
अनु ते शुष्मं तुरयन्तमीयतुः
३ २उ ३ १२ १२
क्षोणी शिशुं न मातरा ।
१ २ ३ १ २ ३ १ २
विश्वास्ते स्पृधः श्नथयन्त मन्यवे
३१र २ ३१ २
वृत्रं यदिन्द्र तूर्वसि ॥ २ * ॥ ८

हे इन्द्र ! "ते" तव "शुष्मं" बलं "तुरयन्तं" शत्रुं हिंसन्तं† "क्षोणी" द्यावापृथिव्यौ "मातरा" मातरौ "शिशुं न" शिशुमिव "अनु ईयतुः" अगच्छतः, गमन-मात्रे दृष्टान्तः । किञ्च, हे इन्द्र ! त्वं "यद्" यस्मात् "वृत्रं" वृत्र-नामानं शत्रुं "तूर्वसि" हंसि। अतः "ते" तव "मन्यवे" क्रोधाय "विश्वाः" सर्वाः "स्पृधः" सङ्ग्राम-कारिण्यः सेनाः "श्नथयन्त" श्नथयिता खिन्ना भवन्ति॥ २ ॥ ८

---

* ऋ० वे० ६, ७, ३, ६ ।

† 'तुरयन्तं—शीघ्र-गन्तारम्'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १
॥ अभीवर्त्तम् ॥ तुवा ३ मा३यिन्द्रप्रतूर्त्तिष्वोवा। आ
२ र १ २ १ २
भिविश्वाः। असायिस्या१द्दा२ः। आग्नस्तिहा३१२३४।
३ ४र५ २१२ १ २ ३२
जनितावृ। त्रतूरा१सा२यि। तुवान्तू१र्य्या२। तरू३।
१ ३ ११११ ५ ४ ०२ ४ ५ ४ ५
ष्या२३४५। ता२३४५ः ॥(१) तुवा३तू३र्य्य न्तरुष्यतोवा।
१ २र १ २ १ र २ ३
तूर्वंतूर्य्या। तरूष्या१ता२ः। आनुतेष्टू३१२३४। अन्तु
४ ५ २ १ २ र १ २ ३ १
रय। तमायिया१तू२ः। क्षोणायिशा१यिशू२रम्। नमा
१ २ १ १ १ १ ५र ४ २
३। ता२३४५। रा२३४५॥(२) च्चोणा ३ यिशा
४ ५र ४ ५ १ र २ १ २
३ यिशून्नमातरोवा। चोणीशिशूम्। नमाता१र
१ र २ ३ ४५ २ १ २
२। वायिश्वास्ता३१२३४यि। स्पृधश्नथय। तमान्या१
१ २ ३२ १ ३ ११
वा२यि। वृत्रांया१दा२। द्रतू३। वा२३४५। सा२३
११
४५यि(३) ॥ १८*॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्यसप्तदशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

---

* ऊ० गा० १२प्र० २ख० १८सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीय-खण्डे—

यज्ञइन्द्रमिति तृचं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १र २र ३ २उ ३ १ २
यज्ञइन्द्रमवर्द्धयद्यद्भूमिंव्यवर्तयत् ।

२ १ ९ ३ २ ३ २
चक्राणओपशन्दिवि ॥ १ * ॥

"यज्ञः" यजमानैरनुष्ठीयमानो यागः "इन्द्र" देवम् "अव-र्द्धयत्" [श्रूयते हि—"इन्द्र इदं हविरजुषतावीवृधतमहो ज्यायो कृतः"—इति] "यद्" यस्मात् "भूमिं" पृथिवीं "व्यव-र्त्तयत्" वृष्ट्यादि-प्रदानेन विशेषेण वर्त्तमानमकरोत् । किङ्कु-र्वन् ? "दिवि" अन्तरिक्षे मेघम् "ओपशम्" उपेत्य शयानं "चक्राणः" कुर्वन् [यद्वा, आत्मनि समवेतो वीर्य-विशेष ओपशः, तमन्तरिक्षे कुर्वन्] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
व्या३न्तरिक्षमतिरन्मदे सोमस्यरोचना ।

२ ३ १ २र ३ २
इन्द्रोयदभिनद्वलम् ॥ २† ॥

---

* ऋ० आ० २, १, ३, ७ (१भा० २०१ पृ०) = ऋ० वे० ६, १, १४, ५ ।
† ऋ० वे० ६, १, १५, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सोमस्य" पानेन "मदे" हर्षे सति* "रोचना" रोचमानम् "अन्तरिक्षम्" अयम् "इन्द्रः" "वि अतिरत्" व्यवर्द्धयत्† "यद्" यस्मात् कारणात् "वलम्" आवृत्य स्थितमसुरं मेघं वा "अभिनत्" व्यदारयत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१र २र ३ १ २ ३ १ ३ १र २र ३ २
उद्गा आजदङ्गिरोभ्य आविष्कृण्वन्गुहा सतीः ।
३ १ २ ३ २
अर्वाञ्चं नुनुदे वलम् ॥ ३ ‡ ॥ ९

"अङ्गिरोभ्यः" ऋषिभ्यः¶ वलानुचरैः पणिभिरपहृता गाः "उदाजत्" उदगमयत् । किङ्कुर्वन् ? "गुहा" गुहायां विले "सतीः" विद्यमाना यथा न दृश्यन्ते तथा पणिभिर्निगूढ़ास्ता गाः "आविष्कृण्वन्" प्रकाशयन् । अपिच पणीनामधिपतिं "वलम्" असुरमपि "अर्वाञ्चम्" अधोमुखं "नुनुदे" प्रेरितवान् ॥ ३ ॥ ९

अथ तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
त्यमु वः सत्रासाहं विश्वासु गीर्ष्वायतम् ।
१ २ ३ १ २
आ च्यावयस्यूतये ॥ १ § ॥

* 'मदे—सोमस्य भक्षणार्थम्'—इति वि० ।

† 'वि—अन्तरिक्षम्, अतिरत्—विविधेन प्रकारेण अन्तरिक्षं व्यापयति'—इति वि० ।   ‡ ऋ० वे० ८, १, १५ ३ ।

¶ 'अङ्गिरोभ्यः—अङ्गिरो नाम देवाः'—इत्यादि वि० ।

§ छ० आ० २, ९, ३, ६ (१भा० २८६पृ०) = ऋ० वे० ६, ६, १९, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यजमानः स्तोतारं सम्बोध्याह— हे स्तोतः ! "सत्रासाहं" [सत्रा-शब्दो बहु-वाची] बहूनामभिभवितारं [यद्वा, शत्रून् स्व-बलेन सङ्गत्य जेतारं] "वः" युष्मदीयासु "विश्वासु" "गीर्षु" सर्वेषु स्तोत्रेषु "आयतम्" विस्तृतं सर्वत्रेन्द्र एव स्तूयते, तस्मात् तेषु "त्वं" तम् "उ" [—इत्यवधारणे] तमेवेन्द्रम् "ऊतये" अस्मद्रक्षणाय "आ च्यावयसि" [च्युङ् प्रुङ् गतौ (भ्वा० आ०)] त्वदीयैः स्तोत्रैर्यज्ञं प्रत्याभिमुख्येनागमय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ १र   २र ३ १ १   ३ १र २र
युध्मꣳसन्तमनर्वाणꣳसोमपामनपच्युतम्।

१ २ ३ १ १
नरमवार्यक्रतुम् ॥ २ * ॥

एवं गुणोपेतमिन्द्रमागमय्याह—"युध्मं" शत्रूणां सम्प्रहारकं "सन्तम्" अतएव "अनर्वाणम्" अन्यैरप्रहत-गमनं, तस्मात् "अनपच्युतं" सङ्ग्रामेषु शत्रुभिरहिंसितं, "सोमपां" सोमस्य पातारम्, अस्य सोमस्य मदे सति "अवार्यक्रतुं" भटैरनिर्वार्णीय-कर्माणं, "नरं" सर्वस्य नेतारम्। एतादृग्गुणोपेतं तमिन्द्रमागमयेति पूर्वेण सम्बन्धः ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ६, ८, १६, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

१ २ ३२उ ३ २ ३१ ९
शिचाणइन्द्रायआपुरुविद्वाऋचीषम ।
१ २ ३ १ २ १ २
अवानःपार्य्येधने ॥ ३ * ॥ १०

हे "ऋचीषम" स्तुत्या समं† [यद्वा, ईष गति-हिंसादानेषु (भ्वा० प०), अस्मादमः प्रत्ययः, सर्वैर्गन्तव्य ! दर्शनीय ! वा] उक्त-गुणोपेत ! हे इन्द्र ! "विद्वान्" सर्व-विषय-ज्ञानवान् त्वम् "आ" शत्रुभ्यः आहृत्य "रायः" धनानि "नः" अस्मभ्यं‡ "पुरु" बहुवारं "शिच"¶ प्रयच्छ [यद्वा, पुरु इति रायो विशेषणम्, बहूनि धनानि प्रयच्छ । किञ्च, "पार्य्ये" पराः शत्रवः तत्र§ "धने" आजिहीर्षिते शत्रु-धने "नः" अस्मान् "अव" रक्ष; शत्रून् हत्वा तद्धनेनास्मान् पालयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १०

२ ५ र ४र ५
॥ सत्रासाहीयम् ॥ त्या३४म् । उवःसत्रासाहम् ।
५ १र र र १ १
ओ६वा । विश्वासुगीर्ष्वाया२ताम् । आ२च्या । वार

---

* ऋ० वे० ६, ६, १६, ४।

† 'ऋचीषम—ऋचीष इति कर्म्मनाम, कर्मणा सम्भजनीयः'—इति वि० ।

‡ संहिता-पाठे तु "शिचा णः"—इति मूर्द्धण्य-श्रुतिः तत्र "पूर्वपदात् (८, ३, १०६)"—इति मूर्द्धण्यः ।

¶ संहिता-पाठे तु "शिचा"—इति दीर्घान्तः श्रूयते "द्व्यचोऽतस्तिङः (६, ३, १३५)"—इति दीर्घः ।

§ 'पार्य्ये—वरणीये धने —इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३या। सियौ३हो। वाहा३४३यि। ता२ ३ ४यो६हा यि ॥(१) युष्मा ३ ४म्। सन्तमनर्वाणम्। ओ ६ वा। सोमपामनपच्यु२ताम्। ना२राम्। आ२३वा। रियौ३हो। वाहा३४३यि। क्रा२३४तो६हायि ॥(२) शिक्षा३४। णइन्द्रायआ। ओ६वा। पुरुविदा१क्रचीषा२मा। आ२वा। ना२३:पा। रियौहो। वाहा३४३यि। धा२३४नो६हायि(३) ॥ ४ * ॥ [१] १०

तवत्यदिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

तवत्यदिन्द्रियम्बृहत्तवदक्षमुतक्रतुम्।
वज्रꣳशिशातिधिषणावरेण्यम् ॥ १ † ॥

हे इन्द्र! "त्यत्" प्रसिद्धम् "इन्द्रियम्" इन्द्रस्य लिङ्गं ‡ "बृहत्" प्रभूतं वीर्य्यं "धिषणा" स्तुतिः "शिशाति" शिश्यति

* ऊ० गा० १३प्र० २ख० ४सा०।

† ऋ० वे० ६, १, २८, २।

‡ 'इन्द्रियं–वीर्यम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तिक्ष्णीकरोति। तथा "तव" त्वदीयं "दक्ष" शोषकं बलम् "उत" अपिच "क्रतु" प्रज्ञानं बलं कर्म वा "वरेण्य" वरणीयं "वज्रम्" आयुधञ्च शिशाति तीक्ष्णीकरोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ ३ १ १ २ १ १ २ १ २ ३ १ २
तवद्यौरिन्द्रपौꣳस्यम्पृथिवीवर्द्धतिश्रवः।

१ ३ २ १ १
त्वामापःपर्वतासश्चहिन्विरे ॥ २ * ॥

हे "इन्द्र!" "द्यौः" द्युलोकः "तव" "पौंस्य" बलं "वर्द्धति" वर्द्धयति "श्रवः" त्वदीयं यशः "पृथिवी" वर्द्धयति [वृधेर्ण्यन्ताल्लेटि शपि "छन्दस्युभयथा (३, ४, ११७)"—इति आर्द्धधातुकत्वात् "णेरनिटि (६, ४, ५१)"—इति टि-लोपः] तं "त्वाम्" "आपः" उदकान्यान्तरिक्षाणि "पर्वतासः च" पर्ववन्तो मेघाश्च गिरयश्च वा "हिन्विरे" प्रीणयन्ति स्वामित्वेन प्राप्नुवन्तीति वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१र २र ३१र २र ३ १ २ ३ १ २
त्वांविष्णुर्बृहन्क्षयोमित्रोगृणातिवरुणः।

१र २र ३ २ ३ १ २
त्वाꣳशर्द्धोमदत्यनुमारुतम् ॥ ३ † ॥ ११

हे इन्द्र! "बृहन्" महान् "क्षयः" निवास-हेतुः "विष्णुः" "मित्रः" "वरुणः" च "त्वां" "गृणाति"-स्तौति। तथा "मारुतं"

---

* ऋ० वे० ६, १, १८, ३। † ऋ० वे० ६, १, १८, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मरुत्सम्बन्धि "शर्द्धः" बलं "त्वाम्" "अनु मदति" तव मदमनुलक्ष्य पश्चात् माद्यति त्वामनुमादयति वा ॥ ३ ॥ ११

५ ४ २ ४ ५ ४ ५ ५
॥ सौभरम् ॥ तवा३त्या३दिन्द्रियम्बृहोवा। तवद
१ ७ १ ३ ५ १
क्षमुतक्रा २तूंवज्रा२३म्। होयि। शा२३४यिशा। ति
२ ५ १ १ ३ ५२ २
धिषणा। वरा३हा३यि। णा२या२ ३ ४औहोवा ॥(१)
५ ४ २ ४ ५२ ५ ४ १ २ १ ७
तवा३द्यौ३रिन्द्रपौंस्यियोवा। पृथिवीवर्द्धतिश्रा २वास्तु
१ ३ ५ १ २ ५
वा२३म्। होयि। आ२३४पाः। पर्वतासः। वहा३
२ २ १ ३ ५२ २ ५ ४
यिहा३यिहा३यि। न्वा२यिरा२३४औहोवा ॥(२) नुवा
२ ४ ५ ४ ५ १२ २ १ ७
३वा३यिष्णुर्बृहन्क्षयोवा। मित्रोगृणातिवरु २णास्तुवा२
१ ३ ५ १ ५ २
३म्। होयि। शा२३४र्द्धाः। मदत्य। नुमा३हा३।
१ ३ ५२ २ ३ १ १ १ १
रुता२३४औहोवा। ऊ२३४५(३) ॥ ५ * ॥ [१] ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य सप्तदशस्याध्यायस्य तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

---

* ऊ० गा० १३प्र० २ख० ५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थे खण्डे—

नमस्तेअग्नइति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

नमस्तेअग्नओजसेगृणन्तिदेवकृष्टयः।

१ २ ३ १ २

अमैरमित्रमर्दय॥ १ *॥

"देव" द्योतमान! हे "अग्ने!" "ते" तुभ्यं "नमः गृणन्ति" नमस्कार-शब्दमुच्चारयन्ति। किमर्थम्? "ओजसे" बलाय "कृष्टयः" मनुष्याः यजमानाः अतोऽहमपि गृणामीत्यर्थः। त्वञ्च "अमैः" बलैः "अमित्र" शत्रुम् "अर्दय" नाशय॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ २उ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

कुवित्सुनोगविष्टयेग्नेसंवेषिषोरयिम्।

१ २ ३ १ २

उरुकृदुरुणस्कृधि॥ २ †॥

हे "अग्ने!" त्वं "नः" अस्माकं "गविष्टये" गवामेषणाय "कुवित्सु" बहु "रयिं" धनं "संवेषिषः" सम्प्रापय "उरुकृत्" त्वं "नः" अस्मान् "उरु कृधि"॥ २॥

---

* छ० आ० १, १, २, १ (१भा० १११पृ०) = ऋ० वे० ६, ५, २५, ५ = य० वे० ५, ९८।

† ऋ० वे० ६, ५, २६, १ = य० वे० ५, ४१।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १र २र ३ १ २
मानोअग्नेमहाधनेपरावग्भारभृद्यथा ।

२ २ ३ २ ३ १ २
संवर्गꣳसꣳरयिञ्जय ॥ ३ * ॥ १२

हे "अग्ने!" "नः" अस्मान्, अस्मिन् "महाधने" सङ्ग्रामे "मा परावर्क्" मा परित्याक्षीः "भारभृद् यथा" भारवाही यथा भारमन्ते परित्यजति तद्वत् "संवर्गं" शत्रुभ्यः सहच्छाद्यमानं† "रयिं" धनं "सं जय" अस्मदर्थम् ॥ ३ ॥ १२

२ १ २ १ र २ १
॥ जराबोधीयम् ॥ नमस्तओवा । गाओजसायि ।

२ १ २ १ २
गृणान्ता२३यिदे । वक्षष्टायाः । अमायिरा१मा२३यि

४ ५ ३ २ २ १ २ १
त्राम् । अ । दयो३४५ई । डा ॥(१) कुवित्सनोवा । गा

२ १ २ १ ० २ र १
विष्टयायि । अग्नायिसा२३वे । षिषोरायायिम् । उरु

२ ४5 ५ ३ १ २र र १
कृ१दू२३रु । णः । कृधो३४५ई । डा ॥(२) मानोअग्नो

२ १ र २ १ २१ २ १
वा । माहाधनायि । परावा २ ३ र्ग्भा । रभृद्याथा ।

---

* ऋ० वे० ६, ५, २६, २ ।

† 'संवर्गं'—सम्यग् गवां वर्गम्'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ४५ ५ ३ २
संवार्गाᳬ १ साᳬ २ ३ रा। यिम्। जयो ३ ४ ५ ई।

डा(३) ॥ १६ * ॥ [१] १२

अथ समस्यमन्यवइति द्वयात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
समस्यमन्यवे विशो विश्वानमन्तकृष्टयः।

३ १ २ ३ १ २
समुद्रायेवसिन्धवः ॥ १ † ॥

"विशः" विशन्त्यः "विश्वाः" सर्वाः "कृष्टयः" प्रजाः "अस्य" इन्द्रस्य "मन्यवे" क्रोधाय [यद्वा, मन्युर्मनन-साधनं स्तोत्रं तदर्थं "सं नमन्त" सम्यक् स्वतएव प्रह्वीभवन्ति उच्चारयन्ति वा। तत्र दृष्टान्तः— "समुद्राय इव" यथा समुद्रमुदधिं प्रति "सिन्धवः" स्यन्दन-शीला नद्यः स्वयमेव नमन्ते, तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
विचिद्वृत्रस्यदोधतःशिरोबिभेदवृष्णिना।

१ २ ३ १ २
वज्रेणशतपर्वणा ॥ २ ‡ ॥

---

* कु० गा० १६प्र० १ख० १६सा०।

† छ० आ० २, १, ५, २ (१भा० ३६६पृ०) = ऋ० वे० ५, २, ८, ४।

‡ ऋ० वे० ५, ८, १०, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"चित्" [—शब्दोऽप्यर्थः स च भिन्नक्रमः] "वृत्रस्य" आवरकस्यापि "दोधतः" अत्यर्थं भृशं वा जगत् कम्पयतः सुरस्य "शिरः" मूर्द्धानं "शतपर्वणा" शत-सङ्ख्या-पर्वाणि धारा यस्य तादृशेन "वृष्णिना" सेचन-समर्थेन वीर्यवता वज्रेण इन्द्रः "वि बिभेद" विचिच्छेद ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३१ २   ३२उ ३१२
ओजस्तदस्यतित्विषउभेयत्समवर्त्तयत् ।

१ ३ ४ २ ३१ २
इन्द्रश्चर्म्मेवरोदसी ॥ ३ * ॥ १३

"अस्य" इन्द्रस्य "तत्" "ओजः" बलं "तित्विषे" दीदिपे [त्विष दीप्तौ (भ्वा० उ०)] "यत्" येन ओजसा अयम् "इन्द्रः" "उभे" "रोदसी" द्यावापृथिव्यौ "चर्म्म इव" "समवर्त्तयत्" सम्यग् वर्त्तयति [यथा कश्चित् किञ्चित् चर्म कदाचिद् विस्तारयति कदाचित् सङ्कोचयति एवं तदधीने अभूतामित्यर्थः॥३॥ १३

अथ सुमन्मावस्वीति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३२ ३ २३ १ २ ३१२
सुमन्मावस्वीरन्तीसूनरी ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ५, ८, ९, ५ ।

† नान्यत्र क्वाप्येषा ऋग् दृश्यते ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे इन्द्र! तव अश्वौ "सुमन्मा" शोभन-ज्ञानौ* "वस्वी" धन-वन्तौ "रन्ती" रमणीयौ "सूनरी" सुष्ठु नेतौ [यद्वा, सुमन्मा शोभन-मननीया मम स्तुतिः प्रवृत्तेति शेषः। अन्यत् समानम्] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१२ ३१ २ ३ २ ३ १र २र ३ २
सरूपवृषन्नागहीमौभद्रौधुर्याविभि।

२ ३ १र २र
ताविमाउपसर्पतः ॥ २ † ॥०

हे "सरूप!" हे "वृषन्" कामानां वर्षकेन्द्र! "भद्रौ" कल्याणौ "इमौ" रथे युज्यमानौ "धुर्यौ" वहन-योग्यावश्वौ "अभि आ गहि" आगच्छ अस्मद् यज्ञं प्रति शीघ्रं गच्छ "तौ" "इमौ" अश्वौ "उप सर्पतः" त्वां सम्यक् सेवेते ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
नीवशीर्षाणिमृढ्वम्मध्यआपस्यतिष्ठति।

१ २ ३ १ २ ३ १
श्टङ्गेभिर्दशभिर्दिशन् ॥ ३ ‡ ॥ १४

---

* 'सुमन्मा—सुबला'—इति वि०।

† नाप्येषा क्वचिदन्यत्र दृश्यते।

‡ नैषाप्यन्यत्र दृश्यते क्वचित्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे ऋत्विग्जनाः ! "मध्ये" "आपस्य" रसस्य इन्द्रः "तिष्ठति"। किं कुर्वन् ? "दशभिः" दश-सङ्ख्याकैः "शृङ्गेभिः" अङ्गुलिभिः हस्ताग्रैः उभाभ्यां "दिशन्" अस्मदभीष्टमर्थं प्रयच्छन् यन्ने तिष्ठति। हे ऋत्विग्यजमानाः ! तं पश्यत "शीर्षाणि नि मृढ्व"* यूयमिन्द्रगमन-विषय-श्रेयांसि शिरसा धारयध्वमित्यर्थः ॥ ३ ॥ १४

२र र १ २ ३
॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ साऔहोहायि। मा२ ३ ४

५ ३ ५ १ २ ३र ४र ५ १ २
न्सा। वा२३४हायि। स्वायिरा३४। औहोवा। इहा

५ २ ३ ५ १र २ ३र ४र ५
२३४हायि। उद्भवा२३४न्तो। स्वना३४। औहोवा।

१ २ ५ ३र २ ५र
इहा२३४हायि। औहो३१ २ ३ ४। रायि। एहियाई

५ २ र र र १ २ ३ ५
हा ॥(१) सरूपवाऔहोहायि। षानागा २ ३ ४ हो।

२ १ ५ १र र २ ३र ४र ५ १ २
इमीभा२३४हा। द्रौधुर्य्यावा३४। औहोवा। इहा२

५ २ २ ५ २र १ २र १ ० २
३४हायि। उद्भवा२३४भो। ताविमो। ऊपसर्प्या३४।

३र ४र ५ १ २ ५ ३र २
औहोवा। इहा२३४हायि। औहो३ १ २ ३ ४। ताः।

५र ५ २र र र र १ २ २
एहियाइहा ॥(२) नीवशीर्षाऔहोहायि। णायिमाढू

---

* 'निमृढ्व —निमार्जनं कुरु' — इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ १ ५ १ २ ३र ४र
२३४वाम् । मध्याआ२३४हा । पश्यतिष्ठा३४ । औहो
५ १ २ ५ २ २ ५ २ १र २
वा । इहा२३४हायि । उक्षवा२३४तायि । भूदङ्गभिः ।
१ ० २ ३र ४र ५ १ २ ५ ३र २
दाशभिर्हा३४ । औहोवा । इहा२३४हायि । औहोइ
५र ५ ४
१२३४ । शान् । एहियाइहा । होऽ५इ । डा(३)॥१४*॥[१]१४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य सप्तदशस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १७ ॥

॥ इति अष्टमप्रपाठकस्य प्रथमार्द्धः† ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
उत्तराग्रन्थे सप्तदशोऽध्यायः
समाप्तः ॥ १७ ॥

———000@000———

---

* ऊ० गा० १२प्र० २ख० १४सा० ।

† 'अष्टमस्य प्रथमोऽध्यायः,' 'समाप्ताश्चैकाहाः'—इत्यादि वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १८ ॥

॥ अथाष्टादशोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

पन्यम्पन्यमिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तं,

तत्र प्रथमा ।

१ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पन्यम्पन्यमित्सोतार आधावतमद्याय ।
१ २ ३ १ ३ १ २
सोमंवीरायशूराय ॥ १ † ॥

हे "सोतारः" अभिषोतारोऽध्वर्यवः ! "मद्याय" मादयितव्याय "वीराय" विक्रान्ताय "शूराय" शौर्य्यवते इन्द्राय "पन्यम् पन्यम् इत्" सर्वत्र स्तुत्यमेव "सोमम्" "आ धावत" अभिगमयत प्रयच्छतेत्यर्थः ॥ १ ॥

---

* 'इदानीमहीना उच्यन्ते । द्विरात्र-प्रभृतयश्चाहर्गणाः एकादशरात्र-पौण्डरीक-पर्य्यन्ताः'—इति वि० ।

† छ० आ० २, १, ३, ९ (१मा० ३०४पृ०)=ऋ० वे० ५, ६, २१, ४ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २र ३१र२३ १ २ ३ १ २
एह हरी ब्रह्मयुजा शग्मा वक्षतः सखायम्।
१ २ ३ १र २र
इन्द्रं गीर्भिर्गिर्वणसम् ॥ २ * ॥

"ब्रह्मयुजा" ब्रह्मणा मन्त्रेण स्तोत्रेण हविषा वा युज्यमानौ "शग्मा" शग्मौ सुखकरौ शक्तौ वा "हरी" अश्वौ "इह" अस्मिन् यज्ञे "सखायं" समान-ख्यानं मित्रभूतम् "इन्द्रम्" "आ वक्षत" आवहताम्। कीदृशमिन्द्रम्? "गीर्भिः" स्तुतिभिः प्रख्यापित-माहात्म्यं "गिर्वणसं" गिरा सम्भक्तारं स्तुतिभिः सम्भजनीयं वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३१र २र ३ २र ३ २
पाता वृत्रहा सुतमा घा गमन्नारे अस्मत्।
१ २ ३ १ २
नियमते शतमूतिः ॥ ३ † ॥ १

"सुतम्" अभिषुतं "पाता" पानशीलः [ताच्छिलिकस्तृन् (३, २, १३५), "न लोकाव्यय (२, ३, ६८)"—इति कर्म्मणि षष्ठ्याः प्रतिषेधः] "वृत्रहा" वृत्रस्यासुरस्य हन्ता इन्द्रः "आगमत्" "घ" ‡ [—इत्यवधारणे] आगच्छतैव, "अस्मत्" अस्मत्तः

* ऋ० वे० ५, ७, २२, २।

† ऋ० वे० ५, ७, २२ १।

‡ 'आ घ एतावुपसर्गौ'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"आरे" दूरे देशे मा भवतु । आगत्य च "शतमूतिः" बहुविधरक्षणः इन्द्रः "नि यमते" अस्मदीयान् शत्रून् नियच्छतु तिरस्करोतु [यद्वा, धनान्यस्मभ्यं नियच्छतु ददातु] ॥ ३ ॥ १

॥ श्रौतकक्षम् ॥ पन्यम्पन्यमित्सोतारः । पन्यम्पन्यो वा । आ३यित्सोता३राः । आधाव । ता२३ । हा३ हा३ । मादी२या२३४या । सोमंवीरा३ । हा३हा । यप्तूरा२३या३४३ ॥(१) एहहरीब्रह्मयुजै । हहरोवा । ब्रा३ह्मायू३जा । शग्माव । चा२३ । हा३हा३ । ताः सा२खा२३४याम् । आयिन्द्रङ्गीर्भा३यिः । हा३हायि । गिर्वणा२३सा३४३म् ॥(२) पातावृत्रहासुतम् । पातावो वा । त्रा३हाम्ह३ताम् । आघाग । मा२३त् । हा३ हा३यि । नारे२आ२३४स्मात् । नायियमृता३यि । हा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १
३ हायि। शतमू २ ३ तौ ३ ४ ३:। औ २ ३ ४ ५ ई।
डा(३) ॥ १ * ॥ [१] १

अथ आत्वाविशन्त्विति त्र्यचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आत्वाविशन्त्विन्दवःसमुद्रमिवसिन्धवः।
२उ ३ १ २
नत्वामिन्द्रातिरिच्यते ॥ १ † ॥

हे "इन्द्र!" "इन्दवः" स्रवन्तः सोमाः "त्वा" त्वाम् "आ विशन्तु" सर्वतः प्रविशन्तु। तत्र दृष्टान्तः—"समुद्रमिव सिन्धवः" स्यन्दन-शीला नद्यः यथा समुद्रं जलाशयं सर्वतः प्रविशन्ति तद्वत्। यतएवं तस्मात् हे "इन्द्र!" "त्वां" कश्चिदपि देवो बलेन धनेन वा "नातिरिच्यते" नातिरिक्तो भवति सामर्थ्यवान् त्वत्तोऽधिको नास्तीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र
विव्यक्थमहिनावृषन्भक्षंसोमस्यजागृवे।
१ २ ३ १ २
यइन्द्रजठरेषुते ॥ २ ‡ ॥

---

* ऊ० गा० १४प्र० १अ० १सा०।

† छ० आ० ३, १, ४ (१भा: ४९६ प०)=ऋ० वे० ६, ६, १९, २।

‡ ऋ० वे० ६, ६, १९, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"मद्य" पानं प्रति "महिना" महिम्ना "विव्यक्थ" सर्वतो व्याप्तवानसि [व्यचतेर्लिटि थलि "लिट्यभ्यासस्योभयेषाम् (६,१,१७)"—इति सम्प्रसारणम्]हे "इन्द्र!" "यः" सोमः "ते" तव "जठरेषु" उदरेषु प्रविशति, तस्य पानं व्याप्तवानसीति शेषः॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ १ १ २ ३ १ २
अरन्तइन्द्रकुक्षयेसोमोभवतुवृत्रहन्।

२ ३ १ २ ३ १ २
अरन्धामभ्यइन्दवः॥ ३ *॥ २

हे "वृत्रहन्" वृत्रस्यापामावरकस्यासुरस्य मेघस्य पापस्य वा हन्तः! "इन्द्र!" सोऽस्माभिर्दीयमानः "ते" तव "कुक्षये" "अरम्" अलं पर्य्याप्तो भवतु! किञ्च, "इन्दवः" सर्वतः क्षरणशीलाः सोमाः भवन्तु। "धामभ्यः" नानाविधेभ्यः शरीरेभ्यः तव तेजोभ्यो वा अरमलं पर्य्याप्ता भवन्तु [अनेन तेजसा हविर्भाक् त्वमस्तीति सूचितम्। अस्मदीयाः सोमा एव तव शरीरभूतेभ्यो देवेभ्य इति पर्य्याप्ता भवन्तु नान्यदीया इति भावः॥ ३॥ २

१र र २ १ २ १ २
॥ आष्टादशम्॥ आत्वाविशन्त्विन्दवः। ऐयाहा

* ऋ० वे० ६, ६, १९, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

यि। समुद्रा१मा२यि। वसायिन्धा१वार३ः। ऐया२३
हायि। नत्वामा१यिन्द्रा२। तिरायिव्या१ता २ ३ यि।
ऐया२३हायि। नत्वामा१यिन्द्रा२। तिरायिव्या१ता
२३यि। ऐया२३हा३४३यि॥(१) विव्यक्थमह्निनावृषन्।
ऐयाहायि। भक्षाꣳसो१मा२। स्यजाग१वा २ ३ यि।
ऐया२३हायि। यआयिन्द्रा१जा२। ठरायिषू१ता२३
यि। ऐया२३हायि। यआयिन्द्रा१जा२। ठरायिषू१
ता२३यि। ऐया२३हा३४३यि॥(२) अरन्तइन्द्रकुक्षये।
ऐयाहायि। सोमोभा१वा२। तुवार्त्रा१हा २ ३न्।
ऐया२३हायि। अरान्धा१मा२। भ्यआयिन्दा१वार३ः।
ऐया२३हायि। अरान्धा१मा२। भ्यआयिन्दा१वार३ः।
ऐया२३हा३४३यि। ओ२३४५ई। डा(३)॥२*॥[१]

---

* ऊ० गा० १४प्र० १अ० २खा०।

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ उद्वंशीयम् ॥ आत्वाविशन्त्विन्दवआ । समुद्राः ।
मिवसिन्धार२३वाः । नत्वार२ंहो१यि । आर२३यिन्द्रा ।
तिरा१यिच्चा३तायि । नत्वामार२३४यिन्द्रा । तायिरा३
उवा३ । उप् । च्चाऽ२तो३५हायि ॥(१) विव्यच्युमहि
नावृषन्ना । भक्षंसोमस्यजाग२३वायि । यआ२हो१यि ।
न्द्रा२३जा । ठरा१यिषू३तायि । यइन्द्रा२३४जा । ठरा
३उवा३ । उप् । षूऽ२तो३५हायि ॥(२) अरन्तइन्द्रकु
क्षयआ । सोमोभवतुवृत्रा२३हान् । अरा२ंहो१यि ।
धा२३मा । भ्यआ१यिन्दा३वाः । अरन्धा२३४मा । भ्य
आ३उवा३ । उप् । दाऽ२वो३५हायि(३) ॥१*॥[२]२

---

* ऊ० गा० १९प्र० १अ० १खा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ जराबोधेति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ १ २
जराबोधतद्विविड्ढिविशेविशेयज्ञियाय।
१ २ ३ १ २ ३ २
स्तोमꣳरुद्रायदृशीकम्॥ १ *॥

हे "जराबोध" जरया स्तुत्या बोध्यमान! हे अग्ने! "विशे विशे" तत्तद्यजमान-रूप-प्रजानुग्रहार्थं "यज्ञियाय" यज्ञ-सम्बन्ध्यनुष्ठान-सिध्यर्थं "तद्" देवयजनं "विविड्ढि" प्रविश। यजमानोऽपि "रुद्राय" क्रूरायाग्नये तुभ्यम्। कीदृशम्? "दृशीकम्" दर्शनीयं समीचीनं स्तोत्रं करोतीति शेषः [अत्र यास्क एवं व्याख्यातवान्—"जरा स्तुतिः जरतेः स्तुति-कर्मणस्तां बोध, तया बोधयितरिति वा; तद्विविड्ढि तत् कुरु, मनुष्यस्य मनुष्यस्य यजनाय। स्तोमं रुद्राय दर्शनीयम् (निरु०दै०४८)"—इति॥१॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
सनोमहाꣳअनिमानोधूमकेतुःपुरुश्चन्द्रः।
३ १र २र
धियेवाजायहिन्वतु॥ २ †॥

---

* छ० आ० १, १, १, ५ (१भा० ११६ पृ०=ऋ० वे० १, २, १३, ५।

† ऋ० वे० १, २, २४, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सः" अग्निः "नः" अस्मान् "धिये" कर्मणे "वाजाय" अन्नाय च "हिन्वतु" प्रीणयतु। कीदृशः? "महान्"[संहितायां नकारस्य रुत्वानुनासिकावुक्तौ] गुणाधिकः "अनिमानः" [न-विद्यते निमानोऽस्येति बहुव्रीहौ "नञ्सुभ्याम् (६,२, १७२)"—इत्युत्तर-पदान्तोदात्तत्वम्] निमान-वर्जितः अपरिच्छिन्नइत्यर्थः, "धूमकेतुः"[बहुव्रीहौ पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, १) धूमेन ज्ञाप्यमानः* "पुरुश्चन्द्रः" [चदि आह्लादने दीप्तौ च (भ्वा० प०) अस्मात् "स्फायि-तञ्चि (उ० २, १३)"—इत्यादिना कर्त्तरि रक्, पुरुश्चासौ चन्द्रश्च समासान्तोदात्तत्वम् "ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरपदे मन्त्रे (६, १, १५१)"—इति सुट्, तस्य सुत्त्वेन शकारः] बहु-दीप्तिरित्यर्थः [धिये—"सावेकाचः (६, १, १६८)"—इति चतुर्थ्या उदात्तत्वम्। हिन्वतु—हविः-प्रीणनार्थम् "इदितो नुम् धातोः (७, १, ५८)"—इति नुम्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ ३ १   २   ३ १ ३ १ २   ३ १   २
स रेवाँ३ इव विश्पतिर्दैव्यः केतुः शृणोतु नः।

३ २ ३ १ ३ १ २
उक्थैरग्निर्बृहद्भानुः ॥ ३ † ॥ ३

* 'धूमकेतुः—धूमध्वजः'—इति वि०।

† ऋ० वे० १, २, २४, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सः" "अग्निः" "उक्थेभिः" स्तोत्रैर्युक्तान् "नः" अस्मदीयान् "शृणोतु"। तत्र दृष्टान्तः—"रेवान् इव" यथा धनवान् राजा वन्दिनां स्तोत्रं शृणोति, तद्वत् [एतत्तदोः (६, १, १३२)"—इति सोर्लोपः) "रयेर्मतौ बहुलम् (६, १, ३४ वा०)"—इति सम्प्रसारणं परपूर्वत्वम्, "आद्गुणः (६, १, ८७)", "छन्दसीरः (८, २, १५)"—इति मतुपो वत्वम् "रेशब्दाच्च मतुप उदात्तत्वं वक्तव्यम् (६, १, १७६ वा०)"—इति मतुप उदात्तत्वम्]। कीदृशः ? "विश्पतिः" ["परादिश्छन्दसि बहुलम् (६,२, १९९)"—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्] प्रजा-पालकः "दैव्यः" देवानां सम्बन्धी ["अग्निर्वै देवानां होता"—इति श्रुत्यन्तरात्] "केतुः" दूतवत् ज्ञापकः ["अग्निर्वै देवानां दूत आसीत्"—इति श्रुतेः] "बृहद्भानुः" [बहुव्रीहौ प्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, १)] प्रौढ़रश्मिः ॥ ३ ॥ ३

२ र र १ २ १ २ १
॥ जराबोधीयम् ॥ जराबोधोवा। ताद्विविड्ढायि।

२ १ २ १र र ७ ४
विशायिवा२३यिश। यज्ञियाया। स्तोमाꣳरुद्रा२३या।

५ ३र २ २ र १ २ १ २र १
दृशीको३४३ई। डा ॥(१) सनोमहोवा। आनिमानाः।

२र १ २ १ २ ४
धूमाका२३यितूः। पुरुश्चान्द्राः। धियेवा१जा२ ३ या।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ २ २ ३ ३ १ २ १ २ १
चि। न्वतो३४५ई॥(२) सरेवाऽ३ओवा। वाविश्वता

२र १ १ ३ १ २
यिः। दैव्याःकार२३यितूः। घृणोतूनाः। उक्थायिरा१

४ ५ २र २
ग्रा२३यिवृँ। इत्। भानो३४५ई। डा(३)॥ ५ * ॥[१] ३

अथ तद्वोगायेति त्र्यृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,†

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १र २र ३ १ २ १ २
तद्वोगायसुतेसचापुरुहूतायसत्वने।

२उ ३ २ ३ १ २
शंयद्गवेनशाकिने॥ १ ‡॥

हे स्तोतारः! "वः" यूयं "सुते" अभिषुते सोमे सति "पुरुहूताय" बहुभिर्यजमानैराहूताय "सत्वने" शत्रूणां सादयित्रे [यद्वा, धनानां सनित्रे दात्रे इन्द्राय "तत्" स्तोत्रं "सचा" सह संहता भूत्वा "गाय" गायत "यत्" स्तोत्रं "शाकिने" शक्तिमते इन्द्राय "शं" सुखकरं तद्वदित्यर्थः॥ १॥

---

* ऊ० गा० १४प्र० १ख० ५सा०।

† 'द्वितीयमतिरिक्तस्तोत्रं सवासाह्वीयम्, तृतीयं मार्गीयवम्'—इति वि०।

‡ छ० आ० २, १, ३, १ (३भा० २८८ पृ०) = ऋ० वे० ४, ७, २५, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

२ ३ २ ३ १२ ३ १र १र ३ १ ३

नघावसुर्नियमतेदानंवाजस्यगोमतः।

१ ३ २ ३ २ ३ १ १

यत्सीमुपश्रवद्गिरः॥ २ *॥

"वसुः" वासयिता † स इन्द्रः "गोमतः" बहुभिर्गोभिर्युक्तस्य "वाजस्य" अन्नस्य बलस्य वा "दानं" प्रदानं "न घ" न खलु ‡ "नियमते" नियच्छति उपरतं करोति "यद्" यदि "सीं"¶ "गिरः" अस्मदीयाः स्तुतीः "उपश्रवत्" उपशृणुयात् स्तोत्र-श्रवणे सति सर्वदा ददातीत्यर्थः॥ २॥

अथ तृतीया।

३ १ २ ३२उ ३ १र १र ३ १र २र

कुवित्सस्यप्रहिव्रजङ्गोमन्तन्दस्युहागमत्।

१ २ ३ १ २

शचीभिरपनोवरत्॥ ३ §॥ ४

"कुवित्सस्य" [कुवित् बहु शस्यति हिनस्तीति] कुवित्सो नाम कश्चित् तस्य स्वभूतं "गोमन्तं" बहुभिर्गोभिर्युक्तं "व्रजः". गोष्ठं "दस्युहा" दस्यूनामुपक्षपयितॄणां हन्ता इन्द्रः "प्रागमत्" प्रकर्षेण गच्छति "हि" यस्मात् "शचीभिः" आत्मीयैः कर्मभिः प्रजा-

---

* ऋ० वे० ४, ७, २५, ३।

† 'वसुः—प्रशस्त-धनः'—इति वि०।

‡ 'न घ—नकारः प्रतिषेधार्थः, घकारः पद-पूरणः'—इति वि०।

¶ 'सीम्—इति पद-पूरणः'—इत्यपि वि०।

§ ऋ० वे० ४, ७, २५, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

भिर्वा "नः" अस्माकं ता गाः "अप वरत्" निगूढास्ता अपावृणोत् ॥ ३ ॥ ४

२ र १ २ १ १ २
॥ मार्गीयवाद्यम् ॥ तद्वौहोवा। गायार। सुता
२ ५ १ २र र १ २ १
यिसा२३४चा। पुरुहूता। यसात्वा१ना२यि। शंयत्।
२ २ २ ५ १ २ ५र र
हा। औ३हौयि। गा२३४वायि। ना२शा२३४औहो
२ १ १११ १ २ र १ २ १
वा। ए३। किने२३४५॥(१) नघौहोवा। वासूरः।
३ १ ३ ५ १र २र १ १ १
नियामा२३४तायि। दानंवाज। स्यगोमा१ता२ः। य
र २ २ ३ ५ १ ३
त्सीम्। हा। औ३हौयि। ऊ२३४पा। आ२वा२३४
५र र २ १ १११ १ २ र १ २ १
औहोवा। ए३गिरा२३४५ः॥(२) कुवौहोवा। सास्या
३ १ ३ ५ १र २ १ २
२। प्रदिव्रा२३४जाम्। गोमन्तन्द। स्युहागा१मा२त्।
१ र २ २ ३ ५ १ ३
शचो। हा। औ३हौयि। भा२३४यिरा। पा२ना२३
५र र २ १ ११११
४औहोवा। ए३। वरा२३४५त्(३) ॥ ६ * ॥ [१] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य अष्टादशस्याध्यायस्य प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १४प्र० १अ० ६सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीय-खण्डे—

अथेदंविष्णुरिति षड्चात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

३२उ ३ १२ ३१र २र ३ २
इदंविष्णु र्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम्।
१ २ ३ २
समूढमस्यपांसुले॥ १ *॥

"विष्णुः" त्रिविक्रमावतारधारी "इदं" प्रतीयमानं सर्वं जगदुद्दिश्य "त्रेधा" त्रिभिः प्रकारैः "पदं नि दधे" स्वकीयं पादं प्रक्षिप्तवान्। "अस्य" विष्णोः "पांसुले" धूलि-युक्ते पाद-स्थाने" "समूढम्" इदं सर्वं जगत् सम्यगन्तर्भूतम् [सेयमृग्यास्केनैवं व्याख्याता—"विष्णुः विशतेर्वा व्यश्नोतेर्वा॥ * * *॥ यदिदं तद् विक्रमते विष्णुस्त्रिधा निधत्ते पदं त्रेधा भावाय पृथिव्यामन्तरिक्षे दिवीति शाकपूणिः। समारोहणे विष्णुपदे गयशिरसीत्यौर्णवाभः। समूढमस्य पांसुलेप्यायनेऽन्तरिक्षे पदं न दृश्यते अपि वोपमार्थे स्यात् समूढमस्य पांसुल इव पदं न दृश्यत इति। पांसवः पादैः सूयन्त इति वा पन्नाः शेरत इति वा पंसनीया भवन्तीति वा (निरु० दै० ६, १९)"—इति॥ १॥

---

* छ० आ० ३, १, ३, ९ (१भा० ४६१ पृ०)=छ० वे० १, २, ७,१=य०वे०५, १६।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २३ १र २र ३ १ २ ३ १र २र
त्रीणिपदाविचक्रमेविष्णुर्गोपाअदाभ्यः ।
२ ३ १ २ ३ १ २
अतोधर्म्माणिधारयन् ॥ २ * ॥

"अदाभ्यः" [दभिः "ऋ-हलो ण्यत् (३, १, १२४)"—इति ण्यत्, नञ्-समासः अव्यय-पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (८,२,२)] केनापि हिंसितुमशक्यः "गोपाः" सर्वस्य जगतः रक्षकः "विष्णुः" पृथिव्यादि-स्थानेषु अत एतेषु "त्रीणि" "पदा" पदानि "वि चक्रमे"। किङ्कुर्वन् ? "धर्म्माणि" अग्निहोत्रादीनि "धारयन्" [शपः पित्त्वादनुदात्तत्वम् (३, १, ४) शतुश्च ल-सार्वधातुक-स्वरेण (६, १, १८६) स एव शिष्यते] पोषयन् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
विष्णोःकर्माणिपश्यतयतोव्रतानिपस्पशे ।
१ २ ३१ २ १ २
इन्द्रस्ययुज्यःसखा ॥ २ † ॥

हे ऋत्विगादयः ! "विष्णोः" "कर्माणि" वीर्याणि "पश्यत।" "यतः" यैः कर्मभिः "व्रतानि" अग्निहोत्रादीनि "पस्पशे" सर्वो यजमानः स्पृष्टवान् [स्पस बाधन-स्पर्शनयोः (भ्वा० ७०),

* ऋ० वे० १, २, ७, ३=य० वे० ३४, ४३।

† ऋ० वेद १, २, ७, ४—य० वे० ६, ४—८, ३३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

लिटि द्विर्भावे, "शर्पूर्वाः खयः (७, ४, ६१)"—इति पकारः शिष्यते सकारो लुप्यते, यद्वृत्तयोगादनिघातः (८, १, ६६)] विष्णोरनुग्रहादनुतिष्ठतीत्यर्थः। तादृशः विष्णुः "इन्द्रस्य" "युज्यः" योग्यः [युजेर्बाहुलकात् क्यप् (३, १, १२१), कित्त्वाद् गुणाभावः (१, १, ५), क्यपः पित्त्वात् अनुदात्तत्वम् (३, १, ४), धातु-स्वरः (६, १, १६२)] अनुकूलः सखा भवति विष्णोरिन्द्रानुकूल्यं च "त्वष्टाहत पुत्र इत्यनुवाके "अथवैतर्हि विष्णुरित्यादि बहुना प्रपञ्चेन तैत्तिरीया आमनन्ति] ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी।

१र २र ३ २ ३ १र २र ३ १ २
तद्विष्णोःपरमम्पदꣳसदापश्यन्तिसूरयः।

३ २ ३ १ ३ १ २
दिवीवचक्षुराततम् ॥ ४ * ॥

"सूरयः" विद्वांसः ऋत्विगादयः "विष्णोः" सम्बन्धि "परमम्" उत्कृष्टं तच्छास्त्र-प्रसिद्धं "पदं" स्थानं शास्त्र-दृष्ट्या "सदा" ["सर्वैकान्य (५, ३, १५)"—इति दा-प्रत्ययः, "सर्वस्य सोऽन्यतरस्यान्दि (५, ३, ६)"—इति सर्व-शब्दस्य स-भावः व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम्] सर्वदेत्यर्थः "पश्यन्ति"। तत्र दृष्टान्तः—"दिवि इव" ["ऊड़िदम्प (६, १, १७१)"—इत्यादिना विभक्तेरुदात्तत्वम्, इवेन विभक्त्यलोपः पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वञ्च (२, ४, ७१वा०)"—इति, तदेव शिष्यते] आकाशे यथा "आततम्" [तनोतेः कर्मणि क्तः, "यस्य विभाषा (७, २, १५)"—इति इट्-प्रतिषेधः, "अनु-

* ऋ० वे० १, २, ७, ३ = य० वे० ६, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

दात्तोपदेश (६, ४, ३७)"—इत्यादिना न-लोपः, कृदुत्तरपद-प्रकृतिस्वरत्वे (६, २, १३९) प्राप्ते "गतिरनन्तरः (६, २,४९)" —इति गतेरुदात्तत्वम्] सर्वतः प्रसृतं चक्षुर्विरोधाभावेन विशदं पश्यति तद्वत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी।

१र २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
तद्विप्रासोविपन्युवोजागृवाꣳसःसमिन्धते।

२ ३ १ २३ २३ २
विष्णोर्यत्परमम्पदम् ॥ ५ * ॥

पूर्वोक्तं "विष्णोः" "यत्" "परमं पदम्" अस्ति, "तत्" पदं विप्रासः ["आज्जसेरसुक् (७, १, ५०)] मेधाविनः "समिन्धते" सम्यग् दीपयन्ति। कीदृशः? "विपन्यवः" [स्तुत्यर्थस्य-पनेर्बाहुलक औणादिको यु-प्रत्ययः, तत्र प्रत्ययस्वरः (३, १, ३)] विशेषेण स्तोतारः "जागृवांसः" [जागृ निद्राक्षये (अदा० प०), लिटः क्वसुः, क्रादि-नियमात् प्राप्तस्येटो "वस्वेकाजाद् घसाम् (७, २,६७)"—इति नियमान्निवृत्तिः] शब्दार्थयोः प्रमाद-राहित्येन जागरूका इत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी।

१ २ ३१ २ ३ २३ १ १ ३२
अतोदेवाअवन्तुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे।

३ २उ ३ १ २
पृथिव्याअधिसानवि ॥ ६ † ॥ ५

* ऋ० वे० १, ९, ७, ६ = य० वे० २४, ४४।

† ऋ० वे० १, २, ७, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"विष्णुः" परमेश्वरः पृथिव्याः यस्मात् भूप्र-देशात् "अधिस्नानवि" सम्बन्धिते अधिके देशे स्वर्गादि-लोके "विचक्रमे" विविधं पाद-क्रमणं कृतवान् विशेषेण वर्त्तते यस्मात् पृथिवी-देशात् "नः" अस्मान् "देवाः" विष्णुमुखाः "अवन्तु" पापाच्छत्रो र्वा रचन्तु इत्यर्थः ॥ ६ ॥ ५

२ र र १ १
॥ मार्गीयवोत्तरम्॥ इदंविष्णाऔहोहायि। वायि
२ ५ २र१ ५ १ र २
चक्रा२३४मायि। त्रेधाना२३४यिहायि। दधेपा ३ ४।
३र ४र ५ १ २ ५ २ ३ ५ २१र२
औहोवा। इहा२३४हायि। उङ्वा२३४दाम्। समूढम्।
१ ७र २ ३र ४र ५ १ २ ५ ३र १
आस्यपा९हृ३४। औहोवा। इहा२३४हायि। औहो३१
५र ५ २र र र १ २
२३४। हायि। एहिया६हा ॥(१) त्रीणिपदाऔहोहा
३ ५ २ १ ५ १र र
यि। वायिचक्रा२३४मायि। विष्णुर्गो२३४हा। पाअदा
२ ३र ४र ५ १ २ ५ २ ३ ५
भा३४। औहोवा। इहा२३हायि। उङ्वा२३४याः।
२ १र २ १ ७र २ ३र ४ ५ १ ३ ५
अतोध। र्मोणिधारा३४। औहोवा। इहा२३४हायि।
३र १ ५र ५ २ र
औहो३१२३४। यान्। एहिया६हा ॥(२) विष्णोःक
र र १ १ ३ ५ २१ ५
र्माऔहोहायि। णायिपश्या२३४ता। यतोव्रा२३४हां।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ ३र ४र ५ १ ३ ५ २ ३
तानिपस्था३४ । औहोवा । इहा२३४हायि । उक्‍वार

५ २ १ २ १ ७ २ ३र ४र ५ १ २
३४हायि । इन्द्रस्य । यज्ञियःसा३४ । औहोवा । इहा

५ ३र १ ४र ५ ४
२३४हायि । औ३होइ१२३४ । वा । एहियाईहा । हो

पूई । डा(३) ॥ ७ * ॥ [१] ५

अथ मोषुत्वेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २र ३ १ २ ३२उ ३ १र २र
मोषुत्वावाघतश्चनारे अस्मन्निरीरमन् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १र २र
आरात्ताद्वासधमादन्नआगहीहवासन्नुपश्रुधि ॥१†॥

हे इन्द्र ! "त्वा" त्वां "वाघतश्च न" ऋत्विजोऽप्येते "अस्मद्" अस्मत्तः "आरे" दूरे "मा निरीरमन्" न नितरां रमयन्तु । अतस्त्वम् "आरात्ताद्वा" दूरेऽपि वर्त्तमानः "नः" अस्मदीयं "सधमादं" यज्ञम् "आ गहि" आगच्छ "इह वा" अत्रापि वा "सन्" विद्यमानः "उप श्रुधि" अस्मदीयं स्तोत्रम् उपशृणु ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० १४प्र० १ख० ७सा० ।

† छ० आ० ३, १, ५, १ (१भा० ५८१पृ०)=ऋ० वे० ५, ३, १०, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

३१र २र ३ १ २ ३२उ ३ २ ३२उ ३ १ २
इमेह्नितेब्रह्मकृतःसुतेसचामधौनमक्षआसते।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३२उ ३ १ २
इन्द्रेकामञ्जरितारोवसूयवोरथेनपादमादधुः॥ २ * ॥ ६

हे इन्द्र! "ते" त्वदर्थं "सुते" अभिषुते सोमे "ब्रह्मकृतः" स्तोत्रकृतः† ऋत्विजः "मधौ न" मधुनीव "मक्षः" मक्षिकाः "सचा" सह "आसते" उपविशन्ति। अथ परोक्षस्तुतिः—"वसूयवः" धनकामाः "जरितारः" स्तोतारः "कामम्" इष्टम् "इन्द्रे" "रथे न पादं" रथे पादमिव "आ दधुः" समर्पयन्तीत्यर्थः‡ ॥ २ ॥ ६

अथास्तावीति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३१ २ ३ १र २र
अस्ताविमन्मपूर्व्यम्ब्रह्मेन्द्रायवोचत।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
पूर्व्वीर्ऋतस्यवृहतीरनूषतस्तोतुर्मेधाअसृक्षत ॥ १ ¶ ॥

---

* ऋ० वे० ५, ७, १७, २।

† 'ब्रह्मकृतः—अन्नस्य कर्त्तारः। अथवा ब्रह्म-त्रैविद्यलक्षणं, तस्य कर्त्तारः'—इति वि०।

‡ 'यथा रथवाहिनः पुरुषाः रथस्य पादं चक्रमक्षे आदधुः, अथवा सुयुक्ते रथे आत्मीयं पादं कुर्व्वन् रथमारोहति'—इति वि०।

¶ ऋ० ०६, ४, २१, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स "इन्द्रः" "अस्तावि" अस्मदीयैः स्तोत्रैः ऋत्विग्भिर्वा स्तूयते "इन्द्राय" "पूर्व्यम्" अनादित्वात् पूर्वस्मिन् भवं "मन्म" मननीयं "ब्रह्म" स्तोत्रं वेदं वा "वोचत"। हे ऋत्विजः! यूयं पठत* किञ्च "पूर्वीः" पूर्वकालीनाः "ऋतस्य" यज्ञस्य सम्बन्धिन्यः "बृहतीः" बृहतीच्छन्दस्का बृहत्सामानि वा "अनूषत" स्तुवत पठतेत्यर्थः। "स्तोतुः" मम "मेधाः" एवंविधाः प्रज्ञाविशेषाः "असृचत" ऋत्विग्भिः विसृज्यताम् [यद्वा, ईश्वरेण]॥१॥

अथ द्वितीया ।

२उ ३१२ ३१२ ३ २३ २उ ३१२

समिन्द्रोरायोबृहतीरधूनुत† सङ्क्षोणीसमुसूर्य्यम् ।

२ ३ २ ३ १ २३ १ २ २र ३ २ ३१२

सꣳशुक्रासःशुचयःसङ्गवाशिरःसोमाइन्द्रममन्दिषुः ॥२‡॥७

स "इन्द्रः" "बृहतीः" महान्ति "रायः" धनानि अन्नानि वा "समधूनुत" मां प्रापयत्वित्यर्थः [धूञ् कम्पने (क्र्या० उ०) धातूनामनेकार्थत्वात्]। किञ्च "क्षोणीः" भूमीः "सम्" अधूनुत मां सम्यक् प्रापयन्तु। अपिच "सूर्यम्" सूर्य-सदृशीं दीप्तिं "सम्" अधूनुत। "शुचयः" निर्मलाः "शुक्रासः" शुक्रग्रहाः इन्द्रं "सम् अमन्दिषुः" हर्षयन्ति। किञ्च "गवाशिरः" गोश्रयणाः सहिताः¶ इन्द्रं सममन्दिषु हृष्टवन्त इत्यर्थः॥ २॥ ७

---

* 'पूर्व्यम्—अग्रे भवम्, ब्रह्म—अन्नम्, इन्द्राय वोचत। अथवा'—इत्यादि वि०।

† "अधूनुतः"—इति ऋ० पाठः।

‡ ऋ० वे० ६, ४, २१, ५।

¶ 'गवाशिरः—गो-क्षीरेण संयुक्ताः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ १
॥ सन्तनि ॥ अस्ताद्धाउ। वायिमन्मपू३आउवा२३।

५ १ २ २ २ २ २ १ २ २ १ २ १ २ २ २ ३
वीर३४याम्। ब्रह्मेन्द्रायवोचतपूर्व्यीर्ऋतस्यबृहतीरनूषता

१ १ १ १ १ २ १ २ २
२३४५। स्तोतूर्द्धाउ। मायिधाअसा३१उवा२३। द्धा

५ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ २
२३४ता। स्तोतुर्मेधाअसृक्षतसमिन्द्रोरायोबृहतीरधूनु

३ १ १ १ १ १ २ १ २ १
ता२३४५। सङ्गोद्धाउ। णायिसमुद्र३आउवा २ ३।

५ १ २ २ १ २ २ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २
री२३४याम् ॥(२) सङ्गोणीसमुद्र्यंꣳसꣳशुक्रास:शुचय:

१ २ २ ३ १ १ १ १ १ २ .२ १ २
सङ्गवाशिरा२३४५:। सोमाद्धाउ। आयिन्द्रममा३१उ

५
वा२३। दो२३४षू:(३) ॥ १० * ॥ [१] ७

अथेन्द्रायसोमपातवेइति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ १ ३ १ २ १ ३ १२ २२
इन्द्रायसोमपातवेवृत्रघ्नेपरिषिच्यसे।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
नरेचदक्षिणावतेवीरायसदनासदे ॥ १ † ॥

---

* ऊ० गा० १४प्र० २ख० १०सा० ।

† अथर्ववे ५, २, १८, २ (४भा० ३५१पृ०) = ऋ० वे० ७, ४, २४, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "सोम!" "वृत्रघ्ने" वृत्रस्य हन्त्रे इन्द्राय [षष्ठ्यर्थे चतुर्थी (२, ३, ६२वा०)] इन्द्रस्य "पातवे" पानार्थं* "परि षिच्यसे" परितः पात्रेषु सिच्यसे वसतीवरीभिर्वा। किञ्च "दक्षिणावते" ऋत्विग्भ्यो दक्षिणा-दानेन तद्वते, "वीराय" वीर्य्य-युक्तायेन्द्रार्थं हवींषि दातुं "सदनासदे" यज्ञ-गृहे सीदते, "नरे" मनुष्याय† यजमानाय तस्मै फल-प्रदानार्थं परिषिच्यसे॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

तꣳसखायःपुरूरुचंवयंयूयञ्च‡सूरयः।

३ २ ३ १ २ ३ ० ३ १ २

अश्यामवाजगन्ध्यꣳसनेमवाजपस्त्यम्॥ २¶॥

हे "सखायः" स्तोतारः "सूरयः" प्रज्ञावन्तः "यूयं वयञ्च" यजमानाः "पुरूरुचं" बहु-दीप्तिं "वाजगन्ध्यं" बल-कर-साधु-गन्धोपेतं तत्र भवं सोमम् "अश्याम" अश्नीम पिबेम। किञ्च "वाजपस्त्यम्"§ अन्न-युक्त-गृह-सहितम्" [यद्वा, बलकरं सोमं "सनेम" सम्भजेमहि सोमेन बलान्न-गृहादीनि भवन्तीत्यर्थः॥२॥

---

* विवरण-नये तु 'सोमपातवे'—इति समास-निष्पन्नमेकं पद मत एवोक्तम् 'सोमपातवे—सोम-पानार्थम्'- इति।

† विवरण-मते नरे इत्यपि इन्द्रायेत्यस्य विशेषणम् तत एवाह—'नरे—नराकाराय'—इति।

‡ "पुरोरुचं यूयं वयञ्च"—इति ऋ० पाठः।

¶ ऋ० वे० ७, ४, २४, ५।

§ 'वाजपस्त्यम्—पान-संयुक्तं गृहम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २ ३ १र २र
परित्यꣳहर्यतꣳहरिम्० ॥ ३ * ॥ ८

—तृतीयमृक् पूर्वमेव [छ० आ० ६, २, १, ८ (२ भा० १६७ पृ०) = उ० आ० ५, २, १८, १ (२भा० २५०पृ०)] व्याख्याता ॥ ३ ॥ ८

४ ३ ४ २ ४र ५
॥ यज्ञायज्ञीये द्वे ॥ इन्द्राऽ५य । सोऽ३माऽ३पातावा
१ र २ १ २ २ १ १
यि । वार्च्छेपा । रीऽ३षायिच्याऽ३सायि । नरे२च ।
२ १ १ २ १ र
दत्तार३यिणा । ऊम्मायि । वाऽ३तायि । वायिरायसद
३ २ १ २ १र र र
नाऽ२सदाउ ॥(१) दायिताम् । सखायः पुरूरुचंवयंयू
२ १ २ २ १ १ र २
याम् । चाऽ३ह्वराऽ३याः । अम्या२म । वाजाऽ२३गा ।
१ २ २ १ र र ३ २
ऊम्मायि । धाऽ३याम् । सानेमवाजपा२स्तियाउ ॥ (२)
१ २ १ २ १ २ २
याम्पा । रित्यꣳहर्य्यतꣳहरिम्बभ्रुम्पुना । तीऽ३वारेऽ३णा ।
१र १र २ १ २ २
योदे२वान् । विश्वाꣳ२३आ । ऊम्मायि । पाऽ३रायि ।
१ र ३ २
मादेनसद्वगाऽ२च्छताउ(३) ॥ २१ † ॥ [१] ८

* छ० आ० ६, २, १, ८ (१भा० १६७पृ०) = ऊ० आ० ५, २, १८, १ (२ भा० २५० पृ०) = ऋ० वे० ७, ४, २४, १।

† ऊ० गा० १४प्र० २ख० २१मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ कस्तमिन्द्रेति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१र २र
कस्तमिन्द्रत्वावसो० ॥ १ * ॥

—इत्यृचः प्रतीकम्, तस्यादितो व्याख्यानमन्यत्र द्रष्टव्यम् ॥१॥

अथ द्वितीया।

३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ १र २र
मघोनस्मवृत्रहत्येषुचोदययेददतिप्रियावसु।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ १ २
तवप्रणीतीहर्यश्वसूरिभिर्विश्वातरेमदुरिता ॥ २† ॥ ९

हे इन्द्र! "मघोनः" धनवतः "तव" त्वदर्थं "प्रिया" प्रियाणि "वसु" वसूनि हविर्लक्षणानि धनानि "ये" जनाः "ददति" प्रयच्छन्ति तान् जनान् "वृत्रहत्येषु" यज्ञेषु सङ्ग्रामेषु वा‡ "चोदय" प्रेरय। हे "हर्यश्व" हरि-नामकाश्ववन्निन्द्र! तव "प्रणीती" प्रणीत्या प्रणयनेन¶ "सूरिभिः" स्तोतृभिः पुत्रादिभिः सार्द्धम् "विश्वा" विश्वानि "दुरिता" दुरितानि "तरेम" तीर्णा भवेम ॥ २ ॥ ९

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

---

* छ० आ० २, २, ४, ८ (१भा० ५७४पृ०)=ऋ० वे० ५, ३, १९, ३।

† ऋ० वे० ५, ३, १९, ४।

‡ 'वृत्रहत्येषु—शत्रुवधेषु'—इति वि०।

¶ 'प्रणीती—प्रकर्षेण कर्मणां नेता'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीय-खण्डे —

एदुमधोरिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ १
एदुमधोर्मदिन्तरꣳसिञ्चाध्वर्यो अन्धसः।
१ २उ ३१र २र ३ १ २
एवाहिवीरस्तवतेसदावृधः॥ १ *॥

हे "अध्वर्यो" अध्वरस्य नेतः! ऋत्विक्! "मधोः" मदकरस्य "अन्धसः" सोम-लक्षणस्यान्नस्य "मदिन्तरम्" अत्यर्थं मादयितृ-तमं सोमरसमेव "आ सिञ्च" इन्द्रार्थमाभिमुख्येन क्षर। "इत्" "उ" [—इत्यवधारणे]। "वीरः" "समर्थः सदावृधः" सर्वदा हविर्भिर्वर्द्धनीयः [यद्वा, सर्वदा स्व-बलस्य वर्द्धकः] अयम् "एव" इन्द्रः "स्तवते हि" स्तोत्र-शस्त्रादिभिः स्तूयते खलु। अतः कार-णात् स्तुतायेन्द्राय सोमो दातव्य इति शेषः। तस्मादासिञ्चेति पूर्वेण सम्बन्धः॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रस्थातर्हरीणान्नकिष्टे पूर्व्यस्तुतिम्।
१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
उदानꣳशशवसानभन्दना॥ २ †॥

---

* ऋ० खा० ४, २, ५, ५ (१भा० ७९२पृ०)=ऋ० वे० ६, २, १८, २।

† ऋ० वे० ६, १, १८, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "हरीणां स्थातः" हरि-नामकानामश्वानामधिष्ठातः! [यद्वा, हरि-नामकैरश्वैः प्रापयितः!] "इन्द्र!" "ते" त्वदीयां "पूर्व्यस्तुतिं" पूर्व्यैश्चिरन्तनैर्ऋषिभिः कृतां स्तुतिम् [उपलक्षणम्] इदानीन्तनैः क्रियमाणमपि स्तुतिं "न किः" न कश्चित् "शवसा" बलेन "उदानंश" सम्यग् व्याप्नोति [अशू व्याप्तौ (स्वा० आ०) अस्माल्लिटि "अश्नोतश्च (७, ४, ७२)"—इति नुट्, छान्दसो द्वितीयो नुड़ागमः] कश्चिन्नातिक्रामतीत्यर्थः। किञ्च "भन्दना" सर्वः प्रार्थनीयत्वात् पूजनीयेन धनेन स्तुत्या वा* त्वदीयां स्तुतिं न कश्चिदतिक्रामति, त्वत्तो बलवान् धनी स्तुत्यो वा अन्यो नास्तीत्यर्थः॥ २॥

अथ तृतीया।

२ ३ १ २ ३१ ३ १ २ ३ १ २
तंवोवाजानाम्पतिमहूमहिश्रवस्यवः।
१ २ ३ १ २ ३ १ २
अप्रायुभिर्यज्ञेभिर्वावृधेन्यम्॥ ३ †॥ १०

"अप्रायुभिः" कर्मसु अप्रमाद्यन्मनुष्ययुक्तैः अथवा अप्रमत्ता एकत्र स्थित्वैव कर्म्म कुर्वन्ति कर्म प्रारभ्य नान्यं देशं गच्छती-त्यर्थः‡। एवंविध-मनुष्य-युक्तैः "यज्ञेभिः" यज्ञैः एतादृश-मनुष्यै-र्यज्ञैश्च "वावृधेन्यम्" वर्द्धनीयं "वाजानाम्" अन्नानां "पतिं" स्वामिनं "वः" यष्टृ-यष्टव्य-सम्बन्धेन युष्मदीयं "तं" तादृशम्

* 'भन्दना—वीर्येण'—इति वि०।

† ऋ० वे० ६, २, १८, ३।

‡ 'अप्रायुभिः—अप्रयत्न-पूर्वैभिः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इन्द्रम् "अवस्यव:" वयमन्नकामा: सन्त: "अह्वमहि" आह्वयाम: [ह्वयतेर्लुङि बहुलञ्छन्दसि (६, १, ३४)—इति सम्प्रसारणम् ॥ ३ ॥ १०

३ ४ १ ४ ५
॥ वामदेव्यम् ॥ एऽ५इ। मर्धो३ म्र्मा ३ दिन्तराम्।
१ र र र२र१ २ र
म। सायि। चाध्वर्य्योँअन्धसएवाहि। वा। औ३हो
२ १ २ ३र२ १ १
हायि रस्ता२३वतायि। सदौहो३। ऊम्मा२। वाऽ२
२ ३ र ४ २ ४र ५
ई३५हायि ॥(१) आऽ५यिन्द्र। स्थाता२हा३रीणाम्।
१ रर २र १ २ र २ १
ना। किष्टेपूर्व्यस्तुतिमुदा। ना। औ३होहायि। स
२ ३ र २ १ १ २
सा२३वसा। नभौहो३। ऊम्मा२। दाऽ२नो ३ ५ हा
३ ० र ४ २ ४ ५ १ र
यि ॥(२) ताऽ५व:। वाजा३ना३म्पतायिम्। आ। हूम
र २र१ र २ १
हिश्रवस्यवोप्रायु। भायि:। औ२३होहायि। यज्ञा२३
२ ३र २ १ १ २
यिभिर्वा। वृधौहो३। ऊम्मा२। न्याऽ२मो ५ हा
यि(३) ॥ ६ * ॥ [१] १०

---

* ऊ० गा० ११प्र० २च० ६गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तङ्गूर्धयेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३क २र   ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तङ्गूर्धयास्वर्णरन्देवासोदेवमरतिन्दधन्विरे ।

३   २ ३ १ २
देवत्राहव्यमूहिषे ॥ १ * ॥

हे स्तोतः ! "तं" प्रसिद्धमग्निं "गूर्धय" स्तुहि [गूर्धयतिः स्तुतिकर्मा (निघ० ३,१४,५) कीदृशम् ? "स्वर्णरं" सर्वस्य नेतारं [सर्वैर्यजमानैः नेतव्यं वा, अथवा स्वर्गं प्रति हविषां नेतारं] "देवासः" दीव्यन्ति स्तुवन्तीति देवा ऋत्विजः "देवं" दानादि-गुण-युक्तम् "अरतिम्" अर्यं स्वामिनं [यद्वा, अभि प्राप्तव्यं द्रव्यं] "दधन्विरे" [धन्वन्ति गच्छन्ति स्तुत्यादिभिः प्राप्नुवन्ति, धवि गत्यर्थः (भ्वा० प०)] अथ प्रत्यक्षस्तुतिः—"देवत्रा" देवेषु मध्ये [यद्वा, "देव-मनुष्य (५,४,१०वा०)"—इत्यादिना द्वितीयार्थे त्रा-प्रत्ययः देवानित्यर्थः] "हव्यं" पुरोडाशादि-लक्षणं हविः "आ" आभिमुख्येन "ऊहिषे" हे अग्ने ! अभितो वा प्रापयसि [वहे र्लिटि यजादित्वात् सम्प्रसारणम्] ।

"ऊहिषे"—"ऊहिरे"—इति पाठौ ॥ १ ॥

* छ० आ० २,१,२,१ (१भा० २७८पृ०) = ऋ० वे० ६,१,१९,१ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
विभूतरातिंविप्रचित्रशोचषमग्निमीडिष्वयन्तुरम् ।
३ १र   २र   ३   २ २   ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अस्यमेधस्यसोम्यस्यसोभरेप्रेमध्वरायपूर्व्यम् ॥२*॥११

ऋषिरात्मानं सम्बोध्य प्रेरयति— हे "विप्र" मेधाविन्! "सोभरे" एतत्सञ्ज्ञक! ऋषे! "अध्वराय" यागार्थम् "ईम्" अग्निं "प्रेडिष्व" प्रकर्षेण स्तुहि। कीदृगम्? "विभूतरातिं" व्याप्तधनं प्रभूतदानं वा, "चित्रशोचिषं" चायनीय-तेजस्कं विचित्र-दीप्तिकं वा "सोमस्य" सोम-साध्यस्य "अस्य मेधस्य" "यन्तुरं" नियन्तारं† "पूर्व्यं" चिरन्तनमिति ॥ २ ॥ ११

५ ४   २   ४   ५   ४   ५   २र १र र
॥ सौभरम् ॥ तङ्गूऽइर्द्वाऽइयाऽसुवर्णरोवा। देवासो
र   १   ७   १   ३   ५   २र
देवमरा२तायिन्दधार२३। हो। न्वा२३४यिरायि। दे
१र   ऽ   २   १   ३   ५र र
वत्राह्व। व्यमू३ह्वा ३। हा२यिषा २ ३ ४ औहोवा ॥(१)
५र ४   २   ४   ५र   ४ ५   १ र र   १   ७
देवा३त्रा३हव्यमूहिषोवा। विभूतरतिविप्रा२चायित्र
१   ३   ५   १ र   ऽ
शो२३। हो। चा२३४यिषाम्। अग्निमीडि। ष्वया३

---

* ऋ० वे० ६, १, ६८, ७।

† 'यन्तुरं – गमन-शीलम्' – इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ ३ ५र र ५ ४ २ ४
च्चा३यि। तूरा२३४औहोवा॥(२) अग्ना३यिमा३यिडि

५ ४ ५ १ र र १ ७ १ ३
घ्वयन्तुरोवा। अस्वमेधस्यसोमा२यास्यसो२३। हो। भा

५ १र र ऽ २ १ ३ ५र
२३४रायि। प्रेमध्वरा। यपू३च्चा३। वा२या२३४औ

र २ १ १ १ १
होवा। ऊ२३४५(३)॥ १८*॥ [१] ११

अथासोमस्वानइति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ १ ३ १र २र ३ १र १र ३ १ २
आसोमस्वानोअद्रिभिस्तिरोवाराण्यव्यया।

२ ३ २ ३ २ ३क २र ३ १ २ २ ३ १ २
जनोनपुरिचम्वोर्विशद्धरिःसदोवनेषुदध्रिषे॥१‡॥

हे "सोम!" "अद्रिभिः" ग्रावभिः "स्वानः" अभिषूयमाणः त्वम् "अव्यया" अविमयानि "वाराणि" वालानि दशापवित्राणि "तिरः" कुर्वन् व्यवधायकानि कुर्वाणः सन् "आ" पवस इति शेषः। "हरिः" हरित-वर्णः स सोमः "चम्वोः" अधिषवण-फलकयोः "विशत्" प्रविशति। तत्र दृष्टान्तः—"जनो न" यथा जनः

---

* ऊ० गा० १६प्र० १ख० १८गा०।

† 'ईम्—इति पदपूरणः'—इति वि०।

‡ ऋ० शा० ६, १, ३, ३ (१भा० ८४पृ०)=ऋ० ९० ७, ५, १२, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"पुरि" पुरे प्रविशति स त्वञ्च तेषु काष्ठ-निर्मितेषु पात्रेषु वसतीवरीषु वा "सदः" स्थानं "दधिषे" करोषि।

"दधिषे"—"दधिषः"—इति पाठौ॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २   ३ १र   १र   ३क २र ३ २उ   ३ १ २ ३ २
समामृजे तिरो अण्वानि मेष्यो मीढ्वान्त्सप्तिर्न वाजयुः।
२ २ ३ १ २   ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अनुमाद्यः पवमानो मनीषिभिः सोमो विप्रेभिर्ऋक्वभिः*॥२†॥१२

"वाजयुः" अन्न-कामः "अण्वानि" अणूनि सूक्ष्माणि "मेष्यः" मेष्याणि अवेः रोमाणि चित्राणि "तिरः" कुर्वन् "सः" सोमः "मामृजे" परिशोध्यते अलङ्क्रियते वा। तत्र दृष्टान्तः—"मीढ्वान् सेचन-समर्थः "सप्तिः न" अश्वइव, अश्वो यथा सङ्ग्रामेऽलङ्क्रियते तद्वत्। कीदृशः? "अनुमाद्यः" अनुमोदनीयः सर्वैः "पवमानः" मनीषिभिर्ऋत्विग्भिः पूयमानः, तथा "ऋक्वभि" ["छन्दसि वनिपौ (५, २, १२२ वा०)"—इति वनिप्] स्तुतिमद्भिर्विप्रैर्मेधाविभिः अभिष्टुतः मृज्यते॥ २॥ १२

अथ वयमेनमिदाह्य इति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

३ १ २   ३ १र   १र   ३ २ ३ १ २
वयमेनमिदा ह्योपीपेमेह वज्रिणम्।
१ २   ३ १र   १र   ३ २ ३ २ ३ १ २   ३ २
तस्मा उ अद्य सवने सुतम्भरा नूनम्भूषत श्रुते॥ १ ‡॥

---

* "ऋक्विभिः"--इति मू० पाठः।   † ऋ० वे० ७, ४, १४, १।

‡ छ० आ० २, १, ३, १० (१भा० ५६०पृ०) = ऋ० वे० ६, ४, ४८ (२१), ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"वयं" यजमानाः "एनम्" इन्द्रं "वज्रिणं" "इदा" इदानीं "ह्यः" अतीतेऽह्नि "इह" अत्र अहर्गणे "अपीपेम" आप्याययाम सोमेन "तस्मात" तस्मै एव "अद्य" अत्र सवने सङ्ग्रामार्थं [सुपां सुलुगित्यादिना शे-आदेशः] "सुतम्" अभिषुतं सोमं "भर" आहर "नूनम्" इदानीं "श्रुते" स्तोत्रे श्रुते सति "आ भूषत" आभवन्नध्वर्य्यादीनागच्छतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

वृकश्चिदस्यवारणउरामथिरावयुनेषुभूषति।

१उ २ १ २ २ १उ २ २ २ १ २ १ २ २ २

सेमन्नस्तोमञ्जुजुषाणआगहीन्द्रप्रचित्रयाधिया ॥२*॥१२

"वृकश्चित्" स्तेनोऽपि† "वारणः" वारयिता सर्वस्य‡ सन्नपि "उरामथिः" शत्रूणां मार्गं गच्छतां मथिता¶ सन्नपि "अस्य" इन्द्रस्य "वयुनेषु" मार्गेषु प्रज्ञानेषु वा§ "आ भूषति" आनुकूल्यमेव भजते [अतीव हिंस्रोऽपीन्द्रस्यानुकूलो भवतीत्यर्थः। यद्वा, अस्येति कर्मणि षष्ठी (२, १, ८५) अमुमिन्द्रम् उक्तरूपः क्रूरेषु वयुनेषु स्तोत्रेष्वाभूषति]। हे इन्द्र! स त्वमिमं "नः" अस्मदीयं सोमं स्तोत्रं च "जुजुषाणः" प्रीयमाणः सेवमानः

* ऋ० वे० ६, ४, ४८ (९१), ३।

† 'चित्—इति पदपूरणः। वृकः—मांसाशी अरण्य-निवासी'—इति वि०।

‡ 'वारणो हस्ती'—इति वि०।

¶ 'उरसाध्वरं करोति—उरामथिः'—इति वि०।

§ 'वयुनेषु—जन्मसु'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सन् "चित्रया" चायनीयया नानाविध-फलरूपया "धिया" युक्त: सन् "प्रागहि" आगच्छ ॥ २ ॥ १३

४ ३ ४र ५ र ३ १ २ ५ ४
॥ वासिष्ठम् ॥ वयमेनमिदा । ह्यियाओ२३वा । इ

५ २ १ १ र र र ७ १
याह्वायि । ऊवेहो२यि । अपीपेमे॒हावज्रिणा२म् । त

र ७ ५ २ र १र
स्माउवद्यसवनायि । स्तभ्मारा२ । ई३या । आनूना

५ २ १ ३र ४र ३ ४र ५
२३४म्भ । षताअ्रू२३४५ता६५६यि ॥(१) आनूनभूषत ।

१ २ १ ५ ४ ५ २ १ १र र
अुताओ२३४वा । इयाह्वायि । ऊवेह्वो२यि । आनून

र २ १ र २
भूषताअ्रू१ता२यि । इक्श्विदस्यवारण: । उरामा१थी

५ १ र १ ५ २ १र
२: । ई३या । आवयू२३४ना । षुभूषा२३४५ता६५६

१र ४ ३४र ५ र ३ २र ३ ५ ४ ५
यि ॥(२) आवयुनेषुभू । षताओ२३४वा । इयाह्वायि ।

२ १ १र र २ १र र
ऊवहो२यि । आवयुनेषुभूषा१ता२यि । सेमन्नस्तोमञ्जु

र १ ५ २ १ ५
जुषा । णआगा१ह्वो२ । ई३या । इन्द्रप्रा२३४चायि ।

१ १र २ १ १ १ १ १
चयाधा२३४५या६५६ । अवा३सा२३४५यि(१) ॥ ५ ॥[१'१३

* ऊ० गा० १६प्र० २अ० ५गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथेन्द्राग्नीरोचनेति त्यृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ २ ३ १उ ३ १ २
इन्द्राग्नीरोचनादिवःपरिवाजेषुभूषथः।

१ २ ३ २ ३क २र
तद्वाञ्चेतिप्रवीर्य्यम् ॥ १ * ॥

हे "इन्द्राग्नी!" "दिवः रोचना" स्वर्गस्य रोचकौ युवां "वाजेषु" सङ्ग्रामेषु "परि भूषथः" परितः सर्वतः अलङ्कृतौ भवथः। शत्रून् पराजित्य सर्वतो विजयमानौ वर्त्तेथे। "वां" युवयोः "वीर्य्यं" सामर्थ्यमेव "तत्" तादृशं सङ्ग्राम-विजयं "प्रचेति" प्रकर्षेण ज्ञापयति [यद्वा, युवां "वाजेषु" सङ्ग्रामेषु भूषथः शत्रून् परिभवथः। शेषं पूर्ववत् ॥ १ ॥

अथ

१ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीअपसस्परि० ॥ २ † ॥

—इति द्वितीया,

अथ

१ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीतविषाणिवां० ॥ ३ ‡ ॥ १४

—इति तृतीया। तयोर्ऋचोः प्रतीके। तयोर्व्याख्यानमन्यत्र द्रष्टव्यम् ॥ २, ३ ॥ १४

---

* ऋ० वे० ३, १, १२, ५।

† अथर्व ७, ३, २, ३ (५भा० ९४पृ०) = ऋ० वे० ३, १, १२, ४।

‡ अथर्व ७, ३, २, ४ (५भा० ९४पृ०) = ऋ० वे० ३, १, १२, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ कईंवेदेति तृचात्मकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमाया:—

१ २ ३१र ३र
कईं वेदसुतेसचा० ॥ १ * ॥

—इति ऋचः प्रतीकम्। तस्यादितो व्याख्यान मन्यत्र द्रष्टव्यम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ २ ३१र २र३१ २३२ ३१२
दानामृगोनवारणःपुरुत्राचरथन्दधे।
१ २ ३ १२३२ ३१२ ३१ २३१२
नकिष्ट्वानियमदासुतेगमोमहाँश्चरस्योजसा ॥ २ † ॥

"मृगः" शत्रूणामन्वेषकः "वारणः" गजः "दाना" मद-जालानीव‡ "पुरुत्रा" बहुषु यज्ञेषु च "रथं" चरण-शीलं "मदं" "दधे" इन्द्रो धारयति। अथ प्रत्यक्षस्तुतिः— हे इन्द्र! "त्वा" त्वां "न किः" नियमत" न कश्चिन्नियच्छति "सुते" अभि-षुते सोमे "आ गम" आगच्छ। "महान्" पूज्यः "नः" त्वम् "ओजसा" बलेन सर्वतश्चरसि गच्छसि ॥ २ ॥

---

* छ० आ० ४, १, १, ५ (१भा० ६०१पृ०)=ऋ० वे० ६, ३, ८, ३।

† ऋ० वे० ६, ३, ८, ३।

‡ 'दानामृगोनवारणः—* * * मदश्रावी वारणः * * * यथा वारणः अनि-वार्य्य एवं त्वम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

२ ३ १र २र ३ १र २र ३ १ २
यउग्रःसन्ननिष्टृतःस्थिरोरणायसꣳस्कृतः।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ १ २
यदिस्तोतुर्मघवाश्टणवद्धवन्नेन्द्रोयोषत्यागमत्॥२*॥१५

"यः" "उग्रः" उद्गीर्णबलः ओजस्वी वा "सन्" भवन् "अनिष्टृतः" शत्रुभिरविस्तीर्णः "स्थिरः" चलः "रणाय" युद्धाय "संस्कृतः"† शस्त्रैरलङ्कृतः सोमैर्वा संस्कृतः सः "इन्द्रः" "मघवान्" धनवान् "यदि" "स्तोतुः"‡ "हवम्" आह्वानं "शृणवन्" शृणोति तर्ह्यन्यत्र "न योषति" न गच्छति किन्तु "आ गमत्" तत्रैवागच्छति ॥ २ ॥ १५

२ र र १ २ १
॥ वात्रम्॥ कईंवेदा। सुतायिसा१चा२। पिब

२ १ र २
न्तंवद्वायो१दाधा२यि। अयंयःपुरोविभिनत्त्यो१जा

१र २ १ ३ ५र र ३
सा२। मन्दाना२३ःशौ३। प्रा२या२३४औहोवा। धा

५ २र र १ २ १
धा२२४साः॥(१) दानामृगः। नवारा१णा२ः। पुरु

र २ १ र र २
त्राचरथान्दा१धा२यि। नकिष्टानियमदासुतायिगा१मा

---

* ऋ० वे० ६, ३, ८, ५।

† 'संस्कृतः—संरब्धः'—इति वि०।

‡ 'स्तोतुः—उद्गातुः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ १ ३ ५र र ३
२ः। मह्वा७ँस्वा२रा३। सा२ओ२३४औहोवा। जा२
५ २ १ २ १ र
३४सा ॥(२) यउग्रःसान्। अनायिष्टा१र्त्ता२ः। स्थिरो
र २ १ र र २
रणायसा७ँस्का१र्त्ता२ः। यदिस्तोतुर्म्मघवाश्शृणवाद्धा१वा
र १ २ १ ३ ५र र ३
२म्। नेन्द्रोयो२३षा३। त्या२आ२३४औहोवा। गा
५
२३४मात्(३) ॥ २० * ॥ [१]

५ र २ ४ ५र ४ ५ १
॥ आष्कारणिधनम् ॥ कई२वे३दसुऽतेसचा। पायि
२ १ २ १ २ १ २र
बन्तङ्कत्। वयो२३दधाउ। वा३२। अयय:पू। रो
३ २ १ २ १र ५ १ २ १ २
विभिना। तियोजा२३४सा। मा२३न्दा। नःशिप्रि।
१ ५ र २ ४र ५र ४ ५ १
यन्धा२३४५त्मा६५६ः ॥(१) दानामा३र्गोनवारणा। पूरु
२र १ २ १ २ १ २ ३
त्राच। रथा२३न्दधाउ। वा३२। नकिष्टुवा। निय
२ १ २ १र ५ १ २ १ २ १र
मदा। सुतेगा२३४माः। मा२३हान्। चरसि। ओ
५ २ ४ ५ ४ ५ १
जा२३४५सा६५६ ॥(२) यउग्रा३ःसन्ननिष्टृताः। स्थायि

---

* ऊ० गा० १६प्र० २ख० २०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र२र १ २ १ २र १
रोरणा। यसा२३ऌस्कृताउ। वा३२। यदिस्तोतूः।
२ १ २र१ २ १ ५ १ ० २ १र २
मघवाशा। णवद्वा२३४वाम्। ने२३द्रो। योषति।
१र २ १ १ १ १
आगा२३४५माई५६त्। आ२३४५ष(३)॥ ८ *॥ [२] १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः॥ ३॥

अथ चतुर्थ-खण्डे—

पवमाना असृचतेति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
पवमाना असृक्षतसोमाःशुक्रासइन्दवः।
३ १र २र ३ १ २
अभिविश्वानिकाव्या॥ १ †॥

"शुक्रासः" उज्ज्वलाः‡ "इन्दवः" दीप्ताः "पवमानाः" पूयमानाः सोमाः "विश्वा" विश्वानि "काव्या" काव्यानि स्तोत्राणि "असृचत" ऋत्विग्भिरभितः सृज्यन्ते॥ १॥

---

* ऊ० गा० १८प्र० २ख० ९सा०।

† ऋ० वे० ७, १, ३४, ५।

‡ 'शुक्रासः—तृतीय-सवने सोमाः शुक्रा भवन्ति'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१२ ३२उ ३ १ २
पवमानादिवस्पर्य्यन्तरिक्षादसृक्षत ।
३ २उ ३ १ २
पृथिव्याअधिसानवि ॥ २ * ॥

"पवमानाः" पूयमानाः सोमाः "दिवः" द्युलोकादन्तरिक्षाच्च "पृथिव्याः" भूम्याः "अधि सानवि" समुच्छ्रिते देशे देवयजने "पर्यसृक्षत" सृज्यन्ते† ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ३ १ १ २ १ २ ३ १ २
पवमानासआशवःशुभ्राअसृग्रमिन्दवः ।
२ ३ २ ३ २ ३ १ २
घ्नन्तोविश्वाअपद्विषः ॥ ३ ‡ ॥ १६

"आशवः" शीघ्राः "शुभ्राः" शोभनाः "पवमानासः" पवमानाः "इन्दवः" दीप्ताः सोमाः "विश्वाः" सर्वान् "द्विषः" द्वेष्टॄन् शत्रून् "अप घ्नन्तः" मारयन्तः "असृग्रम्" सृज्यन्ते ॥ ३ ॥ १६

---

* ऋ० वे० ७, १, ३५, १ ।

† 'दिवस्परि—'दिवः' द्युलोकस्य उपरि अन्तरिक्षात् 'असृक्षत'। 'पृथिव्या अधि' अभ्युपरिभावेन चरत 'सानवि' पर्वत-सानवि गिरि-मस्तके'—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ३५, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तोशाहवृत्रहणेति त्र्यचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३१ २   ३ १ ३ १ २
तोशाद्वृत्रहणाहुवेसजित्वानापराजिता ।
३ १ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीवाजसातमा ॥ १ * ॥

"तोशा"† शत्रूणां बाधकौ "वृत्रहणा" वृत्रस्य पापस्य हन्तारौ "सजित्वाना" जेतारौ परस्परापेचया जयशीलौ "अपराजिता" केनाप्यतिरस्कृतौ "वाजसातमा" अन्नस्य अतिशयेन दातारौ "इन्द्राग्नी" युवां "हुवे" इह कर्मणि सोमपानार्थमहमाह्वयामि ॥ १ ॥

अथ

१ २ ३ १ २
प्रवामर्चन्त्युक्थिनः० ॥ २ ‡ ॥

—इति द्वितीया,

अथ

१ २ ३ १र २र
इन्द्राग्नीनवतिम्पुरः० ॥ ३ ¶ ॥ १७

—इति तृतीया, इत्येतयोः प्रतीके । तयोरादितो व्याख्यानमन्यत्रापि द्रष्टव्यम् ॥ २ । ३ ॥ १७

* ऋ० वे० ३, १, ११, ४ ।

† 'तोशा—तुश्री दीप्तौ'—इति वि० ।

‡ अत्रैव ७, ३, २, १ (५भा० ९३पृ०)=ऋ० वे० ३, १, ११, ५ ।

¶ अत्रैव ७, ३, २, २ (५भा० ९३पृ०)=ऋ० वे० ३, १, ११, ६ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथोपत्वारण्वमन्दृशमिति त्वचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१२ ३ १२ ३ १ २
उपत्वारण्वसन्दृशम्प्रयस्वन्तःसहस्कृत।
१२ ३ २ ३ १ २
अग्नेसस्दृज्महेगिरः॥ १ *॥

हे "सहस्कृत" सहसा बलेनोत्पन्न! "प्रयस्वन्तः"† हविर्लक्षणान्नवन्तो वयं "रण्व-सन्दृशं" रमणीयं सन्दर्शनम् स्तोतव्यं सन्दर्शनं वा "त्वा" त्वाम् "उप" प्रति "गिरः" स्तुतीः "सस्दृज्महे" विसृजाम उच्चारयामइत्यर्थः॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
उपच्छायामिवघृणेरगन्मशर्मतेवयम्।
२ ३ १ २
अग्नेहिरण्यसन्दृशः॥ २ ‡॥

हे "अग्ने!" "हिरण्यसन्दृशः" हिरण्यवद्रमणीय-तेजसः हिरण्यवद्रोचमान- तेजसो वा "घृणेः" दीप्तस्य "ते" तव "शर्म" शरणम् आश्रयणं सुखं वा "उप अगन्म" उपगच्छामः। तत्र दृष्टान्तः—"छायामिव" यथा सुसन्तप्तश्छायामुपागच्छन्ति तद्वत्॥ २॥

---

* ऋ० वे० ५, ५, २८, २।

† 'प्रयस्वतः—प्रकर्षेण स्वतः संस्कृत बलस्य कर्त्तुः'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ४, ५, १८, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २　३ २ ३ १ २ ३ १र　२र
यउग्रइवशर्य्यहातिग्मशृङ्गोनवꣳसगः ।
२ ३ १ २ ३ १ २
अग्नेपुरोरुरोजिथ ॥ ३ * ॥ १८

"यः" अग्निः "उग्रइव" उद्गूर्ण-बलः "धन्वीव" "शर्य्यहा" शर्य्यैर्बलैः शत्रूणां हन्ता† "तिग्मशृङ्गो न वंसगः" तीक्ष्णशृङ्गो नवनीत-गतिर्वृषभइव‡ । हे अग्ने ! स त्वं "पुरः" आसुरीस्तिस्रः पुरीः "रुरोजिथ" भग्नवानसि ["रुद्रो वा एषः यदग्निः" —इति श्रुतेः, रुद्र-कृतमपि त्रिपुर-दहनमग्नि-कृतमेवेत्यग्निः स्तूयते । यद्वा, त्रिपुर-दहन-साधन-भूते वाणे अग्नेरनीकत्वेनावस्थानादग्निः पुराणि भग्नवानित्युच्यते । "देवासुरा-वा एषु लोकेषु समयजन्त"—इत्यादिकं ब्राह्मणमत्रानुसन्धेयम् ॥ ३ ॥ १८

अथ ऋतावानंवैश्वानरमिति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २　३ २ ३ २ ३ १　३ ३ १ २
ऋतावानंवैश्वानरमृतस्यज्योतिषस्पतिम् ।
१ १　३ १ ०
अजस्रङ्घर्ममीमहे ॥ १ ¶ ॥

* ऋ० वे० ४, ५, २८, ४ ।

† 'शर्य्यहा—मद्धहाः'—इति वि० ।

‡ 'तिग्मशृङ्गः—तीक्ष्णशृङ्गः, न वंसगः—न सङ्गातगामी'—इति वि० ।

¶ नान्यत्रैषोपलभ्यते ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे अग्ने ! "ऋतावानं" यज्ञवन्तं सत्यवन्तम् ऋतस्य सत्यस्य यज्ञस्य सत्यस्य वा सम्बन्धिनं* "वैश्वानरं" विश्वेषां नराणां हितकारिणं "ज्योतिषस्पतिं" ज्योतिषः तेजसः पतिं पालकम् "अजस्रम्" अनादित्वादविच्छिन्नं "घर्मं" दीप्तं वैश्वानराख्यं त्वाम् "ईमहे" अभीष्टं याचामहे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ १ २ ३ २ ३ २ ३क २र ३ २
यइदम्प्रतिपप्रथेयज्ञस्यस्वरुत्तिरन्।
३ २ १ २र ३ २
ऋतूनुत्सृजतेवशी ॥ २ † ॥

"यः" अग्निः "इदं" जगत् "यज्ञस्य" अनुष्ठीयमानस्य यागस्य "स्वः" सर्वं विघ्नम् "उत्तिरन्" उत्तारयन् [यद्वा, "स्वः" स्वर्ग-फल-सम्बन्धि महाफलम् "उत्तिरन्" प्रयच्छन्] "प्रति पप्रथे" सर्वत्र प्रख्यातो भवति "वशी" परमात्मतया जगद् वशीकर्त्ता सोऽग्निः "ऋतून्" वसन्तादीन् "उत्सृजते" अनुष्ठानार्थं सम्यक् सृजति [तेषु स्वयमाधीयमानः सन् तदङ्गतया वसन्तान् उत्तमान् कुरुत इत्यभिप्रायः] ॥ २ ॥

---

* 'ऋतावानं—ऋतं वै विश्वस्तवणं ब्रह्म तेन स्तुत्यं अथवा ऋतमन्नं तस्य दातारं' —इति वि०।

† नेयमप्यन्यत्र क्वचिद् दृश्यते।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ ३२३१ २३ १ २ ३२३१२
अग्निःप्रियेषुधामसुकामोभूतस्यभव्यस्य।
३२उ ३ १ २
सम्राडेकोविराजति॥ ३ *॥ १९

"भूतस्य" अतीत-कालीनस्य भूत-जातस्य "भव्यस्य" आगामिनः भविष्यत्कालीनस्य जगतः "कामः" काम्यमानस्तत् तैः पुरुषैः "सम्राट्" "एकः" अद्वितीयत्वेन "प्रियेषु" आह्वनीयादिषु "धामसु" स्थानेषु [यद्वा, त्रिषु पृथिव्यादि-लोकेषु "विराजति" विशेषेण दीप्यते† ॥ ३ ॥ १९

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य अष्टादशस्याध्यायस्य चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन्।
पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १८ ॥

॥ इति द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः‡ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणाचार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थे अष्टादशोऽध्यायः समाप्तः ॥ १८ ॥

---

* य० वे० १२, ११६।

† 'एकः सर्वदेवानां प्रधानभूतः विराजति विविधं राजति दीप्यते'—इति वि०।

‡ 'अष्टमस्य द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः'—इति वि० पदादि-मूल-ग्रन्थानां सम्मतश्च।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्म्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १८ ॥

॥ अथैकोनविंशोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे —

अग्निःप्रत्नेनेति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३   १ २   ३ २   २
अग्निःप्रत्नेनजन्मना† शुम्भानस्तन्वा३ऽ३‡स्वाम् ।
३ १र २र
कविर्विप्रेणवावृधे ॥ १ ¶ ॥

"कविः" क्रान्त-कर्मा "अग्निः" "प्रत्नेन" पुराणेन "जन्मना" जननीयेन स्तोत्रेण "स्वां" स्वकीयां "तन्वं" तनुमङ्गं "शुम्भानः" शुम्भयन् "विप्रेण" मेधाविना स्तोत्रा "वावृधे" प्रवृद्धो भवति ॥१॥

---

* 'इदानीं सर्वाणि'—इति वि० ।

† "मन्मना"—इति ऋ०-पाठः ।

‡ "तन्वं१"—इति ऋ०-पाठः ।

¶ ऋ० वे० ६, ३, ३८. २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

२ १र २र३१ २३१ २३१०
ऊर्जोनपातमाहुवेऽग्निम्पावकशोचिषम्।
२ २ ३ १ २ ३ २
अस्मिन्यज्ञेस्वध्वरे॥ २ * ॥

"ऊर्जः" अन्नस्य "नपातं" पुत्रं † "पावक-शोचिषं" शोधक-दीप्तिमग्निं "स्वध्वरे" असुरैरत्यन्तमहिंस्येऽस्मिन् यज्ञे "आ हुवे" आह्वयामि॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३१र २र३ १२ ३ १ २
सनोमित्रमहस्त्वमग्नेशुक्रेणशोचिषा।
३१र २र ३ १ २
देवैरासत्सिबर्हिषि॥ ३ ‡ ॥ १

हे "मित्रमहः" मित्राणां पूजनीयाग्ने ¶ ! "सः" त्वं "शुक्रेण" ज्वालावता "शोचिषा" तेजसा "देवैः" सह "बर्हिषि" "आसत्सि" आसीद॥ ३॥ १

---

* ऋ० वे० ६, २, ३८, २।

† 'ऊर्जोनपातम्—अन्नानां पातारं रचयितारम्'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ६, २, ३८, ४।

¶ 'मित्रमहः—मित्राणां महिमानकरः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथोत्तेशुष्मासइति चतुर्ऋचं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ९ १ २ ३ १ २ ३ १ ९
उत्तेशुष्मासोअस्थूरक्षोभिन्दन्तोअद्रिवः।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
नुदस्वयाःपरिस्पृधः॥ १ *॥

हे "अद्रिवः" ग्राववन् सोम! "ते" तव "शुष्मासः" शुष्मा वेगाः "रक्षः" राक्षसान् "भिन्दन्तः" विदारयन्तः "उदस्थुः" उत्तिष्ठन्ति। "याः" "स्पृधः" स्पर्धमानाः शत्रुसेना अस्मान् प्रतिबाधन्ते तास्त्वं "नुदस्व" प्रेरय बाधस्वेत्यर्थः॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ १ २ ३ १र २र ३ १र २र ३ २
अयानिजघ्निरोजसारथसङ्गेधनेहिते।

२ ९ १ २ ९ २
स्तवाअबिभ्युषाहृदा॥ २ †॥

हे सोम! त्वम् "अया" अनेन कृतेन "ओजसा" बलेन "निजघ्निः" शत्रून् हन्तुं शीलवान्। तं त्वाम् "अबिभ्युषा" "अभीतेन" "हृदा" मनसा युक्तोऽहं "रथ-सङ्गे" अस्माकं रथानां सङ्गे "हिते" शत्रुषु निहिते धने च निमित्ते "स्तवै" स्तौमि॥ २॥

---

* ऋ० वे० ७, १, १०, १।

† ऋ० वे० ७, १, १०, ९।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ २उ ३ १ २ ३क २र
अस्यव्रतानिनाधृषेपवमानस्यदूढ्या।
३ १र २र ३ १ २
रुजयस्त्वापृतन्यति ॥ ३ * ॥

हे सोम! "पवमानस्य" चरतः यस्य "अस्य" तव "व्रतानि" कर्माणि "दूढ्या" दुर्बुद्धिना राक्षसेन "नाधृषे" आधर्षयितुमशक्यानि स "त्वा" त्वां "यः" दुर्बुद्धिः शत्रुः "पृतन्यति" योद्धुमिच्छति तं "रुज" बाधस्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तꣳहिन्वन्तिमदच्युतꣳहरिन्नदीषुवाजिनम्।
२ ३ १ २ ३ १
इन्दुमिन्द्रायमत्सरम् ॥ ४ † ॥ २

"मदच्युतं" मदस्य च्यावयितारं "हरिं" हरितवर्णं "वाजिनं" बलिनं "मत्सरं" मदकरं "तम्" "इन्दुं" सोमं "नदीषु" "इन्द्राय" इन्द्रार्थं "हिन्वन्ति" ऋत्विजः प्रेरयन्ति ॥ ४ ॥ २

---

* ऋ० वे० ७, १, १० ३।

† ऋ० वे० ७, १, १०, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथामन्द्रैरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
आमन्द्रैरिन्द्र हरिभिर्याहि मयूररोमभिः।
२ ३ २ ३ १ २ ३ २उ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
मा त्वा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनोऽतिधन्वेव ताँ इहि॥ १ *॥

विश्वामित्रो यज्ञार्थमिन्द्रमाह्वयति— हे "इन्द्र!" "मन्द्रैः" मादयितृभिः मयूर-रोमभिः मयूर-रोम-सदृश रोम-युक्तैः "हरिभिः" एतत्संज्ञकैरश्वैरुपेतस्त्वम् "आ याहि" यज्ञं प्रत्यागच्छ। "केचित्" अपि जनाः "त्वा" त्वाम् "मा नियेमुः" मा नियच्छन्तु गमन-प्रतिबन्धं मा कुर्वन्त्वित्यभिप्रायः। प्रतिबन्धे दृष्टान्तः— "पाशिनो न" पाश-हस्ता व्याधा यथा पक्षिणं नियच्छन्ति तद्वत् त्वां मा नियच्छन्त्वेव। किञ्च "धन्वेव" यथा पान्थाः धन्व मरुदेशं शीघ्रमतिगच्छन्ति, तद्वदागमन-प्रतिकारिणः "तान्" अतीत्य शीघ्रमागच्छ॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २
वृत्रखादो वलँ रुजः पुरां दर्मो अपामजः।
२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ २
स्थाता रथस्य हर्योरभिस्वर इन्द्रो दृढा चिदारुजः॥ २ †॥

---

* छ० आ० ३, २, १, ४ (१भा० ५०८पृ०) = ऋ० वे० ३, ३, ९, १।
† ऋ० वे० ३, ३, ९, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सोऽयमिन्द्रः "वृत्रखादः" [खादृ भक्षणे (भ्वा० प०),—इत्यस्मात् "कर्मण्यण् (३, २, १), कृदुत्तरपदप्रकृतिस्वरः (६, २, १३९), वृत्रं खादति हिनस्तीति वृत्रखादः] "बलंरुजः" [रुजो भङ्गे (तु० प०), कर्मण्युपपदे मूलविभुजादित्वात् क-प्रत्ययः "तत्पुरुषे कृति बहुलम् (६, ३, १४)"—इति द्वितीयाया अलुक्, थाथादिस्वरः (६, २, १४४) आवृणोत्याकाशमिति] बलो मेघः तस्य भञ्जकः* ततः "अपामजः" अज गतिक्षेपणयोः (भ्वा० प०)—इत्यस्मात् पचाद्यच् (३, १, १३४), चित्स्वरः (६, १, १६३)] मेघ-भेदन-द्वारा अपां प्रेरकः "पुरां" शत्रु-सम्बन्धिनां "दर्मः" दारकः, [तथा विष्णुः त्रिविक्रमावतारधारी इदं प्रतीयमानं सर्वं जगत् क्रान्त्वा तिष्ठतीति मन्त्रवर्णः] तथा "हर्योः" अश्वयोः "अभिस्वरे" अस्मदाभिमुख्येन प्रेरणे निमित्तभूते सति "रथस्य स्थाता" रथमधिष्ठाता, तथा "दृढ़ाचित्" दृढ़ानामतिबलवतां शत्रूणामपि "आ रुजः" [रुजो भङ्गे (तु० प०)—इत्यस्मादिगुपध-लक्षणः कः (३, १, १३५)] आ समन्तात् भञ्जको भवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ १ २३ १ १ ३ १ २ ३ १ २
गम्भीराँ उदधीँरिव क्रतुम्पुष्यसि गा इव ।
१ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ २३ १ २
प्रसुगोपायवसन्धेनवो यथा ह्रदङ्कुल्या इवाशत ॥ ३ † ॥ ३

* 'बलंरुजः—बलोनाम दानवः तस्य भङ्गकर्त्ता'—इति वि० ।

† ऋ० वे० ९, ३, ९, ३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे इन्द्र ! त्वं "गभीरान्" महावकाशान् "उदधीन्" समुद्रान् उदकैः यथा पोषयसि तद्वत् "क्रतुं" यज्ञस्य कर्त्तारम् अमुं यजमानमभिमत-फल-प्रदानेन "पुष्यसि" पोषयसि। तत्र दृष्टान्तः यथा—"सुगोपाः" समीचीनो गोपालः "यवसेन" "गाः" पोषयति तद्वत्, यथा "धेनवः" "यवसं" तृणादिकम् प्राप्नुवन्ति तद्वत् सोमान् प्राप्नोति, ते च सोमाः "कुल्याः" कृत्रिम-सरितः "ह्रदं" महाजलाशयं यथा प्राप्नुवन्ति तद्वत् "आशत" व्याप्नुवन्ति ॥३॥ ३

२र १ २ १ २
॥ अभिनिधनङ्काण्वम् ॥ औहोहोहायि । आयिही ।
१ २ ३ ५ २ ३ ५ १
आमा । द्रै२३३रायि । द्राहारा२३४यिभायिः । या
३ ५ २र १र २र १ ३
हीमा२३४यू । रारोमभायिः । ऐहोयि । आ२३४यि
५ २ ३ ५ २ ३ ५
ही । मात्वाका२३४यिचीत् । नायियेंमू २ ३ ४ रीत् ।
२ १र २र १ ३ ५ २ ३
नापाशिनाः । ऐहोयि । आ२३४यिही । आतीधा२३
५ ३ २ ४ १र १ २
४न्वे । वता३२आपुयिहा६.५ ईयि ॥(१) औहोहोहा
१ २ १ २ ३ ५ १ ३
यि । आयिही । वार्चा । खा २ ३ ४ दो । बाल२रु
५ २ ३ ५ २र १र १र
२ ३ ४ जाः । पूरान्दा २ ३ ४ र्माः । आपामजाः । ऐ
१ १ ५ २ ३ ५ १
होयि । आ २ ३ ४ यिही । स्थातारा २ ३ ४ था । स्था

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ ५ १र १ २र १ ३
द्दारी २ ३ ४ यो:। आभिखरायि। ऐहोयि। आ२३

५ २ १ ५ ३ २ ४
४यिही। आयिन्द्रोदा२३४र्ढा। चिदा३ह्व५जा६५६ः॥(२)

२र १ १ १ २ १ २ ३ ५
औहोहोहायि। आयिही। गाभ्मौ। रा७२३४ऊ।

२ ३ ५ २ ३ ५ २र १र
दाधी७रा२३४यिवा। क्रातुम्पू२३४ष्या। सीगाइवा।

२र १र ३ ५ २ ३ ५ २ ३
ऐहोयि। आ२३४यिही। प्रासूगो२३४पा:। यावासा

५ २र १र २र १र १ ५ २
२३४न्धे। नावोयथा। ऐहोयि। आ२३४यिही। हा

३ ५ २ १ ४ ३
दङ्क २ ३ ४ ल्या:। इवा ३ शा ५ ता ६ ५ ६। आ २ ३

५
४ भी(३)॥ १७ *॥ [१] ३

अथ यथागौरोअपाक्षतमिति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २उ १ १र २र
यथागौरोअपाकृतन्तृष्यन्नेत्यवेरिणम्।

३ १ २ ३ २उ १ १ २ ३ १ २ ३ २उ ३ १ २
आपित्वनःप्रपित्वितूयमागहिकण्वेषुसुसचापिब॥ १ †॥

---

* ऊ० गा० १८प्र० २ख० १७सा०।

† ऋ० आ० ३, १, १, १० (१ भा० ५२१पृ०) = ऋ० वे० ५, ७, ३० १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"गौरः" गौरमृगः "तृष्यन्" पिपासन् "अपा" अद्भिरुदकैः [व्यत्ययेनैकवचनम् (३, १, ८५) "ऊडिदम् (६, १, १७१)"—इत्यादिना विभक्तेरुदात्तत्वं कृतम्] "इरिणं" निस्तृणं तटाक-देशं "यथा" येन प्रकारेण "अवैति" अवगच्छति [अव-शब्दोऽभि-शब्द-स्यार्थे] अभिमुखः सन् शीघ्रं गच्छति। तथा "आपित्वे" बन्धुत्वे "प्रपित्वे" प्राप्ते सति हे इन्द्र! त्वं "नः" अस्मान् "तूयं" [क्षिप्रनामैतत् (निघ० २, १५, ११)] शीघ्रम् "आ गहि" आगच्छ। आगत्य च "कण्वेषु" कण्व-पुत्रेषु अस्मासु "सचा" सह एकत्वेनैव विद्यमानं सर्वं सोमं सुष्ठु "पिब" ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
मन्दन्तुत्वामघवन्निन्द्रेन्दवोराधोदेयायसुन्वते।
३ २३ १ २ ३ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
आमुष्यासोममपिबश्चमूसुतञ्ज्येष्ठन्तद्दधिषेसहः ॥ २ * ॥४

हे "मघवन्" धनवन्निन्द्र! "इन्दवः" क्लेदनाः सोमाः त्वां "मन्दन्तु" हर्षयन्तु [मन्देर्व्यत्ययेन परस्मैपदम् (३, १, ८५)] किमर्थम्? "सुन्वते" सोमाभिषवं कुर्वते यजमानाय "राधः देयाय" राधसः धनस्य दानार्थं† [ददातेः "अचो यत् (३, १, ९७)"—इति भावे यत्, "ईद्यति (६, ४, ६५)"—इतीकारः, "यतोऽनावः (६, १, २१३)"—इत्याद्युदात्तत्वे कृदुत्तरपदप्रकृतिस्वर-

* ऋ० वे० ३, ३, ९, १।

† 'राधः—धनाय अन्नाय वा, देयाय दातव्याय च'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

त्वम् (६,२,१३८)। मतुरनुमः (६,१,१७३)"—इति सुन्वच्छब्दात् परा विभक्तिरुदात्ता]। अपिच त्वं "सोमम्" "आमुष्य" मोषणं कृत्वा* अदत्तमपि बलादाहृत्य "अपिबः" पीतवानसि ["स यज्ञ-वेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत्"—इति श्रुतेः]। कीदृशं सोमं ? "चमू" चम्वोरधिषवण-फलकयोः "सुतम्" अभिषुतम् [यद्वा, चमूभ्यां चमसाभ्यां होतुर्मैत्रावरुणस्य च सम्बन्धिभ्यां संस्कृताभि-र्वसतीवरीभिः सुतमभिषुतम्] यस्मादेवं तस्मात् कारणात् "ज्येष्ठ†" प्रशस्यतमं वृद्धतमं वा "सहः" बलं "दधिषे" हे इन्द्र ! त्वं धारयसि अतो मदीया अपि सोमास्त्वां मादयन्त्विति प्रार्थते ॥ २ ॥ ४

२ १र ४र ५र १ र
॥ मनाद्यम् ॥ यथागौ२३रो अपाकृताम्। तृष्यन्नेति

२ १र २ र १र र र २ १र २
यवे रा२३यिणाम्। आपित्वे नःप्रपित्वे तूयमागा२३हो।

१ १ १ ३ ५र र ३ ५
कण्वे२षु ह्व२३। सा२चा२३४औहोवा। पी२३४वा ॥(१)

२ १र ४ ५र १ र २ १र २ १
कण्वेषू२३ सुसचापिबा। कण्वेषु सुसचापा२३यिबा। मन्द

र १ १र २ र १र १ १
न्तुत्वामघवन्निन्द्रे न्दा२३वाः। राधोदे२३या३। या२

३ ५र र ३ ५ २ १र ४र ५
ह्व२३४औहोवा। न्वा२३४ते ॥(२) राधोदे२३यायसुम्व

---

* 'आमुष्येति छान्दसं दीर्घत्वम् अमुष्य यजमानस्य'—इति वि०।

† मूलग्रन्थे तु सर्वत्रैव "ज्येष्टम्"—इति पाठः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ र र २ १ २ १र र र
तायि। राधोदेयायसुन्वा२३तायि। आमुष्यासोममपि

२ १र २ १ २ १ २
बश्चमूह२३ताम्। ज्येष्टन्ताता२३हा३। धा२यिषा२३४

५र र ३ ५
औहोवा। सा२३४हा:(३)॥ १८ *॥ [१] ४

अथ त्वमङ्गप्रशंसिषइति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ ३ १र २र ३ १ २ ३ १ २
त्वमङ्गप्रशꣳसिषोदेवःशविष्ठमर्त्यम्।

२उ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
नत्वदन्योमघवन्नस्तिमर्डितेन्द्रब्रवीमितेवचः॥ १ †॥

[अङ्ग—इत्यभिमुखीकरणे] "अङ्ग" "शविष्ठ" बलवत्तमेन्द्र! "देवः" द्योतमानस्त्वं "मर्त्यं" नर-धर्माणं त्वां स्तुवन्तं पुरुषं "प्रशंसिषः" सम्यक् तेन स्तुतमिति प्रशंसा। हे "मघवन्" धन-वन्! "इन्द्र!" "त्वदन्यः" कश्चित् "मर्डिता" सुखयिता नास्ति, अतः कारणात् "ते" तुभ्यम् "इदं स्तुतिलक्षणं "वचः" 'ब्रवीमि उच्चारयामि [शंसिषः—शंस स्तुतौ (भ्वा० प०), लेटि, सिप्यड़ा-गमः (३, ४, ९४) "सिब्बहुलं लेटि (३, १, ३४)"—इति विकरणे सिप्, तस्यार्द्धधातुकत्वादिड़ागमः (७, २, ३५)] ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० १८प्र० २ख० १८सा०।

† छ०आ० ३, १, १, ५ (१भा० ५१०पृ०) = ऋ० वे० १, ६, ८, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ १
मातिराधाꣳसिमातऊतयोवसो

१र २र ३ १ २
स्मान्कदाचनादभन् ।

१ २ ३ १ २ ३
विश्वाचनउपमिमोहिमानुष

१ २ ७ २ ३ २
वसूनिचर्षणिभ्यआ ॥ २ * ॥ ५

हे "वसो" वासयितरिन्द्र ! "ते" तव सम्बन्धीनि राध्नोत्येभिरिति "राधांसि" भूतानि† यस्मात् "कदाचन" कदाचिदपि "मा दभन्" मा विनाशयन्तु । तथा "ऊतयः" गन्तारः‡ [यद्वा, उतयइत्यत्र वर्ण-लोपः, धूतयः कम्पयितारः "ते" त्वदीया मारुतश्च हे "मानुष" मनुष्य-हितेन्द्र ! "चर्षणिभ्यः" मन्त्र-द्रष्टेभ्यः¶ "नः" अस्मभ्यं "विश्वा" विश्वानि "वसूनि" धनानि च "आ उप मिमीहि" सर्वत आहृत्य अस्मत्समीपे कुरु, सर्वत्र वर्त्तमानं धनम् अस्मभ्यं प्रयच्छेत्यर्थः [कदा—किं शब्दात् "सर्वैकान्यकिंयत्तदः काले दा (५, ३, १५)"—इति दा-प्रत्ययः, "किमः कः (७, २, १०३)"—इति कादेशः, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् (३, १, ८५)।

---

* ऋ० वे० १, ६, ८, ५ ।

† 'राधांसि धनानि'—इति वि० ।

‡ 'ऊतयः पालनानि'—इति वि० ।

¶ 'चर्षणिभ्यः—ऋत्विग्यजमानेभ्यः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

दभन्—दम्भु दम्भे, लोडर्थे छान्दसे लङि "बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)"—इति विकरणस्य लुक्, "न माङ्योगे (६, ४, ७४)"—इत्यड़भावः। मिमीहि—माङ् माने शब्दे च (अदा० प०) व्यत्ययेन परस्मैपदम् (३, १, ८५), "जुहोत्यादिभ्यः श्लुः (२, ४, ७५)", "भृञामित् (७, ४, ७६)"—इत्यभ्यासस्येत्वम्, हेर्ङित्वात् "घु-मा-स्था (६, ४, ६६)"—इतीत्वम् ॥ २ ॥ ५

५ ४ ५ ३ २ ३र ४र ५ १
॥ पौरुमीढम् ॥ तुवम। शग्रा३४औहोवा। शाऽ

२ र १ २ १ २ १
सिषः। देवःशवि। ष्ठमर्त्ता२३याम्। नत्वदन्यो। मघ

२ १ २ १
वा२३ना। स्तिमर्डिता। इन्द्रब्रा२३वी। भितायिवा२

५ ४ ५ ३र २ ३र ४र ५ १
३४५चा६५६ः ॥(१) इन्द्रब्र। वीमा३४औहोवा। तायि

२ १ २ १र २ र १र र
वचः। इन्द्रब्रवी। मितेवा२३चाः। मातेराधा। सि

र २ १र र २ १र
माता२३ऊ। तयोत्वसाउ। अस्मान्का२३दा। चनादा

५ ४ ५ ३र २ ३र ४र ५ १
२३४५भा६५६न्। अस्मान्क। दाचा३४औहोवा। नाद

२ १र र २ १र २ १र
भन्। अस्मान्कदा। चनादा२३भान्। विश्वाचनाः।

२ १र र २
उपमा२३यिमायि। द्विम। नुपा। वस्नुना२३यिचा।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १२ १ १ १ १ १
षणायिष्या २ ३ ४ ५ आ ६ ५ ६ । दत्वा ३ या २ ३ ४ ५

(३) ॥ १८ * ॥ [१]

२ २ २१
॥ त्रैककुभम् । त्वमङ्गप्रश९ँसा३यिषाः । देवःशवा

२ २ १ ३ ५ २ १ २ १र २
यिष्ठा३मा । ऊम् । ता२३४याम् । नत्वदन्योमघवन् ।

१ १ ३ २र १ २ १ १ २र १
स्तायिम । डितेन्द्रा । ब्रा२३४वी । मायितेव । चा

३ ५र र २ र र २
२ । या २ ३ ४ औ हो वा ॥(१) इन्द्रब्रवीमितेवा३चाः ।

१ २ २ १ ३ ५ १र २र १र र
इन्द्रब्रवीमो३तायि । ऊम् । वा२३४चाः । मातेराधा९ँ

२ १र २ र १ १ २ २र १ ३ ५ १ २र
सिमातञ । तायः । वसोस्मान् । क्वा२३४दा । चाना

१ ३ ५र र २ र र
द । भा२ । या२३४औ हो वा ॥(२) अस्मान्कदाचनादा

२ १ र २ १ १ ३ ५
३भान् । अस्मान्कदाचा३ना । ऊम् । दा२३४भान् ।

१ र २ र १ २र ३ २ १ ३ ५
विश्वाचनउपमिमी । ह्वाद्मानुषवद्ध । ना२३४यिची ।

---

* ऊ० गा० १८प्र० २ख० १९सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ ५र २ २ ५
पाणिभ्यः। आर। या२३४औहोवा। ई२३४दा:(२)

॥ ५ * ॥ [२] ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे —

प्रतिष्यासूनरीति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ९ २ ३ १ २
प्रतिष्यासूनरीजनीव्युच्छन्तीपरिस्वसुः।

२ १ २ ३ १
दिवोअदर्शिदुहिता॥ १ † ॥

"स्या" सा प्रसूयमाना, "सूनरी" सुष्ठु प्राणिनां नेत्री, "जनी" जनयित्री फलानां, "स्वसुः" स्वसृ-स्थानीयाया रात्रेः "परि" उपरि भागे रात्रि-पर्यवसान-काले "व्युच्छन्ती" तमो विवासयन्ती‡ [स्वसा — स्वस्रे ज्यायस्याइत्युक्ताम्], "दिवः" द्योतमानस्यादित्यस्य "दुहिता", उषाः "प्रत्यदर्शि" सर्वैः प्रतिदृश्यते॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० १८प्र० १ख० ५गा०।

† ऋ० वे० ४, ५२, १।

‡ 'व्युच्छन्ती — दीप्तिं कुर्वन्ती' — इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २
अश्वेवचित्रारुषीमातागवामृतावरी।

१ २ ३ १ २ ३ २
सखाभूद*श्विनोरुषा ॥ २ † ॥

"अश्वेव" "चित्रा" चायनीया "अरुषी" आरोचमाना "गवां" रश्मीनां "माता" निर्मात्री "ऋतावरी" यज्ञवपुः‡ "अश्विनोः" "सखा" समान-ख्याना सह स्तूयमाना "भूत्" भवति [अश्विनोरुषसा सह स्तूयमानत्वात् सखित्वं परस्परम्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३ १र २र ३ १ २ ३ २ ३ १र २र
उतसखास्यश्विनोरुतमातागवामसि।

३ २ ३ १ २
उतोषोवस्वईशिषे ॥ ३ ¶ ॥ ६

"उत" अपिच "अश्विनोः" "सखा", "उत" अपिच "गवां" रश्मीनां "माता" निर्माता "असि", "उत" अपिच हे "उषः !" "वस्वः" धनस्य "ईशिषे" ईश्वरो भवसि ॥ ३ ॥ ६

---

* "अभूत्"—इति ऋ०-पाठः।

† ऋ० वे० ३, ८, ३, २।

‡ 'ऋतावरी—हितकरी'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ३, ८, ३, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ जराबोधीयम् ॥ प्रतिष्यासोवा । नारीजनायि । वि
यूच्छा२३न्ती । परिस्वासृः । दिवोआ१हा२३यी । ह ।
हितो३४५ई । डा ॥(१) अश्वेवचोवा । चाअरुषायि ।
मातागा२३वाम् । ऋतावारायि । सखाभू१हा२३वा
यि । नोः । उषो३४५ई । डा ॥(२) उतसखोवा ।
साअश्विनोः । उतामा२३ता । गवामासायि । उतो
षो१वा२३स्वाः । ई । शिषो३४५ई । डा(३) ॥ ३ * ॥ [१] ६

अथैषो उषेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

एषो उषा अपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिवः ।

स्तुषे वामश्विना बृहत् ॥ १ † ॥

"एषः" एषा अस्माभिः परिदृश्यमाना "प्रिया" सर्वेषां प्रीतिहेतुः "अपूर्व्या" पूर्वेषु मध्यरात्रिकालेषु विद्यमाना न भवति

---

* ऊ० गा० १९प्र० १ख० ९सा० ।

† ऋ० आ० १, २, ७, ४ (१भा० ३९८५०)—ऋ० वे० १, ३, १२, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

किञ्चिदानीन्तनी "उषाः" उषोदेवता "दिवः" द्यु-लोकस्य सकाशादागत्य "व्युच्छति" तमो वर्जयति। हे "अश्विना" अश्विनौ ! "वां" युवां "महत्" प्रभूतं यथा भवति तथा "स्तुषे" स्तौमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ ३ १र २र ३ १ २ ३ २
यादस्रासिन्धुमातरामनोतरारयीणाम्।
३ २ ३ १ २ ३ १ २
धियादेवावसुविदा ॥ २ * ॥

"या देवा" यावुभावश्विनौ वक्ष्यमाण-गुण-युक्तौ तौ स्तुष इति पूर्वतान्वयः। कीदृशौ ? "दस्रा" दर्शनीयौ, "सिन्धुमातरा" समुद्रमातरौ† [यद्यपि सूर्याचन्द्रमसावेव समुद्रजौ तथाप्यश्विनोः केषाञ्चिन्मते तद्रूपत्वात् तथात्वम्], "रयीणां" धनानां "मनोतरा" मनसा तारयितारौ, "धिया" कर्मणा "वसुविदा" निवास-स्थानस्य लम्भयितारौ‡ [मनोतरा मनसा तरत इति मनोतरौ, तरतेरन्तर्भावित-ण्यर्थात् "ऋदोरप् (३, ३, ५७)"—इत्यप्, पूर्वपदान्तस्य सकारस्य रुत्वे सति छान्दसमुत्वम्। रयीणां—"नामन्यतरस्याम् (६, १, १७७)"—इति नाम उदात्तत्वम्।

* ऋ० वे० १, ३, ३३, २।

† 'सिन्धुमातरा—सिन्धुशब्देन उदकानि स्यन्दन्ते, उदकानां निर्माणभूतौ,—इति वि०।

‡ "वसुविदौ—विदज्ञाने, विदलाभे, विद सत्तायां, विद्यमान-धनौ; अथवा धनलाभकरौ,—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

धिया—"साविकाच (६, १, १६८)"—इति विभक्तेरुदात्तत्वम्। वसुविदा—वसूनि निवास-स्थानानि विन्देते इति वसुविदौ "क्विप् च (३, २, ७६)"—इति क्विप्॥ २॥

अथ तृतीया।

२ १ २   ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
वच्यन्तेवाङ्कुहासोजूर्णायामधिविष्टपि।
१ २   २ ३ २ ३ १ २
यद्वाᳬरथोविभिष्पतात्॥ ३ *॥ ७

हे अश्विनौ! "वां" युवयोः सम्बन्धी रथः "जूर्णायां" नाना-शास्त्रैः स्तुतायाम्† "अधिविष्टपि" स्वर्ग-लोके "यद्" यदा "विभिः" अश्वैः‡ "पतात्" पतति गच्छति, तदानीं "वां" युवयोः "ककुहासः" स्तुतयः "वच्यन्ते" अस्माभिरुच्यन्ते [ब्रवीतेर्यक्, "ब्रुवो वचिः (२, ४, ५३)"—इति वच्यादेशः, "वचि-स्वपि (६, १, १५)"—इत्यादिना सम्प्रसारणम्, "सम्प्रसारणाच्च (६, १, १०८)"—इत्यत्र छन्दसीत्यनुवृत्तेः¶ परपूर्वत्वस्य पाक्षिकत्वात् यणादेशः, प्रत्ययस्वरः। ककुहासः—'ककुभं शृङ्गे विदुः प्रधाने च'—इत्यभिधानात्; प्राधान्याभिधायिना ककुप्-शब्देन तत्-प्रतिपादका स्तुतयो लक्ष्यन्ते; हत्वं छान्दसम्, "आज्जसेर-

---

* ऋ० वे० १, ३, १३, ३।

† 'जूर्णायां—जीर्णायां पृथिव्याम्, अधि—उपरि, विष्टपि—स्थाने'—इति वि०।

‡ 'वि-इत्याकाश-नाम, आकाशात् पततीत्येवं वक्तव्ये तृतीयः-बहुवचनं तत् छान्दसत्वाददोषो बहुलं छन्दसीति'—इति वि०।

¶ पाक्षानुवृत्तिः "वा छन्दसि (६, १, १०६)"—इत्यस्मात् बोध्यम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सुक् (७, १, ५)"—इत्यसुक्। जूर्णाया—जूष् वयोहानौ (दि० प०), अत्र स्तुत्यर्थः, धातूनामनेकार्थत्वात्, निष्ठायां "श्र्युकः किति (६, २, ११)"—इति इट्-प्रतिषेधः, "बहुलञ्छन्दसि (७,१,१०३)"—इति उत्त्वम्, "रदाभ्यामिति (८,२,४२) निष्ठा-नत्वम्, प्रत्ययस्वरः (३, १, ३)। विभिः—वी गत्यादौ (अदा० प०) वियन्ति गच्छन्ति वयोऽश्वाः, औणादिको डि-प्रत्ययः। पतात्—पत्लृ गतौ (भ्वा० प०), लेंठाड़ागमः, "इतश्च लोपः (३, ४, ७)"—इतीकार-लोपः॥ ३॥ ७

१र२ १ १ १ र२ १ २१
॥ जराबोधीयम्॥ एषोउषोवा। आपूविया। वियूच्छा

२ र १ २ ४ऽ ५र
२३ती। प्रियादायिवाः। स्तुषायिवा१मा२३स्वायि। ता।

५र२ २र र १ २ १ र २१
बृद्दा३४५ई। डा॥(१) यादस्वासोवा। धूमातरा।

२ १ २ १ २ ४ऽ
मनोता२३रा। रयायिणाम्। धियादा१यिवा २३ वा।

५ ३ २ २ र र १ २ १
सु। विदो३४५ई। डा॥(२) वच्यन्तेवा९ओवा। का

२र १ २र १ २ १
कुदासाः। जूर्णाया२३मा। धिविष्टापायि। यद्दा९

१ ४ऽ ५ ३ २
रा१थो२३वायि। भि। पतो३४५ई। डा(३)॥ ४ *॥ [१] ७

---

* ज० गा० १८प्र० १अ० ४खा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथोषस्तच्चित्रमिति तृच तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ १ ३ १र २र ३ १ २
उषस्तच्चित्रमाभरास्मभ्यंवाजिनीवति।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
येनतोकञ्चतनयञ्चधामहे ॥ १ * ॥

हे "वाजिनीवति!" वाजो हविर्लक्षणमन्नं, तद्युक्ता वाजिनी, तया क्रियया युक्ते! "उषः" उषोदेवते! "अस्मभ्य" "चित्र" चायनीयं "तत्" धनम् "आ भर" आहर प्रयच्छ। "येन" धनेन "तोकं" पुत्रं "तनयं" तत्पुत्रं "च" धामहे दध्महे धारयामः [अत्र निरुक्तम्—"उषस्तच्चित्रं चायनीयं मंहनीयं धनमाहरास्मभ्यमन्नवती येन पुत्रांश्च पौत्रांश्च दधीमहि (निरु० दै० ६, ६)" —इति। धामहे—दधातेर्लटि "बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)"—इति शपो लुक्, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम्; यद्वा, लोटि "आडुत्तमस्य पिच्च (३, ४, ९२)"—इत्याडागमः प्रत्ययस्य पिद्वद्भावश्च, अतः प्रत्ययस्य पित्त्वादनुदात्तत्वे धातुस्वरः शिष्यते; अस्मिन् पक्षे "एत ऐ (३,४,९३)"—इत्यैत्वाभावो व्यत्ययेन द्रष्टव्यः, "यद्वृत्तान्नित्यम् (८, १, ६६)"—इति निघात-प्रतिषेधः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १र २र ३ १ २
उषोअद्येहगोमत्यश्वावतिविभावरि।

३ २ ३ १ २
रेवदस्मेव्युच्छसूनृतावति ॥ २ † ॥

* ऋ० वे० १, ६, २१, ४। † ऋ० वे० १, ६, २१, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "गोमति" अस्मभ्यं दातव्य-गोभिर्युक्ते ! तथा "अश्वा-वति" अश्वैर्युक्ते ! "विभावरि" विशिष्ट-प्रकाशोपेते ! "सूनृता-वति" प्रियसत्यात्मिका वाक् सूनृता, तादृश्या वाचा युक्ते ! एव-म्भूते हे "उषः" उषोदेवते ! "अद्य" इदानीं प्रभात-समये "इह" अस्मिन् देशे "अस्मे" अस्माकं "रेवत्" ["रयेर्मतौ बहुलम् (६, १, ३४ वा०)"—इति सम्प्रसारणम्, "छन्दसीरः (८, २, १५)" —इति मतुपो वत्वम्, "रे-शब्दाच्च मतुप उदात्तत्वं वक्तव्यम् (६,१,१७६वा०)"—इति मतुपउदात्तत्वम्] धन-युक्तं कर्म्म यथा भवति तथा "व्युच्छ" नैशं तमो निवारय [उच्छी विवासे (भ्वा० प०) विवासो वर्जनम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ १र २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
युङ्क्ष्वा*हिवाजिनीवत्यश्वाँ३अद्यारुणाँ३उषः।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अथानोविश्वासौभगान्यावह ॥ ३ † ॥ ८

हे "वाजिनीवति" हविर्लक्षणान्नवति ! "उषः" उषो देवते ! "अरुणान्" अरुण-वर्णान् "अश्वान्" अश्व-स्थानीयान् गो-विशेषान् ["दीर्घादटि समानपदे (८, ३, ९)"—इति संहितायां नका-रस्य रुत्वम्, "आतोऽटि नित्यम् (८, ३, ३)"—इति सानुनासिक आकारः] एवम्भूतान् "अद्य" अस्मिन् काले "युङ्क्ष्वा हि"

* "युक्ष्व"—इति ऋ०-पाठः।

† ऋ० वे० १, ६, २६, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

योजयैव [हिरवधारणे] "अथ" अनन्तरं रथमारुह्य "विश्वा" सर्वाणि "सौभगानि" ["सुभगान्मन्त्रे (५, १, १२९ वा०)"—इत्युद्गात्रादिषु पाठात् भाव-कर्मणोरर्थयोः "प्राणभृज्जातिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योऽञ् (५, १, १२९)"—इत्यञ् प्रत्ययः, "हृद्भगसिन्ध्वन्ते पूर्वपदस्य च"—इत्युभय-पद-वृद्धौ प्राप्तायां सर्व-विधीनां छन्दसि वैकल्पिकत्वात् अतोत्तरपदस्य वृद्धिर्न भवतीत्युक्तम्, सौभगानि] सर्वाणि सौभाग्यानि "नः" अस्मभ्यम् "आ वह" आनय ॥ ३ ॥ ८

१ र १ २
॥ अध्यम्॥ उषस्तच्चा ३ रयिच्रम्। आभरोवा। अस्म

२ १ २ ३र १ १ र २र १ २ १ २ १
भ्यंवा। जिनीवतायि। येनतोकञ्चतनयञ्च। धा२३।

२ १र १ र र १
मद्दाउवा। ॠधिया २ ॥(१) उषोअद्ये २ह। गोमतो

२ १र २ १ २ ३र १ र २र १ २ १र २ र १
वा। अश्वावतायि। विभावरायि। रेवदस्मव्युच्छसूनृ।

२ १र १ र
ता२३। वताउवा। ॠधिया २ ॥(२) युक्ष्वाह्यिवा २जि।

र १ २ १र २ १ २ ६र २ १ र १र
नीवतोषा। अश्वा२अद्या। रुणा२उषाः। अथानो

१ २र १र २र १ २ १र
विश्वासौभगानि। आ२३। वहाउवा। ॠधिया २(३)

॥ ५ * ॥ [१] ८

* ऊ० गा० १९प्र० १ख० ५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथाश्विनावर्त्तिरिति तृचं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १र २र ३ १ २
अश्विनावर्त्तिरस्मदागोमद्दस्राहिरण्यवत् ।
३ १उ २ १ २ ३ १ २
अर्वाग्रथꣳसमनसानियच्छतम् ॥ १ * ॥

[उषसा साहचर्याद् बुद्धिस्थावश्विनाविदमादिकेन तृचेन स्तूयते] हे "अश्विना" अश्ववन्तौ व्यापनशीलौ वा देवौ ! "दस्रा" शत्रूणामुपक्षपयितारौ "अस्मत्" अस्माकं "वर्त्ति" वर्त्तन-हेतुभूतं गृहम् "आ" समन्तात् "गोमत्" बहुभिर्गोभिर्युक्तं "हिरण्यवत्" हित-रमणीय-धन-युक्तं च यथा भवति तथा "समनसा" समान-मनस्कौ सन्तौ "युवां" युष्मदीयं "रथम्" "अर्वाक्" अर्वाचीनम् अस्मदभिमुखं "नियच्छतम्" आवर्त्तयतम् [अस्मत्—"सुपां सु-लुक् (७, १, ३९)"—इति षष्ठ्या लुक् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२उ ३ १ २ ३ १ २ ३१र २र
एहदेवामयोभुवादस्राहिरण्यवर्त्तनी ।
३ १ २ ३ १ २
उषर्बुधोवहन्तुसोमपीतये ॥ २ † ॥

---

* ऋ० वे० १, ९, २७, ३ ।

† ऋ० वे० १, ९, २७, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"उषर्बुधः" उषसि प्रबुद्धा अश्वाः "इह" अस्मिन् यागे "सोम-पीतये" सोम-पानाय 'दस्रा" शत्रूणामुपक्षपयितारौ अश्विनौ "आ वहन्तु" आनयन्तु। कीदृशौ? "देवा" देवन-शीलौ दानादि-गुण-युक्तौ वा "मयोभुवा" मयसः आरोग्यस्य भावयितारौ ["अश्विनौ वै देवानां भिषजौ"—इति श्रुतेः] "हिरण्यवर्त्तनी" [वर्त्ततेऽनेति व्युत्पत्त्या वर्त्तनि-शब्देन रथ उच्यते] सुवर्णमयो वर्त्तनिर्ययोस्तौ [देवा—इत्यादिषु त्रिषु "सुपां सु-लुक् (७, १, ३८)"—इत्याकारः॥ २॥

अथ तृतीया।

२ ३ २उ ३ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
यावित्थाश्लोकमादिवोज्योतिर्जनायचक्रथुः।
२ ३ १ २ ३ २
आनऊर्ज्जंवहतमश्विनायुवम्॥ ३ *॥ ९

हे अश्विनौ "यौ" युवां "दिवः" लोकात् "श्लोकम्" उप-श्लोकनीयं प्रशंसनीयं "ज्योतिः" तेजः "इत्था" इत्थमस्माभि-रनुभूयमानेन प्रकारेण "चक्रथुः" कृतवन्तौ [केषाञ्चिन्मतेन सूर्याचन्द्रमसावश्विनावित्युच्येते। तदुक्तं यास्केन—"तत्काव-श्विनौ द्यावापृथिव्यावित्येकेऽहोरात्रावित्येके सूर्याचन्द्रमसावित्येके (निरु० दै० ६, १,)"—इति। तथाच प्रकाशकत्वं तयोरुपपन्नं तौ "युवं" युवां "नः" अस्मभ्यम् "ऊर्जं" बल-प्रदमन्नम् "आ वह-

* ऋ० वे० १, ९, १७, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तम्'' आनयतं प्रयच्छतम् [स्तोक्त सङ्घाते (भ्वा० आ०), अयं स्तुत्यर्थोऽपि, कर्म्मणि घञ् ; ञित्त्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १, १९७)] ॥ ३ ॥ ९

१ २ १ २र
॥ अध्यम् ॥ अश्विनावा२र्त्तिः। अस्मदोवा। गो
१ २ १ २ ३ २ १ २ १र १ १ २ २ १
मद्दस्रा। हिरण्यवात्। अर्वाग्रथ्ँसमनसानि। या२
२ १र १र १ र
३। च्छताउवा। पृथिया२ ॥(१) एहदेवा२। यो
१ २ १र २ १ २ ३ २ १ २ १र २
भवोवा। दस्राहिरा। ण्यवर्त्तनायि। उषर्बुधोवहन्तु
र १ २ १र १र
सोम। पार३यि। तयाउवा। पृथिया२ ॥(२) या
र र १ २र १ २ १ १ ३ २
विच्छास्तो२कम्। आदिवोवा। ज्योतिर्ज्जना। यचक्र
१ र २ १र २ १ २ १र
थुः। आनऊर्ज्जंवहतमश्वि। ना२३। युवाउवा। पृ
१ १ १
थिया२। ए२३हिया३४३। ओ२३४५ई। डा(३)॥६*॥[१]९

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

---

* ऊ० गा० १९प्र० १ख० ६मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीये खण्डे*—

अग्निन्तम्मन्यइति त्र्यचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

३ १र २र ३ १उ ३२ ३१र २र ३ १ २
अग्निन्तम्मन्येयोवसुरस्तंयंयन्तिधेनवः।
२ ३१२ ३२उ ३ १ २ ३ २ ३
अस्तमर्वन्तआशवोस्तन्नित्यासोवाजिन
१२ ३ २३१ २
इषᳪस्तोतृभ्यआभर॥ १ †॥

"तम्" अग्निं "मन्ये" स्तौमि, "यः" अग्निः "वसुः" वासकः, "यम्" "अस्तं" सर्वेषां गृहवदाश्रय-भूतत्वेन "धेनवः" गावः "यन्ति" गच्छन्ति प्रीणयितुम्, "अस्तम्" उक्त-लक्षणम् "अर्वन्तः" अरणवन्तः अश्वाः "आशवः" शीघ्र-गामिनः यन्ति, तथा "नित्यासः" नित्य-प्रवृत्तयो "वाजिनः" हविर्लक्षणान्नवन्तो यजमानाः यम् "अस्तं" यन्ति तम् मन्ये, "इषम्" अन्नं "स्तोतृभ्यः" अस्मभ्यम् "आ भर" हे अग्ने! आहर॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ २उ ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २
अग्निर्हिवाजिनंविशेददातिविश्वचर्षणिः।

---

* 'इषुसन्धिसामानि'—इति वि०।

† छ० आ० ५, १, ४, ७ (२ भा० ८६४ पृ०) = ऋ० वे० ३, ८, २२, १ = य० वे० १५, ४१।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ २र ३ १ १ २३ १ ३ १ २ १ २ ३
अग्नीरायेस्वाभुवꣳसुप्रीतोयातिवार्य्यं

१ २ ३ २ ३ १ २
म्मिषꣳस्तोतृभ्यआभर ॥ २ * ॥

"अग्निः हि" अयमग्निः खलु "विप्रे" यजमानाय "वाजिनम्" अन्नवन्तं पुत्रम् अश्वम् अन्नं वा "ददाति" प्रयच्छति, "विश्वचर्षणिः" [विश्वे चर्षणयो मनुष्या रक्षणीया अर्च्चका वा यस्य स तथोक्तः। यद्वा, पश्यति-कर्म्मैतत्] सर्वस्य द्रष्टाग्निः "राये"† धनार्थिने [अथवा द्वितीयार्थे चतुर्थी (३, १, ८५) धनम्] "स्वाभुवं" सुष्ठु सर्वत्र व्याप्तम् "वार्यं" सर्व्वैर्वरणीयं प्रीतः सन् "याति" यमयति दातुं वा गच्छति। इषमित्यादिः‡ पूर्ववत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ १र २र ३ ३उ ३ १ २ ३ १ २
सो अग्निर्योवसुर्गृणेसंयमायन्तिधेनवः।

१र २र ३ २ ३ १ २ १ १ २ ३ २ ३
समर्वन्तोरघुद्रुवःसꣳसुजातासःसूरय

१ २ ३ २ ३ १ २
इषꣳस्तोतृभ्यआभर ॥ ३ ¶ ॥ १०

---

* ऋ० वे० ३, ८, २२, २।

† 'अग्नीराये—अत्र रेफ-लोपे ढ्लोप इति (६, ३, १११) दीर्घः ननु द्विवचनमग्नी'—इति वि०।

‡ 'इषं इष्टिम्'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ३, ८, २२, ३=य० वे० १५, ४३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सः अग्निः" स खल्वग्निः "यः" "वसुः" वासकः "गृणे" स्तूयते "यं" "धेनवः" "समायन्ति" होमार्थं प्रापयन्ति, "अर्वन्तः" अश्वाः "रघुद्रुवः" लघु-गमनाः* "सम्" आयन्ति, "सुजातासः" शोभन-प्रादुर्भूताः "सूरयः" मेधाविनः "सम्" आयन्ति। स खल्वग्निरिति शेषं पूर्ववत्॥ ३॥ १०

अथ महेनोअद्येति तृचं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
महेनोअद्यबोधयोषोरायेदिवित्मती।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र
यथाचिन्नोअबोधयःसत्यश्रवसिवाय्ये

३र ३ १ २
सुजातेअश्वसूनृते॥ १ †॥

"अद्य" अस्मिन् यागदिने, हे "उषः" उषो देवि! "दिवित्मती" दीप्तिमती त्वं "नः" अस्मान् "महे" महते "राये" धन-प्राप्तये "बोधय" प्रज्ञापय प्रकाशयेत्यर्थः [सति हि प्रकाशे क्रतु-द्वारा द्रव्यस्यार्जयितुं शक्यत्वात्]। "यथा चित्" यथैव पूर्व "नः" अस्मान् "अबोधयः" अतीतेषु दिनेषु यथा बोधितवती, तद्वदद्यापीत्यर्थः। हे "सुजाते" शोभन-प्रादुर्भूते! "अश्वसूनृते"

---

* 'अथवा शोघ्रकर्मकारिणः'—इति वि०।

† ऋ० सा० ५, १, ४, ३ (१भा० ८५८पृ०)—ऋ० वे० ४, ४, २१, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[अश्वार्था प्रिय-सत्यात्मिका वाग् यस्याः सा*] हे तादृशि देवि ! "वाय्ये" वय्य-पुत्रे "सत्यश्रवसि" मय्यनुगृहाणेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १र २र
यासुनीथेशौचद्रथेव्यौच्छोदुहितर्दिवः ।
१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र
साव्युच्छसहीयसिसत्यश्रवसिवाय्ये
३१ ३ १ २
सुजातेअश्वसूनृते ॥ २ † ॥

हे "दिवः दुहितः" सूर्यस्य पुत्रि उषः ! ‡ "या" त्वं सुनीथे एतन्नामके "शौचद्रथे" शुचद्रथस्यापत्ये पूर्वं "व्यौच्छः" व्यवासयः तमांसि, "सा" त्वं "सहीयसि" अतिशयेन बलवति "वाय्ये" वय्य-पुत्रे "सत्यश्रवसि" मयि "व्युच्छ" तमो विवासय [उच्छी विवासे (भ्वा० प०) विवासो वर्जनम् ¶ । शिष्टं समानम् ॥ २ ॥

---

* उदाहृतश्चैतत्पदद्वयम्महर्षि-पतञ्जलिना द्वितीयाह्निके, तथाहि—"ननु च भोश्छन्दोगानां सात्यमुग्रिराणायनीया अर्द्धमेकारमर्द्धमोकारञ्चाधीयते। सुजाते अश्व सूनृते"—इत्यादिना आशङ्क्य, समाहितम्—"पारिषत्कृतिरेषा, तत्र भवतां नैवहि लोके न च वेदे अर्द्धएकारोऽर्द्ध ओकारो वास्तीति"। अत्र च नागेशः—'शास्त्रविशेषाध्यायिनां समवायः परिषत् पर्षद्वा, तत्र भवा कृतिरित्यर्थः'—इति ।

† ऋ० वे० ४, ४, ३१, ९ ।

‡ 'दुहितर्दिवः—अर्को दुहितृभूता उषाः'—इति वि० ।

¶ 'गुच्छति दीप्तिं करोति'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ ९ ३२ ३१२ ३९र
सानोअद्याभरद्वसुर्व्युच्छादुहितर्द्दिवः।
२उ ९ १२ ३१२ ३१र
योव्यौच्छ:सहीयसिसत्यश्रवसिवाय्ये
२र ३ १ २
सुजातेअश्वसूनृते ॥ ३ * ॥ ११

हे "दुहितः! दिवः" "आभरद्वसु" आहृत-धना "सा" प्रसिद्धा त्वं "नः" अस्माकम् "अद्य" अस्मिन् दिने "व्युच्छ" तमो विवासय "सहीयसि!" "या उ" [उ-कारोऽनर्थकः] या त्वं पूर्वं "व्यौच्छः" "सा" अद्यापीति। शिष्टं समानम् ॥ ३ ॥ ११

अथ प्रतिप्रियमिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१२३१२३ २३११ ३१२
प्रतिप्रियतमꣳरथंवृषणंवसुवाहनम्।
३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
स्तोतावामश्विनावृषिःस्तोमेभिर्भूषतिप्रति
२ ३ १९ ३ १२
माध्वीममश्रुतꣳहवम् ॥ १ † ॥

हे "अश्विनौ!" [एकः प्रति-शब्दोऽनुवादः] "वां" युवयोः "प्रियतमं" "रथं" "स्तोता" ऋषिः "स्तोमेभिः" स्तोमैः "प्रति

---

* ऋ० वे० ४, ४, ११, ३।

† छ० आ० ५, १, ३, १० (२भा० ८५२पृ०)=ऋ० वे० ४, ४, १५, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

भूषति" अलङ्करोति। कीदृशं रथं? "वृषणं" वर्षितारं फलानां, "वसुवाहनं" धनानां वाहकम् ईदृशं रथमागमनाय स्तौतीत्यर्थः। तथा "माध्वी" मधुविद्या-वेदितारौ "मम" "हवम्" आह्वानं "श्रुतं" शृणुतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ १ २ ३ १र २र ३ १र २र
अत्यायातमश्विना तिरो विश्वा अहꣳसना।
१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ १
दस्रा हिरण्यवर्त्तनी सुषुम्णा सिन्धुवाहसा
२ ३ १ २ ३ १ २
माध्वी मम श्रुतꣳ हवम् ॥ २ * ॥

हे "अश्विना" अश्विनौ! "अत्यायातं" सर्वान् यजमानाननतिक्रम्य गच्छतम् "अहम्" ऋषिर्यथा "विश्वाः" सर्वा अस्मद्विरोधि-प्रजाः "सना" सदा "तिरः" करोमि [अथवा, 'अहं तिरः सना'—इति सम्बन्धः। प्राप्ताः विश्वाः सर्वाः क्रिया युष्मदीया अनुष्ठेयाइत्यर्थः, सना सनातनौ] "दस्रा" शत्रूणामुपक्षपयितारौ, "हिरण्यवर्त्तनी" हिरण्य-रथौ "सुषुम्णा" सुधनौ "सिन्धुवाहसा" नदीनां प्रवाहयितारौ वृष्टि-प्रेरणेन तादृशौ युवामत्यायातम् ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ४, ४, १५, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
आनो*रत्नानिबिभ्रतावश्विनागच्छतंयुवम्।

२ ३ १ २ ३ १ २ २
रुद्राहिरण्यवर्त्तनीजुषाणावाजिनीवसू

२ ३ १ २ ३ १ २
माध्वीममश्रुतꣳहवम्॥ ३†॥ १२

हे "अश्विना" अश्विनौ! "युवं" युवां "नः" अस्मभ्यं "रत्नानि" रमणीयानि "बिभ्रता" बिभ्रतौ धारयन्तौ सन्तौ अस्मान् "आगच्छतम्"। हे "रुद्रा" रुद्र-पुत्रौ! स्तुत्यौ! वा "वाजिनीवसू" वाजिन-धनौ युवां "हिरण्य-वर्त्तनी" हिरण्य-रथौ "जुषाणा" यज्ञं सेवमानौ सन्तौ आगच्छतमिति। माध्वीत्यादि गतम्‡॥ ३॥ १२

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य एकोनविंशस्याध्यायस्य तृतीयः खण्डः॥ ३॥

——ooo——

* "आनो'—इति ऋ०-पाठः।

† ऋ० ते० ४, ४, १५, ३।

‡ 'माध्वी—मधुनः सोमस्य पातारौ'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थे खण्डे—

अबोध्यग्निःसमिधाजनानामिति त्र्यृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अबोध्यग्निःसमिधाजनानाम्प्रतिधेनु

२ ३ २ ३ १ २
मिवायतीमुषासम्।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
यह्वाइवप्रवयामुज्जिहानाःप्रभानवः

३ २ ३ १ २
सस्रतेनाकमच्छ॥ १ *॥

अयम् "अग्निः" "जनानाम्" अध्वर्य्वादीनां "समिधा" समिद्भिः "अबोधि" प्रबुद्धोऽभूत्। "धेनुम् इव" अग्निहोत्रार्थं धेनुं प्रति यथा प्रातर्बुध्यते तद्वत्, "आयतीम्" आगच्छतीम् "उषसं प्रति" उषःकाल इत्यर्थः। अथ प्रबुद्धस्याग्नेः "भानवः" रश्मयः ज्वालाः "यह्वाः" महान्तः "वयां" शाखां "प्रोज्जिहानाः" प्रोद्गमयन्तो वृक्षाइव [यद्वा, महान्तः प्रोज्जिहानाः स्वाधिष्ठानं त्यजन्तः भानवः] "नाकम्" अन्तरिक्षम् "अच्छ" आभिमुख्येन "प्र सस्रते" प्रसरन्ति॥

"सस्रते"-"सिस्रते"—इति पाठौ॥ १॥

---

* छ० आ० १, २, ३, १ (१भा० २१८पृ०)=ऋ० वे० ३, ८, १३, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३१३ ३ २ ३२ ३ २
अबोधिहोतायजथायदेवानूर्द्ध्वोअग्निः

३ १ २ ३ १ २
सुमनाःप्रातरस्थात्।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १
समिद्धस्यरुशदर्दर्शिपाजोमहान्देव

२र १ १ २
स्तमसोनिरमोचि ॥ २ * ॥

अयं "होता" होम-निष्पादकः "अग्निः" "देवान्" यष्टव्यान् "यजथाय" यष्टुम् "अबोधि" बुध्यते। सोऽग्निः "प्रातः" काले "सुमनाः" शोभन-मनस्कः यजमानानुग्रह-बुद्धिः सन् "ऊर्द्ध्वः" "अस्थात्" उत्तिष्ठति। "समिद्धस्य" अस्य "रुशत्" रोचमानं "पाजः" बलं ज्वाला-लक्षणम् "अदर्शि" दृश्यते। अथ तथाभूतः "महान् देवः" "तमसः" अन्धकारात् "निरमोचि" सर्वं जगत् निरमोचयत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २३ १२ ३१र २र३ १ २ ३
यदीङ्गणस्यरशनामजीगःशुचिरङ्क्ते

१ २ ३ १ २ ३ २
शुचिभिर्गोभिरग्निः।

* ऋ०-वे० ३, ८, १२, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २र ३ १ २ ३ २
आद्दक्षिणायुज्यते वाजयन्त्यूत्ताना
२ १ २ ३ १ ७
मूर्द्धौ अधयज्जुह्भि: ॥ ३ * ॥ १३

"यद्" यदा "ईम्" अयमग्नि: "गणस्य" सङ्घातात्मकस्य जगत: "रशनां" रज्जुमिव व्यापार-प्रतिबन्धकं तम: "अजीग:" गिरति गृह्णाति वा समिद्धो भवतीत्यर्थ: । यदा "शुचि:" दीप्त: "अग्नि:" "शुचिभि: गोभि:" व्यापाराप्रतिबन्धकैर्दीप्तै: रश्मिभि: "अङ्क्ते" व्यनक्ति विश्वं जगत् "आत्" अनन्तरमेव† "दक्षिणा" प्रवृद्धा "वाजयन्ती" हविर्लक्षणमन्नं प्रदातुमिच्छन्ती "जुह्भि: युज्यते" युक्ता भवति [अथवा, दक्षिणा प्रवृद्धाज्यधारा युज्यते] तां धाराम् "उत्तानाम्" ऊर्द्ध्वस्थितामुपरि विस्तृताम् "ऊर्द्ध:" उन्नत: सन् "जुह्भि:" "अधयत्" पिबति ॥ ३ ॥ १३

१ २ १ २ २
॥ औशनम् ॥ आवो। धियग्निसमिधा। जना३नाम्।
१ २र १ २ १र २र ३ ४ ५ १ र र
प्रतिधेनूम्। इवाय। तीमुषासाम्। यह्वाइवप्रवया
७ २ १र २ १ २ १ र २
मूत्। जिहार३ना:। प्रभानवा:। सस्रते। ना३४३।
२ ४ १ २ १ र र २
का३भा५क्षा६५६ ॥(१) आवो। धिद्दोतायजथा। यदा

---

* ऋ० वे० ३, ८, १२. ३।

† 'आत् * * * आनुपूर्व्येण'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र १र २ १ २ १ र २ ३ ४ ५
३यिवान्। ऊर्द्ध्वोअग्नायिः। सुमनाः। प्रातरस्थात्।
१ ७ २ १र २र १ २ १
समिद्धस्यरुषदद्दा। श्रिपा२३जाः। महान्देवाः। तम
२ १ ४ १ २
सः। ना३४३यिः। आ३मो५चा६५६यि॥(२) यादीम्।
१ २ २ १ २ १ २ १
गणस्यरशनाम्। अजा३यिगा। शुचिरङ्गायि। शुचि
२ ३ ४ ५ १र र र ७
भिः। गोभिरग्नायिः। आद्दक्षिणायुज्यतेवा। जया२३
२ १र २र १र २ १ २ २ ४
न्ती। उत्तानाम्। ध्वो३अध। या३४३त्। जू३ह्वू५
भा६५६यिः(३)॥ ८ *॥ [१] १३

अथेदं श्रेष्ठमिति त्र्यृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

३ २उ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
इद१७श्रेष्ठञ्ज्योतिषाञ्ज्योतिरागा
२ १ २ ३ १ २ ३ १ २
च्चित्रःप्रकेतोअजनिष्टविभ्वा।
१ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २उ
यथाप्रसूतासवितुःसवायैवा
३ २ ३ १ २
रात्र्युषसेयोनिमारैक्॥ १ †॥

* ऊ० गा० १९प्र० १ख० ८सा०।

† ऋ० वे० १, ८, १, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"ज्योतिषां" ग्रह-नक्षत्रादीनां द्योतमानानां मध्ये "इदम्" उषआख्यं "ज्योतिः" "श्रेष्ठं" प्रशस्यतमम् [अस्य कोऽतिशयः ? इति चेत्, उच्यते—नक्षत्रादिकं ज्योतिस्स्वात्मानमेव प्रकाशयति नान्यत्, चन्द्रस्तु यद्यप्यन्यं प्रकाशयति तथापि न विस्पष्ट-प्रकाशः, औषसन्तु ज्योतिर्युगपदेव सर्वस्य जगतोऽन्धकार-निराकरणेन विशेषेण प्रकाशकम् अतः प्रशस्यतममित्यर्थः। तादृशं ज्योतिः] "आगात्" पूर्वस्यां दिश्यागमत्। आगत्वा चैतस्मिन् "चित्रः" चायनीयः, "प्रकेतः" अन्धकारावृतस्य सर्वस्य पदार्थस्य प्रज्ञापकः, तथा "विभ्वा" विभुर्व्याप्तः सन्* "अजनिष्ट" प्रादुरभूत्। किञ्च, "यथा" "रात्री" रात्रिः स्वयं "सवितुः" सूर्य-सकाशात् "प्रसूता" उत्पन्ना [सूर्यो ह्यस्तं गच्छन् रात्रिं जनयति तस्मिन्ननस्तमिते रात्रेरुत्पत्त्यभावात् एवमेव रात्रिरपि "उषसे" "सवाय" उषसउत्पत्तये तदीयां "योनिं" स्थानं स्वकीयापर-भाग-लक्षणम् "आरैक्" आरेचितवती कल्पितवतीत्यर्थः [यद्वा, 'प्रसूता' रात्रि-सकाशादुत्पन्ना उषाः 'सवितुः' सूर्यस्य 'सवाय' प्रसवाय जन्मने यथा भवति एवं 'रात्रिः' अपि 'उषसे' उषसो यज्जन्म तदर्थं 'योनिं' स्वापर-भाग-लक्षणं स्थानं कृतवती। अत्र निरुक्तम्—"इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरागाच्चित्रं प्रकेतन प्रज्ञाततममजनिष्ट विभूततमं यथा प्रसूता सवितुः प्रसवाय रात्रिरादित्यस्यैवं रात्र्युषसे योनि मरिचत् स्थानम् (निरु० नै०

* 'विभ्वा--विभुत्वेन'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२, १९)"—इति] श्रेष्ठम्—प्रशस्य-शब्दादातिशायनिक इष्टन् (५, ३, ५५), "प्रशस्यस्य श्रः (५, ३, ६०)"—इति आदेशः, "प्रकृत्यैकाच् (६, ४, ६३)"—इति प्रकृतिभावाट्टिलोपाभावः। अगात्—एते र्लुङि "इणो गा लुङि (२, ४, ४५)"—इति गादेशः, "गातिस्था (२, ४, ७७)"—इति सिचो लुक्। प्रकेतः—कित ज्ञाने (भ्वा० प०) अन्तर्भावित-ण्यर्थात् कर्मणि घञ्, "थाथादिना (६, २, १४४) उत्तरपदान्तोदात्तत्वम्। अजनिष्ट—जनी प्रादुर्भावे (दि० आ०) लुङि सिच इड़ागमः। विभ्वा—"वि-प्र-सं-भ्यो ड्वः सञ्ज्ञाम् (३, २, १८०)"—इति ड्व-प्रत्ययः, "सुपां सुलुक् (७, १, ३९)"—इत्यादिना सोराकारादेशः, "ओः सुपि (६, ४, ८३)"—इति यणादेशस्य "न भूसुधियोः (६, ४, ८५)"—इति निषेधे प्राप्ते "छन्दस्युभयथा (६, ४, ८६)"—इति यणादेशः, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम्; यद्वा, वि-पूर्वात् भवतेरौणादिको ड्वुन् प्रत्ययः, नित्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १, १९७)। प्रसूता—सुनोतेः कर्मणि निष्ठा, "गतिरनन्तरः (६, २, ४९)"—इति गतेः प्रकृतिस्वरत्वम्। सवाय—"छन्दसि जव-सवौ वक्तव्यौ (३, ३, ५७ वा०)"—इति निपातनात् अच्, चित्स्वरः (६, १, १६३)। रात्री—"रात्रेश्चाजसौ (४, १, ३१)"—इति ङीष्, "यस्येति च (६, ४, १४८)"—इतीकार-लोपः। अरैक्—रिचिर् विरेचने (रु० उ०), लङि "बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)"—इति विकरणस्य लुक्, लघूपधगुणे (७, ३, ८६), "हल्ङ्याभ्यः (६, १, ६८)"—इति तिलोपः, वर्ण-व्यत्ययेन पकारस्यैकारः (३, १, ८५) ॥ १ ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
रुशद्वत्सारुशतीश्वेत्यागा

१ २ ३ १र २र
दारैगु कृष्णासदनान्यस्याः।

३ १२ ३१ २ ३२उ
समानबन्धू अमृते अनूची

३ १ २ ३ २
द्यावावर्णञ्चरत आमिनाने ॥ २ * ॥

[श्वेत्या इति उषसो नामधेयम् (निघ० १, ८, १२)] "रुशती" दीप्ताश्च "श्वेत्या" श्वेतवर्णोषाः "रुशद्वत्सा" रुशन् दीप्तः सूर्यो वत्सो यस्याः सा तथोक्ता [यथा मातुः समीपे वत्सः सञ्चरति एव मुषसः समीपे सूर्यस्य नित्यसवस्थानात् तद्वत्सत्वम् अथवा यथा वत्सो मातुः स्तन्यं रसं पिबन् हरति एव मुषसोऽवश्यायाख्यं रसं पिबन् वत्स इत्युच्यते] तादृशी सती "आगात्" आगतवती। आगताया उषसः "कृष्णा" कृष्णवर्णा रात्रिः सदनानि" स्थानानि स्वकीयानि अर्द्धयाम-लक्षणानि "आरैक्" आरेचितवती कल्पितवतीत्यर्थः [उ-इत्येतत्पूरणः] अपिचैते रात्रुषसौ "समानबन्धू" समानेन एकेन सूर्याख्येन बन्धुना सख्या युक्ते [यद्वा, सूर्येण सह सम्बद्धे, यथा उषा उदेयता सूर्येण सम्बद्धा एवं रात्रिरपि अस्तं गच्छता सूर्येण सम्बद्धा],† "अमृते"

---

* ऋ० वे० १, ८, १, २।

† 'समानबन्धू—अहोरात्रे उपसः सकाशात् सञ्जायेते'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मरण-रहिते [कालात्मकतया नित्यत्वात्] "अनूची" अनूच्यौ प्रथमं रात्रिः पश्चात् उषा इत्यनेन क्रमेण गच्छन्त्यौ [यद्वा, सूर्य-गत्यनुसारेण गच्छन्त्यौ एवम्भूते] "वर्णं" सर्वेषां प्राणिनां रूपम् "आ मिनाने" जनयन्त्यौ [यद्वा, स्वकीयं रूपं हिंसन्त्यौ, उषसा नैशं तमो निवर्त्यते, प्रकाशात्मकमुषसो रूपं रात्र्या एवं विधे सत्यौ] "द्यावा" द्योतमाने "चरतः" प्रतिदिवमावर्त्तेत [यद्वा, द्यावानभसोऽन्तरिक्ष-मार्गेण चरतः प्रतिदिवसं गच्छतः। अत्र निरुक्तम्—"रुशद्वत्सा सूर्यवत्सा। रुशदिति वर्णनाम, रोचते ज्वलतिकर्मणः! सूर्यमस्या वत्समाह साहचर्य्याद्रस-हरणाद्वा। रुशती श्वेत्यागात्। श्वेत्या श्वेततेररिचत् कृष्णा सदनान्यस्याः कृष्णावर्णा रात्रिः कृष्णं कृष्यतेर्निकृष्टो वर्णः। अथैने संस्तौति समान-बन्धू समान बन्धने अमृते अमरण-धर्माणावनूची अनूच्याविती तरेतरमभिप्रेत्य द्यावा-वर्णं चरतस्ते एव द्यावौ द्योतनादपि वा द्यावा चरतस्तया सह चरत इति स्यादाभिमाने आमिन्वाने अन्योऽन्यस्याध्यात्मं कुर्वाणे (निरु० नै० २, २०)" --इति॥ श्वेत्या—श्विता वर्णे (भ्वा० आ०), अस्माण्ण्यन्तात् "अचो यत् (३, १, ९७)"—इति भावे यत्, णि-लोपः, अर्शआदित्वान्मत्वर्थीयोऽच् (५, २, १२७)। अमृते अमृतं मरणमनयोर्नास्तीति बहुव्रीहौ "नञोजरमरमित्रमृता (६, २, ११६)"—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्। अनूची—अनुपूर्वादञ्चतेः "ऋत्विगित्यादिना क्विन् (३, २, ५९), "अनिदिताम् (६, ४, २४)"—इति न-लोपः, "अञ्चतेश्चोपसङ्ख्यानम् (४, १, ६ वा०)"—इति ङीप्,"अचः (६,४,१३८)"—इत्यकार-लोपे, "चौ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

(६, ३, १३८)"—इति दीर्घः, "अनुदात्तस्य च यत्रोदात्त-लोपः (६, १, १६१)"—इति ङीपउदात्तत्वम्. "सुपां सुलुक् (७, १, ३९)"—इति विभक्तेर्लूक्। मिनाते—मीनातेः क्रैयादिकस्य शानचि "मीनातेर्निगमे (७, ३, ८१)"—इति ह्रस्वत्वम्॥ २॥

अथ तृतीया।

२ २उ ३ १ २ ३ २उ
समानो अध्वा स्वस्रोरनन्त

१ १ २ ३ १ २
स्तमन्यान्याचरतो देवशिष्टे।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३
नमेथते नतस्थतुः सुमेके

२ ३ २ १ २ २ ३ १ २
नक्तोषासा समनसा विरूपे॥ ३ *॥ १४

"स्वस्रोः" भगिन्योः रात्र्युषसोः† "अध्वा" सञ्चरण-साधन-भूतो मार्गः "समानः" एकएव येन आकाशमार्गेण उषा निर्गच्छति तेनैव रात्रिरपि, सच मार्गो "अनन्तः" अवसान-रहितः "तं" मार्गं "देवशिष्टे" देवेन द्योतमानेन सूर्येणानु-शिष्टे शिक्षिते सत्यौ "अन्यान्या"‡ एकैका "चरतः" क्रमेण गच्छतः। अपिच "सुमेके" शोभन-मेहने¶ सर्वेषामुत्पादकत्वा-

---

* ऋ० वे० १, ८, १, ३।

† 'स्वस्रोः—भगिन्योः द्यावापृथिव्योः अहोरात्रयोर्वा'—इति वि०।

‡ 'अन्या दीप्तिः शुक्रः अन्या चरतः अन्या द्युलोकस्य अन्या पृथिव्याः'--इति वि०।

¶ 'सुमेके—संवत्सरे, दक्षिणायने रात्रेर्वै वृद्धिः, उत्तरायणे शुक्लः, नक्तं रात्रिः उषाकाल-प्रभृत्यहः—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

च्छोभन-प्रजनने "नक्तोषासा" रात्रिरुषाश्च "विरूपे" तमः-प्रकाश-लक्षणाभ्यां विरुद्धाभ्यां युक्ते, अपि "समनसा" समान-मनस्केन ऐकमत्यं प्राप्ते सत्यौ* "न मेथेते" परस्परं न हिंस्तः, तथा "न तस्थतुः" क्वचिदपि न तिष्ठतः सर्वदा लोकानुग्रहार्थं गच्छत इत्यर्थः [अन्यान्या—"कर्मव्यतिहारे सर्वनाम्नो द्वे भवत इति वक्तव्यं समासवच्च बहुलम् (८,१,१२वा०)"—इत्यन्यच्छब्दस्य द्विर्भावः, "तस्य परमाम्रेडितम् (८, १, २)"—इत्याम्रेडित-सञ्ज्ञायाम्"अनुदात्तञ्च (८, १, ३)"—इत्याम्रेडितानुदात्त-त्वम्। देवशिष्टे—शासु अनुशिष्टौ (अदा० प०), शास्तेः कर्मणि निष्ठा, "यस्य विभाषा (७, २, १५)"—इतीट्-प्रतिषेधः, "शास-इदङ्हलोः (६, ४, ३४)"—इति उपधाया इत्वम्, "शासि-वसि-घसीनाञ्च (८, ३, ६०)"—इति षत्वम्, तृतीया-कर्मणि (६, २, ४८)"—इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम्। मेथेते—मेथतिर्हिंसार्थो भौवादिकोऽनुदात्तेत्। सुमेके—मिह सेचने (भ्वा० प०), भावे घञ्, शोभनो मेहो ययोस्ते व्यत्ययेनककारः (३, १, ८५), उत्तरपदस्य ञित्स्वरेणाऽऽद्युदात्तत्वम् "आच् छन्दसि (६, २, ११९)"—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्। नक्तोषासा—सुपांसु लुगिति (७, १, ३९) विभक्तेराकारः ॥ ३ ॥ १४

* 'समनसा—* * * प्रसन्न मनसावित्यर्थः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १र र र
॥ औषसम् ॥ आयिदाम्। श्रेष्ठञ्ज्योतिषाञ्ज्यो।

१ २ १ २ १ २ १ १ २ ३ ४ ५
तिरा३गात्। चित्रःप्रकायि। तो३अज। निष्ठविभ्वा।

१ र र र ७ २ र १र२र१ २१
यथाप्रसूतासवितूः। सवार३या। एवारात्र्यायि। उष

र २ २ ४ १ २
से। यो३४३। ना३यिमापुरा६५६यिक् ॥(१) रुशात्।

१ २ र १ २ र १र२१ २ १
वत्सारुशतीश्वे। तिया३गात्। आरैगका। ष्णा३स

२ ३ ४ ५ १ र र ७ २ र
सदानानियस्याः। समानबधूअमृते। अनू२३ची। द्या

१र२र २१ २ २ ४
वावर्णाम्। बरतः। आ३४३। मा३यिनापुना ६ ५ ६

१ २ १र र २ २
यिः ॥(२) सामा। नोअध्वास्वस्रोः। अना३न्ताः। त

१ २र १ २१ २ ३ ४ ५ १ र र र
मन्यान्या। चरतः। देवशिष्टायि। ममेथेतेनतस्थतूः।

७ २ १र२र१ २१ २ २
सुमेर२३कायि। नक्तोषासा। समन। सा३४३। वा

४
३यिरूपा६५६यि(३) ॥ ८ * ॥ [१] १४

---

* ऊ० गा० १९प्र० १ख० ९षा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथाभात्यग्निरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २३२३ १ २ ३
आभात्यग्निरुषसामनीक

१र १र ३१र १र
मुद्विप्राणान्देवयावाचोअस्थुः ।

२ १ १ २ १ २ ३ १ २
अर्वाञ्चानूनꣳरथ्येहयातं

३ १ २ १ ३१र २र
पीपिवाꣳसमश्विनाघर्ममच्छ ॥ १ * ॥

"उषसाम्"† "अनीकम्" अनीकभूतः [अनीकं मुखम्, उषसि प्रबुध्यमान इत्यर्थः] तादृशः "अग्निः" "आ भाति" दीप्यते [अथवा, उषसां मुखमाभात् दीपयति। उषः-काले ह्यग्नयः प्रतिबुध्यन्ते] किञ्च, "विप्राणां" मेधाविनां स्तोतॄणां "देवयाः" देवकामाः‡ "वाचः" स्तोत्राणि "उदस्थुः" उत्तिष्ठन्ति । यस्मा-देवं तस्मात् हे "रथ्या" रथ-स्वामिनावश्विनौ !¶ "अर्वाञ्चा" अस्मदभिमुखावश्विनौ "नूनम्" "अद्य" अस्मिन् याग-दिने "इह" यागे "यातम्" आयातम् । किं प्रति ? "पिपीवांसं" स्वाङ्गैः

* ऋ० वे० ४, ४, १७, १ ।

† 'उषसां रश्मीनाम्'—इति वि० ।

‡ 'देवयाः—देवानां प्रापणीया वाचः'—इति वि० ।

¶ 'रथ्या—रथेन'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

परिवृढं* "घर्म" प्रदीप्तं यज्ञं [यद्वा, 'पिपीवांसम्' आप्यायितं घर्म-चरण-रूपं सोमरसम् ; अथवा, घृतादिना 'पिपीवांसं' 'घर्मं' प्रवर्ग्यम्] "अच्छ" अभि लक्ष्य आयातम् [प्रवर्ग्यस्य सूक्तस्य विनियोगो बह्वृचानाम्]॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३१र २र ३ २ ३ १
नसᳬस्कृतम्प्रमिमीतोगविष्ठा
२ ३ २ ३ १र २र ३ २
न्तिनूनमश्विनोपस्तुतेह।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३
द्विवाभिपित्वेवसागमिष्ठा
१र २र ३ २ ३ १ २
प्रत्यवर्त्तिन्दाशुषेशम्भविष्ठा ॥ २ † ॥

हे अश्विनौ! "संस्कृतं" घर्मं "न प्रमिमीतं" किन्तु "अन्ति" अन्तिके घर्म-समीपे "नूनम्" इदानीम् "इह" यज्ञे "गमिष्ठा" गन्तृतमौ युवाम् "अश्विना" अश्विनौ "उपस्तुता" उपस्तुतौ भवतं "दिवाभिपित्वे" दिवसस्यापतने प्रातःकाले "अवसा" रक्षण-निमित्तेनान्नेन सह "अवर्त्तिं" वर्त्तिर्जीवनं तदभावो अवर्त्तिस्तद्रहितं यथान्नम् "आगमिष्ठा" आगन्तृतमौ। आगत्य च "दाशुषे" हविर्दत्तवते यजमानाय "शम्भविष्ठा" सुखस्य भावयितारौ भवतः ॥ २ ॥

* 'पिपीवांसं—पा पाने धातुः (भ्वा० प०) पिबन्तम्'—इति वि०।

† ऋ० वे० ४, ४, १०, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

३ १ २ १ २ ३ १र २र
उतायातꣳसङ्गवेप्रातरह्नो

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मध्यन्दिनउदितासूर्य्यस्य।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २
दिवानक्तमवसाशन्तमेन

१र १र ३ २ ३ १र १र
नेदानीम्पीतिरश्विनाततान॥ ३ *॥ १५

[अह्नो द्वेधा, त्रेधा, पञ्चधा, पञ्चदशधा,—इति नाना विधा भागाः सन्ति; इह पञ्चधा विभागा आप्ताः] "उत" अपि च "आयातम्" आगच्छतम्। कदा? "सङ्गवे" सङ्गव-काले† [सङ्गच्छन्ते गावो दोह-भूमिं यस्मिन् काले स सङ्गवः। रात्रि-पर-भाग-काले गावो वने हिम-तृणानि भक्षयन्ति, भक्षयित्वा दोहाय सङ्गवे प्रतिनिवर्त्तन्ते], तथा "प्रातः" कालेऽपि, तथा "मध्यन्दिने" अह्नो मध्यकाले, "सूर्य्यस्य" "उदिता" उदितौ अभ्युदये अत्यन्त-प्रवृद्ध-समये अपराह्णे इत्यर्थः [एतत्सायाह्नस्या प्युपलक्षणम्]। न केवलमुक्तेष्वेव कालेषु, किन्तर्हि? "दिवा" "नक्तं" सर्वदा "शन्तमेन" सुखतमेन "अवसा" रक्षणेन हविषा

* ऋ० वे० ४, ४, १७, ३।

† 'सङ्गवे यज्ञे, अथवा सङ्गवे सङ्ग्रामे'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वा निमित्तेन आयातम्। किमर्थमागम्यते पूर्वमेवान्यैर्देवैः स्वीकृतत्वात्? नेत्याह—इदानीमपि "पीतिः" इतर-देवानां पानं "न" "ततान" तनोति। "अश्विना" अश्विनौ इह आयातमिति शेषः॥ ३॥ १५

१ १ १ २
॥ अश्विनम्॥ आभा। तियग्निरुषसाम्। अना३
२ १ २र १ २ १ र २ ३ ४ ५
यिकाम्। उद्विप्राणाम्। दे३वयाः। वाचोअस्थूः।
१ र र र ७ २ र १ २र १
अर्वाञ्चानूनᳪरथ्ये। हया२३ताम्। पीपिवाᳪसाम्।
१ १ र २ २ ४ १ १
अश्विना। घा३४३। मा३मा५छा६५६॥(१) मासाम्।
१ र २ २ १ २र १ २
कृतमप्रमिमीतो। गमा३यिष्ठा। अन्तिनूनाम्। अ
१ र २ १ ४ ५ १ र र ७
श्विनो। यस्तुतेच्छा। दिवाभिपित्वेवसा। गमा२३यि
२ १ २ ३ २र १ र २ २
ष्ठा। प्रत्यवर्त्तायिम्। दाशुषे। आ३४३म्। भा३
४ १ २ १र र २ २
वा५यिष्टा६५६॥(२) ऊतयातᳪसङ्गवेप्रा। तरा३क्काः।
१ २ १ २ १ र २ १ ४ ५ १ र
मध्यन्दिनायि। उदिता। सूरियस्या। दिवानक्तमव

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र ७ २ र१र २र १ २ १ २
साश्मा। तमे२३ना। नेदानोपायि। तिरश्मि। ना३४

२ ४
३। ता३ता५ना६५६(३) ॥ १० * ॥ [१] १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमे खण्डे —

एताउत्यादृति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
एताउत्या उषसःकेतुमक्रत

१ १ २ १ १ २ ३ १ २
पूर्वेअर्द्धे रजसोभानुमञ्जते।

३ १र १र २ २ ३
निष्कृण्वानाआयुधानीवधृष्णवः

२ ३१र २र २ १ २
प्रतिगावोरूषीर्य्यन्तिमातरः॥ १ † ॥

"उ" [—इत्येतत् पदपूरणम्]। "त्याः" ता "एताः" उषसः "रजसः" अन्तरिक्ष-लोकस्य "पूर्वे अर्द्धे" प्राचीने दिग्भागे

---

* ऊ० गा० १९प्र० १ख० १०सा०।

† ऋ० वे० १, ६, २४, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"भानु" प्रकाशम् "अञ्जते" व्यक्तीकुर्वन्ति। "धृष्णवः" धर्षणशीलाः योद्धारः "आयुधानीव" यथासि-प्रभृतीन्यायुधानि संस्कुर्वन्ति, एवं "निष्कृण्वानाः" निस्कुर्वाणाः स्व-भासा जगत् संस्कुर्वाणाः "गावः" गमन-स्वभावाः "अरुषीः" आरोचमानाः "मातरः" सूर्य-प्रकाशस्य निर्मात्र्यः जगज्जनन्यो वा "उषसः" "प्रति यन्ति" प्रतिदिवसं गच्छन्ति। एवं विधा उषसः अस्मान् रक्षन्त्वित्यर्थः॥* [अत्र निरुक्तम्—"एतास्ता उषसः केतुमक्रषत प्रज्ञानमेकस्या एव पूजनार्थे बहुवचनं स्यात्। पूर्वे अर्द्धेऽन्तरिक्षलोकस्य समञ्जते भानुना। निष्कृण्वाना आयुधानीव धृष्णवः। निरित्येष समित्येतस्य स्थाने। समीदेषां निष्कृतं जारिणीवेत्यपि निगमो भवति प्रतियन्ति गावो गमनादरुषीरारोचनान्मातरो भासो निर्मात्र्यः (१२० ६, ७)"—इति। अक्रत—करोतेर्लुङि "मन्त्रे घस (२, ४, ८०)"—इति च्लेर्लुक्। निष्कृण्वानाः—कृवि हिंसा-करणयोश्च (भ्वा० प०), अस्मात्ताच्छिलिकश्चानश् (३,२,१२९), धिन्वि-कृण्व्योर च (३,१,८०)"—इति उ-प्रत्ययः, "इदुपधस्य चाप्रत्ययस्य (८, ३, ४१)"—इति विसर्जनीयस्य सत्वम्, कृदुत्तरपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३९)] ॥ १ ॥

---

* 'उषसः दीप्तयः केतुं ध्वजमक्रत कृतवत्यः पूर्वे अर्द्धे रजसां लोकानां भानुं दीप्तिं भजन्ते अथवा भानुमन्तमादित्यं निष्कृण्वाना आकर्षयमाणाः आयुधानीव योधानि धृष्णवः धारण-शीलाः पूर्वा दिशः प्रति गावः सर्वस्य जगतो रक्षार्थम् गावः आदित्यरश्मयः अरुषीः अहिंसिताः यन्ति सर्वं परिक्रमन्ति मातरः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २ ३१ ३ २३ १ २
उदपप्तन्नरुणाभानवोवृथा

३ २३ १२३ १ २
स्वायुजोअरुषीर्गाअयुक्षत ।

१ २३१२ ३१२ ३१२
अक्रन्नुषासोवयुनानिपूर्वथा

१ २ ३१र २र
रुशन्तम्भानुमरुषीरशिश्रयुः ॥ २ * ॥

"अरुणा" आरोचमाना† "भानवः" औषधस्य दीप्तयः‡ "वृथा" अनायासेन स्वयमेव "उदपप्तन्" उदगमन्¶ । तदनन्तरम् उषसश्च "स्वायुजः" सुखेन रथेन आयोक्तुं शक्याः "अरुषीः" शुभ्रवर्णाः गाः पूर्वमुत्थितान् रश्मीन् ईदृशीः स्ववाहन-भूतास्तु-ष्टदो गा एव "अयुक्षत" अयोजयत् [उक्तञ्च—"अरुण्यो गाव उषसाम् (निघ० १, १५, ७)"—इति]। एवं गोभिर्युक्तं रथमारुह्य उषसः "पूर्वथा" पूर्वेष्वतीतेष्वहस्सु "वयुनानि" सर्वेषां प्राणिनां ज्ञानानि "अक्रन्" अकार्षुः उषः-काले जाते हि सर्वे प्राणिनो ज्ञानयुक्ता भवन्ति, तदनन्तरम् "अरुषीः" आरोचमानास्ता-उषसः "रुशन्त" [रुशदिति वर्णनाम, रोचतेर्ज्वलति-कर्मणः

---

* ऋ० वे० १, ६, २४, २ ।

† 'अरुणाः रक्तवर्णाः'—इति वि० ।

‡ 'भानवः—आदित्य-रश्मयः'—इति वि० ।

¶ 'उदपप्तन्—उत्पतन्त्यादित्य रश्मयः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

(निरु० नै ६, १२)"—इति यास्कः] शुक्लवर्णां "भानुं" सूर्यम् "अभिश्रयुः" "भानुम्" असेवन्त तेन सहैकीभवन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २
अर्चन्तिनारीरपसोनविष्टिभिः

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
समानेनयोजनेनापरावतः।

२ ० १ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३
इषंवहन्तीःसुकृतेसुदानवे

२ उ १ १ २ ३ २
विश्वेदहयजमानायसुन्वते ॥ ३ * ॥ १६

"नारीः" नेत्र्यः उषसः "विष्टिभिः" निवेशकैः स्वकीयैस्तेजोभिः "समानेन योजनेन" एकेनैवोद्योगेन "आ परावतः" आदूरदेशात् आपश्चिम-दिग्विभागात् "अर्चन्ति" नभः-प्रदेशं पूजयन्ति कृत्स्नं जगत् युगपदेव व्याप्नुवन्तीत्यर्थः†। तत्र दृष्टान्तः—"अपसो न" युद्ध-कर्मणोपेताः पुरुषाः‡ यथा स्वकीयैरायुधैर्धाटीमुखेन सर्वं देशं व्याप्नुवन्ति तद्वत्। किङ्कुर्वते? "सुकृते" शोभनस्य कर्मणः कर्त्रे, "सुन्वते" सोमाभिषवं कुर्वते,

---

* ऋ० सं० १, ६, ३५, ३।

† 'समानेन योजनेन। एतदुक्तम्भवति—बहुयोजन-सहस्रे पथि द्युलोकस्य भूर्लोकस्य चान्तरिक्षे, आपरावतः—दूरात्, इषं—इष्टिं वहन्तीः आदित्य-रश्मयः'—इति वि०।

‡ 'अपसः—उदकानि'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सुदानवे" कल्याणीर्दक्षिणा ऋत्विग्भ्यो ददते, "यजमानाय" "विश्वे दह्न" सर्वमेवेषमन्नं वहन्तीरावहन्त्व: प्रयच्छन्त्य इत्यर्थः [नारी:—"नृन्पे (८, ३, १०), ऋदोरप् (३, ४,५७) "नृनरयोर्वृद्धिश्च (४, १, ७३ ग०)"—इति शार्ङ्गरवादिषु पाठात् ङीन्, जसि "वाच्छन्दसि (६, १, १०६)"—इति पूर्वसवर्णदीर्घत्वम् । अपस:—अप:-शब्दात् "अर्शआदिभ्योऽच् (५, २, १२७)"—इत्यच् "सुपां सु-लुक् (७, १, ३८)"—इति जस: सु:, व्यत्ययेन प्रत्ययात् पूर्वस्योदात्तत्वम् । विष्टिभि:--विश प्रवेशने (तु० प०), विशन्ति प्रविशन्तीति विष्टय: किरणा: "क्तिच्क्तौ च सञ्ज्ञायाम् (३, ३, १७४)"—इति क्तिच् । विश्वा—"सुपां सु-लुक् (७, १, ३८)"—इत्याड्डादेश:] ॥ ३ ॥ १६

२र१ र २
॥ उष: ॥ एतोवा । उत्याउषस:कायि । तुम

१ १र र र र २ १ १
क्राता२ । पूर्वेअर्द्धेरजसोभा । नुमञ्ज्ञाता२यि । निष्कृ

र र र र २ १ १ २ ४
एवावानाआयुधानायि । वधृष्णावा२३: । प्राता३यिगा

५ २ १ १ २ ४
वा: । अरुषायिर्य्या२३ । तायिमा३ता५रा ६ ५ ६: ॥(१)

२ १ र २ र १ १र र
उदोवा । अपप्तन्नरुणाभा । नवोवार्या२ । स्वायुजो

र २ १ १ र २ २
अरुषीर्गा: । अयुक्षाता२ । अक्रन्नुषासोवयुना । नि

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १   १ २ ४ ५   २ १   १ २
पूर्वाथा२३ । रूप्मा३न्ताभ्मा । नुमरूपा२३यिः । आमा
४   २ १   २ र   २
३यिआ।५यू६५६: ॥(२) अर्चीवा । जिनारीरपसो । न
१   १ र र र र   २ र १
विष्टायिभा२यिः । समानेनयोजनेना । परावाता२ः ।
१ र   २ र १   १ २ ४
इषम्बहन्तीःसुकृतायि । सुदानावा२३यि । वायिस्वे३दा
५ २ १   १ २ ४
हा । यजमाना२३ । याह्व३न्वा५ता६५६यि(३) ॥१६*॥[१]१६

अथाबोध्यग्निर्ज्मइति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १र   २र३ २ ३
अबोध्यग्निर्ज्मउदेतिसूर्यो
१ २ ३ २ ३क १र   ३ १ २
व्यू३षाश्चन्द्रामह्यावोअर्चिषा ।
१ २   ३ २ ३ १ २ ३२३
आयुक्षातामश्विनायातवेरथ
१ २   ३१ २३ १७ ३ १ २
म्प्रासावीद्देवःसविताजगत्पृथक् ॥ १ † ॥

---

* ऊ० गा० १९प्र० १ख० १६सा० ।

† ऋ० वे० २, २१, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अयम् "अग्निः" निहतः सन् "ज्मः" ज्मायाः पृथिव्याः वेदि-लक्षणाया सम्बन्धी सन् "अबोधि" प्रबोधितः। किञ्च, "सूर्यः" "उदेति"। ततो "मही" महती "उषाः" "अर्चिषा" प्रकृष्टेन तेजसा "चन्द्रा" प्राणिनामाह्लादनी सती "वि आवः" व्याप्नोत् तमांसि निवारयति स्म [वृणोतेर्लुङि "मन्त्रे घस (२, ४, ८०)"—इति च्लेर्लुक्. "छन्दस्यपि दृश्यते (६,४,७३)"—इत्याड़ागमः] यतद्द्वयमुषा उदेति यतश्चायमग्निः प्रबुद्धो भवति अतः कारणात् हे अश्विनौ युष्मत्सम्बन्धिनं "रथं" "यातवै" देव-यजन-गमनाय रासभाभ्याम् "आ युञ्जताम्" युञ्जाथाम्। तथा "सविता" सर्वकर्मणोऽनुज्ञाता "देवः" "जगत्" जङ्गमं प्राणिजातं "पृथक्" स्व-स्व-कर्मानुरोधेन "प्रासावीत्" प्रसुवतु अनुजानातु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
यद्युञ्जाथेवृषणमश्विनारथ

३१ २ ३ १ २ ३ १ २
ङ्घृतेनन्नोमधुनाक्षत्रमुक्षतम् ।

३ २ ३ २ ३ १ २
अस्माकम्ब्रह्मपृतनासुजिन्वतं

२ ३उ ३ १ २
वयन्धनाशूरसाताभजेमहि ॥ २ * ॥

* ऋ० वे० २, २, २१, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "अश्विना" अश्विनौ! "यद्" यदा "वृषणं" वृष्ट्यादि-वर्षकं "रथं" "युञ्जाथे" योजयथः, तदा "नः क्षत्रं" अस्मदीयं बलं क्षत्रिय-जातिर्वा* "घृतेन" उदकेन "मधुना" मधुरेण "उक्षतं" सेचयतं प्रवर्द्धयतमित्यर्थः [यद्वा, 'घृतेन' क्षरण-रूपेण "मधुना" अमृतेन "उक्षतम्" युष्मद्रथस्थेनामृतेनास्मदीयं बलं प्रवर्धयतमित्यर्थः। अश्विनोः रथस्य मधुपूर्णत्वं "मधुवाहनो रथः" —इत्यादिषु प्रसिद्धम्]। किञ्च, अस्माकं "पृतनासु" अस्मदीयासु पुत्र-भृत्यादि-मनुष्यरूपासु प्रजासु "ब्रह्म" तेजः† "जिन्वतम्" [यद्वा, 'पृतनासु' परकीयासु 'ब्रह्म' परिवृढ़मन्नमस्माकं जिन्वतं प्रीणयतम्]। वयञ्च "शूरसातौ" शूराणां प्रहारादि-दान-युक्ते सङ्ग्रामे "धना" तदीयानि धनानि बहुविधानि "भजेमहि" ॥२॥

अथ तृतीया।

२ १   १ २ १   २ १ १ २ ३ १ २
अर्वाङ्त्रिचक्रोमधुवाहनोरथो

३ १ २ ३ १ २   ३ १ २
जीराश्वोअश्विनोर्यातुसुष्टुतः।

३   २ ३ १ २ ३ १ २   ३
त्रिवन्धुरोमघवाविश्वसौभगः

२ ३ १ २   २ ३ ३ १ २
शन्नआवक्षद्द्विपदेचतुष्पदे ॥ ३ ‡ ॥ १७

---

* 'क्षत्रं—मदीयं राष्ट्रम्'—इति वि०।

† 'ब्रह्म अन्नम्'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ९, २, २७, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"अर्वाङ्" अस्मदभिमुखः अश्विनोः "रथः" "यातु" अस्मदभिमुखो गच्छतु। कीदृशः? "त्रिचक्रः" चक्र-त्रय-युक्तः, "मधुवाहनः" मधु-वोढ़ा, "जीराश्वः" शीघ्रगाम्यश्वोपेतः,* "सुष्टुतः" अतएवास्माभिः स्तूयमानः, "त्रिवन्धुरः" निम्नोन्नत-काष्ठ-त्रयोपेतः सारथ्याश्रय-स्थानं वन्धुरं तद्युक्तः,† "मघवा" धनवान्, "विश्वसौभगः" सर्व-सौभाग्योपेतः। ईदृशोऽश्विनोः रथः "नः" अस्माकं "द्विपदे" पुत्रादि-प्रजायै "चतुष्पदे" पशवे च "शं" सुखम् "आ वक्षत्" आवहतु वहेर्लिटि अड़ागमः॥ ३॥ १७

२ १ २ र
॥ काव्यम्॥ अबोवा। धियग्निर्जर्मउदायि। तिस्र
१ १ र र ९ ३ १ १र
राया२ः। व्युषाश्चन्द्रामह्या। वोअर्चायिषा२। आ
र र र २ र १ १ २ ४ ५ २
युक्षातामश्विनाया। तवेराथा२३म्। प्रासा३वोद्दोवः
१ १ २ ४ २ १
सवायिता२३। जागा३त्या५र्थो६५६क्॥(१) यद्योवा।
र र २ र १ १ र र र
जायेवृषणमा। श्विनाराथा२म्। घृतेननोमधुनाक्षा।
२ १ १ र २ र
त्रमुक्षाता२म्। अस्माकम्ब्रह्मपृतना। सुजिन्वाता२३म्।
१ २ ४ ५ २र १ १ २ ४
वायाऽन्याना। प्रूरसाता२३। भाजा३यिमा५द्वा६५६

* 'जीराश्वः—यजमान-हवींषि वै जीराः अथवा जीरक-वर्णाः'—इति वि०।

† 'त्रिवन्धुरः—ईषा-त्रयेणालङ्कृतः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ र २ र १
यि ॥(२) अर्वोवा। चिचक्रोमधुवा। हनोराथा२।
१र र र र २ १ १ र र
जीराश्वौअश्विनोर्य्या। तुसुष्टूता२ः। चिवन्धुरोमघवा
२ र १ १ २ ४ ५ २ १
वायिस्त्रिसौभागा२३ः। प्राण्णा३आवा। स्वद्विपादा२३
१ २ ४
यि। चात्व३प्पा५दा६५६यि(३) ॥ १७ * ॥ [१] १७

अथ प्रतेधाराअसंश्वतइति चतुर्ऋचं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २
प्रतेधाराअसश्चतोदिवोंनयन्तिवृष्टयः।
२ ३ १ २ ३ १ २
अच्छावाजꣳसहस्रिणम् ॥ १ † ॥

"हे सोम ! "ते" तव "असश्चन्तः" सङ्ग-रहिताः "धाराः" सहस्रिणम् अपरिमित-सङ्ख्याकं "वाजम्" अन्नं मत्वा अस्मदर्थं "प्र यन्ति" प्रगच्छन्ति। तत्र दृष्टान्तः—"दिवो न वृष्टयः" यथा द्युलोकात् वर्षधारा निःसङ्गाः प्रजानामपरिमितमन्नं प्रतियन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० १९प्र० १ख० १०सा०।

† ऋ० वे० ७, १, १४, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २

अभिप्रियाणिकाव्याविश्वाचक्षाणोअर्षति।

१ २ ३ १र २र

हरिस्तुञ्जानआयुधा॥ २ *॥

"हरिः" हरित-वर्णः सोमः "विश्वा" विश्वानि "प्रियाणि" देवानां प्रीति-कराणि "काव्या" कर्माणि† "चक्षाणः" पश्यन् "आयुधा" स्वकीयान्यायुधानि‡"तुञ्जानः" राक्षसान् प्रति प्रेरयन् "अभ्यर्षति" यागं प्रति गच्छति॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १

समर्मृजानआयुभिरिभोराजेवसुव्रतः।

३ १र २र

श्येनोनवꣳसुषीदति॥ ३ ¶॥

"सुव्रतः" सुकर्मा "सः" सोमः "आयुभिर्मनुष्यैर्ऋत्विग्भिः" "मर्मृज्यमानः" "इभः" गत-भयः "राजा इव" यथा राजा, "श्येनो न" यथा श्येनः, तथा "वंसु" केषु वसतीवरीषु "सीदति"॥ ३॥

---

* ऋ० वे० ७, १, १४, २।

† 'काव्या—कवित्वं न'—इति वि०।

‡ 'आयुधा—आयुधानि द्रोण कलश-प्रभृतीनि सह चमस-पर्यन्तानि'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ७, १, २४, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थी ।

२ ३ १ २ ३१२ ३ १ १ २ ३ १र २र
सनो विश्वा दिवो वसूतो पृथिव्या अधि ।
२ १ २ ३ १ २
पुनान इन्दवा भर ॥ ४ * ॥ १८

हे "इन्दो" सोम ! "पुनानः" पूयमानस्त्वं "दिवः अधि" "पृथिव्याः" अधि पृथिव्यां स्थितानि [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी] "विश्वा" विश्वानि "वसु" वसूनि धनानि "नः" अस्मभ्यम् "आ भर" आहर ॥ ४ ॥ १८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १९ ॥

॥ इति अष्टमः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणाचार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थे ऊनविंशोऽध्यायः† समाप्तः ॥ १९ ॥

---

* ऋ० वे० ७, १, २४, ४ ।

† 'अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः'—इति वि० सर्व-सम्मतश्च ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्म्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ २० ॥

॥ अथ विंशोऽध्यायश्चारभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे —

प्रास्यधारेति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र
प्रास्यधारा अक्षरन्वृष्णः सुतस्यौजसः* ।

३ १र २र ३ १ २
देवाᳬं अनुप्रभूषतः ॥ १ † ॥

"अस्य" सोमस्य "धाराः" "ओजसः" ओजसा बलेन‡ "अक्षरन्" असिञ्चन् । कीदृशस्य? "वृष्णः" वर्षुकस्य "सुतस्य" अभिषुतस्य "देवान्" ""अनु" "प्रभूषतः" भवितुमिच्छतः¶ ॥१॥

---

* ओजसा'—इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ६, ८, १९ १ ।

‡ ऋग्वेदीय पाठमनुसृत्यैवेवं तृतीयान्त-विपरिणामेनेयं व्याख्या । विवरणकारस्तु षष्ठ्यन्तमेव व्याचष्टे—वीर्य-सम्पन्नस्य'-- इति ।

¶ 'देवान् प्रभूषतः—देवान् पूजयतः'— इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ २ १ २ ३ १ २ २ १ २ ३ २
सप्तिम्मृजन्तिवेधसोगृणन्तःकारवोगिरा।

१ २ ३ २ ३क ५र
ज्योतिर्ज्जज्ञानमुक्थ्यम् ॥ २ * ॥

"सप्तिम्" अश्व-स्थानीयं सर्पण-स्वभावं वा सोमं "मृजन्ति" शोधयन्ति। के? "गृणन्तः" स्तुवन्तः "कारवः" कर्म-कर्त्तारो ऽध्वर्य्वादयः "गिरा" स्तुत्या साधनेन। कीदृशं सप्तिम्? "ज्योतिः" दीप्यमानं सोमं "जज्ञानं" जायमानं प्रवृद्धमित्यर्थः [अथवा ज्योतिर्जायमानम् "अयं वै ज्योतिर्यत्सोमः"—इति श्रुतेः] "उक्थ्यं" स्तुत्यम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सुषहासोमतानितेपुनानायप्रभूवसो।

१ २ ३ १ २
वर्द्धासमुद्रमुक्थ्य† ॥ ३ ‡ ॥ १

हे "सोम!" "उक्थ्य" स्तुत्य! "प्रभुवसो" प्रभूत-धन! "पुनानाय" पूयमानस्य "ते" तव "तानि" तेजांसि "सुषहा" शोभनाभिभावुकानि। यस्मादेवं तस्मात् "समुद्रं" समुद्र-सदृशं तं "वर्द्ध" वर्द्धय रसेन पूरयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ८, १९, २।

† "उक्थ्यम्"—इति ऋ०-पाठः।

‡ ऋ० वे० ६, ८, १९, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथैषेति द्विपदं द्वितीयं सूक्तम्,*

तत्र प्रथमा।

३ २ ३ २उ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
एषब्रह्मायऋत्वियइन्द्रोनामश्रुतोगृणे॥ १ †॥

"यः" "इन्द्रः"—इति "नाम" "श्रुतः" देव-समूहैः प्रख्यातः "एषः" "ऋत्वियः" ऋतौ वसन्तादौ काले भवः य एषः "ब्रह्मा" सर्वतः परिवृढ़ः, तमहं "गृणे" स्तौमि॥ १॥

अथ द्वितीया।

१र २र ३ २ ३ २ ३ २ २ १ २
त्वामिच्छवसस्पतेयन्तिगिरोनसंयतः॥ २ ‡॥

हे "शवसः" बलस्य "पते" पालकेन्द्र! [अतिशयेन बलवन्नित्यर्थः। तथा शाखान्तरे बलेनोत्पत्तित्वं श्रूयते—"उरसो बाहुभ्यां पञ्चदशं निरमिमीत, तमिन्द्रो देवतान्वि सृज्यते"—इत्यारभ्य "तस्मात्ते वीर्यवन्तः"—इति श्रुतेः] "त्वामित्" त्वामेव "संयतः" न सम्यङ् नियच्छतः पुरुषस्येव वेदस्य सम्बन्धिनः "गिरः" स्तुतयः "यन्ति" प्राप्नुवन्ति॥ २॥

अथ तृतीया।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २
विस्तुतयोयथापथः०॥ ३ ¶ ॥२

---

* 'यस्मात् प्रभृत्यतिप्रायश्चित्तानि'—इति वि०।

† ऋ० शा० ५, २, १, २ (भा० ८८५पृ०)।

‡ नैषान्यत्र क्वापि दृश्यते।

¶ ऋ० शा० ५, २, २, ७ (२भा० ९०४पृ०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

—इत्यृचः प्रतीकम्, तस्यादितो व्याख्यानं छन्दसि द्रष्टव्यम्
॥ ३ ॥ २

५र२ ४ ५ १ २ १
॥ कालेयम् ॥ एषा३ब्राह्मा। या२३ः। आ३। त्वा

२ १ ३र२ २ ५ ४
२३। याः। इन्द्रौनामौ। वा३४३ओ३४वा। श्रुतोपु

५ २ ४ ५ १ २ १
गृणायि ॥(१) तुवा३मायिच्छा। वा२३। सा३ः। पा२

२ १ ३ २ २ ५ ४
३। तायि। यन्तायिगिरौ। वा३४३ओ३४वा। न

५ २ ४ ५ १ २ १
साप्यताः ॥(२) विसू३तायाः। या२३। था३। पा२

२ १ ३ २ २ ५ ४
३। थाः। इन्द्रात्वद्यौ। वा३४३ओ३४वा। तुरापुत

४
याः। होपुई। डा(३) ॥ ८ * ॥ [१] २

अथात्वारथमिति तृचं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमायाः।

२ १ १ ३ १ २ १ २
आत्वारथंयथोतये० ॥ १ † ॥

* ऊ० गा० २१प्र० १ख० ८सा०।

† छ० आ० ४, २, २, ३ (१भा० ७२३पृ)=ऋ० वे० ६, ३, १, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[—इति प्रतीकमत्र पठ्यते। तत्रापि व्याख्याता।] हे इन्द्र! "त्वा" त्वां वयम् "आवर्त्तयामसि" आवर्त्तयामः। किमर्थम्? "ऊतये" अस्माकं रक्षणाय "सुम्नाय" सुखाय च। किमिव? "रथं यथा" ऊतये सुखाय चावर्त्तयति तद्वत्। कीदृशं त्वाम्? "तुविकूर्मिम्" बहु-कर्माणम् "ऋतीषहं" हिंसकानामभिभवितारम्। हे इन्द्र! "शविष्ठ" अतिशयेन बलवन्! हे "सत्पते" सतां पालक! त्वामिति समन्वयः॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

तुविशुष्मतुविक्रतोशचीवोविश्वयामते।

१ २ ३ २

आपप्राथमहित्वना॥ २ *॥

हे "तुविशुष्म" प्रभूत-बल! अतएव "तुविक्रतो" बहु-विचित्र-कर्मवन्! [अथवा बहुप्रज्ञ! कर्मणः पृथगभिधानात्] हे "शचीवः" बहुकर्म्मोपेत! पूजनीयेन्द्र! "विश्वया" विश्व-व्यापिन "महित्वना" महत्वेन "आ पप्राथ" आपूरितवानसि अविशेषाद् विश्वमित्यर्थः॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ १ २

यस्यतेमहिनामहः परिज्मायन्तमीयतुः।

२ ३ १ २ ३ १ २

हस्तावज्रꣳहिरण्ययम्॥ २ †॥ ३

---

* ऋ० वे० ६, ४, १, २। † ऋ० वे० ६, ४, १, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"महः" महतः "यस्य" "ते" तव [यच्छब्दः प्रकृत-परामर्शी, प्रकृत-सूक्तमृग्द्वयं तत्रत्य-तुविकूर्मिमृतीषहमित्याद्युक्त-लक्षणस्य तव] "महिमा" महत्वेन "हस्ता" तव हस्तौ "उमायन्त" पृथिव्यां सर्वतो व्याप्नुवन्त "हिरण्ययं "वज्रम्" हस्तौ "ईयतुः" परिगृह्णीतः, सर्वदास्माकं भय-निवारणायेति भावः ॥ २ ॥ ३

आयःपुरमिति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२उ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ १ २
आयःपुरन्नार्मिणीमदीदेदत्यःकविर्नभन्योऽ३नार्वा ।
२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
सूरोनरुरुक्वाञ्छतात्मा ॥ १ † ॥

"यः" अग्निः "नार्मिणीं" नर्मवतां यजमानानां सम्बन्धिनीमुत्तरवेदिं‡ [यद्वा नृणां मनसि स्थितां यजमानानां यज्ञाद्यर्थं-भूमिं प्रत्यत्रागमन-मनीषा विद्यते ताम्] "पुरः" तत् स्थानं "अदीदेदत्" दीपयति। कीदृशोऽयम्? "अत्यः" अपेचितदेशं प्रत्यतनशीलः, "कविः" क्रान्तदर्शी। तत्र दृष्टान्तः— "अर्वा" अरण-कुशलः, "नभन्यः न" नभस्याकाशे भवः नभ-

---

* विवरण-मते—"हस्तावज्रभ्" समास-निष्पन्नमेकम्पदम्, अतएव 'हस्तावज्र'—हस्ते यस्य वज्रं विद्यते स हस्तवज्रः, छान्दसं दीर्घत्वं हस्त-शब्दस्य'—इति तद्व्याख्यानम्। परमेतदुपेक्ष्यं पद-ग्रन्थ-विरोधात् स्वरशास्त्र-विरोधाच्च।

† ऋ० वे० २, २, १८, १।

‡ 'नार्मिणीं—नृमणं सुखम् सुखकरीमनरावतीम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

न्यो वायुरिव*। किञ्च, "शतात्मा" यजमान-गृहापेक्षया वा अपरिमित-रूपत्वम् [अथवा मित्र-वरुणादि-रूप-भेदेन। अग्ने-र्मित्रादि-रूपत्वं 'त्वमग्ने वरुणोऽजायत'—इति, हे अग्ने! त्वं वरुणो जायसे वरुणो भवति ; यत् यस्मात् "इन्द्रं मित्रं वरुण मग्निमाहुः"—इत्यादिषु-श्रुतिषु प्रसिद्धम्, अग्निमेव इन्द्राद्यात्मक माहुरिति द्वितीयमन्त्रस्यार्थः] तादृशोऽयं "सूरो न" सूर्यइव "रुरुक्वान्" दीप्यमानः [रुच् दीप्तौ (भ्वा० आ०), छान्दसस्य लिटः क्वसुः] अतस्तादृशोऽग्निरस्मि उत्कृष्टो वर्त्तत इति पूर्वत्रा-न्वयः॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
अभिद्विजन्मात्रीरोचनानि

२ ३ १ २ ३ १ २
विश्वारजाꣳसिशुशुचानोअस्थात्।

२ ३ १ २ ३ २ २ १ २
होतायजिष्ठोअपाꣳसधस्थे॥ २†॥

अयमग्निः "द्विजन्मा" द्वाभ्यामरणिभ्यां जायमानः‡ यद्वा, मथनात् प्रथमं जन्म, उत्पत्त्यनन्तरम् आधान-पवमानेष्ट्यादि-संस्कार-रूपं द्वितीयं जन्म, एवं द्विजन्मत्वम् [अथवा, द्यावा पृथिवीभ्यामुत्पन्नत्वात्, तादृशोऽग्निः] "त्रीरोचनानि" त्रीणि

* 'नभन्यः—नभन्दनीयः न भिद्यते केनचित्'—इति वि०।

† ऋ० वे० २, ३, १८, ४।

‡ 'द्विजन्मा—जन्मोपनयन-संस्कारः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रोचमानानि च्वित्यादि-स्थानानि गार्हपत्यादीनि वा "शुशु-चानः" प्रकाशयन् न केवलं त्रीण्येव किन्तु "विश्वा" "रजांसि" सर्वाण्यपि रञ्जनात्मकानि च्वित्यादि-लोकान् "शुशुचानः" दीपयन् "होता" देवानामाह्वाता "यजिष्ठः" यष्टृतमः सन् "अपां" प्रोक्षणाद्युदकानां "सधस्थे" सह-स्थाने याग-देशे "अस्थात्" तिष्ठति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २   २ २ ३ २ ३
अयꣳसहोतायोद्विजन्मा
१ २ ३ १र २र   ३ २
विश्वादधेवार्याणिश्रवस्या ।
२ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २
मर्तोयोअस्मैसुतुकोददाश ॥ ३ * ॥ ४

"द्विजन्मा" "सः" एव "होता" होम-निष्पादकः [आह्वाता वा देवानाम् अरणीभ्यामुत्पन्नस्यैव गार्हपत्य-द्वारा आहवनीयत्वात्] सोऽयं "विश्वा" विश्वानि "वार्याणि" वरणीयानि कर्मानि [ईड-वन्द-वृ-शंस-दुहाण्यतः (६, १, २१४)"—इत्याद्युदात्तत्वम्] "श्रवस्या" श्रवणस्यया [श्रवो हविर्लक्षणं यशो वा तदिच्छाया श्रवः-शब्दात् क्यजन्ताद् "अ प्रत्ययात् (३,३,१०२)" इति भावे अ-प्रत्ययः] अन्नाय यशसे वा "दधे" धारयति। "अस्मै" उक्त-स्वरूपायाग्नये "यः" "मर्त्यः" "ददाश" ददाति स "सुतुकः" शोभन-पुरो भवति ॥ ३ ॥ ४

* ऋ० वे० २, २, १८, ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५र २ ४र ५ ५ १र र
॥ साकमश्वम् ॥ आयःपू३रन्नाम्मिणी६मा। दीदे

र र १ २र १ २
दत्यःकविर्न्नभन्योनार्वा२रु। रोना२रुरु। का३चा२३हा३

१ ५ ५ ५ २ ४र ५ ५
४३यि। ता२३४त्मो६हायि॥(१) अभिद्वा३यिजन्मा त्रीइ६रो।

१र र र र र र १ २
चनानिविश्वारजा९सिप्रुप्रुचानो अस्याद्दो२ता। यजा२

र १ २ १ ५ ५
यिष्ठोआ। पा९सा२३हा३४३यि। धा२३४स्यो६हायि॥(२)

५ २ ४र र र ५ ५ १र र र र र
अय९सा३होतायोद्वा६यिजा। न्मा विश्वादधेवार्य्याणिश्र

र १ २ १ र २
वस्यामर्त्तो१याः। अस्मा२रयिस्तु। को दा२३हा३४३यि।

१ ५ ५
दा२३४ग्मो६हायि(३) ॥ ६ * ॥ [१]४

अथाग्नेतमद्याश्वमिति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ २ ३ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अग्नेतमद्याश्वन्नस्तोमैःक्रतुन्नभद्र९हृदिस्पृशम्।

३ १ २ ३ १ २
ऋध्यामातओहैः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० २१प्र० २ख० ६गा०।

† ऋ० शा० ५, १, ५, ८ (१भा० ८८० पृ०)=ऋ० वे० ३, ४, १०, १=य० वे० १५, ४४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "अग्ने!" "अद्य" अस्मिन्नहनि वयमृत्विगादयः "ओहैः" इन्द्रादि-प्रापकैरस्माकं स्तोमैः स्तोत्र-समूहैः "तम्" प्रसिद्धं त्वाम् "ऋध्याम" समर्द्धयाम। कीदृशं त्वाम्? "अश्वं न वोढारम्" अश्वमिव हविषो वाहकम्, "क्रतुं न" कर्त्तारमिव उपकारिण-मित्यर्थः। तथा "भद्रं" भजनीयं "हृदिस्पृशं" हृदयङ्गमम् अतिशयेन प्रियमित्यर्थः॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २क १२ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ २
अधाह्यग्नेक्रतोर्भद्रस्यदक्षस्यसाधोः।

३ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
रथीर्ऋतस्यबृहतोबभूथ॥ २ *॥

"अधा हि" इदानीमेव हे "अग्ने!" "क्रतोः" अस्मदीय-यागस्य "रथी" नेता "बभूथ" भवसि ["छन्दसि लुङ्लङ्लिटः (३, ४, ६)"—इति भवतेर्वर्त्तमानार्थे लिटि सिपस्थल् "आर्द्ध-धातुकस्येड्वलादेः (७, २, ३५)"—इतीडागमे प्राप्ते "बभूथा ऽततन्थ (७, २, ६४)"—इति निपातनादिड़भावः। कीदृशस्य यागस्य? "भद्रस्य" भजनीयस्य†, "दक्षस्य" प्रवृद्धस्य‡, "साधोः" अभीष्ट-फलानां साधकस्य सत्यभूतस्य, "बृहतः महतः॥ २॥

* ऋ० वे० ३, १०, २=य० वे० १५, ४५।

† 'भद्रस्य—शोभनस्य'—इति वि०।

‡ 'दक्षस्य—यजमानस्य'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १र १र ३ २ १र २र
एभिर्नो अर्कैर्भवा नो अर्वाङ्स्वा३ऽ३ऽर्णज्योतिः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ १ २
अग्ने विश्वेभिः सुमना अनीकैः ॥ ३ * ॥ ५

हे "अग्ने!" "ज्योतिः" ज्योतिष्मान् "स्वः न" सूर्य इव,† तथा "विश्वेभिः" विश्वैः समस्तैः "अनीकैः" तेजोभिः "सुमनाः" शोभन-मनस्कस्त्वं "नः" अस्मदीयैः "एभिः" एतैः "अर्कैः" अर्चनीयैः स्तोत्रैः नानाविधैः हविर्लक्षणैः अन्नैर्वा [अथवेन्द्रादि-देवैः सह नोऽस्माकम्] "अर्वाक्" अभिमुखो भवेति‡ ॥ ३ ॥ ५

५ २ २ ४ र ५ ५ १र र
॥ साकमश्वम् ॥ अग्नेता३मद्याश्वा६न्ना । स्तोमैःक्रतु

१ २ १ १ २
न्नभद्र९ह्वा२ह्वायि । स्पृशा२म्टध्या । माता२३हा३४३

१ ५ ५ ५र १र ४र ५ ५
यि । ओ२३४द्दो६ह्वायि ॥(१) अधाह्वा३अग्ने क्रतो६र्भा ।

१ र र १ २ १ र
द्रस्यदक्षस्यसाधोरथा२यिरा । तस्या२म्टहा । तोवा२३

२र १ ५ ५ ५र २ ४र ५
ह्वा३४३यि । भू२३४यो६ह्वायि ॥(२) एभिर्नो३अर्कैर्भवा

---

* ऋ० वे० ३, ५, १०, ६=य० वे० १५, ४६ ।

† 'स्वर्णज्योतिः—न-शब्द उपमार्थीयः । यथा स्वर्ग-लोकस्य आदित्यो ज्योतिः महत् त्वमस्य लोकस्य ज्योतिर्भव'—इति वि० ।

‡ 'अर्वाक्—समीपे'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ र र १ २र १
६नाः०। अर्वाङ्स्वर्णज्योतिरग्ना२यिवायि। स्वेभा२यिःसु

र २र १ ५ ५
मा। नाम्रा २ ३ हा ३ ४ ३ यि। ना२३४यिक्रो६हायि

(३) ॥ ७ * ॥ [१] ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य विंशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

——000——

अथ द्वितीये खण्डे—

अग्नेविवस्वदिति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ १ १ ३ १ २ ३ १र २र
अग्नेविवस्वदूषसश्चित्रꣳराधोअमर्त्य ।

२ ३ १ १ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
आदाशुषेजातवेदोवहात्वमद्यादेवाꣳउषर्बुधः ॥ १ † ॥

हे "अग्ने!" त्वम् "उषसः" उषोदेवतायाः सकाशात् "राधः" धनं "दाशुषे" हविर्दत्तवते यजमानाय "आ वह" आहवनीयं प्रापय। सोऽग्निर्विशिष्यते—"अमर्त्य" मरण-रहित !

* ऊ० गा० २१प्र० १ख० ७सा० ।

† ऋ० सा० १, १, ५, ६ (१ भा० १५८पृ०)=ऋ० वे० १, १, २८, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"जातवेदः" जातानां वेदितः ! [तमेतं शब्दं यास्को व्याचष्टे— "जातवेदाः कस्माज्जातानि वेद जातानि वैनं विदुर्जातेजाते विद्यत इति वा जातवित्तो वा जातधनो जातविद्यो वा जात-प्रज्ञानो यत्तज्जातः पशूनविन्दतेति तज्जातवेदसो जातवेदस्त्व-मिति ब्राह्मणं तस्मात् सर्वानृतून् पशवोऽग्निमभिसर्पन्तीति च (निरु० दै० १, १९)"—इति। कीदृशं राधः? "विवस्वत्" "विशिष्ट-निवासोपेतं, "चित्रं" नानाविधं। किञ्च, "अद्य" अस्मिन् दिने "उषर्बुधः" उषःकाले प्रबुद्धान् देवानावह[विवस्वत् —विवासनं विवः तद्युक्तम्, वस निवासे (भ्वा० प०), वि-पूर्वा-दन्तर्भावित-ण्यर्थात् सम्पदादि-लक्षणो भावे क्विप् (३,३,९४वा०), "तदस्यास्ति (५,२,९४)"—इति मतुप्, "मादुपधायाः (८,२,९)" इति वत्वम्, "तसौ मत्वर्थे (१, ४, १९)"—भत्वेन पदत्वाभावा-दुत्त्वाभावः, वृषादित्वात् (६, १, २०३) आद्युदात्तत्वम्। जात-वेदाः—जातानि वेत्तीति जातवेदाः "गति-कारकयोरपि पूर्वपद-प्रकृतिस्वरश्च (उ० ४, २२६)"—इत्यसिः; यद्वा वेद इति धन-नाम (निघ० २, १०, ४), जातं धनं यस्य स जातवेदाः, आम-न्त्रित-निघातः (८, १, १९)। वह—"द्व्यचोऽतस्तिङः (६, ३, १३५)"—इति संहितायां दीर्घत्वम्। उषर्बुधः—उषसि बुध्यन्त-इत्युषर्बुधः [बुध अवगमने (भ्वा० प०) "क्विप् च (३, २, ७६)" —इति क्विप्, कृदुत्तरपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३९) ॥ १ ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१२ २ ३१र २र ३१ ३१२ ३१२३१ २

जुष्टोहिदूतोअसिहव्यवाहनोग्नेरथीरध्वराणाम् ।

३१२ १ २ ३१ १३१ २३११ ११ २३१

सजूरश्विभ्यामुषसासुवीर्यमस्मेधेहिश्रवोबृहत् ॥२*॥ ६

हे "अग्ने !" त्वं जुष्टत्वादि-विशेषण-युक्तोऽसि "जुष्टः" ["नित्यं मन्त्रे (६, १, २१०)"—इत्याद्युदात्तत्वम्] सेवितइत्यर्थः "असि" [सिपि "तासस्त्योर्लोपः (७, ४, ५०)"—इति स-लोपः, "हि च (८, १, ३४)"—इति निघात-प्रतिषेधः]। "दूतः" देवानां विशेष-वार्त्ताहरः, अतएव "हव्यवाहनः" "हव्येनन्तःपादम् (३, २, ६६)"—इति ल्युट्, योरनादेशः (७, १, १), लित्त्वादाद्युदात्तत्वे (६, १, १९७), कृदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३९)] हविषो वोढा, "अध्वराणां" क्रतूनां "रथी" रथ-स्थानीयः [तथाच मन्त्रान्तरं ब्राह्मणेनैवं व्याख्यातम्—"रथी-रध्वराणाम्"—इत्यादि "एष हि देवरथः"—इति, ब्राह्मणान्तरञ्च "रथीरध्वराणामित्याह रथीह वा एष भूतो देवेभ्यो हव्यं वहति"—इति] तादृशस्त्वम् "अश्विभ्यां" देवाभ्याम् "उषसा" देवतया च "सजूः" सहितो भूत्वा "सुवीर्यं" शोभन-वीर्य्योपेतं "बृहत्" प्रभूतं "श्रवः" अन्नम्† "अस्मे धेहि" अस्मासु क्षिप ॥ २ ॥ ६

* ऋ० वे० १, ३, २८, ३।

† 'यशो वा'—इत्यधिकं वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ वारवन्तीयम् ॥ अग्नेविवाऔहोहायि। स्वादूषा
२३४सा: । चित्रꣳराधोअमर्त्तायोर२३४हायि। आदा
शुषेजातवेदोवहातू३४। औहोवा। इहार२३४हायि।
उहुवार२३४वाम्। अद्यादे। वाꣳउषबू३४। औहो
वा। इहार२३४हायि। औहो३१२३४। धा:। एहि
या६हा ॥(१) अद्यादेवाꣳऔहोहायि। उषबू२३४धा:।
जुष्टोहा२३४यिहायि। दूतोअसिहव्यवाहा३४। औहो
वा। इहार२३४हायि। उहुवार३४ना:। अग्नेर। था
यिरध्वरा३४। औहोवा। इहार२३४हायि। औहो३१
२३४। णाम्। एहिया६हा ॥(२) अग्नेरथाऔहोहा
यि। आध्वारा२३४णाम्। सजूरा२३४हा। स्विभ्यामु
षसासुवीरा३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उहु
वार२३४याम्। अस्मेधे। हायिश्रवोब३४। औहोवा।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इ्हा२३४द्दायि। औचो३१२३४। हात्। एव्हियाइ्हा।
ह्वो५ई। डा(३) ॥ १७ * ॥ [१]

॥ महावामदेव्यम्॥ आऽ५ग्ने। विवा३स्वा३दुषसाः। चा
यि। चॅ्राधोअमर्त्तियआदाशुषेजातवेदोवहातु। वाम्।
औ२३हो्हायि। अद्या२३देवाॅ्। उषौहो३। ऊम्मा
२। बूऽ२धो३५्हायि॥(१) आऽ५द्या। देवा३ॅ्ऊ३ष
र्बुधाः। जू। ष्टोहिदूतोअसिहव्यवाह्व। ना। औ३
होहायि। अग्ना२३यिरथायिः। अध्वौहो३। ऊम्मा२।
राऽ२णो३५्हायि॥(२) आऽ५ग्ने। रथा३यिरा३ध्वरा
णाम्। सा। जूरश्विभ्यामुषसासुवीरि। याम्। औ
२३होहायि। अस्मा२३यिधेहायि। अवौहो३। ऊम्मा
२। बृऽ२ह्वो३५हायि(३) ॥ १८ † ॥ [२]

* ऊ० गा० २१प्र० २ख० १७सा० ।
† ऊ० गा० २१प्र० २ख० १८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र   १   २ १
॥ अुध्यम्॥ अग्नेविवा२स्वत्। उषसोवा। चित्रꣳ

२र १   १ २ २ १   र २र   १र२र र र   र १ २ १र २र
राधो। अमर्त्तिया। आदाभ्रुषेजातवेदोवद्दात्वमद्यादे

१र   २   १र   १ र
वाꣳउ। षा२३ः। बुधाउवा। अूधिया२॥(१) अद्या

र र   १   २ १र २ १   २र १र २ १
देवाꣳ२उ। षबुधोवा। जुष्टोहिदू। तोअसिद्दा।

र २ १र   २ १र २ १   २   १र
व्यवाहनोग्निरथोरध्व। रा२३। णाउवा। अूधिया२॥(२)

१ र   र १   २ १र २ १   २र ३ २ १
अग्नेरथा२यिर। ध्वराणोवा। सजूरश्वी। भ्यामुषसा।

र २   १र र २ १   २   १र
सुवीरियमस्मेधेहिश्र। वो२३। बृहाउवा। अूधिया२।

१   २   १
ए२३हिया३४३। ओ२३४पुई। डा(३)॥ १८ *॥ [३] ६

अथ विधुन्दद्राणमिति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

३ १ १ ३   १र   २र   ३ १र
विधुन्दद्राणꣳसमनेबहूनां

२र ३   १ २   ३ १ २
युवानꣳसन्तम्पलितोजगार।

---

* ऊ० गा० २१प्र० २ष० १९गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ १ २ ३ २३
देवस्यपश्यकाव्यम्महित्वाद्या

३ २ ३ १र २र
ममारसह्यःसमान ॥ १ * ॥

अनया कालात्मकइन्द्रः स्तूयते—"विधुं" विधारकं सर्वस्य क्षुद्रादेः कर्त्तारं [वि-पूर्वो दधातिः करोत्यर्थे], तथा "समने" [अननमनः प्राणनं सम्यगननोपेते] सङ्ग्रामे "बहूनां" शत्रूणां "दद्राणं" द्रावकम्, ईदृक्-सामर्थ्योपेतं "युवानं" सन्तं पुरुषं "पलितः" जरा "जगार" निगिरन्तीन्द्राज्ञया। एवमुक्त-लक्षणं वक्ष्यमाण-लक्षणञ्च देवस्य कालात्मकस्येन्द्रस्य "महित्वा" महत्त्वेनोपेतं "काव्यं" सामर्थ्यं "पश्य"। हे जनाः! तथा जरसा प्राप्तः "अद्य" "ममार" म्रियते, "सः ह्यः" परेद्युः "समान" सम्यक् चेष्टते पुनर्जन्मान्तरे प्रादुर्भवतीत्यर्थः [तदेवं चत्वारि नामानि शारीराण्युक्तानि बहुङ्मन्त्रेषु] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३ २उ
शाक्मनाशाकोअरुणःसुपर्ण

३ १र २र ३ १र २र
आयोमहःशूरःसनादनीडः।

२ ३ १ २ ३ १उ ३
यच्चिकेतसत्यमित्तन्नमोघं

१ २ ३ २ ३ १उ ३ १ २र
वसुस्पार्हमुतजेतोतदाता ॥ २ † ॥

* छ० आ० ४, १, ३, १ (२भा० ६५८ पृ०) = ऋ० मं० ८, १, २६, ५। अथ० सं० ९, २६, ९।

† ऋ० मं० ८, १, १०, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"शाक्मना" [शक्मेव शाक्मं, शाक्मना] बलेन* "शाकः" शक्तः [स्व-शक्तौ च सर्वं कर्त्तुं शक्त इत्यर्थः, नहीन्द्रस्य सहायान्तरापेक्षास्ति इन्द्रत्वादेव], "अरुणः" अरुणवर्णः "सुपर्णः" कश्चित् शोभन-पर्णः पक्षी "आ" गच्छतीत्यध्याहारः [उपसर्ग-श्रुतेर्योग्य-क्रियाध्याहारात्]। "यः" "महः" महान् "शूरः" विक्रान्तः "सनात्" पुराणः† "अनीड़ः" नीड़स्याकर्त्ता। [नहीन्द्रोऽग्निवत् कुत्रचिदपि यज्ञे निकेतनं करोति। एवं सुपर्ण-रूपेणेन्द्रमाह—] स पक्षीन्द्रो "यत्"‡ "चिकेत" कर्त्तव्यत्वेन जानाति तत् "सत्यम् इत्"¶ सत्यमेव "न" तु "मोघं" व्यर्थं भवति। स "स्पार्हं" स्पृहणीयं "वसु" धनं "जेता" जयति शत्रुभ्यः सकाशात्। "उत" अपिच "दाता" स्तोतृभ्यः प्रयच्छति ["न लोकाव्यय (२, ३, ६९)"—इत्यादिना षष्ठी-प्रतिषेधः ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३
ऐभिर्ददेवृष्ण्यापौꣳस्यानि

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
येभिरौक्षद्वृत्रहत्यायवज्री।

---

* 'शाक्मना—शक्तत्वेन'—इति वि०।

† 'सनात्—सदैव'—इति वि०।

‡ 'यच्चिकेत—नपुंसक-लिङ्गमिदं पुंलिङ्गस्य स्थाने द्रष्टव्यम्। यः कश्चित् चेतयिता'—इति वि०।

¶ 'इत्—इति पद-पूरणः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २र २ १ २ ३ १
येकर्मणः क्रियमाणस्यमह्न

२ ३ २ ३ १ १ ३ १
ऋतेकर्मंमुदजायन्तदेवाः ॥ २ * ॥ ७

इन्द्रः "एभिः" मरुद्भिः सह "पौंस्यानि" बलानि "आ ददे" आदत्ते। "येभिः" यैः मरुद्भिः सहितः "वृत्रहत्याय" [प्राण्युपकारक-वृष्टया आवरकाद्वा वृत्रो मेघः, तस्य हत्यायै] मनुष्याणामुपद्रव-शमनायेत्यर्थः† । तथाच "वज्री" वज्रवान् इन्द्रः "औचत्" वर्षति। "ये" च मरुतः "देवाः" "मह्नः" महता तन्त्रेण क्रियमाणस्य वृष्टि-प्रदान-लक्षणस्य कर्मणः साहाय्यार्थम् "ऋतेकर्म" ऋत-कर्म वृष्टि-प्रदान-कर्मं प्रति "उदजायन्त" उन्मुखा जायन्ते। स्वयमेव तैरेभिर्ददे इति समन्वयः ॥ ३ ॥ ७

अथास्तिसोमइति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमः ।

२ ३ १ २ ३१ ३१र २र ३ १ २
अस्तिसोमोअयꣳसुतःपिबन्त्यस्यमरुतः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
उतस्वराजोअश्विना ॥ १ ‡ ॥

"अयं" पुरोवर्त्ती सोमः "सुतः" मरुदर्थमस्माभिरभिषुतः "अस्ति" विद्यते। तस्माद "अस्य" अन्वादेशे एनं सुतं सोमं

---

* ऋ० वे० ८, ९, १७, २।

† 'वृत्रहत्याय—वृत्रो मेघः तस्य हननेन'—इति वि०।

‡ उ० आ० २, २, ३, १० (१भा० ३९२पृ०)=ऋ० वे० ६, ६, २४, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"स्वराजः" स्वयं दीप्यमानाः स्व-तेजसा नान्यदीयेनेत्यर्थः। तादृशाः "मरुतः" "पिबन्ति"। "उत" अपिवा "अश्विना" अश्विनौ च सोमं पिबतः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ २ ३ १ २
पिबन्तिमित्रोअर्यमातनापूतस्यवरुणः।
३ २ ३ १ २
त्रिषधस्थस्यजावतः ॥ २ * ॥

न केवलं मरुतएव सोम-पातारः किन्तु एतेऽपि इत्याह—"मित्रः"ः सर्वेषां स्व-स्व-कर्मणि प्रवर्त्तकत्वात् सखिभूतः [यद्वा, यज्ञ-सम्बन्धिनः एतत्सज्ज्ञको देवः], "अर्यमा" च, "वरुणः" दुःखादीनां शत्रूणां वा चरितानि वारकः, एतन्नामकास्त्रयो देवाः "तना" तनेन उर्णा-स्तुक-निर्मितेन दशा-पवित्रेण [सुपां सु-लुक् (७, १, ३९)"—इति आलादेशः, तेनाद्युदात्तः, तना] "पूतस्य" परिशोधितस्य "त्रिषधस्थस्य" [सह तिष्ठन्त्यत्रेति सधस्थं स्थानं, "सधमादस्थयोश्छन्दसि (६, ३, ९६)"—इति सह-शब्दस्य सधादेशः,द्रोणकलशाधवनीय-पूतभृतात्मकानि त्रीणि स्थानानि तत्तथोक्तम्†] तादृशम्,"जावतः" स्तुत्या जननवन्तम्‡ इमं सोमं पिबन्तम् [द्वितीयार्थे षष्ठ्यः (७, १, ८५)] ॥ २ ॥

* ऋ० वे० १, ६, २४, ५।

† 'त्रिषधस्थस्य—त्रिभिः स्थानैः स्थितस्य प्रातःसवनादिभिः'—इति वि०।

‡ 'जावतः—गमनयतः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

२१ ०३ २३१२ २१ १२३१२
उतोन्वस्यजोषमाइन्द्रःसुतस्यगोमतः।
३ १२ १२
प्रातर्होतेवमत्सति॥ २ *॥ ८

"उतो" अपि च† "इन्द्रः" "सुतस्य" अभिषुतस्य "गोमतः" गव्यैर्मिश्रणवतः "अस्य" [अन्वादेशः पूर्ववत्] दशापवित्रेण पूतस्य सोमस्य "जोषम्" पानरूपां सेवां "प्रातः" सवने "नु" क्षिप्रम् "आ मत्सति" [मदि स्तुत्यादिषु (भ्वा०आ०)]आभिमुख्येन स्तौति [यद्वा सोम-सेवां कामयते]। तत्र दृष्टान्तः—"होता इव" यथा होता प्रातःसवने देवानभिष्टौति देवांस्तोतुं व्यभिवाञ्छन्ति तद्वत्‡ ॥ ३ ॥ ८

अथ बण्महां असीति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २
बण्महाँ२असिसूर्य्यबडादित्यमहाँ२असि।
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
महस्तेसतोमहिमापनिष्टममह्नादेवमहाँ२असि॥१¶॥

* ऋ० वे० ६, ६, २४, ६।

† 'उत, उ—इति पद-पूरणौ'—इति वि०।

‡ 'यथा होता प्रथमः सर्वऋत्विजां भक्षयति'—इत्यादि वि०।

¶ छ० आ० ३. २, ४. ४ (१भा० ५६८पृ०)=ऋ० वे० ६, ७, ८, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "सूर्य !" त्वं "महान्" तेजसा अधिकः "असि" "बट्" सत्यम् नैतन्मिथ्येत्यर्थः। हे "आदित्य" अदितेः पुत्र! त्वं "महान्" बलेनाप्यधिकः "असि" "बट्" सत्यमेव। हे "पनिष्टम" अतिशयेन स्तोत्रैः स्तुत्यः [यद्वा, अतिशयेन व्यवहार-कुशलः] "महः" महतः "सतः" भवतः 'ते' तव "महिमा" स्तोतृभिः स्तूयतइति शेषः [पनिष्टम स्तोतृभिरस्माभिः स्तूयत इति वा]। हे "देव" द्योतनादि-गुण-युक्त! त्वं "मह्ना" महत्वेन "महान्" सर्वैः पूजनीयः "असि" भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २३१२ ३१ २ ३१२ ३१ २
बट्सूर्यश्रवसामहाँ असिसत्रादेवमहाँ असि।
३ २ ३१ २ ३क२र १ २ १३२उ ३ १ १
मह्नादेवानामसुर्यःपुरोहितोविभुज्योतिरदाभ्यम्॥२*॥ ९

हे "सूर्य !" "श्रवसा" श्रवणेन "महान्" सर्वाधिकः "असि" [यद्वा, 'श्रवसा' अन्नेन 'महान्' दाता 'असि' स्तोतृभ्यो दातासि] "बट्" सत्यम्। हे "देव" द्योतमान! सूर्य! त्वं "देवानां" मध्ये "मह्ना" महत्वेन महानधिकः "असि" "सत्रा" सत्यमेव†। "असुर्यः" असुराणां हन्ता चासि। किञ्च, "देवानां" कामयमानानां स्तोतृणां वा "पुरोहितः" असि हितोऽसि हितोपदेष्टासि बहु-हित-कार्यसि [अथवा 'पुरो-

* ऋ० वे० ६, ७, ८, २।

† 'सत्रा—सदा'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हितः' पुरतो निहितोऽसि]। किञ्च तव "ज्योतिः" तेजः "विभुः" व्याप्तं सर्वतः "अदाभ्यं" केनाप्यहिंस्यञ्च॥ २ ॥ ९

५ ३र २ ४ ५ र
॥ गौरीवितम् ॥ बण्म। हा३माइ। सिहूरिया।

१ र र १ र २ ४र
बडादित्यमहा३असार२३यि। माह्स्तोसा३१२३। तोम

१ र र २ ४ ५ ४
हिमापना५यिष्टमा। माङ्कादेवा३१२३। महोवा। आ

५ ५ र ३र२ ४ र ५ १
५सो६हायि॥(१) मङ्का। देवा३। महा३असायि। म

र र र १ र २ ४ र
ह्रदेवमहा३असार२३यि। बाद्बुर्य्यंत्रा ३ १ २ ३। वसाम

१ र र २ ४ ५ ४
हा३५असायि। साचादेवा३१२३। महोवा। आ५मो

५ ५ र ३र२ ४र ५ १ र
६हावि॥(२) सत्रा। देवा३। महा३असायि। सत्रा

र र १ र र २ ४र
देवमहा३असार२३यि। माङ्कादेवा३१२३। नामसुर्य्यंपु

१ र २ ४ ५ ४
पुरो५हिताः। वायिभुज्योता३१२३यिः। अदोवा। भा

५
५यो६हायि(३) ॥ ५ * ॥ [१] ९

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य विंशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

---

* ऊ० गा० २१प्र० १ख० ५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीये खण्डे—

उपनोहरिभिरिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २३ १ २ ३ २ ३ १ २
उपनोहरिभिःसुतंयाहिमदानाम्पते।

१ २ ३ १ २ ३ २
उपनोहरिभिःसुतम्॥ १ *॥

हे "मदानाम्पते" [माद्यन्त्यनेनेति मदाः सोमाः। "मदोऽनुपसर्गे (३, ३, ६७)"—इति करणे अप् प्रत्ययः] सोमानां स्वामिन्! इन्द्र! "हरिभिः" [आश्रितेन हरिरित्यादिषु बहुनामस्थानां श्रुतेरत्रापि] शत-सहस्र-सङ्ख्याकैः सह "नः" अस्माकं यज्ञे "सुतम्" अभिषुतं सोमम् "उप याहि" तत्पानार्थं शीघ्रमागच्छ। पुनरुपनइत्यादिरादरार्था॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ १र २र ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २
द्विताचोवृत्रहन्तमोविदइन्द्रःशतक्रतुः।

१ २ ३ १ २ ३ २
उपनोहरिभिःसुतम्॥ २ †॥

"वृत्रहन्तमः" अतिशयेन वृत्रस्य हन्ता "शतक्रतुः" नानाविध-कर्मा "यः इन्द्रः" "द्विता" द्विधा‡ "विदे" [वृत्र-वधादौ

* छ० आ० ९, २, १. ६ (१भा० ३४९पृ०) ऋ० वे० ६, ३, २७, १।

† ऋ० वे० ६, ६, २७, २।

‡ 'द्विता—कर्म-द्वयस्य कर्त्ता'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

उग्रकर्मा, जगद्रक्षण-काले शान्तकर्मेति द्वि-प्रकारेण विदे] सर्वैर्ज्ञायते [विद ज्ञाने (अदा० प०), कर्मणि विहितस्य त-प्रत्ययस्य "लोपस्त आत्मनेपदेषु (७, १, ४१)"—इति त-लोपः । स त्वं "हरिभिः" सह "सुतं" सोमम् "नः" अस्माकम् "उप" याहि॥२॥

अथ तृतीया ।

१र   २र   ३र १र   ३र २ १ १
त्वꣳ हि वृत्रहन्नेषाम्पाता सोमानामसि ।

१ २ ३   १ २   ३ १
उपनो हरिभिः सुतम् ॥ ३ * ॥ १०

हे "वृत्रहन्" वृत्रस्य पापस्य वा हन्तः ! इन्द्र ! "हि" [-शब्दो हेत्वर्थे] यस्मात् त्वम् "एषाम्" अस्मदीयानां† "पाता" पान-कर्त्ता "असि" भवसि [एषामिति इदमोऽन्वादेशे अशादेशोऽनु-दात्तश्च (२, ४, ३२)] अतस्त्वमश्वैः सह सोमं पातुमुपयाहि आगच्छ ॥ ३ ॥ १०

अथ प्रवोमहइति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २   ३
प्रवो महे महेवृधे भरध्व

२   ३ १ २ ३ १ २
म्प्रचेतसे प्रसुमतिङ्कृणुध्वम् ।

---

* ऋ० वे० ६, ६, १०, ३ ।

† 'एषां—सोमानां'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ३१र २र
विशःपूर्वीःप्रचरचर्षणिप्राः ॥ १ * ॥

हे मदीया जनाः! "वः" यूयं "महे वृधे" महतां धनानां वर्द्धयित्रे अतएव "महे" महते इन्द्राय "प्रभरध्वम्" सोमान् प्रणयत। "प्रचेतसे" प्रकृष्ट-मतये इन्द्राय सुमतिं सुष्ठु मननीयं स्तोत्रं "प्र कृणुध्वम्" प्रकुरुत। अथ प्रत्यक्ष-स्तुतिः—हे इन्द्र! "चर्षणिप्राः" [चर्षणयो मनुष्याः] कामैः प्रजानां पूरयिता त्वं "पूर्वीः" पूरयित्रीः "विशः" प्रजाः "प्रचर" अभिगच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ १ २ ३ १२ ३ १
उरुव्यचसेमहिनेसुवृक्ति
२र ३१ २ ३ १ २
मिन्द्रायब्रह्मजनयन्तविप्राः।
१ २३ २ ३ १ २ ३ १ २
तस्यव्रतानिनमिनन्तिधीराः ॥ २ † ॥

"उरुव्यचसे" पृथु-व्याप्तये‡ "महिने" महते यस्मै "इन्द्राय" "सुवृक्तिं" शोभनां स्तुतिं "ब्रह्म" अन्नं हविश्च "विप्राः" प्राज्ञाः "जनयन्त" जनयन्ति। "तस्य" इन्द्रस्य "व्रतानि" दक्षिणादीनि कर्माणि "धीराः" प्राज्ञाः देवा अपि "न" "मिनन्ति" हिंसन्ति ॥ २ ॥

---

* छ० आ० ४, १, ४, ९ (१भा० ६९५पृ०)=ऋ० वे० ५, ३, १९, ४।

† ऋ० वे० ५, ३, १६, ५।

‡ 'उरुव्यचसे—उर्विति बहुनाम, व्यच व्यक्तायां वाचि (तु० प०), वागीश्वरः इन्द्रः सर्वासां वैदिकानां लौकिकानाञ्च वाचां त्वमीश्वरः। अथवा व्यच दर्शने। सर्वस्य द्रष्टा' —इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २
इन्द्रंवाणीरनुत्तमन्युमेव

३ १र २र ३ १ २
सत्राराजानन्दधिरेसहध्यै ।

१ २ ३ २ ३ २
हर्यश्वायबर्हयासमापीन् ॥ ३ * ॥ ११

"सत्रा राजानं" सर्वस्य जगत ईश्वरम्, "अनुत्तमन्युं" "[केनाप्यनुत्तोऽबाधितो मन्युः क्रोधो यस्य सः] तमेव, "इन्द्रं" "वाणीः" स्तुतयः "सहध्यै"† स्तोतॄणां शत्रूनभिभवितुं "दधिरे" पुरो दधिरे। अतः हे स्तोतः! त्वमपि "हर्यश्वाय" इन्द्राय [हर्यश्वमिन्द्रं स्तोतुमित्यर्थः] "आपीन्" बन्धून् "सम् बर्हय" प्रवर्द्धय ॥ ३ ॥ ११

अथ यदिन्द्रेति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १र २र
यदिन्द्रयावतस्त्वमेतावदहमीशीय ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २
स्तोतारमिद्दधिषेरदावसोनपापत्वायरंसिषम् ॥ १ ‡ ॥

● ऋ० वे० ५, २, १६, ६ ।

† षह मर्षणे इति दिवादिः । तस्य "तुमर्थे से सेनसे (३, ४, ९)"—इत्यादिना तुमर्थे रूपम् ।

‡ छ० आ० ४, १, २, ८ (१ भा० ६९२४०) = ऋ० वे० ४, ३, २०, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "इन्द्र! "यत्" यतः "यावतः" धनस्य ईशिषे "एतावत्" [षष्ठ्या लुक् (७, १, ३९)] एतावतो धनस्य "अहम्" "ईशीय" ईश्वरो भवेयम्। हे "रदावसो" रदति ददाति वसूनीति रदद्वसुः ततोऽस्म् अस्मदीयम् "स्तोतारम्" "इत् दधिषे" धन-प्रदानेन धारयेमेव। किञ्च, "पापत्वाय" क्षीणत्वाय "न रंसिषम्" न दद्याम्॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १२ ३२३१२ ३१र २उ ३ १२
शिक्षेयमिन्महयते दिवेदिवेराय आकुहचिद्विदे।
२उ ३१२ ३ २३२३ १ २ ३२ ३१
नहित्वदन्यन्मघवन्न आप्यंवस्यो अस्तिपिता चन॥ २ *॥१२

"कुहचिद्विदे" कुत्रचित् विद्यमानः कुहचिद्वित् तस्मै यत्र क्वापि विद्यमानायेत्यर्थः। "महयते" पूजयते जनाय "दिवे दिवे" प्रतिदिनं "रायः" धनानि "शिक्षेयम् इत्" दद्यामेव "आ" [-कारः पाद-पूरणः]। एवमिन्द्रस्य वाक्यं श्रुत्वा ऋषिर्वदति—हे "मघवन्" इन्द्र! "त्वदन्यत्" अस्माकम् "आप्यं" बन्धुं "न हि अस्ति" "वस्यः" प्रशस्यः "पिता च न" पालयिता च† त्वदन्यो नास्तीत्यर्थः॥ २॥१२

* ऋ० वे० ५, ३, २०, ४।

† 'पिता च—च-शब्दाम्नाता च'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ श्रुधीहवमिति त्वचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

३ १र २र   ३ १उ २ १ ३ २ ३ १ २   ३ १
श्रुधीहवंविपिपानस्याद्रेर्बोधाविप्रस्यार्चतोमनीषाम् ।
३ २उ ३ . १ २ ३ २ ३ २
कृष्वादुवाᳬस्यन्तमासचेमा ॥ १ * ॥

हे इन्द्र ! "विपिपानस्य" विपीतवतो विपिबतो वा ममाद्रेः ग्राव्णः† "हवम्" आह्वानं "श्रुधि" शृणु ["ग्रावभ्यो वाचं वदता वदद्भ्यः"—इति हि निगमान्तरम्]। "विप्रस्य" प्राज्ञस्य वसिष्ठस्य "अर्चतः" स्तुवतः "मनीषा" स्तुतिः "बोध" बुध्यस्व च। "इमा" इमानि क्रियमाणानि "दुवांसि" परिचरणानि "अन्तमा" अन्तिकतमानि‡ बुद्धिस्थानि वा "सचा" सहायभूतः सन् "कृष्वा" कुरु च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ १ ३ १ २   २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३क २र ३ २
नतेगिरोअपिमृष्येतुरस्यनसुष्टुतिमसुर्य्यस्यविद्वान्।
१ २ ३ १ २
सदातेनामस्वयशोविवक्मि ॥ २ ¶ ॥

* ऋ० वे० ४, ३, ५, ४।

† 'विपिपानस्य—अद्रेरभिषवं कुर्वाणस्य सोमं पिबतः'—इति वि०।

‡ 'अन्तमा—अन्नवन्ति तुल्यायुषाणि'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ५, ३, ५, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे इन्द्र! "तुरस्य" शत्रूणां हिंसकस्य "ते" तव "गिरः" स्तुतीः "असुर्यस्य" [द्वितीयार्थे षष्ठी (२, १, ८५)] त्वदीयं असुर्यं बलं* "विद्वान्" जानन् अहं "न अपि मृष्ये" [मृषि-मार्जन-कर्मा (भ्वा० प०)] न मार्जयामि न परित्यजामीत्यर्थः। "सुष्टुतिं" शोभनां स्तुतिञ्च "न" अपि मृष्ये [मृषेर्मार्जन-कर्मत्व-मन्यत्रापि दृश्यते। तद्यथा—"मा नो अग्ने सख्या पित्र्याणि प्रमर्षिष्टा"—इति] किन्तु हे "स्वयशः" असाधारण-यशः! "ते" तव "नाम" स्तोत्रं "सदा" एव "विवक्मि" ब्रवीमि ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
भूरिहितेसवनामानुषेषुभूरिमनीषीहवतेत्वामित्।

२७ ३ १ २ ३ १ २
मारेअस्मन्मघवञ्ज्योकः ॥ ३ † ॥ १३

हे "मघवन्!" "ते" तव "सवना" सवनानि सोमाभिषवणानि "भूरि" भूरीणि "मानुषेषु" अस्मासु वर्त्तन्त इति शेषः। "मनीषी" स्तोता "त्वामित्" त्वामेव "भूरि हवते" नितरां स्तौति ह्वयति वा। अतः "अस्मात्" अस्मत्तः "आरे" दूरे "ज्योक्" चिरकालं "मा कः" आत्मानं मा कार्षीः क्षिप्रमात्मानमस्मदासन्नं कुर्वित्यर्थः॥ ३ ॥ १३

---

* 'असुर्यस्य—असुर-स्वभावस्य'—इति वि०।

† ऋ० वे० ५, ३, ६, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ र १
॥ मद्यादैर्घतमसम् ॥ द्याउग्रुधायि। द्यावंविपिपा। ना।
र २ १र २ १र र र र २
स्याद्राइयि। स्याद्रायिः। बोधाविप्रस्यार्चतोमा। नी
१ १ र र २
१षा२। नीषा२। क्षुष्वादुवा॰सायि। अन्तमा३।
१ २ १ २ ५र र १ २
अतमा३। सचे२मा२३४औहोवा॥(१) द्याउनतायि।
१ र २ १ २ १ २ १
गायिरोअपिम्है। ष्यायि। तुरस्या३। तुरस्या। न
२ १ १ र र र
सुष्टुतिमसुर्य्यस्यवायि। दू१वा२न्। दूवा२न्। सदातेना
२ १ २ १ २ ५र र
मा। स्वयशा३ः। स्वयशा३ः। विबा२क्षो२३४औहोवा
१ २ १ र २ र १ र २ १ र २
॥(२) द्याउभूरायिच्चियितेसवना। मा। नुषेषू३। नुषेषू।
१र र र र २ १
भूरिमनीषीह्वतेतू। वा१मा२यित्। त्वामा२यित्।
१र र २ १ २ १ २
मारेअस्मात्। मघवा३न्। मघवा३न्। ज्यो२क्षा२३४
५र र २ १ १ १ १
औहोवा। ई२३४५(३) ॥ २ *॥ [१]

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० १सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २र र
॥ मरायम् ॥ अधायि । त्ववाम् । विपिपानस्त्रा
र र र १ २ १ र २र र
द्रेः । द्रेः । द्रेः । बोधा । विप्रा । स्त्रार्च्चनोमनी
र र र र १ १ २ र र र
षा । षा । षा । कार्ष्वा । हुवा । सीतमासचेमा ।
र र १ २ १ ४ र
मा । मा ॥(१) नातायि । गिरो । अपिम्हष्येतुरस्यस्य
१ २ १ २१ २ र र
स्य । नासू । छ्रतायि । अमू । र्य्यस्यविद्वान् । द्वान् ।
र १ २ र१ २ र
द्वान् । सादा । तेना । मस्वयशोविवक्मिक्मिक्मि ॥(२)
१२ १ २१र २र र १२
भूरायि । हितायि । सवना । मानुषेषुषुषु । भूरायि ।
१र र २ र १ २
मनी । षीहवतेत्वामित् । मित् । मित् । मारे । अ
१ २ र ऽ ऽ
स्मात् । मघवञ्जयोकः । कः । को । हाउहाउ । वा
३ । ई२३४५(३) ॥ ४ * ॥ [२] १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य विंशस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

---

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० ४मा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थे खण्डे —

प्रोष्वस्माइति त्र्यचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १र २र ३ १ २
प्रोष्वस्मैपुरोरथमिन्द्रायशूषमर्च्चत।
३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अभीकेचिदुलोककृत्सङ्गेसमत्सुवृत्रहा।
३ १ २ ३ १र २र
अस्माकम्बोधिचोदितानभन्ता
३ १ २ ३ २उ ३ १ २
मन्यकेषाञ्ज्याकाअधिधन्वसु॥ १ *॥

"अस्मै" इन्द्राय [षष्ठ्यर्थे चतुर्थी] अस्येन्द्रस्य "पुरः रथं" रथस्य पुरस्तात् ["पुरोऽव्ययम् (१, ४, ६७)"—इति गतित्वाद् गतिसमासः (२, १, १८)] रथस्य अग्रे वर्त्तमानं "शूषं" बलं "सुप्रोर्चत" हे स्तोतारः! सुष्ठु प्रपूजयत ["प्र"-"उ"-इति निपात-समुदायः। प्रो-इति "ओत् (१, १, १५)"—इति प्रगृह्य-सञ्ज्ञा] इन्द्रो विशिष्यते—"समत्सु" [समानं माद्यन्त्यत्रेति समदः सङ्ग्रामाः औणादिकोऽधिकरणे क्विप् (३, १, ७६), "समानस्य छन्दसि (६, ३, ८४)"—इति स-भावः, समत्सु] सङ्ग्रामेषु "सङ्गे" सङ्ग-मनीये शत्रु-बले ["डोऽन्यत्रापि दृश्यते (३, २, ४८ वा०)"—गमेर्डः] "अभीके चित्" अभ्यर्णेऽपि निकटं प्राप्तेऽपि—"लोक-

---

* ऋ० वे० ८, ७, ११, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

कृत्" स्थितिकृत् पालयिता। स्थित्वा च "वृत्रहा" वृत्रागामावरकाणां शत्रूणां हन्ता, एवंविधः स इन्द्रः "अस्माकं" स्तोतॄणां "चोदिता" धनानां प्रेरयिता सन् "बोधि" अस्माभिः कृतानि परिचरणानि बुध्यतां [बुधेश्छान्दसे लुङि "दीप-जन-बुध (३, १, ६१)"—इत्यादिना कर्त्तरि च्लेश्चिणादेशः, "बहुलं छन्दस्यमाङ्योगेऽपी"त्यडभावः]। अपिच "अन्यकेषां" [कुत्सिता अन्ये अन्यके "अव्यय-सर्वनाम्नाम् (५, ३, ७१)"—इति कुत्सनार्थे प्राक् टेरकच्, तन्मध्यपतितस्तद्ग्रहणेन गृह्यन्त इति सर्वनाम-सञ्ज्ञायामामः सुडागमः, अन्यकेषाम्] कुत्सितानामन्येषां शत्रूणां "धन्वसु" अधिरोपिता "ज्याकाः" कुत्सिताज्याः "नभन्तां" नश्यन्तु [ज्या-शब्दात् कुत्सायां "प्रागिवात् कः (५, ३, ७०), नभ हिंसायां क्रैयादिकः (श्रा०), व्यत्ययेन शप् (३, १,८५)] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२उ २ १ २ ३ २ २ २ ३ १ २
त्वꣳसिन्धूꣳरवासृजोधराचोअहन्नहिम्।

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अशत्रुरिन्द्रजज्ञिषेविश्वम्पुष्यसिवार्यम्।

२ २ १ २ ३ १ २
तन्त्वापरिष्वजामहेनभन्ता

३ १ २ ३ २उ ३ १ २
मन्यकेषाञ्ज्याकाअधिधन्वसु ॥ २ * ॥

---

* ऋ० व० ८, ७, २१, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे इन्द्र! त्वं "सिन्धून्" स्यन्दन-शीलान् जलपूरान् "अधराचः" अधरमधोमुखमञ्चतो गन्तॄन् "अवासृजः" मेघान्निरगमयः। यतः त्वम् "अहिम्" अन्तरिक्षं गच्छन्तं मेघम् "अहन्" हतवानसि [यद्वा, अहिमान्धकारं सर्वस्य जगतः आवरकं वृत्रमसुरमहन् हतवानसि]। अतो हे इन्द्र! त्वम् "अशत्रुः" शत्रु-रहितः "जज्ञिषे" जायसे [न सन्ति शत्रवोऽस्येति बहुव्रीहौ "नञ्सुभ्याम् (६, २, १७२)"—इत्युत्तरपदान्तोदात्तत्वम्]। तादृशं त्वां "परिष्वजामहे" हविर्भिः स्तुतिभिश्चालिङ्गनं कुर्मः वशीकुर्मः [षञ्ज परिषङ्गे (भ्वा० आ०), "दंश-सञ्ज-स्वञ्जां शपि (६, ४, २५)"—इत्यनुनासिक-लोपः। सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२उ   ३ १२   ३ १र   र १२
विषुविश्वाअरातयोर्योनशन्तनोधियः।
१ २ र १२ ३१र २र ३ १ २
अस्तासिशत्रवेवधंयोनइन्द्रजिघांसति।
१ २ ३ १ ३ २उ ३ १ २
यातेरातिर्ददिर्वसुनभन्ता
३ १२ २ २उ ३ १२
मन्यकेषाञ्जराकाअधिधन्वसु ॥ ३ ॥ *१४

"विश्वाः" सर्वाः अरातयः अदातारः "अर्यः" अभिगन्तारः "नः" अस्माकं शत्रुभूताः प्रजाः "सु" सुष्ठु "वि नशन्त" विनश्यन्त, हे इन्द्र! त्वदर्थं "धियः" कर्माणि स्तुतयो वा प्रवर्त्तताम्।

* ऋ० वे० ८, ७, २१, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "इन्द्र!" "यः" "नः" अस्मान् "जिघांसति" हन्तुमिच्छति [हन्तेः सन् "अज्झनगमां सनि (६, ४, १६)"—इति वा दीर्घः "अभ्यासाच्च (७, ३, ५५)"—इति कुत्वम्], तस्मै "मन्यवे" "वधं" हनन-साधनमायुधम् "अस्ता असि" क्षेप्ता भवसि [असु क्षेपणे (दि० प०), ताच्छिलिकस्तृन् (६, ४, १६), "ते" तव "या" "रातिः" धन-प्रदान-हेतुर्हस्तः [रा दाने (अदा० प०), करणे क्तिन्, (३, ३, ९४), "मन्त्रे वृषेष-पच-मन-विद्-भू-वी-रा उदात्तः (३, ३, ९६)"—इतिक्तिनउदात्तत्वम्] सा रातिः "वसु" धनं "ददिः" अस्मभ्यं दाता भवतु ["आ-दृ-गम-हन (३, २, १७१)"—इति ददतेः कि प्रत्ययः, "न लोकाव्यय: (२, ३, ६९)" इति वसु-शब्दात् षष्ठ्यभावः । सिद्धमन्यत्॥ ३ ॥ १४

अथ रेवाँइद्रेवतइति त्र्यचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २उ ३ १ २ ३ १२ १२ ३ १ २
रेवाँ२ इद्रेवतस्तोतास्यात्त्वावतोमघोनः।

१ २ ३ १ २
प्रेदुहरिवःसुतस्य ॥ १ * ॥

हे "हरिवः" हरिवन्! ["मतुवसोः (८, ३, १) नकारस्योत्वं'] हरि-नामकाश्ववन्निन्द्र! "रेवतः" रयिमतः बहु-धनोपेतस्य तव "स्तोता" "रेवान् स्यात्" रयिमान् भवेत् "इत्" [-शब्दोऽवधारणे। रयिमान् भवेदेव न तु दारिद्र्यं प्राप्नोति]।

---

* "श्रुतस्य"—इति ऋ०-पाठः।

† ऋ० वे० ५, ७, १९, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

उक्तमेवार्थं कैमुतिक-न्यायेन द्रढ़यति—"त्वावतः" त्वसदृशस्य ["युष्मदस्मद्भ्यां छन्दसि सादृश्य उपसङ्ख्यानम् (५, १, ६१वा०)" —इति मतुप्] "मघोनः" मघवतः धनाढ्यस्य "सुतस्य" [षु प्रसवैश्वर्ययोः (भ्वा० प०)] स्तोतव्यस्य ऐश्वर्योपेतस्य अन्यस्यापि स्तोता "प्रेदु"* ["स्यात्"—इत्यनुषज्यते] प्रस्यात् प्रभवेदेव नतु निहीयते किमु वक्तव्यं तव स्तोता धनवान् भवेदेवेति॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र १र
उक्थञ्चनशस्यमानन्नागोरयिराचिकेत।
१ २ ३ १ २ १ २
नगायत्रङ्गीयमानम्॥ २ †॥

[गायतेर्गौः] "अगोः" अस्तोतुः "रयिः", "शस्यमानं" होत्रा पठ्यमानम् "उक्थं च" निशस्तमपि "आ चिकेत" अभिजानाति [कित ज्ञाने (भ्वा० प०) छान्दसो लिट् (३,२, १०५)। नेति सम्प्रत्यर्थे] "न" सम्प्रति प्रस्तोत्रादिभिः "गीयमानं" "गायत्र" गातव्यं साम [यद्वा, गायत्राख्यमपि] आचिकेतेत्येव। अतः कारणाद् वयमपि तमिन्द्रं स्तुमइत्यर्थः॥ २॥

---

* "इत्","उ"—एतावुपसर्गौ—इति वि०।

† छ० आ० ३, १, ४, ३ (१भा० ४६६पृ०) = ऋ० वे० ५, ७, १६, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ १र २र ३ १ २
मानइन्द्रपीयत्नवेमाशर्द्धतेपरादाः।

१ ९ ३ १ २
शिक्षाशचीवःशचीभिः॥ ३ *॥ १५

हे इन्द्र! त्वं "पीयत्नवे" [पीयति र्बधकर्मा (निरु०४, २५)] बध-शीलाय हिंसा-कारिणे शत्रवे "नः" अस्मान् "मा परादाः" मा परित्याक्षीः; "मा" च "शर्द्धते" अभिभवित्रे अस्मान् मा परादाः [स्पृधु प्रहसने (भ्वा० आ०)— इति धातुः]; अपितु "शचीवः" शक्तिवन्निन्द्र! "शचीभिः" रात्मीयैः कर्मभिः "शिक्ष" अस्माननुशाधि [यद्वा, शिक्षति र्दानकर्मा (३, २०, ८), अभीष्टं धनमस्मभ्यं देहि; यद्वा, शत्रून् जेतुं शिक्ष शक्तान् कर्त्तुमिच्छ; शकेः सन्नन्तस्य "सनि मी-मा (७, ४, ५४)"—इति इसादेशः, अभ्यास-लोपे च कृते लोटि रूपमेतत्॥ ३॥ १५

अथैन्द्रयाहिहरिभिरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
एन्द्रयाहिहरिभिरूपकण्वस्यसुष्टुतिम्।

३ २ ९ २ ३ १ २ ९ १ २ ३ १ ९
दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो॥ १ †॥

* ऋ० वे० ४, ७, १९, ५।

† छ० आ० ४, २, १, ७ (१भा० ७११पृ०); = ऋ० वे० ६, ३, ११, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "इन्द्र !" "कण्वस्य" "सुष्टुतिं" शोभनां स्तुतिं "हरिभिः" अश्वैः "उप याहि" आगच्छ। "दिवः" द्युलोकं [द्वितीयार्थे षष्ठी (२, १, ८५)] "अमुष्य" अमुष्मिन्निन्द्रे "शासतः" शासति सति [विभक्ति-व्यत्ययः (२, १, ८५)] तत्र वयं सुखमास्महे। हे "दिवावसो" दीप्त-हविष्केन्द्र! "दिवं" स्वर्गं "यय" यूयं गच्छत [बहुवचनं पूजार्थम्। यद्वा, हे 'दिवावसो!' दिवो द्यु-नामकममुं लोकं 'शासतः' शासनं कुर्वन्तः यूयं 'दिवं' स्वर्गं 'यय' गच्छत]॥ १॥

अथ द्वितीया।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अत्राविनेमिरेषामुरान्नधूनुतेवृकः।
३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ २ *॥

"अत्र" अस्मिन् यज्ञे "एषाम्" अभिषव-ग्राव्णां "नेमिः" सोम-लतां "वि धूनुते" विशेषेण कम्पयति। तत्र दृष्टान्तः— "उरां" मेषीं "वृकः न" वृकइव यथा वृकः तद्वत्। सिद्ध-मन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ ३ २ ३ १२ ३ २ ३ १र २र
आत्वाग्रावावदन्निहसोमीघोषेणवक्षतु † ।
१२ ३२ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २
दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ ३ ‡ ॥ १६

* ऋ० वे० ६, ३, ११, ३।
† "यच्छतु"—इति ऋ०-पाठः।
‡ ऋ० वे० ६, ३, ११, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे इन्द्र! "त्वा" त्वाम् "इह" यज्ञे "ग्रावा" सोमाभिषव-पाषाणः "सोमी" सोमवान् "वदन्" शब्दं कुर्वन् "घोषेण" ध्वनिना* सह "आ वक्षतु" त्वां प्रापयतु ॥ ३ ॥ १६

अथ पवस्वसोममन्दयन्निति त्र्यचात्मकं द्वैपदं चतुर्थं, सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३२३ १२ ३१२

पवस्वसोममन्दयन्निन्द्रायमधुमत्तमः ॥ १ † ॥

हे "सोम!" "मधुमत्तमः"‡ अतिशयेन मधुर-रसवान् त्वं मन्दयन् मादयिता भवन् "इन्द्राय" ["क्रिया-ग्रहणं कर्त्तव्यम् (१, ४, ३२ वा०)"—इतीन्द्रस्य सम्प्रदानसञ्ज्ञा] इन्द्रं मोदमानः सन् "पवस्व" इन्द्रार्थमागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३१ २ ३१२ ३१ ३१२

तेसुतासोविपश्चितःशुक्रावायुमसृक्षत ॥ २ ¶ ॥

"विपश्चितः" मेधाविनः "सुतासः" अभिषुताः "शुक्राः" शुक्लवर्णाः अभिषवेण निर्मलत्वात् दीप्यमानाइत्यर्थः। "ते" सोमाः "वायुं" शब्दम् "असृक्षत" असृजन् अकार्षुः§ [अथवा

---

* 'घोषेण—सोमाभिषव-घोषेण'—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, २, १६, १।

‡ "मदिन्तमः"—इति ऋ०-पाठः ।

¶ ऋ० व० ७, २, १६, ३ ।

§ 'वायुम् असृक्षत—सृजनं तर्पणं वायुं तर्पयत'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वायुमेव सोम-पानार्थमसृजन्] सोमेषु सुतेषु सत्सु वायुस्तत्पानार्थमागच्छति खलु ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २   ३ १ २   ३ २ ३ १ २

असृग्रन्देववीतयेवाजयन्तोरथाइव ॥ ३ * ॥१७

एते अभिषुताः सोमाः "वाजयन्तः" यजमानानामन्नमिच्छन्तः सन्तः "देववीतये" देवानां पानाय "असृग्रन्" विसृज्यन्ते ऋत्विग्भिः प्रदीयन्ते। तत्र दृष्टान्तः—"रथाइव वाजयन्तः" शत्रोर्धनानि बलानि वा स्वामिन इच्छन्तो रथा देववीतये देवानां गमनाय यथा विसृज्यन्ते तद्वत्॥ ३ ॥ १७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य विंशाध्यायस्य चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

——000——

अथ पञ्चमे खण्डे—

अग्निं होतारमिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्.

तत्र प्रथमा।

१ २ २   ३ २   ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अग्निᳪहोतारम्मन्येदास्वन्तंवसोःसूनुम्

२ ३   ३ १ २ ३   १ ३ २   ३ १ २

सहसोजातवेदसंविप्रन्नजातवेदसम्।

---

* ऋ० वे० ७, २, १६, ९।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे इन्द्र! "त्वा" त्वाम् "इह" यज्ञे "ग्रावा" सोमाभिषव-पाषाणः "सोमो" सोमवान् "वदन्" शब्दं कुर्वन् "घोषेण" ध्वनिना* सह "आ वक्षतु" त्वां प्रापयतु ॥ ३ ॥ १६

अथ पवस्वसोममन्दयन्निति त्र्यृचात्मकं द्वैपदं चतुर्थं, सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

पवस्वसोममन्दयन्निन्द्रायमधुमत्तमः ॥ १ † ‡ ॥

हे "सोम!" "मधुमत्तमः" अतिशयेन मधुर-रसवान् त्वं मन्दयन् मादयिता भवन् "इन्द्राय" ["क्रिया-ग्रहणं कर्त्तव्यम् (१, ४, ३२ वा०)"—इतीन्द्रस्य सम्प्रदानसञ्ज्ञा] इन्द्रं मोदमानः सन् "पवस्व" इन्द्रार्थमागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

तेसुतासोविपश्चितः‡शुक्रावायुमसृक्षत ॥ २ ¶ ॥

"विपश्चितः" मेधाविनः "सुतासः" अभिषुताः "शुक्राः" शुक्लवर्णाः अभिषवेण निर्मलत्वात् दीप्यमानाइत्यर्थः । "ते" सोमाः "वायुं" शब्दम् "असृक्षत" असृजन् अकार्षुः§ [अथवा

---

* 'घोषेण—सोमाभिषव-घोषेण'—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, २, १६, १ ।

‡ "मदिन्तमः"—इति ऋ०-पाठः ।

¶ ऋ० व० ७, २, १६, ३ ।

§ 'वायुम् असृक्षत—सृजनं तर्पणं वायुं तर्पयत'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वायुमेव सोम-पानार्थमसृजन्] सोमेषु सुतेषु सत्सु वायुस्तत्पा-नार्थमागच्छति खलु ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २   ३ १ २   ३ २ ३ १ २

असृग्रन्देववीतयेवाजयन्तोरथाइव ॥ ३ * ॥१७

एते अभिषुताः सोमाः "वाजयन्तः" यजमानानामन्न भिच्छन्तः सन्तः "देववीतये" देवानां पानाय "असृग्रन्" विसृज्यन्ते ऋत्विग्भिः प्रदीयन्ते। तत्र दृष्टान्तः—"रथाइव वाजयन्तः" गवोर्धनानि बलानि वा स्वामिन इच्छन्तो रथा देववीतये देवानां गमनाय यथा विसृज्यन्ते तद्वत् ॥ ३ ॥ १७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य विंशस्याध्यायस्य चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

——ooo——

अथ पञ्चमे खण्डे—

अग्निंहोतारमिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २र   १र   ३ १ २ ३ १ २ ३१र

अग्निᳪहोतारम्मन्येदास्वन्तंवसोःसूनुᳪ

२र   ३ १ २ ३   २ ३ २   ३ १ २

सहसोजातवेदसंविप्रन्नजातवेदसम्।

---

* ऋ० वे० ७, २, १६, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
यऊर्द्ध्वयास्वध्वरोदेवाच्याकृपा।
३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
घृतस्यविभ्राष्टिमनुष्टुक्रशोचिष
३ १ १ ३ १ २
आजुह्वानस्यसर्पिषः॥ १ *॥

"अग्निं" सर्वासां देव-सेनानामग्रण्यं यज्ञेष्वग्रं नीयमानं वा "होतारं" अस्मद्यागं प्रति देवानामाह्वातारं [यद्वा, होम-निष्पादकं होतारं ह्वातारं "जुहोतेर्होतेत्यौर्णवाभः (निरु० दै० १,१५)"—इति यास्कः। "अग्निमद्यहोतारमवृणीत"—इति श्रुतेः, "अग्निमग्न आवह"—इति च, अग्नेराह्वातृत्वं प्रसिद्धम्। 'अग्निं होतारं मन्ये'—इत्येवं प्रतिविशेषणं मन्यइति सम्बन्धः। यद्वा, याग-निष्पत्तेरेवोपलक्षितत्वात् एतदेव विधेय-विशेषणम्, इतराणि वक्ष्यमाण-विशेषणानि स्तुति-पराणि], "दास्वन्तम्" अतिशयेन दानवन्तञ्च, "वसोः" वसुं निवास-हेतुं, "सहसः सूनुं" बलस्य पुत्रमग्निम् [मन्थन-काले बलेन मथ्यमान उत्पद्यते इति पुत्रत्वमुपचर्यते] "जातवेदसं" जातानां वेदितारं जात-प्रज्ञं जातधनं वा [जातवेदः-शब्दो यास्केन बहुधा निरुक्तः] अग्नेर्जातवेदस्त्वे दृष्टान्तः—"विप्रं न" जातविद्यं मेधाविनं ब्राह्मणमिव, तं यथा बहु मन्यते तथा त्वामपि स्तौमीत्यर्थः। उक्त-गुणविशिष्टो "यो देवः" "स्वध्वरः" शोभन-यज्ञवान् यज्ञं सम्यग् निर्वहन् "ऊर्द्ध्वया" उन्नतया उत्कृष्टया "देवाच्या" देवान्

---

* छ० आ० ५, २, ३, ९ (१भा० ९२९ पृ०)=ऋ० वे० ९, १, १२, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

पूजयन्त्या देवान् प्रत्युक्तया वा "कृपा" कृपया सामर्थ्य-लक्षणया ["देवान् प्रत्युक्तया कृपया"—इति (निरु० नै० ६, ८) यास्कः] तेभ्यो हविर्वहन-बुद्धा युक्तः सन् 'शुक्रशोचिषः" दीप्त-तेजस्कस्य "आजुह्वानस्य" आ समन्तात् हूयमानस्य "सर्पिषः" सरण-शीलस्य "घृतस्य" विलापनेन दीप्तस्याज्यस्य "विभ्राष्टिं" विशेषेण भ्राजनम् "अनु" स्वयमपि तत् आज्यं वष्टि कामयते स्वीकरोतीति शेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ १ ३ २ ३ १ २
यजिष्ठन्त्वायजमानाहुवेमज्येष्ठमङ्गिरसां

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
विप्रमन्मभिर्विप्रेभिःशुक्रमन्मभिः।

१ २ ३ १र २र ३ २
परिज्मानमिवद्याꣳहोतारञ्चर्षणीनाम्।

२ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २उ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
शोचिष्केशंवृषणंयमिमाविशःप्रावन्तुजूतयेविशः॥ *॥

हे "विप्र" मेधाविन्! "शुक्र" दीप्त-ज्वालाग्ने! "यजिष्ठम्" अतिशयेन यष्टृतमं "त्वा" त्वां "यजमानाः" वयं "हुवेम" आह्वयामः [यतो वयं यजमाना अतस्त्वां यजिष्ठमाह्वयाम-इत्यभिप्रायः]। कीदृशं त्वाम्? "अङ्गिरसां" अङ्गिरो गोत्रोत्पन्नानां मध्ये† "ज्येष्ठम्" अतिशयेन प्रशस्यं [यद्वा, अङ्गिरसामङ्गाराणां मध्ये ज्येष्ठं ज्वाला-युक्तत्वात्। "अङ्गिरा अङ्गा-

---

* ऋ० वे० २, १, १२, २।

† 'अङ्गिरसामग्रमाम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रतः (निरु० न० ३, १७)"—इति यास्कः। "येऽङ्गिरा आसंस्तेऽङ्गिरसो भवन्"—इति श्रुतम्]। केन साधनेन? इत्युच्यते—"मन्मभिः" मनन-साधनैः "विप्रेभिः" विप्रैः विशेषेण प्रीणयितृभिः "मन्मभिः" मन्त्रैः [यद्वा, विप्रेभिः मेधाविभिर्ऋत्विग्भिर्मन्मभिर्मन्त्रैश्च सहिता वयमिति सम्बन्धः] अथाह्वानानन्तरं "परिज्मानं" परितो गच्छन्तं "द्याम् इव" सूर्यमिव "होतारं"। केषामर्थे? "चर्षणीनां" मनुष्याणाम् अर्थे पश्चाद्-यागादि-साधनेन देवत्वमापन्नानां देवानामाह्वातारं तथा "शोचिष्केशं" केशवदत्यन्त-ज्वालोपेतं, "वृषणं" कामानां वर्षितारम्; एवं रूपं त्वां "विशः" त्वामेव निविशमानाः "विशः" प्रजाः "जूतये" स्वर्गाद्यभिमत-फल-प्राप्तये* "प्र अवन्तु" प्रकर्षेण नीयन्तु। तादृशं त्वां हुवेमेति सम्बन्धः॥ २॥

अथ तृतीया।

२उ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
सद्विपुरू† चिदोजसाविरुक्मता

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ १
दीद्यानोभवतिद्रुहन्तरःपरशुर्नद्रुहन्तरः।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
वीडुचिद्यस्यसमृतौश्रुवद्वनेवयत्स्थिरम्।

---

* 'जूतये—वृद्ध्यर्थम्'—इति वि०।

† "पुरु"—इति स०-पाठः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
निष्षहमाणोयमतेनायतेधन्वामच्चानायते ॥३*॥ १८

॥ इति नवमस्य प्रथमार्द्धप्रपाठकः ॥†

"स हि" स एव पूर्वं स्तुतएवाग्निः "विरुक्मता" विशेषेण रोचनवता "ओजसा" ज्वाला-रूपेण बलेन "पुरुचित्"‡ अत्यधिकमेव "दीद्यानः" दीप्यमानः "द्रुहन्तरः" द्रोग्धॄणां तरिता निस्तारयिता भवति अस्मासु द्रोहं कुर्वतां शत्रूणां हिंसको भवतीत्यर्थः। तत्र दृष्टान्तः—"द्रुहन्तरः" द्रोग्धॄणां छेदनाय प्रयुक्तः "परशुः न" परशुरिव छिनत्ति तथायमपि¶ किञ्च, यस्याग्नेः "समृतौ" सङ्गतौ संयोगे§ "वीडुचित्" दृढमपि पाषाणादिकं "श्रुवद्" गच्छेत् शीर्येत। तथा "यत् स्थिरं" यच्च पर्वतादि स्थिरमविचलितं तदपि श्रुवत्। तत्र दृष्टान्तः— "वनेव" उदकमिव, उदकं यथाग्नि-संयोगे शुष्यति तथेत्यर्थः अत्यन्तदृढं स्थिरमपि छिनत्ति अस्मद्द्रोग्धारं शत्रुं छिनत्तीति किमु वक्तव्यमित्यभिप्रायः। किञ्चायमग्निः "निष्षहमाणः" शत्रून् निःशेषेणाभिभवन् "यमते" उप रमते शत्रुषु मध्ये

---

* ऋ० वे० २, १, १२, ३।

† सर्वमूलग्रन्थ-सम्मतोऽयं पाठः। तथाच यथावद्दीत्यादेव सायणीय-विंशाध्यायस्य-विरामः प्रतिपद्येत, स्याच्चैवमस्य द्वाविंशाध्याय-समाप्तिता, परञ्चेदमाचार्येन तेन भाष्य-कृता विवरण-कृता च नयनाञ्चलेनैकवारमप्यवलोकितमिति कृतोऽयम्।

‡ 'चित्—इति पद-पुरणः'—इति वि०।

¶ 'परशुर्न—न-शब्दउपमार्थीयः, परशुरिव, यथा परशुर्वृक्षाणां छेत्ता, तद्वच्छत्रूणां छेत्ता'—इति वि०।

§ 'सम् ऋतौ—सङ्गतौ'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

क्रीड़ति तानेव नाशयति। तथा कुर्वन् "न श्रयते" न गच्छति शत्रोः सकाशान्न पलायते। तत्र दृष्टान्तः—"धन्वसहा न श्रयते" [धनुषा शत्रूनभिभवतीति धन्वसहाः] धानुष्कः [सहते रसुन्, छान्दसोऽन्त्य-लोपः] स यथा शत्रोरभिमुखं विध्यति न पलायते [यद्वा, दृढ़-धनुर्वहन-क्षमो धन्वसहाः, अस्मिन् पक्षे पचाद्यच् (३, १, १३४), "सुपां सु-लुक् (७, २, ३९),"—इत्याकारः दृढ़-धन्वा सन् न श्रयते न चलति।। ३ ॥ १८

अथाग्नेतवश्रवइति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ ३ १ ३ १ ३ १२ १ २ ३ १ २
अग्नेतवश्रवोवयोमहिभ्राजन्तेअर्च्चयोविभावसो।
१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ १ २ ३ १ २
बृहद्भानोशवसावाजमुक्थ्या३ं*दधासिदाशुषेकवे ॥ १† ॥

हे "अग्ने!" "तव" "वयः" अन्नं "श्रवः" श्रवणीयं प्रशस्यं हविरात्मकस्य तस्य मन्त्र-संस्कृतत्वेन प्रशस्तत्वात् अन्नेषु तवैवान्नं श्रेष्ठमित्यर्थः। हे "विभावसो" [विशिष्टा दीप्तिर्विभा सैव वसु धनं यस्य] तादृशाग्ने! "अर्च्चयः" दीप्तयः "महि" महत् बहुलं "भ्राजन्ते" दीप्यन्ते [भ्राजृ दीप्तौ, अनुदात्तो भौवादिकः]। हे "बृहद्भानो" प्रौढ-दीप्त! "कवे" क्रान्त-दर्शिन्नग्ने! एवम्महानुभावस्त्वं "शवसा" बलेनोपेतम् "उक्थ्यम्" प्रशस्यं [यद्वा,

* "उक्थंः"—इति ऋ०-पाठः।

† ऋ० वे० ८, ७, २८, १=य० वे० १२, १०६।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

उक्थो यज्ञस्तद्योग्यं] "वाजम्" अन्नं "दाशुषे" हवींषि दत्तवते यजमानाय "दधासि" प्रयच्छसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १२ ३१२३ १२ ३ १ २ ३ १२
पावकवर्च्चाः शुक्रवर्च्चा अनूनवर्च्चा उदियर्षि भानुना ।
३१ ३ १२ ३१२१२ १२११ १ ३१
पुत्रो मातरा विचरन्नुपावसि पृणक्षि रोदसी उभे ॥ २ * ॥

"पावकवर्च्चाः" शोधक-दीप्तिः "शुक्लवर्च्चाः" निर्मल-तेजस्कः, "अनूनवर्च्चाः" सम्पूर्ण-तेजस्कः, हे अग्ने ! ईदृगस्त्वं "भानुना" तेजसा "उदियर्षि" उद्गच्छसि [ऋ सृ गतौ, जौहोत्यादिकः (प०) "अर्त्ति-पिपर्त्त्योश्च (७, ४, ७७)"—इत्यभ्यासस्येत्वम् | स त्वं "पुत्रः" सन् "मातरा" मातृभूतयोररण्योः "विचरन्" यागावसाने विशेषेण प्राप्नुवन् "उपावसि" उपगतान् यजमानान् रक्षसि। तथा "उभे" "रोदसी" द्यावापृथिव्यौ "पृणक्षि" संयोजयसि† ; हविषा द्युलोकं वृष्ट्या इमं लोकञ्च पूरयसीत्यर्थः [पृची सम्पर्के रौधादिकः (प०)] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३१२ ३१ २ ३२
ऊर्ज्जो नपाज्जातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्व धीतिभिर्हितः ।
२उ ३ १२ ३१ २ ३ १२ ३ १२
त्वे इषः सन्दधुर्भूरिवर्पसश्चित्रोतयो वामजाताः ॥ ३ ‡ ॥

---

* ऋ० वे० ८, ७, २८, २=य० वे० १२, १०७।

† 'पृणक्षि—पूरयसि'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ८, ७, २८, ३=य० वे० १२, १०८।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "ऊर्ज्जोनपात्" ऊर्जः अन्नस्य पार्थिवस्य अरण्यादेः पुत्र ! हे "जातवेदः" जातानां वेदितरग्ने ! "सुशस्तिभिः" सुशंसनैः अस्माभिः क्रियमाणैः "मदस्व" मोदस्व। तथा "धीतिभिः" अस्माभिः क्रियमाणैरग्निहोत्रादिभिः कर्म्मभिः "हितः" सुहितः तृप्तो भव। अपि च "भूरिवर्पसः" [वर्प इति रूपनाम (निघ० ३, ७, ३)] बहुविध-रूपाः,* "चित्रोतयः" चित्रा ऊतिस्तृप्ति-र्याभिः इड्भिस्तथोक्ताः,† "वामजाताः" वामं वननीयं जातं जन्म यासां ता ईदृशीः‡ "इषः" अन्नानि हविर्लक्षणानि "त्वे" त्वय्येव "सन्दधुः" सन्दधति सम्यक् जुह्वति यजमानाः [यद्वा, भूरिवर्पसइत्यादिकं कर्त्तृ-विशेषणम्, तदानीं चित्रोतय इत्यस्य विचित्र-रक्षाइति योज्यम्]।२॥

अथ चतुर्थी।

२ १ २ ३ १ २ ३ १र २
इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभिरस्मे रायो अमर्त्य।

१ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १र .२र
स दर्शतस्य वपुषो विराजसि पृणक्षि दर्शत¶ङ्क्रतुम्॥४§॥

हे "अग्ने ! "जन्तुभिः" जातैः‖ शत्रुभिः सह "इर-ज्यन्" ईर्ष्यान्न-स्पर्द्धां कुर्वन् [ईर् ईर्ष्यायां कण्ड्वादिः। यद्वा,

---

* 'भूरिवर्पसः—बहूनि चेतांसि'—इति वि०।

† 'चित्रोतयः—विचित्राणि पालनानि'—इति वि०।

‡ 'वामजाताः—वामानि शोभनानि जातानि यस्मात् वामजाताः'—इति वि०।

¶ "सानसि"—इति क-पाठः। § ऋ० वे० ७, ७, २८, ४।

‖ 'जन्तुभिः—तृतीया-बहुवचनमिदं चतुर्थी-बहुवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् जन्तुभ्यः' —इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

ईरज्यतिरैश्वर्यकर्मा (निघ० २, २१, १), जन्तुभिर्जायमानैरात्मीयैस्तेजोभिरिरज्यन् ईश्वरो भवन्] हे "अमर्त्य" मरणरहिताग्ने ! "अस्मे" अस्माकं ["सुपां सु-लुक् (७, १, ३९)"—इति षष्ठ्याः शे-आदेशः] "रायः" धनानि "प्रथयस्व" विस्तारय [रै-शब्दाच्छसः स्थाने व्यत्ययेन जस्, शस्येव वा व्यत्ययेन "ऊड़िदम् (६, १, १७१)"—इत्यादिना विभक्त्युदात्तत्वं न क्रियते] स त्वं "दर्शतस्य" दर्शनीयस्य च "वपुषः" तेजोमयस्य शरीरस्य "विराजति" [तृतीयार्थे षष्ठी (३, १, ८५)] ईदृशेन शरीरेण विशेषेण दीप्यसे [यद्वा, राजतिरैश्वर्य-कर्मा (निघ० २, २१, ४), वपुरिति च रूप-नाम (निघ० ३, ७, ४), दर्शनीयेन रूपेण विराजति विशेषेण ईशिषे]। अत एव "दर्शतं" दर्शनीयं "क्रतुं" कर्म "पृणचि" अस्माभिः सह पर्चयसि फलेन वा संयोजयसि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
इष्कर्त्तारमध्वरस्यप्रचेतसङ्क्षयन्तꣳराधसोमहः।
१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १ ३ १
रातिंवामस्यसुभगाम्महीमिषन्दधासिसानसिꣳरयिम् ॥५*॥

"इष्कर्त्तारं" निष्कर्त्तारं [छान्दसो वर्ण-लोपः (३, १, ८५)] "अध्वरस्य" यज्ञस्य निष्कर्त्तारं संस्कर्त्तारं, "प्रचेतसं" प्रकृष्टज्ञानं, "महः" महतः "राधसः" धनस्य "क्षयन्तम्" ईश्वरम् [क्षयतिरैश्वर्य-कर्मा (निघ० २, २१, ३)] "वामस्य" वननीयस्य

* ऋ० वे० ७, ७, २८, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"रातिं" दातारं [रातेः कर्त्तरि क्तिन् (३, ३, ९६)] ईदृशं त्वां स्तुम इति शेषः। स त्वं "सुभगां" सौभाग्योपेतां "महीं" महतीम् "इषम्" अन्नं* "सानसिं" सम्भक्त-रूपम् "रयिं" धनं च "दधासि" स्तोतृभ्यो ददासि॥ ५॥

अथ षष्ठी।

३ १ २ ३ १ ३ १ १
ऋतावानम्महिषंविश्वदर्शत

० २ ३ १ २ ३ १र १र
मग्निꣳसुम्नायदधिरेपुरोजनाः।

१ १ ३ १ २ ३ २उ ३ १ २ ३ २
श्रुत्कर्णꣳसप्रथस्तमन्त्वागिरादैव्यम्मानुषायुगा॥ ६ †॥ १

"ऋतावानं" सत्यवानं सत्यवन्तं यज्ञवन्तं वा‡ ["छन्दसि वनिपौ (५, २, १२२ वा०)"—इति मत्वर्थीयो वनिप्], "महिषं" महान्तं पूज्यं वा "विश्वदर्शनं" विश्वैः सर्वैर्दर्शनीयं [यद्वा, विश्वं दर्शनं यस्य "बहुव्रीहौ विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, ११६)" इति पूर्वपदान्तोदात्तत्वम्] ईदृशम् "अग्निं" "सुम्नाय" सुखाय सुखार्थं "जनाः" ऋत्विग्यजमानरूपाः "पुरो दधिरे" पुरो दधते सर्वं कर्मभ्यः पुरस्तात् धारयन्ति [यद्वा, पुरः पुरस्तात् पूर्वस्यां दिशि आहवनीय-रूपेण धारयन्ति। पुरोऽर्द्धर्चः प्रत्यक्षकृतः]। अपिच हे अग्ने! "श्रुत्कर्ण" श्रुतः स्तुतीं सम्यक् शृण्वन् कर्णः

* 'इषं—इष्टिमन्नं वा'—इति वि०।

† ऋ० वे० ७, ७, १८, ६।

‡ 'ऋतावानम्—ऋतमन्नं वर्द्धनम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

श्रोत्रेन्द्रियं यस्य तादृशं, "सप्रथस्तमम्" अतिशयेन प्रख्यातं [यद्वा, सर्वतो विस्तार्यमाणं] "दैव्यं" देवानां हविर्वोढृत्वेन सम्बन्धिनम् ईदृशं "त्वा" त्वाम् "मानुषा" मानुषाणि मनोरपत्यानि "युगा" "युगानि" युगलानि पत्नी-यजमान-रूपाणि* "गिरा" स्तुत्या स्तुवन्तीति शेषः ॥ ३ ॥ १९ (१)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य विंशस्याध्यायस्य पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठे खण्डे—

प्रसोअग्नेइति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१र २र३ २ ३१ १ ३ १ २ ३ १ २
प्रसोअग्नेतवोतिभिःसुवीराभिस्तरतिवाजकर्मभिः।
२ ३ २ २ १र २र
यस्यत्वꣳसख्यमाविथ ॥ १ † ॥

हे "अग्ने !" "तव" "ऊतिभिः" "सः" यजमानः "प्र तरति" प्रवर्द्धते ऊतयो विशिष्यन्ते—"सुवीराभिः" शोभनाः वीराः पुत्रादयो यासु तास्तथोक्ताभिः, "वाजकर्मभिः" वाजानामन्नानां वा कर्म कारणं यासु तादृशीभिः ; हे अग्ने "त्वं" "यस्य" यजमानस्य "सख्यं" सखित्वं मित्रत्वम् "आविथ" प्राप्नोषि स तरतीत्यन्वयः ॥ १ ॥

---

* 'युगा—योजयित्वा यजमानेन'—इति वि०।

† ऋ० आ० १, १, ३, २ (१भा० २७६पृ०) = ऋ० वे० ८, १, १४, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १र २र ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
तवद्रप्सोनीलवान्वाशऋत्वियइन्धानःसिष्णवाददे।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १र २र
त्वम्महीनामुषसामसिप्रियःक्षपोवस्तुषुराजसि॥ २ *॥ २

हे "सिष्णो!" [सिषिः सेचनार्थः] सोमैनासिच्यमानाग्ने "द्रप्सः" द्रवण-शीलः, "नीलवान्" प्रकट-नीलेऽवस्थानात् तद्वान्, "वाशः" कान्तः शब्दायमानो वा, "ऋत्वियः" ऋतौ वसन्तादि-काल-विशेषे भवः, "इधानः" सन्दीपयन्, एवम्भूत स्तव सोमः "आ ददे" तुभ्यं होमायायुर्णा आदीयते। अपिच त्वं "महीनां" महतीनाम् "उषसां" "प्रियः" मित्रभूतः "असि" [उषसि हि अग्नयो होमाय प्रज्वाल्यन्ते]। तथा "क्षपः" क्षपाया रात्रेः सम्बन्धिषु "वस्तुषु" आच्छादकेषु तमस्सु सत्सु त्वं "राजसि प्रकाशसे [यद्वा, रात्रि-सम्बन्धीनि वस्तूनि पदार्थ-जातानि त्वं प्रकाशयसि॥ २॥ २० (२)

अथ तमोषधीर्दधिरे-इति एकर्च्चं द्वितीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा।

१र २र ३ १ २ ३ २ ३
तमोषधीर्दधिरेगर्भमृत्विय

१र २र ३ १ २ ३ १ २
न्तमापोअग्निञ्जनयन्तमातरः।

* ऋ० वे० ६, १, ३५, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २र ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
तमित्समानंवनिनश्चवीरुधो

१ २ ३ १ २ ३ १ २
न्तर्वतीश्चसुवतेचविश्वहा ॥ १ * ॥ ३

"ऋत्वियम्" ऋतौ प्राप्त "गर्भं" गर्भभूतं "तं" प्रकृतम् "अग्निम्" "ओषधीः" ओषध्यः "दधिरे" धारयन्ति। "तम्" एव अग्निं "मातरः" धारकत्वेन मातृ-स्थानीयाः "आपः" "जनयन्त" जनयन्ति। किञ्च, "वनिनः" वनस्पतयः "च" "समानं" गर्भ-भावेन प्रवेशात् तत्तुल्यत्वम् "तमित्" † तमेवाग्निम् "अन्तर्वतीः" गर्भभवाः "वीरुधः" ओषधयश्च "विश्वहा" सर्वहा "सुवते" जनयन्ति ॥ १ ॥ २१ (३)

अग्निरिन्द्रायेति तृतीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा।

३ १र २र ३ २ ३ १र २र
अग्निरिन्द्रायपवतेदिविशुक्रोविराजति।

१ २ ३ १ २
महिषीवविजायते ॥ १ ‡ ॥ ४

"अग्निः" यज्ञेषु प्रथमं प्रणेता अग्निः "इन्द्राय" इन्द्रार्थं "पवते" अस्माभिर्दत्तेन चर्वन्नेन पुरोडाशेन देवानामधिकः

* ऋ० वे० ८, १, २१, १।

† 'इत्—इति पद-पूरणः'—इति वि०।

‡ नेयमन्यत्र क्वापि दृश्यते।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

चरति। अग्निः "शुक्रः" दीप्तः सन् "दिवि" स्वर्गे "वि राजति" विशेषेण प्रकाशयति [यद्वा, 'दिवि' अन्तरिक्षादि-लोकेषु स्थितेषु देवेषु मध्येषु 'शुक्रः' दीप्तः सन् 'विराजति']। तत्र दृष्टान्तः—"महिषीव" यथा महिषी तृणादिना विविधानि पयोघृतादीनि जनयति तथा "वि जायते" देवानामुपभोगार्थं विविधान्नानि जनयति॥ १ ॥ २२ (४)

अथ योजागारेति एकर्चं चतुर्थं सूक्तम्,

सा ऋगेषा।

२ ३ २ ३ १र २र २
योजागारतमृचःकामयन्ते

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
योजागारतमुसामानियन्ति।

२ ३ २ ३ २ ३ १र २र
योजागारतमयꣳसोम

३ २ ३ १ २ ३ १ २
आहतवाहमस्मिसख्येन्योकाः॥ १ * ॥ ५

"यः" देवः "जागार" सर्वदा विनिद्रो जागरूको गृहे वर्त्तते "तम्" "ऋचः" सर्व-शस्त्रात्मिकाः "कामयन्ते"। "यः" "जागार" "तम् उ" तमेव "सामानि" स्तोत्र-रूपाणि "यन्ति" प्राप्नुवन्ति। "यः" "जागार" "तम्" "अयम्" अभिषुतः "सोमः" "आह" वक्ति स्वीकुर्विति। हे अग्ने! तादृशस्य "तव" "सख्ये"

* ऋ० वे० ४, २, २५, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

समान-ख्याते हित-करणे "न्योकाः" नियत-स्थानः "अहम्" "अस्मि" भवामि ॥ १ ॥ २३ (५)

अथाग्निर्जागारित्येकर्चं पञ्चमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा।

२ १ २ ३ १र २र ३
अग्निर्ज्जागारतमृचःकामयन्ते

१ २ ३ २ ३ १ २
ग्निर्ज्जागारतमुसामानियन्ति।

२ १ २ ३ २ ३ १र २र ३
अग्निर्ज्जागारतमयꣳसोमआह

२ ३ १२ ३ १ २
तवाहमस्मिसख्येन्योकाः ॥ १ * ॥ ६

सा निगद-व्याख्याता (१३) ॥ १ ॥ २४ (६)

अथ नमःसखिभ्यइति द्वचात्मकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१२ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ २ ३
नमःसखिभ्यःपूर्वसद्भ्योनमःसाकन्निषेभ्यः।

३ १र २र ३ १ २
युञ्जेवाचꣳशतपदी ॥ १ † ॥

---

* ऋ० वे० ४, १, २५, ५।

† नेयमन्यत्र क्वापि दृश्यते।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"पूर्वसद्भ्यः" ये यज्ञे प्रारम्भात् पूर्वं सीदन्ति तिष्ठन्तीति पूर्वसदनं तेभ्यः "सखिभ्यः समान-ख्यानेभ्यः सखिवन्मित्रभूतेभ्यो देवेभ्यो "नमः" वयं नमस्कारं कुर्म्म *। किञ्च, "साकन्निषेभ्यः" यस्मिन् यज्ञे सह निषस्तेभ्यः "नमः"। किञ्च "शतपदीम्" अस्मभ्यं फल-प्रदानाय अपरिमित-मार्गां "वाचं" स्तुति-रूपाम् ऋचं "युञ्जे" योजयामि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ १र २र ३ १ २ ३ १ २ ७ १ २
युञ्जेवाचꣳशतपदीङ्गायेसहस्रवर्त्तनि।
३ १र २र ३ १ २
गायत्रन्त्रैष्टुभञ्जगत्॥ २ † ॥

"शतपदीम्" अपरिमित-सङ्ख्याक-मार्गां ‡ "वाचं" स्तोत्रं "युञ्जे" तेभ्यः प्रकृतेभ्यो वक्ष्यमाणेभ्योऽहं योजये। "गायत्र" गायत्राख्यं¶ "त्रैष्टुभं" त्रैष्टुभाख्यञ्च "जगत्" जागतञ्च साम-रूपां तामृचं साम वा "सहस्रवर्त्तनि" अपरिमित-मार्गं यथा भवति तथा "गाये" अहं गानं करोमि ॥ २ ॥

---

* 'नमः सखिभ्यः ऋत्विग्भ्यः पूर्वसद्भ्यः—पूर्व-सदसि उपरिष्टात्तेभ्यो नमः'—इति वि०।

† नैषाप्यन्यत्र क्वापि श्रूयते।

‡ 'शतपदी-ऋक्'—इति वि०।

¶ 'गायत्रं प्रातःसवनम्, त्रैष्टुभं माध्यन्दिनं सवनम्, जागतं तृतीयं सवनम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

२ १र २र ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

गायत्रन्त्रैष्टुभञ्जगद्विश्वारूपाणिसम्भृता।

३ १र २र ३ २

देवाओकाꣳसिचक्रिरे॥ २ *॥ ७

"गायत्रं", "त्रैष्टुभं", "जागतम्"—"ऋक्समूहं "विश्वा" विश्वानि "रूपाणि" उद्गात्रा "सम्भृता" सम्भृतानि नानारूपाणि कृतानि "देवाः" अग्न्यादयश्च "ओकांसि" आश्रितानि स्थानानि "चक्रिरे" कुर्वन्ति† ॥ २ ॥ २५ (७)

अथाग्निर्ज्योतिरिति तृचात्मकं सप्तमं सूक्तम्,‡

तत्र प्रथमा।

३ २उ ३ १ २ ३२उ ९ २ ३ १ २

अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरिन्द्रोज्योतिर्ज्योतिरिन्द्रः।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २

सूर्योज्योतिर्ज्योतिःसूर्यः॥ १ ¶॥

एषा स्पष्टा§॥ १ ॥

---

* इयमपि नान्यत्रोपलभ्यते।

† 'चक्रिरे—कृतवन्तः इति वि०। 'विश्वरूपा उक्थाः'—इति च वि०।

‡ 'इदानीं ज्योतींषि ज्योतिष्टोमे'—इत्यादि वि०।

¶ य० वे० ३, ९।

§ अत्रेयं महीधर-व्याख्या--"अथाग्निहोत्र-होम-मन्त्राः। अग्निर्ज्योतिरित्यारभ्य उपप्रयन्त इत्यतः प्राक्। सप्तमन्त्राणां प्रजापतिर्ऋषिः सामान्यतः। यत्र ऋषि-विशेषो-

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ २र २र ३ १ २ ३ १ २
पुनरूर्ज्जानिवर्त्तस्वपुनरग्नइषायुषा।

१ २ ३ १ २
पुनर्नःपाह्यंहसः ॥ २ * ॥

हे "अग्ने!" "ऊर्जा" बलेन "इषा" अन्नेन "आयुषा" जीवनेन च "पुनः" अस्मान् "निवर्त्तस्व" अस्मान् प्रत्यागच्छ।

ऽभिधीयतेऽनुक्रमणीकारैस्तत्र द्वावप्यृषी। यथाग्निर्वर्चो द्वे तत्रापश्यत् परां जीवन्यर्थसकिरिति (अनु० १, ११)। अत्र लिङ्गोक्त-देवता गायत्र्यः आद्याः पञ्चैकपदाः। अग्निर्ज्योतिः सूर्य्यो ज्योतिः एते द्वे एकपदे गायत्र्यौ तत्रा मुनिरपश्यत्। परां ज्योतिः सूर्य्य इमां चैलकस्य पुत्रो जीवन्नपिरपश्यदित्यर्थः। अथ का० प्रदीप्ता-मभि जुहोत्यग्निर्ज्योतिरितीति (४, १४, १४३)। या समित् प्रदीप्ता तामभिलक्ष्य जुहुयात्। अग्निर्ज्योतिषमिति (३, २, १) कापुशाखोक्त-मन्त्रेण समित्-प्रक्षेपः। मन्त्रार्थस्तु—योऽयमग्निर्देवः स एव ज्योतिर्दृश्यमान ज्योतिःस्वरूपम्। यच्चेदं दृश्यमानं ज्योतिः तदेवाग्निर्देवः। देवस्य ज्योतिषश्च कदाचिदप्य-वियोगादेकत्वेन प्रतिपादनम्। स्वाहा ज्योतीरूपायाग्नये हविः प्रदत्तम्। अयं सायंकालीनोऽग्निहोत्र-होम-मन्त्रः॥ सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्य्यः स्वाहेति प्रातर्होममन्त्रः सायंहोममन्त्रवद्व्याख्येयः। सूर्य-सम्बन्धि तेजो रात्रावग्निं प्रविशतीति सायमग्नि-र्ज्योतिरिति मन्त्रो युक्तः उदय-कालेऽग्नि-सम्बन्धि ज्योतिः सूर्यं प्रविशति। तस्मात् प्रातः सूर्य्यो ज्योतिरिति मन्त्रः। अग्निमादित्यः सायं प्रविशति तस्मादग्निर्दूरान्नक्तं ददृशे। उभे हि तेजसी सम्पद्येते उद्यन्तं वादित्यमग्निरनु समारोहति। तस्मादुम एवाग्नेर्दिवा ददृश इति तित्तिरि-श्रुतेः। का० अग्निर्वर्च इति ब्रह्मवर्चसकामस्येति (४, १४, १५)। ब्रह्मवर्चसकामस्तु अग्निर्वर्चः सूर्यो वर्च इति सायं प्रातश्च जुहुयात्। एवं योऽग्निर्वर्चोऽनन्यभूतः। यस्य तज्ज्योतिर्वर्चोऽनन्यभूतम्। तस्मै सुहुतमस्तु। एवं सूर्यो वर्च इति"।

* य० वे० १२, ९।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

किञ्च त्वं "नः" अस्मान् "अंहसः" पापात् "पाहि" पालय। पुनः-शब्दस्यावृत्तिरादरार्था* ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३ २ ३ १र २ १र ३ २ ३ १ २ ३ १ २

सह रय्या निवर्त्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया।

३ १ २ ३ २ ३ १ २

विश्वप्स्न्या विश्वतस्परि ॥ ३ † ॥ ८

हे "अग्ने!" त्वं "रय्या" रमणीयेन धनेन "सह" "निवर्त्तस्व" तत् अस्मान् प्रापयेत्यर्थः। किञ्च, "विश्वतः" सर्वतः "परि" उपरि [परीति सप्तम्यर्थानुवादकः] "विश्वप्स्न्या" [प्सा भक्षणे (अदा० प०)], विश्वस्य उपभोक्त्या‡ "धारया" "पिन्वस्व" अस्मान् सिञ्च¶ ॥ ३ ॥ २६ (८)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य विंशस्याध्यायस्य षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

---

* अस्याएवर्चस्त्विः-पाठो भगवन्मनुना विहितो ब्रह्मचारि-स्वप्न रेतः-क्षरणे—तथाहि—"स्वप्ने सिक्त्वा ब्रह्मचारी द्विजः शुक्रमकामतः। स्नात्वार्कमर्चयित्वा त्रिः पुनर्मामित्यृचं जपेत् (२, १८१)"—इति।

† य० वे० १२, १०।

‡ 'विश्वप्स्न्या विश्वव्यापिन्या धारया'—इति वि०।

¶ 'वैराजपृष्ठे चतुर्थेऽह्नि एवं श्रूयते—"स वैराजमसृजत, तदग्ने घोषोऽन्वसृजत, ततश्चाग्निमन्थः, एतदनुमन्त्रयम्"—इति'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ सप्तमे खण्डे—

यदिन्द्राहंयथात्वमिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ २उ ३ १र २र ३ २ ३ १ १ १ २
यदिन्द्राहंयथात्वमीशीयवस्वएकइत्।
३ २ ३ १ २
स्तोतामेगोसखास्यात्॥ १ *॥

हे "इन्द्र!" "यथा" "त्वम्" "एकइत्" एकएव केवलं "वस्वः" वसुनः धनस्य "ईशिषे" ईश्वरो भवसि, एवमहमपि "यद्" यदि "ईशीय" ऐश्वर्य्य-युक्तः स्यामिति तदानीं "मे" मम "स्तोता" "गोसखा स्यात्" गोभिः सहितो भवेत्। ईश्वरस्य तव स्तोता कुतो हेतोर्गो-सहितो न भवेत् अपितु भवेदेवेत्यभि-प्रायः॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ १
शिक्षेयमस्मैदित्सेयंशचीपतेमनीषिणे।
२ ३ १र २र ३ १
यदहंगोपतिःस्याम्॥ २ †॥

---

* ऋ० आ० २, १, ३, ८ (१भा० ३०२पृ०) = ऋ० वे० ६, १, १४, १।
† ऋ० वे० ६, १, १४, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "शचीपते" शक्तिमन्निन्द्र! "अस्मै" "मनीषिणे" मनस ईशित्रे स्तोत्रे "दित्सेयं" दातुमिच्छेयम्, तदनन्तरं "शिक्षेयं" प्रार्थितं धनं दद्याञ्च "यद्" यदि "अहं" "गोपतिः" गवामधिपतिः त्वत्प्रसादात् भवेयम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३ १२ २२ ३ १२ ३ २
धेनुष्ट इन्द्रसूनृतायजमानायसुन्वते।
१र २र ३ १ ०
गामश्वम्पिप्युषीदुहे ॥ ३ * ॥ ९

हे इन्द्र! "ते" तव "सूनृता" स्तुति-रूपा वाक् "धेनुः" दोग्ध्री गौर्भूत्वा "सुन्वते" सोमाभिषवं कुर्वते "यजमानाय" "गाम्" "अश्वं" च [उपलक्षणमेतत्] गवाश्वादिकं सर्वमभिलषितं "दुहे" दुग्धे। किञ्चवंती? "पिप्युषी" तमेव यजमानं प्रवर्द्धयित्री ॥ ३ ॥ २७ (९)

आपोहिष्ठेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

३ १र २र ३ ३ ३ १ ३ ३ १ २
आपोहिष्ठामयोभुवस्तानऊर्ज्जेदधातन।
३ १र २र ३ १ २
महेरणायचक्षसे ॥ १ † ॥

---

* ऋ० वे० ६, १, १४, ३।

† ऋ० वे० ७, ६, ५, १ = य० वे० ११, ३०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"हि" यस्मात् कारणात् "आपः" या यूयं "मयोभुवः" मयसः सुखस्य भावयित्र्यः "स्थ" भवथ, "ताः" तादृश्यो यूयं "नः" अस्मान् "ऊर्जे" अन्नाय "दधातन" धत्त अन्न-प्राप्ति-योग्यानस्मान् कुरुत अन्नमस्मभ्यं दत्तेत्यर्थः "महे" महते "रणाय" रमणीयाय "चक्षसे" दर्शनाय सम्यक् ज्ञानं प्रति योग्यान् कुरुतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१२ ३१२३१२ १ २ ३१२

योवःशिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः।

३ १ २ ३ १ २

उशतीरिवमातरः ॥ २ † ॥

हे आपः "वः" युष्माकं स्वभूतः "यः" "रसः" "शिवतमः" सुखतमः "इह" अस्मिन् लोके "तस्य" तं रसं "नः" अस्मान् "भाजयत" सेवयत उपयोजयतेत्यर्थः। तत्र दृष्टान्तः—"उशतीरिव" पुत्र-समृद्धिं कामयमानाः "मातरः" स्तन्यं रसं यथा भाजयन्ति प्रापयन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

---

* अत्रेयं निरुक्त-व्याख्या—'आपो हि स्थ सुखभुवस्ता नोऽन्नाय धत्त महते च नो रणाय रमणीयाय च दर्शनाय"—इति दै० ३, १०।

† ऋ० वे० ७, ६, ५, २ = य० वे० ११, ५१।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

२ ३ १ २ २ ३ ३ १ २ ३ १ २
तस्मा अरङ्गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ।

१ २ ३ १ २
आपो जनयथा च नः ॥ ३ * ॥ १०

हे "आपः !" यूयं "यस्य" पापस्य "क्षयाय" विनाशाय† "जिन्वथ" अस्मान् प्रीणयथ, "तस्मै" तादृशाय पाप-क्षयाय "अरं" क्षिप्रं "वः" युष्मान् "गमाम" गमयामास वयं शिरसि प्रक्षिपामेत्यर्थः [यद्वा, यस्यान्नस्य क्षयाय निवासार्थं यूयमोषधीः जिंन्वथ तर्पयथ, तस्मै तदन्नमुद्दिश्य वयमलं पर्याप्तं यथा भवति तथा वो युष्मान् गमाम गच्छाम]। किञ्च, हे आपः ! "नः" अस्मान् "जनयथ" पुत्र-पौत्रादि-जनने प्रयोजयतेत्यर्थः‡ ॥ ३ ॥ २८ (१०)

अथ वात आवात्विति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्॥,

तत्र प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
वात आ वातु भेषजꣳ शम्भु मयोभु नो हृदे।

२ ३ १ २
प्र न आयूꣳषि तारिषत् ॥ १ ¶ ॥

* ऋ० वे० ७, ६. ५, २ = य० वे० ११, ५२।

† 'क्षयाय—क्षयो निवासः। क्षयाय चतुर्थी सप्तम्याः स्थाने द्रष्टव्या'—इति वि०।

‡ 'षष्ठेऽहनि ऋद्धिर्योपाकुर्युः। * * *। आपो हि ष्ठीयाभिः'—इति वि०।

¶ छ० आ० २, २, ४, १० (१भा०४०७पृ०)=ऋ० वे० ८, ८, ४५, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"वात:" वायु: "न:" अस्माकं "हृदे" हृदयाय "भेषजम्" औषधम् उदकं वा "आ वातु" आगमयतु। कीदृग्भूतम्? "शम्भु" रोग-शमनस्य भावयितृ, "मयोभु" मय: सुखस्य च भावयितृ। अपिच "न:" अस्माकम् "आयूंषि" अन्नानि वा "प्र तारिषत्" प्रवर्द्धयतु॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ १ १ ३ १ २ ३ २उ ३ २ ३ १ २
उतवातपितासिनउतभ्रातोनन:सखा।

१ २ ३ १ २
सनोजीवातवेकृधि॥ २ *॥

"उत" अपिच हे "वात!" त्वं "न:" अस्माकं "पिता असि" उत्पादकोऽसि पालयिता वा। "उत" अपिच "भ्राता" असि। "उत" अपिच "न:" अस्माकं "सखा" समान-ख्यानश्च असि। "स:" त्वं "न:" अस्मान्† "जीवातवे"‡ जीवन-हेतवे यागाय "कृधि" कुरु [करोतेश्छान्दसो विकरणस्य लुक् (२, ४, ७३), "श्रु-शृ-णु-पॄ-कृ-वृभ्यश्छन्दसि (६, ४, १०२) —इति हेर्धिरादेश:॥ २॥

---

* ऋ० वे० ८, ८, ४५, २।

† 'न:—अस्मभ्यम्'—इति वि०।

‡ "तुमर्थे से-सेनसेन्-कसे-कसेनध्यै-अध्यैन्-कध्यैकध्यैन्-शध्यैन्-तवै-तवेङ्-तवेन: (३, ४, ९)"—इति पा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ १ २ २ २ २ २ १ २ ३ १ २
यददोवाततेगृहे ऽ३ ऽमृतन्निहितङ्गुहा।

१ २ ३ १ २
तस्यनोधेहिजीवसे ॥ ३ * ॥ ११

हे "वात" वायो! "ते" तव "गृहे" स्थाने "यददः" यदिदम् "अमृतस्य" [कर्मणि षष्ठी (२, १, ८५)] अविनाशि "गुहा" गुहायां गह्वरे† हितं निहितं वर्त्तते। हे "विभावसो" विशिष्ट प्रकाश-धनवन्! वायो! "तस्य" तद्धनं [कर्मणि षष्ठी (२, १, ८५)] "नः" अस्माकं "धेहि" देहि प्रयच्छेत्यर्थः‡ ॥ ३ ॥ २९ (११)

अथाभिवाजीति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,¶

तत्र प्रथमा।

२ २ ३ ३ २ १ २ ३ १ २
अभिवाजीविश्वरूपोजनित्रं

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
हिरण्ययम्बिभ्रदत्कंसुपर्णः।

* ऋ० सं० ८, ८, ४५, ३।

† 'गुहा—हृत्पुण्डरीके निहितम्'—इति वि०।

‡ 'तृतीये ऽङ्के विकल्प-पृष्ठे विनियोगः। वातआवातिति तृचेनानुमन्त्रयेत्'—इति वि०।

¶ 'अवाश्चव्रत' साम, तेनोद्गायेत् यदभिवाजीविश्व इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ३ १ २ ३१२ १२३
सूर्यस्य भानुमृतुथा वसानः
१ २ ३ १२ ३२ ३ १ २
परि स्वयं मेधमृज्रो जजान॥ १ *॥

"सुपर्णः" सुपतनः शोभन-पतनो गरुत्मान् इव, "वाजी" वेगवान् बलवानन्नवान् वा, "विश्वरूपः" नानाविध-प्रकाशः, सहि चित्रभानुः "ऋज्रः" [ऋजी भर्जने (भ्वा० आ०), भ्रस्ज-पाके (तु० उभ०), ऋजति भृज्जति पचतीति ऋज्रः] अग्निः सः स्वकीयं "जनित्रं" जनन-स्थानम् अरणि-बिलम् "अश्मम्" स्व-तेजसा व्याप्तम् अतएव "हिरण्ययं" हिरण्मयमिव स्थितम् "अभि" अभितः साकल्येन "बिभ्रत्" पुष्यन् "सूर्यस्य भानुम्" सवितुः प्रकाशम् "ऋतुथा" कालेकाले रात्रौ "वसानः" वस्त्र-वदाच्छादयन् ["अग्निंवादित्यः सायं प्रविशति तस्मादग्नि दूरान्नक्तं ददृशे"—इति श्रुतेः] "मेधं परि" यज्ञं लक्ष्योकृत्य स्वयं "जजान" उपद्यत॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ १२ ३२ ३ १ २ ३
अप्सु रेतः शिश्रिये विश्वरूपं
१ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
तेजः पृथिव्यामधि यत्सम्बभूव।
३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३
अन्तरिक्षे स्वं महिमानं मिमानः
१२ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
कनिक्रन्ति वृष्णो अश्वस्य रेतः॥ २ †॥

---

* नेयमन्यत्र क्वापि दृश्यते। † इयमपि नान्यत्र।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"रेतः" सारभूतं "विश्वरूपं" नानारूपं "यत्" अन्नात्मकं "तेजः" "अप्सु" "शिश्रिये" आश्रयते ["स नि लीयते सोमः प्राविशत्"—इति श्रुतेः] यच्च "पृथिव्यामधि" भूमौ "सम्बभूव" तिष्ठति ["अग्निः पृथिवी-स्थानः (निरु० दै० १, १४)"—इति हि निरुक्तम्]। सः "अन्तरिक्षे" आकाशे "स्वं" महिमानं" किरण-जालं "मिमानः" व्यापारयन् "वृष्णः अश्वस्य रेतः" सोमाहुतिं प्रति ["सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतः"—इति श्रुतेः] "कनिक्रन्ति" याचमान इव पुनः पुनः क्रन्दते शब्दं करोति, यद्वा आह्वयन्निव भृशं शब्दायते ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १र २र ३
अयꣳसहस्रापरियुक्तावसानः

१ २ ३ २ ३ १ २
स्वयंस्वभानुंयज्ञोदाधार।

३ १ १ २ १ २ ३ १ १
सहस्रदाःशतदाभूरिदावा

३ २ ३ १र २र २ १ २
धर्त्तादिवोभुवनस्यविश्पतिः॥ ३ *॥ १२

"दिवः" स्वर्गस्य अथ "भुवनस्य" भूतजातस्य लोकस्य "धर्त्ता" धारयिता, "विश्पतिः" विशां प्रजानां पालयिता,

* नैषाप्यन्यत्र।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सहस्रदाः शतदाः भूरिदा वा" यो यावत् प्रार्थयते सहस्रं शतं भूरि अपरिमितं वा तस्मै तस्मै तावद्दाता "यज्ञः" यजति यः "अयम्" अग्निः "युक्ता" युक्तानि स्वात्मना सम्बद्धानि "सहस्रा" सहस्राणि स्वकीय-किरण-जालानि "परि वसानः" परितः आच्छादयन् "सूर्यस्य भानु" रात्रौ सूर्यस्यापि प्रकाशं "दधार" स्वयमेव धारयति ॥ ३ ॥ ३० (१२)

नाकेसुपर्णमिति त्वचात्मकं सूक्तम् पञ्चमम्,*

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १उ ३ १र २र
नाकेसुपर्णमुपयत्पतन्तꣳ
३ १र २र ३ १ २
हृदावेनन्तोअभ्यचक्षतत्वा।
१ २ ३ १ २ ३ २
हिरण्यपक्षंवरुणस्यदूतं
३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
यमस्ययोनौशकुनम्भुरण्युम् ॥ १ † ॥

हे वेन! "त्वा" त्वां "हृदा" हृदयेन मनसा "वेनन्तः" कामयमानाः स्तोतारः "नाके" अन्तरिक्षे "अभ्यचक्षत" अभिपश्यन्त। तदानीं त्वमुपागच्छसीति शेषः। कथम्भूतम्?

* 'इदानीं परिमद्दोऽवर्गणेषु यदेतेषु क्षिप्तेषु यज्ञपात्रेषु त्रिः छन्दोगः परिगायेत् नाकेसुपर्णमिति'—इति वि०।

† छ० आ० ४, १, ३, ८ (१भा० ६४५पृ०)=ऋ० वे० ८, ७, ८, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सुपर्णं" शोभन-पतनं, "पतन्तम्" अन्तरिक्षे गच्छन्तं, "हिरण्य-पक्षं" हिरण्मयाभ्यां पक्षाभ्यामुपेतं, "वरुणस्य" जलाभिमानो देवस्य "यमस्य" नियामकस्य वैद्युताग्नेः "योनौ" स्थानेऽन्तरिक्षे "शकुनं" पक्षिरूपेण वर्त्तमानं "भुरण्युं" भर्त्तारं [यद्वा, वृष्टि-प्रदानादिना सर्वस्य जगतः पोषकम्। भुरण धारण-पोषणयोः कण्ड्वादिः, अस्मादौणादिक यु प्रत्ययः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३२उ ३ १ २ ३ २
ऊर्द्ध्वो गन्धर्वो अधि नाके अस्थात्

३ २ ३ १र २र ३ १ २
प्रत्यङ् चित्रा बिभ्रदस्यायुधानि ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
वसानो अत्कꣳ सुरभिं दृशेकꣳ

१र २र ३ १ २
स्वा३र्णनाम जनत प्रियाणि ॥ २ * ॥

"ऊर्द्ध्वः" उपरि देशे वर्त्तमानः "गन्धर्वः" गवामुदकानां धर्त्ता† ["गवि धृञो वः"—इति गो-शब्दोपदात् धृञ् धारणे (भ्वा० उ०)—इत्यस्मात् व-प्रत्ययः उपपदस्य गम्भावश्च] ईदृशो वेनः "प्रत्यङ्" अस्मान् प्रपश्यन्नभिमुखः सन् "नाके अधि" अन्तरिक्षे "अस्थात्" तिष्ठति। किङ्कुर्वन् ? "अस्य" आत्मनः स्वभूतानि "चित्रा" चित्राणि आश्चर्य्यभूतानि वा "आयुधानि" "बिभ्रत्" धारयन् [विभर्त्तेः शतरि "भृञा-

* ऋ० वे० ८, ७, ८, ४ ।

† 'गन्धर्वः—गोयमान ऋत्यजु सामभिः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मित् (७, ४, ७६)"--इत्यभ्यासस्येत्वम्, "नाभ्यस्ताच्छतुः (७, १, ७८)"—इति नुम्-प्रतिषेधः, "अभ्यस्तानामादिः (६, १, १८९)"—इत्यादि रुदात्तः], तथा "सुरभि" शोभनम् "अत्-कम्" आत्मीयं व्याप्तं रूपं "वसानः" सर्वताच्छादयन्। किमर्थम्? "दृशे" दर्शनार्थम् ["दृशेविख्ये च (३, ४, ११)"—इति निपात्यते]। "कम्" [—इति पूरकम्] तत्र दृष्टान्तः—"स्वर्णः" शोभनारण आदित्यः स यथा आत्मीयं रूपं दर्शनाय सर्वत्राच्छादयति तद्वत्। तदनन्तरं "नाम" नामानि नमनशीलान्युदकानि "प्रियाणि" सर्वेषामनुकूलानि "जनयत" जनयति वृष्टि-मुत्पादयतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ १ २ ३ २ ३ १ र २ र ३
द्रप्सःसमुद्रमभियज्जिगाति

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पश्यन्गृध्रस्यचक्षसाविधर्म्मन्।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
भानुःशुक्रेणशोचिषाचकान

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
स्तृतीयेचक्रेरजसिप्रियाणि ॥ ३ * ॥ १३

"विधर्मन्" विधर्मणि विधारकेऽन्तरिक्षे स्थितः "द्रप्सः" द्रवणशीलः† [यद्वा, द्रप्सा बिन्दवः तद्वान्, अर्शआदित्वादच् (५,

---

* ऋ० वे० ८, ७, ८, ५।

† 'द्रप्सः —समुद्रम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२, १२७)] "गृध्रस्य" गृध्रो रसानभिकाङ्क्षतः सूर्यस्य* "चक्षसा" तेजसा "पश्यन्" प्रकाशमानो वेनः "यद्" यदा "समुद्रं" समुन्दन-शीलं मेघम् "अभि जिगाति" अभिगच्छति तदानीं "भानुः" सूर्यः "शुक्रेण" "शोचिषा" तेजसा "तृतीये" "रजसि" लोके "चकानः" दीप्यमानः "प्रियाणि" सर्वेषामभीष्टानि उदकानि "चक्रे" करोति ॥ ३ ॥ ३१ (१३)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य विंशस्याध्यायस्य सप्तमः खण्डः ॥ ७ ॥†

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन्।
पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ २० ॥

॥ इति नवमस्य द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः ॥ ‡

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणाचार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थे विंशोऽध्यायः†

समाप्तः ॥ २० ॥

---

* 'गृध्रस्य—अन्तरिक्ष-गामिनः पक्षि-भूतस्य। अथवा गृध्रो मांसाशी अतः सर्वप्राणि नाशन्तकरः तद्वच्च श्रुतौ—"एष एव मृत्युः, एतस्मिन् मरणे पुरुषः * * * सयो गृध्रः"। अथवा गृध्रो गरुत्मान् पक्षी'—इति वि०।

† 'समाप्तानि एकाहाहीनसत्रप्रायश्चित्तक्षुद्रकृप्तेषु सामानि छन्दोगानां मन्त्रभूतानि। तेषामार्षं छन्दो देवताः, विनियोगश्च ब्राह्मण-सिद्धः'—इति वि०।

‡ 'नवम-प्रपाठकस्य प्रथमोऽध्यायः'—इति वि०। एषएवैको मूलविवरणोद्धीतो विवरण-कारस्येति ध्येयम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ २१ ॥

॥ अथैकविंशोऽध्याय आरभ्यते ॥

तत्र,

आशुःशिशान इत्यारभ्य नवसूक्तात्मक एक एव खण्डः* ।

तत्र प्रथमे सूक्ते प्रथमा ।

३ १र २र ३ २उ ३ १
आशुःशिशानोवृषभोनभीमो
२ ३ १र २र ३ २
घनाघनःक्षोभणश्चर्षणीनाम् ।
३ १ २ ३ १ २ ३ २
सङ्क्रन्दनोनिमिषएकवीरः
३ १र २र ३ १र २र
शतꣳसेनाअजयत्साकमिन्द्रः ॥ १ † ॥

---

* 'इदानीं साग्निचित्ये क्रतौ "ब्रह्मा प्रतिरथं जपेत्"—इत्युक्तं तत्र ब्रह्मत्वं चर्य्या विद्यया क्रियते, एतस्मात् कारणात् उद्गातॄणामपि ब्रह्मत्वमाम्नातं मासस्य परिसमाप्तेः, एतस्मात् कारणात् सर्वासु शाखास्वप्रतिरथः पठ्यते । इन्द्रः सर्वस्य देवता, हिरण्यगर्भ ऋषिः, प्रजापतेरार्षम्, त्रिष्टुप् छन्दः'—इति वि० ।

† ऋ० वे० ८, ५, २२, १ = य० वे० १०, ३३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[अत्रैन्द्रोऽप्रतिरथऋषिः, त्रिष्टुप् छन्दः, इन्द्रो, देवता साग्निचित्ये क्रतौ अग्नौ प्रणीयमानेऽयमध्यायो ब्राह्मणेन जाप्यः ।] अयमिन्द्रः "आशुः" शीघ्रकारी व्यापको वा "शिशानः" निशितः शत्रूणां भयजनक इत्यर्थः । कइव ? "वृषभो न भीमः" [बिभेत्यस्मादिति भीमः तादृशः] भीमः वृषभो यथा—स यथा तीक्ष्णाभ्यां शृङ्गाभ्यां भीमो भवति तद्वत् [अथवा शिशानस्तीक्ष्णमिति व्यत्ययेनात्मनेपदम्] "घनाघनः" घातकः शत्रूणां हन्ता [पचाद्यचि हन्तेर्घत्वञ्चेति द्विर्वचनम् अभ्यासस्याडागमः घत्वञ्च धात्वभ्यासयोः] "चर्षणीनां" चर्षणयो मनुष्याः मनुष्याणां द्वेष्याणां "क्षोभणः" क्षोभयिता, "सङ्क्रन्दनः" सम्यक् क्रन्दयिता प्राणिनाम् आकर्षणेन प्रहारेण वा, "अनिमिषः" चक्षुर्निमेष-रहितः सर्वदा स्व-यज्ञमागमादि-कार्येष्वनलस इत्यर्थः, "एकवीरः" [वीरयत्यमित्रान् इति वीरः, एकश्चासौ वीरश्च ; अथवा,] एकएव विक्रान्तः असहायेन कार्यक्षमइत्यर्थः । ईदृशो ऽयमिन्द्रः "शतं सेनाः" "साकं" सह एकोद्योगेनैव "अजयत्" जयति ॥ १ ॥

अथ प्रथमे सूक्ते द्वितीया ।

३१ २   २१२ ३ १ २
सङ्क्रन्दनेनानिमिषेणजिष्णुना
३ १ २   ३१२१ १ १
युत्कारेणदुश्च्यवनेनधृष्णुना ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २र ३ १ २ १
तदिन्द्रेणजयततत्सहध्वं

१ २ ३ १ २ ३ १ २
युधोनरइषुहस्तेनवृष्णा ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] अस्तुनामेन्द्र उक्तविधः, तथाप्य स्माकं किमिति चेत् तत्राह—"सङ्क्रन्दनेन" "अनिमिषेण" योद्ध-लक्षणेन, "जिष्णुना" जय-शीलेन, "युत्कारेण" [योधनं युत्] युद्धकारिणा [कर्मण्यण् (३, २, १)], "दुश्च्यवनेन" अन्यैरविचाल्येन [च्युङ् प्रुङ् गतौ (भ्वा० आ०), "छन्दसि गत्यर्थेभ्यः (३, ३, १२९)"—इति युच्], "धृष्णुना" धर्षकेण। ईदृशेन "इन्द्रेण" "तत्" युद्धं "जयत"; "तत्" शत्रु-बलं "सहध्वम्" अभिभवत। हे "युधः" योद्धारः! हे "नरः" नेतारः! [सामान्यवचनं विभाषितं विशेषवचने बहुवचनम् (८, १, ७४)"—इति पूर्वस्याविद्यमानवत्त्व-निषेधादुत्तरं निहन्यते]। पुनः कीदृशेनेन्द्रेण? "इषुहस्तेन" "वृष्णा" वर्ष-कर्त्रा च ॥ २ ॥

अथ प्रथमे सूक्ते तृतीया।

१र २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १र
सइषुहस्तैःसनिषङ्गिभिर्वशी

२र ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
सꣳस्रष्टासयुधइन्द्रोगणेन।

* ऋ० सं० ८. ५. २३, २ = य० वे० १७, ३४

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ १ २ ३ १ २ ३ २
स इषुहस्तैः स निषङ्गिभिर्वशी संस्रष्टा स युध इन्द्रो गणेन।

३ १ २ ३ १ २ ३ २
संसृष्टजित्सोमपा बाहुशर्द्ध्यू

१ २ ३ १ २ ३ १ २
ऽ३ग्रधन्वाप्रतिहिताभिरस्ता॥ ३ * ॥ १

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः।] पूर्व-मन्त्रे इन्द्रेण जयते-त्युक्तम् अत्रेन्द्रस्य जय-साधन-सामर्थ्यं प्रतिपादयति—"सः" इन्द्रः "इषु-हस्तैः" भटैः मरुदादिभिः "वशी" वश्यैस्तद्वान्, तथा "निषङ्गिभिः" युक्तः [निषङ्गः खड्गः, तद्वद्भिः] वशी, सचेन्द्रो "युधः" युध्यमानः सन् [इगुपधलक्षणः कः (३,१,१३५), अथवा 'युधः' युद्ध-हेतोः] "गणेन" शत्रु-सङ्घेन सह संस्रष्टा एकीभवनशीलः। यतएवंविधः अतः "संसृष्टजित्" ये परस्परैकमत्येन युद्धाय संसृष्टा भवन्ति, तेषां जेता न, "सोमपाः" सोमस्य पाता, "बाहुशर्द्धी" शर्द्धो बलं बाहु-बलं, तद्वान् [मत्वर्थीय इनिः (५, २, ११५)। यद्वा, शृधु प्रहसने (भ्वा० आ०), बाहुभ्यां शर्द्धयत्यति भवतीति बाहुशर्द्धी "सुप्यजातौ णिनि स्ताच्छिल्ये (३, २, ७८)"—इति णिनिः], "उग्रधन्वा" उद्यतधन्वा, "प्रतिहिताभिः" शत्रुषु प्रेरिताभिरिषुभिः "अस्ता" मारयिता; यत्र पुन् मुञ्चति तत्र वृथा न भवतीत्यर्थः। ईदृशेनेन्द्रेण जयतेति सम्बन्धः॥ ३॥ १

* ऋ० वे० ८, ५, २१, ३ = य० वे० १७, ३५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीये सूक्ते प्रथमा।

१२ २११ ३१२
बृहस्पतेपरिदीयारथेन
३ १र २र ३१२
रक्षोहामित्राꣳअपबाधमानः।
२ १र २र ३२ ३१र २र
प्रभञ्जन्त्सेनाःप्रमृणोयुधाजय
३१ २ २१र २र
न्नस्माकमेध्यवितारथानाम्॥ १ *॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, बृहस्पतिः।] हे "बृहस्पते" बृहतां पते! पालयितः! देव! "रथेन" "परिदीय" परिगच्छ [दीयति गति-कर्मा (निघ०२,१४, ९८)]। आगत्य च "रक्षोहाः" रक्षसां हन्ता "अमित्रान्" शत्रून् "अप बाधमानः" सर्वतो नाशयन् तथा "सेनाः" शत्रु-सम्बन्धिनीः "प्रभञ्जन् प्रकर्षेण नाशयन् "प्रमृणन्" प्रकर्षेण हिंसन् [मृण हिंसायाम् (तु० प०), इगुपध-लक्षणः कः (३,१,१३५)]। केन हिंसन्? "युधा" युद्धेन ["सावेकाच (६, १, १६८)"—इति विभक्तिरुदात्तत्वम्] "जयन्" एवं सर्वं जयं प्रतिपद्यमानः। ईदृशस्त्वम् अस्माकं रथानाम् "अविता" रक्षिता "एधि" भव॥ १॥

---

* ऋ० वे० ८, ५, २१, १ = य० वे० १७, ३९।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीये सूक्ते द्वितीया।

२ १र २र३ १ २ ३
बलविज्ञायःस्थविरःप्रवीरः

१ २ ३ १र २र ३२
सहस्वान्वाजीसहमानउग्रः।

३ १२ ३ १ २ ३ १र
अभिवीरोअभिसत्वासहोजा

२र ३२३१ २ ३ २
जैत्रमिन्द्ररथमातिष्ठगोवित्॥ २ *॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः।] सर्वस्य बलं विजानातीति "बलविज्ञायः" [यद्वा, ममायमिति सर्वैर्बलत्वेन विज्ञायत इति बलविज्ञायः सर्वस्य बलभूतइत्यर्थः], "स्थविरः" महान्† "प्रवीरः" प्रकर्षेण वीरः‡, "सहस्वान्" पराभिभव-सामर्थ्यवान्, "वाजी" वेगवान् अन्नवान् वा, "सहमानः" शत्रूणामभिभविता, "उग्रः" उद्गूर्ण-बलः, "अभिवीरः" अभिगत्वा वीरा वीर्यवन्तो ऽनुचरा यस्य स तथोक्तः, "अभिसत्वा" अभिगत-सत्वा, "सहोजाः" सहसो बलाज्जातः। एवं महानुभावस्त्वं हे इन्द्र! "जैत्रं" जय-शीलं "रथम्" "आ तिष्ठ" अस्मत्सहायार्थम् आरो-

* ऋ० वे० ८, ५, २६, ५ = य० वे० १७, ३७।

† 'स्थविरः—महत्-प्रमाणः। अथवा स्थविरः स्थैर्य-संयुक्तः। अथवा स्थविरो गुणैर्वृद्धः'—इति वि०।

‡ 'प्रवीरः—* * *। अथवा प्रकर्षेण वीरैः सम्पन्नः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

ढुमर्हसि। त्वञ्च "गोवित्" उदकस्य स्तुतेर्वा लब्धा वेदिता वा* ॥ २ ॥

अथ द्वितीये सूक्ते तृतीया।

३ २ ३ ३ २ ३ १ १ ३

गोत्रभिदङ्गोविदंवज्रबाहु

१ ३ ३ १ २ ३ १ ३ १ २

ञ्जयन्तमज्मप्रमृणन्तमोजसा।

३ १ २ ३ १ १ २

इमꣳसजाता अनुवीरयध्व

१ २ ३ २ ३ १ २

मिन्द्रꣳसखायो अनुसꣳरभध्वम् ॥ ३ † ॥ २

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः।]"गोत्रभिदं" [गा उदकानि त्रायन्त इति गोत्रा मेघाः; यद्वा, गोर्भूमिः तां त्रायन्तइति] गोत्राः पर्वताः,तेषां भेत्तारम्‡ "गोविदम्" उदकस्य लब्धारं,"वज्रबाहुं" वज्र-हस्तं ["प्रहरणार्थेभ्यः (२,२,३७ वा०)"—इति सप्तम्याः पर-निपातः], "जयन्त" जयन-शीलम्, "अज्म" गमन-शीलं शत्रु-बलम् "ओजसा" बलेन जयन्तं [यद्वा, 'अज्म' आजिं 'जयन्तं' 'ओजसा' बलेन] "प्रमृणन्तं शत्रूनभिभवन्तम्। ईदृशं महा-

* 'गोवित्—रश्मिवान्। अथवा उदकवान्। अथवा * * *। अथवा गावो यस्य विद्यन्ते स गोवित्। अथवा विद ज्ञाने (अदा० प०)—इत्यस्यैतद्रूपम्'—इति वि०।

† ऋ० वे० ८, ५, २२, ६ = य० वे० १७, ३८।

‡ 'गोत्रभिदं—शत्रूणां भेत्तारं'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

नुभावम् इन्द्रम् हे "सजाताः" सहोत्पन्ना योद्धारो यूयम् "अनु-वीरयध्वम्" एनमयतः कृत्वा 'अनु' पश्चाद् 'वीरयध्वं' वीरकर्म्म युद्धं कुरुध्वम् [वीर शूर विक्रान्तौ, वीर-शब्दात् "तत् करोति तदाचष्टे (सि० कौ० ति० चु०)"—इति णिच्]। हे "सखायः" परस्परं सखिभूता यूयम् "इमम् इन्द्रम्" "संरभ-माणम्" अनुसंरभन्तम् ॥ ३ ॥ २

अथ तृतीये सूक्ते प्रथमा।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिगोत्राणिसहसागाहमानो
३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
दयोवीरःशतमन्युरिन्द्रः।
२ १ २ २ १ २ ३ १
दुश्च्यवनःपृतनाषाडयुध्यो
२ ३ १ २ ३ २ ३ २
ऽस्माकᳪसेनाअवतुप्रयुत्सु॥ १ * ॥

[अप्रतिरथ त्रिष्टुप् इन्द्रः।] अयम् "इन्द्रः" "गोत्राणि" अभ्राणि मेघान् "सहसा" बलेन "अभि गाहमानः" प्रविशन्, "अदयः" निर्दयः, "वीरः" विक्रान्तः, "शतमन्युः" बहु-यज्ञः बहु-क्रोधी वा, "दुश्च्यवनः" अन्यैरच्याव्यः, "पृतनाषाट्" शत्रु-सेना-नामभि-भविता ["छन्दसि सहः (३, २, ६३)"—इति ण्विः, "सहेः साढ़: सः (८, ३, ५६)"—इति मूर्द्धन्यादेशः], "अयुध्यः"

* ऋ० वे० ८, ५, २२, १ = य० वे० १७, ३९।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सम्प्रहर्त्तुमशक्यः [युध सम्प्रहारे, छान्दसः क्यप् (३, १, ८५)] । ईदृगिन्द्रः अस्माकं सेना "युत्सु" सङ्ग्रामेषु "प्रावतु" प्रकर्षेण रक्षतु ॥ १ ॥

अथ तृतीये सूक्ते द्वितीया ।

१ २ ३ २उ ३ १ २
इन्द्र आसान्नेता बृहस्पति

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
र्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः ।

२ १ २ ३ १र
देवसेनानामभिभञ्जतीनां

२र ३ १ २ ३ १ २
जयन्तीनाम्मरुतो यन्त्वग्रम् ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] "आसाम्" अस्मत्साहाय्यार्थमागतानां देवसेनानाम् अयम् "इन्द्रः" "नेता" नायकः अस्तु । तथा तस्य "बृहस्पतिः" "पुरएतु" एवं "दक्षिणा यज्ञः सोमः" च पुर एत्विति प्रत्येकं सम्बन्धः । तथा "देवसेनानाम्" "अभिभञ्जतीनाम्" अस्मदमित्राणामाभिमुख्येन मर्द्दयन्तीनां "भजन्तीनां" ["ङ्याश्छन्दसि (६, १, १७८)"—इति नाम उदात्तत्वम्] "जयन्तीनाम्"—इत्यत्र बहुल-वचनान्न भवति । तासाम् "अग्रम्" "मरुतः" "यन्तु" गच्छन्तु ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ८, ५, २३, २ = य० वे० १७, ४० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीय सूक्ते तृतीया।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रस्यवृष्णोवरुणस्यराज्ञ

२ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
आदित्यानाम्मरुताᳬशर्द्धउग्रम्।

२ १ २ ३ १ ३
महामनसाम्भुवनच्यवाना

१ २ ३ २ ३ १ २ १ १ २
ङ्घोषोदेवानाञ्जयतामुदस्थात्॥ ३ *॥ ३

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुबिन्द्रः।] "वृष्णः" वर्षकस्य "इन्द्रस्य" "राज्ञः वरुणस्य", "आदित्यानां" "मरुतां" च "उग्रम्" उद्गूर्णं "शर्द्धः" बलम् अस्माकं भवत्विति शेषः। किञ्च "महामनसाम्" उदार-मनसां "भुवनच्यवानां" भुवनानां च्यावयितॄणां "देवानां" "घोषः" जय-शब्दः "उदस्थात्" उत्तिष्ठति† [अनूर्द्ध-कर्मत्वादात्मनेपदाभावः (१, ३, २४)] ॥ ३ ॥ (३)

---

* ऋ० वे० ८, ४, १३, ३ = य० वे० १७, ४१।

† "वृष्णः कामवर्षितुरिन्द्रस्य राज्ञो वरुणस्यादित्यानां द्वादशानां मरुतां चैषां देवानामुग्रमुत्कृष्टं शर्धो बलं गजतुरगरथपत्त्यात्मकसैन्यं घोषो जितं जितमिति शब्दश्च उदस्थात् उत्थितः। जितं जितमिति वदद्दिन्द्रादिसैन्यमुत्थितमित्यर्थः। कीदृशानां देवानां महामनसां महन्मनो येषां ते महामनसस्तेषाम् युद्धे स्थिरचित्तानाम्। तथा भुवनच्यवानां भुवनं लोकं च्यावयन्ति ते भुवनच्यवास्तेषां भुवनच्यावनसमर्थानाम्। जयतां विजयमानानाम्।"—इति महीधर-कृत-व्याख्यानम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थ-सूक्ते प्रथमा।

१ २   ३ १ २ ३ १र

उद्धर्षयमघवन्नायुधान्युत्

१र   ३ २ ३ १ २

सत्वनाम्मामकानाम्मनाꣳसि।

१ २   ३ १ २ १ १,३ १र

उद्वृत्रहन्वाजिनांवाजिनान्यु

१र३ १ २   ३ १ २

द्रथानाञ्जयतांयन्तुघोषाः॥ १ *॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुबिन्द्रः।] हे "मघवन्" इन्द्र! अस्मदीयानि "आयुधानि" "उद्धर्षय" उत्कृष्टं हर्षय प्रहरणेषूद्युक्तानि भवन्तीत्यर्थः। "मामकानां" मदीयानां "सत्वनां" प्राणिनां सैनिकानां "मनांसि" च उद्धर्षय। हे "वृत्रहन्" इन्द्र! "वाजिनाम्" अश्वानां "वाजिनानि" वेगाः "उद्यन्तु"। तथा "जयतां रथानां" "घोषाः" "उत्" यन्तु† ॥ १ ॥

---

* ऋ० वे० ८, ५, २३, ४ = य० वे० १७, ४२।

† "हे मघवन्धनवन्निन्द्र आयुधानि उद्धर्षय उद्धतहर्षाणि कुरु मामकानां मदीयानां सत्वनां प्राणिनां मनांसि च उद्धर्षय हर्षयुक्तानि कुरु। हे वृत्रहन् वैरिघातिन् वाजिनामश्वानां वाजिनानि शीघ्रगमनानि उद्धर्षय उत्कृष्टानि कुरु। किञ्च जयतां विजयमानानां रथानां घोषाः शब्दा उद्यन्तु उद्गच्छन्तु रथाः सशब्दाः प्रसरन्तु।"—इति म० ह० था०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थे सूक्ते द्वितीया।

२ २ ३ २३ १ २ ३ २
अस्माकमिन्द्रःसमृतेषुध्वजे

३ २ ३ १र २र३ १ २
ष्वस्माकंयाइषवस्ताजयन्तु।

३ १ २३ १र २र ३ १
अस्माकंवीराउत्तरेभवन्त्वस्माँ३

२ ३ १ २
उदेवाअवताहवेषु॥ २ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुबिन्द्रः।] "अस्माकं" सम्बन्धिष्वेव "समृतेषु" पर-सेनां सम्प्राप्तेषु "ध्वजेषु" ध्वजवत्सु सैनिकेषु "इन्द्रः" अविता भवतु। तथा "अस्माकं" "या इषवः" सन्ति "ताः" एव "जयन्तु" न शत्रूणाम्। तथा "अस्माकं" "वीराः" भटाः "उत्तरे" उपरि "भवन्तु"। हे "देवाः!" "अस्माँ३" अस्मानेव अवत" रक्षतां 'हवेषु" सङ्ग्रामेषु†‡ ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ८, ४, १२, ५=य० वे० १७, ४३।

† "दीर्घादटि समानपादे (८, ३, ९)"—इति, "आतोऽटि नित्यम् (८, ३, ३)"—इति सूत्राभ्यां रूपम्।

‡ "ध्वजेषु समृतेषु सङ्गतेषु सङ्गतेषु सत्सु ध्वजैः संयुक्तेषु सत्सु इन्द्रः अस्माकं रक्षिता भवत्विति शेषः इदानीमस्माकं या इषवोऽस्मदीयैः प्रयुक्तास्ता जयन्तु परसैन्यानि घ्नन्तु। अस्माकं ये वीराः शूरास्ते उत्तरे परकीय-भटेभ्य उत्कृष्टा भवन्तु उ अपि च हे देवा। अस्मान्यूयमवत रक्षत अन्येषामपि दृश्यतइति दीर्घः।" इति म० सं० व्या०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थे सूक्ते तृतीया।

३ १र २र ३ १२
असौया सेनामरुतःपरेषा

३ १ २ ३ १ २ ३ १२
मभ्येतिनओजसास्पर्द्धमाना।

१ २ ३२३१ २ ३
ताङ्गूहततमसापव्रतेन

२३१२ ३ २ ३ २ ३ २
यथैतेषामन्योअन्यन्नजानात्॥ ३ *॥ ४

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुप्मरुतः।] "असौ या सेनाः" हे "मरुतः!" "परेषां शत्रूणाम् "अभ्येति" अभिमुखा एति "नः" अस्मान् प्रति "ओजसा" बलेन "स्पर्द्धमाना", "तां" सेनां "गूहत" व्याप्नुत "तमसा" "अपव्रतेन" [व्रतमिति कर्मनाम (निघ० २, १, ७)] अपगत-कर्मणा [येन तमसा] व्याप्ता नश्यन्ति कर्माणि तदपव्रतं तमः, तेनापव्रतेन तमसा तथा गूहत "यथा एतेषां" योद्धा "अन्योन्यं न जानात्" परस्परं न जानाती-त्यर्थः† ॥ ३ ॥ ४

---

* ऋ० वे० ८, ५, २३. ८ = य० वे० १७, ४७।

† 'मरुद्देवत्या त्रिष्टुप् हे मरुतो या प्रसिद्धा असौ परेषां शत्रूणां सेना नोऽस्मानभिमुखा एति अभ्यागच्छति। कीदृशी ओजसा बलेन स्पर्धमाना स्पर्धां कुर्वाणा तां सेनां तमसा अन्धकारेण यूयं गूहत संवृतां कुरुत। तथा गूहत यथा अमी सैनिका अन्योऽन्यं न जानन् परस्परं न जानीयुस्तथा गूहत। कीदृशेन तमसा अपव्रतेन अपगतं व्रतं कर्म यस्मात्तेन येन व्याप्तानां कर्म नश्यति तादृशेन तमसा गूहतेत्यर्थः।"—इति म० ऋ० व्या०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ पञ्चमे सूक्ते प्रथमा ।

३ १ २ २ १ २   ३ १ २   २ १ २   २ १ २
अमीषाञ्चित्तम्प्रतिलोभयन्तीगृहाणाङ्गान्यप्वेपरेहि ।
३ २उ ३ १ २ ३ १र २र
अभिप्रेहिनिर्द्दहहृत्सुशोकै
३२ ३२ ३ १ १
रन्धेनामित्रास्तमसासचन्ताम् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुब्वायुः ।] हे "अप्वे" पापाभिमानि देवते !† "अमीषां" योद्धॄणां "चित्तं" "प्रतिलोभयन्ती" विमोहयन्ती सती "अङ्गानि" तेषामवयवान् शरादिकान् "गृहाण" स्वीकुरु । ते "अमित्राः" अस्मच्छत्रवः "अन्धेन तमसा" "सचन्तां" सङ्गच्छन्ताम्‡ ॥ १ ॥

---

* ऋ० वे० ८, ५, २३, ६ = य० वे० १७, ४४ ।

† "अप्वा यदेनया विद्धो ऽपवीयते व्याधिर्वा भयं वा"—इति निरु० नै० ६, १२ ।

‡ अत्राह यास्कः—"अमीषां चित्तानि प्रज्ञानानि प्रतिलोभयमाना गृहाणाङ्गान्यप्वे परेह्यभिप्रेहि निर्दहैषां हृदयानि शोकैरन्धेनामित्रास्तमसा संसेव्यन्ताम्"—इति (निरु० दै० ३, ३२)

"अप्वा देवता सा व्याधिर्भयं वा यस्मादेतया विद्धोऽपवीयते तस्मादप्वा अपपूर्वाद्वातेरन्तर्भूतण्यर्थात् अन्येष्वपि दृश्यतऽइति उप्रत्ययः अपशब्दान्त्याकारलोपश्छान्दसः ततष्टाप् अपवाति अपगमयति सुखं प्राणांश्चेत्यप्वा। ऐन्द्र्योऽभिरूपा द्वादश भवन्तीति (९, २, ३, ६) श्रुतेरियमप्वेन्द्रसेनासम्बन्धिनी। हे अप्वे अमीषां शत्रूणां चित्तं चित्तानि प्रतिलोभयन्ती मोहयन्ती अङ्गानि शत्रुगात्राणि गृह्णाना ततः परेहि अङ्गान्यादाय परागच्छ पुनरन्यान् रिपून् गृहीतुमभि शत्रुमङ्गं प्रेहि प्रगच्छ तेषां हृत्सु हृदयानि शोकैर्धनपुत्रनाशादिनिमित्तैर्निर्दह विभक्तिव्यत्ययः। किञ्च अमित्राः शत्रवोऽन्धेन तमसा गाढान्धकारेण सचन्तां सङ्गच्छन्तां षच् समवाये लोट्।"—इति म० भा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ पञ्चम-सूक्ते द्वितीया।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रेताजयतानरइन्द्रोवःशर्मयच्छतु।

३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र
उग्रावःसन्तुबाहवोनाधृष्यायथासथ ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथोऽनुष्टुबिन्द्रो मरुतो वा ।] हे "नरः" नेतारः ! सङ्ग्रामस्य निर्वोढारो योद्धारः ! "प्रेत" प्रकर्षेण गच्छत । गत्वा च "जयत" तान् प्रतिभटान् [तिङ्-परत्वात् 'तिङ्ङतिङः (८, १, २८)'—इति निघाताभावः "वः" युष्माकम् "इन्द्रः" "शर्म" सुखं "यच्छतु" प्रयच्छतु "वः" बाहवः "उग्राः" उद्गूर्ण-बलाः "सन्तु" भवन्तु । "अनाधृष्याः" अन्यैरनभिभाव्याः "यथा" यूयम् "असथ" भविष्यथ तथा उग्राः सन्तु वो बाहवः† ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ८, ५, १९, ७ = य० वे० १७,४६ ।

† "योद्धृदेवत्यानुष्टुप् योद्धॄन् स्तौति। हे नरोऽस्मदीया योद्धारो यूयं प्रेत परसैन्यं प्रति प्रकर्षेण गच्छत ततो जयत विजयं प्राप्नुत द्व्यचोऽतस्तिङ इति । प्रेतेत्यत्र दीर्घः अन्येषामपि दृश्यतऽइति जयतेत्यत्र दीर्घः। इन्द्रो वो युष्मभ्यं शर्म जयोत्थं सुखं यच्छतु ददातु दाण दाने पाघ्रेत्यादिना यच्छादेशः। किञ्च यथा यूयमनाधृष्या असथ केनाप्यतिरस्कार्या भवथ। तथा वो युष्माकं बाहवो भुजदण्डा उग्रा उद्गूर्णायुधा सन्तु। असथेत्यत्र लेटोऽडाटाविति अडागमः।"—इति म०भा० व्या० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ पञ्चम-सूक्ते तृतीया।

१२ ३ १२ ३१२३१२
अवसृष्टापरापतशरव्येब्रह्मसंशिते।
२३ २३ १२ ३२उ ३ २ ३१२
गच्छामित्रान्प्रपद्यस्वमामीषाङ्कञ्चनोच्छिषः॥ ३ * ॥ ५

[अप्रतिरथऋषिः पायुर्वा भारद्वाजः अनुष्टुप् छन्दः इषुर्देवता।] "ब्रह्मसंशिते" मन्त्रेण तीक्ष्णीकृते हे "शरव्ये" हिंसाकुशले ! इषो ! त्वम् "अवसृष्टा" क्षिप्ता "परा पत" परागच्छ। इतो देशात् गत्वा च "अमित्रान्" हिंसकान् "प्रपद्यस्व" प्राप्नुहि च। "अमीषाम्" अमित्राणां मध्ये "कञ्चन" कञ्चिदपि "मा उच्छिषः" अवशिष्टं मा कुरु† ॥ ३ ॥ ५

अथ षष्ठे सूक्ते प्रथमा।

३ १ २३१र २र ३
कङ्काःसुपर्णाअनुयन्त्वेनान्
१ २ ३१२३ १२३१ २
गृध्राणामन्नमसावस्तुसेना।

* ऋ० वे० ५, १, २२, १ = य० वे० १७, ४५।

† "इत ऋक्चतुष्टयस्य विनियोगः कात्यायनेनोक्तः। इयमिषुदेवत्यानुष्टुप्। हिंसिका शरमयी हेतिः शरव्या ब्रह्मणा मन्त्रेण संशिता तीक्ष्णीकृता ब्रह्मसंशिता ताहशि हे शरव्ये त्वमवसृष्टास्माभिर्मुक्ता सती परापत उद्गमा परसैन्ये पतिता भव। पतित्वा चामित्रान् शत्रून् गच्छ प्राप्नुहि प्राप्य च प्रपद्यस्व शत्रुशरीरेषु प्रविश प्रविश्य चामीषां शत्रूणां मध्ये कं चन पुरुषं मा उच्छिषः अवशिष्टं मा कुरु सर्वानपि जहीत्यर्थः शिश्लृ विशेषणं पुषादीत्यादिना च्लेरङ्।" —इति म० ऋ० व्या०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ २ ३ २ ३
मैषाम्मोच्यघहारश्चनेन्द्र

१ २ ३ १ २ ३ १ २
वया᳸स्येनाननुसंयन्तु सर्वान्॥ १ *॥

[अप्रतिरथऋषिः पायुर्वा भारद्वाजः, त्रिष्टुप् छन्दः. इन्द्रो देवता।] "कङ्काः" नाम पक्षिणः क्रव्यादाः "सुपर्णाः" शोभनपतनाः "अनु यन्तु" "एतान्" शत्रून्। "गृध्राणाम् अन्न" पक्षिणां भक्षभूता "असौ" "अस्तु" सेना। "मा एषां मोचि" एतेषां मा कश्चित् मुच्यताम्। "अघहारश्चनेन्द्र" हे इन्द्र! योऽपि नितरां पापीयान् अतिप्रत्यवरः सोऽपि न मुच्यतां मृत्योः। "वयांस्येनान्" वयांसि पक्षिरूपाणि क्रव्यादादीनि "अनु संयन्तु सर्वान्" अनु पश्चात् यन्तु सर्वान् शत्रून्॥ १॥

अथ षष्ठे द्वितीया।

३ १ २ ३ १ ३ ३ १ ३ २
अमित्रसेनाम्मघवन्नस्माञ्छत्रुयतीमभि।

३ १र २र ३ १ २ ३ १ २
उभौतामिन्द्रवृत्रहन्नग्निश्चदहतम्प्रति॥ २ †॥

[अप्रतिरथऋषिः अग्निर्वा, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्राग्नी देवते।] "अमित्रसेनां" हे "मघवन्!" "अस्मान्" "शत्रुयतीमभि"

---

* नेयमन्यत्र श्रूयते।

† अस्याप्यन्यत्र न श्रुतिः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

शत्रुभिः परिवारिताम् "उभौ" "तां" सेनां हे "इन्द्र!" "वृत्रहन्!" त्वञ्च "अग्निश्च" "प्रति दहतम्" भस्मीकुरुतमित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ षष्ठे सूक्ते तृतीया।

१ २३ २ ३१२ ३ १ २ २१ १
यत्रबाणाःसम्पतन्तिकुमाराविशिखाइव।
१ २३१ १३ २३१२ ३ १२
तत्रनोब्रह्मणस्पतिरदितिःशर्म्मयच्छतु।
३ २ ३१२
विश्वाहाशर्म्मयच्छतु॥ ३ * ॥ ६

[अप्रतिरथऋषिः पायुर्भारद्वाजः, पङ्क्तिश्छन्दः, ब्रह्मणस्पतिरदितिश्च देवता।] "यत्र" सङ्ग्रामे "कुमारा विशिखा इव" मुण्डिता इव] "बाणाः सम्पतन्ति"। "तत्र" "नः" अस्मभ्यं "ब्रह्मणस्पतिः" "शर्म" सुखं "विश्वाहा" सर्वदा "यच्छतु"। "अदितिः" च सर्वदा "शर्म यच्छतु"। द्विरुक्तिरादरार्था ॥ ३ ॥ ६

* ऋ० वे० ५, १, २२, २ = य० वे० १७, ४८।

† "इन्द्रबृहस्पत्यदिति देवत्या पङ्क्तिरष्टाक्षरपञ्चपादा। यत्र यस्मिन् युद्धे बाणाः शत्रुप्रयुक्ताः सम्पतन्ति इतश्चेतश्च सम्भूय पतन्ति। तत्र दृष्टान्तः कुमारा विशिखा इव विगता शिखा येषां ते विशिखाः शिखारहिता मुण्डितमुण्डा विकीर्णकवचा वा ह्यतिवाल्याच्चपलाः सन्तो यथा इतस्ततो गच्छन्ति तद्वत्। तत् तत्र युद्धे इन्द्रः नोऽस्मभ्यं शर्म विजयोत्थं सुखं यच्छतु ददातु। कीदृश इन्द्रो बृहस्पतिः, बृहतां मन्त्राणां

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ सप्तमे सूक्ते प्रथमा।

१उ २ ३१र ३१र ३२ ३ २३२३१२
वि रक्षो वि मृधो जहि वि वृत्रस्य हनू रुज।
२ ३१२ ३ २३१२ ३१२
वि मन्युमिन्द्र वृत्रहन्नमित्रस्याभिदासतः॥ १ *॥

[अप्रतिरथ ऋषिः शासो भारद्वाजो वा, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता।] हे "इन्द्र!" "रक्षः" राक्षस-जातं "विजहि" विनाशय। "मृधः" सङ्ग्राम-कारिणः शत्रूंश्च "वि" जहि। "वृत्रस्य" आवरकस्यासुरस्य "हनू" कपोल प्रान्तौ "विरुज" विशेषेण भग्नौ कुरु। हे "वृत्रहन् इन्द्र!" "अभि दासतः" अस्मानुपक्षपयतः "अमित्रस्य" शत्रोः "विमन्युं" क्रोधमपि विनाशय॥ १॥

अथ सप्तमे सूक्ते द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा यच्छ पृतन्यतः।
२ ३ १ २३ २ ३ १२ ३ १२
यो अस्माꣳ अभिदासत्यधरं गमया तमः॥ २ †॥

पतिः पालकः विजयोचितमन्त्रज्ञः। अदितिः नास्ति दितिः खण्डनं यस्य अखण्डितशक्तिः। विश्वादा विश्वान्सर्वान् शत्रून् समन्ताद्दमोति विश्वादा स शर्म यच्छतु इति पुनरुक्तिरादरार्था। यद्वा तव इन्द्रः बृहस्पतिरिन्द्रगुरुः अदितिरिन्द्रमाता च विश्वादा सर्वाण्यन्नानि सर्वदा शर्म यच्छतु विश्वानि च तान्यन्नानि च विश्वादा विभक्तेराकारः अत्यन्तसंयोगे द्वितीया।"—इति स० छ० व्या०।

* ऋ० वे० ८, ८, १०, ३।

† ऋ० वे० ८, ८, १०, ४ = य० वे० ८, ४४—१८, ७०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[अप्रतिरथऋषिः, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता।] हे "इन्द्र!" "नः" अस्माकं "मृधः" सङ्ग्राम-कारिणः शत्रून् "वि जहि" विनाशय। तथा "पृतन्यतः" पृतनाः सेनाआत्मन इच्छतः युयुत्समानानपि "नीचा यच्छ" नीचोनमवाङ्मुखं यच्छ गमय। "यः" शत्रुः "अस्मान्" "अभि दासति" अभितः उपक्षयति, तम् "अधरं" निकृष्टं "तमः" अन्धकारं मरणलक्षणं "गमय" प्रापय* ॥ २ ॥

अथ सप्तम-सूक्ते तृतीया।

१२ ३१र २र३१२

इन्द्रस्यबाहूस्थविरौयुवाना

३ १ २ ३ १२३२

वनाधृष्यौसुप्रतीकावसह्यौ।

---

* "का० (१३, २, १०) प्रत्यं गृह्णाति वि न इन्द्र वाचस्पतिं विश्वकर्मन्निति वेति। गवामयनस्योपान्त्ये महाव्रतेऽहनि प्राजापत्यपशूपालम्भादूर्ध्वमैन्द्रग्रहग्रहणे मन्त्रद्वयम्। तत्राद्यः। इन्द्रदैवत्यानुष्टुप् शासदृष्टा। हे इन्द्र नोऽस्माकं मृधः शत्रून् संग्रामान् वा विजहि विशेषेण नाशय। किं च पृतन्यतः नीचा यच्छ पृतनां संग्रामं सेनां वा इच्छन्ति ते पृतन्यन्तीति पृतन्यन्तस्तान् सुप आत्मनः क्यजिति। पृतनाशब्दात् क्यचि प्रत्यये कव्यध्वरपृतनस्यर्चि लोप इति टिलोपे शतृ-प्रत्यये च रूपम् पृतन्यतः सेनामिच्छतः शत्रून्नीचान्यग्भूतान्यच्छ निगृहीष्व युद्धादुपरतान् कुर्वित्यर्थः। किं च पश्चात् योऽस्मानभिदासति दसु उपक्षये उपक्षयति तं शत्रुमधरं निकृष्टं तमो नरकं गमय प्रापय संहितायां दीर्घः। हे ग्रह त्वमुपयामेन गृहीतोऽसि विमृधे विशिष्टो मृधो संग्रामो यस्य तस्मै विमृधे विशिष्टसंग्रामवते इन्द्राय त्वां गृह्णामि। सादयति एष ते योनिः विमृधवत इति मिश्रायेन्द्राय त्वां सादयामि।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ३ १ ३ १ १ २ ३
तौयुञ्जीतप्रथमौयोगआगते

१ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ २
याभ्याञ्जितमसुराणाᳩसहोमहत्॥ ३*॥ ७

[अप्रतिरथऋषिः, इन्द्रो देवता, विराट्जगतीच्छन्दः]"इन्द्रस्य बाहू" "स्थविरौ" स्थिररूपौ [अथवा स्थविरौ स्थूलौ] "युवानौ" जरया न ग्रसितौ, "अनाधृष्यौ" न केनचिद्धृतौ, "सुप्रतीकौ" स्वाकृती हस्ति-कराकारौ, "असह्यौ" न कश्चित् सोढुं शक्तौ, "तौ युञ्जीत, प्रथमे योगे आगते" योगे सङ्ग्रामे यत्र नियुज्यन्ते बाहवः, "याभ्यां" "जितम्" "असुराणां" स्वभूतं "सहः" बलं "महत्" ॥ ३ ॥ ७

अथाष्टमे सूक्ते प्रथमा।

१ २ ३ १ ३ २
मर्म्माणितेवर्म्मणाच्छादयामि

३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
सोमस्त्वाराजामृतेनानुवस्ताम्।

३ १र २र ३ १ २ ३
उरोर्वरीयोवरुणस्तेकृणोतु

१ २ ३ १ १ ३ १ २
जयन्तन्त्वानुदेवामदन्तु॥ १†॥

* नान्यवेदेषु दृश्यते।

† ऋ० वे० ६, ७, ११, १ = य० वे० १७, ४९।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[अप्रतिरथऋषिः, पायुर्वा भारद्वाजः, त्रिष्टुप् छन्दः, सोमो देवता वरुणश्च देवता।] हे राजन्! "ते" त्वदीयानि "मर्माणि" [येषु स्थानेषु विद्धः सद्यो म्रियते, तानि मर्माणि] "वर्मणा" कवचेन छादयामि "सोमः राजा" "त्वा" त्वाम् "अनु" छादनानन्तरम् "अमृतेन" "वस्ताम्" आच्छादयन्तु। "वरुणः" अपि "ते" तुभ्यं "उरोर्वरीयः" उरु-तुल्यं सुखं "कृणोतु" करोतु। "जयन्तं" "त्वा" त्वां "देवाः" सर्वेऽपि "अनु मदन्तु" अनुहृष्यन्तु * ॥ १ ॥

अथाष्टमे सूक्ते द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २
अन्धा अमित्राभवताशीर्षाणोहयइव ।
१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तेषांवोअग्निनुन्नानामिन्द्रोहन्तुवरंवरम् ॥ २ † ॥

* "का० (१३, ३, १०) मर्माणि तऽइति कवचं प्रयच्छति । सङ्ग्रामे यागेऽध्वर्युः क्षत्रियाय सन्नाहं परिधानाय प्रयच्छतीत्यर्थः। सोमवरुणदेवदेवत्या त्रिष्टुप्। हे यजमान ते तव मर्माणि जीवस्थानानि वर्मणा कवचेनाहं छादयामि आवृणोमि। राजा विप्रादीनामधिपः सोमोऽमृतेन नास्ति मृतं मरणं येन तेन मरणनिवारकेणानेन वर्मणा त्वा त्वामनुवस्तामन्वाच्छादयतु वस आच्छादनेऽदादिः लोट् । तथा वरुणः ते तव वर्म उरोः पृथोरपि वरीयः उरुतरं प्रथीयः कृणोतु करोतु अत्यन्तमुरु वरीयः इयसुनि प्रस्थस्फेत्यादिना उरोर्वरादेशः। किं च देवाः जयन्तं विजयं प्राप्नुवन्तं त्वा त्वामनु-मदन्तु अनुकूला भूत्वा हृष्यन्तु, उत्साहयन्तु वा ।"—इति म० कृ० व्या० ।

† ऋ० वे० ८, ५, २२, ९ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[अप्रतिरथऋषिः, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता।] हे "अमित्राः" शत्रवः! यूयम् "अन्धाभवत"। कीदृशा अन्धाः? "अशीर्षाण: अहय इव" यथा सर्पाः शीर्षच्छिन्ना अकिञ्चित्कराः * भवन्ति तथा भवत। "तेषां" "वः" "अग्निमूढानाम्" अग्नि-दग्धानां शत्रूणाम् "इन्द्रः हन्तु वरं वरम्" यो यो वरिष्ठस्तं तं हन्तु नाशयन्तु ॥ २ ॥

अथाष्टमे सूक्ते तृतीया।

१ २ १ २ ३ २ ३ १ ३ १ १
योनःस्वोरणो† यश्चनिष्टयोजिघाꣳसति।
३ १र २र ३ १ ३ २ ३
देवास्तꣳसर्वेधूर्वन्तुब्रह्मवर्म्म
१र २र३ २ ३ २ ३ १र २र
ममान्तरꣳशर्म्मवर्म्मममान्तरम् ॥ ३ ‡ ॥ ८

[अप्रतिरथऋषिः पङ्क्तिश्छन्दः, विश्वेदेवा देवताः] "यः" "स्वः" ज्ञातिः "अरणः" अरममाणः, "यश्च" "निष्ट्यः" तिरोभूतः दूरेस्थितः "नः" अस्मान् "जिघांसति" हन्तुमिच्छति "तं" "देवाः सर्वे" "धूर्वन्तु" हिंसन्तु। "ब्रह्म" मन्त्रः "मम अन्तरम्" शराणां निवारकं "वर्म" विद्यते "शर्मवर्म" सन्नाहन-भूतः "मम अन्तरम्" अस्तु ॥ ३ ॥ ८

* "शीर्षाणा अहय"—इति वि०।

† 'स्वोअरण'—इति ऋ०-पाठः।

‡ ऋ० वे० ५, १, २२, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ नवमे सूक्ते प्रथमा ।

१ १उ २ १ १ २ १ २ २ १
मृगोनभीमःकुचरोगिरिष्ठाः

१ २ २ १ १ २ ३ १ २
परावतआजगन्था*परस्याः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
सृकꣳसꣳशायपविमिन्द्रतिग्मं

२र ३ १र २र
विशत्रून्ताढिविमृधोनुदस्व ॥ १ † ॥

[अप्रतिरथऋषिः, ऐन्द्रावायवः, त्रिष्टुप्छन्दः, इन्द्रो देवता । "कुचरः" कुत्सित-चरणः "गिरिष्ठाः" पर्वत-निवासो "मृगः न" सिंह इव । हे इन्द्र ! त्वं "भीमः" भयङ्करः असि । स त्वं "परस्याः" परावतः अतिशयेन दूरात् द्युलोकात् "आ जगन्थ" आगच्छ [गमेश्छान्दसे लिटि (३, २, १०५) क्रादि-नियम-प्राप्तस्येटः (७, २, १३) "उपदेशेऽत्वतः (७, २, ६२)"—इति प्रतिषेधः । आगत्य च "सृकं" सरण-शीलं "तिग्मं" तीक्ष्णं "पविं" वज्रं संशाय" सम्यक् तीक्ष्णीकृत्य "शत्रून्" अस्मदीयान् वैरिणः हे इन्द्र ! "ते" तव वज्रेण "वि ताढि" विशेषेण ताडयति नाशयतीत्यर्थः [तड़ आघाते (चु० प०) अस्मात्स्वरान्तात्लोटि

* "जगम्यात्"—इति अथ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ८, ८, ३८, २ = य० वे० १८, ७१ = अथ० वे० ११, २३, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रूपमेतत्। तथा "मृधः" सङ्ग्रामोद्युक्तान् युयुत्सून् अन्यानपि "वि नुदस्व" विशेषेण प्रेरय तिरस्कुरु* ॥ १ ॥

अथ नवमे सूक्ते द्वितीया।

३ १र २र
भद्रङ्कर्णेभिः शृणुयामदेवा

१ १ २ ३ १ २
भद्रम्पश्येमाक्षभिर्यजत्राः।

---

* "अथेदं यास्ककृतं व्याख्यानम्—"मृग इव भीमः कुचरो गिरिष्ठाः। मृगो मार्ष्टे-र्गतिकर्मणो भीमो बिभ्यत्यस्माद्भीष्मो ऽप्येतस्मादेव। कुचर इति चरतिकर्म कुत्सित-मथ चेद् देवताभिधानं क्वायं न चरतीति। गिरिष्ठा गिरिस्थायी गिरिः पर्वतः समु-द्गीर्णो भवति पर्ववान्पर्वतः पर्व पुनः पृणातेः प्रीणातेर्वार्धमासपर्व देवानस्मिन् प्रीण-न्तीति तत्प्रकृतीतरत्सन्धिसामान्यान्मेघस्थायी मेघोऽपि गिरिरेतस्मादेव ॥ तद्यानि नामानि प्राधान्यस्तुतीनां देवतानां तद्दैवतमित्याचक्षते तदुपरिष्टाद् व्याख्यास्यामो नैघण्टुकानि नैगमानीह।"—इति निरु० नै० १, २०।

† "जयदृष्टा चिष्टुप् हे इन्द्र परस्याः परावतो दूरतराद्देशादाजगन्थ आगच्छ पराव-च्छब्दो दूरवचनः परावतः दूरदेशादित्यर्थः लोडर्थे लिट्। आगत्य च शत्रून्विताढि विशेषेण ताडय। मृधः संग्रामांश्च विनुदस्व विशेषेण प्रेरय दूरीकुरु। किं कृत्वा पविं वज्रं संशाय तीक्ष्णीकृत्य शो तनूकरणे ल्यप्। कीदृशं पविं सृकम् सरति शत्रुशरीरे गच्छतीति सृकः तम्। तिग्ममुत्साहवन्तम् "तिग्मं तेजतेरुत्साहकर्मण"-इति (निरु० १०, ६) यास्कः। क-इव मृगो न मृग-इव यथा मृगः सिंहो दूरादेत्य प्राणिनं हन्ति। कीदृशो भीमः भयङ्करः। कुचरः कुत्सितं चरति गच्छति कुचरः। गिरिष्ठाः गिरौ तिष्ठति गिरिष्ठाः पर्वताश्रयः। ताडयतिर्हिंसाकर्मा तस्य हौ परे छन्दस्युभयथेत्यार्धधातुकत्वे णिचो लोपः ऊभ्यन्तभ्यो हेर्धिः ष्टुत्वम् ताढि।"—इति च म० क० व्या०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ १र २र ३ १ २ ३ १ २क
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाᳫ्ँसस्तनूभि

१र ३ १ २ ३ १ २र
र्व्यशेमहि*देवहितंयदायुः ॥ २ ॥†

[अप्रतिरथऋषिः राहुगणो गौतमो वा, त्रिष्टुप् छन्दः, विश्वेदेवा देवताः ।] हे देवाः । दानादि-गुण-युक्ताः सर्वे देवाः "कर्णेभिः" अस्मदीयैः श्रोत्रैः "भद्रं" भजनीयं कल्याणं वचनं शृणुयाम युष्मत्-प्रसादात् श्रोतुं समर्थाः स्याम; अस्माकं बाधिर्यं कदाचिदपि माभूत् । हे "यजत्राः" यागेषु चरु-पुरोडाशादिभिः यष्टव्याः देवाः "अक्षभिः" अक्षिभिः आत्मीयैश्चक्षुभिः "भद्रं" शोभनं "पश्येम" द्रष्टुं समर्थाः स्याम ; अस्माकं दृष्टि-प्रतिघातोऽपि माभूत् । "स्थिरैः" दृढ़ैः "अङ्गैः" हस्तपादादिभिः अवयवैः "तनूभिः" शरीरैश्च युक्ता वयं "तुष्टुवांसः" युष्मांस्तुवन्तः "यदायुः" षोड़शाधिक-शत-प्रमाणं विंशत्यधिक-शत-प्रमाणं वा "देवहितं" देवेन प्रजापतिना स्थापितं तत् "व्यशेमहि" प्राप्नुयाम [कर्णेभिः—बहुलञ्छन्दसि (७, १, १०)"—इति भिसऐसभावः । अक्षभिः—"छन्दस्यपि दृश्यते (७, १,७६)"—इत्यनङ् सचोदात्तः । यजत्रा—"अमि-नक्षि (उ० ३,१०५)"—इत्यादिना यजेरत्रन् प्रत्ययः । तुष्टुवांसः—ष्टुञ् स्तुतौ (अदा०

---

* "व्यशेम"—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० १, ८, १६, २ = य० वे० २५, २१ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

प०), लिटः क्वसुः (३, २, १०७), "शर्पूर्वाः खयः (७, ४, ६१) इति तकारः शिष्यते। अशेमहि—अशूव्याप्तौ (स्वा० आ०), "लिङ्याशिष्यङ् (३, १, ८६), यदितु तत्र परिगणनमन्य-व्यावृत्यर्थं तदानीं लिङि व्यत्ययेन शप् (३, १, ८५)। देवहितं "तृतीया कर्मणि (६, २, ४८)"—इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम्]॥ २॥

अथ नवमे सूक्ते तृतीया।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ ३ २ ३ १ २
स्वस्तिनइन्द्रोवृद्धश्रवाःस्वस्तिनःपूषाविश्ववेदाः।
३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ ३ २ ३ १ २
स्वस्तिनस्तार्च्योअरिष्टनेमिःस्वस्तिनोबृहस्पतिर्दधातु।
३ २ ३ २ ३ १ २
स्वस्तिनोबृहस्पतिर्दधातु॥ ३ *॥ ९

[अप्रतिरथऋर्षिः राहुगणो गौतमो वा, स्वराट् त्रिष्टुप् छन्दः, विश्वेदेवा देवताः।] "वृद्धश्रवाः" ['वृद्ध' प्रभूतं 'श्रवः' श्रवणं स्तोत्रं हविर्लक्षणमन्नं वा यस्य तादृशः] "इन्द्रः" "नः" अस्माकं [स्वस्तीत्यविनाश-नाम] "स्वस्ति" अविनाशं "दधातु" विदधातु। "विश्ववेदाः" [विश्वानि वेत्तीति विश्ववेदाः यद्वा, विश्वानि सर्ववेदांसि ज्ञानानि धनानि वा यस्य, तादृशः] "पूषा" पोषको देवः "नः" अस्माकं "स्वस्ति" विदधातु। "अरिष्टनेमिः"

* ऋ० वे० १, ९, १६, १ = य० वे० २५, १९।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[नेमिरित्यायुधनाम (निघ० २,२०,२), अरिष्ठो अहिंसितो नेमिर्यस्य ; यद्वा, रथ-चक्रस्य धारा नेमिः, यत् सम्बन्धिनी रथ-नेमिर्न हिंस्यते सोऽरिष्टनेमिः एवम्भूतः] "तार्च्यः" तृचस्य पुत्रः गरुत्मान्* "नः" अस्माकं "स्वस्ति" अविनाशं विदधातु। तथा "बृहस्पतिः" बृहतां देवानां पतिः पालयिता, "नः" अस्माकं "स्वस्ति" "अविनाशं" विदधातु† [वृद्धश्रवाः—बहुव्रीहौ पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, १)। विश्ववेदाः—विद ज्ञाने (अदा० प०), विद्लृ लाभे (तु० उ०), आभ्यामसुन्-प्रत्ययान्तो वेदस्-शब्दः, "बहुव्रीहौ विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, १०६)"—इति पूर्वपदान्तोदात्तत्वम्। तार्च्यः—तृच्यस्यापत्यं "गर्गादिभ्यो यञ् (४, १, १०५), ञित्त्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १, १९७)। अरिष्टनेमिः—न रिष्टा अरिष्टा, अव्यय-पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, २), अरिष्टा नेमिर्यस्य स तथोक्तः। बृहस्पतिः—"तद् बृहतोः कर-पत्योः (६,१,१५७ वा०)"—इति सुट्-तलोपौ "उभे वनस्पत्यादिषु (६, २, १४०)"—इति पूर्वोत्तर-पदयोर्युगपत् प्रकृतिस्वरत्वम्॥ ३॥ ९

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्यैकविंशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः॥ १॥

---

* 'तार्च्यः—वायुः, सद्धि रथादीनां तारयिता'—इति वि०।

† संहितायां स्वस्तिनइति द्विरुक्तिः समाप्ति-द्योतिका।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन्।
पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥२१॥

॥ इति नवमः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
उत्तराग्रन्थे एकविंशोऽध्यायः
समाप्तः ॥२१॥

॥ इत्युत्तरार्च्चिकः समाप्तः ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

॥ सामवेद संहिता ॥

तत्र

॥ उत्तरार्च्चिकसंहिता-परिशिष्टम् ॥

अथवा

॥ ऊह्यगानम् ॥

॥ हरिः ॐम् ॥

॥ दशरात्रपर्वेदानीम्प्रवर्त्तते ॥

२र
वसिष्ठःककुबुत्तराबृहतीन्द्रः ॥ रथन्तरम् ॥(प्र) अभि

र र र १ २र र र र
त्वाशूरनोनुमोवा ।(उ) आदुग्धाइवधेनवईशानमस्यज

१ २ १ र २ १ ४
गतः । सुवा २ ३र्हशाम् ।(प्र) आयिशानमा२ ३ यिन्द्रा

र र ५ ५ २र १
३ ।(उ) स्तस्थू२ ३ ४षा । औवा६ । हाउवा [१]॥(प्र) ईशो

२ र र र र १
वा ।(उ) नामिन्द्रस्तुस्थुषोनत्वावा॰अन्योदिवियः । नपा२

२ १ र २र १ ४ १ र र ५
३र्थिवाः । नजातोना२३जा३ । नायिष्या२३४ता । औवा६ ।

५ २ १ २ र र र
हाउवा[२]॥(प्र)नजोवा ।(उ)तोनजनिष्यतेअश्वायन्त्योमघवन्नि

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ १ ४ १ र
द्रवा२३जिनाः । गव्यन्नस्त्वा२३द्दा ३ । वामा२ ३ ४द्दा ।
१ ५ ५
ओवाइ । हाउवा*[३] ॥ १ ॥
अस्य व्याख्यानम्—३भा० ८३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

२ऽ
वसिष्ठःककुबुत्तराबृहत्यग्निः ॥ रथन्तरम् ॥ आयि
र र १ र २ र र र र
नावोअग्निन्नमसोवा । ऊर्जोनपातमाहुवेप्रियञ्चेतिष्ठमर
१ २ १ २ १ ४ १
तिम् । सुवा२३द्धाराम् । वायिश्वस्यदू२३ता३म् । आ
र र ५ ५ २ १
मा२३४र्ताम् । ओवा६ । हाउवा(१) ॥ विश्वोवा । स्या
र २ र र १ र १ २ १
दूतमम्र्तᳩसयोजतेअरुषावि । श्वस्ता२३जसा । सादु
२ १ ४ १ र र र १
द्रवा२ ३ त्स ३ । आहू२३४ता । ओवा६ । हाउवा (२)॥
२ १ २र र र १
सदोवा । द्रावत्सुवाहुतस्सुब्रह्मायज्ञस्सुश्रमी । वहू२३
२ १ २र १ ४ १ र र ५
नाम् । दायिवᳩराधो२३जा३ । ना२३४नाम् । ओवा६ ।
५
हाउवा(३) ॥ २ † ॥
अस्य व्याख्यानम्—३भा० २३६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २

---

* जोतिष्टोमे पृष्टमिदं साम ।

† अतिरात्रे सन्धिस्तोत्रम् 'एना'-'प्रत्यु'-'इमाः'—इति सामत्रयम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र
वसिष्ठःककुबुत्तराबृहत्युषा ॥ रथन्तरम् ॥ प्रात्युव
र　१　　२र　र　र　र　र　र
दृश्यायतोवा । ऊच्छन्तीदुहितादिवोअपोमहीवृणुतेच ।
१　२　१　२　१　४　१　र　र
क्षुषार२३तमाः । ज्योतिष्कृणो२३ती३ । हृना२३४रा । ओ
५　५　२र　१　　र　२　र　र
वा६ । हाऊवा(१)॥ ज्योतोवा । कार्णोतिहृनरीउदुस्रि
र　र र　१　　२　१　२　१　४　१
यास्स्हजतेसू । रिया२३स्सचा । उद्यन्नद्या२३त्रा३म् । आ
र　र ५　५　२ १
र्चा२३४थिवात् । ओवा६ । हाऊवा(२) ॥ उद्योवा । ना
२　र　र　र　१　२　१　२र
द्द्वमश्चिवत्तवेदुषोवियुषिसू । रिया२३स्यचा । साम्भक्तो
१　४　१　र　र ५　५
ना२३गा३ । मायिमा२३४हा । ओवा६ । हाऊवा(३) ॥३॥

अस्य व्याख्यानम् — ३भा० २४०पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३

२र　र
वसिष्ठःककुबुत्तरावश्विनौ ॥ रथन्तरम् ॥ आयिमा
र　१　र　२　र　र　र　र
उवान्दिविष्टयोवा । ऊस्राहवन्तेअश्विनाअयंवामह्वे अव
र　१　२　१　२　१　४　१
से । प्रचा२३यिवसू । वायिशंविशा२३९हौ३ । गाच्छा
र　र ५　५　२ १
२३४था । ओवा६ । हाऊवा(१)॥ विशोवा । वायिश९

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र र १ २ १ र
हिगच्छथोयुवञ्चित्रन्ददशुभ्र्भी । जनार२३न्नरा । चोदे

२र १ ४ १ र र र ५
था२ृसू२३ना३ । तावा२३४ता । ओवा६ । हाऊवा(२) ॥

२र १ र २ र र १ र १
चोदोवा । था२ृसूनृतावतेअर्वाग्रथ२ृसमनसा । नियार

२ १ २ १ ४ १ १
२३च्छताम् । पायिबत२ृसो२३मी३ । यान्ना२ ३ ४धा ।

र ५ ५ १
ओवा६ । हाऊवा । (नि) अम् (३) ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० २४५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

२र
भरद्वाजःककुब् त्तराबृहतीन्द्रः ॥ बृहत् ।(प्र०) औ

र र र २ र१र र १
होयित्वामिद्धि हवामहा३ए ।(उ) सातौवाजा । स्याकां

३ ५ १ २ ३र ४र ५ २ १
रा२३४वाः । ओवा३४ । औहोवा । वृत्रायिषुवायि ।

२ २ ३ ५ १र र २ १र
द्रासा३१त् । पतिन्ना२३४राः ।(प्र०) त्वाङ्का ष्ठा३४ । औ

४र ५ १ ५ ५
होवा ।(उ०)ह्व२अार्वा२३४ । ताः । उऊवा६हाऊ । वा(१)॥

२र र २ र १ २ ३ ५ १ २
औहोयिउवा३मे । काष्ठा । ह्वअर्वा२३४ताः । सत्वा३

३र ४र ५ २ १ १ २ २ ३
४ । औहोवा । नश्चायित्रवा । आदा३१ । स्तधृष्णू२

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३४या । महस्त्वा३४ । औहोवा । नो२आद्रा२३४
यि । वाः । उहुवा६हाउ । वा(२) ॥ औहोहोयिम्हा
३ए । स्त्वा । नोअद्रा२३४यिवाः । गामा३४ । औ
होवा । भूवा२रथायि । यामा३१यि । द्रसङ्का२३४
यिरा । सत्रावाजा३४ । औहोवा । ना२जायि ।
ना२जिग्य्२३४ । षायि । उहुवा६हाउ । वा ।
(नि) हस् ॥ ५* ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३१-३३२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ५

प्रजापतिर्बृहतीन्द्रः ॥ अन्तरिक्षम् ॥ द्यावभिसो
मा । सत्राय । वा । औहौहोवा२ । इहा । पवन्ते
मदियम्मदियम्म । दाम् । औहौहोवा२ । इहा । स
मुद्रस्याधिविष्टपेमनीषि । णा । औहौहोवा२ । इहा ।
मत्सरा । सा । औहौहोवा । इहा । मद । च्युरता

* पृष्ठम् ।

(४८)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५र र २र र १
२३४औहोवा(१)॥ हाऊमत्सरासः। मदच्यु। ता।

१र र १र १ २ १र र २ १ २र
औहौहोवा२। इहा। मत्सरामासदच्यु। ता। औ

र १र १ २ १ २ १ २र र १
हौहोवा२। इहा। तरत्समुद्रम्पवमानऊर्मि। णा।

२र र १र १ २ १र र र २र र १र
औहौहोवा२। इहा। राजादे। वा। औहौहो

१ २ १ ३ ५र र २र
वा२। इहा। ऋतम्। बृ२हा२३४औहोवा(२)॥ हा

र र र १ २र र १र १ २
ऊराजादेवाः। ऋतम्बृ। हात्। औहौहोवा२। इहा।

१र र २र १ १ १ २र र १र १ २ १
राजादेवऋतम्बृ। हात्। औहौहोवा२। इहा। अ

र १ १ २ १ २ १ २र र १र १ २
र्षामित्रस्यवरुणस्यधर्म। णा। औहौहोवा२। इहा।

२ र २र र १र १ २ १
प्रहिन्वा। ना। औहौहोवा२। इहा। ऋतम्।

३ ५र र २ १ र र २
बृ२हा २ ३ ४ औहोवा। सुष्टुभस्तुभोस्वाग्निष्टुमक्रा३न्।

१ १ १ १ १
इट्०इडा २ ३ ४ ५(३)॥ ६ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्।६

---

* पृष्ठ्यस्य तृतीये मध्यन्दिने विनियोगः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

विरूपोबृहतीन्द्रः॥ पञ्चनिधनवैरूपम्॥ यद्या वइन्द्रतेशतम्। ए। शतम्भूमीरुत। स्योवा। दिशं विशꣳहस्*। नत्वावज्रिन्त्सहस्रꣳसूर्य्याअनु। अस्वाशिभु मती। नजातमष्टरोदसी। इट्(१)॥ नजातमष्टरोदसी। ए। नजातमष्ट। रोदसोवा। दिशविशꣳहस्। आप प्राथमह्निनावृषव्याअनु। अस्वाशिभुमती। विश्वाशवि ष्ठशवसा। इट्(२)॥ विश्वाशविष्ठशवसा। ए। विश्वा शविष्ठ। शवसोवा। दिशंविशꣳहस्। अस्माꣳअवम घवन्गोमतिव्रजे। अस्वाशिभुमती। वज्रिञ्चित्राभिरू तिभिः। इट्। इडा२३४५(३)॥७†॥

अस्य व्याख्यानम्—७भा० ४२१-४२२-४२३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। ७

---

* इमानि पदानि निधनानि।

† तत्रैव पृष्ठम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र २र
प्रजापतिर्जगतीसोमः॥ अरिष्टम्॥ हाह। हो
३ र ४ ५ १ २ १ २ ३
इया। पावी। चन्तायि। वितता३म्ब्र। ह्मणस्पा२३
५ ४ ५ १र २ १ २ १ २
४तायि। प्राभूः। गात्रा। णी३परियायि। षिवा
२ ५ ४ ५ १ २ १ २ १र र २
यिश्वा२३४ताः। आता। न्नता। नू३र्नतद्दा। मोत्र
२ ५ ४ ५ १ २ १
श्नू२३४तायि। श्नार्ता। सश्नायित्। वहन्तः। सम्।
१र ३ २ ५ ५ १ २ १ २ १
तद्दाश्ना२३४ता(१)॥ तापोः। पवायि। त्रा३ विततम्।
२ ३ ५ ४ ५ १र २ १ २ १
दिवस्पा२३४दायि। आर्चा। तोंश्रा। स्याइतन्तवः।
२ ३ ५ ४ ५ १ २ १ २ १र
वियस्था२३४यिरान्। आवा। तिया। स्थाइपविता।
२र ३ ५ ४ ५ १ २ १र
रमाश्ना२३४वाः। दायिवाः। पृष्ठाम्। अधिरो। ह।
२र ३ ५ ४ ५ १ २ १ २ १
तितेजा२३४सा(२)॥ आरु। रुचात्। उपसःपृ। श्नि
२ ३ ५ ४ ५ १ २ १ २ १र २र
रग्रा२३४याः। उत्ता। मिमायि। तो३भुवने। षुवा
२ ५ ४ ५ १ २ १ २र १ २र ३
जा२३४यूः। माया। विनो। ममिरे३त्र। स्वमाया२

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ ४ ५ १ २ १ २ १ २ र ३
३४या । नार्चा । च्छसाः । पितरः । ग । भमादार
५ ३
३४धूः । च्छोर३४५इ । डा(३) ॥ ८ * ॥

घस्य व्याख्यानम्—३भा० ४६०-४६१-४६२ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ८

अथर्व्वा गायत्री सोमः ॥ आथर्व्वणम् ॥ उङ्कवा
र र र र र र र र १र
ओहा । औहोवा । पवस्वहा । उङ्कवाओहा । औहो
३र १ १ २ १र २ र
वाहाऊ । वा । आवत् । च्छसाधार२३नाः । उङ्कवा
र र र र र र र र र
ओहा । औहोवा । देवेभ्यःपायि । उङ्कवा । औ
र १र ३र २ १ २ १र २
हा । औहोवाहाऊ । वा । सूवः । तायहार२३रा
र र र र र र र र
३यि । उङ्कवाओहा । औहोवामरुङ्ओवा । उङ्कवा
र र १र ३र र १ २ १र
ओहा । औहोवाहाऊ । वा । ज्योतिः । यवेमार
२ २ र र र १र ३र २
३हाः । उङ्कवाओहा । औहोवाहाऊ । वा३(१) ॥
२ र र र र र र र र र र
उङ्कवाओहा । औहोवा । सन्देवैशो । उङ्कवाओहा ।
१र ३र २ १ २ १र २
औहोवाहाऊ । वा । आवत् । भतेवा २ ३ र्षा ३ ।

* घार्भवान्त्रं तदव ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र र र र र र र र
उड्डवाओहा। औहोवा। कविर्य्योनाऊ। उड्डवा
र र १र ३र २ १र १
ओहा। औहोवाहाऊ। वा। स्वः। अधिप्रा२३
२ र र र र र र र
याः३। उड्डवाओहा। औहोवा। पवमानाः। उड्ड
र र र १र ३र २ १ २ १र
वाओहा। औहोवाहाउ। वा। ज्योतिः। अदाभार
२ २ र र र १र ऽ ३र २
३याः३। उड्डवाओहा। औहोवाहाऊ। वा३(२)॥
२ र र र र र र र र र र
उड्डवाओहा। औहोवा। पवमाना। उड्डवाओहा।
१र ३र १ २ १र २
औहोवाहाऊ। वा। आवत्। धियाहा२३यिता ३ः।
२ र र र र र र र र
उड्डवाओहा। औहोवा। अभियोनायिम्। उड्डवा
र र १र ३र २ १ २ १
ओहा। औहोवाहाऊ। वा। सूवः। कनिक्रा२३
२ र र र र र र र
दा३त्। उड्डवाओहा। औहोवा। धर्म्मणावा। उड्ड
र र र १र ३र २ १ २ १र
वाओहा। औहोवाहाऊ। वा। ज्योतिः। युमाह
२ २ र र र र ३र २ ३
२३हाः३। उड्डवाओहा। औहोवाहाऊ। वा३। ई२
१ १ १
३४५(३)॥ ९ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१३-५१४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ९

* चतुर्थे मध्यन्दिने विनियोगः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र र
इन्द्रोविराडिन्द्रः॥ महावैंराजम्॥ होइयाहोइ

र र २ ३ १र २ १ २र १
याहोइयाइ४३पिब। सोमाम्। इन्द्रमा। दतुत्वा। द

१र १ २र १र र २ १ २र
तुत्वा। दतुत्वा। पिबासोमाम्। इन्द्रमा। दतुत्वा।

१ २र १ २र १र र २ १
दतुत्वा। दतुत्वा। पिबासोमाम्। इन्द्रमा। दतु

२र १ २र १ २र १र २ १ २ १र
त्वा। दतुत्वा। दतुत्वा। यन्तेसुषा। वाहरिया। स्वा

ऽ १र ऽ १र २ १र २ १ २
द्रीरः। स्वाद्रीरः। स्वाद्रिः। यन्तेसुषा। वाहरिया।

१र ऽ १र ऽ १र २ १र २ १
स्वाद्रीरः। स्वाद्रीरः। स्वाद्रिः। यन्तेसुषा। वाह

२ १र ऽ १र ऽ १र २र १ र
रिया। स्वाद्रीरः। स्वाद्रीरः। स्वाद्रिः। सोतुर्बाहू।

२ १ २ १र २ ऽ १र र ऽ १र र २र १
भ्याꣳसुयतो। नार्वा२। नार्वा२। नार्वा। सोतु

र ३ १ २ १र र ऽ १र र ऽ १र र
र्बाहू। भ्याꣳसुयतो। नार्वा२। नार्वा२। नार्वा।

२र १ र २ १ २ १र र ऽ १र र ऽ १र र
सोतुर्बाहू। भ्याꣳसुयतो। नार्वा२। नार्वा२। नार्वा।

१ २ १ २ १ ऽ २
इयाहाऊ। इयाहाऊ। इयपिबमत्स्वा३। हाऊवा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र र र र २३र १ २ १
३(१)॥ होइयाहोइयाहोइया३४३यस्ते। मदो। युजि

१ १ २ १ २ १ २ १र १
यश्वा। हरस्ति। हरस्ति। हरस्ति। यस्तेमदो। यु

१ २ १ २ १ २ १ २ १र
जियश्वा। हरस्ति। हरस्ति। हरस्ति। यस्तमदो।

२ १ २ १ २ १ २ र१ २ १
युजियश्वा। हरस्ति। हरस्ति। येनवृत्रा। णीह

२ १ २ १ २ र१ २ १
रिया। स्वहꣳसि। स्वहꣳसि। येनवृत्रा। णीहरि

२ १ २ १ २ १ २ र१
या। स्वहꣳसि। स्वहꣳसि। स्वहꣳसि। येनवृत्रा।

२ १ २ १ २ १ २ १ २
णीहरिया। स्वहꣳसि। स्वहꣳसि। स्वहꣳसि।

१र २१र २ १ २ १ २
सत्वामिन्द्रा। प्रभूवसाऊ। ममत्तु। ममत्तु।

१ २ २१र २१र ३ १ २ १ २
ममत्तु। सत्वामिन्द्रा। प्रभूवसाऊ। ममत्तु। ममत्तु।

१ २ १र २१र २ १ २ १ २
ममत्तु। सत्वामिन्द्रा। प्रभूवसाऊ। ममत्तु। ममत्तु।

१ २ १ २ १ २ १ र ५
ममत्तु। इयाहाऊ। इयाहाऊ। इ्ययस्तेमत्स्वा३।

२ २र र र र र २र३ १
हाऊवा३(२)॥ होइयाहोइयाहोइया३४३बोध। सुमायि।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ र २र १ र २र १ र २र र
मघवन्वा । चमेमाम् । चमेमाम् । चमेमाम् । बो
१र २ १ २ १ र २र १ र २र १ र
धात्सुमायि । मघवन्वा । चमेमाम् । चमेमाम् । चमे
२र र १र २ १ २ १ र २र १ र
माम् । बोधात्सुमायि । मघवन्वा । चमेमाम् । चमे
२र १ र २र र १र २ १ २
माम् । चमेमाम् । यान्तेवसायि । छ्ठोऽर्च्चतायि ।
१ २ १ २ १ २ र १र
प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । यान्तेवसायि ।
२ १ २ १ २ १ २ १ २ र
छ्ठोऽर्च्चतायि । प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । या
१र १ २ ९ १ २ १ २ १
न्तेवसायि । छ्ठोऽर्च्चैतायि । प्रशस्तिम् । प्रशस्तिम् । प्रश
२ १र २ १ र ९ १ २ १
स्तिम् । इमाब्रह्मा । सधमादायि । जुषस्व । जुष
२ १ २ १ र २ १ २ २ १ २
स्व । जुषस्व । इमाब्रह्मा । सधमादायि । जुषस्व ।
१ २ १ २ १र २ १ र २ १ २
जुषस्व । जुषस्व । इमाब्रह्मा । सधमादायि । जुषस्व ।
१ २ १ २ १ २ १ ९ १ र
जुषस्व । जुषस्व । इयाद्वाजः । इयाद्वाजः । इयबोध
२ १ १ १ १
मत्मा३ । द्वाऊवा३ । ई२३४५(३) ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—७भा० ५३०-५९८-५३९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

---

* चतुर्थेऽह्नि स्तवम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र २र १ २
प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ यण्वम् ॥ अर्षासोमद्युमत्तमः ।

१ र र २ र १ २र र र र र र
ए२ । अभिद्रोणानि । रोरुवोवा । औहोवा औहोवा

र र र र १ २ र १ २ र १ २
औहोवा । औहोहायि । औहोहायि । औहोहायि ।

र र र १ २ ५ २
सीदन्योनौवनार२३यिष्वाऊ । वा३ । ई२३४डा(१) ॥ अ

र र १ २ २ र १ २ १र
प्साइन्द्रायवा२३यवा३यि । वरुणायमरु२३द्भियाः३ः । सो

र १ २ ३ ५ २
माअर्षन्तुवा२३यिष्णवाऊ । वा३ । ई२३४डा(२) ॥ इष

र र १ १ २ र १ १
न्तोकायनो२३दधा३त् । अस्मभ्यꣳसोमवा२३यिश्वता३ः ।

२र र र र र र र र र र १ १ र १ १
औहोवाऔहोवाऔहोवा । औहोहायि । औहोहा

र १ २ र १ २
यि । औहोहायि । आपवस्वमहा२३स्विणाऊ । वा३ ।

१ १ १ १ १
इट्०इडा२३४५(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

२ र
बृहदाङ्गिरिःपथ्यापङ्क्तिरिन्द्रः ॥ बार्हदङ्गिरम् ॥ इन्द्रो

१ र र र १
मदा । यवावृधेशवसेवृत्रहा२नृभायि । अथा । तमिन्म

---

* पञ्चमेऽहनि मध्यन्दिने ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ २ र१ र १ ४ ५
द्वत्स्तुवा१जा३यि । षू । ऊतिमर्भेद्दवा३ । माद्दायि ।

१ र र १ २ २
संवाजेषुप्रना२३द्दोयि । वायिषदा३१ऊवा२३(१) ॥ असि

१ र र र १
द्दिवी । रसेन्द्रोसिभूरिपरा२द्दायि । अथा । असिद्

२ २ २ १ र र २ ४ ५
भ्रस्यचा१यिद्दा३र्धाः । यजमानायशा३यि । द्दासायि ।

१ र र १ २ २
सुन्वतेभूरिता२३यिद्दोयि । वासुआ३१ऊवा२३(२)॥ यदु

र १ र र र र १
दीरा । तआजयोधृष्णवेधीयता२यिधनाम् । अथा ।

२ २ २ १ २ ४ ५
युङ्क्ष्वामदच्युता१द्दा३री । कꣳहनःकव्वसा३ऊ । दाधाः ।

१ र १ २
अस्माꣳइन्द्रवसा २ ३ ऊहोयि । दाधआ ३ १ ऊवा २ ३ ।

५
आ २ ३ ४ था(३) ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६३२—६३५ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १९

१
पृथुरश्मिःपथ्यापङ्क्तिरिन्द्रः ॥ पार्थुरश्मम् । एई

२ ३ ५ २ १ र १
न्द्रा । ओ२ ३ ४ वा । मदायवा२त्रूधायि । अथा ।

२ ३ ५ २ र १ १
एशावा । ओ२३ ४ वा । संवृत्रहा२नृभायि । अथा ।

---

* ब्राह्मणस्य बार्हद्गिरं ब्रह्म साम ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

एताभी। ओ२ ३ ४ वा। मद्वत्सुवा२जिषू। अथा।

एऊता। ओ२३ ४ वा। अर्वद्वा२मद्दायि। अथा।

एसावा। ओ२३ ४ वा। जेषुप्रनो२विषात्। अथा(१)॥

एआसा। ओ२३ ४ वा। हिवीरसे२नियाः। अथा।

एआसा। ओ२३ ४ वा। भरिपरा२ददायि। अथा।

एआसा। ओ २ ३ ४ वा। दभ्रस्यचा२ यिद्वृधाः।

अथा। एयाजा। ओ२३४वा। मानायशा२यिक्षसायि।

अथा। एह्वन्वा। ओ२३४वा। तेभूरिता२यिवसाज।

अथा(२)॥ एयादू। ओ२३४वा। ईरतआ२जयाः।

अथा। एधृष्णा। ओ२३४वा। वेधीयता२यिधनाम्।

अथा। एयूक्ष्णः। ओ २३४वा। मदच्युता२हरायि।

अथा। एकाण्हा। ओ२३४वा। नःकव्वसा२जदधाः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथा। एअस्माए। ओ२३४वा। इन्द्रवसा२ऊदधाः।

अथा२३४५(३)॥ १३ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ६३२—६३५ पृष्ठेषु तदेव । १३

रायोवाजःपथ्यापङ्क्तिरिन्द्रः॥ रायोवाजीयम्॥

एस्वादोः। इत्थाविषूवतोमधोःपिबन्तिगौ२रियाः। इडा।

याइन्द्रेणसयाश्वाउरीः। वृष्णामदन्तिशो२। भाथा(१)॥

एताआ। स्यपृशनायुवस्सोमंश्रीणन्तिपा२श्नयाः। इडा।

प्रियाइन्द्रस्यधा १ यिना ३ वाः। वज्रंहिन्वन्तिसा ३।

याकाम्(२)॥ एताआ। स्यनमसासहस्सपर्य्यन्तिप्रचा

२यितसाः। इडा। व्रतान्यस्यसा१स्चाउयिरायि। पुरूणि

पूर्वचाउयि। तायायि। वस्वीरनुस्वरा२३होयि। जायमा

३१ऊवा२३। इट्०इडा२३४५(३)॥ १४ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६३७-६३८-६३९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १४

रुद्रोऽनुष्टुप् सोमः॥ शक्वरर्षभः। ओ३१म्।

---

* राजन्यस्येदं ब्रह्म साम। [सामनी।

† उभयोरिदमच्छावाकसाम। वैश्यस्य रायोवाजीयबार्हद्गिरे ब्रह्मसामाच्छावाक-

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र र र र र र १ २ १र २ १र र र
पवाएस्ववाएजसाएतयआ । शय्योः । शय्योः । पाए

र र र र २ २ १ र र र र र र २ १
वाएत्राएधा१ । हांवः । राएयाएह्वएतआ । सुवः । सु

र र र र र र २ १ र र
वः । इन्द्राएयसोएमवाएष्णवआ । ज्योतिः । ज्योतिः ।

र र र र र र र र २ १ र र र र
देवाएभ्योमाएधुमाएत्तरआ । इट्(१) ॥ ओवामेरिहाएन्ति

र र २ १ २ १र २ १र र र र र र र १ १
धाएतयआ । शय्योः । शय्योः । हाएराएम्याएविया ।

१ १ १ १ र र र र र र र २ १ १
हविः । हविः । चाएआएद्रूएहआ । सुवः । सुवः ।

र र र र र र र र २ १ र र र
वत्सामेजातामेनमाएतरआ । ज्योतिः । ज्योतिः । पवा

र र र र र र र १ र र र र र र
एमानाएविधाएर्मणिया । इट्(२) ॥ ओवामेद्याम्वाएमद्दा

१ र१ २ १र २ १र र र र र र र २ २ १
एव्रतआ । शय्योः । शय्योः । पाएर्थाएवाएच्चा१ । हविः ।

२ १ र र र र र र र २ १ र
हविः । आएताएजाएभ्रिषआ । सुवः । सुवः । प्रता

र र र र र र २र १ र र र र
एद्रापीमेश्चमूएश्वथाआ । ज्योतिः । ज्योतिः । पवाए

र र र र र र १ २ १ १ १
मानाएमद्दाएत्वना१ । इट्०इडार३४५(३) ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६५८-६५९-६६० पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १५

---

* पञ्चसामंवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र र
प्रजापतिरनुष्टुप्सोमः ॥ अष्टेडपदस्तोभः ॥ ईडा ।

२ १र २र र १र र र र २ १ २र १र २र १
पवस्ववाजसातये । ईडा । ईडा । पवित्रेधारयासुतः ।

र र र र र र र १ ०र १र र र र
ईडा । ईडा । इन्द्रायसोमविष्णवे । ईडा । ईडा ।

२र१र२र १ २ ३ १ १ १ १ १र र र र र २
देवेभ्योमधुमत्तरा२३४५ः । ईडा(१) ॥ ईडा । त्वाꣳरिहन्ति

र १ र र र र १ १ र २ १ र र
धीतयः । ईडा । ईडा । हरिम्पवित्रेअद्रुहः । ईडा ।

र र १ १ २र १ २र १ १र र र र २र
ईडा । वत्सञ्जातन्नमातरः । ईडा । ईडा । पवमान

१ २ ३ १ १ १ १ १ र र र र र र
विधर्म्मणी२३४५ । ईडा(२) ॥ ईडा । त्वन्द्याञ्चमहिव्रत ।

१र र र र २ १र र २ र १र र र र
ईडा । ईडा । पृथिवीञ्चातिजभ्रिषे । ईडा । ईडा ।

२र १ २ र १र र र र १ २र १ २
प्रतिद्रापिममुञ्चथाः । ईडा । ईडा । पवमानमहित्व

३ १ १ १ १ १ २र ३ २ र र
ना२३४५ । पवमानमहित्वना१ । ईडा(३) ॥ १६ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ६५८-६५९-६६० पृष्ठेषु तदेव । १६

१ २
प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ रेवत्यम् ॥ द्यावीन्द्रा ।

र १ २ १ ऽ २
येन्द्राऊ । इद्दा । मरुत्वनारयि । द्या३१ऊवा२३ । ई

---

* पञ्चमार्भवे । इडापदानि च निधनानि ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३४डा। पवा२स्वमा। इहा। धुमत्तमा२ः। हा३१
ऊवा२३। ई३४डा। अर्का२स्वयो। इहा। निमास
दा२म्। हा३१ऊवा२३। ई३४डा(१)॥ हाऊतान्त्वा।
विप्राः। इहा। वचोविदा२ः। हा३१ऊवा२३। ई३
४डा। परा२यिष्कृण्वा। इहा। तिधर्णसा २ यिम्।
हा३१ऊवा२३। ई३४डा। सन्त्वा२मृजा। इहा। ति
आयवा२ः। हा३१ऊवा२३। ई३४डा(२)॥ हाऊरासाम्।
तेमायि। इहा। चोअर्य्यमा२। हा३१ऊवा२३। ई३
४डा। पिबा२न्तुवा। इहा। रुणःकवा२यि। हा३१
ऊवा२३। ई३४डा। पवा२माना। इहा। स्यमरु
ता२ः। हा३१ऊवा२३। ई३४डा(३)॥ १७*॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०-३१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १७

रुद्रोगायत्रीन्द्रः॥ रैवतर्षभः॥ सुरूपकृत्नुमूत

* पष्ठे मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २र १ र र १र १ र र २१र २
ये। सुरूपकृत्नुमूतये। सुरूपकृत्नुमूतये। सुदुघामि
र १र २ २ र १ २
वगोदुहे। जुहूमसायि। द्याविद्यवायि। द्याविद्यवा
२र १ २ १ २ १ २ १ र २ १
यि। द्याविद्यवा३१ऊ। वा२३(१)॥ उपनस्सवनागहि। उप
२ १ २२र२ १ २१२१र२ १र २ र र
नस्सवनागहि। उपनस्सवनागहि। सोमस्यसोमपाःपिब।
१र ३ २ र १र २र १र २र १र २
गोदाइद्र। वातोमदाः। वातोमदाः। वातोमदा३१ऊ।
१ र२र १ २र र १ र२र१ २र र
वा२३(२)॥ अथातेअन्तमानाम्। अथातेअन्तमानाम्।
१ र२र१ २र र १र २ र १र र २
अथातेअन्तमानाम्। विद्यामसुमतीनाम्। मानोअ
२ र १र २र १र २र १र
तायि। ख्याआगहायि। ख्याआगहायि। ख्याआ
२ १ १ १
गहा३१ऊ। वा२३। उम्। उम्। उम् (३)॥ १८ *॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५७-५८-५९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। १८

१ २
प्रजापतिः षट्पदापि जगतीन्द्रः॥ श्येनम्॥ ऊभा
१ १ १ र १
यि। यदिन्द्रो २दसायि। इडा। आपा। प्रायउपा
५ १ ५ १र १
२यिवा। इडा। माधा। तन्त्वामचा२यिना...

---

* षष्ठं ब्रह्मयाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३४डा । पवा२स्वमा । इहा । धुमत्तमा२ः । हा३१
ऊवा२३ । ई३४डा । अर्का२स्यथो । इहा । निमास
दा२म् । हा३१ऊवा२३ । ई३४डा(१) ॥ हाऊतान्त्वा ।
विप्राः । इहा । वचोविदा२ः । हा३१ऊवा२३ । ई३
४डा । परा२ययिष्कृण्वा । इहा । तिधर्णसा २ यिम् ।
हा३१ऊवा२३ । ई३४डा । सन्त्वा२मृजा । इहा । ति
आयवा२ः । हा३१ऊवा२३ । ई३४डा(२)॥ हाऊरासाम् ।
तेमायि । इहा । चेत्रअर्य्यमा२ । हा३१ऊवा२३ । ई३
४डा । पिबा२न्तुवा । इहा । रुणःकवा२यि । हा३१
ऊवा२३ । ई३४डा । पवा२माना । इहा । स्यमरु
ता२ः । हा३१ऊवा२३ । ई३४डा(३) ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०-३१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

रुद्रोगायत्रीन्द्रः ॥ रैवतर्षभः ॥ सुरूपकृत्नुमूत

* षष्ठे मध्यन्दिमे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २र १र र १र १र र २१र २
ये । सुरूपकृत्नुमूतये । सुरूपकृत्नुमूतये । सुदुघामि
र १र ३ २ र १ २
वगोदुहे । जुहूमसायि । द्याविद्यवायि । द्याविद्यवा
२र १ २ १ २ १२१र २ १
यि । द्याविद्यवा३१ऊ । वा२३(१) ॥ उपनस्सवनागहि । उप
२ १ २२र२ १ २१२१र२ १र २ र र
नस्सवनागहि । उपनस्सवनागहि । सोमस्यसोमपाःपिब ।
१र ३ २ र १र २र १र २र १र २
गोदाइद्र । वातोमदाः । वातोमदाः । वातोमदा३१ऊ ।
१ र२र१ २र र १ र२र१ २र र
वा२३(२) ॥ अथातेअन्तमानाम् । अथातेअन्तमानाम् ।
१ र२र१ २र र १र २ र १र र ०
अथातेअन्तमानाम् । विद्यामसुमतीनाम् । मानोअ
२ र १र २र १र २र १र
तायि । ख्याआगहायि । ख्याआगहायि । ख्याआ
२ १ १ १
गहा३१ऊ । वा२३ । उम् । उम् । उम् (३)॥ १८ * ॥

*अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५७-५८-५९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १८

१ २
प्रजापतिः षट्पदापि जगतीन्द्रः ॥ श्येनम् ॥ ऊभा
१ १ २ र १
यि । यदिन्द्रो२दसायि । इडा । आपा । प्राथउषा
ऽ १ २ १र १
२यिवा । इडा । मादा । तन्वामदा२यिना: ।

° षष्ठं ब्रह्मसाम ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इडा। साम्ना। जस्वर्पणा२यिनाम्। इडा (१)॥ दी
र्घाम्। हियङ्कुशा२यथा। इडा। शाक्तीम्। बिभ
र्षिमा२न्तुमाः। इडा। पूर्वे। णमघवा२न्पदा। इ
डा। वायाम्। अजोयथा२यमाः। इडा (२)॥ आवा।
स्मदुर्हणा२यताः। इडा। मार्ता। स्यननुदा२यिस्थि
राम्। इडा। आधाः। पदन्तमा२यिङ्कधायि। इडा।
योआ। स्मछ्ंअभिदा२स्तायि। इडा। देवी। ज
नित्रयजा२यिजनात्। इडा। भाद्रा। जनित्रयजा२
यिजनात्। इडा२३४५ (३)॥ १९*॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६०-६१-६२ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। १९

प्रजापतिः द्विपदा विष्टारपङ्क्तिः विराडेकेषामिति भुवने-
न्द्रो विश्वेदेवाः॥ भद्रम्॥ वोइहा। इमानुकम्भुवना
सीषधेमा३। इहा। इन्द्रश्चविश्वे चदेवा३ः। इहा(१)॥

---

* षष्ठं अच्छावाकसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ २१र २ १ २र १र २
यज्ञच्चनस्तन्वश्च प्रजाश्चा३ । इहा । आदित्यैरिन्द्रस्स
१ र २ र १ २र १र २ १ २र १ २
हसोषधातू३ । इहा(२)॥ आदित्यैरिन्द्रस्सगणोमरुद्भी
१ २ १ २र १र २ १ १
३: । इहा । अस्मभ्यम्भेषजाकरा ३ त् । इहा । ए ३ ।
१
भद्रम् (३) ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ९८-९९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्यूह्यगाने दशरात्रपर्व्वणि प्रथमस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

———000———

२ र ?
अग्निर्गायत्रीचोरर्कः ॥ अग्नेरर्कः ॥ यस्तेमदोवा॒ऽ३
१ २ र र १ २ र र
रायिणा१या २: । तेनापवस्वा३आन्धा१सा २ । देवावीर
१ २ १ २
घा३आ॒ऽसा१हा २(१)॥ जघ्निर्वृत्रमा३मायिना१या २म् । स
र र २ र र १
स्निर्व्वाजन्दि॒ऽ३वायिदा१यिवा २यि । गोषातिरश्वा॒ऽ३सा
२ र १ २ र र
आ१सा २यि(२)॥ सम्मिश्लोअरु॒ऽ३षोभू१वा २: । सूपस्थाभि
१ र र र १
र्नो३धायिनू१भा २यि: । सीदञ्छ्येनोना३योना१यिमा २ ।
र १ २र १र २ १
ए । अग्निर्म्मूर्धाभवद्दिव: (३)॥ १ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४३-३४४-३४५ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

* षष्ठे द्वितीयउक्थे । † सप्तमार्भवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्वाग्निरऋषयो गायत्री सोमः ॥ स्वाग्निरामर्क्कम्॥

३ २र १ ९ १ ३ २ ३ ५ १
अयामायाम् । पवस्वदारयि । वत्रायू२३४षाक्ष् । इन्द्र

९ २ ३ ५ १र र ३ २ ३
ङ्क्षा२ । ओतायिमा२३४दाः । वायुमारो२ । दधर्म्मा

५ १ र ३ ३ ५ १
२३४णा(१)॥ पवमाना२ । नितोशा२३४सायि । रयिं

र ३ २ ३ ५ १ र ३ १ ३
सोमा२ । श्रवाश्रा२३४याम् । इन्दोसमू२ । द्रमावा२

५ १ ३ २ ३ ५ १
३४यिशा (२)॥अपघ्नपा२ । वसायिमा२३४र्धाः । क्रतुवि

३ १ ३ ५ १ र ३ २ ९
त्ता२ । ममत्सा२३४राः । नुदस्वादारयि । वयुञ्जा२३

५ ३ १ १ १ १
४नाम् । ई२३४५ (३) ॥ २ * ॥

*अस्य व्याख्यानम्—४भा० २२७-२२८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । २

२र र र
वरुणो बृहती सोमः ॥ देवस्थानम् ॥ हाऊपरीतो

९ र १ २ १
षायि । चतासुता३म् । होयि । होयि । होयि ।

२ १ र १र २र १ २ १ २
हाऊहाऊहाऊवा । सद्दोनरः । सोमोयउत्तमंहवा३

१ २
यिः । होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊहाऊवा ।

---

*अष्टमाभंवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सत्यमोजः । दधन्वाꣳयोनर्योआ३ । होयि । होयि । हो
यि । हाऊहाऊहाऊवा । स्वर्ज्योतिः । सुवन्तरा३यि ।
होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊहाऊवा । एस्था
दिदम् । एस्थादिदम् । एस्थादिदम् । सुषावसोम
मद्रिभा३यिः । होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊ
हाऊवा । द्यौः(१) ॥ हाऊसुषावसो । ममद्रिभा३यिः ।
होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊहाऊवा । सद्दो
नरः । सुषावसोममद्रिभा३यि । होयि । होयि । हो
यि । हाऊहाऊहाऊवा । सत्यमोजः । नूनम्पुनानो
अविभा३यिः । होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊ
हाऊवा । स्वर्ज्योतिः । परिस्रवा३ । होयि । होयि ।
होयि । हाऊहाऊहाऊवा । एस्थादिदम् । एस्थादि
दम् । एस्थादिदम् । अदब्धस्सुरभिन्तरा३ः । होयि ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र २र
होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊवा। द्यौः (२)॥ हावद
१ २ १ २
ब्धस्स्व। रभिन्तराइ:। होयि। होयि। होयि। हा
१ र २ १ २
ऊहाऊहाऊवा। सहोनर:। अदब्धस्तुरभिन्तराइ:।
१ २ १
होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊवा। सत्य
र २ १र २र १ २ १
मोजः। सुतेचित्त्वाप्सुमदाइ। होयि। होयि। हो
२ १ र २र १ २
यि। हाऊहाऊहाऊवा। स्वर्ज्योतिः। मोअन्धसाइ।
१ २ र १र
होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊवा। एस्था
२र १र २र १र २र १ २र १र २
दिदम्। एस्थादिदम्। एस्थादिदम्। श्रीणन्तोगोभि
१ २ १ २
रुत्तराइम्। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊ
१र २र १र २ १ १र
हाऊवा। द्यौरक्रान् भूमिरततनत्समुद्र९ समचूकुपत्।
१ १ १ १ १
ईट्०इडा२३४५ (३)॥ ३*॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ३०५-३०६-३०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। ३

---

* नवमे मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २
प्रजापतिर्बृहती सोमः ॥ सङ्कृतिनि ॥ एपारी ।

२ १ १ १ २र३र २ १र
तोषिञ्चता२३हो२३यि । सुता२३म् । हाऔवा । सो

२र १ २ १ २ १ २ १र २ २ २ १ २ १र
मोयउत्तमᳬहविः । दधन्वाᳬयोनर्य्योऽ । प्सुवन्तरा ।

२ १र २ १र २ १ २ १ २ १र १ १
सुषावसोममद्रिभिः (१) ॥ एहुषावसोममा२३हो२३ । द्रि

२र ३र २ २ १र २ २ १ २ २ १
भा२३यिः । हाउवा । सुषावसोममद्रिभिः । नूनम्पु

२र १र २ १ २ १ २ १ २ १ २
नानोविभिः । परिस्रव । अदब्धस्सुरभिन्तर । एआदा ।

१ १ १ २र १र २ १ २
ब्धस्सुरभा२३यिहो२३ । तरा२३ः । हाऔवा । अदब्ध

१ २ १र २र १ २र २ २ २ २ २
स्सुरभिन्तरः । सुतेचित्त्वाप्सुमदा । मोअन्धसा । श्रीण

२र १र २ १ २ २ २ १ १
न्तोगोभिरुत्तरम् । हो३ । आ३ । ऊ३ । ई२३

१ १
४ ५ (३)॥ ४ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ३०५—३०७ पृष्ठेषु तदेव । ४

२ २
प्रजापतिः बृहती सोमः ॥ भर्गम् ॥ यत् । परी

२ १ ३ ५ २र २ १
तोषि । चता२हू२३४ताम् । सोमोयउ । तमा२ᳬ

---

* अस्यापि नवमे मध्यन्दिने ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५ २ र र र १ ३ ५
ह्वा२३४वीः। दधन्वा(ऽ)योनर्य्यो॑अ। प्सु॒वार॑न्ता२३४रा।
२ र र १ ३ ५ २ र र १
सुषावसो। ममा२द्रा२३४यिभायिः॥ सुषावसो। ममा
३ ५ २ र र १ ३ ५
२द्रा२३४यिभायिः(१)॥ सुषावसो। ममा२द्रा२३४यिभा
२र र र १ ३ ५
यिः। नूनम्पु॒नानो॑अविभिः। परा २ यिस्वा २ ३ ४ वा।
१ १ ३ ४ २ १
अदब्धस्सुरभारयिन्तार ३ ४राः(२)॥ अदब्धस्सुरभा२यि
३ ५ २ १ ३ ५ २ र
न्ता२३४राः। अदब्धस्सु। रभा२यिन्ता२३४राः। सुतेचि
र र १र ३ ५ २र र र
त्त्वाप्सुमदा। मोआ॑२न्धा २ ३ ४ सा। श्रीणन्तोगो।
१ ३ ५ २ १ १११
भिरुत्त२३४राम्। ए३। भर्गा२३४५ः(३)॥ ५ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ३०५—३०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। ५

१२र१र २र
प्रजापतिर्बृहती सोमः॥ यज्ञः॥ परीतोषिञ्चता
१ र १र १ २ १ १ १ २ १र र र २ १
सुतम्। सोमोयउत्तम(ऽ)हविः। दधन्वा(ऽ)योनर्य्यो॑अप्सु,
२ १ र १ १र२१र २ १ २ २१र२१र २ १ २
वन्तरा। सुषावसोममद्रिभिः(१)॥ सुषावसोममद्रिभिः।
१र २१र२१ २ र१ २र१र २ १ २ १
सुषावसोममद्रिभिः। नूनम्पुनानोविभिःपरिस्रव। अ

* एतस्यापि नवमे मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ २ १ २ १ २
दब्धस्सुरभिन्तरः(२)॥ अदब्धस्सुरभिन्तरः। अदब्धस्सुर

१ २ १र २र १ २र र १ २र २र १ २र १र २
भिन्तरः। सुतेचित्त्वाप्सुमदामोअन्धसा। श्रीणन्तोगोभि

१ २ १ र २र १ २र १ ३ १ १ १ १
रुत्तरम्। शतञ्जीवेमशरदोवयन्ते२३४५(३)॥ ६* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०५-३०६-३०७ पृष्ठेषु तदेव। ६

१
दीर्घतमा बृहती सोमः॥ दीर्घतमसोर्कम्॥ वृ

२ १ र २ १ २ १ २ १ २
षा। वासोमम। द्रिभायिद्रिभायिः। द्रिभायिः।

१ २ १ र २ १ २ १ २ १ २
वृषा। वासोमम। द्रिभायिद्रिभायिः। द्रिभायिः।

१ २ १ र २र १ २ १ २ १ २
नूनाम्। पूनानोअविभिःपरि। स्रवास्रवा। स्रवा।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
आदा। ब्धास्सुरभि। तरास्तराः। तराः(२)॥ ७† ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६ पृष्ठे तदेव। ७

१
दीर्घतमा जगती सोमः॥ दीर्घतमसोर्क्कः॥ आ

२ १ र २र र र १ २ १ २ १ २
सा। वायिसोमोअरुषोवृषा। हरायिर्हरायिः। हरा

१ २ १ २र र १ २ १ २
यिः। राजे। वादस्मोअभिगाअचि। क्रदात्क्रदात्

* नवमे मध्यन्दिने। स्तोभविभागम्।

† तथैव।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २   १ १   १ २ १ २   १ १ १ २   १
क्रदात्। पूना। नोवारमत्येष्य। व्ययाव्ययाम्। व्य

२   १ २   १ २ २   २   १ २ १
याम्। ध्यायिनो। नाग्रोनिङ्क्ष्तवन्तमा। सदात्स

२   १ २   १ २   १   १२   १
दात्। सदात् (१)॥ पार्जो। न्याःपितामहिषस्थप। पि

१ १ २   १ २   १ २   २२
नाणिनाः। पिनाः। नाभा।. पार्थिव्यागिरिषुत्तयम्।

१ १   १ २   १ २   १ २   १ २ २२
दधायिदधायि। दधायि। स्वासा। राआपोअभि

२ २   १   १ १   १ १   १ १   १
गाउदा। सरान्त्सरान्। सरान्। साङ्गाः। वाभि

२ २२२   १ २   १ २   १ २   १ २
र्व्सतवीतेअ। ध्वरायिध्वरायि। ध्वरायि(२)॥ कावीः।

१२   २   २   १ २   १ २   १ २   १
वायिधस्पापरियेषिमा। हिनाऽच्छ्रिनाम्। च्छ्रिनाम्। षा

२   १   १२   २   १ २   १ २   १ १
चरो। नाम्टष्टोअभिवाजम्। षसायिषसायि। षसा

१ २   १   १ २ २   १ २ १ २
यि। आपा। सायिधन्दुरितासोमनः। मृडाम्टडा।

१ १   १ २   १ २ १   २   १ २ १
म्टडा। धार्ता। वासानःपरियासिनिः। निजान्नि

१   १ २   ३ १ १ १ १
जाम्। निजाम्। ई२३४५(३)॥ ८ *॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३२७-३२८-३२९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। ८

---

* तत्रैव।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वसिष्ठो गायत्रीन्द्रः ॥ कवतीषु रथन्तरम् ॥ का

यानश्चित्रआभुवोवा । ऊतीसदा । वृधा२३सखा । का

याशचा२३यिष्ठा३ । यावा२३४र्ता । ओवा६ । हाउ

वा(१) ॥ ताकोवा । त्वासत्योमदानाम्म७हिष्ठोम । त्सदा

२३न्धसाः । दार्ढाचिदा२३रू३ । जायिवा २ ३ ४ सा ।

ओवा६ । हाऊवा(२) ॥ स्वोवा । भीषुणस्सखीनामविता

ज । रितृ२३णाम् । शातम्भवा२३सी३ । ऊता२३४या ।

ओवा६ । हाऊवा(३) ॥ ९ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ८८-८९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ९

॥ इति ऊह्यगाने दशरात्रपर्व्व समाप्तम् ॥ १ ॥

---

* दशमे पृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ अथ संवत्सर-पर्व्व ॥

———ooo———

२ऽ२ २
वसिष्ठो बृहती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ पूनानस्सोम

२ १ १ २ २ २ २ २ २ २ १
धारयोवा। आपोवसानोअर्षस्यारत्नधायोनिम्टत। स्व

२ १ २ २२ १ ४ १ २
सा२३यिदसायि। उत्सोदेवो२३हा३यि। राण्या२३४या।

२ ५ ५ २ १ २ २ २
ओवाई। हाऊवा(१)॥ उत्सोवा। दायिवोहिरण्ययोद

२ १ २ १ २ १
हानऊधर्द्दिवियम्। मधू२३प्रियाम्। प्रात्नꣳसधा२३

४ १ २ २ ५ ५
स्था३म्। आसा२३४दात्। ओवाई। हाऊवा(२)॥

२ १ २ २ २ २ १
प्रत्नोवा। साधस्थमासददापृच्छरन्धरुणंवा। जिया२३

२ २२ १ ४ १ २ २
र्षसायि। नृभिर्द्धौतो२३वा३यि। चाक्षा२३४णा। ओ

५ ५ १
वाई। हाऊवा। अस(३)॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१-४२-४३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। १०

त्रिरूपः प्रजापतिर्बृहती सोमः ॥ अजोवैरूपम् ॥

---

* प्रायणीयेऽह्नि मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अभिसोमा । सआ३१ऊवा२३ । या२३४वाः । पवन्तेम ।
दिया३१ऊवा२३ । मा२३४दाम् । समुद्रस्याधिविष्टपे ।
मना३१ऊवा२३यि । पी२३४णाः । मत्सरासः । मदा३
१ऊवा२३ । च्यू२३४ताः(१) ॥ मत्सरासाः । मदा३१ऊवा
२३ । च्यू२३४ताः । मत्सरासः । मदा३१ऊवा२३ ।
च्यू२३४ताः । तरत्समुद्रम्पवमा । नऊ३ । आऊवा२३ ।
मी२३४णा । राजादेवः । ऋता३१ऊवा२३ । बृ२३४
हात्(२) ॥ राजादेवाः । ऋता३१ऊवा२३ । बृ२३४हात् ।
राजादेवः । ऋता३१ऊवा२३ । बृ२३४हात् । अर्षामि
त्रस्यवरुण । स्वधा३१ऊवा२३ । मा२३४णा । प्रहिन्वा
नः । ऋता३१ऊवा२३ । बृ२३४हात् । हाहा३१ऊवा२
३ । इट् इडा२३४५(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ११

---

* अभिप्लवस्य तृतीयेऽह्नि मध्यन्दिने ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र
अथर्व्वा बृहती सोमः॥ आथर्व्वणम्॥ उहुवा
र र र र र र र २ र र र
ओहा। औहोवा। परीतोषायि। उहुवाओहा।
१र ३र २ १ २ १र २
औहोवाहाऊ। वा। आवत। चतामू२३ताइम्।
२ र र र र र र र र र र
उहुवाओहा। औहोवा। सोमोयऊ। उहुवाओ
र १र ३र २ १ २ १ र
हा। औहोवाहाऊ। वा। हुवः। तमॅहविर्द्धन्वाॅ
र र ११ २ २ र र र र र र
योनर्य्योअप्सुवन्तार२३राइ। उहुवाओहा। औहोवा।
र र र र १र ३र २
सुषावसो। उहुवाओहा। औहोवाहाऊ। वा।
१ २ १ २ २ र र र १र
ज्योतिः। ममद्रा२३यिभाइयिः। उहुवाओहा। औ
३र २ २ र र र र र र
होवाहाऊ। वा३(१)॥ उहुवाओहा। औहोवा। सु
र र र र १र ३र २ १
षावसो। उहुवाओहा। औहोवाहाऊ। वा। आ
१ १ २ २ र र र र र
वत्। ममद्रा२३यिभाइयिः। उहुवाओहा। औहो
र र र र र १र ३र १
वा। सुषावसो। उहुवाओहा। औहोवाहाऊ।
१२ १ र र र २१ १
वा। हुवः। ममद्रिभिर्न्नृनप्पुनानोअविभिःपरिस्रा२३वा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र र र र र र र
३। उऊवाओहा। औहोवा। अदब्धस्तु। उऊवा
र र १र २र १ २ १
ओहा। औहोवाहाऊ। वा। ज्योतिः। रभिन्ता२
२ र र र १र २
३रा३ः। उऊवाओहा। औहोवाहाऊ। वा३(२)॥
र र र र र र र ऽ र र र
उऊवाओहा। औहोवा। अदब्धस्तु। उऊवाओहा।
१र २र १ १ २ १
औहोवाहाऊ। वा। आवत्। रभिन्ता२३रा३ः।
र र र र र र र र र
उऊवाओहा। औहोवा। अदब्धस्तु। उऊवाओहा।
१र २र १ १ २ २ र र र
औहोवाहाऊ। वा। सूवः। रभिन्तरस्सुतेचित्त्वाप्सुमदा
२र र २ १ र र र र र र र
मोअन्धा२३सा३। उऊवाओहा। औहोवा। ओण
र र र र १र २र २ १
न्तोगो। उऊवाऔहो। औहोवाहाउ। वा। ज्यो
२ १ २ १ र र र १र २र
तिः। भिरुत्तार३रा३म्। उऊवाओहा। औहोवा
२ १ १ १ १
हाऊ। वा३। ई२३४५(३)॥ १२ *॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २०५-२०६-२०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १२

---

* अभिप्लवस्य चतुर्थेऽह्नि माध्यन्दिने ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र
प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ अपत्यम् ॥ हाऊहाऊ
र र र र र २ र र १
हाऊ । अर्षासोमद्युमा२३त्तमा३ः । अभिद्रोणानिरो२
२ २र र र १ २
३रुवा३त् । सीदन्त्योनौवना२३यिषुवाऊ । वा३ । ई२३
५ २ र र र २ २ र १
४डा(१) ॥ अप्साइन्द्रायवा२३यवा३यि । वरुणायमरु२३
२ २र र १ २ ०
द्भ्यिया३ः । सोमाअर्षन्तुवा२३यिष्णवाऊ । वा३ । ई२
५ २ र र १ २ २ र १
३४डा(२) ॥ इषन्तोकायनो२३दधा३त् । अस्मभ्यꣳसोमवा
२ २र र र र २
२३यिश्वता३ः । हाऊहाऊहाऊ । आपवस्वसहा२३स्रिणा
१ १ १ १ १
ऊ । वा३ । इट् ० इडा२३४५(३) ॥ १३ * ॥

यस्य व्याख्यानम् ३भा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १३

१ २
प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ शाक्करवर्णम् ॥ एआर्षा ।
१र र र र १ र र
सोमद्युमत्तमो ऽभिद्रोणानिरो २रुवात् । इडा । सीदन्त्यो
र १ २ १ २ १र र र २
नौवना१यिषू३वा(१) ॥ आप्साः । इन्द्रायवायवेवरुणाय

---

* द्वितीयाभिपूर्वे पञ्चमेऽह्नि ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ २ २ १
मरु २ङ्गिया:। इडा। सोमा३र्षन्तुवा१यिष्णा३वायि(२)॥
१ २ २ १२ २ २ १
आयिषाम्। तोकायनोदधदस्मभ्य९सोमवा २यिश्वता:।
२ १ २
इडा। आपवस्वसहा२३होयि। सायिणमा३१ऊवा२३।
१ १११
इट्०इडा२३४५(३)॥ १४*॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ६१४—६१६ पृष्ठेषु तदेव १४

२ २ २ २
वसिष्ठः ककुबुत्तरा बृहत्यग्निः॥ याज्ञायज्ञावोअ
१ २२२ २२ २ १
ग्नयोवा। आयिराइराचदत्तसेपप्रीवयमम्तञ्ज्ञा। तवा
२ १ २ १ ४ १
२३यिदसाम्। प्रायम्मित्रा२३९सू३। शा९सा२३४यि
२ २ ५ ५ २ १ २
षाम्। ओवा६। हाऊवा(१)॥ प्रियोवा। मायित्र९सुश९
२२ २ २ १ २ १२२१
सिषमूर्जोनपात९सहिना। यमा२३स्मयू:। दाशेमहा२३
४ १ २ २५ ५ १२१
व्या३। दाता२३४या। ओवा६। हाऊवा(२)॥ दाशोवा।
१२ २ २२२ १ २ १ १२
माहव्यदातयेभुवद्वाजेषुता। भुवा२३हृधायि। ऊतत्रा
१ ४ १ २ २५ ५
तार३ता३। नू२३४नाम्। ओवा६। हाऊवा(३)॥१५†॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १७५-१७६-१७७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम। १५

---

* चतुर्थाभिप्लवे पञ्चमेऽहनि। † अभिजिति अग्निष्टोमसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वसिष्ठः प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या । बृहतीन्द्रः ॥

२ र र १ १ २
रथन्तरम् ॥ याज्जायथाऽअपूर्व्यियोवा । माघवन्वृत्रह
र र १ २ १ १ १ ४
त्यायतत्पृथिवीम् । अप्रा२३थयाः । तादस्तभ्ना२३ऊ
१ र र ५ ५ २ १
३ । तोटा२३४यिवाम् । ओवाई । हाऊवा(१) ॥ वन्नो
१र र १
वा । तेयज्ञोअजायततदर्क्कउतहस्कृतिस्तद्विश्वम । भि
२ १ र २ १ ४ १ र
भूर२३रसायि । याज्जातय्या२३वा३ । जान्तू२३४वाम् ।
र र ५ २ १ २ र र र
ओवा६ । हाऊवा(२) ॥ वमोवा । मासुपक्कमेरयआद्व
र र र र १ २
यँ९रोद्दयोदिविघर्म्मन्नसामन्तपता । सुवा२३र्क्किभायिः ।
१ २ १ ४ १ र र ५ ५
जूषुङ्क्ष्विर्व्वा२३णा३ । सायिबृ२३४हात् । ओवाई । हा
१
ऊवा । अस्(३) ॥ १६ * ॥

यस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०६-५०७-५०८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १६

॥ इत्यूह्यगाने प्रथमः प्रपाठकः ॥ १ ॥

———०४०———

* प्रथम-स्वरगानमपि पूर्वम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

भरद्वाजो न्यङ्कुसारिणी स्कन्धोग्रीवीवेरो बृहती यास्क

१र र
इति प्रथमाऽनुष्टुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ बृहत् ॥ औहोयि

र र २ र १ र र १ ५
मत्स्यपायितेमहा३ए । पात्रस्येवा । हारायिवो२३४मा ।

१ २ ३र ४र ५ २ १ २ ३
त्सरो३४ । औहोवा । मदोवृषा । तेवा३१ । ष्णआर

५ २र १र २ ३र ४र ५ १
३४यिन्दूः । वाजीमहा३४ । औहोवा । सा२सातार

५ २र र
२३४ । माः । उह्नवा६हाऊ । वा(१) ॥ औहोयिमआ३

१ १र २ ३ ५ १ १ १र ४र ५
ए । नस्तेग । तूमत्सा२३४राः । वृषा३४ । औहोवा ।

२ १ १ २ १ र र १र २ ५
मदोवरायि । णाया३१ः । सहावा७इन्द्रसाना२३४सा

२ १ र २ ३र ४र ५ १
यिः । पृतनाषा३४ । औहोवा । आ२मार्ता२३४ ।

५ ५ १र र २
याः । उह्नवा६हाऊ । वा(२) ॥ औहोयियस्त३ए । व७

१ र २ ३ ५ १र २ ३र ४र ५ १र
हिशूरास्साना२३४यिता । चोदा३४ । औहोवा । यो

१ २ १ २ र २ ३ ५
मानुषो । राथा३१म् । सहावान्दस्युमव्रा२३४ताम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र १ र २ ३र ४र ५ १ ५ १र
ओष:पा३वा३४। औ३होवा। ना२श्रो। ना२श्रोचा२

३४यि। षा। उ३हुवा६हाऊ। वा। हस्(३)॥१*॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०८-५०९-५१०पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। १

वसिष्ठः प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या पथ्या बृहतीन्द्रः॥

२ र र १ र
तीन्द्रः॥ रथन्तरम्॥ प्रत्यस्मैपिपीषतोवा। वायिश्वा

२ र र १ २ १ १र
निविदुषेभरअरङ्गमा। यजा२३ग्मयायि। आपश्चा

१ ४ १ र र ५ ५
दा२३घ्वा३। नायिना२३४रा। ओवा६। हाऊवा(१)॥

२ १ र र र र र र १
रओवा। एनम्प्रत्येतनसोमेभिस्सोमपातममत्रेभिः। ऋ

२ १ १ ४ १
जा२३यिषिणाम्। आयिन्द्रᳯसुता२३यिभा३यिः। षा

र र ५ ५ २ १
यिन्द्र२३४भा। ओवा६। हाऊवा(२)॥ भिरोवा। स्मा

२र र र र र १
अस्माइदन्धसोद्वर्योप्रभरासुतङ्कुवित्समस्यजेन्य। स्यभार

* द्वितीयस्वरसामनि पृष्ठम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२　　१　२ १　४　१　र
३र्धताः । आभिशस्ता२३यिरा३ । वासा २ ३ ४ रात् ।
र १　५　१
ओवाई । हाऊवा ॥ अस्(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्या म्—४भा० ५१५-५१६-५१७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

वायुरादित्यो वा प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या पथ्या
　　१ १ १ २　१ र
बृहतीन्द्रः ॥ चतुर्थस्वरम् ॥ याज्जायाज्जा । यथाश्व
र　२ १　१　१ २　१　र
पूर्वियाऔ३होहा२इया । औ३हो । माघवन्वृत्रहत्या
२ २　१　२ १　१　र
याऔ३हो । हा२इया । औ३हो । तात्पृथिवीमप्रा
१ २　१　२ २　१ र र
थयाऔ३हो । हा२इया । औ३हो । तादस्तभ्नाउतो
१ २　१　२ र र २
दिवामौ३हो । हा२इया । औ३होवाहाऊवा३(१) ॥
१ २ १ २　१ र　र　१ १　१　१
तात्तेतात्ते । यज्ञोअजायताऔ३हो । हा२इया । औ
१　१　१
३हो । तादर्कउतहस्कृतायिरौ३हो । हा२इया । औ
२　१　र २ २　१　२
३हो । ताद्विश्वमभिभूरसाऔ३हो । हा२इया । औ३
१　१ र　२ २　१　२
हो । याज्जातयच्चजन्तुवामौ३हो । हा२इया । औ३

---

* ततीयस्वरसामनि पूष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

होवाहाऊवा३(२)॥ आमाआमा। सुपक्कमैरयाऔ३हो।
हा २इया। औ३हो। आह्वर्य्यं९रोहयोदिवाऔ३हो।
हा २इया। औ३हो। घार्मन्नसामन्तपतासुवृक्तिभायिरौ
३हो। हा २इया। औ३हो। जूष्टङ्गिर्वणसेबृहादौ३
हों। हा २इया। औ३होवाहाऊवा३(३)॥ ३ *॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०६-५०७-५०८ पृष्ठेषु तदेव। ३

वायुरादित्यो वान्नः॥ चतुर्थस्वरम्॥ प्राह्वप्रासू।
न्वानायअन्धसाऔ३हो। हा २इया। औ३हो। मार्तो
नवष्टतद्वचाऔ३हो। हा २इया। औ३हो। आपश्वा
नमराधसामौ३हो। हा २इया। औ३हो। हातामख
न्नभृगवा औ३होहो २इया। औ३होवाहाऊवा३(१)॥
आजाआजा। मिरक्तुअव्यताऔ३हो। हा २इया। औ
३हो। भूजेनपुत्रओणियोरौ३हो। हा २इया। औ३

* प्रथमस्वरसामस्य पृष्ठम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ २ २ २ १ २
हो। सारज्जारोनयोषणामौ३हो। हा२इया। औ

२ १ २ २ २ २ २ १ १
३हो। वारोनयोनिमासदामौ३हो। हा२इया। औ

२ २ २ १ २ १ २ २ २ २
३होवाहाऊवा३(२)॥ सावीसावी। रोदसाधनाऔ३

२ १ २ २ १ २ १
हो। हा२इया। औ३हो। वायस्तस्तम्भरोदसाऔ३

२ १ २ २ १ २ १
हो। हा२इया। औ३हो। हारिःपवित्रेअव्यताऔ३

२ १ २ २ १ २ २ २
हो। हा२इया। औ३हो। वायिधानयोनिमासदा

२ २ १ २ २ २ २ २ १
मौ३हो। हा२इया। औ३होवाहाऊवा३। ए३। प

११ ११
या२३४५:(३)॥ ४ *॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४३७-४३८-४३९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। ४

वायुरादित्यो वा न्यंङ्कसारिणी स्कन्धोग्रीवीवोरो बृहती यास्कइति प्रथमानुष्टभावुत्तरे इन्द्रः॥ द्वितीय-

२२ २ २ २ १
स्वरम्॥ एहाऊमत्स्वियापा। यितेमहाः। होयि। होयि।

२ २ १२
होयि। हाऊहाऊहाऊ। पात्रस्येवा। होयि। होयि।

* तरपृष्ठपञ्च आर्भवे चेदम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र र १
होयि। हाऊहाऊहाऊ। हरिवोमत्सरोमदाः। हो
२ र १र
यि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। वृषातेवा। होयि।
२ २ १
होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। ष्णइन्दूः। हो
२ र र र र
यि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। एऔहोवा
१ २ र र १ २
दीशाः। वाजीसहा। होयि। होयि। होयि। हा
र १
ऊहाऊहाऊ। स्रसातमाः। होयि। होयि। होयि।
२ र र र २र र र र
हाऊहाऊहाऊ। एऔहोवा३(१)॥ एहावान्स्तिगा। तु
१ २
मत्सराः। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ।
र १ २
वृषामदो। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ।
र १ २
वरेणियाः। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊ
र १र
हाऊ। सहावा५ स्रा। होयि। होयि। होयि।
२ १ र १
हाऊहाऊहाऊ। इसानसायिः। होयि। होयि। हो
१ र र र र १ १ १र
यि। हाऊहाऊहाऊ। एऔहोवादीशाः। पृतना

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

षाट्। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। अमर्त्तियाः। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊ हाऊ। एओहोवा३(२)॥ एहातुवꣳहिपूटू। रस्सनिता। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। चोदयो मा। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। नुषोरथाम्। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊ हाऊ। सहावान्दा। होयि। होयि। होयि। हा ऊहाऊहाऊ। स्युमव्रताम्। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। एओहोवाहोशाः। ओषःपात्राम्। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। नशोचि षा। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। ए ओहोवा३(३)॥ ५ *॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०८-५०९-५१०पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ५

---

* द्वितीयस्वरसामपृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वायुरादित्यो वानुष्टुप् सोमः॥ द्वितीयस्वरम्॥ ए हावयम्पूषा। रयिर्भगाः। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। सोमःपुना। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। नोअर्षताग्नि। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। पतिर्व्विश्वा। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। स्यभूमनाः। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। एऔहोवाहोशाः। वियख्यद्रो। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। दसीउभायि। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊ हाऊ। एऔहोवा ३ (१)॥ एहाऊसमुप्रियाः। अनूषता। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। गावोमदा। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊ हाऊ। यघृष्वयाः। होयि। होयि। होयि। हाऊ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र १
हाऊहाऊ। सोमासःक्वा। होयि। होयि। होयि।
२ र १
हाऊहाऊहाऊ। एवतेपथाः। होयि। होयि। हो
२ र र र र र २ १र
यि। हाऊहाऊहाऊ। एऔहोवादीशाः। पवमाना।
२ १
होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। सइन्दवाः।
२ र र र
होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। एऔहो
२र र र र १
वा३(२)॥ एहाऊयऔजिष्ठाः। तमाभरा। होयि। हो
२ १
यि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। पवमाना। होयि।
२ र १
होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। अवायियाम्।
२ १
होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। यःपञ्च
२
चा। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ। ष
र १ २
णीरभायि। होयि। होयि। होयि। हाऊहाऊहाऊ।
र र र र १ २ १र
एऔहोवादीशाः। रयियेना। होयि। होयि। होयि।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र १
हाऊहाऊहाऊ। वनामहायि। होयि। होयि। होयि।

२ र र र १ १ १ १ १
हाऊहाऊहाऊ। एश्रौहोवा३। हस्॰पया२३४५:(३)॥६*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा॰ ३४५-३४६-३४७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। ६

वायुरादित्यो वा न्यङ्कुसारिणी स्कन्धोग्रीवीवोरो बृहती यास्कइति प्रथमानुष्टुभावुत्तरे इन्द्रः॥ तृतीयस्वरम्॥

२र र १र र २ र १
एहाऊ। श्रौहो२। मत्स्विपापा३। यितेमहाः। होव

१ र र र
वा२३होयि। पा। अस्येवहरिवोमत्सरोमदाः। होव

१ र र १
वा२३होयि। वा। पातेवृष्णइन्द्रः। होववा२३हो

२र र र १ १ २ १ १ र
यि। एश्रौहोवादीशाः। होववा२३होयि। वा। जी

र १ १ २र र र १र
सहस्रसातमाः। होववा२३होयि। एश्रौहोवा३(१)॥ ए

र १र र र २ १
हाऊ। श्रौहो२। आनस्तेगा३। तुमत्सराः। हो

१ र र र
ववा२३होयि। वा। षामदोवरेणियाः। होववा२३

१ र र र १
होयि। सा। हावा॰इन्द्रसानसायिः। होववा२३

* बृहत्पृष्ठपक्षे स्वरसाम, पार्श्वे चेदम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ २. २ १ २ १ १
होयि। एऔहोवादोशाः। होववा२३होयि। पा।
२ २ १ २२ २ २
तनाषाडमर्त्त्यिाः। होववा२३होयि। एऔहोवा३(२)॥
२२ २ १२ २ १
एहाऊ। औहो२। तुवंछ्हिशू३। रत्नानिता। हो
१ २ २
ववा२३होयि। चो। दयोमनुषोरथाम्। होववा२३
१ २ २ १
होयि। सा। हावान्दस्युमव्रताम्। होववा २ ३ हो
२२ २ २ २ १. २ १ १
यि। एऔहोवादोशाः। होववा२३होयि। ओ। षः
२ २ १ २२ २ २
पाचन्नशोचिषा। होववा२३होयि। एऔहोवा३(३)॥७*॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ५०८ प्रभृति-पृष्ठेषु तदेव। ७

२२ २
वायुरनुष्टुप् सोमः॥ तृतीयस्वरम्॥ एहाऊ।
१२ २ २ १ १
औहो२। अयम्पूषा३। रयिर्भगाः। होववा२३होयि।
२ २ १
सो। मःपुनानोंऽअर्षतायि। होववा२३होयि। पा।
२ १ २२ २ २ २ १
तिर्व्विश्वस्यभूमनाः। होववा२३होयि। एऔहोवादो
२ १ २ २
शाः। होववा२३होयि। वायि। अव्यद्रोदसीउभा

* आद्यन्तद्वितीयस्वरसामसुपृष्ठम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २र र र २र र १र
यि। होववा२३होयि। एऔहोवा३(१)॥ एहाऊ। औ

१ र १ १
हो२। समुप्रिया३ः। अनूषता। होववा२३होयि।

र २ १ र
गा। वोमदायघृष्वयाः। होववा२३होयि। सो। मा

र १ २र र र र १ २
सःकृण्वतेपथाः। होववा२३होयि। एऔहोवादीशाः।

१ र र १
होववा२३होयि। पा। वमानासइन्दवाः। होववा

१ २र र र २र र १र र
२३होयि। एऔहोवा३(२)॥ एहाऊ। औहो२। यओ

२ र १ १ १
जिष्ठा३ः। तमाभरा। होववा२३होयि। पा। वमा

र १ र
नओवायियास्। होववा२३होयि। याः। पञ्चचर्षणी

१ २र र र र १ २ १
रभायि। होववा२३होयि। एऔहोवादीशाः। हो

१ र र १ १
ववा२३होयि। रा। यिय्येनवनामहायि। होववा२३हो

१र र र १ र १११
यि। एऔहोवा३(३)॥ हस्०इडापयार२३४५ः(३)॥ ८*॥

अस्यापि व्याख्यानम्—२भा० ३४५ प्रभृति-पृष्ठेषु तदेव। ८

---

* आंङ्गिरसद्वितीयस्वरसाम्नि बृहत्पृष्ठपक्षे चेदम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वायुरादित्यो वा प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या बृह

१२ २ १

तीन्द्रः ॥ प्रथमस्वरम् ॥ एप्रतियस्मायि । पिपीषतायि ।

२ २ २ २ १ २

हाऊ । विश्वानिवायि । हाऊ । दुषेभरा । हाऊ ।

१ २ १ २ २ २ २

षरङ्गमा । हाऊ । यजग्मयायि । हाऊ । एओहो

२ १ २ १२ २ २ १ २

वाहोशाः । अपस्वदा । हाऊ । ध्वनेनराः । हाऊ ।

२ २ २ १२ २ २ २ १ २ २

एओहोवा३(१) ॥ एएमेनम्प्रा । तियेतना । हाऊ । सो

२ १ २ २ १ २ १२

मेभिस्सो । हाऊ । मपातमाम् । हाऊ । अमत्रेभा

२ २ १ २ २ २ २ २ १

यिः । हाऊ । ऋजीषिणाम् । हाऊ । एओहोवाहो

२ १ १ १ २

शाः । इन्द्रꣳसुतायि । हाऊ । भिरिन्दुभायिः । हाऊ ।

२ २ २ १२ २ २ १ २

एओहोवा३(२) ॥ एअस्माअस्मायि । इदन्धसाः । हाऊ ।

१२ २ २ १ २ १

अद्यय्यीप्रा । हाऊ । भरासुताम् । हाऊ । तुवित्स

२ २ १ २ २२ २ २ २

मा । हाऊ । स्यजेन्द्रस्यशर्द्धताः । हाऊ । एओहोवा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

दीशाः । अभिशस्तायिः । हाऊ । अवस्वरात् । हा ऊ । एऔहोवा३(३) ॥ ९ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५१५-५१६-५१७ ४४ेषु द्रष्टव्यम् तृतीयर्कं वर्जम् । ९

वायुरादित्यो वाऽनुष्टुप्सोमः ॥ प्रथमस्वरम् ॥ एसुतासोमा । धुमत्तमाः । हाऊ । सोमाइन्द्रा । हाऊ । यमन्दिनाः । हाऊ । पवित्रवा । हाऊ । तोअक्षरान् । हाऊ । एऔहोवादीशाः । देवान्गच्छा । हाऊ । तुवीमदाः । हाऊ । औहोवा३(१) ॥ एइन्दुरिन्द्रा । यपवतायि । हाऊ । इतिदेवा । हाऊ । सोअक्रवान् । हाऊ । वाचस्पतायिः । हाऊ । मखस्पतायि । हाऊ । एऔहोवादीशाः । विश्वास्येशा । हाऊ । नओजसाः । हाऊ । एऔहोवा३(२) ॥ एसहस्रधा । रःपवतायि । हाऊ । समुद्रोवा । हाऊ । चमीङ्क्ष्याः । हाऊ । सोमस्पतायि ।

* तृतीयस्वरसामस्य पृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र २ १रर र र१ २ र १
हाउ रयीणाम् । हाउ । एऔहोवादीशा: । सखेन्द्रस्था ।
२ र १ २ र र र १
हाउ । दिवेदिवायि । हाउ । एऔहोवा३(३)॥ अस्०
१ १ १ १
पया२३४५: ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४९-४५०-४५१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

२ १ २ १ र २ १
त्वष्ट्री गायत्री सोमः ॥ भ्राजम् ॥ अस्यप्रत्नामनुद्यु
२ १ २ र १ २ १ २ १र २ १
तम् । शुक्रन्दुदुह्रेअह्रयः । पयस्सहस्रसामृषिम्(१)॥ अयꣳ
र २र १ २ १ र २ र १ २ १ २ १र
सूर्यइवोपदृक् । अयꣳसराꣳसिधावति । सप्तप्रवतआ
२ १ र २ र १र २र १
दिवम्(२) ॥ अयंविश्वानितिष्ठति । पुनानोभुवनोपरि ।
र र २र १र र २र १र
सोमोदेवोनसूर्य्यः(३)॥ ए । भ्राज ॥ ११ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १४९—२५१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

इन्द्रःत्वष्ट्री वा दशानुगाने जगती सूर्य्यः ॥ महादिवा
२ १र ११ २ र १ र २१ २ १
कीर्त्यम् ॥ विभ्राड्बृहत्पिबतुसोम्यम्मधु । आयुर्दधद्यज्ञप

* तरपृष्ठपक्षे तृतीयस्वरस्थाने थार्मवे चेदम् ।

† विषुवति माध्यन्दिने ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र १ २ १र २र र १र २ १ २ १ र २ १र
तावविक्षतम्। वातजूतोयोअभिरक्षतित्मना। प्रजाः
२ १र र २ १र २ १ २र १र
पिपर्त्तिबहुधाविराजति(१)॥ विभ्राड्बृहत्सुभृतवाजसात
२ १ २ १र २ १र २ १ २ १र २ १र
मम्। धर्म्मन्दिवोधरुणेसत्यमर्प्पितम्। अमित्रहावृत्रहाद
२ १ २ १र २ र १र २ १र २ १
स्युहन्तमम्। ज्योतिर्जज्ञे असुरहासपत्नहा(२)॥ इद
र २ १र २र १र २ १ २ १ २ २ २ र १
श्रेष्ठञ्ज्योतिषाञ्ज्योतिरुत्तमम्। विश्वजिद्धनजिदुच्यतेबृहत्।
२ १र २र १र २ १र र २ १र २ १ २ र १ २ १र २र १
विश्वभ्राड्भ्राजोमहिसूर्य्योदृशे। उरुपप्रथेसहओजोअच्यु
२
तम्॥ १२ *॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५१५-५२६-५१७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। १२

इन्द्रःसूर्य्यो वा दशानुगाने पथ्याबृहतीन्द्रः॥ महा
१ २र १ २र र १ २र १र
दिवाकीर्त्यम्॥ तवाहꣳसोमरारण। सख्यइन्द्रोदिवे
१र १र २ र १ २ १र २ १र १ १र
दिवे। पुरूणिबभ्रोनिचरन्तिमामव। परिधीꣳरतिताꣳ
१ २ १र २ १र २ १र २ १र १
इहि(१)॥ परिधीꣳरतिताꣳइहि। परिधीꣳरतिताꣳइहि।
१ २र १ २ १ र २ र १ र २र १र २ १र १ र
तवाहन्नक्तमुतसोमतेदिवा। दुहानोबभ्रऊधनि(२)॥ दुहा

* विषुवति पृष्ठम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

नोबभ्रऊधनि । दुहानोबभ्रऊधनि । घृणातपन्तमति सूर्य्यम्परः । शकुनाइवपप्तिम(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १३

इन्द्रः सूर्यो वा दशानुगाने पथ्याबृहती सूर्यः ॥ महा दिवाकीर्त्यम् ॥ बण्महा३ऽअसिसूर्य । बडादित्यमहा३ऽअसि । महस्तेसतोमहिमापनिष्टम । मह्नादेवमहा३ऽअसि(१) ॥ मह्नादेवमहा३ऽअसि । मह्नादेवमहा३ऽअसि । बट्सूर्यश्रवसामहा३ऽअसि । सत्रादेवमहा३ऽअसि(२) ॥ सत्रादेवमहा३ऽअसि । सत्रादेवमहा३ऽअसि । मह्नादेवानाम सुर्य्यःपुरोहितः । विभुज्योतिरदाभ्यम्(३) ॥ १४ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३०१-३०२-३०३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १४

इन्द्रः सूर्यो वा दशानुगाने पथ्याबृहतीन्द्रः । महादिवाकीर्त्यम् ॥ इन्द्रमिद्देवतातये । इन्द्रम्प्रयत्यध्वरे । इन्द्र३ऽसमीकेवनिनोहवामहे । इन्द्रन्धनस्यसातये(१)॥ इन्द्र

---

* बृहत्पृष्ठे विषुवति मध्यन्दिने । † विषुवति पृष्ठविकल्पः ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ र १ २र १ र १ २ र १ र र २ १र र २र
न्धनस्यसातये। इन्द्रन्धनस्यसातये। इन्द्रोमह्नारोदसी

१ २ १र २ र १ २ १र २ र
पप्रथच्छवः। इन्द्रःसूर्य्यमरोचयत्(२)॥ इन्द्रःसूर्यमरोच

१ २१र २ र १ र २ १ २ १ २र १र २र
यत्। इन्द्रःसूर्यमरोचयत्। इन्द्रे हविश्वाभुवनानियेमिरे।

१ र२ र १र २ १ १
इन्द्रे स्वानासइन्दवः(३) ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १०७-१०८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १५

इन्द्रः सूर्यो वा दशानुगाने पथ्याबृहत्यादित्यः॥ महा

१र १ १र र २
दिवाकीर्त्यम्॥ आयन्तइवसूर्यम्। विश्वेदिन्द्रस्यभक्षत।

१ र २ र १२ २र १र २र १ २र१ र २ १
वसूनिजातोजनिमान्योजसा। प्रतिभागन्नदीधिमः(१) ॥ प्र

२र१ र २ १ २र१ र २ १ २ र१
तिभागन्नदीधिमः। प्रतिभागन्नदीधिमः। अलर्षिराति

२ १र २ १र २र १ २१र १ र
वसुदामुपस्तुहि। भद्राइन्द्रस्यरातयः(२) ॥ भद्राइन्द्रस्यरा

१ २ १र २र १ र २ र १ २१र र
तयः। भद्राइन्द्रस्यरातयः। योअस्यकामविधतोनरो

२ १२र १र र २ र १ ३ १ १ १ १
षति। मनोदानायचोदयन्(३)। ई२३४५: ॥ १६ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३२६-३२७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १६

---

*, † इमावपि तथैव।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१
वायुर्मृत्युर्वा पथ्याबृहतीन्द्रः ॥ विकर्णम् ॥ इन्द्र
१ १र र १ १र
क्रतुन्नआ२भारा२। पितापुत्रेभ्योया२याथा२। शिक्षा
र र १ १र र र १
णोअस्मिन्पुरुहूतया२मानी२। जीवाज्योतिरशा२यिमा
१र र र १ १र र र
हा२यि(१) ॥ जीवाज्योतिरशा२यिमाहा२यि। जीवाज्यो
१ १र र र र र १
तिरशा२यिमाहा२यि। मानोअज्ञाताव्रजनादुरा२धा
१र र र १ १र र र
या२ः। माशिवासोअवा२क्रामू२ः(२) ॥ माशिवासोअवा
१ १र र र १ १र
२क्रामू२ः। माशिवासोअवा२क्रामू२ः। त्वयावयम्प्रव
१ १ र १
तश्श्वता२यिरापा२ः। अतिशूरता२मासा२यि(३) ॥१७*॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५२८-५२९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १०

१र
वायुर्मृत्युर्वाऽनुष्टुप् सोमः ॥ विकर्णम् ॥ पुरोजि
र र १ १र र १
तीवोआ२न्धसा२ः। सुतायमादया२यित्नावा२यि।
१ र १ १र र र १
अपश्वानञ्श्नथा२यिष्टाना२। सखायोदीर्घजा२यिह्वा

---

* विषवति ब्रह्मसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ २ १ १२२ २
या२म्(१)॥ सखायोदीर्घंजा२यिङ्कायार२म्। योधारया
२ १ १ १ १ २
पावा२कायार२। परिप्रस्यन्दता२यिद्धता२ः। इन्दुरश्वो
१ १ २ १ १
नका२र्त्वाया२ः(२)॥ इन्दुरश्वोनका२र्त्वाया२ः। तन्दुरो
१ १२ २ १ १२
षमभा२यिनारा२ः। सोमविश्वाचिया२धाया२। यज्ञा
१
यसन्तुवा२द्राया२ः(३)॥ १८ *॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १३१-१३२-१३३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। १८

वायुर्मूर्त्यु,र्वा पथ्याबृहती सिद्धत्यपरे सूर्यः॥ विक

२ १ १२
र्णम्॥ आयन्तइवस२राया२म्। विश्वेदिन्द्रस्यभा२
१ १२ २२ २ १ १
क्षाता२। वसूनिजातोजनिमानियो२जासा२। प्रति
२ १ १ २ १
भागन्नदा२यिधायिमा२ः(१)॥ प्रतिभागन्नदा२यिधायि
१ २ १ १ २
मा२ः। प्रतिभागन्नदा२यिधायिमा२ः। अलर्षिरातिवसु
२ १ १२ १ २
दामुपा२स्तूहा२यि। भद्राइन्द्रस्यरा२ताया२ः(२)॥ भद्रा
१ २ १ १२
इन्द्रस्यरा२ताया२ः। भद्राइन्द्रस्यरा२ताया२ः। योश्र

* बृहत्पृष्ठे विषुवति चार्भवे चेदम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्यकामविधतोनारो२षाता२यि । ममोदानायचो२दा

या२न्(३) ॥ आ२ट् ॥ १९ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३३६-३३७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्य । १९

सूर्यो गायत्री सोमः ॥ आभ्राजम् ॥ परिस्रुवानो

३गायिरा१यिष्ठा२ः । पवित्रेसोमो३आत्ता१रा२त्(१) ॥

तुवंविप्रस्तु ३ वाङ्का १वा२यिः । मधुप्रजात३मान्धा १ सा

२ः(२) ॥ तुवेविश्वेसा३जोषा१सा२ः । देवासःपीति३मा

शा १ ता२ । मदेषुसर्वा३धाआ१सा२यि(३)॥ ए । आ

भ्राज ॥ २० † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ९३-९४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्यूह्यगाने द्वितीयस्यार्द्धप्रपाठकः ॥

——000——

अग्निर्गायत्री सोमः ॥ अग्नेर्व्रतम् । उच्चातेजाता

३मान्धा१सा२ः । दिविसद्भूमि३यादा१दा२यि । उग्रं९

---

* विंशति राजसत्रे एकादशेऽहि विकर्णं आयन्तीयम् ।

† विषुवत्यार्भवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ र २
शर्ममा३हायिश्रा१वार३ः(१)॥ सनइन्द्राया३याज्या१वा२

र १ २ र १ २
यि। वरुणायमा२३रुद्भ्रा१यार:। वरिवोवेत्य३रायिस्रा१वा

१र र र १ २ र र२ १
२३(२)॥ एनाविश्वानि२३आर्या१आ२। द्युम्नानिमा३नू

१ र र १ २ २र
षा१णा२म्। सिषासन्तोवा३नामा१हा२३यि(३)॥ ए।

१ २ १ १र १र ३ १ १ १ १
विश्वस्यजगतोज्योती२३४५ः॥ १ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २२-२१-२४ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। ६

२र १र र
वायुर्मृत्युर्वा त्रिष्टुबग्निः॥ भासम्॥ मूर्धानन्दिवो

२ १ १ र र १ र र २ १ २
अरतिम्पृथा२३यिव्याः। वैश्वानरमृतआजातमा२३ग्नीम्।

१ र २ १ २ १र र
कविं सम्राजमतिथिञ्जना२३नाम्। आसन्नःपात्रञ्जन

२ १ २ १र र र २ १ २
यन्तदा२३यिवा३ः(१)॥ त्वांविश्व अमृतजायमा२३नाम्।

१ र र २ १ २ १ २ १
शिशुन्नदेवाअभिसन्नवा२३न्तायि। तवक्रतुभिरमृतत्वमा

१ १र र २ १ २ १र
२३यान्। वैश्वानरयत्पित्रोरदा२३यिदा३यिः(२)॥ नाभिंय

र र २ १ २ १र र र २ १
ज्ञाना सदन रया२३यिणाम्। महामहावमभिसन्नवा

* अग्नेः श्रीमे मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २र १ २१ २ १ र
२३न्ता । वैश्वानरꣳरथ्यमध्वरा२३णाम् । यज्ञस्यकेतु

२ १ २
म्जनयन्तदा२३यिवा३:(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १२३-१२४-१२५ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । २

१र
वायुमृत्यु र्व्वानुष्टुप् सोमः ॥ भासम् ॥ पुरोजि

र २र १ २ १ र र २ १ २ १
तीवोअन्धा२३साः । सुतायमादयित्ना२ ३ वायि । अप

र २ १ २ १ र र र२ १ २
श्वानꣳश्नथिष्टा२३ना । सखायोदीर्घजिह्वा२३या३म्(१) ॥

१ र र र २ १ २ १र र र र २ १ २
सखायोदीर्घजिह्वा२३याम् । योधारयापावका २ ३या ।

१ १ १र २ १ र २ १ २
परिप्रस्यन्दतेसु २ ३ताः । इन्दुरश्वोनकृत्वा२३या३:(२) ॥

१ र २ १ २ १ र २ १र २ १र
इन्दुरश्वोनकृत्वा२३याः । तन्दुरोषमभीना२३राः । सोम

र २ १र २ १र २ १ २ २
विश्वाचियाधा२३या । यज्ञायसन्तुवद्रा२३या३(३) ॥ भा

१ १ १ १
२३४५स् ॥ ३ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१-१३१-१३२ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । २

---

* विषुवत्यग्निष्टोम साम ।

† मन्त्रोयमुत्रोयभासवीयंतिवारमयं आर्भवे वेदम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ः र
वसिष्ठो बृहती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ ताबाह्व०
र र १ २र र र र र
सोमराऽरणोवा । साख्यदन्दोदिवेदिवेपुरूणिबभ्रोनिचर ।
१ २ १ २र १ ४ १
तिमा२३मवा । पारिधीऽरा२३ला३यि । ताऽश्रा२३४
र र ५ ५ २ १ २
यिहा । औवा६ । हाऊवा(१) ॥ परीवा । धायिऽरति
र र र १ २ १ र २र
ताऽइच्छितवाहनक्तमुतसो । मता२३यिदिवा । हुहानो
१ ४ १ र र ५ १
बा२३श्रो३ । ऊधा२३४ ना । औवा६ । हाऊवा(२) ॥
२ १ १ १ र र र १
दुहोवा । नोबभ्रऊधनिघृणातपन्तमतिहू । रिया २ ३
२ १ २र १ ४ १ र र
प्सराः । शाकुनाश्रा२३यिवा३ । पाप्ना२३४यिमा । औ
५ ५ १
वा६ । हाऊवा(३) ॥ अस् ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ४

१र र
भरद्वाजोऽनुष्टुप्सोमः ॥ बृहत्साम ॥ औहोयिपु
र र र १ १र १ २
रोजितीवोअन्धसा ३ ए । सुतायमा । दायित्वा २ ३
४ १ २ ३र ४र ५ २र १ २
४वायि । अपा३४ । औहोवा । श्वानाम् । श्राथा३१

* बृहत्पृष्ठे विषुवति आर्भवे चेदम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५ १ १र र २ १र ४र ५
यि । ष्टा२३४ना । सखायोदा३४ । औहोवा । घा२

१ ऽ ५ ५ २र र
जायिक्षा२३४ । याम् । उहुवा६हाउ । वा(१) ॥ औहो

२ र १ १ २ १ ५ १र १
यिसखा३१ । योदायि । धाजिक्षा२३४याम् । योधा

१र ४र ५ १ १ र १ १
३४ । औहोवा । रयापावा । काया३१ । परिप्रस्यन्द

२र १ ५ २ १ २ १र ४र ५ १
तेध्व२३४ताः । इन्दुरश्वा३४ । औहोवा । ना२कत्वा

ऽ ५ ५ २र र २
२३४ । याः । उहुवा६हाउ । वा(२) ॥ औहोइन्दू३रे ।

१ २ १ २ १र ४र ५ २र
श्वो । नाक्तत्वा२३४याः । तन्दू३४ । औहोवा । रो

२ र र १र २ ५
षोमभायि । नारा३१ः । सोमविश्वाचियाधा २ ३ ४था ।

१ १र २ १र ४र ५ १ ऽ
यज्ञायसा३४ । औहोवा । रू२आद्रा २ ३ ४ । याः ।

५ ५ १
उहुवाईहाउ । वा(३) ॥ इस् ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १२१-१२१-१२२ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ५

२ऽ र र
वसिष्ठो बृहती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ पारीतोषि

र १ र १ र र र
च्चतासुतोवा । सोमोयउत्तमꣳहविꣳ धन्वाꣳयोनर्य्योषि ।

---

* विषुवत्यार्भवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ र र १ ४ १
प्रसुवा२३न्तरा। सूषावसो२३मा३म्। आद्रा२ ३ ४यि
र र ५ ५ २ १ र २
भा। ओवा६। हाऊवा(१)॥ सुषोवा। वासोमद्रिभि
र र र १ २ १ २ १
र्नूनम्युनानोअविभिः। परा२३यिस्रवा। आदब्धस्तू २ ३
४ १ र र ५ ५ २ १
रा३। भायिन्ता२३४रा। ओवाई। हाऊवा(२)॥ अदो
२ र र र १र
वा। ब्यास्तुरभिन्तरस्तुतेचित्वाप्सुमदा। माश्रा२३न्ध
२ १ २१र ४ १ र र
सा। आयिण्न्तोगो२३भा३यिः। ऊत्ता२३४राम्। ओ
५ ४ १
वा६। हाऊवा(३)॥ अस्॥ ६*॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २०५-२०६-२०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। ६

१ २
प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः॥ रैवत्यम्॥ हाऊरेवा।
र १ २ १र ऽ २
तीर्नाः। इहा। सधमादा२। हा३१ऊवा२३। ई३४
५ २ १ २ १ २ १ र ऽ
डा। इन्द्रा२यिसन्तू। इहा। तुविवाजा२ः। हा३१
२ ५ २ र १ २ १ र
ऊवा२३। ई३४डा। क्षुमा२न्तोया। इहा। भिर्म्मदे
ऽ २ ५ १ २ र १
मा२। हा३१ऊवा२३। ई३४डा(१)॥ हावाद्या। त्वावान्।

---

* विश्वजिति माध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र ऽ १ ५ १र
हुवा । त्मनायुक्ता२: । हा३१ऊवा२३ । ई३४डा । स्तो

र १ १ १र र ऽ
तृ२भ्योधा । हुवा । ष्ठावीयाना२: । हा३१ऊवा२३ ।

१ ५ २ १ २१ ऽ
ई३४डा । ऋणो२रत्नाम् । हुहा । नवक्रियो२: । हा

२ ५ १ २ १ २१
३१वा२३ । ई३४डा:(२) ॥ हावायात् । हुवा: । हुहा । ग्रत

ऽ २ ५ २र १
क्रता२ऊ । हा३१ऊवा२३ । ई३४डा । अका२मच्छा ।

२ १र ऽ १ ५ २
हुहा । रितृणा२म् । हा३१ऊवा२३ । ई३४डा । ऋ

१ २ १ र ऽ
णो२रत्नाम् । हुहा । नभ्रचीभा२यि: । हा३१ऊवा२

२ ५
२३ । ई३४डा(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५३—५६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ७

भरद्वाजः पिपीलिकमध्या शङ्कुमती गायत्र्यग्निः ॥

१र र र र २ ३ ५
बृहत्साम ॥ औहोयित्वमग्नेयज्ञाना१होइ२ए । ता२३४वा

१ २ ३र ४र ५ २ ३ ५
यि । भुवा३४औहोवा । षा३१म् । हा२३४यिता: ।

१र १र २ ३र ४र १ ऽ
देवेभिर्म्मा३४ । औहोवा । नु२षायिजा२३४ । नायि ।

---

* विष्णुजित्यच्छावाकसाम ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

उऊवाऽ६हाऊ । वा(१) ॥ औहोयिनेसा३ए । नोमन्द्रा ।
भायिरद्धा२३४रायि । जिङ्का३४ । औहोवा । भायिः ।
याजा३१ । मा२३४द्दाः । आदेवान्धा३४ । औहोवा ।
हा२यियाहा २ ३ ४यि । वा । उऊवाऽ६हाऊ । वा(२) ॥
औहोयिचवा३ए । थाहिवे । धोअद्धा२३४नाः । पथा
३४ । औहोवा । चदायि । वाआ३१ । जा२ ३ ४सा ।
अग्नेयज्ञा३४ । औहोवा । षू२सू । षू२सुक्रा २ ३ ४ ।
ताऊ । ऊऊवाऽ६हाऊ । वा(३) ॥ हम् ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५४६-५४७-५४८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ८

वृकजम्भो बृहती सोमः । वार्कजम्भाद्यम् ॥ हाव
भिसोमासआयावाः । पवन्तेमदियम्मदाम् । हाऊ ।
समुद्रस्याधिविष्टपायि । हाऊ । मा३नायिषायिणा३ः ।
हाऊ । मात्सरासो । हाऊ । मा २ दा २ ३ ४ औ

* धिग्रर्वाजत्यग्निष्टोमसाम ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २ १ २र र र १ २
होवा । च्युता३इस्(१) ॥ हाऊमत्सरासोमदच्यूताः ।
१ र र २ १ २
मत्सरासोमदच्युताहाऊ । तरत्समुद्रम्पवमा । हाऊ ।
१ २ १ २
तरत्समुद्रम्पम् । हाऊ । द्रम्पवमा । हाऊ । ना३
१ २ २ १ १र र १ २ १
ऊर्मायिणा३ । हाऊ । राजादेवाः । हाऊ । आ २
२ ५र र २ १ २र र र र
र्ता २ ३ ४ औहोवा । बृहा३इस्(२) ॥ हाऊराजादे
१ २ १र र र २ १ र
वऋतम्बृहात् । राजादेवऋतम्बृहात् । हाऊ । अर्षा
२ १ र २ १
मित्रस्य वरुणा । हाऊ । अर्षामित्रा । हाऊ । स्यव
२ २ २ १ २ र
रुणा । हाऊ । स्या३धार्माणा३ । हाऊ । प्राहिन्वा
१ २ १ २ ५र २
नाः । हाऊ । आ २ र्ता २ ३ ४ औहोवा । बृहा
१
३ इस्(३) ॥ ९ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ९

२ र
वृकजम्भो बृहती सोमः ॥ वार्कजम्भोत्तरम् ॥ परी
र १ २ १ २ १२ र र
तोषिञ्चतासुताम् । सुताम् । सुताम् । सोमोयउत्त

---

* वायुष्टोमे मध्यन्दिने ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ १ २ र र र
म९ह्वावीः। हावीः। हावीः। दधन्वा९योनर्य्यो अप्सु
१ २ १ २ १ २ र र १ २
वन्तारा। तारा। तारा। सुत्रावर्मोममद्रायिभायिः।
१ २ १ २ र र १ २
द्रायिभायिः। द्रायिभायिः(१)॥ सुषावसोममद्रायिभा
१ २ १ २ र र १
यिः। द्रायिभायिः। द्रायिभायिः। सुषावसोममद्रायि
२ १ २ १ २ र र र
भायिः। द्रायिभायिः। द्रायिभायि। नूनस्पुनानोअवि
१ २ १ २ १ २ १
भिःपरिस्रावा। स्रावा। स्रावा। अदब्धस्सुरभिन्ता
२ १ २ १ २ १ २ १ २
राः। ताराः। ताराः(२)॥ अदब्धसुरभिन्ताराः। ताराः।
१ २ १ २ १ २ १ २ र
ताराः। अदब्धस्सुरभिन्ताराः। ताराः। ताराः। सुते
र र र १ २ १ २ १ २ र
चित्वाप्सुमदामोअन्धासा। धासा। धासा। अोष
र र १ २ १ २ १ २ ३र र २
न्तोगोभिरुत्ताराम्। ताराम्। ताराम्(३)॥ स्तोभाना
५र र २ १ १ १ १
३४। औहोवा। ई२३४५॥ १० *॥

यस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०५ ३०६-३०७ पृष्ठेषु तद्देव। १०

---

* गोडीयं मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ र
इन्द्रस्त्विष्टु बिन्द्रः । राजनम् ॥ तदिदासा । भुव ।
२र३ ४र ५ १ १र २ १ २र ३ ४ ५
नेषुज्येष्ठाम् । ३ । यतोजज्ञायि । उग्रः । त्वेषनृम्णाः ।
१ १र २ १ २र ३ ४ ५ २ १र
यतोजज्ञायि । उग्रः । त्वेषनृम्णाः । यतोजज्ञायि ।
२ १ १र ३ ४ ५ २ १र २ १ १र
उग्रः । त्वेषनृम्णाः । सद्योजज्ञा । नो३निरि । णाति
४ ५ २ १र २ २ २र ३ ४ ५ २
शत्रून् । सद्योजज्ञा । नो३निरि । णातिशत्रून् । स
१र २ १ २र ३ ५ २ १
द्योजज्ञा । नो३निरि । णातिशत्रून् । अनुयवायि ।
२र १ २ ३ ४र ५ २ १ २र १ २ ३ ४र ५
श्वेम । दन्तियूमाः । अनुयवायि । श्वेम । दन्तियूमाः ।
२ १ २र १ २ ३ ४र ५ २ १ र २ १
अनुयवायि । श्वेम । दन्तियूमाः(१) ॥ वाव्रधानाः । शव
र २र ३ ४र ५ २र १ र २ १ र २र ३ ४र
सा । भूरियोजाः । वाव्रधानाः । शवसा । भूरियो
५ २र १ र २ १ र २र ३ ४र ५ २ १ र
जाः । वाव्रधानाः । शवसा । भूरियोजाः । शत्रुर्दा
२ १ २ ३ ४र ५ २ १ र २ १
सा । यभिय । सन्दधातायि । शत्रुर्दासा । यभिय ।
२ ३ ४र ५ २ १ र २ १ २ ३ ४र ५
सन्दधातायि । शत्रुर्दासा । यभिय । सन्दधातायि ।
२ १ २ १ २ ३ ४ ५ २ १
अवियनात् । चा३विय । नच्चसस्नायि । अवियनात् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ १ २ र र र
मऽ३हावीः। हावीः। हावीः। दधन्वाऽ३योनर्यो अप्सु

१ २ १ २ १ २ र र १ २
वन्तारा। तारा। तारा। सुषावसोममद्रायिभायिः।

१ २ १ २ र र १ २
द्रायिभायिः। द्रायिभायिः(१)॥ सुषावसोममद्रायिभा

१ २ १ २ र र १
यिः। द्रायिभायिः। द्रायिभायिः। सुषावसोममद्रायि

२ १ २ १ २ र र र
भायिः। द्रायिभायिः। द्रायिभायि। नूनस्पुनानोअवि

१ २ १ २ १ २ १
भिःपरिस्रावा। स्रावा। स्रावा। अदब्धस्सुरभिन्ता

२ १ २ १ २ १ २ १ २
राः। ताराः। ताराः(२)॥ अदब्धसुरभिन्ताराः। ताराः।

१ २ १ २ १ २ १ २ र
ताराः। अदब्धस्सुरभिन्ताराः। ताराः। ताराः। सुते

र र र १ २ १ २ १ २ र
चित्वाप्सुमदामोअन्धासा। धासा। धासा। श्रीण

र र १ २ १ २ १ २ ३र र १
न्तोगोभिरुत्ताराम्। ताराम्। ताराम्(३)॥ स्तोभाना

५र र २ १ १ १ १
३४। औहोवा। ई२३४५॥ १०*॥

चस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०५ ३०६-३०७ पृष्ठेषु तद्देव। १०

---

* गोष्ठीले मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ र
इन्द्रस्त्विष्टु बिन्द्रः । राजनम् ॥ तदिदासा । भुव ।
२र३ ४र ५ २१र २ १ २र३ ४ ५
नेषुज्येष्ठाम् । ३ । यतोजज्ञायि । उग्रः । त्वेषनृम्णाः ।
२ १र २ १ २र ३ ४ ५ २ १र
यतोजज्ञायि । उग्रः । त्वेषनृम्णाः । यतोजज्ञायि ।
२ १ २र ३ ४ ५ २ १र २ १ १र
उग्रः । त्वेषनृम्णाः । सद्योजज्ञा । नो३निरि । णाति
४ ५ २ १र २ २ २र ३ ४ ५ २
शत्रून् । सद्योजज्ञा । नो३निरि । णातिशत्रून् । स
१र २ १ २र २ ५ २ १
द्योजज्ञा । नो३निरि । णातिशत्रून् । अनुयवायि ।
२र १ २ ३४र ५ २ १ २र १ २ ३४र ५
श्वेम । दन्तियूमाः । अनुयवायि । श्वेम । दन्तियूमाः ।
२ १ २र १ २ ३४र ५ २ १ र २ १
अनुयवायि । श्वेम । दन्तियूमाः(१) ॥ वावृधानाः । शव
र २र ३ ४र ५ २र १ र २ १ र २र ३ ४र
सा । भूरियोजाः । वावृधानाः । शवसा । भूरियो
५ २र १ र २ १ र २र ३ ४र ५ २ १ र
जाः । वावृधानाः । शवसा । भूरियोजाः । शत्रुर्द्दा
२ १ २ ३ ४र ५ २ १ र २ १
सा । यभिय । सन्दधातायि । शत्रुर्द्दासा । यभिय ।
२ ३ ४र ५ २ १ र २ १ २ ३ ४र ५
सन्दधातायि । शत्रुर्द्दासा । यभिय । सन्दधातायि ।
२ १ २ १ २ ३ ४ ५ २ १
अवियनात् । चा३विय । नक्षसस्तायि । अवियनात् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ ४ ५ २ १र २ १ १र २
चाइवियं। नद्यसस्नायि। सन्तेनवा। तप्रभृ। ताम
४र५ १ १र २ १ १र २ ४र५ २ १र २ १
देषू। सन्तेनवा। तप्रभृ। तामदेषू। सन्तेनवा। तप्र
१र २ ४र५ २ १र २ १ २ ३ ४ ५
भृ। तामदेषू(२)॥ तुवेक्रतूम्। अपिद्व। जन्तिविश्वा
२ १र २ १ २ ३ ४ ५ २ १र
यि। तुवेक्रतूम्। अपिद्व। जन्तिविश्वायि। तुवेक्रतूम्।
२ १ १ ३ ४ ५ २ १ १र १ २
अपिद्व। जन्तिविश्वायि। द्विर्य्यदायि। तेन्निर्भे। व
३ ४र५ २ १ २र १ २ ३ ४र५ २
न्तियूमाः। द्विर्य्यदायि। तेन्निर्भे। वन्तियूमाः। द्वि
१ २र १ २ ३ ४र५ २र १र र
र्य्यदायि। तेन्निर्भे। वन्तियूमाः। स्वादोःस्वादी।
२ १र २र ३ ४र ५ २र १र र २ १र
यःस्वादु। नाद्वजासाम्। स्वादोःस्वादी। यःस्वादु।
१र २ ४ ५ १र १र र २ १र २र २ ४र
नाद्वजासाम्। स्वादोःस्वादी। यःस्वादु। नाद्वजा
५ २ १ २ १ २र ३ ४र ५ २ १
साम्। अदस्तुमा। धुमधु। नाभियोधीः। अदस्तु
२ १ २र ३ ४र ५ २ १ २ १
मा। धुमधु। नाभियोधीः। अदस्तुमा। धुमधु।
२र ३ ४र ५ १र र र र र र १ २ १ १ १ १
नाभियोधीः(३)॥ वागीडासूवोबृद्धद्भा२३४५ः॥ ११ *॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५३—५५७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। ११

* मद्यामते पृष्ठम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वामदेवोऽष्टिरिन्द्रः ॥ पञ्चनिधनं वामदेव्यम् ॥

१ २ २ २ ७ ३ ५
त्रिकद्रुकेषुमहिषोयवाशिराम् । तुवा२यिशू२३४ष्मा: ।

१ २ २ ७ ३ ५
तृम्पत्सोममपिबद्विष्णुनासुनाम् । यथा२वा २ ३ ४ शाम् ।

१२ २ ७ ३ ५
सईम्ममादमहिकर्म्मकर्त्तवायि । महा२मू २३४हम् ॥(१)

१२ २ २ २ २ ७ ३ ५
साकञ्जातःक्रतुनासाकमोजसा । ववा२क्षा२ ३ ४यिथा ।

१२ २ २ २ २ ७ ३ ५
साकंवृद्धोवीर्यैःसासहिर्मृधा । विचा२र्षा २ ३ ४णायिः ।

१२ २ २ २ २ ७ ३ ५
दाताराधःस्तुवतेकाम्यंवसु । प्रचा२यिता२ ३ ४ ना(२) ॥

१ २ २ २ २ ७ ३ ५
अधत्विषीमाँ अभ्योजसाक्रिवायिम् । युधा२भा२३४वात् ।

१२ २ २ ७ ५ १
आरोदसीअपृणदस्यमज्मना । प्रवा२वा२३४र्धायि । अध

२ २२ ७ ३ ५ १२
त्तान्यञ्जठरेप्रेमरिच्यता । प्रचा२यिता२३४या । सैनं

२ २ २ ७ १
सश्चद्देवोदेवंसत्यइन्दुः । सत्या२मा २ ३ ४ यिन्द्राम्(३) ॥

२ २ १२ २ १२११२ १ ११११
चराचरायन्नृहतइदंवाममिदम्बृहद्वम् ॥ १२* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५९—५६१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

---

* विश्वजिज्ज्योतिर्वा अथसाम ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्वाशिरऋषयो गायत्री सोमः ॥ स्वाशिरामर्कम् ।

२ २र १ २ १ २र २ २ ५
अयामायाम् । परिस्तुवा२ । नोगायिरा२ ३ ४यिष्ठाः ।

१ र २र १ २ ५ १ ३ १
पवित्रेसोर । मोअत्ता२३४रात्(१) ॥ तुवंविप्रा२ः । तुव

२ ५ १ १ २ ३ ५ १ र
ङ्का२३४वीः । मधुप्रजार । तमन्धा२३४साः(२) ॥ तुवेविश्वे

३ २ ३ ५ १र र ३ २ २
२ । सजोषा२३४साः । देवासःपार्यि । तिमाशा२३४

५ १ र ३ २ ३ ५ २ १ २
ता । मदेषुसा २ । वंधाश्रा २३४ सायि(३) ॥ ई २ ३

४ १
४ ५ ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६३-६४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १३

(इलान्द मग्निष्टोमसाम कार्य्यमिति श्रुतेः ॥ सतवश्या

वीयानि सामानि व्रतइति निदानवचनाच्च ॥ अग्निस्त्विडा

१ २र
विष्टारपङ्क्तिरग्निरित्यृष्यादयः ॥†) अग्नेरिलान्दमप्यत्वानुगा

१ १र
नम् । (तवश्यावीयमित्यस्यसञ्ज्ञानिदानवचनात्‡॥) अग्ने

१ २ १ र र २र १ २र १ २ १ र
तवश्र । इडा । सुवः । इडा । वोवयोमद्धि । इडा । सुव ।

---

* महाव्रते चार्भवे ।

†, ‡ नैमे संहितावचनेऽपितु द्योपन्यावेव, लेखकप्रमादान्मूलमध्ये दृश्येते प्रायः सर्वपुस्तकेषु ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २र र १ र र१र र
इडा। आजन्तेअर्च्च। इडा। सुवः। इडा। योविभाव

१र र र २ १र २
सो। इडा। सुवः। इडा॥ बृहद्भानोश। हा३१

२र १र २ २ १
ऊवा२३। वसावाजामु। हा३१ऊवा२३। क्थियन्दधा

२ २र १र २र
सि। हा३१ऊवा२३। दाशुषेकावे। हा३१ऊवा२३।

५ २ ५
सू२३४वाः। इह। हा३१ऊवा२३। ज्यो२३४तीः(१)॥

१ २ ३ ४ ५ २ १ र १ २
पा। वाकवर्चाः। कवर्चा३ः। कवर्चाः। कवर्चाः।

२ ३४र ५ २ र १ र र
शू। कावर्चाआ। वर्चाआ३। वर्चाअ। वर्चाअ।

र २ ३ ४र ५ २ र १ र र
वर्चाअ। नू। नावर्चाऊ। वर्चाऊ३। वर्चाऊ। वर्चाउ।

र २ २ ३र ४ ५ २र
वर्चाउत्। ई। या३। षीभानुना। भानुना३।

१र र र र र र २र १र २र
भानुना। भानुना। भानुना। ए। व्रतमेसुवरेश

१ २ र र र ३ १ २ र र
कुनः॥ पुत्राऔहोहोहायि। माता१रा२। विचाऔ

१ २ १ २ र र १ २ १ २
होहोहायि। रानू१पा२। वसाऔहोहोहायि। पार्णौ

२ १ २ ३र २ १ १ २ ४ ५
२क्षौ। रोदसौहोइ३। ऊम्मा२। उभा। औ३होवा(२)॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र र २र र १र र २र १ १
ऊर्जोनपाज्जा। इडा। सुवः। इडा। तवेदस्सुश्च।
१ र र २ १ २ १र
इडा। सुवः। इडा। तिभिर्म्मन्दस्व। इडा। सुवः।
र २र १ २ १ र र २र
इडा। धीतिभिर्हितः। इडा। सुवः। इडा॥ तुवे
१ २ २ १र २
इषास्सम्। हा३१ऊवा२३। दधुर्भूरायिव। हा३१ऊवा
२ १ २ १र र १ २र
२३। पसश्चिचोत। हा३१ऊवा२३। योवामजाताः।
५ २
हा३१ऊवा२३। हर२३४वाः। इहाहा ३ १ ऊवा २ ३।
५ १ २ १ ४ ५र २ १
ज्यो२३४तीः(३)॥ आयि। रज्यनग्ने। ज्यनग्ने३। ज्यन्न
र २ ३ ४ ५ १
ग्ने। प्रा। थायस्वजा। यःस्वजा३। यःस्वज। यःस्व
२ ३ ४र ५ २र १ र र १ र
ज। तू। भायिरस्मेरा। अस्मेरा३। अस्मेरा। अस्मे
र २ ३ ४ ५ १
रा। यो। आमर्त्तिया३। मर्त्तिय। मर्त्तिय। मर्त्ति
२र १ र २र १ २ र र १ २
यः। ए। व्रतमेसुवरेशकुनः॥ सदाओहोहोहायि।
१ १ र र १ २ १ २
शाता१स्या२। वपूओहोहोहायि। षोवा १ यिरा२।
र र १ २ १ १ २ १ २ १र १ १
जसाओहोहोहायि। पार्णा३ही। दार्यतीहो३। ऊ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ ४ ५ २ १र २ १र
म्मा २ । ऋतुम् । औ२३होवा (४) ॥ इष्कर्त्तारम । इडा ।

र २ १ २ १ २र १र र
सुवः । इडा । ध्वरस्यप्रचे । इडा । सुवः । इडा ।

२ १ २ १र र २र १ र २ १
तसङ्क्रयन्तम् । इडा । सुवःइडा । राधसोमद्दः ।

र र २र १र २
इडा । सुवः । इडा ॥ रातिंवामास्य । हा३१ऊवा

२ १र २र २ १ २
२३ । सुभगाम्माहोम् । हा३१ऊवा२३ । इषन्दधासि ।

२र १ २
हा३१ऊवा२३ । सानसिꣳरायिम् । हा३ १ऊवा २ ३ ।

५ २
ह२३४ वाः । इद्द । हा ३ १ ऊवा २ ३ । ज्यो २ ३

५ १ २ २ ३ ४ ५ १
४तौः(५) ॥ आर्ता३ । वानम्मद्दी । नम्मद्दी३ । नम्मद्दि ।

२ २ ३ ४ ५ २
नम्मद्दि । षाम् । वा३यि । स्वादर्शताम् । दर्शता

१ २
३म् । दर्शतम् । दर्शतम् । दर्शतम् । आ । मौ३म् ।

२ ३र ४ ५ २र १र र र
हम्नायदा । म्नायदा३ । म्नायद । म्नायद । म्नायद ।

२ २ ३र ४ ५ २र १र र
धायि । रे३ । पूरोजनाः । रोजना३ः । रोजनाः ।

१र र र र २र १र २र १ २ र
रोजनाः । रोजनाः । ए । व्रतमेसुवरेशकुनः ॥ श्रुत्का

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र १ २ १ १ र र र २
औहोहोहायि। णा८सा१प्रा२। थस्ताऔहोहोहायि।
१ २ र र १ २ १ १ २ १
मान्तू१वा२। गिराऔहोहोहायि। दैवा३याम्। मा
२ ३र २ १ १ २ ४ ५ ४
नुषौहो३। ऊम्मा२। यगा। औ३होवा(६)॥ होपुइ।
डा॥ १४ * ॥

यस्य व्याख्यानम्—५भा० ३२६—३३८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। १४

॥ इत्यूह्यगाने द्वितीयः प्रपाठकः॥ २॥

॥ इति संवत्सरपर्व॥ २॥

——ooo——

---

* विश्वजिन्महाव्रते इलान्दमग्निष्टोमसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथैकाहपर्वदानीं प्रवर्त्तते ॥

२ र
अथर्वाऽनुष्टुप् सोमः ॥ आथर्वणम् ॥ उहुवा
र र र र र र र र र
ओहा। औहोवा। पुरोजितायि। उहुवाओहा।
१र ३र २ १ २ र १ २
औहोवाहाऊ। वा। आवत्। वोअन्धार२३साइः।
२ र र र र र र र र र र
उहुवाओहा। औहोवा। सुतायमा। उहुवाओहा।
१र ३र १ १ १ र र २ १
औहोवाहाऊ। वा। सूवः। दयित्नवेअपस्वानᳪस्नथि
२ २ र र र र र र र र
ष्टार२३नाइ। उहुवाओहा। औहोवा। सखायोदायि।
र र र १र ३र २ १ १
उहुवाओहा। औहोवा हाऊ। वा। ज्योतिः।
१ २ २ र र र १र ३र २
घजिह्वार२३याइम्। उहुवाओहा। औहोवाहाऊ।
२ र र र र र र र र र
वाइ(१) ॥ उहुवाओहा। औहोवा। सखायोदायि। उहुवा
र र १र ३र २ १ २ १
ओहा। औहोवाहाऊ। वा। आवत्। घजिह्वार२३
२ २ र र र र र र र र
याइम्। उहुवाओहा। औहोवा। योधारया। उ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ २ १२ ३२ २ १ २ २ १
ऊवाओहा। औहोवाहाऊ। वा। सुवः। पावक

२ २ १२ २ २ २ २ २ २ २ २
यापरिप्रस्यन्दतेसूर२३ताइः। उऊवाओहा। औहोवा।

२ २ २ १२ ३२ २
इन्दुरश्वाः। उऊवाओहा। औहोवाहाऊ। वा।

१ १ १ २ २ २ २ २ १२ ३२
ज्योतिः। नक्तवार२३याइः। उऊवाओहा। औहोवा

२ १ २ २ २ २ २ २
हाऊ। वा३(२)॥ उऊवाओहा। औहोवा। इन्दुरश्वाः।

२ २ २ १२ ३२ २ १ २ १
उऊवाओहा। औहोवाहाऊ। वा। आवत्। नक्त

२ २ २ २ २ २ २ २
त्वार२३याइः। उऊवाओहा। औहोवा। तन्दुरोषाम्।

२ २ २ १२ ३२ २ १ २ १२
उऊवाओहा। औहोवाहाऊ। वा। ह्वः। अभीन

२ २ १ १२ १ १ २ २ २ २ २ २
रक्षोमविश्वाचिषाधार२३याइ। उऊवाओहा। औहोवा।

२ २ २ २ १२ ३२ २ १
यज्ञायसा। उऊवाओहा। औहोवाहाऊ। वा। ज्यो

१ १ १ २ २ २ २ १२ ३२ १
तिः। तुवद्रार२३याइः। उऊवाओहा। औहोवाहा

१ १ १ १
ऊ। वा३ (३)॥ ई२३४५॥ १ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१-१३२-१३३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। १

---

* तृतीयसाम्नस्त्वार्भवं।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्वाशिरकृषयो गायत्री सोमः ॥ स्वाशिरामर्कम् ॥

३ १र १ २   १र   ३ १   ३   ५   १
अयामायाम् । स्वादिष्ठयार । मदायिष्ठार३४या । पव

३ १ २   ५   १ र   ३ १   २
स्वसोर । मधारार३४या । इन्द्रायपार । तवायिसुर

५   १ र र   ३ २ ३   ५   १
३४ता:(१) ॥ रक्षोहावारयि । श्वचर्षार३४णायिः । अभि

र   ३ २ ३   ५   १र र   २
योनारयिम् । अयोहार३४तायि । द्रोणेसधार । स्थ

२ ३   ५   १ र   ३ १ २   ५   १
मासार३४दात्(२) ॥ वरिवोधार । तमोभूर३४वाः । मंह

र   ३ २ ३   ५   १   ३र २ ३
ष्ठिवार । वृत्रहन्तार३४माः । पर्षिरार । धोमाघोर

५   २ १ १ १ १
३४नाम् (३) ॥ ई२३४५ ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १०५-१०६-१०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । २

२र र
वृषाहरिर्गायत्री सोमः ॥ वार्षाहरम् ॥ हावर्षा

र   र १ र   २ ३   ५   २ १ र र
सोमा । सोमसोमा । द्युमत्तार३४माः । अभिद्रोणा

२ २ २   र १   २   १र   ५र र
निरो१स्व३वात् । सोदन्योर३नौ । वने । पूर३४औहो

२र र   १   २ ३   ५
वा(१) ॥ हावप्सइन्द्रा । इन्द्रइन्द्रा । यावायार३३वायि ।

---

* प्रथमसाम्नस्सार्भवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र २ २ २ र १र २ १
वरुणायमरु१ङ्गा३या:। सोमाआ२३र्षा। तुवि। ष्णा
२ ५र र २र र र १ र
२वा२३४औहोवा(२)॥ हाविषन्तोका। तोकतोका। या
२ ३ ५ २ १ र २ २ २ र
नोदा२३४धात्। अस्मभ्य(ँ)सोमवा१यिश्वा३ता:। आप
२ १ ३ ५र र
वा२३स्वा। सह। स्वा२यिणा२३४औहोवा(३)॥ ३*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम्। ३

२
वृषाहरिर्गायत्री सोमः॥ द्वितीयवार्षाहरम्॥ य
र र१ २ १ १ १
स्तेमदोहोहायि। होयि। वा२१णाया२:। होयि।
२ १ ० १
तायिना१पावा२। हो। स्वाअन्धासा२। होयि।
२ १ १ ३
दायिवारेवायिरा२। होयि। घश। सा२हा२३४
५र र २ १ २ १ २
औहोवा(१)॥ जघ्निर्वृ त्र(ँ)होहायि। होयि। आमा१यि
१ २ १
त्राया२म्। होयि। सास्ना१यिर्वाजा२म्। होयि।
२ १ २ १
दायिवे१दायिवा२यि। होयि। गोषा१तायिरा२। हो।
२ १र ३ ५र र २ र १ २
असाः। आ२सा२३४औहोवा (२)॥ सम्मिश्लोअहोहायि।

* घ्योन-मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हौयि। हृषो१भूवा२ः। हौयि। हृपस्याभा२यिः। हौयि। नाधे१नूभा२यिः। हौयि। सायिदा१ञ्छ्रायिना२ः। हौयि। नयो। ना२यिमा२३४औहोवा (३)॥ अभिस्फूर्जयन्धिष्मः। समोषाभिस्फूर्जयन्धिष्मः॥ ४ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४३-२४४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ४

वसिष्ठो बृहती प्रथमा द्विपदोत्तरे विष्टारपङ्क्त्यो विंराजएकेषामितीन्द्रः॥ पराचीषु रथन्तरम्॥ आभित्वा शूरनोनूमोवा। आदुग्धाइवधेनवईशानमस्यजगतः। सुवार२३र्दृशाम्। आयिशानमा२३यिन्द्रा३। हस्थ२३४षा। औवा६। हाउवा(१)॥ नत्वोवा। वा६अन्योदिवियः। नपा२३र्थिवाः। नजातोना२३जा३। नायिष्या२३४ता। औवा६। हाउवा(२)॥ अश्वोवा। यान्तोमघवन्नि। द्रवा

* ग्रा नार्भवे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २१ ४ १ र र
२३जिनाः। गव्यन्तस्त्वार२३हाइ। वामार२३४हा। श्रो

५ ५
वाई। हाऊवा (३)॥ अस्॥ ५*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ८३-८४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ५

भरद्वाजो बृहती प्रथमा द्विपदोत्तरे विष्टारपङ्क्त्यो

२र र र
विराजएकेषामितीन्द्रः॥ पराचीषु बृहत्॥ औहोयित्वा

र २ र १र र २ ३ ५
मिद्धिहवामहाइए। सातौवाजा। स्याकारार२३४वाः।

१ २ ३र ४र ५ २ १ २
तुवा३४। औहोवा। वृत्रायिषुवायि। द्रासा३१त्।

१ २ र १र र २ ३र ४र ५ १
पतिन्नार२३४राः। त्वाङ्काष्ठा३४। औहोवा। ह्व२श्रा

ऽ ५ ५ २र र
वी२३४। ताः। उहुवा६हाऊ। वा(१)॥ औहोयिसत्वा

२ ३ ५ १ २ ३र ४र ५ १ २
इमें। नार२३४स्वायि। त्रवा३४। औहोवा। ज्राहा३१।

२ ३ ५ १ १ २ ३र ४र ५ १
स्तधृष्णू२३४या। महस्तवा३४। औहोवा। नो२श्रा

ऽ ५ ५ २र र
द्रा२३४यि। वाः। उहुवा६हाऊ। वा(२)॥ औहोयि

र २ ३ ५ १ २ ३र ४र ५ १
गामा३ए। शू२३४वाम्। रथा३२। औहोवा। या

---

* अयं नपृष्ठसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२　　　२ ३　　　५　　१ र र १　　३ र ४ र
मा३१यि। द्रसङ्का२३४यिरा। सत्रावाजा३४। औहो

५　　१　　ऽ　　५　　५
वा। ना२जिग्यू२३४। षायि। उङ्वा६हाऊ। वा(३)॥

१
हम्॥ ६ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३१-३३२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ६

मरुतः पिपीलिकमध्यानुष्टुप् सोमः॥　　मरुता९

२ र　　१ २　　१ २　　१ २
सं९स्तोभोर्कः॥ पर्य्यूषुप्रधन्वावा। न्वावा। न्वावा। ज

र र　१ २　　१ २　　१ २　　　　　१ २
सातयेपरिवार्त्रा। वार्त्रा। वार्त्रा। णिसत्त्वणिर्द्विषस्तारा।

१ २　　१ २　　र　　र र१२　　　१ २
तारा। तारा। धियाऋणयानईरासायि। रासायि।

१ २　　　र　र　१२　　१ २　　१ २
रासायि(१)॥ अजीजनोहिपवामा। वामा। वामा।

र　　र १ २　　१ २　　१२　　र र र र १ २
नसूरियविधारेशा। रेशा। रेशा। क्मनापयोगोजीराया।

१ २　　१ २　　र　　　१ २　　१ २
राया। राया। र९हमाणः। पुरन्धाया। धाया।

१ २　　　र　　१ २　　१२　　१ २
धाया(२)॥ अनुहित्वासुत९सोमा। सोमा। सोमा।

र　　र १ २　　१ २　　१ २　　र　र र
मदामसिमहेसामा। सामा। सामा। यंराजियेवा

---

* यमेन ब्रह्मसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र १ २ १ २ १ २ र र १ २
जाꣳआभो। आभो। आभो। पवमानप्रगाह्वासायि।
१ १ १ २
ह्वासायि। ह्वासायि (३)॥ ७ *॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४०८-४०९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ७

२
मरुतःक्षुद्रपदोष्णिक्सोमः॥ सꣳस्तोभोर्कः॥ नद्वं
र १ २ १ २ १ २ २ र १
व्वोअदतीनाम्। तीनाम्। तीनाम्। नद्वंय्योयुवती
२ १ २ १ २ र १ २ १
नाम्। तीनाम्। तीनाम्। पतिंवोअघ्नियानाम्। या
२ १ २ र र र १ २ १ २
नाम्। यानाम्। धेनूनामिषुध्व्यासायि। ध्व्यासायि।
१ २ ३ ५र र ३ १ १ १ १
ध्व्यासायि। वायिश्वस्मा२३४औहोवा। ई२३४५(१)॥ ८॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २६ पृष्ठे द्रष्टव्यम्। ८

३ २ १ २
जमदग्निर्बृहती सोमः॥ सप्तहम्॥ अयंव्वायाऊ।
र १ २र १र २र १र २र १र
पुनानस्सो। माधारया। माधारया। माधारया।
२ र १ २र १ २र १ २र १
अपावसा। नोअर्षसायि। नोअर्षसायि। आरत्नधाः।
२र १ २र १र २र १र २र १र
योनिमृता। स्यासीदसायि। स्यासीदसायि। स्यासी

---

* प्रथमन्त्रात्यः सोमे स्वार्भवे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र १र २र१ १र१ २र
द्साथि । उत्सोदेवो । हीरण्ययाः । हीरण्ययाः । ही
१ २र १ २ १
रण्ययाः । ए । त्रिवृतम्पृतम् (१) ॥ ९* ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ९

१ १
दीर्घतमा जगती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कम् ॥ धार्ता ।
१ २र १२ १२१२ १२ १२
दायिवःपवतेक्रत्वियः । रसोरसो । रसः । दाद्धाः ।
१ र२र १र २ १२ र२ १२ १२
दायिवानाममनुमादियः । नभोर्नृभोः । नृभोः । हारीः ।
१ र २र र १२१२ १२ १२
सार्जानोअत्योनंस । त्वभोस्त्वभोः । त्वभोः । वार्था ।
१र २ र र १२१२ १२ १२ १
पाजाꣳसिक्रणुषेनदी । षुवाषुवा । षुवा(१) ॥ ष्रूराः । नाध
२र र १२११ १२ १२ १
त्तआयुधागभ । स्तियोस्तियोः । स्तियोः । द्ववाः । सा
र२ र १२१२ १२ १ २
यिषासन्नथिरोगवि । ष्टिषूष्टिषू । ष्टिषू । आयिन्द्रा ।
१ २र १२ १२ १२
स्याप्रुष्ममीरयन्नप । सुभायिसुभायिः । सुभायिः(२) ॥
१ २ १ र२र रर २ १
आयिन्द्रः । हायिन्वानोअज्यतेमनो । षिभायिष्ठि

* इषुयागे माध्यन्दिने ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ २ १ र२ र र
भायिः। षिभायिः(३)॥ आयिन्द्रा। ख्यासोमपवमानऊ।
१ २ १ २ १ २ १ २ १ र२र र ६
मिणामिणा। मिणा। नावायि। ध्यामाणोजठरेषुआ।
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ र र
विश्वाविश्वा। विश्वा। प्रानाः। पायिन्वविद्युदभ्रेवरो।
१ २ १ २ १ २ १ २ १ र२र र
दसायिदसायि। दसायि। धाया। नोवाजाᳬउपमा
१ २ १ २ १ २ ३ १ १ १ १
हिश्वा। श्वताश्वताः। श्वताः५११२१(४)॥ ई२३४५॥१०*॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २१२ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १०

२ र
प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः॥ भर्गम्॥ यत्। अयम्पू
र १ ३ ५ २र र १र ३
षा। रया२यिभा२३४गाः। सोमःपुना। नोआ२र्षा२
५ २ १ ३ ५ २ र
३४तायि। पतिर्विश्व। स्यभूरमा२३४नाः। वियख्यद्रो।
१ ३ ५ २ र १ २ ५
दसो२ऊ२३४भायि(१)॥ समुप्रियाः। अनू२षा२३४ता।
२र र र १ २ ५ २र र १
गावोमदा। यघा२र्घा२३४याः। सोमासःकृ। एवता२
२ ५ १ र र १ ३ ५
यिपा२३४थाः। पवमाना। सआ२यिन्दा२३४वाः(२)॥
२ र १ ३ ५ १ र १ ३
यओजिष्ठः। तमा२भा२३४रा। पवमान। अवा२आ

* सौमिकचातुर्मास्यवरुणप्रघासद्वितीयेऽह्नि आर्भवे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ १ ३ ५ २
२३४याम् । यंःपञ्चच । षणा२यिरा२३४भायि । रयिं

२ १ ३ ५ २ १ १ १ १
येन । वना२मा२३४हायि(३) ॥ ए३ । भर्गा२३४५ः ॥११*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३५५पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

१ २
प्रजापतिरत्यष्टिस्सोमः । नित्यवत्साः । एआया । रु

१र २ २ २ २ २२ १
चाद्धरिण्यापुनानोविश्वाद्वेषाᳲसितरतिसयू२ग्वभायिः । इ

२२ २ २ २ १ २ १
डा । ह्वरीनसयू१ग्वा३भीः । धारा । पृष्ठस्यरो२चता

१२ १ १ १ १ २
यि । इडा । धारा । पृष्ठस्यरो२चतायि । अथा । धारा ।

१ १ १ २२ १ २ २
पृष्ठेस्यरोचतायि । इडा । पुनानोअरुषो१हा३रीः । वि

१र २ २ २ ४ ५ २ १र २ १
श्वायद्रूपापरियासिया३ । क्वाभीः । सप्तास्येभिरा२३हो ।

२ १ २ १ २ २
क्वाभिरा३१ऊवा२३(१) ॥ एप्राचीम् । अनुप्रदिशंयातिचे

२ २ २
कितत्सᳲरश्मिनिर्य्ततेदर्शतो२रथोः । इडा । दैव्योद

२ २ २ १ १ १र १
र्शतो१रा३थाः । आग्मान् । उक्थानिपौ२ᳲसियो । इ

२ १र १
डा । आग्मान् । उक्थानिपौ२ᳲसिया । अथा । आ

* साकमेधद्वितीयेऽह्नन्यार्भवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १र १ र र
ग्मान्। उक्थानिपी२ऽसिया। इडा। इन्द्रजैत्राय

२ २ २ र २ २ ५ १
हा१र्षा३यान्। वज्रश्चयञ्जवथोऽनपा३। च्यूता। स

१ १ १ १
मत्स्वनपा२३होयि। च्यूता३१ऊवा२३(२)॥ एह्वाम्।

र र र र १
ह्यत्यणीनांविदोवसुसम्म्नाद्भिर्म्मर्ज्जयसिस्वञ्चा२दमायि।

र २ १ १ १ २ १र
इडा। ऋतस्यधीतिभा१यिदा३मायि। पारा। वतो

१ १ १र
नसा२मतात्। इडा। पारा। वतोनसा२मताम्।

२ १र १ र
अथा। पारा। वतोनसा२मतात्। इडा। यन्नारण

२ २ २ १र र २ ४ ५
न्तिधा१यिता३या४। त्रिधातुभिररुषीभिर्वयो३। दाधा

१र र र १ २
यि। रोचमानोवयो२३होवि। दाधआ३१ऊवा२३(३)॥

१ १ १ १ १
इट्०इडा२३४५॥ १२ *॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १११ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १२

भरद्वाजः ककुबुत्तरा बृहती सोमः॥ बृहत्साम॥

२र र र र र २ १ २
औहोयिमाभेममाअमिष्मा३ए। उग्रस्यसा। खीयायि

* साकमेधस्तृतीयाभवे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ ५ १ २ ३र ४र ५ २र १ र
ता३३४वा । मद्दा३४ । औहोवा । तेवाष्णोँआ । भायि

२ २ ३ ५ २ १र २ ३र ४र
चा३१ । च्चियङ्का२३४र्तीम् । पश्येमतू३४ । औहो

५ १ ५ ५
वा । वोरश्मांया२३४ । दम् । उहुवा६ हाऊ । वा(१) ॥

२र र २ १ २ ३ ५ १ २
औहोयिपश्या३ए । मतू । वोशंय्या२३४दूम् । सव्या

२र ४र ५ २ १ २ २र
३४ । औहोवा । अनूस्फिगायि । याघा३१ । वर्से

३ ५ १ १र र २ ३र ४र ५ १
वा२३४र्षा । नद्दानोआ३४ । औहोवा । स्यारोषा२३४ ।

५ ५ २र र २ र
तायि । उहुवा६हाऊ । वा(२) ॥ औहोयिनदा३ए । नो

१ २ ३ ५ १ २ ३र ४र ५
आ । स्यारोषा२३४तायि । मद्वा३४ । औहोवा ।

२ १ र २ १र २ ५ २र १
सम्याक्षाःसा । राघा३१यि । णधेना२३४वाः । तूयां

र २ ३र ४र ५ १ १र
मे द्दा३४ । औहोवा । द्वारवा । द्वारवापा२३४यि ।

५ ५ १
वा । उहुवाईहाऊ । वा(३)॥ दम् ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—पूभा० १२१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १३

स्वाशिरऋषयो गायत्रीसोमः ॥ स्वाशिरामर्कः ॥

---

* उपद्वयं पूषम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ १र १ १ र ३ २ ३ ५ १र र
अयामायाम् । यस्तेमदोर । वरायिणा२३४या: । तेना

३ २ १ ५ १र र र २ २ ३
पवा२ । स्वअन्धा२३४सा । देवावीरा२ । घशꣳसा२

५ १ २ १ ३ ५ १
३४हा(१) ॥ जघ्निर्वृत्रा२म् । अमायित्रा२३४याम् । स

र ३ १ ३ ५ १र र
स्निर्वाजा२म् । दिवेदा२३४यिवायि । गोषातिरा२ ।

३ २ ३ ५ १ र ३ २ ३ ५
अस्राआ२३४सायि(२) ॥ सम्मिस्लोआ२ । वृषोभू२३४वा: ।

१र र ३ २ ३ ५ १र र
स्वपस्थाभा२यि: । नधायिनू२३४भायि: । सीदञ्छे२नो२ ।

३ २ ३ ५ ३ १ १ १ १
नयोना२३४यिमा(३) । ई२३४५ ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४३ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

२र र
भरद्वाजस्त्रिष्टुब्विष्णुः ॥ बृहत्साम् ॥ औहोयिकि

र र २ १ र र २
मित्तेविष्णोपरिचा३ए । चिनामप्रयद्दवक्षेशिपायिष्णो

५ १र २ २र ४र ५ २र १
आ२३४स्मो । मावा३४ । औहोवा । पोआस्मदा । प

२ र ३ ५ २र १ २ ३र ४र
गूहा३१: । एतद्यदा२३४न्या । रूपस्समा३४ । औहो

५ १ ५ ५ ५
वा । था२यिबाभू२३४ । था । उद्धवा६हाऊ । वा(१) ॥

* वाजपेयाभवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र १ १ र र
औहोयिथप्रा३ए। तत्ते अद्यग्निपिविष्टहव्यमर्य्यंश्शं्सा
२ ३ ५ १ २ ३र ४र
मिवयू। नार्नायिवा२३४यिद्वान्। तन्वा३४। औहो
५ २ १ २ र ३ ५
वा। गृणामिता। वसामा३१। तव्यान्क्षया२३४न्ताम्।
२ १ २ ३र ४र ५ १ ६
अस्यइजा३४। औहोवा। सा२:पारा२३४। कायि।
५ ५ २र र र २ १ र
उहुवाई्हाऊ। वा(२)॥ औहोयिकेवा३ए। षट्तेविष्क
र र र २ ३
वासआक्कृणोमितन्मेजुषस्वग्निपायि। वायिष्टाहा२३४
५ १ २ ३र ४र ५ २ १ २
व्याम्। वर्द्वा३४। औहोवा। तुत्वासुष्टू। ताया३१:।
र र १ ३ ५ २ १ २ ६र ४र ५
गिरोमेयूया२३४म्या। तसुवस्ता३४। औहोवा। भा२
१ १ ६ ५ १
यिस्सा। भा२यिस्सदा२३४। ना:। उहुवाई्हाऊ।
१
वा(३)॥ हस्॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १४६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १५

१र
बृहस्पतिरिन्द्रो वापरउष्णिक् सोमः॥ वलभिदम्॥ हो

---

* वाजपेयाग्निष्टोमषाम्नि।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २र र र र र ४ २र
वायि। ह्वोवायि। ह्वोवा३हायि। पवते ह्वा३र्या३तो
१ ५ २ ४ २ ३ ५र र
हरिः। अतिह्वरा३ꣳसी३रꣳहिया। अभियर्षस्तोतृभ्यो
र ४ २ ३ ५
भ्योवा३यिरा३वद्यशः(२) ॥ १६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २९० पृष्ठे द्रष्टव्यम्। १६

बृहस्पतिरिन्द्रो वा गायत्री सोमः ॥ द्वितीयम्बलभि

२ र ४ १र १ ५ २र र ४ २ ३
दम् ॥ यस्ते मदो३वा३रेणियः। तेनापवा३स्वा३अन्ध
५र र र र ४ २ ३ ५र र र र र १
सा। देवावीरा३घा३शꣳसहा। ओवा। ओवा। ओ
२ ५र र ३ १ १ १ १
वा३हा३४। औहोवा(१)॥ ई२३४५ ॥ १७† ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४३ पृष्ठे द्रष्टव्यम्। १७

१ १ १र
प्रजापतिर्बृहतीन्द्रः ॥ यशः ॥ त्वमिन्द्रयशाअ
२ र १र २ १ र १ १र र १
सि। ऋजीषीशवसस्पतिः। त्वंवृत्राणिहꣳस्यप्रतीन्येक
१ २ १ २ र १ १ १ २ र १ २
इत्पुरु। अनुत्तश्चर्षणीधृतिः(१)॥ अनुत्तश्चर्षणीधृतिः। अनु
२ र १ १ १ २र १ २ १ र २ १र २र
त्तश्चर्षणीधृतिः। तमुत्वानूनमसुरप्रचेतसम्। राधोभा

---

* उद्भिद्याभवे। † बलभिद्याभवे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २र र १र र २र १ २र र १र र २र १ २र र
गमिवेमहे(२) ॥ राधोभागमिवेमहे । राधोभागमिवेमहे ।

१र २ १ २ १र २ १ र २ १र र २ १
महीवक्तिशशारणातइन्द्र । प्रतेसुम्नानोअश्नवन् । भत

र २र १ २र १ ३ १ १ १ १
ञ्जोवेमशरदोवयन्ते२३४५(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४७६-४७७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १८

२ र
प्रजापतिरनुष्टुप्सोमः ॥ भर्गः ॥ यत् । पुरोजि

र १र ३ ५ २र र १ ३
तो । वोआर्न्धार२३४सा: । सुतायमा । दया२यित्ना२३४

२ र १ ३ ५ २ र र
वायि । अपस्वानम् । श्नथा२यिष्टा२३४ना । सखायो

र १ ३ ५ २ र र र १
दी । घजा२यिङ्का२३४याम(१) ॥ सखायोदी । घजा२

३ ५ २र र र १र ३ ५ ५
यिङ्का२३४याम् । योधारया । पावा२का२३४या । प

१ ३ ५ ३ १ ३
रिप्रस्व । दता२यिद्ध२३४ताः । इन्दुरस्वः । नका२र्त्वा

५ २ १ ३ ५ २ र
२३४याः(२) ॥ इन्दुरस्वः । नका२र्त्वा२३४याः । तन्दरो

३ ५ १र र ३
षम् । अभा२यिभा२३४राः । सोमंविश्वा । चिया२धा

---

* अपचिति ब्रह्मसाम ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२३४या। यज्ञायस। तुवा२द्रा२३४या:(३) ॥ ए३। भर्गा २३४५: ॥ १९ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १२१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १९

वरुणो बृहती सोमः॥ देवस्थानम्॥ हाउपुना नास्नो। मधारयाइ। होयि। होयि। होयि। हा उहाउहाउवा। स्होनरः। अपोवसानोअर्षसा इयि। होयि। होयि। होयि। हाउहाउहाउवा। सत्यमोजः। आरत्नधायोनिम्हताइ। होयि। होयि। होयि। हाउहाउहाउवा। स्वर्ज्योतिः। ध्वसीदसा इयि। होयि। होयि। होयि। हाउहाउहाउवा। एस्यादिदम्। एस्यादिदम्। एस्यादिदम्। उत्सोदेवो हिरण्ययाइः। होयि। होयि। होयि। हाउहाउ हाउवा(१)॥ द्यौः॥ हाउत्सोदेवाः। हिरण्ययाइः।

* द्वितीयाद्यचित्याभवे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ऽ ऽ ऽ
होयि। होयि। होयि। हाउहाउहाउवा।
१ २ २र२र१र२ १ २ १
सहोमरः। उत्सोदेवोहिरण्ययाऽ३ः। होयि। होयि।
२ऽ ऽ ऽ १ २ २ २
होयि। हाउहाउहाउवा। सत्यमोजः। दुहा
१ २ २ १ २ १ २ऽ
नउधर्हि वियाऽ३म्। होयि। होयि। होयि। हाउ
ऽ ऽ १ २ ३ १ २ १
हाउहाउवा। स्वर्ज्योतिः। मधुप्रियाम्। होयि।
२ऽ ऽ ऽ १२ १२
होयि। होयि। हाउहाउहाउवा। एष्यादिदम्।
२२ १२ १२ १२ २ १ २ १ २ १२ १
एष्यादिदम्। एष्यादिदम्। प्रत्नꣳसधस्थमासदाऽ३त्।
१ २ऽ ऽ ऽ १२
होयि। होयि। होयि। हाउहाउहाउवा(२)॥ द्यौः॥
१२ २ १ २ १
हाउप्रत्नꣳसधा। स्थमासदाऽ३त्। होयि। होयि।
२ऽ ऽ ऽ १ २ २ १ २ १
होयि। हाउहाउहाउवा। सहोनरः। प्रत्नꣳसध
२ १२ २ १ २ऽ ऽ
स्थमासदाऽ३त्। होयि। होयि। होयि। हाउहाउ
ऽ १ २ १२ १ २ १ २ १
हाउवा। सत्यमोजः। आपृच्छ्यन्धरुणंवाऽ२। होयि।
२ऽ ऽ ऽ १ २
होयि। होयि। हाउहाउहाउवा। स्वर्ज्योतिः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ २ऽ ऽ
जियषसा३यि। द्दोयि। द्दोयि। द्दोयि। द्दाऊहाऊ

ऽ २ १२ २ १२ २ १२
हाऊवा। एस्थादिदम्। एस्थादिदम्। एस्थादिदम्।

२२ १२ २ १ २ १ २ऽ
नृभिर्द्धौतोविचक्षणा३ः। द्दोयि। होयि। द्दोयि। द्दाऊ

ऽ ऽ १२ २२ १२ २ १ २
द्दाऊद्दाऊवा(३)॥ द्यौरकान्भूमिरततनत्समुद्र७समचूकृ

१ १ १ १ १
पत्। इट्०इडा२३४५॥२० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। २०

॥ तृतीयस्यार्द्ध-प्रपाठकः समाप्तः॥

———ooo@ooo———

३ २ १ १
जमदग्निर्ॠ्चतीन्द्रः॥ सप्तद्दम्॥ अयंवायाऊ।

२ १ २२ १२ २२ १२ २२ १२
त्वामिद्धायि। हावामहायि। द्दावामद्दायि। द्दावामद्दायि।

२२ २ १२ २२ १२ २२ १२ २२ १२
सातौवाजा। स्याकारवाः। स्याकारवाः। स्याकारवाः।

२२ १ २२ २२ १ २२ १ २२ १
त्वांव्वत्रायि। षूइन्द्रसात्। पातिन्नराः। पातिन्नराः। पाति

२२ १२ २२ १ २२ १२ २२ १२
न्नराः। त्वाङ्काष्ठा। स्वऋर्वताः। स्वऋर्वताः। स्वर्वताः(१)॥

* गोषगे मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र १र   १र १र   २र १र   २र १र   २र
त्वाङ्काष्ठा। ह्वूअर्वता:। ह्वूअर्वता:। ह्वूअर्वता: । त्वा

१र   २र १र   २र १र   २र १र
ङ्काष्ठा। सूअर्वता:। सूअर्वता:। सूअर्वता:।

१   १   १   १   २र १   २र
सत्त्वन्नश्चायि। च्चवज्रद्दा। स्ताधृष्णुया। स्ता

१   २र १   १   १   २र १
धृष्णुया। स्ताधृष्णुया। महस्तवा। नोअ

१र १   २र १   २   १
द्रिवा:। नोअद्रिवा:। नोअद्रिवा:(२)॥ महस्तवा।

२र १   २र १   २र १   २   १
नोअद्रिवा:। नोअद्रिवा:। नोअद्रिवा:। महस्तवा।

२र १   २र १   २र १   २र १
नोअद्रिवा:। नोअद्रिवा:। नोअद्रिवा:। जामघ्नुवाम्।

२   १   २र १   २र १   २र
रयियमायि। द्रासङ्किरा। द्रासङ्किरा। द्रासङ्किरा।

१   र १र   २र १   २र १   २र
सत्रावाजाम्। नाजिग्यूषायि। नाजिग्यूषायि। ना

१   २र   १   २ १
जिग्यूषायि(३)॥ ए। त्रिवृतम्प्रवृतम्॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १

१र र ऽ
रुद्रोऽनुष्टुप्सोमः॥ सम्मील्यसप्तहम्॥ पूरोर।

१ र ऽ   १र ऽ   १र ऽ   १र र ऽ   १र र ऽ
जीतोर। वोअऽर। धासऽरः। ह्वतार। यामार।

---

* सन्दशि ब्रह्मसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र ऽ   १र र ऽ   १र ऽ   १र ऽ   १र ऽ
दायिऽ२ । त्वावे२ । आपऽ२ । श्वानऽ२म् । श्वाथिऽ२ ।

र ऽ   १र र ऽ १र र ऽ   र ऽ   १र ऽ
ष्टानऽ२ । साखा२योदी२ । घाजिऽ२ । क्षायऽ२म्(२) ॥

१र रऽ   १र र ऽ   ऽ   १र ऽ   १र२ ऽ
साखा२ । योदी२ । घाजिऽ२ । क्षायंऽ२म् । योधा२ ।

१र र ऽ   १र ऽ   १र र ऽ   १र ऽ   १ ऽ
राया२ । पावऽ२ । काया२ । पारिऽ२ । प्रस्यऽ२ ।

१र र ऽ   र ऽ   १ ऽ   १ २ ऽ   १र ऽ   १र
दाते२ । सूतऽ२ः । इन्दुऽ२ । अश्वो२ । नाक्तऽ२ । त्वा

ऽ   १ ऽ   १ र ऽ   १र ऽ   १र ऽ
यऽ२ः(२) ॥ इन्दुऽ२ः । अश्वो२ । नाक्तऽ२ । त्वायऽ२ । त

ऽ   १र ऽ   १र र ऽ   १र ऽ   १र ऽ
न्दुऽ२ । रोषंऽ२म् । आभी२ । नारऽ२ः । सोमंऽ२म् ।

१ र ऽ   १र र ऽ   १र र ऽ   १ र ऽ   १र ऽ
विश्वा२ । चाया२ । धाया२ । यज्ञा२ । यासऽ२ ।

१र ऽ   १र ऽ   र १
त्वषऽ२ । द्रायऽ२ः । एअम् ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

रुद्रोऽनुष्टुप्सोमः ॥   द्वितीयसम्मील्यसप्तहम् ॥

१ ऽ   १ र ऽ   १र ऽ   १र ऽ   १र ऽ
इन्दुऽ२ः । अश्वो२ । नाक्तऽ२ । त्वायऽ२ः । त्वायऽ२ः ।

१र ऽ   १ ऽ   १ ऽ   १र र ऽ   १र ऽ
त्वायऽ२ः । तन्दुऽ२ । रोषंऽ२म् । आभी२ । नारऽ२ः ।

---

* सन्दंशार्भवं ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र ऽ १र ऽ १र ऽ १ र ऽ १रर ऽ
नारऽर: । नारऽर: । सोमऽरम् । विश्वार । चायार ।

१र र ऽ १र र ऽ १र र ऽ १ र ऽ १र ऽ १र ऽ
धायार । धायार । धायार । यज्ञार । यासऽर । तूवऽर ।

१र ऽ १र ऽ १र ऽ १ २ १ २ १ २
द्रायऽर: । द्रायऽर: । द्रायऽर:(३) । हस्०प्रहस्०ए३चत्‍नू

१ १ १ १
२३४५: ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३१-१३२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ३

॥ इत्युह्यगाने एकाहपर्व्व समाप्तम् ॥ ३ ॥

---

* वत्साभंवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ अथाह्नीनपर्वेदानीम्प्रवर्त्तते * ॥

अग्निर्वैश्वानरोऽनुष्टुप्सोमः ॥ ऋतनिधनमाज्यदो

१ २   १ र   ३ १ २   ५
हम्॥ च्योहम्। प्रसुन्वाना२। यअन्धा२३४साः।

१ र   २ २ ३   ५   १ र   २
मर्त्तोनवा२। ष्टतद्वा२३४चाः। अपश्वाना२म्। अ

२ ३   ५   १ र   ३ २ ३   ५   १र
राधा२३४साम्। हतामखा२म्। नभृगा२३४वाः(१) ॥ आ

र   २र २ २   ५   १ र   ३ २ २
जामिरा२। त्केअव्या२३४ता। भुजेनपू२त्र्। त्रुउणा

५   १ र   ३ २ ३   ५   १ र
२३४योः। सरज्जारो२। नयोषा२३४णाम्। वरो

३ २ ३   ५   १ र र   ३ २ २
नयो२। निमासा२३४दाम्(२) ॥ सवीरोदा२। त्त्वसाधा

५   १   ३ २ ३   ५   १
२३४नाः। वियस्तस्ता२। भरोदा२३४सायि। हरिः

३र २ ३   ५   १र र   ३ २ ३
पवा२यि। त्नुअव्या२३४ता। वेधानयो२। निमासा२

५   २   २ १
३४दाम्(३)। ए३। ऋतम् ॥ ४ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४३७ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् ।४

---

* "अह्नीनकाण्डमिदानीम्प्रवर्त्तते"—इति क०-पाठः।

† गर्गत्रिरात्रप्रथमेऽह्नि आर्भवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अग्निर्वैश्वानरस्त्रिष्टुप्सोमः ॥ द्विनिधनमाज्यदोहम् ॥

२ १ र २ १ २ ३ ५ २ १
अयꣳसोमाः। इन्द्रतु। भ्यꣳसुन्वायि। तुभ्यम्पवा।

२ १ २ १ ४र ५ २ १ १ १ र
ता३यितुवम्। अस्यपाद्दो। तुवꣳह्वयाम्। चकृषे।

२ ३ ४ ५ २ १ २ १ २र १ ४र ५
त्वंव्वृषायि। इन्दुम्मदा। या३युजि। यायसोमाम् (१) ॥

२ १र २ १ २र ३ ४र ५ २ १ २
सइꣳरथो। नभुरि। षाडयोजी। मह्नःपुरू। णी३

१र २ ३ ४र ५ २र १र १ १ २र १
सात। यायिवसूनो। आदींविश्वा। नऋषि। यािण

४र ५ २ १ र २ १ र २र ३ ४ ५ २ १र
जाता। सुवर्षाताः। वनऊ। ध्वानवन्ता(२) ॥ प्रउश्मी

२ १र २ ३ ४ ५ २ १ ५
प्रर्द्धौ। नमारू। तम्पवस्वा। अनभिशा। स्ता३

१ २र ३ ४र ५ २र १र १ १ २ ३
दिवि। याययावीट्। आपोनमा। नू३सुम(३) ॥ तिर्भ

४ ५ २ १ र २ १ र २र ३ ४ ५ २ १
वानाः। सहस्राप्साः। पृतना। षाडुयज्ञाः। द्वि२ ३

१ १
४५ ॥ ५* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५४४ पृष्ठयोदिषु द्रष्टव्यम्। ५

अग्निर्वैश्वानरस्त्रिष्टुप्सोमः। त्रिणिधनमाज्यदोहम् ॥

---

* द्वितीयेऽहनि मध्यन्दिनान्त्यम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र र २ १ २ २ ४ ५ २ १
तिस्रोवाचाः। ई३रय। तिप्रवह्नीः। ऋतस्यधायि।
२ १ २र ३ ४र ५ २र १र २ ३
तो३म्ब्रह्म। णोमनीषाम्। गावोयन्तायि। गो३प
२ ३ ४र ५ २र १ २ १ २र ३
तिम्। पृच्छमानाः। सोमंय्यतायि। मतयः। वाव
४र ५ २र १ र २ २ २र ३ ४र ५ २र
शानाः(१)॥ सोमङ्गावो। धे३नवः। वावशानाः। सो
१ २ १ २ ३ ४ ५ २र १ २
मंविप्राः। मतिभिः। पृच्छमानाः। सोमस्सुताः। ऋ
१ र २र ३ ४र ५ २र १र २ १ २ ३ ४ ५
च्यते। पूयमानाः। सोमेअर्काः। त्रिष्टुभः। सन्नवन्ता
२र १र २ १ २ ३ ४र ५ १र १
यि(२)॥ एवानस्सो। मा३परि। षिच्यमानाः। आपव
२ १ र २ ३ ४ ५ २ १ र २ १
स्वा। पू३यमा। नस्सुवस्तो। इन्द्रमावायि। शा३बृह।
२र ३ ४र २ १ र २ १ २र ३ ४ ५
तामदेना। वर्द्धयावा। च३ज्जन। यपुरन्धिम(३)।
२र र १ ३ १ १ १ १
ए। आज्यदोहा२३४५म्॥ ६ *॥

घस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४३-४४४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ६

१ ३
प्रजापतिर्बृहत्यादित्यः॥ सङ्गतिः॥ एग्रायाः।

* तृतीयेऽन्त्यार्धवान्यम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ १ २र ३र र १ र
तद्वसूर२३हो२३। रियार३म्। हाओवा। विश्वेदिन्द्र
२ १ र २ र १र २र १र २र १ २र
स्यभक्षत। वसूनिजातोजनिमा। नियोजसा। प्रतिभा
१ र २ १ २ र १ १ १
गन्नदीधिमः(१)॥ एप्राताथि। भागन्नदार३हो२३। धिमा
२र ३र र १ २र १ र २ १ २र १
२३ः। हाओवा। प्रतिभागन्नदीधिमः। अलर्षिरातिं
२ १र २ १र २ र १ २
वसुदाम्। उपस्तुहि। भद्राइन्द्रस्यरातयः(२)॥ एभाद्राः।
१ १ १ २र ३र र १र
इन्द्रस्यरा२३हो२३। तया२३ः। हाओवा। भद्राइन्द्र
२ र १ र २ र र २ १ र २ १ २र १र
स्यरातयः। योअस्यकामंविधतः। नरोषति। मनोदा
र १ र १ २ १ २ १ १
नायचोदयन्(३)॥ हौ ३। आ ३। ऊ ३। इ २ ३
१ १
४ ५ (३)॥ ७* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३३६-३३७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ७

१ १
पृथुरश्मिः पथ्यापङ्क्तिरिन्द्रः॥ पार्थुरश्मम्॥ एस्वा
१ २ ५ २ १र १
दोः। ओ२३४वा। इत्थाविषू२वताः। अथा। एम
१ २ ५ २ १ १
धोः। ओ२३४वा। पिबन्तिगौ२रियाः। अथा। एया

* गर्भश्रिराचद्वितीयेऽहनि षड् स्यष्ठावाकम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३ ५ २र १ १ २

ई। ओ२३४वा। द्रोणसया२वरायि। अथा। एवृष्णा।

२ ५ २ १ १ २

ओ२३४वा। मदन्तिभो२भथा। अथाः(१)॥ एताओ।

२ ५ २ १ ५ २

ओ२३४वा। स्वष्टना२युवाः। अथा। एसोमाम्।

२ ५ १र १ १ २

ओ२३४वा। श्रीणन्तिपा२र्श्नयाः। अथा। एप्राया।

२ ५ १ १ २

ओ२३४वा। इन्द्रस्यधा२यिनवाः। अथा। एवाज्राम्।

२ ५ १ १ १ २ २

ओ२३४वा। हिन्वन्तिसा२यकाम। अथा(२)॥ एताओ। ओ

५ २ १ १ २ २

२३४वा। स्वनमसा२सहाः। अथा। एसापा। ओ२३४

५ २ १ १ २ २

वा। यन्तिप्रचा२यितसाः। अथा। एव्राता। ओ

५ २ १ १ २ २

२३४वा। नियस्वसा२श्विरायि। अथा। एपूरू। ओ

५ २ १र १ २

२३४वा। णिपूर्वचा२यित्तयायि। अथा। एवस्वीः।

२ ५ २ १ १ १११

ओ२३४वा। अनुस्वरा२जियाम्। अथा२३४५(३)॥ ८*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६३७ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ८

१र

अश्वस्त्रिष्टुबश्वः॥ अश्वव्रतम्॥ द्यौ। द्योयि।

---

* अश्वमेधद्वितीयेऽहनि ब्रह्मसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र र ३
क्कौ। होयि। ह्यौ। होयि। हौ। होर। वार२३

५र र २ १ र ३ १ १ १ १र
४औहोवा। ए३। सुवर्ज्योती२३४५ः। हौ। होयि।

र र र २
क्कौ। होयि। ह्यौ। होयि। हौ। होर। वार२

५र र २ १ २र १र २ १ र २र १ ३ १ १ १ १ १र
३४औहोवा। अभिवाजीविश्वरूपोजनित्रा२३४५म्। हौ।

र र र
होयि। क्कौ। होयि। ह्यौ। होयि। हौ। होर।

३ ५र र २ १र ३ १ १ १ १ १र
वार२३४औहोवा। ए३। ज्योतिर्भा२३४५ः। हौ। हो

र र र २
यि। क्कौ। होयि। ह्यौ। होयि। हौ। होर। वार२

५र र २ १ २ १ २ १ २ ३ २ र
३४औहोवा। हिरण्ययम्बिभ्रदत्कꣳसुपर्णा१ः। हौ।

र र र
होयि। क्कौहोयि। ह्यौ। होयि। हौ। होर।

१ ५र २ १ ३र २ र
वार२३४औहोवा। ए३। ग्निपूर्व्वाजी१। हौ। होयि।

र र र ३
क्कौ। होयि। ह्यौ। होयि। हौ। होर। वार२३

५र र १र २र १ २ १र २र ३ १ १ १ १ र
४औहोवा। सूर्यस्यभानुमृतुथावसाना२३४५ः। हौ।

र र र
होयि। क्कौ। होयि। ह्यौ। होयि। हौ। होर।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ ५र र २ १ २र र ३ १ १ १ १ १र
वा२३४औहोवा। ए३। अग्नोमिध्या२३४५ः। हौ। होयि।

र र र ३
क्री। होयि। ह्वौ। होयि। वौ। होर। वा२३४

५र र १ २ १ २र १ २ १र १र ३ १ १ १ १
औहोवा। परिस्वयम्मेधन्दजोजजाना २ ३ ४ ५(१)॥

२ १र २ र १ र ३ १ १ १ १ १र २ १र
अप्सुरेतश्चिग्रश्रिये विश्वरूपा २ ३ ४ ५ म्। तेजःपृथिव्या

२ १ १ १र १ १ १ १ १ १र १ १ १र २ १ र
मधियत्सम्बभूवा २ ३ ४ ५॥ अन्तरिक्षेस्वम्महिमानम्मिमा

२ १ १ १ १ १ २ १ २र १ २ १र १ १ १ १
ना२३४५ः। कनिक्रन्तिवृष्णोअश्वस्यरेता २ ३ ४ ५ः(२)॥

२ १ २ १ २र १ २ १र २र ३ १ १ १ १ १र २ र १
अयꣳसहस्रापरियुक्तावसाना २ ३ ४ ५ः। सूर्यस्यभानुं

१ १र र २र ३ १ १ १ १ २ १र २ १र र २ १र
यज्ञोदाधारा २ ३ ४ ५। सहस्रदाश्शतदाभूरिदावा

१ १ १ १ १र २ १र १ १ ३ १ १ १ १ १र
२३४५। धर्त्तादिवोभुवनस्यविश्पती २ ३ ४ ५ः। वौ।

र र र
होयि। क्री। होयि। ह्वौ। होयि। वौ। होर।

३ ५र र २ १ २ ३ १ १ १ १
वा २ ३ ४ औहोवा(३)॥ ए३। सुवर्ज्योते२३४५॥ ९*॥

कतिपयस्तोभमूलकमिदं साम, स्तोभानां व्याख्यातु सुदुर्लभा। ९

भूरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैवी

* द्वितीयेऽहन्यास्तावउपवेशानन्तरमुद्गाता ब्रूयादनेन।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

गायत्रीच्छन्दः अग्निर्देवता स्वयमातृण्णोपधाने*विनियोगः ॥

५ १र र र २
भूः। भूः। होयि। भूः। होयि। भूः। हा३१उवा२।

र १ र ३ १ १ १ १
ए। सुवर्ज्योतीर२३४ पुः(१) ॥ भुवरिति व्याहृतिसाम पर

मेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्युष्णिक् छन्दः वायुर्देवता तृतीया

५ १
याञ्चितौ स्वयमातृण्णोपधाने विनियोगः ॥ भुवाः। भुवः।

२ र १ र २ १ १ १
होयि। भुवः। हा३१उवा२। ए। सुवर्ज्योती २३४

१
पुः(२) ॥ स्वरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः

दैव्यनुष्टुप् छन्दः सूर्य्यो देवता पञ्चम्याञ्चितौ स्वयमातृण्णो-

५ ४ १
पधाने विनियोगः ॥ सुवाः। सुवः। होयि। सुवः। हो

२ र १ र ३ १ १ १ १
यि। सुवः। हा३१उवा२। ए। सुवर्ज्योतीर२३४पुः(३) ॥

सत्यमिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्यनु

ष्टुप् छन्दः। सत्यं देवता प्रथमायाञ्चितौ पुष्करपर्ण

५ ४ १
स्योपधाने†विनियोगः ॥ सत्याम्। सत्यम्। होयि। स

---

*,† स्वयमातृण्णादिकमिष्टकाभिधानम्, यजुर्वेदीयाग्निचित्य-प्रकरणे सविस्तरं स्पष्टम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र १ र
त्यम्। होयि। सत्यम्। हा३१ऊवा२। ए। सुवर्ज्यो
३ ६ १ १ १
तीर३ ४ ५:(४)॥ पुरुषइति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजा-
पतिर्ऋषिः दैव्यनुष्टुप् छन्दः पुरुषो देवता प्रथमायाश्चितौ
५ ४ १
हिरण्मयपुरुषोपधाने विनियोगः। पुरुषाः। पुरुष।
२ र १
होयि। पुरुष। होयि। पुरुष। हा३१ऊवा२। ए। सुव
र ३ १ १ १ १
र्ज्योतीर३४५:(५)॥१० *॥

व्याहृतिमूलकत्वेनतत्साम व्याहृतीनाञ्च व्याख्यामसुलभा संहिताभाष्ये। १०

१
दीर्घतमा अनुष्टुप् सोमः॥ दीर्घतमसोऽर्कः॥ आ
१ १ र २ १ १ १ २ १ २ १ २
याम्। पूषारयिः। भगाभगाः। भगाः। सोमाः।
१र २र १ १ २ १ २ १ २ १
पूनामोअ। षतायिषताति। षतायि। पातीः। वायि
२ र १ २ २ २ १ २ १ २ १ र २ र
श्वस्वभू। मनामनाः। मनाः। वाया। र्व्याद्रोदसी।
१ १ १ १ १ २ ३ १ १ १ १
उभाउभायि। उभायि(१)॥ ई२३४५॥११ †॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ३४५—३४६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ११

---

* विनियोगोऽस्याग्निचित्यक्रतौ।

† वेदव्रिरात तृतीयेऽहन्यार्भवे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र
वरुणः पथ्या बृहती सोमः॥ देवस्थानम्॥ हाऊ

र र १ २ १
श्रोणन्तोगो। भिरुत्तरा३म्। हौयि। हौयि। हौयि।

२ऽ ऽ ऽ १ र २र १ २र १र २ १ २
हाऊहाऊहाऊवा। सहोनरः। श्रोणन्तोगोभिरुतरा

१ २ऽ ऽ ऽ
३म्। हौयि। हौयि। हौयि। हाऊहाऊहाऊवा(२)॥

१ र २र १ र २ १
सत्यमोजः। परिस्थानश्वचसेदा३। हौयि। हौयि।

२ऽ ऽ ऽ १ र २ र १ २
हौयि। हाऊहाऊहाऊवा। स्वर्ज्योतिः। वमादना३ः।

१ २ऽ ऽ ऽ र १र
हौयि। हौयि। हौयि। हाऊहाऊहाऊवा। एस्या

२र १र २र१र २ १ २
दिदम्। एस्यादिदम्। एस्यादिदम्। क्रतुरिन्द्रविच

१ २ १ २ऽ ऽ ऽ
क्षणा३ः। हौयि। हौयि। हौयि। हाऊहाऊहाऊ

१र २र १र २ १ २र १
वा(३)॥ द्यौरक्रान्भूमिरततनत्समुद्रꣳसमचूकुपत्। इट्०

१ १ १ १
इडा२३४५॥ १२ *॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६-३०७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १२

१ र र १
अग्निर्गायत्री सोमः॥ अग्नेरर्कः॥ तिस्रोवाचउऽ३दा

---

* छन्दोम-पवमान-तृतीयेऽहनि मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र र १ २
यिरा१तारयि । गावोमिमन्ति ऽ३धायिना१वा २ः । हरि

र १ २ र १२
रेतिका ऽ३नायिका१दा २त्(१)॥ अभिब्रह्मीरा ऽ३नूषा१ता २।

र १ २ र १ २
यह्वीर्ऋतस्या ऽमाता१रा २ः । मर्जयन्तीर्दि ऽ३वाश्शा१यिशू

र र १ २ र
२म्(२) ॥ रायस्समु ऽद्रा३ँश्चातू१रा २ः । अस्मभ्यँसोमा३

१ २ र १ ९ र
वायिश्वा१ता २ः । आपवस्वसा ऽ३हास्रा१यिणा २ः । ए । अ

१ २र१र २ १
ग्निमूर्धाभवद्दिवः ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४३-४४४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १३

दीर्घतमा अक्षरपङ्क्तिरिन्द्रः ॥ दीर्घतमसोऽर्कम् ॥

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
पारी । प्रा । धन्वाधन्वा । धन्वा । आयिन्द्रा । या ।

र २ १र२ १र २ १ २ १ र २ १र
सोमा । सोमा । सोमा । स्वादूः । मायि । चायात्रा

२ १र २ १ २ १ र २ १र २ १र२
या । चाया । पूष्णे । भा । गायागाया । गाया(१) ॥

१ २ १ र २ १र २ १र २ १ २ १
आयिवा । मा । तायातीया । ताया । माह्वे । चा ।

---

* चतुर्वीर तृतीयेऽहनि मध्यन्दिने ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २ १र२ १र२ १ २ १ २ १२
यायायाया। याया। साधू। क्रो। अर्षाअर्षा।
१ २ १ २ १ र २ १र२ १र२ १
अर्षा। हायिव्याः। पो। यूषायूषाः। यूषाः(२)॥ आयि
२ १ र २ १र२ १र२ १ २ १ र
न्द्राः। ते। सोमासोमा। सोमा। सूता। स्या। पे
२ १र२ १र२ १ २ १ र २ १र२ १र
यात्येयात्। पेयात्। क्रात्वे। हा। त्वायात्वाया। त्वा
२ १ २ १ र २ १र२ १र२ २११
या। वायि। श्वे। चा। देवादेवाः। देवाः(३)॥ ई२३
११
४५॥ १४ *॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४१३-४१४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १४

२ऽ र
वसिष्ठो गायत्रीन्द्रः। रथन्तरम्॥ आभित्वाशूष
र २ २ र १ २ १
भासुतोवा। ह्रतऽ्ह्वजा। मिपा२३यितयायि। त्वा
र ११ ४ १ र र ५ ५
म्याविया२३म्भू३। हायिमा२३४हाम्। ओवा६। हा
२१ र २रर र र र १
ऊवा(१)॥ दम्नोवा। मात्वामूराअविष्यवोमोपहस्वा। न
२ १ र २ १ ४ १ र
आ२३हभान्। माकीम्ब्रह्मा२३द्वी३। षांव्वा२३४ना।

---

* चतुर्थेऽहन्यार्भवे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र ५ ५ २ १ र २र र

औवा६। हाऊवा(२)॥ नऔवा। हात्वागोपरोणसम्म

र १ २ १ र २र १ ४ १

हेमद। तुरा२३४सायि। सारोगोरो२३या३। थापा

र र ५ ५ १

२२४यिवा। औवाई। हाऊवा(३)॥ अस्॥ १५ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २१५-२१६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १५

भरद्वाजः प्रथमा चानुष्टुभावन्त्या पथ्या बृहतीन्द्रः॥

२र र र र र २ १

बृहत्साम॥ औहोयियज्ञायथाअपूर्विंया३ए। मघवन्वा।

२ ३ ५ १ २ ३र ४र ५ २ १

त्राहत्या२३४या। तत्पृ ३ ४। औहोवा। थिवीम्।

२ ३ ५ २ १ २ ३र ४र ५

आप्रा३१। था२३४याः। तदस्तम्ना३४। औहोवा।

१ ऽ ५ ५ २र

ऊ२तोदा२३४यि। वाम्। उऊवा१हाऊ। वा(१)॥ औ

र २ र १ २ ३ ५ १ २

होयिवन्ता३ए। तेयज्ञो। आजाया२३४ता। तदा

३र ४र ५ २ १ २

३४। औहोवा। ऊऊतहा। स्कार्ता३१यिः। तद्वि

२र ३ ५ २ १र २ ३र ४र ५

श्वमभिभूरा२३४सायि। यज्जातय्या३४। औहोवा।

* तृतीये पृष्ठम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ ऽ ५ ५ २र
चा२जान्तू२३४ । वाम् । उ‌ऊवा६हाऊ । वा(२) ॥ औ

र २ र १ २ ३ ५ १र २
होयिवमा३ए । मास्तुप । क्वामायिरा२३४या: । आह

३र ४र ५ १ १ २
३ ४ । औहोवा । यं(ं)रोहयो । टायिवा३१ । घर्म्म

र र २ ३ ५ २ १ २ ३र
न्नसामन्तपतासुवृक्ता२३४यिभायि: । जुष्टङ्गिर्व्वा३४ । औ

४र ५ १ १र ऽ ५
होवा । णा२सायि । णा२सेब२३४ । हात् । उऊवा६

५ १
हाऊ । वा । हस् ॥ १६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

॥ इत्यूह्यगाने तृतीय: प्रपाठक: ॥ ३ ॥

———000———

प्रजापतिर्ज्जगती सोम: । द्विरिड: पदस्तोभ: । द्वादश-

२ १ २ १र २ १ २र १ २र
निधनो भवति । अभिप्रि । याणिप । वतेच । नोहि

१र र २ १र २ १र २ १ २र १र र र र २ १
त: । नामानियह्वोअधियेषुवर्द्धते । ईडा । आसूरि । य

२ १ २र १ २ १ २ १ २ ३ २
स्यबृ । हतोबृ । हन्नधि । रथंविश्वञ्चमरुहद्विचक्षणा१: ।

● चतुर्थं पृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र २ १ २ १र २र१ १ १ र २
ईडा(१)॥ ऋतस्य। जिह्वाय। वतेम। धुप्रियम्। वक्तापति

१ २ १र २ १र र २ १रर र २ १ २
र्द्धियोत्र्रस्यात्र्रदाभियः। ईडा। दधाति। पुत्रःपि।

१र २र १ र २१र२१ २र २२
त्रोर। पीचियम्। नामतृतीयमधिरोचनन्दिवा१ः।

र र २ र १ २ १ २ १ २
ईडा(२)॥ त्र्रवद्यु। तानःक्व। लशाऽ७त्र्र। चिक्रदत्।

१ २रर १ र २ १र र १ र र र २ १र २ १
नृभिर्य्येमाणःकोशत्र्राहिरण्ययें। ईडा। त्र्रभीक्व। त

२र १ १र १ २र १ २ १ २ १ २र १ र २ ३
स्यदो। हनात्र्र। नूषत। त्र्रधित्रिपृष्टउषसोविराजसा

१ १ १ १ र र
२३४५यि(३)॥ ईडा॥ १ *॥

त्र्रस्य व्याख्यानम्—३भा० १६६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १

प्रजापतिर्ज्जगती सोमः॥ चतुरिडः पदस्तोभः॥ द्वा-

१ २र र १र२ १रर २र१
दशनिधनो भवति॥ वृषामतीनाम्प। ईडा। वतेविच

२ १र २र १ र २ १रर २र१र २र १
त्रणः। सोमोत्र्रह्नाम्प्रत। ईडा। रीतोषसान्दिवः।

२र १र १रर १रर २र १ २ १
प्राणासिन्धूनाङ्क। ईडा। लशाऽ७त्र्रचिक्रदत्। इन्द्र

२ १र २र १रर २ र ३ २ २ र १
स्यहार्दिया। ईडा(१)॥ विशन्मनोषिभा१यिः। मनीषि

* प्रथमाभंवान्तरम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र र २र १र २ १ २ १ २ १र
भिःपव। ईडा। तेपूर्विंयःकविः। नृभिर्य्यतःपरि। ई

र र २र १ २ १ २ १र २ १र र
डा। कोशाᳩअसिष्यदत्। तृतस्यनामज। ईडा। न

२ १ २ १ २ र १ २ १र र २ र ३ २
यन्मधुक्षरन्। इन्द्रस्यवायुᳩस। ईडा। खियायवर्द्धया

२ १ २र १ २ १र र २र १ र २ १
१न्(२)॥ अयम्पुनानउ। ईडा। षसोअरोचयत्। अयᳩ

१ र १र र २ र १ २ १ २ १ २
सिन्धुभ्योअ। ईडा। भवदुलोककृत्। अयन्त्रिसप्तदु।

१र र र १ १र १ र र २ १र २ १र र ३र
ईडा। दुहानआशिरम्। सोमोहृदेपव। ईडा। ते

र ३ १
चारुमत्सरा१ः(३) ॥ २ * ॥

घस्य व्याख्यानम्—३भा० ३५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। २

प्रजापतिर्ज्जगती सोमः॥ षडिडः पदस्तोभो द्वाद-

२ १ २र १ १ १र र २ १ २
शनिधनो भवति॥ पवित्रन्तेवित। ईडा। तम्ब्रह्मणस्प

र १र र १ २ र २र १ २र १ र र
ते। ईडा। प्रभुर्गात्राणिपरियेषिविश्वतः। ईडा। अ

२ र १र र २र १र २ र १र र २ १र र
तप्ततनूर्नं। ईडा। तदामोअश्नुते। इडा। शृतास

१ ३ १ र २ ३ १ १ १ १ १र र र २ १ २
इद्वहन्तसन्तदाशतार ३ ४ ५। ईडा(१)॥ तपोष्पवित्रंवि।

* द्वितीयार्भवान्तरम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१२ २   २   १ २ २   २ २   २२   १ २२ १
ईडा। ततन्दिवस्पदे। ईडा। अर्चन्तोअस्यतन्तवोव्यस्थि

२   १२ २   २   १२ २   २ २ २१२ १   २ २
रन्। ईडा। अवन्तियस्यप। ईडा। वितारमाशवः। ईडा।

२ १ २ १   २२   १ ३ २   २ २   २ २   १
दिवःपृष्ठमधिरोहन्तितेजसा१। ईडा(२)॥ अरूरुचदुष।

२ २   २ १   २ १   २ २   २ २ २   १ २२
ईडा। सःपृश्निरग्रियः। ईडा। उक्षामिमेतिभुवनेषु

२ १   २ २   २ २ १ २   १२ २   २२ १   २२
वाजयुः। ईडा। मायाविनोममि। ईडा। रे अस्यमा

१ २   २ २   २ १   २ १ २२ १   २ २ ३ १ १ १ १
यया। ईडा। नृचक्षसःपितरोगर्भमादधू २ ३ ४ ५ः।

२ २
ईडा(३)॥ ३ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४५९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ३

प्रजापतिर्जगती सोमोऽष्टेडः पदस्तोभो द्वादशनिधनो

१२ २   १२   २ १   २ २ १ २२ १ २   १२ २
भवति॥ ईडा। धर्त्तादिवःपवतेकृत्वयोरसः। ईडा।

२ २   २ २२ १२ २ २   १२ २२ १ २   १२ २   २ २
ईडा। दक्षोदेवानामनुमाद्योनृभिः। ईडा। ईडा।

१   २   २ १२   २२ १   २   १२ २   २ २   २२ १२
हरिस्सृजानोअत्योनसत्वभिः। ईडा। ईडा। वृथापा

---

* तृतीयार्भवान्तरम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र　२　र १र　२　　र र　　र र　　२र १　२
जा७ष्सिक्तणुषेनदोषुवा१ । ईंडा(१)॥ ईंडा । भूरोनधत्त

१र　२र　१　२र　　१रर　　र र　　२ १　१र　२
आयुधागभस्त्योः । ईंडा । ईंडा । स्वसिषान्नथिरोगवि

१रर　　र र　　२　१　२र १　२　१
ष्टिषु । ईंडा । ईंडा । इन्द्रस्यशुष्ममीरयन्नपस्युभिः ।

र र　　र र　　२ र १र　१ र　२　३ २
ईंडा । ईंडा । इन्दुर्हिन्वानोअज्यतेमनीषिभा१यिः ।

र र　　र र　　२ र　१ २र　१र　२र　१रर
ईंडा(२) ॥ ईंडा । इन्द्रस्यसोमपवमानऊर्मिणा । ईंडा ।

र र　　२ र　१र २ १ २र१र　२　१रर　　र र
ईंडा । तविष्यमाणोजठरेष्वाविश । ईंडा । ईंडा । प्रनः

२ १　१ १ २ १र२ १र　१र　　१रर　　र र　　२१र १र १र
पिन्वविद्युदभ्रेवरोदसी । ईंडा । ईंडा । धियानोवा

२र　१　२र　　३ २　　र र
जा७उपमाहिशश्वता१ः । ईंडा(३) ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २१२ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

२
अथर्वा पथ्या बृहती सोमः ॥ आथर्वणम् ॥ उऊ

र　र　र　　र र र　　र　　　र र र　　१र
वाओहा । औहोवा । पुनानस्सो । उऊवाओहा । औ

२र २　　१ २　　१र　　२　　२　र　र
होवाहाऊवा । आवत् । मधारा२३या३ । उऊवाओ

* चतुर्थाभिर्वान्त्यम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र र र र र र र १र
हा। औहोवा। अपोवसा। उहुवाओहा। औहो
१र २ १ २ र १ र र र २
वाहाऊ। वा। सूवा। नोअर्षंस्यारत्नधायोनिमृतस्य
१र २ २ र र र र र र र र
सीदा२३सा३यि। उहुवाओहा। औहोवा। उत्सोदे
र र र १र ३र२ १ २
वाः। उहुवाओहा। औहोवाहाऊ। वा। ज्योतिः।
१ २ २ र र र १र ३र २
हिरण्या२३या३ः। उहुवाओहा। औहोवाहाऊ। वा
२ र र र र र र र र र
३(१)॥ उहुवाओहा। औहोवा। उत्सोदेवाः। उहुवा
र र १र ३र २ १ २ १
ओहा। औहोवाहाऊ। वा। आवत्। हिरण्या२
२ २ र र र र र र र र
३या३। उहुवाओहा। औहोवा। उत्सोदेवाः। उहु
र र र १र ३र २ १२ १
वाओहा। औहोवाहाऊ। वा। सूवः। हिरण्य।
र र र ११ २ २ र र र
योदुहानऊर्ध्वद्दिवियम्मधुप्रा२३या३म्। उहुवाओहा।
र र र र र र १र ३र२
औहोवा। प्रत्नꣳसधा। उहुवाओहा। औहोवाहा
१ २ १र २ २ र र
ऊ। वा। ज्योतिः। स्थमासा२३दा३त्। उहुवाओ
र १र ३र २ र र र र र
हा। औहोवाहाऊ। वा३(२)॥ उहुवाओहा। औहो

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र र र १र ३र२
वा । प्रत्नꣳसधा । उड्वाओहा । औहोवाहाऊ ।
१ १ १र २ २ र र र
वा । आवत् । स्थमासा२३दा३त् । उड्वाओहा ।
र र र र र र १र ३र२
औहोवा । प्रत्नꣳसधा । उड्वाओहा । औहोवाहा
१ २ १र र र २१
ऊ । वा । ध्रुवः । स्थमासदद्दापृच्छन्नध्रुणं व्वाजियर्षा
२ र र र र र र र
२३स्सा३यि । उड्वाओहा । औहोवा । नृभिर्द्धौतः ।
र र र ३र २ १ १
उड्वाओहा । औहोवाहाऊ । वा । ज्योतिः । विच
२ २ र र र १र ३र
क्षा२३णा३ः । उड्वाओहा । औहोवाहाऊ । वा३(३) ॥
१ १ १ १
ई२३४५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

त्वाग्निरऋषयो गायत्री सोमः ॥ त्वाग्निरामर्कम् ॥

३१र १ २ १ २ २ ३ ५ १ र
अयामायाम् । परिप्रिया२ । दिवःका२३४वीः । वयाꣳ
३ १ ३ ५ १ र र र २ १
सिना२ । प्रियोर्हा२३४यिताः । स्वानैर्याता२यि । कवि
३ ५ १ र ३ २ ३ ५ १र र
क्रा२३४तुः(१) ॥ सद्धनुर्म्मा२ । तराशू२३४चोः । जातो

* वासिष्ठे चतुर्थेऽहनि ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

आते२। अरौचा२३४यात्। महान्महीऽ२। ऋतावा
२३४र्धा(२)॥ प्रप्रक्षया२। यपन्या२३४साथि। जनायजू
२। ष्टोअद्रू२३४हाः। वीतियर्षा२। पनिष्टा२३४या
यि(३)॥ ई२३४५॥६*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५५० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्।६

भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः॥ बृहत्साम॥ औहोयि
सुतासोमधुमत्तमा३ए। सोमाइन्द्रा। यामन्दा२३४यि
नाः। पवा३४। औहोवा। हवा। तोआ३१। हा
२३४रान्। देवानाच्छा३४। औहोवा। तू२वोमा२३
४। दाः। उक्ष्वा६हाऊ। वा(१)॥ औहोयिदआ३ए।
दुरिन्द्रा। यापावा२३४तायि। इता३४। औहोवा।
देवासोआ। ब्रूवा३१न्। वाचस्पतिर्मखस्या२३४तायि।

* देवपक्ष(ा)त्र-चतुर्थे(ऽ)हन्यार्भवे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ र २ ३र ४र ५ १ ऽ
विश्वस्येशा३४। औहोवा। ना२ओजा२३४। साः।

५ ५ २र र २ १ र
उहुवा६हाउ। वा(२)॥ औहोयिसस्मा३१। हस्वधा। राः

२, ३ ५ १ २ २र ४र ५ २र १
पावा२३४तायि। समृ३४। औहोवा। द्रोवाचमायि।

२ र र ३ ५ २ १र २
खाया३१ः। सोमस्यतीरया२३४यिणाम्। सखेन्द्रस्या३४।

३र ४र ५ १ ऽ ५ ५
औहोवा। दा२यिवेदा२३४यि। वायि। उहुवा६हा

१
ऊ। वा(३)॥ हस्॥ ७ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ७

वृकजम्भोऽनुष्टुप् सोमः ॥ बृहन्निधनं वार्कजम्भम् ॥

२र र र र १ १ १ र र
हाउपुरोजितीवोअन्धासः। सुतायमादयित्नवायि।

२ १ र २ १ १
हाउ। अपश्वानाम्। हाउ। श्ना३थायिष्टाना३।

२ १ २र र १ २ १, २ ५र र
हाउ। साखायोदा। हाउ। घा२जा२३४औहोवा।

२ १ २र र र र १ २ १र र
क्लिया३१९हस्(१)॥ हाउसखायोदीर्घजिह्वायाम्। योधा

र र २ १ २ १
रयापावकया। हाउ। परिप्रस्या। हाउ। दा३ता

* आयुष्काम षड्हस्याभवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ १ २ १ २ १ ३
यिसूता३ः । हाऊ । आयिन्दुरश्वो । हाऊ । नार्का
५र र १ १ २र र १ २
२३४औहोवा । त्विया३हस् (२) ॥ हाविन्दरश्वोनक्त्वायाः ।
१ र २ १र २
तन्दुरोषमभीनराः । हाऊ । सोमंविश्वा । हाऊ ।
१ १ १ १ २र १ २ १
चा३याधाया३ । हाऊ । याज्ञायसा । हाऊ । रूर
३ ५र र २ १
वार२३४औहोवा । इया३हस् (३) ॥ ८* ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ अन्तरि-

२र र र र १ २र र
क्षम् ॥ हावासोमस्था । नोअद्रि । भायिः । औहौ ।
१ २ १र र र २ १ २र र
होवा२ । इहा । तिरोवाराण्यव्य । या । औहौ
१र १ २ १ २र २ २ १ १ १र २ १
होवा२ । इहा । जनोनपुरिचम्वोर्विशद्ध । रायि ।
२र र १र १ २ १ र २र र १र
औहौहोवा२ । इहा । सदोंव । ना । औहौहोवा२ ।
१ २ १ २ ५र र ५र र
इहा । पुर । धारयिषा२३४औहोवा (१) ॥ हाउसदोवना
१ २र र १ १ २ १ २
यि । पुरुद्धि । षा । औहौहोवा२ । इहा । सदो

* तृतीय-नवरात्र-तृतीयेऽहन्यार्भवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र १ १ २र र १र १ २ १र र
वनेषुदद्धि । षा । औहौहोवा २ । इहा । समाम्टजे

२ १र र २र १ २र र १र १ २ १र
तिरोग्रण्वानिमेषि । या । औहौहोवा३ । इहा । मी

र २र र १र १ २ १र
ड्ढान्त्स । प्नायिः । औहौहोवा २ । इहा । नवा

२ ५र र २र र र २ र १
जा२यू२३४औहोवा(२) ॥ हाऊमीड्ढान्त्सप्नायिः । नवाज ।

२र र १र १ २ १र र २ र १
यूः । औहौहोवा २ । इहा । मीड्ढान्सप्तिर्न्नवाज । यूः ।

२र र १ १ २ १र २ १ २र र र १
औहौहोवा २ । इहा । अनुमाद्यःपवमानोमनीषि । भा

२र र १र १ २ १र र २र
यिः । औहौहोवा २ । इहा । सोमोवि । प्रा । औ

र १र १ २ १ ३ ५र र
हौहोवा २ । इहा । भिर्ऋ । का२भा२३४औहोवा ।

२ १ र र १ १ १ १
सुष्टु भस्तुभोस्वाग्निप्रुमका३न्(३) ॥ इट्०इडा२३४५ ॥९*॥

अस्य व्याख्यानम्—पूभा० २०५-२०६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ९

अथर्व्वा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ आथर्वणम् ।

२ र र र र र र र र र र
उऊवाओहा । औहोवा । अभिसोमा । उऊवाओहा ।

१र १र २ १ २ १र २ २
औहोवाहाऊ । वा । आवत् । सआया२३वा३ः । उऊ

* त्रिककुच्छन्दस्त्रस्य चतुर्थेऽहनि मध्यन्दिने ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र र र र र र र र र १र
वाओहा। औहोवा। पवन्तेमा। उहुवाओहा। औ
३र २ १ २ १ २
होवाहाऊ। वा। सूवः। दियम्मदꣳसमुद्रस्याधिविष्ट
र २ १र १ २ र र र १र र र र
पेमनीषा२३यिणा३ः। उहुवाओहा। औहोवा। मत्सरा
र र र १र ३र २ १ २
साः। उहुवाओहा। औहोवाहाऊ। वा। ज्योतिः। म
१ २ २ र र र १र ३र २
दच्युर२३ता३ः। उहुवाओहा। औहोवाहाऊ। वा३(१)॥
२ र र र र र र र र र
उहुवाओहा। औहोवा। मत्सरासाः। उहुवाओ
र १र ३र २ १ २ १ २
हा। औहोवाहाऊ। वा। आवत्। मदच्यू२३ता
२ र र र ३ र र र
३ः। उहुवाओहा। औहोवा। मत्सरासाः। उहु
र र र १र ३र २ १ २ १
वाओहा। औहोवाहाऊ। वा। स्वः। मदच्यूत
र २ १र २ २ र र र
स्तरत्समु। द्रम्पवमानऊर्मा२३यिणा३। उहुवाओहा।
र र र र र र र र र १र ३र २
औहोवा। राजादेवाः। उहुवाओहा। औहोवाहा
१ १ २ २ २ र र
ऊ। वा। ज्योतिः। ऋतम्ब २ ३हा३त्। उहुवाओ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र ३र २ २ र र र र
हा। औहोवाहाऊ। वा३(२)॥ उहुवाओहा। औ

र र र र र र र १र १र १र
होवा। राजादेवाः। उहुवाओहा। औहोवाहाऊ।

१ २ १ २ २ र र र र
वा। आवत्। ऋतम्बृ२३हा३त्। उहुवाओहा। औ

र र र र र र र र १र २र
होवा। राजादेवाः। उहुवाओहा। औहोवाहाऊ।

१ २ १ र २ १ २
वा। स्वः। ऋतम्बृहदर्षामित्रस्यवरुणस्यधर्मा२३णा३।

२ र र र र र र र २ र र
उहुवाओहा। औहोवा। प्रहिन्वानाः। उहुवाओ

र १र ३र २ १ २ १
हा। औहोवाहाऊ। वा। ज्योतिः। ऋतम्बृ२३

२ २ र र र र १ ३र १
हा३त्। उहुवाओहा। औहोवाहाऊ। वा३(३)॥ ई२

१११
३४५॥ १०*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १०

१
रायोवाजस्त्रिष्टुबग्निः॥ रायोवाजीयम्॥ एन्वाग्नी

२ र र र र र र १
म्। वोदेवमग्निभिस्सजोषायजिष्ठन्दूतमध्वरेकृणु२ध्वाम्।

* चतुर्थेऽहनि मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ १ २ २ २
इडा। योमर्त्तियाश्यिषूनायि। भुविश्शतावा३। ता

५ १२२ २ १ १ २
पूः। मूर्धाघृतान्नःपार३होयि। वाकआ३१ऊवार२३(१)॥

१ २ १२ २ २ २
धृष्ोथात्। अश्वोनयन्तसविष्यन्यदामहस्सवरणाद्विया२

१ २ २ २ २ २ २ १२ २
स्थात्। इडा। आदस्यवातो१आ३नू। वातिश्शोचिरा

४ ५ १ १ १ २
३। धास्मा। तेव्रजनक्रुष्णमार३होयि। आस्तिया

१ २ १ २ २ २ १
३१ऊवार२३(२)॥ एऊह्या। स्यतेनवजातस्यविष्णोग्निचरन्त्य

२ १ २ २ २ २ २ २१
जराइधा२ना:। इडा। अच्छाद्यामा१हद३षा:। धूम

२ १ ४५ १ २ २ १ १
एषिसा३म्। दूता:। अग्नईयसेहा२३यिहोयि। दायि

१२ १ १११
वाना३१ऊवा२३(३)॥ इट्०इडा२३४५॥ ११*॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १९८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ११

२२ २
अग्निर्गायत्री सोमः॥ अग्नेरर्कः॥ स्वादिष्ठयामा

१ २ २ १ २ २
ऽ३दायिष्ठा१या२। पवस्वसोमाऽ३धारा१या२। इन्द्राय

---

* अष्टमेऽहन्यग्निष्टोमसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र १ २ र र १ २
पातᳪ३वायिद्ध१ता२ः(१) ॥ रक्षोहाविश्वाऽ३चार्षा१ णा२

र १ १ र र
यिः । अभियोनिमाऽ३योहा१ता२यि । द्रोणेसधस्थाऽ३

१ २ र र १ २ र
मासा१दा२त्(२) ॥ वरिवोधाताऽ३मोभू१वा२ः । मᳪहिष्ठो

१ २ र र ऽ१ २ र
वृत्राऽ३हान्ता१मा२ः । पर्षिराधो३माघो१ना२म्(३) ॥ ए ।

१ २र १र २ १
अग्निर्मूर्धाभवद्दिवः ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १०५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

दीर्घतमा अनुष्टुप् सोमः ॥ दीर्घतमसोऽर्कः ॥ दा

२ १ २ १ २ १ २ १ २
यिर्याम् । पाञ्चस्वय । ग्रसाᳪग्रसाम् । ग्रसाम् ।

१ २ १ २ १ २ १२ १२ १
साखा । योअद्रिस । हताᳪहताम् । हताम् । प्रा

२ १ २ र १२ १२ १२
याम् । आयिन्द्रस्यका । मियाम्मियाम् । मियाम् ।

१ २ १ २ र १२ १२ १ ३११
प्रास्वा । पायन्तऊ । मयार्मया: । मया:(२) ॥ ई२३

११
४ पुः ॥ १३ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३५१ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३

---

* नवमेऽरण्यार्भवे ।

† छन्दोमदशरात्रस्य नवमेऽहन्यार्भवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २र
प्रजापतिर्गायत्री सोमः॥ पयस्वि॥ परिस्तुवानोगा
२ १ १२ १ २ र
३यिरिष्ठाः। परिस्तुवा। नोगिरिष्ठाः। परिस्तुवा।
र २ ३ र र २ १ र
नोगा३यिरिष्ठाः। पवित्रे सोमो३अच्चारात्। पवित्रे सो।
२र १ २ र र २ २
मोअच्चरात्। पवित्रेसोमो३अच्चरात्। तुवंविप्रस्त्व३वङ्कवा
१ २र १ २ ३
यिः। तुवंविप्राः। तूवङ्कवायिः। तुवंविप्रस्तू३वङ्क
र १ १ २र १
वायिः। मधुप्रजाता३मन्धसाः। मधुप्रजा। तामन्ध
२ र २र १ २ र २
साः। मधुप्रजा। ता३मन्धसाः। मधुप्रजाता३मन्धसा(२)॥
र र २र १र २र १र २ र
तुवेविश्वे सा३जोषसाः। तुवेविश्वे। साजोषसाः। तुवे
र र र र र २र र १र
विश्वे सा३जोषसाः। देवासःपीती३माशता। देवासः
२र १र २र र र २र र
पायि। तीमाश्नता। देवासःपीती३माशता। मदेषुस
२र २र २र १र २र
र्वा३धाअसायि। मदेषुसा। र्वाधाअसायि। मदेषुस
२र नि० १ २ १ १ १ ११
र्व्वा३धाअसायि(३)॥ अा२। इस्॰ए३पया२३४५ः॥१४*॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६२-६४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १४

॥ इत्यहीनपर्वं समाप्तमहीनकाण्डश्च समाप्तः॥

---

* पौण्डरीकोषष्ठेऽहन्याभव।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ इदानीं सत्र(काण्डः)पर्व प्रवर्त्तते ॥

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृहती ककुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ रथ-
२ऽ र र १ २ र र
न्तरम् ॥ माभेममाश्रमिष्मोवा । ऊग्रस्यसख्येतवमहत्ते
र १ २ १ र २१ ४
म्रष्णोअभिच । क्षियार३कृताम् । पाश्येमतूर३र्वा३ ।
१ र र ५ ५ २१
शांय्या२३४दूम् । ओवा६ । हाऊवा(१) ॥ पश्योवा । मा
२ र र १ २ १
तुर्व्वंशंय्यदुंसव्यामनुस्फिग्युंव्वा । वसार३यिवृषा । ना
र२र १ ४ १ र ४ ५ ५
दानोआर२स्वा३ । रोषा२३४ता । ओवा६ । हाऊवा(२) ॥
२१ २र र र र र १
नदोवा । नोअस्यरोषतिमद्दासम्पृक्तासारघे । णधार
२ १ २र२ ४ र
३यिनवाः । तूयमेहा २ ३ यिद्रा ३ । वापा२३४यिबा ।
र ५ ५ १
ओवा६ । हाऊवा(३) ॥ अस् ॥ १५* ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १२२-१२३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १५

रायोवाजः पथ्या पङ्क्तिरग्निर्देवता ॥ रायोवाजो-

* चतुर्विंशतिरात्रे अनिरुक्तं त्रयस्त्रिंशेऽहनि पृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यम् ॥ एअग्नीम् । तम्मन्ये योवसुरस्तंय्यंय्यन्तिधा २यि
नवाः । इडा । अस्तमर्वन्तआ१आ३वाः । अस्तन्नित्या
सोवा३ । जायिनाः(१) ॥ एअग्नीः । हिवाजिनंव्विश्वेददा
तिविश्वचा २र्षणायिः । इडा । अग्नीरायेसुवा१भू३वाम् ।
सप्रीतोयोतिवा३ । रायाम्(२) ॥ एसोआ । ग्निय्योंवसुर्गृ
णेसंय्यमायन्तिधा २यिनवाः । इडा । समर्वन्तोरघू१द्रू
३वाः । सञ्सुजातासरूसू३ । रायाः । इषञ्स्तोतृभ्यआ
२३चोयि । भारा३१ऊवा२३(३) ॥ १६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—पूभा० २४६पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

रायोवाजः पथ्या पङ्क्तिरुषा देवता ॥ रायोवाजी-
यम् ॥ एमाहे । नोअद्यबोधयोषोरायेदिवा २यित्मता
यि । इडा । यथाचिन्नोअबो१धा३याः । सत्यश्रवसिवा
३ । यायायि(१) ॥ए यास । नीथेशौचद्रथेव्यौच्छोदुहिता

* विधृति-यज्ञ_ज्ञकएकान्नपञ्चाशद्रात्रविंशत्व षड्विंशेऽहनि उभिस्तोत्रम ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र्दिवाः । इडा । साव्यच्छसद्वा१यिया३सायि । सत्य

अवसिवा३ । यायायि(२) ॥ एसानाः । अद्याभरद्वसुर्व्युच्छा

दुहिता२र्दिवाः । इडा । योव्यौच्छस्सद्वा१यिया३सायि ।

सत्यअवसिवा३ । यायायि । सुजातेअश्वसूर३द्दोयि । नार्त्त

आ३१ऊवा२३(३) ॥ १७* ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा०२४८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १७

रायोवाजः पथ्या पङ्क्तिरश्विनौ देवता ॥ रायोवा-

जीयम् ॥ एप्रातो । प्रियतमꣳरथंवृषणंवसुवा२हनाम् । इडा

स्तोतावामश्विना१वा३र्षीः । स्तोमेभिर्भूषता३यि । प्राता

यि(१) ॥ एआत्या । यातमश्विनातिरोविश्वाअहा२ꣳसना ।

इडा । दस्राहिरण्यवा१र्ता३नी । सुषुम्णासिन्धुवा३ । हा

सा(२) ॥ एआनाः । रत्नानिबिभ्रतावश्विनागच्छतं२युवा

म् । इडा । रुद्राहिरण्यवा१र्ता३नी । जुषाणावाजिना३

---

* इदम् तत्रैव तथा ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ५ १२ र १ २
यि। वा५ू। माङ्गीममश्रुता२३७ह्णोयि। ह्वावमा३१ऊ

१ १ १ १ १
वा२३(३)॥ इट्॰इडा२३४५॥ १८ *॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २५० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १८

१ १
दीर्घतमा बृहती सोमः॥ दीर्घतमसोऽर्कः॥ आभी।

१ र २ र १ २ १ २ १ २ १ २
प्रोयाणिपवतेचनः। हिताहिताः। हिताः। नाभा।

२र र १ २ १ २ १ २ १ २
नीयह्वोअधियेषुव। धतायिधतायि। धतायि। आ५ू।

१ २ र १ २ १ २ १ २ १
रीयस्त्वबृहतोबृहन्। अधाअधायि। अधायि। रा

२ १ ५ २ १ २ १ २ १ २
थाम्। वायिष्वञ्चमरूहद्विच। त्तणाःक्षणाः। त्तणाः(१)॥

१ २ १ २र र १ २ १ २
आर्ता। स्थाजिह्वापवतेमधु। प्रियाम्प्रियाम्। वात्का।

१ २र र र १ २ १ २ १ २ १ २
पातिर्ड्डियोअस्याअदा। भियाभियाः। भियाः। दाधा।

१ २ र र १ २ १ २ १ २ १ २
तायिपुत्रःपित्रोरपी। चियाञ्चियाम्। चियाम्। नामा।

१ र २ र १ २ १ २ १ २ १
तात। यमधिरोचनम्। दिवादिवाः। दिवाः॥ आ

२ १ र २ र २ १ २ १ २
वतानःकलशाँअचि। क्रदात्क्रदात्। क्रदात्।

* इदमपि तथा।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २　　१ र २ र　र　　१ २　१ २　　१
नृभीः ।　येमानःकोम्रआहिर ।　एययायिएयायि । एय

२　　१ २　　१　२ र १ र　र　१ २ १ २　१ १
यायि । आभी । आर्तस्यदोहनाअनू । षताषता । षता ।

१ २　　१　　२　र　र　　१ २　　१ १　　१
आधी ।　चायिपृष्ठउषसोविरा ।　जसायिजसायि । ज

२　　　३ १ १ १
सायि(३) ॥　ई२३४५ ॥ १९ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १६७पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १९

२
प्रजापतिः पथ्या बृहती सोमः ॥　॥ भर्गः ॥　॥ यत् ।

र र　　　१　　३　　५　　२ र र　　　१
उत्सोदेवः ।　हिरा२ण्या२३याः ।　उत्सोदेवः ।　हिरा२

३　　५　　२ र र　　　　　२　３
ण्या२३४याः ।　दुहानऊधर्द्दिवियम् ।　मधूरप्रा२३४

५　　२　　　१　　३　　५　　　２　　१
याम् ।　प्रत्नꣳसध ।　स्थमा२सा२३४दात्(२) ॥ ए३ । भ

१ १ १ १
र्गा२३४५ः ॥ २० † ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १०

॥ इत्यूह्यगाने चतुर्थस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

———000@000———

* तस्यैव सप्तचत्वारिंशोऽन्त्यार्भवे ।

† आदित्यानामयने विषुवत्यभ्यर्णक-प्रथमाभिप्लवस्य तृतीयेऽनि मध्यन्दिने ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथर्वा: पथ्या बृहती सिद्वत्य-परे सोमः॥ आथर्वं

२ र र र र र र र

णम्॥ उहुवाओहा। औहोवा। परिधीᳩरा। उऊ

रर र १र ३र २ १ २ १र

वाओहा। औहोवाहाऊ। वा। आवत्। तिताᳩ

२ र र र र र र

आ२३यिहा३यि। उऊवाओहा। औहोवा। परि

र र र र १र ३र २

धीᳩरा। उऊवाओहा। औहावाहाऊ। वा।

१ २ १र र र २ १र २

हव:। तिताᳩइन्दितवाहनक्तमुतसोमातादा२३यिवा३।

१ र र र र र र र र र र र

उहुवाऊहा। औहोवा। दुहानोवा। उहुवाओहा।

१र ३र २ १ २ १र २

औहोवाहाऊ। वा। ज्योतिः। भ्रऊधा२३ना३यि।

२ र र र १र ३र २ ३ १ १ १ १

उऊवाओहा। औहोवाहाऊ। वा३(१)॥ ई२३४५॥१*॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १

दीर्घतमाः पथ्या बृहतीसिद्वत्यपरे सोमः॥ दीर्घ-

१ २ १ र २ १ २ १ २

तमसोऽर्कः॥ आयिणा। तोगोभिरू। तरान्तराम्।

१ २ १ २ १ र २ १ २ १ र

तराम्। आयिणा। तोगोभिरू। तरान्तराम्।

---

* चतुर्थेऽहनि मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१२ १२ १ २ २२१२ १२११
तराम् । पारी । स्वानश्चत्तसेदेवमा । दनादना: ।
१२ १२ १ २ १२ १२ १२
दना: । क्रातू: । आयिन्दुर्विंच । त्तणा:श्वणा: । त्तणा:(३) ॥
२११११
ई२३४५ ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६-३०७पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् ॥ २

प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ स्वङ्कृति ॥ एपारी । त्यं
१ १ १ १२ ३२ २ २१
हर्य्यंतार२३ंहोर२३यि । हरा२३यिम् । हाश्रीवा । बभ्रु
१ १२२२ १२ २१२ २२ १ १ १२२१
म्पुन । तिवारिण । योदेवान्विश्वांइत्परि । मदेनसह
१ २ १ ११११
गच्छति । हौ३ । आ३ । ऊ३(१) ॥ ई२३४५ ॥ ३ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३५०पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धे त्यपरे सोमः ॥ यशः ॥
१२ २१२ १२ २२ १२ २२२ १२ १ १२
पुनानास्सोमधारया । अपोवसानोअर्षसि । आरत्नधा
२ ११२२ १२२२२१२ २११ १ २१२१२
योनिम्रतस्यसीदसि । उत्सोदेवोहिरण्ययः(१) ॥ उत्सोदेवो
११ २२१२२ १ २ १ २१ २१२
हिरण्ययः । २ । दुहानऊधर्दिव्यम्मधुप्रियम् । प्रत्नंसधस्थ
१२ २ १ २१२१२ १ २ १ २ १
मासदत्(२) ॥ प्रत्नंसधस्थमासदत् । २ । आपृच्छ्यन्धरु

*, † द्वादशाहस्य व्यूढेनवमेऽहनि माध्यान्दिनार्भवयोः सामनी ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र १ र १ २र १र २ १ २ १ र २र १
णंवाज्यर्षसि। नृभिर्द्धौतोविचक्षणः(३) ॥ भ्रतञ्जीविमभ्र

२र १ ३ १ १ १ १
दोवयन्ते २ ३ ४ ५ ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ४

वृकजम्भोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ईनिधनंवार्कजम्भम् ॥

२ र र र १ २ १ २ १ २ र र
पुरोजितीवोअन्धासाः। धासाः। धासाः। सुतायमाद्यि

१ २ १ १ र १ २ १ २
त्नावायि। त्नावायि। अपश्वानꣳश्नथिष्टाना। ष्टाना।

१ २ २ र र र १ २ १ २ १ २
ष्टाना। सखायोदीर्घजिह्वायाम्। ह्वायाम्। ह्वायाम्(१) ॥

१ र र १ १ २ १ २ १ २ र र
सखायोदीर्घजिह्वायाम्। ह्वायाम्। ह्वायाम्। योधार

र र १ २ १ २ १ २ र १ २
यापावकाया। काया। काया। परिप्रस्यन्दतेसूताः।

१ २ १ २ र १ २ १ २ १
सूताः। सूताः। इन्दुरश्वोनकृत्वायाः। त्वायाः। त्वा

२ र १ २ १ २ १ २
याः(२) ॥ इन्दुरश्वोनकृत्वायाः। त्वायाः। त्वायाः।

र र १ २ १ २ १ २ र र
तन्दुरोषमभीनाराः। नाराः। नाराः। सोमंविश्वा

र १ २ १ २ १ २ र १ २
चियाधाया। धाया। धाया। यज्ञायसन्तुवद्रायाः।

* छन्दोम-दशाह-द्वितीयेऽनि मध्यन्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ ३र र २ ५र र ३ २ १
द्रायाः । द्रायाः । स्तोभाना३४ । औहोवा । ई२३
१ १
४५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

१ र
सर्पाः पथ्या बृहती सोमः ॥ उत्सर्पम् ॥ उत्सो
२र१र २ १ २ १ र १र१र २ १ १ र १ र २ १
देवोहिरण्ययः । उत्सोदेवोहिरण्ययः । दुहानऊधर्दिव्य
२ १ २ १ २ १ २ १र २ १नि० २ १ १ १
मधुप्रियम् । प्रत्नꣳसधस्थमासदत्(२) ॥ उत्सर्पसुवा २ ३
१ १
४५: ॥ ६ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

प्र०२
सर्पाः पथ्या बृहती सोमः ॥ सर्पम् ॥ अभिप्रवस्तु
१ २ २उ० १ २ प्रति र
ऽ३राधा१सा२म् । इन्द्रमर्चयाऽ३थावा१यिदा२यि । यो
र र १ २ उ० र र १ २
जरितृभ्योमघवायुऽ३रूवा१सू२ः । सहस्रेणेवऽ३शायिक्षा
र र १ २ र
१ता२यि(१) ॥ सहस्रेणेवाऽ३शायिक्षा१ता२यि । सहस्रे
र १ १ र र र र १ २
णेवाऽ३शायिक्षा१ता२यि । शतानीकेवप्रजिगातिऽ३धार्ष्णे

* छन्दोम-दशाह-चतुर्थेऽहन्यार्भवे ।

† सर्पसत्रे विषुवज्जकेऽहनि माध्यन्दिने ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र १ २ र
१या२। इन्तिवृत्राणिऽ३दाशूरषा२यि(२)॥ हन्तिवृत्राणि
१ २ र १ २ र
ऽ३दाशू१षा२यि। हन्तिवृत्राणिऽ३दाशूश्षा२यि। गिरे
र १ २ र १
रिवप्ररसाअस्याऽ३पायिन्वा१यिरा२यि। दत्राणिपुरूऽ३भो
२ १नि०२ १ १ १ १ १
जा१सा२:(३)॥ सपस्तुवा२३४५: ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २३५ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ७

२प्र०र र र
सर्पा अनुष्टप् सोमः॥ प्रसर्पम्॥ पुरोजितीवो
१ २ उ० र र १ २ प्रति
३आन्धा१सा२:। सुतायमादाऽ३यायिल्ला१वा२यि। अप
र १ २ उपद्रवर र र १ २
श्वानञ्श्नऽ३थायिष्टा१ना२। सखायोदीर्घऽ३जायिह्ला१
र र र १ २ र र र
या२म्(१)॥ सखायोदीर्घं३जायिह्ला१या२म्। योधारया
रऽ१ २ १ २
पा३वाका१या२। प्ररिप्रस्यन्दाऽ३तायिसू१ता२:। इन्दुर
र १ २ र १ २
श्वोनाऽ३कार्वा१या२:(२)॥ इन्दुरश्वोनाऽ३कार्वा१या२:।
र १ २ र र १ २
तन्दुरोषमाऽ३भायिना१रा२:। सोभंविश्वाचिऽ३याधा१

* सर्प-सत्रे अश्वसाम ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र　　१ २　　१नि २ १　१ १
यार्२ । यज्ञायसन्तुऽ३वाद्रा१यार्२ः(३) ॥ प्रसर्पस्तुवा२ ३
१ १
४पुः ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

॥ इत्यूह्यगाने सत्र पर्व-समाप्तम् ॥

॥ इदानीं प्रायश्चित्त-पर्व प्रवर्त्तते ॥

२
अथर्वा ऋषयः पथ्या बृहतीन्द्रः ॥ आथर्वणम् ॥ उ
र र र　र र र　र　र र
हुवाओहा । औहोवा । तंवोदस्माम् । उहुवाओ
र　१र　१र २　१ २　१र　२
हा । औहोवाहाऊ । वा । आवत् । ऋतीषार२३हा
र र र　र र र　र
३म् । उहुवाओहा । औहोवा । वसोर्मन्दा । उहु
र र र　१र　३र२　१ २　१ र
वाओहा । औहोवाहाऊ । वा । सूवः । नमन्धसो
र२१र　२　१ र र र　र र र
भिवत्सन्नस्वसरेषुधेनार२३वाः । उहुवाओहा । औहोवा ।

---

* सर्पसवे विहुवत्यज्ञ ऋकेऽहन्यार्भवे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र र र १र ३र २
इन्द्रग्नीर्भायिः। उङ्कवाश्रोहा। औहोवाहाऊ। वा।
१ २ १र २ २ र र र १र
ज्योतिः। नवामार२३हा३हा३यि। उङ्कवाश्रोहा। औ
३र २ २ र र र र र र
होवाहाऊ। वा३(१)॥ उङ्कवाश्रोहा। औहोवा। इन्द्र
र र र र १र ३र २
ग्नीर्भायिः। उङ्कवाश्रोहा। औहोवाहाऊ। वा।
१ २ १र २ र र र र र
आवत्। नवामार२३हा३यि। उङ्कवाश्रोहा। औहो
र र र र र १र ३र २
वा। इन्द्रग्नीर्भायिः। उङ्कवाश्रोहा। औहोवाहाऊ।
१२ १र र १र र २ १र २
सूवः। नवामहे द्युम्नꣳसुदानुन्तविषीभिरावा२३र्ता३म्।
२ र र र र र र र र र
उङ्कवाश्रोहा। औहोवा। गिरिन्नतूउङ्कवाश्रोहा।
१र ३र २ १ २ १र २
औहोवाहाऊ। वा। ज्योतिः। रुभोजा२३सा३म्।
२ र र र १र ३र २ २ र र
उङ्कवाश्रोहा। औहोवाहाऊ। वा३(२)॥ उङ्कवाश्रो
र र र र र र र १र
हा। औहोवा। गिरिन्नपू। उङ्कवाश्रोहा। औहो
३र २ १ २ १र २ २
वाहाऊ। वा। आवत्। रुभोजा२३सा३म्। उहु

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र र र　२र र र　र र
उऊवाओहा। औहोवा। गिरिन्नपू। उऊवाओ
र १ ३र २　१ २　१र
हा। औहोवाहाऊ। वा। सूवः। रुभोजसङ्कमन्त
२ १　२　र र र　र
वाज७ंअतिन७ंसहस्रा२३यिणा३म्। उऊवाओहा। औ
र र　र र　र र　१र २र २
होवा। मत्तूगोमा। उऊवाओहा। औहोवाहाऊ।
१ २　१र　२　२ र र र
वा। ज्योतिः। तमोमा२३हा३यि। उऊवाओहा।
१र ३र २
औहोवाहाऊ। वा३(३) ॥ ९* ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ९१-९२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ९

२
अर्थर्व्वा पथ्या बृहतीन्द्रः॥ आथर्वणम्॥ उऊ
र र र　र र र　र र र
वाओहा। औहोवा। अभिप्रवाः। उऊवाओहा।
१र ३र २　१ २　१र　१
औहोवाहाऊ। वा। आवत्। सुराधा२३सा३म्।
र र र　र र र　र र
उऊवाओहा। औहोवा। इन्द्रमर्चा। उऊवाओ
र　१र ३र २　१ २　१र र र
हा। औहोवाहाऊ। वा। सूवः। यथाविदेयोजरि

---

* काम्ये ज्योतिष्टोमे ब्रह्मसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र ३ १र ३ र र॰र र र र
तृभ्योमघवापुरूवा२३सू३ः । उहुवाओहा । औहोवा ।

र र र र १र ३र २
सहस्रेणायि । उहुवाओहा । औहोवाहाऊ । वा ।

१ २ १ २ २ र र र १र
ज्योतिः । वश्चित्वा२३ता३यि । उहुवाओहा । औहो

३र २ २ र र र र र र र
वाहाऊ । वा३(१) ॥ उहुवाओहा । औहोवा । सहस्रे

र र र १र ३र २ १
णायि । उहुवाओहा । औहोवाहाऊ । वा । आ

२ १ २ र र र र र र
वत् । वश्चित्वा२३ता३यि । उहुवाओहा । औहोवा ।

र र र र १ ३र २
सहस्रेणायि । उहुवाओहा । औहोवाहाऊ । वा ।

१ २ १ २ र र र २ १ २ २
सूवः । वश्चित्वतिशतानीकेवप्रजिगातिधृष्णू२३या३ । उ

र र र र र र र र र
हुवाओहा । औहोवा । हन्तिवृत्रा । उहुवाओहा ।

१र ३र २ १ २ १र २
औहोवाहाऊ । वा । ज्योतिः । णिदाशू२३षा३यि ।

२ र र र १र ३र २ २ र र र
उहुवाओहा । औहोवाहाऊ । वा३(२) ॥ उहुवाओहा ।

र र र २ र र र १र ३र २
औहोवा । हन्तिवृत्रा । उहुवाओहा । औहोवाहाऊ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ १र २ २ र र र
वा । आवत् । णिद्रामू२३षा३यि । उऊवाओहा ।

र र र र र र १र ३र २
औहोषा । हमित्रवा । उऊवाओहा । औहोवाहाऊ ।

१ २ १र र र र २ १
वा । सूवः । णिद्राप्सुषेगिरे रिवप्रमा३स्थपिन्वा२३यि

१ १ र र र र र र र
रा३यि । उऊवाओहा । औहोवा । दत्ताणिपू । उऊ

र र र १र १र २ १ २ १र
वाओहा । औहोवाहाऊ । वा । ज्योतिः । हभोजा

२ र र र १र ३र २
२३सा३ः । उऊवाओहा । औहोवाहाऊ । वा३(३) ॥

३ १ १ १ १
ई२३४५ ॥ १० ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ३३४-३३५पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १०

३ २र ३र र
प्रजापतिः पथ्या बृहतीन्द्रः ॥ वृषा ॥ अभाओवा ।

३ २र २र २र ३र र २ १ २ १
प्रवाओवा । सुराओवा । धा३ । ओ । सा३ । ओ

३ २ १ ५ ३ २र ३र र २र ३र
यि । इन्द्रा३ । ओ२३४वा । अर्चाओवा । यथाओ

र २र ३र र २ १ २
वा । विपदाओवा याः३ । ओ । जा३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ३ १ ५ ३र २ ३ र २र
औ। रितू३। औ२३४वा। भ्योमघववा। पुरा

३र र २र ३र र २र ३र र २ १
औवा। वसाऔवा। सहाऔवा। स्वा३। औ।

२ १ ३ २ १ ५ २ १ १ १ १
णा३। औयि। वम्ना३। औ२३४वा। च्चता२३४५

३ २र ३र र र २र ३र र २र ३र र २
यि(१)॥ सहाऔवा। स्वणाऔवा। वम्नाऔवा। च्चा३।

१ २ १ ३ २ १ ५ ३र २र
औ। ता३। औ। सहा३। औ२३४वा। सणा

१र र ३र ३र र २र २र र २ १
औवा। वम्नाऔवा। च्चताऔवा। म्ना३। औ। ता

१ ३र २ १ ५ ३ २ ३ र
३। औ। नीका३। औ२३४वा। वप्रजिवगा। ति

२र ३र १ २र ३र र २र ३र र १ १ २
धाऔवा। षणुयाऔवा। द्वन्ताऔवा। वा३। औवा३।

१ ३ २ १ २ २ १ १ १ ३ १र
औ। णिदा३। औ२३४वा। प्रुषा२३४५यि(२)॥ द्वन्ता

२र र २र ३र र २र १र र २ १
औवा। वृत्राऔवा। णिदाऔवा। प्रा३। औ।

२ १ ३ २ १ ५ ३ २र ३र र
षा३। औ। द्वन्ता३। औ२३४वा। वृत्राऔवा। णि

२र ३र र २र ३र र २ १ २ १
दाऔवा। प्रुषाऔवा। गा३। औ। रा३। औ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ १ ५ ३ २र २ २र ३र र
यि । इवा३ । ओ२३४वा । प्ररसावअ । स्यपाओवा ।

२र ३र र २र ३र र २ १ २ १
न्विराओवा । दन्नाओवा । णा३ । ओ । पू३ । ओ

२ २ ३ २ १ ५ २ ३ १ १
पू ३ । ओ । रुभो३ । ओ २ ३ ४ वा । जसा २ ३

१ १
४ पुः(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० तत्रैव तदेव द्रष्टव्यम् । ११

१र र
प्रजापतिः पथ्या बृहतीन्द्रः ॥ एकवृषा ॥ द्वाह्नम् ॥

२ १ २ १र २ १र १ र २ १र २ १ र
अभिप्रवःसुराधसम् । एकꣳसमैरयद्वृधे । इन्द्रमर्चं यथा

१ र १र २ १ र २ १र र १ १ र २ १ र १ र १ २
विदे । एकꣳसमैरयन्महे । योजरितृभ्योमघवापुरूवसुः ।

१र २र १ १र १ र २ १ र १र २ २ १ र २र
एकोवृषाविराजति । सहस्रेणेवशिक्षति(१) ॥ सहस्रेणेव

१ १ १र २ १ र २ १र २ १ र२र १ २ १र २
शिक्षति । एकꣳसमैरयद्वृधे । सहस्रेणेवशिक्षति । एकꣳ

१ र १ १र २ १र र २र १ २र १ १र १र २र र
समैरयन्महे । शतानीकेवप्रजिगातिधृष्णुया । एकोवृ

२र १ र २ १ २ १र ३र १ र २ १र २र
षाविराजति । हन्तिवृत्राणिदाशुषे(२) ॥ हन्तिवृत्राणिदा

---

* राज्ञी यजमानस्य ब्रह्मसाम ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २र।१र२ १र२ १र १ २१र २र१२र १र२ १र१
शुषेएकꣳसमैरयद्बृधे। हन्तिवृत्राणिदाशुषे। एकꣳसमैर

१र २१र २२ र२ १२र १र२र१२र१ र
यन्महे। गिरिरिवप्ररसाअस्यपिन्विरे। एकोवृषाविरा

२ १र२ १र २ ३१११११
जति। दत्राणिपुरुभोजसः(३)॥ ई२३४५॥ १२*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० तत्रैव तदेव द्रष्टव्यम्। १२

अश्विनौ पथ्या बृहती सोमः॥ अश्विनोर्व्रतम्॥

२र र र र१२ र र र र१२
पुनानस्सोमधारयाओहाऊ। अपोवसानोअर्षसाओहा

र र र र र१२ र र र
ऊ। आरत्नधायोनिमृतस्यसीदसाओहाऊ। उत्सोदेवो

र११ र र र र१२
हिरण्ययाओहाऊ(१)॥ उत्सोदेवोहिरण्ययाओहाऊ। उ

र र र र१२ र र र
त्सोदेवोहिरण्ययाओहाऊ। दुहानऊधर्दिवियम्मधुप्रि

१२ र र१२
यामोहाऊ। प्रत्नꣳसधस्थमासदादोहाऊ(२)॥ प्रत्नꣳसध

र र१२ र र१२ र
स्थमासदादोहाऊ। प्रत्नꣳसधस्थमासदादोहाऊ। आ

* एकवृषम्नाम साम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र १ २ र र र
पृच्छयन्धरुणंवाजियर्षसाओहाऊ। नृभिर्द्धौतोविचक्षणा
१ १ १
ओहाऊ। ई ऽऽऽ५(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा०४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १३

अश्विनावनुष्टुप् सोमः ॥ उत्तरमश्विनोर्व्रतम् ॥

१र र र १ र १ २ र र र १ २
पुरोजितीवोअन्धसाहोहाऊ। सुतायमादयित्नवाहोहा
र र १ २ र र र
ऊ। अपश्वानꣳश्नथिष्टनाहोहाऊ। सखायोदीर्घजि
र २२ र र र र १ २र र
ह्वियाꣳहोहाऊ(१) ॥ सखायोदीर्घजिह्वियाꣳहोहाऊ। यो
२र र १ २ र र १ २
धारयापावकयाहोहाऊ। परिप्रस्यन्दतेसुताहोहाऊ। इ
र र १ २ र १२
न्दुरश्वोनकृत्वियाहोहाऊ(२) ॥ इन्दुरश्वोनकृत्वियाहोहा
र र र १२ र र र र १
ऊ। तन्दुरोषमभीनराहोहाऊ। सोमंविश्वाच्याधियाहो
२ र र १ २
हाऊ। यज्ञायसन्त्वद्रयाहोहाऊ(३) ॥ ई२ ॥ १४ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

---

* मध्यन्दिनार्भवयोः सामनी ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २
आपः पथ्या बृहती सोमः॥ अपांव्रतम्॥ पुना
२ १ १२ २ १ २ २ ३२ १ २ १२
नस्सोमधारा२३या। अपोवसानोअर्षा२३सायि। आर
२ २ २ १२ २ १ २ २ २ २ २
त्नधायोनिमृतस्यसीदा२३सायि। उत्सोदेवोहिरण्या२३
२ १ २ २ २ २ १ २ १ २ २ २ १ २
या३:(१)॥ उत्सोदेवोहिरण्या२३या:। उत्सोदेवोहिरण्या
२ १ २ २ २ १ १ १
२३या:। दुहानऊधर्दिवियम्मधुप्रा२३याम्। प्रत्नꣳ
२ १२ २ १ २ १२ २
सधस्थमासा२३दात्(२)॥ प्रत्नꣳसधस्थमामा२ ३ दात्।
१ २ १२ ३ १२ २ १ २
प्रत्नꣳसधस्थमासा२३दात्। आपृच्छ्यन्धरुणंवाजियर्षा२
२ १ २ २ २ १ २ २२ १
३सायि। नृभिर्द्धौतोविचक्षा२३णा३:(३)॥ ए। अग्निःश्रि
१ १
ष्टुकः॥ १५ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १५

१ २
आपांऽनुष्टुप् सोमः॥ उत्तरमपांव्रतत्॥ पुरोजि
२ १२ १ २ १ त २ २ १ २ १
तीवोअन्धा२३सा३:। सुतायमादयित्ना२३वायि। अप

* इष्टिकामस्य भर्ध्यान्दिने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २ २ २ १ र र र २ १ २
श्वानꣳश्नथिष्टा२३ना। सखायो। दीर्घजिह्वा२३या३म्(१)॥
र र र र २ १ २ १र र र र २ १ २
सखायोदीर्घजिह्वा२३याम्। योधारयापावका२ ३या।
१ २ १र २ १ र २ १ २ १
परिप्रस्यन्दतेसु२३ताः। इन्दुरश्वोनकृत्वा२३या३ः(२)॥ इ
र र र २ १ र २ १र २ १र
न्दुरश्वोनकृत्वा२३याः। तन्दुरोषमभीना२३राः। सामवि
र २ १र २ २ १ २ १ २ १ १
श्वाचियाधा२३या। यज्ञायसन्तुवद्रा२३या३ः(३)॥ ई२ ३
१ १
४ ५ः॥ १६ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१- पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १६

गावः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः॥ गवांव्रतम्॥

१र र र १ र र र १ र
पुनानःसोमधारा२या। अपोवसानोअर्षा२साथि। आ
र र र १ र र र
रत्नधायोनिमृतस्यपीदा२साथि। उत्सोदेवोहिरण्या२
१ र र र १ र र र
याः(१)॥ उत्सोदेवोहिरण्या२याः। उत्सोदेवोहिरण्या२
१ र र १
याः। दुहानऊधर्दिवियम्मधुप्रा२याम्। प्रत्नꣳसध
र १ २ १
स्थमासा२दात्(२)॥ प्रत्नꣳतधस्थमासा२दात्। प्रत्नꣳस

* इष्टिकामस्य भवे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र १ र र १
धस्थमासा२दात्। आपृच्छ्यन्धरुणंवाजियर्षा२साथि।

र र १ २र १र
नृभिर्द्धौतोविचक्षा२णाः(३) ॥ ए। गावः ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १७

गाव ऋषयो गायत्री सोमः॥ द्वितीयङ्गवांव्रतम्॥

१र २र१ २र १ २ र १र २र १ र२१र
स्वादिष्ठयामदिष्ठया। पवस्वसोमधारया। इन्द्रायपात

२र १ २र १र २१ २ १र २१र २र
वेसुतः(१)॥ रक्षोहाविश्वचर्षणिः। अभियोनिमयोहते।

१रर२१२१र २ र१र २र १ १र
द्रोणेसधस्थमासदत्(२)॥ वरिवोधातमोभुवः। मꣳहिष्ठो

१ २ १२१रर २१रर २र र१र २
वृत्रहन्तमः। पर्षिराधोमघोनाम्(३)॥ ए। देवेषुनिधि

१र २१
माꣳअहम् ॥ १८ † ॥

अस्य व्याख्यानम—३भा० १०५-१०६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १८

॥ इत्यूह्यगाने चतुर्थः प्रपाठकः ॥ ४ ॥

———ooo@ooo———

---

*, † मध्यन्दिनार्भवयोः सामनी।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा
वुत्तरे अग्निर्बृहत्स्वर्गकामाय सन्धिकुर्य्यादिति विनि-
२र२ र र र २ र १र
योगः ॥ औहोएनावोअग्निन्नमसा३ए । ऊर्जोनपा ।
१ २ ३ ५ १२ ३र ४र ५ २र १
तामाहू२३४वायि । प्रिया३४ । औहोवा । चेतायिष्ठ
२ २३ ५ २ १ २
माराता३१यिम् । सुवद्वा२३ ४ राम् । विश्वस्यदू ३ ४ ।
३र ४र ५ १ ऽ ५ ५
औहोवा । ता२मासा२३४ । ताम् । उहुवा६हाउ ।
२र र २ १ २ ३ ५
वा(१) ॥ औहोयिविश्वा३ए । स्यदू । तामामा२३४र्ताम् ।
१२ ३र ४र ५ २१ २ २र
सयो३४ । औहोवा । जतेअरू । षावा३१यि । स्वभो
२ ५ २ १ १ ३र ४र ५ १
जा२३४सा । समुद्रं वा३४ । औहोवा । त्सू२आउ २
ऽ ५ ५ २र र
३ ४ । ताः । उहुवा६हाउ । वा(२) ॥ औहोयिसमू३
२ १ २ ३ ५ १२ ३र ४र ५
ए । द्रवात् । सूवाहू २३४ताः । सुभ्रा३४ । औहोवा ।
२र १ २ ३ ५ २र १ र
ह्मायाज्ञमू । शासा३१यि । वमू२३४नाम् । देवꣳस

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३र ४र ५ १ ऽ ५
धा३४। औहोवा। जा२ना२३४। नाम्। उहुवा६
५
हाउ। वा(३)॥१*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २३७ पृष्ठे द्रष्टव्यम्।१

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा वुत्तरे उषा बृहत्स्वर्गकामाय सन्धिं कुर्य्यादिति॥ बृहत्॥
२र र र २ १ र
औहोयिप्रत्युवदर्श्यायता३ए। उच्छन्तीदू। हायि
२,३ ५ १ २ ३र ४र ५ २ १
तादा२३४यिवाः। अपो ३ ४। औहोवा। महीवृणू।
२ २र ३ ५ २र १ २ २र
तायिचा३१। चुषाता२३४माः। ज्योतिष्कृणो३४। औ
४र ५ १ ऽ ५ ५
होवा। ता२यिसूना२३४। रायि। उहुवा६हाउ।
२र र र २ १ २,२ ५
वा(१)॥ औहोयिज्योता३ए। कृणो। तायिसूना२३४रा
१.२ ३र ४र ५ २ १ २
यि। उदू३४। औहोवा। स्रियास्सृजा। तायिसू३१।
२ ३ ५ २ १ २ ३र ४र ५ १
रियस्सा२३४चा। उद्यन्नचा३४। औहोवा। चा२मा
ऽ ५ ५ २र र
र्चा२३४यि। वात्। उहुवा६हाउ। वा(२)॥ औहो

* स्वर्गकामस्य सन्धिसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ १ २ ३ ५ १ ९
उद्या३दे । नक्षा । न्नामर्चा२३४यिवात् । तवे ३ ४ ।
१र ४र ५ २ १ २ २ ३ ५
औहोवा । उषोवियू । षायिमू३१ । रियस्या२३४चा ।
२ १ र २ ३र ४र ५ १ ऽ
सम्भक्ते ना३४ । औहोवा । गा२मायिमा२३४ । हायि ।
५ ५
उहुवाईहाऊ । वा(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

भरद्वाजः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे अश्विनौ बृहत्स्वर्गकामाय सन्धिङ्कुर्य्यात् ॥ बृहत् ॥

२र र र र २ १र २ ३
औहोइमाउवान्दिविष्टया३ए । उस्राहत्रा । तेअश्वा२३
५ १ ९ ३र ४र ५ २र १ र
४यिना । अया३४ । औहोवा । वामाङ्के आ । वा
२ १र ३ ५ २ १ २ ३र ४र ५
सा३१यि । प्राचीवा२३४सू । विशंविश्रा३४ । औहोवा ।
१ ऽ ५ ५ ०र
हा२यिगाच्छा२३४ । थाः । उहुवाईहाऊ । वा(१) ॥ औ
र २ १ २ ३ ५ १ २
होयिविश्रा३मे । विश्राम् । हायिगच्छा२३४थाः । युवा
३र ४र ५ १ २ २ ३
३४ । औहोवा । चित्रान्ददा । यूर्भी३१ । जनन्ना२३

* इदमपि तथा ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ र २ १र र २ ३र ४र ५ १
४रा । चोदेयाॅसू३४ । औहोवा । नारर्तावार३४ ।
ऽ ५ ५ २र र र २ र
तायि । उहुवा६हाऊ । वा(२) ॥ औहोयिचोदा३ए । थाॅ
१ १ ३ ५ १ २ ३र ४र ५ २ १
स्तू । नार्तावार३४तायि । अर्वा३४ । औहोवा । रथाॅ
२ १ १ ५ २ २ २
समा । नासा३१ । नियच्छा२३४ताम् । पिबतॅसो३४ ।
३र ४र ५ १ ऽ ५ ५
औहोवा । मारयम्मा२३४ । धाऊ । उहुवा६हाऊ ।
वा(३) ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४५-२४६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् २

भरद्वाजः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे
२र र र
अग्निरुषाश्विनौ देवताः ॥ बृहत् ॥ औहोअग्नेविवस्वदु
२ १ र २ १ ५ १र २
षसा३ए । चित्रॅराधो । आमर्त्ता२३४या । आदा३४ ।
३र ४र ५ २ १ र २ २र ३ ५
औहोवा । प्रुषेजाता । वायिदो३१ । वहातू२३४वाम् ।
१र र २ ३र ४र ५ १ ऽ ५
अद्यादेवाॅ३४ । औहोवा । ऊरषाबू२३४दुधाः । उहु
५ २र र २ र१ २ ३
वा६हाऊ । वा(१) ॥ औहोअद्या३ए । देवाॅ । ऊषबू

* इदमपि तथा—

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५　　१ २　　३र ४र ५　　२ १ र
२३४धाः । जुष्टो३४ । औहोवा । हिदूतीआ । सा

२　　१ २र ३　　५　　२ १र २　　३र ४र ५
यिहा३१ । व्यवाहा२३४नाः । अग्नेरथा३४ । औहोवा ।

१　　ऽ　　५　　५　　२र
आरेद्वारा२३४ । णास् । उहुवाईहाऊ । वा(२) ॥ औ

र　　२　　१　　१ २ र　　५　　१ २
होअग्ना३ए । रथायिः । आह्वारा२३४णाम् । सजू३४ ।

३र ४र ५　　२ १ र　　२　　२र ३　　५
औहोवा । अश्वीभ्याम् । षासा३१ । सुवीरा२३४याम् ।

३ १र र २　　३र ४र ५　　१र　　ऽ
अस्मेधेहा३४ । औहोवा । आरेवोवृ२३४ । हात् ।

५　　५
उहुवाईहाऊ । वा(३) ॥ ४ * ॥

षस्य व्याख्यानम्—५भा० २९१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

२र र　　र
भरद्वाजोऽग्निरिन्द्रः ॥ बृहत् ॥ औहोयिचिकद्रुके

५ १ र　　र
षुमहिषा३ए । यवाशिरन्तुविशुष्मस्तृम्पत्सोममपिबद्विष्णुना

२ ३　　५　　१ २　　३र ४र ५　　२ १
सुताम् । याथावा२३४शाम् । सई३४ । औहोवा । ममा

२　　१　　र र　　र　　र २र
दमा । हायिका३१ । मकर्त्तवेमहामुरुꣳसैनꣳसश्चद्देवो

* ह्रासपक्षे सन्निहितोवम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ ५ २र र २ १ र
दा२३४यिवाम् (१) ॥ औहोयिद्र ऌसा३ए। कन्ज्ञातः। क्र

र र र र र र र र र
तुनासाकमोजसाववक्षिथसाकन्द्वोवोर्य्यैस्सासहिर्म्र्धो। वा

२ ३ ५ १र २ ३र ४र ५ २र १
यिचर्षा२३४णायिः। दाता३४। औहोवा। राधास्तु

२ र र र २र ३
वा। तामिका३१। मियवास्तुप्रचेतनसैन ऌसस्वद्दे वोदा२

५ २र र २ १ र र र र
३४यिवाम् (२) ॥ औहोयिद्रमा३ए। धत्विषीमा अभ्योजसा

र र र र २ ३
क्रिवियुधाभवदारोदसीअपृणदस्यमज्मना। प्रावावा२३

५ १ २ ३र ४र ५ २र २
४र्धायि। अधा३४। औहोवा। तान्याञ्जठा। रायि

२ र र र २र ३
प्रा३१यिम्। अरिच्यतप्रचेतयसैन ऌसस्वद्दे वोदा२३ ४यि

५ २ १ २ ३र ४र ५ १
वाम्। सत्यइन्द्रा३४। औहोवा। सा२त्याम्। सा

१ ऽ ५ ५ १
२त्यमा२३४यि। द्राम् (३) ॥ उद्भवा६हाऊ। वा हस् ॥५*॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ५

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृहतीसिद्वेत्यपरे ककुभावुत्तरे

२ऽ र १
अग्निरुषाश्विनौ देवता ॥ रथन्तरम ॥ अग्नेविवस्वदुषसो

* वुष्टायां राव

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र र र र र र १
वा। चायित्रं राधो अमर्त्तियआदाप्रुषेजातवेदः। वद्दा

२ १ र २र १ ४ १ र
२३तुवाम्। आद्यादेवा२३र्वूजुइ। षावूर२३४ धा।

र ५ ५ २१ र २ र
ओवा६। हाऊवा(१)॥ अग्नोवा। दायिवां उषर्बुधो

र रर १ २ १ र११ ४
जुष्टोह्विदूतोअसिह। व्यवा२३हना:। आग्नेरथा२३यिरा

१ र र ५ ५ २१
३। ध्वारा२३४णास्। ओवा६। हाऊवा(२)॥ अग्नो

र २ र र र र र १
वा। राथीरध्वराणां सजूरश्विभ्यामुषसा। सुवा२३यि

२ १ र २र १ ४ १ र र
रियाम्। आस्मेधेहा२३यिआ३। वेवा२३४हात्। ओ

५ ५ १
वा६। हाऊवा(३)॥ अस्॥ ६ *॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २६१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ६

तुरश्रवाः पथ्या बृहती सोमः॥ तौरश्रवसम्॥

४ २ ४र ५ २१
प्राऽ५त्नम्। सधा स्थाइमासादात्। प्रत्नं सधार२। स्थ

१ २ ३२ ऽ१ र१२
मासा१दा२त्। उवा३। ओ३वा। आपार्च्छा१या२स्।

* सन्धिस्तोत्रपक्षे इदमग्ने।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ३ २ २ १ २
भद्रणा१ वा२ । उवा३ । ओ३वा । जियार्षा१सा२यि ।
१ २ ३ २ २ ४ ५ ४
नृभायिद्वौ१ता२: । उवा । ओ३वा३ । विचोवा । चा

पूणोई६हायि(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ४२-४३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ७

तुरश्रवा अनुष्टुप्सोमः ॥ द्वितीयन्तौरश्रवसम् ॥

१ र र र १ २ २ र र र ऽ १ २ १
सखायोदीर्घजिह्वायास् । योधारयापा३वा२३कया । पा
२ १ २ १ ३ ५ २ १
२३रायि । प्रास्या१न्दा२३ । ता२यिह्व३३४ता: । इन्दू
२ ३र ४र ५ १ २ १ ३ ५र र
राश्वा३४ । औहोवा । ना२३का३ । त्वा२वा२३४औहो
नि३१ १ १ १
वा(३) ॥ या२३४५ ॥ ८ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १३१-१३२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

१र
यमो गायत्र्यात्मदेवता ॥ यमव्रतम् ॥ आयम् ॥

र ३ २ ३ ५ १ ३ २ ३ २
गौ:पा२ । श्रिरक्रा२३४मीत् । अस । दन्मा३ । तर
२ ५ २ ४
म्पू२३४रा: । पित । रञ्चा२३ । प्रया३न्त्सू५वा६५६(१) ॥

* संसवे मध्यन्दिनार्भवयोः सामनी ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ ३ २ ३ ५ १ २
अन्तः। चरा२। तिरोचा२३४ना। अस्य। प्राणा।

३ २ ३ ५ १ २ ४
२त्। अपाना२३५नायि। व्यख्यन्मा२३। हिषो३दा५

१ २ ३ २ ३ ५
यिवा६५६म्(२)॥ त्रिꣳशत्। धामा२। विराजा२३४ता

१२ ३ २ ३ ५ १
यि। वाक्पा। तङ्गा२। यधीया२३४तायि। प्रति।

२ ४ २ १ ३ १ १
वस्तो२३:। अहा३द्यू५भा६५६यिः(३)॥ ए३। मद्दा२३

१ १
४ ५: ॥ ९* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४२८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ९

॥ इत्यूह्यगाने प्रायश्चित्त-पर्व्व समाप्तम् ॥

---

* दीक्षिते प्रेते मार्जालीयमुत्तरेणोपविश्य त्रिकेण स्तोमेनैतेन स्तुवीरन्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ इदानीं क्षुद्रपर्वं प्रवर्त्तते ॥

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

२र र र र र २
अग्निः ॥ बृहत् ॥ औहोयियज्ञायज्ञावोअग्नया३ ए ।
१र २ ३ ५ १ २ ३र ४र ५
इराइरा । चादक्षा२३४साथि । पप्रो३४ । औहोवा ।
२ १ २ १र २ ५ २ १
वयाममा । ताञ्जा३१ । तवेदा२३४साम् । प्रियम्मि
२ ३र ४र ५ १ ऽ
त्रा३५ । औहोवा । स्व२ग्राꣳसा२३४यि । षाम् ।
५ ५ २र र २ १
उऊवा६हाउ । वा(१) ॥ औहोयिप्रिया३मे । मित्राम् ।
२ ३ ५ १र २ ३र ४र ५ २ १
स्वग्राꣳसा२३४यिषाम् । ऊर्जो३४ । औहोवा । नपातꣳ
२ २ ३ ५ १र १र २
सा: । हायिना३१ । यमस्मा२३४यूं । दाशेमहा३४ ।
१र ४र ५ १ ऽ ५ ५
औहोवा । व्या२दाता२३४ । यायि । उऊवाहाउ ।
२र र र २ १ १ ३ ५
वा(२) ॥ औहोयिदाशा३ए । महा । व्यादाता२३४यायि ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ३र ४र ५ २र १ २
भूवा३४। औहोवा। वाजायिषुवा। षायिता२१। भ

२ ३ ५ १ २ र २ ३र ४र ५ १
वद्वार३४र्धायि। उतत्राता३४। औहोवा। ता२नू२३

ऽ ५ ५
४। नाम्(३)॥ उडुवा६हाऊवा॥ १० *॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १७५पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ३

३र र
भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः॥ बृहत्॥ औहोइन्दुर

र २ १ १ १ ३ ५
श्वोनक्त्वियाः३ए। तन्दुरोषाम्। आभायिना२३४राः।

१र १ ३र ४र ५ २ १ २ ३
सोमा३४। औहोवा। विश्वा। चाया३१। धार३४

५ २ १र २ ३र ४र ५ १ ऽ
या। यज्ञायसा३४। औहोवा। तू२आद्रा२३४। याः।

५ ५
उडुवा६हाऊ। वा(३)॥ ११॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १३१-१३२पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ११

२र र र
भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः॥ बृहत्। औहोयिसखा

र र २ १र र १ २
योदीर्घजिह्वियाः३मे। सखायोदायि। घाजिह्वा२३४

५ १र २ ३र ४र ५ २ १ १
याम्। योधा३४। औहोवा। रया। पावा३१।

* इदानीमुभय-सामान उच्यन्ते। रथन्तरपृष्ठो बृहदग्निष्टोमसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

कार२३४या। परिषस्था३४। औहोवा। दा २तायि।
सूर३४। ताः। उहुवा६हाऊ। वा(१)॥ औहोयिपरा३ए।
प्रस्था। दातायिसू२३४ताः। परा३४। औहोवा। प्रस्था
न्दतायि। सूता३१ः। इन्दुरश्वोनकृत्वा२३४याः। तन्दुरोषा
३४। औहोवा। आ २भायिना२३४। राः। उहुवा६हा
ऊ। वा(२)॥ औहोयितन्दू३ए। रोषाम्। आभायिना
२३४राः। तन्दू३४। औहोवा। रोषामभायि। नारा
३१ः। सोमंविश्वाचियाधा २ ३ ४ या। यज्ञायसा ३ ४।
औहोवा। तू३आद्रा२३४। याः। उहुवा६हाऊ।
वा(३)॥ १२॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १२

भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः॥ बृहत्॥ औहोयियोधा
रयापावकया३ए। योधारया। पावका२३४या। परा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र ४र ५ २ १ २ ३ ५
३४ । औहोवा । प्रस्या । दाता३१यि । सू२३४ताः ।
२ १ २ ३र ४र ५ १ ऽ
परिप्रस्या३४ । औहोवा । दा२तायिसू२३४ । ताः ।
५ ५ २र र २ १
उह्वा६हाउ । वा(१) ॥ औहोइन्दू३रे । आस्वा । ना
२ २ ५ १ २ ३र ४र ५ २ १
छत्वा२३४याः । इन्दू३४ । औहोवा । अस्वोनक्ता । त्वा
२ र २र ३ ५ २ १ र २ ३र
या३१ः । तन्दुरोषमभीना२३४राः । तन्दुरोषा३४ । औ
४र ५ १ ऽ ५ ५
होवा । आ२भायिना२३४ । राः । उह्वा६हाउ ।
२र र र २ १ २ ३ ५
वा(२) ॥ औहोयिसोमा३मे । विस्वा । चायाधा२३४या ।
१र २ ३र ४र ५ २ १ २ २
सोमा३४ । औहोवा । विस्वाचिया । धाया ३ १ । य
र २ ३ ५ २ १र २ १र ४र ५
ज्ञायसन्तुवद्रा२३४याः । यज्ञायसा ३ ४ । औहोवा ।
१ ऽ ५ ५
तू२आद्रा २ ३ ४ । याः । उह्वा६ हाउ । वा(३) ॥
१
इस् ॥ १३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा॰ १३२-१३३ पृष्ठयो द्रष्टव्यम् । १३

वसिष्ठः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ सवं

२ऽ र र र १ २ र
बृहती रथन्तरम् ॥ पूनानारुसोमधारयोवा । आपोवसा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र र र १ २ १ र
नोअर्षस्यारत्नधायोनिम्रूत। स्यसा२३यिदसायि।। उत्सो
२र१ ४ १ र र ५ ५
देवीर२३हा३यि। राण्या२३४या। ओवा६। हाऊवा(१)॥
१ १ र २ र र र र र र
उत्सोवा। दायिवोहिरण्ययउत्सोदेवोहिरण्ययोदुहानऊध
१ १ १ २ १ ४
र्दिवियम्। मधूर३प्रियाम्। प्रात्न९्सधार२३स्था३म्।
१ र र ५ ५ २ १
आसा२३४दात्। ओवा६हाऊवा(२)॥ प्रत्नोवा। साध
२ र र र र १
स्थमासदत्प्रत्न९्सधस्थमासदद्दापृच्छ्यन्धरुणवा। जियार
२ १ २र १ ४ १ र र
३र्षसायि। नृभिर्द्यौतोर२३वा३यि। चाह्वा२३४णा। ओ
५ १
वा६(३)॥ हाऊवा। अस्॥ १४॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ९१-९२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १४

वसिष्ठभरद्वाजावृषी प्रथमा पथ्या बृहती सिद्वे त्यपरे ककुभावुत्तरे इन्द्रः॥ (अत्र कल्पकारआह॥ अथातः षोड़शसामा तस्य रथन्तरबृहत्पृष्ठन्नौधसःश्यैतम्ब्रह्मसाम समान मितरज्ज्योतिष्टोमेन*॥) रथन्तरबृहत्॥
२१ र र र
आभित्वाशूरनो

* टीपण्येषा, लेखक-प्रमादान्मूले दृश्यते।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २र र १र २ ३र ४र ५
नुमोवा । आदुग्धाइवधेनवः । ईशा३४ । औहोवा ।

१ १ २ १ २ ५ २र१र २
नमास्वजा । गाता३१ः । सुवर्द्दृ२३४शाम् । ईशानमा

३र ४र ५ १ ऽ ५
३४ । औहोवा । द्रा२सूष्यू२३४ । षाः । उहुवा६

५ २र१ २ १ २
हाउः । वा(१) ॥ ईशोवा । नामिन्द्रसुस्थषः । नत्वा३४ ।

३र ४र ५ २र २ र २ २र ३
औहोवा । वाऽआन्योदायि । वाया३१ः । नपार्थि

५ २ १ र २ ३र ४र ५ १
२३४यिवाः । नजातोना३४ । औहोवा । जा२ना

५ ५ २ १
यिष्या२३४ । तायि । उहुवा६हाउ । वा(२) ॥ नजोवा

२ र १ २ ३र ४र ५ २ १
तानजनिष्यते । अश्वा ३ ४ । औहोवा । यन्तोमघा ।

२ १र ३ ५ २ १ २ ३र
वाना३१यि । इवाजार३४यिनाः । गव्यन्तस्त्वा३४ । औ

४र ५ १ ऽ ५
होवा । हा२वामा २ ३ ४ । हायि । उहुवा६हाउ ।

१
वा(३) ॥ हस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ८३-८४ पृष्ठयोः द्रष्टव्यम । १५

---

* उभे प्रतिपदाज्यपृष्ठे ब्रह्मसामनीतरपर्च्चे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

भरद्वाजवसिष्ठावृषी॥ प्रथमा पथ्या बृहती स्विद्वि-त्यपरे ककुभावुत्तरे इन्द्रः॥ (अत्र कल्पकार आह॥ आद्यौ षएवस**रीतस्तस्य बृहद्रथन्तरम्पृष्ठꣳस्यौ तनौधसम्ब्रसाम समानमितरञ्ज्योतिष्टोमेनेति॥) बृहद्रथन्तरम्॥

२र
औ

र र र १ र १र र २ ३
होयित्वामिद्धिहवामहा३ए। सातौवाजा। स्याकारा२

५ १ र २ र १ २ १ र
३४वाः। तूवाव्वृत्रेष्विन्द्रसत्। पता२३यिन्नराः। तूवा

२र १ ४ १ ५ र ५ ५
ङ्काष्ठा२३सू३। आर्वा२३४ता। औवाई। हाउवा(१)॥

२र र २ र १ २ ३ ५ १
औहोयितुवा३मे। काष्ठा। सूअर्व्वा २ ३ ४ ताः। स।

२ १ २ १ २१ ४
त्वन्नश्चित्रवज्राहृ। स्तधा२३ष्णू या। माहस्तवा२३नो३।

१ र र ५ ५ २र र
आद्रा२३४यिवा। औवा६। हाउवा(२)॥ औहोयिमहा

२ १ १ ३ ५ १ २
३ए। स्तवा। नोअद्रा२३४यिवाः। गामश्वꣳरथिय

१ २ १ र २र १ ४ १
मि। द्रसा२३ङ्किरा। सात्रावाजा२३न्ना३। जायिग्यू

र र ५ ५ १
२३४षा। औवाई। हाउवा(३)॥ अस्॥ १६ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३११-३१२पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १६

---

* उभे प्रतिपदाज्यपृष्ठे वाह्यसाममौ बृहत्पृष्ठपक्षे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वृकजम्भः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा-

२र　र
वुत्तरे इन्द्रः ॥ बृहन्निधनवार्कजम्भम् ॥ हाउत्वामिद्धि

र १ २　१र १ र　र　२　१र
हवामाहायि । सातौवाजस्यकारवाः । हाऊ । त्वांवृ

र　२　१　२　२　१ २र
त्रेष्विन्द्रसा । हाउ । षाउतायिन्नाराउः । हाऊ । तूवा

र १　२　१　३　५र र　२　१
ङ्काष्ठा । हाऊ । सूरआर२३४औहोवा । र्वतारहम्(१) ॥

२र　र र र　१ २　१　२
हाऊतुवाङ्काष्ठासुअर्वाता: । सत्वन्नश्चायि । हाऊ ।

१　२　१　२　२　१
अवज्रहा । हाऊ । स्ताउधार्षणूयाउ । हाऊ । मा

२ १　२　१　३　५र र　२
हस्तवा । हाऊ । नोरआर२३४औहोवा । द्रिवाउ

१　२र　र र　१　२　१
हम्(२) ॥ हाऊमहस्तवानोअद्रायिवाः । गामश्वुवाम् ।

२　१　२　१　२
हाऊ । रथियमायि । हाऊ । द्राउसाङ्कायिराउ ।

२　१ २र र १　२　१　३　५र र
हाऊ । सात्रावाजाम् । हाऊ । मार्जार२३४औहो

२　१
वा । ग्युपाउयिहम्(३) ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २३१-२३२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

* परोक्षपृष्ठः षष्ठं द्वितीयेऽर्द्धान पृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वृकजम्भः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावु

२र र
त्तरे इन्द्रः॥ बृहन्निधनवार्कजम्भम्॥ हाउत्व ं ह्येहि

र १ २ १ र २ १ र
चेरावायि। विदाभगवसुत्तयायि। हाउ। उद्वावृष

२ १ २ २
स्वमघवान्। हाउ। गा३वायिष्ठाया३यि। हाउ।

१ २ १ २ १ ३ ५र र २
ऊदिन्द्रअ। हाउ। अ्वा२मा२३४औहोवा। ष्टया३

२ २र र १ २ १ २
यिहस्(१)॥ हाउदिन्द्राअ्वमिष्टायायि। त्वम्पुरू। हाउ।

१ र २ १ २ २
सहस्राणायि। हाउ। शा३तानायिचा३। हाउ।

१ २र र १ २ १ ३ ५र र
यूथादाना। हाउ। या२मा२३४औहोवा। हसा ३

१ २र र र र र १ २ १र
यिहस्(२)॥ हाउयूथादानायम ं हासायि। आपुरन्दरा

२ १ २ १ २
म्। हाउ। चक्रमवायि। हाउ। प्रा३वाचासा३ः।

२ १ २ र १ २ १ ३ ५र र
हाउ। आयिन्द्रङ्गा्या। हाउतो२आ२३४औहोवा।

२ १
वसा३यिहस्(३)॥ १८ *॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ९९-१०० पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १८

---

* तत्रोभयतः परोक्षपृष्ठे षडहे द्वितीयेऽहनि पृष्ठम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

विरूपः प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥

१ र २ र १ र २ १
ह्रस्वावैरूपबृहदोपशा ॥ यद्यावइन्द्रतेशतम् । ए । शत

र र २ १ र २ १ र १
म्भूमीरुतस्योवा । नात्वावज्रिन् । सहस्रꣳसूरिया२आ

१ १ २१र ३ ५र र
नू२ । नाजा२तमा । ष्टरो । दा२सा२३४औहोवा(१) ॥

१र २१र ९र १र २र र १
नजातमष्टरोदसी । ए । नजातमष्ट । रोदसोवा । आप

२र १र १ १ १
प्राथ । महिनावृष्णिया२वार्षा२न् । वायिश्वा२शवायि ।

२१ ३ ५र र १र २ १ २र १र
ष्ठश । वा२सा२३४औहोवा(२) ॥ विश्वाशविष्ठशवसा । ए ।

२ र १ १ र २ १ र
विश्वाशविष्ठ । शवसोवा । आस्माꣳअव । मघवन्गोम

१ १ १ २१र
ता२यिव्राजा२यि । वाज्रा२यिच्चित्रा । भिरू । ता२

३ ५र र
यिभा२३४औहोवा(३) ॥ १९ * ॥

घस्य व्याख्यानम्—३भा० ४३२-४३३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १९

विरूपः प्रजापतिः पथ्या बृहतीसिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥

---

* परोक्षपृष्ठे । षडहे तृतीयेऽहनि पृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ ११र २ १ र
ह्रस्वाबृहदोपशा वैरूपम् ॥ यदिन्द्रयावतस्त्वम् । ए ।
२र र र र १ र २ १ र
एतावदहम् । ईशीयोवा । स्तोतारमित् । दधिषेर
१ १ १ २ १ २
दा २वासा २ज । नापा २पत्वा । यर । सा २यिषा २ ३
५र र १ र २ २र २ १ र २ र र
औहोवा (१) ॥ नपापत्वायरंसिषम् । ए । नपापत्वाय ।
१ र २ १ र र ६ १
रंसिषोवा । शायिक्षेयमित् । महयत्तत्तेदिवा २यिदायि
१ र १ २ १ ३ ५र
वा २यि । राया २आकू । हचित् । वा२यिदा२ ३ ४ औ
र १र१र २ १र र २र र
होवा (२) ॥ रायआकुहचिद्विदे । ए । रायआकुहचित् ।
१ २ १ १
विदोवा । नाहित्वदन् । यन्मघवन्नआ २पाया २म् ।
२ १र ३ ५रर ३ ५रर १
वास्यो २अस्तायि । पिता । चा२ना२३४औहोवा । दिशं
२ र २ १ ११
विशंहस । अश्वाशिश्नुमती ३ (३) ॥ इट्० इडा २ ३
१ १
४५ ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्यूह्यगाने पञ्चमस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

---

* उभयतः परीचे व्रतोपेऽहनि पृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः॥ अन्त

२र　र　र १　२र र १र
रिक्षम्॥ हाऊयद्यावइ। द्रतेश। ताम् औहोहोवा२।

१ २　१ रर २ १　२र र १र　१ २
इहा। शतम्भूमीरुत। स्यूः। औहोहोवा२। इहा।

१　२　१ १ १र २र १　२र र १र　१ २
नत्वावज्रिन्त्सहस्रं सूर्याअ। नू औहोहोवा२। इहा।

१र　२　५र र　२र　र　र
ष्टरो। हा२सा२३४औहोवा(१)॥ हाऊनजातमा। ष्टरो

१　२र र १र　१ २　१ २　२ र १
द। सा। औहोहोवा२। इहा। नजातमष्टरोद।

२र १र　१ १　१र २र　र
सा। औहोहोवा२। इहा। आपप्राथमद्दिनावृषिण

र १　२र र १र　१ २　१ र
याव। षान्। औहोहोवा२। इहा। विश्वाश। वा।

२र र १र　१ २　१　२　५र र र
औहोहोवा२। इहा। ष्टश। वा२सा३४औहोवा(२)॥

१र　र　१　१र र १र　१
हाउविश्वाशवायि। ष्टशव। सा। औहोहोवा२। इ

२　१ र　२　१　२र र १र　१ २
हा। विश्वाशविष्टशव। सा। औहोहोवा२। इहा।

१र　२　र　१　२र र १र　१
अस्मा ऽ अवमघवन्गोमतिव्र। जा। औहोहोवा२। इ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २र र १र १ २ १र
हा। वज्रिञ्चि। त्रा। औहोहोवा। इहा। चिद्धु।

३ ५र र र
ता२यिभा२३४औहोवा(३) ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४३२-४३३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः॥ अन्त

२र १ २र र १र
रिक्षम्॥ हाउयदिन्द्रया। वतस्तु। औहौहोवा२।

१ २ र १र २ र १र २र र १र १ २
इहा। एतावद्हमीशी। या। औहौहोवा२। इहा।

र १र र १ २ र र १ २र र १र १ २
स्तोतारमिद्दधिषिरदाव। सा। औहौहोवा२। इहा।

१ र २र र र १ २ १
नपाप। त्वा। औहौहोवा२। इहा। यर। सा२

२ ५र र २र र १
यिषा२३४औहोवा(१) ॥ हाउनपापत्वा। यरंसि। षाम्।

२र २ १र १ १ १ र र २ १
औहौहोवा२। इहा। नपापत्वायरंसि। षाम्।

२र र १र १ २ १ र २ १ २ र १
औहौहोवा२। इहा। शिक्षेयमिन्महयतेदिवेदि। वा।

२र र १र १ २ १र र २र र १र
औहौहोवा२। इहा। रायआ। औहौहोवा२।

---

* परोक्षे इदं वा पृष्ठम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ ५र २र र
इहा। हचित्। वा२यिदा२३४औहोवा(२)॥ हाऊराय
र १ २र र १र १ २ र
आकू। हचिद्धि। दा। औहौहोवा२। इहा। रा
१ र २ १ २र र १र १ २ १
यआकूहचिद्धि। दा। औहौहोवा२। इहा। नहि
२ १ २ र १ २र र १र १ २
त्वदन्यन्मघवन्नआपि। याम्। औहौहोवा२। इहा।
१ र २र र १र २ १र
वस्योअ। स्ता। औहौहोवा२। इहा। पिता।
२ ४र र २ १ र र २
चा२ना२३ ४औहौवा(३)॥ सुष्टुभस्तुभोस्वाग्निभूमक्का३न्।
१ १ १ १ १ १
इट्०इडा२३४५॥ २ *॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३०८ पृष्ठे द्रष्टव्यम्। २

१ २
रुद्रोविराडिन्द्रः॥ वैराजर्षभम्॥ इयाहाऊ।
१र र २ ३ ४ ५ २ १र २
पिबासोमाम्। इन्द्र। मन्दतुत्वा। यन्तेसुषा। वा३
१ २ ३ ४ ५ २र १ र २ १ २र २
हरि। अस्वअद्रीः। सोतुर्बाहू। भ्या३१स्तुय। तोन
४ ५ २ १र २ २र २ ४ ५ २र १
अर्वा(१)॥ यस्तेमदो। युजियः। चारुरस्ती। येनवृत्रा।

* उभयतः परोक्षे पृष्ठ्यः षष्ठे तृतीयेऽहनीदं वा पृष्ठम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ ३ ४ ५ १ १र २ १र २र
णो३हरि । अश्वहर्ऽसी । सत्वामिन्द्रा । प्रभूव । सो
३ ४ ५ २र १र २ १ २र ३ ४र ५ २र
ममत्तू(२) ॥ बोधासुमायि । मघवन् । वाचमिमास् । या
१र २ १ १ ३ ४ ५ २ १र
न्तेवसायि । छो३अर्च्च । तिप्रशस्तोस् । इमाब्रह्मा ।
२ १ र २र३ ४ ५
सधमा । देजुषस्वा (२) ॥ ३* ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ५२७ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ३

२ १र
रुद्रस्त्रिपदाविराजइन्द्रः ॥ वैराजर्षभम् ॥ अभी
२र ३ ४र ५ २र १र २
हवाम् । विपि । पानस्याद्भायिः । बोधाविप्रा । स्या
१ २र ३ ४र ५ २ १र १ १ २र
३अर्च्च । तोमनीषा । क्षधादुवा । सा३अन्त । मास
४र ५ २ १र २ १ २र ३ ४ ५ २ १
चेमा(१) ॥ नतेगिरो । अपिम्ह । ष्येतुरस्या । नसुष्टु
२ १ २ ३ ४ ५ २ १र र २ १
तायिम् । असु । यँस्यविद्वान् । सदातेना । मा३स्व
२र ३ ४ ५ २र १ २ १र २ र ३
य । शोविवक्षो(२) ॥ भूरिच्चितायि । सवना । मानु
र ५ २र १ २ १ २र ३ ४र ५ २र १र
षेषू । भूरिमनो । घो३हव । तेतुवामीत् । मारेश्व

* परोचपथ्यः षडह्ने चतुर्थेऽहनि पृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३र ५ २र १र २ १
स्मात् । मघ । वज्रयोकाः । मारेश्वा । स्मा३न्मघ ।
२ ३ ५ ३ १ १ १ १
वज्रयोकाः(३) ॥ ई २३४५ ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३०९-३१० पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ४

प्रजापतिरृष्टिर्विष्णुर्निपातभाविन्द्रः ॥ नित्यवत्साः ।

१ २ १र र र र
एन्नायिका । त्रुकेषुमहिषोयवाशिरन्तु विप्रुष्मस्तृम्पत्सोम
१ र २ २ २ १ २
पिबा२द्वायि । इडा । ष्णुनासुतंयथा१वा३शाम् । साईम् ।
१ १ २ १र १
समाद्मा२हिका । इडा । साईम् । ममाद्मा२हिका ।
२ १र १
अथा । साईम् । ममाद्मा२हिका । इडा । मकर्त्तं
र २ २ २ र १ र २ ४ ५ १
वेमहा१मू३ह्रम् । सैनᳬसश्चद्दे वो३ । दायिवाम्(१) ॥ ए
२ १र र र र र र र
साकाम् । जातःक्रतुनासाकमोजसाववक्षियसाकवृद्धो
र १ र २ २ २
वीरिया२यिस्सा । इडा । सहिम्र्धोविचा१र्षा३णायिः ।
१ १ र १ १ २ र १
दाता । राधस्तुवता२यिका । इडा । दाता । राध

* उभयतः परीक्षे पृष्ठाः पञ्चदे चतुर्थेऽह्नि पृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्तुवता२यिका। अथा। दाता। राधस्तुवता२
यिका। इडा। मियंवसुप्रचा१यिता३ना। सैनꣳस
स्वद्दे वो३। दायिवाम्(२) ॥ एआधा। त्विषीमाꣳअभ्यो
जसाक्रिविंयुधाभवदारोदसीअपा२ण्ँदा। इडा। स्य
मय्मनाप्रवा१वा३र्धायि। आधा। तान्यञ्जठरा२यिप्रा
यि। इडा। आधा। तान्यञ्जठरा२यिप्रायि। अथा।
आधा। तान्यञ्जठरा२यिप्रायि। इडाअरिच्यतप्रचा१यि
ता३या। सैनꣳसस्वद्दे वो३। दायिवाम्(३) ॥ सत्यइन्दुस्स
त्या२३ꣳहोयि। आयिन्द्रमा३१ऊवा२३ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ५

प्रजापतिश्चाक्करीन्द्रः ॥ नित्यवत्सः ॥ एप्रोषू।
अस्मैपुरोरथमिन्द्रायशूषमा२र्चता। इडा। अभीकेचि

* परोक्षपृष्ठः षडहे प्रथमेऽहनि पृष्ठम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ २ १ २ १ १
दुलो१का३कत् । साङ्गि । समत्सुवा२र्ह्वा । इडा ।
२ १ २ २ १
साङ्गि । समत्सुवा२र्ह्वा । अथा । साङ्गा । समत्सुवा
१ र र १ २ १
२र्ह्वा । इडा । अस्माकम्बोधिचो१दा३यि । नभ
र २ ४ ५ १ २ २ र र
न्तामनिया३ । कायिषाम् (१)॥ एतूवाम् । सिन्धव७रवा
र र र १ २
ह्वजोधराचोअह्वा२नह्वायिम् । इडा । अग्नन्तु रिन्द्रजा१
२ २ २ १ १
ज्ञा३यिषायि । वायिस्वाम् । पुष्यसिवा२रियाम् । इडा ।
२ १ १ २
वायिस्वाम् । पुष्यसिवा२रियाम् । अथा । वायिस्वाम् ।
१ १ र २ २ २
पुष्यसिवा२रियाम् । इडा । तन्त्वापरिष्वजा१मा३ह्वायि ।
१ र २ ४ ५ १ २ १ र
नभन्तामनिया३ । कायिषाम् (२) ॥ एवायिषू । विश्वात्र
र र र १ १ र २
रातायाय्यौनिग्नन्तनो२धियाः । इडा । अस्तासिग्नन्नवा१
२ २ १ १ १ १
यिवा३धाम् । योनाः । इन्द्रजिघा२७सतायि । अथा ।
२ १ १ र र र
योनाः । इन्द्रजिघा२७सतायि । इडा । यातेराति

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ २ १ र १ ४ ५ १र
दंदा१यिर्वा३ह्व । नभन्तामनिया३ । कायिषाम्(३) ॥ ज्या

र १ १ १ ११
काधिधा२३ह्वो । न्वासुश्रा३१उवा२३ । इट्० इडा२ ३

११
४५ ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३१३ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

३र
इन्द्रोऽनुष्टुप् वा गायत्री चेन्द्रः ॥ अतीषङ्गः ॥ ए

१ र र र १
यदिन्द्रचायि । त्वमङ्हनास्तित्वादातमा२द्रिवाः । इडा ।

१ २ र १ र १ २
आयिन्द्रा । याहिचिचा२भानाऊ । अथा । सूताः ।

१ र १ २ १ र र
इमेतुवा२यवाः । अथा । आवो । भिस्तनापू२रता

१ र र २ २ २ १ र
साः । अथा । राधस्तन्नोयिदा१द्वा३स्ताऊ । उभयाह

१ २ १र
स्तियार३होयि । भारा३१ऊवा२३ (१) ॥ एयन्मन्व्यसायि ।

१ र १ २ १
वरेण्यमिन्द्रद्यु त्नन्दा२भरा । इडा । आयिन्द्रा । या

१ १ २ र १
हिधिया२यिषिता: । अथा । वायिप्रा । जूतस्सुता२व

* अतः सामतत्र परोक्षपृष्ठाः पठद्दे पृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ १र १ र
ताः । अथा । ऊपा । ब्रह्माणिवा २घताः । अथा । विद्याम
२ २ २ १र र १ २
तस्यता१यिवा३याम् । अकूपारस्यदा२३होयि । वानश्रा
२र र १ र र
३१ऊवा२३ (१)॥ एयत्तेदिवू । प्रराद्यम्मनोअस्तिश्रुता २म्ब
१ २ र १ र र १
हात् । इडा । आयिन्द्रा । याहितूतु २जानाः । अथा ।
१र र
ऊपा । ब्रह्माणिद्वा २रिवाः । अथा । सूतायि । द
१ १ र र २ २ २
धिषना २श्वनाः । अथा । तेनहढा१चिदा१द्रा३यिवाः ।
१र र १ २
आवाजन्दर्षिसा२३होयि । तायश्रा३१ऊवा२३ (३)॥ इट्०
१ १ १ १
इडा२३४५ः ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १६०-१६१पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ७

वृकजम्भः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ बृहन्निध
२र र र र१२ १ र र
नवार्कजम्भम् ॥ हाऊपुनानस्सोमधाराया । अपोवसा
र २ १र र र २र
नोअर्षसायि । हाऊ । आरत्नधायोनिमृता । हाऊ ।

* परोचि उभयतः परीचि वा दृदं वा पृष्ठम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ १ २र र १ २
स्याइसायिदासाइयि। हाऊ। ऊत्सोदेवो। हाऊ।
१ ३ ५र र र २ १ १र र र र
हार्२यिरार्२३४औहोवा। एयाइहस्(१)॥ हाऊत्सोदेवो
१ १ १ र र र २ २ र
हिरण्यायाः। उत्सोदेवोहिरण्ययाः। हाऊ। दुहा
र २ २ र २ १
नऊधदिवियाम्। हाऊ। दुहानऊ। हाऊ। धर्दिवि
२ १ २ २ १ १
याम्। हाऊ। माइधप्रायाइम्। हाऊ। प्रात्न९
१ २ १ ३ ५र र २
सधा। हाऊ। स्थार्२मार्२३४औहोवा। सदाइद्वस्(२)॥
१र १ २ र २ २ र
हाऊप्रत्न९सधस्थमासादात्। प्रत्न९सधस्थमासदात्।
२ १र २ १र
हाऊ। आपृच्छ्यन्धरुणंव्वा। हाऊ। आपृच्छियाम्।
२ १ २ १ २ २
हाऊ। धरुणंव्वा। हाऊ। जाइयार्षासाइयि। हाऊ।
१ २ र १ २ १ ३ ५र र २
नृभिर्द्धौतो। हाऊ। वार्२यिषार्२३४औहोवा। चणाइ
१
हस् (३)॥ ८ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ८

* उपाङ्ग्यपश्वः षडहे बृहत् पृष्ठं प्रत्यचं द्वितीयेऽहनि मध्यन्दिने वार्कजम्भन्तदा।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वृकजम्भोऽनुष्टुप् सोमः ॥ बृहन्निधनवार्कजम्भम् ।

२र   रर   १ २   १र   र र   २
हावयमपूषारयिर्भगाः । सोमःपुनानोअर्षतायि । हा

१   २   १ २   २
ऊ । पतिर्विश्वा । हाऊ । स्याइभूमानाइः । हाऊ ।

१ २   १   २   १ ३   ५र र   २
षायख्यद्रो । हाऊ । दा२सा२३४औहोवा । उभा३

१   २र   र र१ २   १र र   १
यिहस्(१) ॥ हाऊसमुप्रियाअनूषाता । गावोमदायघृष्व

२   १र र   २   १
याः । हाऊ । सोमासःका । हाऊ । एवा३तायिपा

२   २   १ २र १   २   १ ३
थाइः । हाऊ । पावमाना । हाऊ । सा२आर ३ ४

५र र   १   २र   र   र १ २
औहोवा । इवा३हस्(२) ॥ हाऊयओजिष्ठस्तमाभारा ।

१ र   र   २   २
पवमानश्रवायियाम् । हाऊ । यःपञ्चचा । हाऊ । षा

१   २   २   १ २ ३ १   २   १
३णायिराभा३यि । हाऊ । रायिंय्येना । हाऊ । वा

६   ५र र   २   १
२ना२३ । औहोवा । मद्दा३यिहस्(३) ॥ ९ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा॰ १४५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ९

---

* अन्याचार्य-पक्षत्रः षड्के आर्भवे तदा वार्कजम्भम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

विरूपः प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः।

२ १ र र २ र १ २ १र
ह्रस्वाबृहद्दीपश्चावैरूपम्॥ अभिसोमासआयवः। ए।

२ ए १ २ र १ र
पवन्तेमदियम्। मदोवा। सामुद्रस्या। धिविष्टपेम

१ १ र २ १ ३
ना२यिषायिणा२ः। मात्सा२रासाः। मद। च्यूरता२

५र र २ १र र २ १ २ १र २ र र
३४औहोवा(१)॥ मत्सरासोमदच्यूतः। ए। मत्सरासोमद।

१ २ १ र १
च्युतोवाः। तारत्समु। द्रम्पवमानऊ२र्मायिणा२।

१र र१ २ १ ३ ५र र १र र
राजा२देवाः। ऋतम्। बृ२हा२३४औहोवा(२)॥ राजा

२र१२१२१ र २र र र १ र
देवऋतम्बृहत्। ए। राजादेवऋतम्। बृहोवा। आर्षा

२ १ १ १ र १
मित्र। स्यवरुणस्याधा२र्माणा२। प्राहा२यि न्वानाः।

२ १ ३ ५र र
ऋतम्। बृ२हा२३४औहोवा(३)॥ १० *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोः द्रष्टव्यम्। १०

विरूपः प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः॥ ह्रस्वाबृहद्दीप

---

* उपाङ्कपृष्ठः पड्हे तृतीये मरुपृष्ठं प्रत्यक्षं माध्यन्दिने परीक्षमिदम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

श्रावैरूपम् ॥ सुतासोमधुमत्तमाः । ए । सोमाइन्द्राय । मन्दिनोवा । पावित्रव । तोआ२च्चारा२न् । दायिवा २न्गच्छ । तुवः । मा२दा२३४औहोवा(१) ॥ इन्दुरिन्द्रायपवते । ए । इतिदेवासः । अब्रुवोवा । वाचस्पतिः । मखा२स्याना२यि । वायिश्वा२स्येशा । नओ । जा२सा२३४औहोवा(२) ॥ सहस्रधारःपवते । ए । समुद्रोवाचम् । ईङ्खयोवा । सोमस्पतिः । रा२यायिणा२म् । साखे२न्द्रस्या । दिवे । दा२यिवा२३औहोवा(३) ॥ दिशं विश्व९हस् । अश्वाशिमुमती ३ । इट् ० इडा २ ३ ४ ५ः ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ अन्तरिक्षम् ॥ हाऊ

* अन्वाहार्य-पृष्ठः पवद्धे नरपृष्ठं प्रत्युत्तर् । आर्षंवे परोक्षं सैलागमन्तरिक्षं वा ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र १ २रर १र १२ १र
सुतासोमा । धुमत्त । मा । औहौहोवा२ । इहा । सो
२र१ र २ २ २र र १र १२ १
माइन्द्रायमन्दि । ना । औहौहोवा२ । इहा । पवि
२ र १ २रर १र १२ १रर
त्रवन्तोअक्ष । रान् । औहौहोवा२ । इहा । देवा
२रर १र १२ १ ३
न्ग । च्छा । औहौहोवा२ । इहा । सुवः । मार्२हा
५र र २र १ २र र १र
२३४औहोवा(१) ॥ हाविन्दुरिन्द्रा । यपव । ता । औहौहो
१ २ १ २र१र र २ १ २र र १र
२ । इहा । इतिदेवासोअब्रु । वान् । औहौहोवा
१ २ र १ २ १ २र र १र
२ । इहा । वाचस्पतिर्मखस्य । ता । औहौहोवा
१ २ १ र २रर १र २ २
२ । इहा । विश्वस्ये । शा । औहौहोवा२ । इहा ।
१र र ५र र २र
मओ । जा२सा२३४औहोवा(२) ॥ हाऊसहस्रधा । रःप
१ २र र १र १ २ १र र २ र १
व । ता । औहौहोवा२ । इहा । समुद्रोवाचमीङ्ख ।
२र र १र १ २ १र२ र र र१र
या । औहौहोवा२ । इहा । सोमस्पतीरयीणाम् ।
२र र १र १ २ १ र २र र १र
औहौहोवा२ । इहा । सखेन्द्र । स्या । औहौहोवा ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १र २ ५र र २
इहा। दिवे। दा २ यिवा २ ३ ४ औहोवा(३)॥ सु
१ र र १ १ १ १ १ १
ष्टुभस्तुभोश्वाशिशुमक्रा ३ न्। इट्० इडा २ ३ ४ ५
॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४९पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

रुद्रः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः॥ वैराजष
१ १ १र ३ २ ३ ५ १
भम्॥ इयाहाउ। तवाह्ऌसोर। मरार३४णा। स
र र र र र ३ २ ३ ५
ख्यइन्दोदिवेदिवेपुरूणिबभ्रोनिचरार। तिमामार३४वा।
१ र ३ १ ३ ५ १ र
परिधीऌरार। तिताऌआर३४यिहायि(१)॥ परिधीऌराऌ
३ २ ३ ५ २ र र
रार। तिताऌआर३४यिहायि। परिधीऌरतिताऌइहि
र ३ २र ३ ५ १ र र
तवाहन्नक्तमुतसोर। मतायिदार३४यिवा। दुहानो
३ २ ३ ५ र र २ ३
बार। भ्रजधार३४नायि(२)॥ दुहानोबार। भ्रजधार३
५ १ र र र र ३ २
४नायि। दुहानोबभ्रजधनिघृणातपन्तमतिसूर। रिया

* अन्याचार्य-पृष्ठ्यः षड्हे छन्दत्प्रत्ययमार्भवे चेदं परीचम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५ १ र ३ २ १
म्याऽ२३४राः । शकुनाआऽ२यि । वपन्ना २ ३ ४ यि
५
मा(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५१७ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३

१ र
रुद्रोऽनुष्टुप् सोमः ॥ वैराजर्षभम् ॥ पुरोजितीऽ२
१र १२ ५ १ र र र र
यि । वोअन्धाऽ२३४साः । सुतायमादयित्नवेअपश्वानाऽ२म् ।
१ २ ३ ५ १ र र २ २ ३
श्नथायिष्टाऽ२३४ना । सखायोदीऽ२यि । घजिह्वा २ ३ ४
५ १ र र ३ २ ३ ५ १र र
याम्(१) ॥ सखायोदीऽ२यि । घजिह्वाऽ२३४याम् । योधाऽ२
र र र ३ २ ३ ५ १ २
यापावकयापरिप्रस्याऽ२ । दतायिसूऽ२३४ताः । इन्दुरश्वोऽ
३ २ ३ ५ १ ३ १ ३ ५
२ । नक्तत्वाऽ२३४याः(२) ॥ इन्दुरश्वोऽ२ । नक्तत्वाऽ२३४याः ।
१ र र र ३ १ ३ ५ १ र
तन्दुरोषमभीनरसोमंविश्वाऽ२ । चियाधाऽ२३४या । यज्ञा
३ १ ३ ५ ३ १ १ १ १
यसाऽ२ । तुवद्राऽ२३४याः(३) ईऽ२३४५ ॥ १४ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

॥ इत्यूह्यगाने पञ्चमः प्रपाठकः ॥

---

* उपाङ्क्यपृष्ठ्यः षडहे चतुर्थं बृहत्पृष्ठं प्रत्यचं माध्यन्दिने वैराजर्षभम्परोचम् ।

† अन्वाहार्य-पृष्ठ्यः षडहे बृहत्प्रत्यक्षमार्भवे चेदं परोक्षम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ नित्य

१ २ २ १र १
वत्साः । एसोमाः । उषाण । स्सो २नृभायिः । इडा ।

२ २ २ १ २ १ १
अधा१यिष्कू३भायिः । आवी । ना २मा । इडा । आ

२ १ २ १
वी । ना२भा । अथा । आवी । ना २मा । इडा ।

२ २ १ १र र २ ४ ५ १ र
अश्वा१ये३वा । हरितायातिधा३ । राया । मन्दया

र १ २ १ २ र
यातिधा२३हायि । राया३१ऊवा२३ (१)॥ एमान्द्रा । या

१र १ १ २ २ २ १ २
यातिधा २रया । इडा । मान्द्रा१या३या । ताईधा ।

१ २ १
रा २या । इडा । तायिधा ।- रा २या । अथा । ता

२ १ १ २ २ १ १र र २
यिधा । रा २या । इडा । अनू१पे३गो । माग्गोभा३यिः ।

४ ५ १र र र १ २
आत्ताः । सोमोदुग्धाभिरा२३होयि । आत्तआ३१ऊवा

१ २ १र १ र २
२३ः(२) ॥ एसोमाः । दुग्धाभिरा २श्वाः । इडा । सोमो

२ १ २ १
१दू३ग्धा । भायिरा । आ२त्ताः । इडा । भायि

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १
रा। श्चा२त्ताः। अथा। भायिरा। श्चा२त्ताः। इडा।
२ २ १ र २ ४ ५ १ र
समू१द्रा३न्ना। संव्वरणानिया३। आग्मान्। मन्दीम
र १ २
दायतो२३होयि। श्रातश्चा ३१ऊवा२३(३)॥ १*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६२०-६२१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम। १

१ २
प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः॥ नित्यवत्साः॥ एपावा।
१र १ २ २ २ १ २
स्ववाजसा२तयायि। इडा। पवा१यिचे३धा। राया।
१ १ १ २
ह्व२ताः। इडा। राया। ह्व२ताः। अथारोया। ह्व
१ २ २ २ १ २ ४ ५
२ताः। इडा। इन्द्रा१या३सो। मवा३यि। ष्णावायि।
१२र र १ २ १ २
देवेभ्योमधुमा२३हो। तार३आ३१ऊवा२३(१)॥ एतूवाम्।
१ १ १ १ २ १
रिहन्तिधा२यितयाः। इडा। हरा१यिम्या३वायि। त्रे
२ १ २ १
आ। द्रू२हाः। इडा। त्रेआ। द्रू२ःहाः। अथा।
२ १ २ २ १ १ २
त्रेआ। द्रू२हाः। इडा। वत्सा१ञ्जा३ताम्। इमा३।

* उपाङ्गे ११ पृष्ठे षडूचे पञ्चमे तरपृष्ठ प्रत्यच माध्यन्दिने नित्यवत्सा परोक्षमतीपक्षी वा।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ५ १ र १ २
तारा:। पवमानविधार२३ह्वो। माणिया३१ऊवा२३(१)॥

१ २ र १ १ २ २
एतूवाम्। द्याञ्चमद्दा२यिव्रता। इडा। पृथा१यिवी३

४ १ २ १ १ २
ञ्चा। आती। जभ्री२षायि। इडा। आती। ज

१ २ १
भ्री२षायि। अथा। आप्नो। जभ्री२षायि। इडा।

२ २ २ १ २ ४ ५ १ र
प्रता१यिद्रा३षायिम्। अमू३। चाया:। पवमानमद्दा

१ २ १ १११
२३होयि। त्वाना३१ऊवा२३(२)॥ इट्०इडा२३४५ ॥२*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १

इन्द्रः पथ्या बृहती सिद्धे त्यपरे सोमः॥ अतीषङ्गः॥

२र र १ २
एसोमउष्वा। पास्त्रो२तृभा:। इडा। आधायि।

१ २ १ २
ष्णू२भायि:। अथा। आवी। ना२म्। अथा। आस्वा।

१ रर १ २ २ १ र
यि२वा। अथा। हरितोयातिधा१रा३या। मन्द्रया

र १ २ २र र
यातिधार२३ह्वोयि। राया३१ऊवा२३(१)॥ एमन्द्रयाया।

---

* अन्वाहार्यपृष्ठः षड्हे पञ्चमेतरपृष्ठं प्रत्यक्षमार्भवे नित्यवत्सा परोक्षमतीषङ्गी वा।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तिधा२रया। इडा। मान्द्रा। या२या। अथा।
तायिधा। रा२या। अथा। आनू। पे२गो। अथा।
मान्गोभा१यिरा२च्चाः। सोमोदुग्धाभिरा२३च्चोयि। आ
च्चआ ३१ उवा२३(२)॥ एसोमोदुग्धा। भिरा२च्चाः।
इडा। सोमाः। दु२ग्धा। अथा। भायिरा। आर
च्चाः। अथा। सामू। द्रा२न्ना। अथा। संव्वरणा
नियाश्आ३त्माब्। मन्दीमदायतो२३च्चोयि। आतआ
३१उवा२३(३)॥ ३॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६२०-६२१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ६

इन्द्रोनुष्टुप् सोमः॥ अतीषङ्गः॥ एपवस्ववा।
जसा२तयायि। इडा। पावायि। न्ने२धा। अथा।
राया। सू२ताः। अथा। आयिन्द्रा। या२सो।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथा। मवम१यिष्का३वायि। देवेभ्योमधुमा२३हो। ता
रआ३१ऊवा२३(१)॥ एतुवा॰रिहा। तिधा२यितया:।
इडा। हारायिम्। गा२वायि। अथा। चेमा।
इ२हा:। अथा। वात्साम्। जा२ताम्। अथा।
नमा१ता३रा:। पवमानविधा२३हो। माणिया३१ऊवा
२३(२)॥ एतुवन्द्यास्वा। मद्दा२यिव्रता। इडा। पार्था
यि। वा२यिस्वा। अथा। प्राती। जभ्री२षायि।
अथा। प्रातायि। द्रा२पायिम्। अथा। अमू१स्वा
३या:। पवमानमहा२३होयि। त्वाना३१ऊवा२३(३)। इट्.
इडा२३४५॥ ४॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६१८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्।४

वसिष्ठ: प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ऽ र र र १
सोमः॥ रथन्तरम्॥ प्रासोमदेववीतयोवा। सायि
१ र र र र १ १
न्धुर्न्नपिप्येअर्णसाꣳशोःपयसामदिरः। नजा२३गृवायिः।
१ र २र १ ४ १ र र ५ ५
आच्छाकोशा२३म्मा३। धूम्रू२३४ताम्। ओवा६। हा
२ १ १ र र र
ऊवा(१)। अच्छोवा। कोशम्मधुश्चुतमाद्वयंतोअर्जुनोअ।
१र २ १ २र १ ४ १
ल्कोआ२३व्यता। प्रायस्सूनू२३र्नां३। मार्जा २ ३ ४ या।
र ५ ५ २ १ १ २ र
ओवा६हाऊवा(२)॥ मियोवा। सूनुर्न्नमर्जियस्तमोꣳहिन्व
१ २ १ र २ १ ४ १
न्त्यपसः। यथा२३रथाम्। नादीषुवा२३गा३। भास्ता
र र ५ ५
२३४योः। ओवा६। हाऊवा(३)॥ ५*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २७५-२७६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ५

२ऽ र र
वसिष्ठोऽनुष्टुप् सोमः॥ रथन्तरम्॥ प्रासुन्वाना
१ र १ र र १
यअन्धसोवा। मार्तोनवष्टतद्वचोअपश्वानम्। अरा२३
२ १ र २ १ ४ र ५ र
धसाम्। हातामखा२३न्ना३। भगा२३४वा। ओवा

* पुरस्ताज्ज्योतिः षळहे कण्वरथन्तर-परोक्ष-पृष्ठ्ये प्रासोमदे परोक्ष-छौमीये कण्वरथन्तरं परोक्षं मध्यन्दिने प्रथमेऽहनि।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ १ २ र र र
६। हाऊवा(१)॥ वओवा। जामिरत्केअव्यतभुजेनपुत्रओ

र र १ १ १ र २ १ ४
ओरसरजारः। नयोर३षणाम्। वारोस्सनोर ३ ना ३

१ र र ५ ५ २ १
यिम्। आसार३४दाम्। ओवा६हाऊवा(२)॥ ह०सो

र २ र र र र १र
वा। वायिरोहत्त्साधनोवियस्तम्भरोदसीहरिःपवी। च

२ १ र २ १ ४ १ र
आर३व्यता। वायिधानयो३ना३यिम्। आसार३४दा

र ५ ५ १
म्। ओवा६। हाऊवा(३)। अस्॥६*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २९० पृष्ठे द्रष्टव्यम्। ६

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा

१र र र र र
वुत्तरे सोमः॥ बृहत्साम॥ औहोयिपुनानस्सोमधारया

२ १र १ २ ५ १र २ ३र
३ए। अपोवसा। नोअर्षा२३४सायि। आरा३४। औ

४र ५ २ १ र २ २र २
होवा। त्नधायोनायिम्। आर्ता३१। स्यसीदा२३४

५ २ १र र २ ३र ४र ५ १
सायि। उत्सोदेवा३४। औहोवा। हा२यिराण्या२३

* प्रथमेऽहन्यार्भवे उपरिष्टाज्ज्योतिः षडहे रथन्तरम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

ऽ २ ५ २र र २
४। याः। उऊवा६हाऊ। वा(१)॥ औहोउत्सा३इए।
र१ २ ३ ५ १२ ३र ४र ५
देवो। हायिरण्या२३४याः। दुहा३४। औहोवा।
२ १ २ १ २ ५ २ १
नऊधर्द्दायि। वाया३१म्। मधुप्रा२३४याम्। प्रत्न९
३ ३र ४र ५ १ ऽ ४र
सधा३४। औहोवा। स्था२मासा२३४। दात्। उऊ
५ २र र २ १ २
वा६हाऊ। वा(२)॥ औहोयिप्रत्ना३मे। सधा। स्थामा
३ ५ १र १ ३र ४र ५ २ १
सा२३४दात्। आपा३४। औहोवा। क्रियान्धस्ह। णां
२ २ ३ ५ २ १ र २ ३र ४र
वा३१। जियर्षा२३४सायि। नृभिर्द्धौता३४। औहो
५ १ ऽ ५ ५
वा। वा२यिचाक्षा २ ३ ४। णाः। उऊवा ६ हाऊ।
वा(३)॥ ७ *॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ७

२र र र र
भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः॥ औहोअयम्पूषारयिर्भ
२ र १ २ ३ ५ १ १
गा३ए। सोमःपुना। नोअर्षा२३४तायि। पता ३ ४।

---

* पुरस्ताज्ज्योतिः षडचे द्वितीयेऽहनि परीचपृष्ठ-मध्यन्दिने बृहत्परोचम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३र ४र ५   २ १   १   २ १   ५
औ्होवा। विश्वा। स्थाभू३१। मा२या२३४नाः। वि

१   २   ३र ४र ५   १   ऽ
यख्यद्रो३४। औ्होवा। दा२सोऊ२३४। भायि।

५   ५   २र र   र   २   १
उऊवा६हाऊ। वा(१)॥ औ्होयिभेसा३मे। उप्रियाः।

१ २   ५   १र २   ३र ४र ५   १ २
आनूषा२३४ता। गावो३४। औ्होवा। मदायघा।

२   १र र   २र १   ५   २ १ र २
षाया३१ः। सोमासःकृण्वतेपा२३४थाः। पवमाना३४।

३र ४र ५   १   ऽ   ५   ५
औ्होवा। सा२आयिन्वा२३४वाः। उऊवा६हाऊ।

२र र   २   र   १   २ ३   ५
वा(२)॥ औ्होयिवया३ए। ओजिष्ठाः। तामाभा२३४रा।

१ २   ३र ४र ५   २र १   २   १
पबा३४। औ्होवा। मानाश्रवा। आया३१म्। यः

२र ३   ५   २ १ र २   ३र ४र ५
पञ्चचर्षणीरा२३४भायि। रयिंय्येना३४। औ्होवा। वा

१   ऽ   ५   ५   १
२नामा२३४। हायि। उऊवा६हाऊ। वा(३)॥ इस्॥८॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ३४५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्।८

विरूपः पथ्या बृहत्यस्त्रिदग्न्यपरे सोमः॥ पञ्चनिधनं

---

* उपरिष्टाज्ज्योतिः षडहे द्वितीयेऽहनि परोच-पृष्ठ-स्तोत्रीयेऽयम्पूषायां कण्वबृहत् पृष्ठम्, तदायम्पूषा बृहद्दार्मवे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ २ २ १२ १२ २ २ १
वैरूपम्॥ अभिसोमासआयवः। ए। पवन्तेमद्दि

१ २ १ २ २१
यम्। मदोवा। दिशंविश्वऽहस्। समुद्रस्याधिविष्ट

२ १२ १२ १२२ १ १२ १
पे। अस्वाशिप्रुमती। मत्सरासोमदच्युतः। इट्(१)॥

२ १२ १२ २ १ १ १२ २ २ १
मत्सरासोमदच्युतः। ए। मत्सरासोमद। च्युतोवा।

२ १ २२ १२ २२ १२
दिशंविश्वऽहस। तरत्समुद्रम्पवमानऊर्म्मिणा। अस्वाशिप्रु

२२ १२ २ ०२१२ १ १ १ २ २१२१२१२
मती। राजादेवऋतम्बृहत्। इट्(२)॥ राजादेवऋतम्बृ

१ २ २२ २ २ १
हत्। ए। राजादेवऋतम्बृहोवा। दिशंविश्वऽहस्।

२ २१२ २ १ २२ १२ २२ १
अर्षामित्रस्यवरुणस्यधर्म्मणा। अस्वाशिप्रुमती। प्रहि

२२१ २ १२ १
न्वानऋतम्बृहत्। इट्(३)॥ ९ *॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ९

विरूपः प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः॥ पञ्चनिधनंवैरू

२१२२२ १ २ २ १२ २२ २ २
पम्। सुतासोमधमत्तमाः। ए। सोमाइन्द्राय। मदि

* प्रत्यच-रथन्तर-बृहत्पृष्ठोऽनुष्टद्योत-पृष्ठ-तृतीये मध्यन्दिने वैरूपं परोचम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ र र १ र
नोवा । दिशंविशञ्छ्वम् । पवित्रवन्तोअक्षरन् । अश्वा

२ र र १ र २ र १ र २ १
शिष्टुमती । देवान्गच्छन्तुवोमदाः । इट्(१) ॥ इन्दुरि

र २ र १र २ र र
न्द्रायपवते । ए । इतिदेवासः । अब्रावोवा । विशं

२र १ २ र १ र २र
विशञ्छ्वस् । वाचस्पतिर्मखस्यते । अश्वाशिष्टुमती ।

१ २ १र र २ १र २ १ २ १ २र र १र
विश्वस्येशानओजसाः । इट्(२) ॥ सहस्रधारःपवते । ए ।

२ र र र १ र
समुद्रोवाचम् । ईङ्खयोवा । दिशंविशञ्छ्वस् । सो

२ १ र २ र १र र २ र १ र २ १र
मस्पतीरयीणाम् । अश्वाशिष्टुमती । सखेन्द्रस्यदिवेदि

१२ र १ १ १ १ १
वे । इट्० (३)इडा२३४५ ॥ १० ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १०

इन्द्रः पथ्या बृहती सिद्धित्यपरे सोमः ॥ महावैरा-

२र र र र र २ ३ २ १ २र
जम् ॥ होइयाहोइयाहोइया३४३तव । अहाम् । सो

१ र २ १र २ १र २ १र र २
मा । रारण । रारण । रारण । तवाहञ्सो । मा ।

र २ १र २ १र २ १र र २ १र
रारणा । रारण । रारण । तवाहञ्सो । मा । रार

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

२ १र २ १र २ १ र र र
ण । रारण । रारण । सख्यइन्दोदिवेदिवेपुरूणिव

र २ १र २ १र २ १र १
भ्रोनिचर । तायि । मामव । मामव । मामव ।

१ र र र र र १ १र
सक्वइन्दोदिवेदिवेपुरूणिवभ्रोनिचर । तायि । माम

र १र २ १र २ १ र र र र
व । मामव । मामव । सख्यइन्दोदिवेदिवेपुरूणिव

र २ १र २ १र २ १र १
भ्रोनिचर । तायि । मामव । मामव । मामव ।

२ र २ १र २ १र १ १र
परिधीꣳर । तायि । ताꣳइहि । ताꣳइह्वि । ताꣳइ

२ १ र २ १र २ १र २
ह्वि । परिधीꣳर । तायि । ताꣳइहि । ताꣳइहि ।

१र २ १ र २ १र २ १र
ताꣳइहि । परिधीꣳर । तायि । ताꣳइह्वि । ताꣳइ

२ १र २ १ २ १ २ १
ह्वि । ताꣳइह्वि । इयाहाऊ । इयाहाऊ । इयतव

२ २र र र र र
मत्स्वा३ । हाऊवा(१) ॥ होइयाहोइयाहोइया । ३४३

१ ३ १ २ १ १र १ १र २ १र
परि । धायिः । अतायि । ताꣳइह्वि । ताꣳइह्वि । ताꣳइ

२ १ र २ १र २ १ २ र
ह्वि । परिधीꣳर । तायि । ताꣳइहि । ताꣳइहि ।

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ १ र २ १र २ १र
ताᳪइहि । परिधीᳪर । तायि । ताᳪइहि । ताᳪइ

२ १र २ १ र र र
हि । ताᳪइहि । परिधीᳪरतिताᳪइहितवाद्दन्नक्तमु

र र १र २र १र २र १र २र १
तस्तो । मा । तेदिवा । तेदिवा । तेदिवा । परि

र र र र २ १र २र
धीᳪरतिताᳪइहितवाद्दन्नक्तमुतस्तो । मा । तेदिवा ।

१र २र १र २र १ र र र
तेदिवा । तेदिवा । परिधीᳪरतिताᳪइहितवाद्दन्नक्त

र २ १र २र १र २र १र २र १ २
मुतस्तो । मा । तेदिवा । तेदिवा । तेदिवा । दुहा

र २ १र २ १र २ १र २ १ र
नोव । भ्राऊ । ऊधनि । ऊधनि । ऊधनि । दुहा

र २ १र २ १र २ १र २ १र
नोव । भ्राऊ । ऊधनि । ऊधनि । ऊधनि । दुहा

र २ १र २ १ २ १ २ १ २
नोव । भ्राऊ । ऊधनि । ऊधनि । ऊधनि । इयाहा

१ २ १ २ २र
ऊ । इयाहाऊ । इयपरिमत्स्वा३ । हाऊवा(२) ॥ होइ

र र २३र १ २१ र २
याहोइयाहोइया३४३दुहा । नो । बभ्रोउ । ऊधनि ।

१र २ १र २ १र र २ १र २
ऊधनि । ऊधनि । दुहानोव । भ्रोऊ । ऊधनि ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ १र २ १र र २ १र २ १र
ऊधनि। ऊधनि। दुहानोब। भ्रोऊ। ऊधनि। ऊ

२ १र १र र र र र
धनि। ऊधनि। दुहानोबभ्रोऊधनिघृणातपन्तमतिह्व

२ १ २ २ १ २ १ २ १ र र र
रा। यम्परः। यम्परः। यम्परः। दुहानोबभ्रऊध

र र २ १ २ १ २ १ १
निघृणातपन्तमतिह्व। रा। यम्परः। यम्परः। यम्प

२ १ र र र र र २ १
रः। दुहानोबभ्रऊधनिघृणातपन्तमतिह्व। रा। यम्प

२ १ २ १ २ १ र २ १ २
रः। यम्परः। यम्परः। शकुनाइ। वा। पन्निम।

१ २ १ २ १ र २ १ २ १ २
पन्निम। पन्निम। शकुनाइ। वा। पन्निम। पन्निम।

१ २ १ र २ १ २ १ २ १ २
पन्निम। शकुनाइ। वा। पन्निम। पन्निम। पन्निम।

१ २ १ २ १ २
इयाहाऊ। इयाहाऊ। इयदुहमत्स्वा२। हाऊवा

३(३) ॥ ११॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ११

१र र र
इन्द्रोऽनुष्टुप् सोमः॥ हावैराजम्॥ होइयाहो

र २ ३ १ २र १
इयाहोइयाइया२३४३पुरः। जायि। तोत्रो। अन्ध

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ २ १र २ १
सः । अन्धसः । अन्धसः । पुरोजितायि । वो । अ

२ १ २ १ २ १र २
न्धसः । अन्धसः । अन्धसः । पुरोजितायि । वो ।

१ २ १ र १ १ १र र र
अन्धसः । अन्धसः । अन्धसः । सुतायमाद्यित्नावेअ

र २ १ २ १ ३ १ २ १र
पश्वानम् । श्ना । थिष्टन । थिष्टन । थिष्टन । सुता

र र र २ १ २ १ २
यमाद्यित्नावेअपश्वानम् । श्ना । थिष्टन । थिष्टन ।

१ २ १ १ र र र २ १
थिष्टन । सुतायमाद्यित्नावेअपश्वानम् । श्ना । थिष्ट

२ १ २ १ २ १र र र २ १
न । थिष्टन । थिष्टन । सखायोदी । घा । जिह्वि

२ १ २ १ २ १र र र २
यम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी । घा ।

१ २ १ २ १ २ १र र र
जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी ।

२ १ २ १ २ १ १ १ २
घा । जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । इयाहा

१ २ १ ऽ २ २र
ऊ । इयाहाऊ । इयपुरमत्स्वा३ । हाऊवा३(१) ॥ हो

र र र र २ ३र १ २र १
इयाहोइयाहोइया३४३सखा । यो । दीर्घा । जिह्वि

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ २ १ र र र १
यम् । जिह्मियम् । जिह्मियम् । सखायोदी । घा ।
१ २ १ २ १ २ १ र र र
जिह्मियम् । जिह्मियम् । जिह्मियम् । सखायोदी ।
२ १ २ १ २ १ २ १र र
घा । जिह्मियम् । जिह्मियम् । जिह्मियम् । योधार
र र र २ १र २ १र २ १२
यापावकयापरिप्रस्य । दा । तेसुतः । तेसुतः । तेसु
२ २र र र र र २ १र २ १र
तः । योधारयापावकयापरिप्रस्य । दा । तेसुतः । ते
२ १र २ १र र र र र २
सुतः । तेसुतः । योधारयापावकयापरिप्रस्य । दा ।
२र २ १र २ १र २ १ २ १
तेसुतः । तेसुतः । तसुतः । इन्दुरश्वः । ना । क्षत्वि
२ १ २ १ २ १ २ १
यः । क्षत्वियः । क्षत्वियः । इन्दुरश्वः । ना । क्षत्वि
२ १ २ १ २ १ २ १
यः । क्षत्वियः । क्षत्वियः । इन्दुरश्वः । ना । क्षत्वि
२ १ २ १ २ १ २ १ २ १
यः । क्षत्वियः । क्षत्वियः । इयाहो । इयाहो । इ-
ऽ २ १र र र र र
यसखमत्स्वा३ । हाउवा३(२) ॥ होइयाहोइयाहोइया३
२ ३ १ २र १ १ २ १ २ १ २
४३इन्दुरश्वा । श्वोना । क्षत्वियः । क्षत्वियः । क्षत्वियः ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ १ १ १ २
इन्दुरश्वः । ना । क्षत्वियः । क्षत्वियः । क्षत्वियः ।

१ २ १ २ १ २ १ २
इन्दुरश्वः । ना । क्षत्वियः । क्षत्वियः । क्षत्वियः ।

१ र र र र २ १र २र १र
तन्दुरोषमभीमरासोमविश्वा । चा । याधिया । या

२र १र २र १ र र र २
धिया । याधिया । तन्दुरोषमभीमरसोमविश्वा । चा ।

१र २र १र २र १र २र १ र र
याधिया । याधिया । याधिया । तन्दुरोषमभीमरा

र २ १र २र १र २र १र २र
सोमविश्वा । चा । याधिया । याधिया । याधिया ।

१ र १ १ २ १ २ १ २ १
यज्ञायस । त्व । अद्रयः । अद्रयः । अद्रयः । य

र २ १ २ १ २ १ २ १
ज्ञायस । त्व । अद्रयः । अद्रयः । अद्रयः । य

र २ १ २ १ २ १ २ १
ज्ञायस । त्व । अद्रयः । अद्रयः । अद्रयः । इया

२ १ २ १ ऽ २
हाऊ । इयाहाऊ । इयदिन्दुर्मत्स्वा३ । हाऊवा३(३) ॥

१ १ १ १
ई २ ३ ४ ५ ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १
प्रजापतिर्गायत्री सोमः॥ रैवत्यः॥ हाऊपारा
१र र २ २
यि। स्वानाः। इहा। गिरिष्ठाऽ२ः। हा३१ऊवा२३।
२ ५ २ र १ २र १ ऽ
ई३४डा। पवा२यिन्रासो। इहा। सोम्रच्चरार२त्। हा
२ ५ १ २० १ १
३१ऊवा२३। ई३४डा(५)॥ हाऊतूवाविप्राः। इहा। तू
१ २ ४ २
वङ्क्वाऽ२यिः। हा३१ऊवा२३। ई३४डा। मधु२प्र
१ १ २ ऽ २ ५
जा। इहा। तमन्धसा२। हा३१ऊवा२३। ई३४डा(२)॥
१ २ १ २१र ऽ
हाऊतूवायि। विश्वावि। इहा। सजोषसा२ः। हा
२ ५ १र १ १
३१ऊवा२३। ई३४डा। देवा२सःपायि। इहा। ति
१र ऽ २ ५ २
माशता२। हा३१ऊवा३३। ई३४डा। मदा२यिसु
१ २ १र ऽ १
सा। इहा। वंधायसा२यि। हा३१ऊवा३३। ई३४
५
डा(३)॥ १३॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ६३-६४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १३

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वसिष्ठः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ रथ-

२ऽ र र र १ २र
न्तरम् ॥ आभिसोमासआयवोवा । पावन्तेमद्यम्मद

र र १ र२ १ २र १
समुद्रस्याधिविष्टपे । मनार३यिषिणाः । मत्सरासो२३

१ र र ५ ५ २ १
मा३ । दच्यूर३४ता । औवा६ । हाऊवा(१) ॥ मत्सोवा ।

र २ र १ २ १
रासोमदच्युतस्तरत्समुद्रम्पवमा । नऊर३र्मिणा । रा

र २र १ र १ र र ५ ५
जादेवार२३आ३ । ताम्ब२३४हात् । औवा६ । हाऊवा(२) ॥

२र १ २ र १
राजोवा । दायिवऋतम्बृहदर्षामित्रस्यवरुण । स्वधार

२ १ २र १ ४ १ र र
३र्मणा । प्राहिन्वाना२३आ३ । ताम्ब२३४हाऊ । औ

५ ५
वा६ । हाऊवा(३) ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १४

२ऽ र र
वसिष्ठोऽनुष्टुप् सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ हुतासोमधु

१ १ र २ र १र
मत्तमोवा । सोमाइन्द्रायमन्दिनःपवित्रव । तोआर२३

---

* पयोव-मध्यन्दिने तृतीये ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ र २ १ ४ १ र र
क्षरान् । दायिवान्गच्छा२३न्तू३ । वोमार२३४दा । श्रो

५ ५ २ १ १र र २
वा६ । हाऊवा(१) ॥ दश्रोवा । दूरिन्द्रायपवतइतिदेवा

र र १ २ १ २र
सोश्रब्रुवन्वाचस्पतिः । मखा२३स्यभायि । वायिश्वस्ये

१ ४ १ र र ५ ५ २
श्या२३ना३ः । श्रोजा२३४सा । श्रोवा६ । हाऊवा(२) ॥ स

१ २र र र र र
स्सोवा । हास्रधारःपवतेसमुद्रोवाचमीङ्खयस्सोम

१ २ १ र २ २ ४ १
स्पतिः । रया२३यिणाम् । साखेन्द्रस्या२३दा३यिवे

र र ५ ५ १
दा२३४यिवा । श्रोवा६ । हाऊवा ॥ (३)श्रस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १५

भरद्वाजः पथ्या बृहती सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे सोमः ॥

२र र र र र २ १
सोमः ॥ श्रौहोयितवाहꣳसोमरारणा३ए । सख्य

२ ३ ५ १ २ १र ४र ५
इन्दो । दायिवेदा२३४यिवायि । पुरू३४ । श्रौहोवा ।

१ २ २ २ २ ५ २ १ र
णिवाभ्रोनायि । चारा३१ । तिमीमार२३४वा । परिधीꣳ

* परोक्षार्भवे तृतीये ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रा३४। औ३होवा। ता२यिता॰आ२३४यि। हायि।
उऊवा३। हाऊ। वा(१)॥ औहोयिपरा३ए। धो॰रा।
तायितार। आर३४यिहायि। तवा३४। औहोवा।
अहान्नक्ताम्। उतासो३१। मतेदार३४यिवा। दुहा
नोवा३४। औहोवा। आ२ऊधार३४नायि। उऊवा
६हाऊ। वा(२)॥ औहोयिदुहा३ए। नोवा। आऊंधा
२३४नायि। बृहा३४। औहोवा। तपान्तमा। तायि
ह्व३१। रियम्पा२३४राः। शकुनाआ३४। औहोवा।
वा२पाप्ना२३३यि। मा। उऊवा६हाऊ। वा(३)॥ हम्।
॥ १६-* ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १६

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

---

* परीक्ष-मध्यन्दिने चतुर्थे पर्गोचार्भवे पुंगोजितीयृहत्पूर्वमेवोक्तम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ऽ र र १
सोमः॥ रथन्तरम्॥ सोमउष्वाणस्सोटभोवा। आधि
२ रर र रर १ २ १
ष्णुभिरवीनामश्वयेवहरितायाया। तिधा२३रया। मान्द्र
१र १ ४ १ र र५ ५
यायार२३ता३यि। धारा२३४या। ओवा६। हाऊवा(१)॥
१ र २ र र रर रर र १
मन्द्रोवा। यायातिधारयाअनूपेगोमान्गो। भिरा२३
१ र२१ ४ १ र र५
क्षाः। सोमोदुग्धार२३भा३यिः। आ२३४च्चा। ओवा६।
५ ०र१ र २ र र
हाऊवा(२)॥ सोमोवा। दुग्धाभिरच्चास्समुद्रन्नसंवरणा।
१ २ १ र २१ ४ १ र
नियार२३ग्मान्। मान्दीमदार२३या३। तोशा२३४ता।
र ५ ५
ओवा६। हाऊवा(३)॥ १७*॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६२०-६२१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १७

१
वसिष्ठो वैष्णव्योऽनुष्टुप् सोमः॥ रथन्तरम्॥ पा
र र १ ०रर र र र १
वस्ववाजसातयेवा। पवित्रेधारयासुतइन्द्रायसो। मवा
२ १ र१र १ ४ १ र र
२३यिष्णवायि। दायिवेभ्योमा२३धू३। मात्ता२३मा। ओ

* परीक्ष-मध्यन्दिने पञ्चमे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वाइ । हाऊवा(१) ॥ रक्षोवा । चाऽ१रिहन्तिधीतयोहरिम्प
विन्नेअद्रयोवत्सञ्जातम् । नमा२३तराः । पावमाना२३वा
इयि । भागा२३४णा । औवाइ । हाऊवा(२) ॥ णितोवा
वान्धाश्चमहित्रतपृथिवीश्चातिजश्रिषेप्रतिद्रापिम् । अ
मू२३श्चथाः । पावमाना२३मा३ । हायित्वा२३४ना ।
औवाइ । हाऊवा(३) ॥ अस् ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे
सोमः ॥ बृहत्साम ॥ औहोयिमृज्यमानस्सुहस्तिया३ए ।
समुद्रेवा । चामिन्वा२३४साथि । रया३४ । औहोवा ।
पिशाङ्गम्बा । हुला३१म् । पुरुस्पृ२३४हाम् । पवमाना
३४ । औहोवा । भा२यार्षा२३४ । सायि । उहुवा

* परीक्षार्थभंवे पञ्चमे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २र र २ र १ २ ३
इहाऊ। वा(१)॥ ओहोयिपवा३ए। माना। आयर्षा

५ १ २ ३र ४र ५ २र १ र १
२३४सायि। पुना३४। औहोवा। नोयरेण। वामा

र २ ३ ५ २ १र २ ३र ४र ५
३१। नोअव्या२३४यायि। वृषोअचा३४। औहोवा।

१ ऽ ५ ५ २र
का२दाद्वार३४। नायि। उहुवा६हाऊ। वा(१)॥ औ

२ १ २ ३ ५ १र २
होयिवृषो३ए। अचायि। काद्द्वार३४नायि। देवा

३र ४र ५ २र १ २ २ ३
३४औहोवा। ना२ऽसोमपा। चामा३१। ननिष्का

५ २र १ २ ३र ४र ५ १ र
२३४र्त्तम्। गोभिरञ्जा३४। औहोवा। नो२आर्षा२

ऽ ५ ५
३४। सायि। उहुवा६हाऊ। वा(३)॥ १९ *॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३८-३९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १९

२र र र
भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः॥ बृहत्साम॥ औहोयिसो

र २ १ २ र ५ १
माःपवन्तइन्दवो३ए। अस्मभ्यङ्गा। तूवित्ता२३५माः। मि

१ ३र ४र ५ २र १ २ २ ५
त्रा३४। औहोवा। स्यानाः। आरे३१। पा२३४साः।

---

* पगीच-मध्यन्दिने षष्ठे।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र २ ३र ४र ५ १ ऽ
सुवाधिया३४ । औहोवा । हु२अर्वा२३४यि । दाः ।
५ ५ २र र २ र १र
उहुवाईहाऊ । वा(१) ॥ औहोयिदस्ता३ए । पूतासो ।
१ २ ३ ५ १र २ ३र ४र ५ २र १
वायिपश्वा२३४ताः । सोमा३४ । औहोवा । सोदाधि
२ र र र २ ३ ५ २ १ २
याथायिरा३१ः । हुरासोनदर्शता२३४साः । जियत्नवा
३र ४र ५ १ र ५
३४ । औहोवा । धु२वाघा२३४ । तायि । उहुवाई
५ २र र र र र १र २ ३
हाऊ । वा(२) ॥ औहोयितेहु३ए । घाणासो । घायद्रा
५ १ २ ३र ४र ५ २र १
२३४यिभायिः । चिता३४ । औहोवा । नागोरधायि ।
२ ३ ५ २ १ २
त्वावा३१यि । इषमस्मभ्यमभा२३४यिताः । समस्वरा३४ ।
३र ४र ५ १ ५ ५
औहोवा । वा२स्वा२३४यि । वाः । उहुवाईहाऊ ।
१
वा(३) ॥ हुम् ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ७८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्यूह्यगाने षष्ठस्याद्ध-प्रपाठकः ॥

---

* परीचार्भवे षष्ठे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ ॰
प्रजापतिर्द्विपदा गायत्री सोमः॥ श्रेयस्॥ इया।

२र १ २ १ र ११ २
पवस्वसोममन्दयाऽ३न्। इया। इन्द्रायमधुमत्तमाऽ३ः।

१ र२१रर २ १२ १ २१र २र १
इया(१)॥ तेसुतासोविपश्चिताऽ३ः। इया। शुक्रावायुम

२ १ २ र १ र २ १ २र
त्स्वताऽ३। इया(२)॥ अध्वग्रन्देववीतयाऽ३यि। इया। वाज

१ २र १र १ १ २ १र १११
यन्नोरथाइवाऽ३। इया(३)॥ ए३। श्रेयाऽ२३४५ः॥ १*॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ९२०-९२१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। १

३र
प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः॥ अरिष्टम्॥ हाउ।

३ ४५ १र ३२३ ५ ४ ५
होइया। स्वतासोमाऽ२। धुमत्ताऽ२३४माः। सोमाः।

१ ३२३ ५ ४५ १ ३ २र १र
इन्द्राऽ२। यमन्दाऽ२३४यिनाः। पावायि। न्नवाऽ२स्तोत्र

२ ५ ४ ५ १ ३१ ९
वाऽ२३४रान्। दायिवान्। प्रच्छाऽ२। ओवोमाऽ२३४

५ ४ ५ १ ३१३ ५ ४
दाः(१)॥ आयिन्दः। इन्द्राऽ२। यपावाऽ२३४तायि। मा

५ १र २३ ५ ४ ५ १
यितायि। देवाऽ२। साअन्नऽ२३४वान्। वाचाः। पता

* विराट् द्वादशाद्वे दशमेऽहनि षाण्मीगवादुत्तरं श्रेयः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ ५ ४ ५ १र २
२यिः । मखस्या२३४तायि । वायिश्वा । स्थेशा२ । न
२ २ ५ ४ ५ १ २ २ २ ५
ओजा२३४सामः । साद्दा । स्वधा२ । रःपावा२३४तायि ।
४ ५ १र २ १र २ ५ ४ ५ १
सामू । द्रोवा२ । चमौङ्का२३४वाः । सामाः । पता
२ २ ५ ४ ५ १ ३ २
२यि । ईरायाा२३४यिणाम् । साखे । द्रस्या२ । दिवे
२ ५ २
द्वा२३४यिवायि । हो२३४५ । इडा ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपर अग्निः ॥ अन्त-
२र र १ २र र १र
रिक्षम् ॥ हावग्नआया । हियग्नि । भायिः । औहौहो
१ २ १र र २ र र १ २र र १र
वा२ । इहा । होतारन्त्वावृणीम । हा । औहौहो
१ २ १र र १ १ १र १ २र
वा२ । इहा । आत्वामनक्तु प्रगवाहविष्म । ता । औ
र १र १ २ १ २र र १र
हौहोवा२ । इहा । यजिष्ठम् । वा । औहौहोवा२ ।
१ २ १र ३ ५र र २र
इहा । हिरा । सा२हा२३४५औहोवा(१) ॥ हाऊयजिष्ठ

* अनुरूपाग्निष्टोमसाम द्वादशाहे तृतीयेऽहनि मध्यन्दिने । अनुरूप-प्रजाकामस्यायं द्वादशाहः ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र १ २र र २र १ २ १ २
ह्वा। हिरास। दा। औहौहोवा२। इहा। यजिष्ठवर्हि

र १ २र र १र १ २ १ र २र १
रास। दा। औहौहोवा२। इहा। अच्छाहित्वास

२ र र १ २र र १र २ १
हसस्वनोअग्निं। रा। औहौहोवा२इहा। सुचश्च।

२र र १र १ २ १र ३ ५र र
औहौहोवा२। इहा। तिया। धा२रा२३४औहोवा(२)॥

२र १ २र र १र १
हाऊस्सुचस्वरा। तियद्ध। रा। औहौहोवा२। इ

२ १ २ १ २र र १र १ २
हा। सुचस्वरन्तियद्ध। रा। औहौहोवा२। इहा।

२ १र र २ १ र २ र १ २र र १र १ २
ऊर्जोनपातङ्घृतकेशमीम। हा। औहौहोवा२। इहा।

१ २र र १र १ २
अग्निंय। ज्ञा। औहौहोवा२। इहा। षुपू। वी२

१ ५र र १ १ र र २
या२३४औहोवा(३)॥ सुष्टुभस्तुभोस्वाशिष्ठमक्का२न्।

१ १ १ १ १
इट्० इडा२३४५॥ ३ *॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ६२-६३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। ३

१ २
प्रजापतिरत्यष्टिरग्निः। नित्यवत्सा। एआग्नीम्।

* तृतीयेऽग्निष्टोमसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

होतारम्मन्येऽसखन्तंवसोःसूनुᳪसहसोजातवा २यिदसाम् ।
इडा । विप्रन्नजातवा१यिदा३साम् । याऊ । ध्वयास्सुवा २
इराः । इडा । याऊ । ध्वयास्सुवा २इराः । अथा । याऊ ।
ध्वयास्सुवा २इराः । इडा । देवोदेवाचिया१क्रा३पा ।
घृतस्यविभ्राष्टिमनुशुक्रशो३ । चायिषाः । आजुह्वान
स्यसा२३र्हो । पायिषआ३१उवा२३(१) ॥ एयाजो । छन्दा१
यजमानाऽक्रवेसज्येष्ठमङ्गिरसांविप्रमा २न्मभायिः । इडा ।
विप्रेभिःशुक्रमा१न्मा३भायिः । पारी । ज्मावमिवा २द्या
म् । इडा । पारी । ज्मानमिवा २द्याम् । अथा । पारी ।
ज्मानमिवा २द्याम् । इडा । होतारंवर्षा१णी३नाम् ।
शोचिष्केशंवृषणंयमिमा३ः । वायिशाः । प्रावन्तुजूतया
२३यिहोयि । वायिशआ३१उवा२३(२) ॥ एसाहो । पुरू ।
चिद्दोजसाविरुक्मतादीद्यानोभवतिद्रुहा २न्तराः । इडा ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ र १ २ १ १
परप्युर्न्नंद्र त्वा१न्ता३रा:। वायिडू। चिद्यस्यसा २म्हता

२ १ २
ज। इडा। वायिडू। चिद्यस्यसा २म्हताज। अथा

२ १ र १
वायिडू। चिद्यस्यसा २म्हताज। इडा। अवह नेय या

२ २ १ र र र ४ ५
त्स्था३यिराम्। निहमया। णोययमतेना३। यतायि।

१ र र १ २ १
धन्वासहाना२३होयि। यातमा३१उवा२३(३)॥ इट्‌ इडा

१ १ १ १
२ ३ ४ ५॥ ४ *॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ७८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ४

१
दीर्घतमास्त्रिष्टुप्सोमः॥ दीर्घतमसोऽर्कः॥ आ

२ १ २ र १ २ २ २ १ २
क्रान्। सामुद्रप्रथमेवि। धर्म्मान्धर्म्मान्। धर्म्मान्।

२ २ १ २र १र २ १र २ १र र १
जाना। यान्प्रजाभुवनस्य। गोपागोपा:। गोपा:। वा

२ १ २र र र १ २ १ २ १ २
र्षा। पवित्रे अधिसानो। अव्याअव्यायि। अव्यायि।

१ २ १ र २र र र १ २ १ २ १ २
बृहात्सोमोवावृधेसुवानः। अद्राअद्रायि। अद्रायि: १)॥

* पञ्चमेऽग्निष्टोमसाम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ र २ १र २ १र र १र २ १
मात्वी। वायुमिष्टयेराधरसेनाऽसेनाः। सेनाः। मा
२ १ र २ र र १र १ १र २ १र १
त्वी। मायित्रावरुणापूय। मानामानाः। मानाः।
१ २ १ र २र १र २ १र १ १र १
मात्वी। शार्धोमारुतम्मत्वि। वान्देवान्। देवान्।
१ २ १ र २ र र १र २ १र २ १र २
मात्वी। द्याव्यापृथिवीदेव। सोमास्सोमाः। सोमाः(२)॥
१ २ १ २ २र १र २ १र २ १र २
माह्वात्। तात्वोमोमह्विषश्वा। काराकारा। कारा।
१ २ १ २र र १र २ १र २ १र २
आपाम्। याङ्गर्भोअवृणोत। देवान्देवान्। देवान्।
१ २ १ २र र १र २ १र २ १र २
आदा। धादिन्द्रेपवमानः। ओजाओजाः। ओजाः।
१ र १ २र र २ १ २ १ २ १ २
आजा। नायत्सुरियेज्योती। इन्दुरिन्दुः। इन्दुः(३)॥
३ १ १ १ १
ई २ ३ ४ ५॥ ५*॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १६९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

१र २र १ र २ १ २
सोमाने द्वे॥ ए२। सोमउष्वाणःसोतृभाईः। अधा
२ १ २ २ ५
३१उवा२३। ई३४डा। द्यगभा३१उवा२३। ई३४५डा।
१ २ १ २ २
आवी। ना२मा। इडा। आवी। ना२मा। अया।

* रौद्रेण सह विकल्पः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ १ २ २ २ १ २ २
आवो। ना२मा। इडा। अश्वा१यि३वा। हरितायी

४ ५ १ २ २ १ २
निधा३। रायामन्द्रयायातिधा२३चोई। राया३१वा२३(१)॥

१ २२ २२ १२ १ १ २ २
ए२। मन्द्रयायातिधारया। मन्द्रा३१उवा२३। ई३४

५ १२ २ २ ५ १ २ १
डा। याया३१उवा२३। ई३४डा। ताईधा। रा२या।

१ २ १ २
इडा। ताईधा। रा२या। अथा। ताईधा। रा२

१ २ १ २ १२ २ २ ४ ५ १२
या। इडा। अनू१पि३गो। मा२गोभा३ई:। आक्षा। सो

२ २ १ २
मोदुग्धाभिरा२३चोई। आक्षआ३१उवा२३(२)॥ ए२।

१२ २ २ १२ २ १ २ २ २ ५ १
सोमोदुग्धाभिरक्षाः। सोमा३१उवा२३। ई३१डा। दु

१ २ ५ १
ग्धा३१उवा२३। ई३४डा। आ२क्षाः। इडा। भा

२ १ २ १
ईरा। आ२क्षाः। अथा। भाईरा। आ२क्षाः। इडा।

२ २ २ १ २ ४ ५ १
समू१द्र३न्ना। संवरणानिया३। आग्मान्। म-

२ २ २
न्दिमदायतो२३चोई। शातआ३१उवा२३(३)॥ ६॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ६२०-६२१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्।६

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १र २र १ २ २
ए२ । पवस्ववाजसातयायि । पवा३१उवा२३ । ई३
५ १र १ २ ५ १ २ १
४डा । चेधा३१उवा२३ । ई३४डा । राया । ह्व२न्ता: ।
२ १ २ १
इडा । राया । ह्व२न्ता: । अथा । राया । ह्व२न्ता: ।
२ २ २ १ २ ४ ५ १र र
इडा । इन्द्रा१या३सो । मावा३ई । ष्णावाई । देवे
र १ २ १र
भ्योमधुमा२३हो । तारञ्चा३१उवा२३(१) ॥ ए२ । त्वा९रि
२ १र २ १ २ २ ५ १ २
हन्तिधीतया: । हरा३१उवा२३ । ई३४डा । पवा३१
३ ५ १ २ १ १ २
उवा३२ । ई३४डा । चेञ्चा । द्रु२हा: । इडा । चेञ्चा ।
१ १ २ १ २
द्रु२हा: । अथा । चेञ्चा । द्रु२हा: । इडा । वत्सा
२ २ १ २ ४५ १ २
१ञ्जा३ताम् । नमा३ । तारा: । पवमानविधा२३होई ।
२ १ र २ १ २
माणिया३१उवा२३(२) ॥ ए२ । त्वन्द्याञ्चमद्विव्रता । पृथा३१
२ ५ १र २ २ ५ १
उवा२३ । ई३४डा । वीचा३१उवा२३ । ई३४डा । आ
२ १ १ १
तौ । जभ्री२षाई । इडा । आतौ । जभ्री२षाई । अ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ २
था। आती। जभ्रो२षाई। इडा। प्रता१द्रा३पाइँ।
१ २ ४ ५ १ २ १ २
अमू३। चाथाः। पवमानमद्दा२३द्दोयि। त्वाना३१उ
१ १ १ १ १
वा२३(३) ॥ इटईडा २ ३ ४ ५ ॥ ७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। ७

॥ इति ग्रामे ऊह्यगाने षष्ठः प्रपाठकः ॥

॥ इति क्षुद्र-पर्वं समाप्तम् ॥ ७ ॥

॥ समाप्तञ्चोह्यगानम् ॥

॥ सामवेदसंहितायामुत्तरार्चिक परिशिष्टं समाप्तम् ॥

———ooo———

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र,

अथ उत्तरार्च्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम्* ॥

अथवा,

॥ अथ गायत्रं साम ॥

—o—

॥ हरिः ॐ ॥

१ २उ ३क २र १ र १र
(॥ ॐ भूर्भुवस्स्वः ॥ †) तत्सवितुर्वरेणियोम्। भा

र र र २१र र २ १
र्गोदेवस्यधीमाहो २। धियोयोनःप्रचो ऽ१२ऽ१२। हुम्।

१ २ १ १ १
आ २। दायो। आ३४५॥१॥

. अस्य व्याख्यानम—३भा० ५२८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम्। १

॥ इति गायत्रं साम समाप्तम् ॥

॥ समाप्तमिदमुत्तरार्च्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ॥

---

* उपक्रान्तस्यैतस्य मूलमुत्तरार्च्चिके विद्यते यतस्तत एव तत्परिशिष्टत्वम्, परं दृश्यतेऽसौ सर्वत्रैव पुस्तकेषु प्रायो गेयगानारम्भे एव, स्वाध्यायारम्भे प्रणव-व्याहृति-सहित-गायत्री-पाठ-व्यवहार एव तत्र निदानम्, सूचितश्च तथैव मानवे धर्म्मशास्त्रे "ब्राह्मणः प्रणवं कुर्य्यात्"-इत्यादिभिः (२, ७४)।

† यद्यप्यस्य स-प्रणव-व्याहृति-त्रयात्मकस्यास्ति गेयगानादौनामिव ग्रन्थान्तरत्वम् न तु ग्रन्थैकदेशत्वम् तथापि प्रायः सदैवैतद्गायत्र-साम-प्रथमेऽस्य व्यवहारात् तथैव सर्व-हस्तलिखित-पुस्तकेषु दर्शनाच्च तदाद्यावयवद्वयमित्यम प्यत्रतो रक्षितः स व्यवहारः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र,

॥ उत्तरार्च्चिक-क्रोड़पत्रम् ॥

———000@000———

अत्र,

तान्येव सामानि, येषामुत्तरार्च्चिक-मूलकत्वाभावान्न तदार्च्चिकान्तःप्रकटनमुपयुक्तम्, ऊहगान-श्रुतत्वान्नापि छन्दआर्च्चिकान्तर्निवेश्यत्वम्, परं पृथक्-प्रकाश्यत्वेऽप्यूह-श्रुतत्वेनोत्तरार्च्चिक-क्रोड़ीभूतत्वमेव। किञ्च ततोऽनन्तरमिह तान्यपि, यानि सम्पादक-मुद्राकरयोर्भ्रमाद्यथास्थानमनिवेशितानि सुतरां साम्प्रतं क्रोड़ाश्रितानीति ॥

१।--ऊ॰गा॰८प्र॰३अ॰१२साम(ऋ॰६म॰५अ॰५२सू॰१४ऋ॰)—

१ २ १ २ ३र २

॥ निह्नवम् ॥ आयिद्दौ३। आयिहौं। एह्वियां।

२ ५ २ र रर १ २

ओ २ ३ ४वा। ह्वायि। विश्वेदेवाममघ्नृण्वन्तू३याज्ञा

१ २ ३ २ ३ ५ २

३म्। याज्ञाम्। यज्ञां। ओ२३४वा। ह्वायि। उ

रर र र १ १ १ २ ३ २ ३

भेरोदसीअपान्नपाद्वा३मान्मा३। मान्मां। मन्मां। ओ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र र र र र १ र

२३४वा । द्दायि । मावोवचा ऌसिपरिचद्ध्याणी३वोचा

१ २ २ २ २ ५ २

३म् । वोचाम् । वोचा । ओ२३४वा । द्दायि । सु

र र र १ २ १ २ ३र २

म्नेष्विद्वोअन्तमामा३दायिमा३ । दायिमा । देमा ।

२ ५ २ १ २ १ २ ३र

ओ२३४वा । द्दायि । आयिद्दी३ । आयिद्दी । एचि

२ २ ५ २ ५र र ३ १ १ १ १

या । ओ२३४वा । द्दा३४औहोवा । ई२३४५ ॥१२॥ (१)

अस्य व्याख्यानम्—ऋग्वेदे आह सायणः——

"यज्ञियाः" यज्ञार्हाः "विश्वेदेवाः" "मम" मदीयं "मन्म" मननीयं स्तोत्रं "शृणन्तु" चित्तेन धारयन्तु । तथा "उभे रोदसी" द्यावापृथिव्यौ "अपां नपात्" मध्यमस्थानोऽग्नि श्चास्मदीयं स्तोत्रं शृण्वन्तु । अथ प्रत्यचकृतः । हे देवाः "वो" युष्मभ्यं "परिचक्ष्याणि" वर्जनीयानि "वचांसि" स्तोत्राणि "मा वोचम्" मा ब्रवीमि अपितु समीचीनानि । अतो "वो" युष्माकम् "अन्तमा" अन्तिकतमाः सन्तो वयं "सुम्नेष्वित्" युष्माभिर्दत्तेषु सुखेष्वेव वर्त्तमानाः "मदेम" मोदेम ॥"—इति ६, ५, ५२, १४ ॥ (१)

२ ।—ऊ० गा० ११ प्र० २ अ० १ साम (ऋ० आ० ६, २, ३, २)—

३ २ र र र

॥ सत्रासाहीयम् ॥ प्रधा३४ । न्वासोमजागृविः ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ ५ १ र र र १ १
औ६वा। इन्द्रायेन्दोपरिस्रवद्युमन्ता२९भू। आ२मा।

२ १ ऽ ३र ३र २ १ ५
भा२३रा। सुवी३हो। वाहा३४३यि। वा२३४यिहो६

५
हायि॥ १॥ (२)

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २०५-२०६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम्। (२)

३।—ऊ० गा० ४प्र० १अ० ११साम (छ० आ० ६,२,४,७-८)—

५र ४ २ ३र ३ र ५ १र र
॥ शार्करम् ॥ एषा३स्यधारयासुताः। एषस्यधार

२ २ २ १ र र र २ ४ २ ३ ५
या१सू३ताः। अव्यावारेभिःपा। वता३यिमा३दिन्तमः।

१ २ ४ २ ३ ५ २र १ १
भिःपा। वता३यिमा३दिन्तमः। क्रीड़ानू२। मा२३

२ ४ ५र ४ २र ३ ४ २ ५
यिः। अपा३मा५ई५वा६५६(१)॥ क्रीडा३नूर्म्मिरपामिवा।

१र र २ २ २ २ र २र ४
क्रीडन्नूर्म्मिरपा१मी३वा। यउस्रियाअपायि। याआ३न्ता

२ ३ ५ १ २र ४ २ ५ २ १
३रश्मनि। अपायि। याआ३न्ता३रश्मनि। निर्गाआ२।

१ २ ४ ५ ४ २ ३ ४र ५
का२३। तदो३जा५सा६५६(२)॥ निर्गा३अक्रन्तदोजसा।

५ र २ २ २ १ २र
निर्गाअक्रन्तदो१जा३सा। अभिव्रजन्तत्नायि। पेगा३

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ १ ३ ५ १ २र ४ १ ३ ५ २ १
व्या३मस्त्रियम् । तत्नायि । षेगा३व्या३मस्त्रियम् । वर्म्मो

१ २ ४
वा२ । धा२३ । ष्णुवा३रू५जा६५६(३) ॥ ११ ॥ (३)

४ । ऊ० गा० १८प्र० २ग्र० १साम (छ० आ० ६, २,४, ७-८)—

२र १ र १
॥ श्रङ्कु ॥ एषस्यधा । ए२ । रया । सुताः ।

र र र र२ १ २ १ १
अव्यावारेभिः पवतेमदिन्ता२३माः । क्रायिडा२नूर्मा२३

२ १ ५ ४ ५ २र १
यिः । अपो२३४वा । आ५यिवोई३हायि(१ ॥ क्रोडन्नूर्म्मी

र १ र र २ १
रा । ए२ । अपाम् । इवा । यउस्त्रियाअपियाअन्तर

२ १ १ २ १ ५
श्मा२३नायि । नायिर्गा२आक्रा२३ । तदो२३४वा ।

४ ५ २ १र १
जा५सोई३हायि(२) ॥ निर्गाअक्रा । ए२ । तदो । जसा ।

र २ १ २ १ १
अभिव्रजन्तत्निषेगव्यमस्वा२३याम् । वार्मी२वाधा२३ ।

२ १ ५ ४ ५
ष्णावो२३४वा । रू५जोई३हायि(३) ॥ १ ॥ (४)

अनयोर्व्याख्यानम्—१भा० २३७-२४१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । (३,४)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तृतीयभागात्त्रिचत्वारिंशत्सामानि च्युतानि, तानि यथा—

१,२।—५४पृ० २पं०* (ऊ०गा०६प्र० २अ० ३-४ सामनी)—

२ २ २ २
॥ श्रवम्॥ हाऽ। वो३हा। वो३हा३। हा।

० ५ २ ३ ५ २ ३
ओ२३४वा। हायि। अत्सोदा२३४यिवो। हायिरण्या

५ २ ३ ५ २ ३
२३४याः। अत्सोदा२३४यिवो। हायिरण्या२३४याः।

२ ३ ५ २ ३ ५ २ ३ ५
दुहाना२३४ऊ। धार्हीयिवा२३४याम्। माधुप्रा२३४याम्।

२ ३ ५ २ ३ ५ २
प्रात्नꣳसा२३४धा। स्थामासा२३४दात्। हाऽ। वो३

२ २ ३ ५ २ ५२२ २
हा३। हा। ओ२३४वा। हा३४। औहोवा। ए३।

१ २ १ २र १र १ र ३ १ १ १ १
अतिविश्वानिदुरितातरेमा२३४५(२)॥ ३॥ (१)

२ र र र र
॥ दैर्घश्रवसम्॥ प्रत्नꣳसधस्थमासददोहाओहा ३

१ २ १ २ १ २ १र २ ऽ २ ऽ २ २
ए। प्रत्नꣳसधस्थमासदत्। ओ३हा। ओ२हा२ए३४।

३र २ ३ २ १ २ र १ २ ऽ
आपा३४क्रियाम्। धारुणम्। वाजायर्षसायि। ओ

* अस्याभिप्रायः—५४ पृष्ठे १ पङ्क्त्यनन्तरं इमे सामनी निवेश्ये इति। एवमुत्तरत्रापि।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ २ २ ३र २ २ १ ५ ४
इन्द्रा२ए३४ । नृभा३४यिद्वौता२: । विचो२३४बा । न्ना

५
पूर्णोह्वायि(२) ॥ ४ ॥ (२)

३ ।—६०पृ० १२पं० (ऊ० गा० १३प्र० १अ० १८ साम)—

२र १र २ १ २ १
॥ समन्तम् ॥ दुहानऊधर्हि वियाम् । मधुप्रियां

र र २ १ २र
प्रत्नꣳसधस्थमासदात् । आपृच्छा२३याम् । धारुणंवा ।

१ २ ३र २ ३र २ १ २
जियार्षसा । औहो३४वाहायि । नृ । भायिद्वै२३ता

१ २ २ १ ० १
इ: । होवा३हाथि । विचक्षा२३णा३४३: । ओ२३४५

ई । डा ॥ (२) ॥ १८ ॥ (३)

४ ।—७५पृ० ४पं० (ऊ० गा० २१प्र० १अ० ७साम)—

२र १ २ २ १
॥ अभिनिधनं काण्वम् ॥ औहोहोहायि । आयि

२ १ २ २ ५ २ ३ ५
हो । ऊत्सा: । दा२३४यिवो । हायिरण्या२३४या: ।

२ ३ ५ २र १ २र १ ३
ऊत्सोदा२३४यिवो । हीरण्यया: । ऐहौयि । आ२३४

५ २ ३ ५ २ ३ ५ १र
यिहो । दूहाना२३४ऊ । धार्हायिवा२३४याम् । मा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १२ १ २ ५ २ २
धप्रियाम्। ऐ३होयि। आ२३४यिही। प्रात्नᳩसा२३४

५ ३ २ ४ २ ५
धा। स्थमा३सा५दा६५६त्। आ२३४औ(२) ॥ ७ ॥ (४)

५।—१००पृ० २पं० (ज० गा० २२प्र० १ख० १०साम)—

१ २ ५ ४ ५र ४
॥ नौधसं श्यैतम् ॥ ता२३४म्। वोदस्मृती। षा

५ २ १र २ १ २ २ १ २ १ २
हाम्। वसोर्मन्दा। ना३मा३न्धा३सा:। अभिवत्सन्न।

१ २ १ ३ ५ १ र
स्वामा२३राथि। षुधा२यि। ना२३४वा:। इन्द्रङ्गीर्भी

२ २ १ ३ ५र र १
यिर्नो३वा। ऊम्मायि। मा२हा२३४औहोवा(१) ॥ आ२

५र ४ ५ र ४ ५ १ र
३४यि। द्रङ्गीर्भिर्नवा। माहायि। इन्द्रङ्गीर्भायिः

२ १ २ २ १ २ १ २ १ २
ना३वामा३हायि। द्युत्तᳩसुदानम्। तावा२३यिषायि।

१ ३ ५ १ १ २ १
भिरा२। वा२३४त्तोम्। गिरिन्नपूह्न३भो। ऊम्मायि।

३ ५र र १ ५ ४र ४
जा२सा२३४औहोवा(२) ॥ गा२३४यि। रिन्नपुरुभो। जा

५ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २
साम्। गिरिन्नपू। रू३भोजा३साम्। द्युमन्तंवाजम्।

४ २ १ ३ ५ १ २ र
शाता२३यिनाम्। सह्ला२। स्रा२३४यिणाम्। मचूगो

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ १ ३ ५र र ३
मान्तामा । ऊम्मायि । मा२हा२३४औहोवा । वा२३
४हू ॥ (३) ॥ १० ॥ (५)

६ ।—१४३पृ० ३प० (ऊ० गा० ८प्र० १अ० १५साम)—

२ र २ १ १र १
॥ निषधः ॥ इन्दुरश्वोना३क्तत्वियाः । तन्दूरोषाम् ।
१ र १ १ २ १ २ ४ ५ २ ३
अभीनरा२ः । इहा३ । सोमा३वायिश्वा । हाहो२३४
५ २ र १ २ १ २ १ २ ४ ५ २
हा । चियाधा२३या । इहा३ । याज्ञा३यासा । हा
३ ५ ३ २ ४ ३ १ १ १ १
हो२३४हा । तुवा३द्रा५्या६५६ः । हे२३४५(३) ॥१५॥ (६)

७ ।—ततः (ऊ० गा० ८प्र० २अ० ८साम)—

१ २ १ २र १ २ १
॥ यद्वाहिष्ठीयम् ॥ इन्दुरश्वोनक्तत्वियः । इन्दुरश्वो
१ १ २ १र र
वा । नक्तत्वियाः । तदुरो२३षाम् । अभीनराः । सो
२ १र र २ १
मंवा२३यिश्वा । चियाधिया । यज्ञायार२३सा । तुवद्रा
२ १
२३या३४३ः । औ२३४५ई । डा(३) ॥ ८ ॥ (७)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

८।—१४८पृ० ४प० (ऊ० गा० १३प्र० १अ० ३साम)—

१ २ १ २र १ २ १
॥ अर्कपुष्प्याद्यम् ॥ इन्दुरस्वोनक्कत्वियः । ऊवे२३ ।
१ २ २र २ १ १ र २ १ १र २ १र र २ १र
तन्दुरोषमभीनरः । ऊवे २ ३। सोमंविश्वाच्याधिया ।
२ १र २ १ २ १ १ २ २
ऊवे२३ । यज्ञायसन्त्वद्रयः । ऊवे२३ । २। होवा३हा३ ।
२ ५र र २ २र र र ऽर १र ३ १ १
हा३४ । औहोवा । अर्कोदेवाना२म्परमेवियो२मा२ ३
२ १
४ ५ न्(३) ॥ ३ ॥ (८)

८,१०।—१६०पृ०८प० (ऊ०गा०२२प्र०१अ०२-३सामनी)—

१ ५ ४र ५ ४ ५
॥ नौधसम् ॥ आ२३४यि । दुरस्वोनक्क । त्वाया: ।
२ १ र २ १ २ २ १ १ १
तन्दुरोषाम् । आ३भायिना३राः । सो२३माम् । वि ।
२ १ ५ १ २ १ २ १ ५
श्वा । चायाधा२३४या । या२३ज्ञा । यासन्तुवो२३४वा ।
२ ५
द्रा२३४याः(३) ॥ २ ॥ (९)

२ ४ ३ ४र ५ १ २ ३र ४र ५
॥ श्यैतम ॥ इन्दुरस्वोनक्क । त्विया२३४औहोवा ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २र १ ७ ५ ५ १र
तान्दुरोषम् । अभायिनरा२३४: । ओ६हा । सो । मां

२ १ २ ५ १ र २ १
वा२३यिस्वा । चियार् । धा२३४या । यज्ञायसान्तू३वा ।

१ ३ ५र र ३ ५
ऊम्मायि । द्रा२या२३४औहोवा । वा२३४सू(३) ॥ ३ ॥ (१०)

११ ।—२५५पृ०२प० (ऊ०गा० १२प्र० २अ० १९ साम)—

२र र २
॥ ऋषभः पावमानम् ॥ हाहावस्यप्रत्नाम् । हा३ । हा

१ ३ १ र २ १
३यि । आनूर्द्यू २ ३ ४ ताम् । प्रुक्रन्दुदुहेआ१ह्रा

२ ३ ५ १ २ ४ ५ ४
३याः । पयःसा२३४हा । ओमो३ । स्वसोवा । आ५

५ २र र २ २
षोई६हायि(१) ॥ हाहावयꣳसूर्य्याः । हा३ । हा३यि ।

१ ३ ५ १ र २ २ १
आयिवो२पा २ ३ ४ हक् । अयꣳसराꣳसिधा१वा३तायि ।

३ ५ १ २ ४ ५ ४
सप्तप्रा२३४वा । ओमो३ । तओवा । दा५यिवो६

५ १र र १ १
हायि(२) ॥ हाहावयंविश्वा । हा३ । हा३यि । नायितार्

१ ५ १र र २ २ २ र र ३
यिष्ठा२३४तायि । पुनानोभुवनो१पा३रायि । सोमोदा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३ ४ यिवाः । ओमोर् । नसोवा । रा५यो ६ हा यि(३) ॥ १९ ॥ (११)

१२ ।—२६६पृ० ६प० (ऊ० गा० २१प्र० १अ० १५साम)—

॥ पौष्कलम् ॥ उपशीरक्षाप । तस्थूर२३४षाः । भियासमा । धायि । चोग्राचार२३४वायि । पवा । मार२३४५नाई५६ । विदारयीर२३४५म्(१) ॥ १५ ॥ (१२)

१३ ।—२९०पृ० १६प० (ऊ० गा० १प्र० २अ० १५साम)—

॥ सफम् ॥ अयापा३वस्व । दायिवार२३४यूः । रेभन् पवायिचा २म् । परियायिषो३वा३यि । श्वा३र२३४ताः । मधोः । धाराआ३सा३ । चा३४५तो६हायि(१) ॥ १५ ॥ (१३)

१४ ।—३२३पृ० ५प० (ऊ० गा० १९प्र० २अ० ६साम)—

॥ मार्गीयवम् ॥ तन्वोंहोवा । धार्त्तार । रमोणार२३४योः । पवमान । सुवाहूं१श्रा २म् । हिन्चे । हा । औ३होयि । वार

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ ४ जायि । षू २ वा २ ३ ४ औहोवा । ए ३ । जिना २ ३ ४ पुम् (२) ॥ ६ ॥ (१४)

१५ ।—३४५पृ० ८प० (ऊ० गा० २प्र० १अ० ५साम)—

॥ हाविष्मन्तम् ॥ हाउयस्ते मदोवरेणियोहाउ । तेनापवा३ । स्वाअन्धा२३४सा । ऐ२हो१आ२३यिही । देवावा३यिरा । घश । सा२हा२३४औहोवा(१) ॥ हाउ जघ्निर्वृत्रममित्रियऽहाउ । सस्निर्वाजा३म् । दायिवे दा२३४यिवायि । ऐ२हो१आ२३यिही । गोषाता३यिरा । अश्वाः । आ२सा२३४औहोवा(२) ॥ हाउसम्मिश्लो अरुषोभुवोहाउ । सूपस्थाभी३ः । नाधेनू२३४भायिः । ऐ२हो१आ२३यिही । सीदाञ्छ्येना३यिनाः । नयो । ना२यिमा२३४औहोवा । हविष्मते२३४५(३) ॥ ५ ॥ (१५)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१६ —२४५पृ० ८पं० (ऊ० गा० ४प्र० १अ० १०साम)—

१ २र११र१र१ १र २र
॥ दक्षणिधनमौक्षम् ॥ यस्तेमदोवरेणियः । औहो

१ ११ रर २ १ र र
वा । इहश्रुधायि । तेनापार२वा । स्वअन्धसा । देवा

२ १ २ २ १
वार३यिरा३ । होवा३हायि । घअऽसा २ ३ ४ ५ हा

१ २ १ २ १ २ १र २र१ २१
६ ५ ६ (१) ॥ जघ्निर्वृत्रममित्रियम् । औहोवा । इहश्रु

१ २र २र
धायि । सस्निर्वा२३जाम् । दिवेदिवायि । गोषाता२३

२ १ २ २ १र १
यिरा३ । होवा३हा । अश्वासा२३४५सा६५६यि(२) ॥ स

२र १र १ १र२र१ ११ र
म्मिश्लोअरुषोभुवः । औहोवा । इहश्रुधायि । सूपस्था

२ १र र २ १ २
२३भीः । जधेनुभायिः । सोदञ्च्छा२३यिना३ । होवा३

१ १र १२ १ १११
हायि । नगोना२३४५यिमा६५६ । दक्षा३या २ ३ ४ ५

(३) ॥ १० ॥ (१६)

१७।—ततः (ऊ० गा० ६प्र० २अ० ७साम)—

२र १ २ १र२१ २र
॥ जराबोधीयम् ॥ यस्तेमदोवा । वारेणियाः । ते

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ र २ ४ ५
नापा२३वा । स्वश्रन्धासा । देवावा१यिरा२३घा । श ।

३ १ २ १ २ १ २ १
सचो३४५ई । डा(१) ॥ जघ्निर्वृत्रोवा । स्रामित्रियाम् ।

२ १ २ र १ र १
सस्वायिर्वा२३जाम् । दिवेदायिवायि । गोषाता१यिरा

४ ५र ३ २ २ १ २
२३स्वा । सा: । असो३४५ई । डा(२) ॥ सम्मिश्लोत्रोवा ।

१ र १ १ २र १ २ २ र १ र
रुषोभुवा: । सूपास्था२३भी: । नधेनूभायि: । सीदा

२ ४ ५र ३ २
ञ्छ्या१यिना२३ना१यों । निमो३४५ई । डा(३) ॥ ७ ॥ (१७)

१८ ।—तत: (ऊ० गा० ६प्र० ३ग्र० ८साम)—

२ र र र २ र
॥ अध्यर्द्धेडश्सोमसाम ॥ यस्तेमदोवरेणियाइए । ते

१र र २र १र र २ १ २
नापवस्वान्धसा । देवावीरा२३ । द्घायि । घाघाउवा ।

१ २ २ २ १ र
साद्घाउवा३(१) ॥ जघ्निर्वृत्रममित्रिया३मे । सस्निर्वाजन्दि

र २र १र र १ २ १
वेदिवायि । गोषातिरा२३ । द्घा । स्वासाउवा । श्रासा

२ र र २ १र र र
उवा३(२) ॥ सम्मिश्लोअरुषोभवाइए । सूपस्थाभिर्नधेनुभा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र १ २ २ १ २ १
यि । सौदञ्छनार२३: । ह्वायि । नायाउवा । नायि

२ २ ५
माउवा३ । ऊ२३४पा(३) ॥ ८ ॥ (१८)

१९,२० ।—ततः (ऊ० गा० ११प्र० २अ० ९-१७ सामनी)—

१र २र १ १र
॥ सऌहितं ॥ यस्तेमदोव । रा२यिणियाः । ते

१ २ १ १ १
ना२ । पा२३वा । स्वश्रा२न्धसा । दा२३यिवा । वा

१ ७ २ ५ १
२यिरा । घशा२३ । हाउवा३ । सा२३४ह्वा(१) ॥ जघ्नि

२ १ २ १ २
वृत्रम् । मा२यिचियाम् । सस्वा२ईः । वा२३जाम् ।

१ १ २ २ ७
दिवा२यिदायिवायि । गो२३षा । ता२यिरा । श्वसा

२ ५ १ २र
२३ः । हाउवा३ । सा२३४सौ(२) ॥ समिश्लाश्रृ । षो

१ १र १ २ १ १
२भुवाः । ह्वपा२ । स्था२३भीः । नधा२यिनूभायिः ।

१ १ ७ २
सा२३यिदान् । ग्र्या२नाः । नयो२३ । ह्वाउवा३ । ना

५
२३४यिमा(३) ॥ ९ ॥ (१९)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र १ १ २ र १
॥ सुरूपोत्तरम् ॥ यस्ते मदौहो२। इया। वरेणा

र र १ १ २ १ र
या२ः। तेनापवौहो२। इया। स्वअन्धासा२। दे

र १र १ २ १ २ २ १
वावीरौहो२। इया। घश्र९सा२३हा३४३(१) ॥ जघ्निर्वृ

१ २ १ १र
त्रौहो२। इया। अमित्राया२म्। सस्निर्वाजौहो२।

१ २ र १ र र १ १
इया। दिवेदायिवा२यि। गोषातिरौहो२। इया।

२ १र २ २ १ १ २र १
अश्वसाअ।२३सा३४३यि(२) ॥ सम्मिश्लऔहो२। इया। वृषो

१ र १र १ २ र १
भूवा२ः। सूपस्थाभौहो२। इया। नधेनूभा२यिः।

र १ र १ २ १र १
सीदञ्छ्येनौहो२। इया। नयोना२३यिमा३४३। ओ२३

४५ई। डा(३) ॥ १७ ॥ (२०)

२१।—ततः (ऊ० गा० १२प्र० २अ० ८साम)—

५ र २ ४र ५र १र १
॥ काक्षीवन्तम् ॥ यस्ते मा३दोवरेणियाः। तेना

२ १ २ १ ऽ २ ३र र १र
पव। स्वअन्धसा३। ओ३४। हाहोयि। देवावा२३यि

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३१ २ १र १ ५ ४ ५
रा। धर्णौ३होयि। औहो२३४वा। सा५हो६हायि(१)॥

५ २ ४ ५ २ १ २र १ २ र १ ऽ
जघ्निर्वाऽत्रंममिचियाम्। सस्नायिर्वाजं। दिवेदिवा३थि।

१ १र २ १र २ ३र २
ओ३४। हाहोयि। गोषातार३यिरा। स्वसौ३होयि।

२र १ ५ ४ ५ ५ २ ४ ५र
औहो२३४वा। आ५सो६हायि(२)॥ सम्मिश्लो३अरुषोभु

२र २ २र १ २ र १ ऽ २ ३र २
वाः। स्वपास्वाभिः। नधेनूभा३यिः। ओ३४। हाहो

१र २ ३र २ ३र १
यि। सोदान्व्या२३यिनाः। नयौ३होयि। औहो२३४

५ ४ ५
वा। ना५यिमो६हायि(३)॥ ९॥ (२१)

२२।—ततः (१३प्र० २अ० १७साम।)—

१ २ र ५
॥ सत्रासाहीयम्॥ यस्ते३४। मदोवरेणियः। ओ६

५ १रर र १ १ २
वा। तेनापवस्वान्धा२सा। दा२यिवा। वा२३यिरा।

१ ऽ २र ३र १ १ ५ ५ ३ १
घर्णो३हो। वाहा३४३यि। सा२३४हो६हायि(१)॥ जघ्ना

५ ५ १ र र
३४यिः। हृत्रममित्रियम्। ओ६वा। सस्निर्वाजन्दिवेदा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२यिवायि। गो२षा। ता२३यिरा। स्वसी३र्द्धो।
वाह्वा३४३यि। आ२२४सो६हायि(२)॥ सम्मा३४यि। स्रो
ऋतुषोभुवः। ओ६वा। उपस्थाभिर्नधेनू२भायिः। सा
२यिदान्। श्या२३यिनाः। नयौ३र्द्धो। वाहा३४यि।
ना२३४यिमो६हायि(३)॥ १७॥ (२२)

२३,२४,२५।—ततः (१४प्र०२अ०११,१२,१३सामानि)—

॥ सुरूपाद्यम्॥ यस्तेमदा२ः। इया२इया। वरे
णाया२ः। तेनापवा२। इया२इया। स्वन्धासा२।
देवावीरा२। इया२इया। घशं७सा२३हा३४३(१)॥ ज
घ्निर्वृत्रा२म्। इया२इया। अमित्राया२म्। सस्नि
र्वाजा२म्। इया२इया। दिवेदायिवा२यि। गोषा
तिरा२। इया२इया। अश्वसाआ२३सा३४३यि(२)॥ सम्मि

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र   १   १   २र१   र १र
स्रोभा२ । इया२इया । रूपोभूवा२ः । स्वयस्याभा२

१   १   २र१   र १र   १
यि । इया२इया । नधेनूभायिः । सीदंश्छेरना२ः । इया

१   २१र   १   १
२इया । नयोना२३यिमा२३४३ । औ२३४५ई । डा ।

(३) ॥ ११ ॥ (२३)

५ र   २   ४   ५   ४५   १   २
॥ भासम् ॥ यस्ते । मा३दो । वा । ईया । रायिणा

१ र २   ऽ २र   ३र २   १
१या२ः । तायिनापव । स्व । औ३हो । वाहा । ध

१   १   ३   ५र र   २
सा२ । दायिवा२३ । वा२यिरा२३४औहोवा । घर्म९

३ २   ५   १ ४   ५   ४५   १   २
सहा१(१) ॥ जघ्निः । वा३र्त्रम् । आ । ईया । मायित्रा

१   २र   ऽ २र   ३र २
१याम् । सास्त्रिर्वाजम् । दि । वौ३हो । वाहायि ।

१   १र   १   ३   ५र र   २
दिवा२यि । गोषा२३ । ता२यिरा२३४औहोवा । असा

३ २   ५   १   ४ऽ   ५   ४५   १ १
असा१यि(२) ॥ सम्मि । स्लो३आ । रु । ईया । गोभू

१र १र   ऽ १र   ३र २   १
१वा२ः । स्वपस्याभिः । न । धौ३हो । वाहायि । नु

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

भा२भायिः । सीदा२३न् । श्या२यिना२३४औहोवा ।
नयोनिमा१(३) ॥ १२ ॥ (२४)

गायत्र्यासितम् ॥ यस्ते मदो वरे । इया३४३ई३४या ।
णियास्ते नापवस्वऔ२ । हौ२ । ऊवा२यि । धासा२ ।
देवा३होयि । वीरा३होघश्ऽसा२३हा३४३(१) ॥ जघ्निर्वृत्र
ममि । इया३४३ई३४या । त्रियाऽसस्निर्वाजन्दिवौ२ ।
हौ२ । ऊवा२यि । दायिवा२यि । गोषा३होयि ।
तिरा३हो । श्वसाआ२३सा३४३यि(२) ॥ सम्मिश्लो अरुषः ।
इया ३ ४ ३ई ३ ४या । भुवाःसूपस्थाभिर्नधौ२ । हौ२ ।
ऊवा२यि । नूभा२यिः । सीदा३न्होयि । श्येना३हो ।
नयोना२३यिमा३४३ । ओ२३४ई । डा(३) ॥ १३ ॥ (२५)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२६,२७,२८।—तत: (२०प्र० १ष० २,३,४सामानि)—

१४२५२ २ २ ३ ५

॥ प्रम्मदम्॥ यस्तेमदोवऐ। होऐहो २ ३ ४ या।

१२ १ ऽ २ १२२ २ २ १

रेणियऐ२हीऐ२हो३या। तेनापवस्वान्धसाऐ२हो३या।

१ २ २१ ५ ४ ५

दायिवावायिरा३१२३। घम्रो२३४वा। सा५होइहायि(१)॥

३ ४५ २ २ ३ ५ १ १ ऽ

जघ्निर्वृत्रमऐ। होऐहो२३४या। मित्रियमै२हीऐ२हो३

२ १ २ २ ऽ २ १

या। सस्निर्वाजन्दिवेदिवऐ२हो३या। गोषाता। यि

२ २ १ ५ ४ ५ ३ ४ ५२

रा१२३। श्वसो२३४वा। आ५सोइहायि(२)॥ सम्मिश्लो

२ २ ३ ५ १२ १ ऽ २

अरुषे। होऐहो२३४या। षोभुवऐ२हीऐ२हो३या।

१२ २ २ १ ऽ १ १

सूपस्थाभिर्न्नधेनुभिरै२हीऐ२हो३या। सायिदाञ्छ्या-

२ २ १ ५ २ ५

यिना३१२३:। नयो२३४वा। ना५यिमोइहायि(३)

॥ १ ॥ (२६)

१ १२ ४२ २ २ ५ १

दावसुनिधनम्। यस्ते मा२३दोवरेणियोहाउ। ता

२ २ १ २ १ २ २ १२ २

यिनापव। स्वआन्धा१सार३। होवा३हायि। देवावा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ १ २ ५र र
१यिरा२३ । होवा३हायि । घम्र । सा२हा२३४औहो

२ १ ४ ५ १ २र
वा(१) ॥ जघ्निर्वृ२३त्रं मीमत्रय९हाउ । सास्निर्वाजम् ।

१ २ १ २ २ १र २
दिवायिदा१यिर३यि । होवा३हायि । गोषाता१यिरा२३ ।

१ २ २ १र ३ ५र र २ १
होवा३हा । श्वसाः । आ२सा२३४औहोवा(२) ॥ सम्मिस्लो

४ र र ५ १ २र १ २
२३अरुषोभुवोहाउ । सूपस्थाभिः । नधायिनू१भार२यिः ।

१ २ २ १र २ १ २ १
होवा३हायि । सीदाञ्छ्रा१यिना२३ः । होवा३हायि ।

१र ३ ५र र २ २र १ ३ १ १ १
नयो । ना२यिमा२३४औहोवा । ए३ । दावद्व२२४५

(३) ॥ ३ ॥ (२७)

२ ३र ४ ५ र
आश्वसूक्तम् ॥ आऔहोवाहायि । यस्तेमदाः ।

२ र २र र १र २ र २ १ र
वरायि । णियः । ऐहीयैहो१ । तायिनापवस्वआन्धसा ।

२र र ३र २ १ १ १
एहीयैहो१ । आ२यि । दायिवा२वायिरा२ । घम्र ।

१ ५र र १ ३र ४र ५
सा२हा२३४औहोवा(१) ॥ आऔहोवाहायि । जघ्निर्वृ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २र२ ३र १ २र
त्राम्। अमायित्रियम्। ऐहीयैहौ१। सास्निर्वाज

१ र २र२ ३र२ १ १
न्दिवायिदिवे। ऐहीयैहौ१। आ२यि। गोषा२तायि

१र ३ ५र र २ ३र ४ ५
रा२। श्वसाः। आ२सा२३४औहोवा(२)॥ आऔहोवाहा

र २ १ २रर ३र २ २र
यि। सम्मिस्रोआ। रुषो। भुवः। ऐहीयैहौ१। स्वपस्या

१ २रर ३र २ १
भिर्न्नधायिनुभिः। ऐहीयैहौ१। आ२यि। सायिदा२

१ १र ३ ५र र २ १
ञ्छ्रायिना२ः। नयो। ना२यिमा२३४औहोवा। प्रुञ्क

र२ २ १ १ १ १
आङ्ता२३४५ः(३)॥ ४ ॥ (२८)

२९।—३४८पृ० ७पं० (८प्र० १अ० ४साम।)—

१ र २
आसिताद्यम्॥ यओजिष्ठस्तमा। भरा। पव

र र २ १ १ १र
मानश्रवाआ२३याम्। याःपा२चा२। षणीरभायि।

१ १ २ १ ५ ४ ४
रायी२यायिना२। वनीवा३ओ२३४वा। मा५होई२हा

यि(३)॥ ४ ॥ (२९)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३० ।—३५६पृ० ६पं० (ऊ० गा० २०प्र० २अ० १८साम)—

१र २ १ र१ १

॥ अर्कपुष्पोत्तरम् ॥ यस्ओजिष्ठस्तमाभर । ऊवायि ।

२र १ १ २र १र १ १ २र १

औहोवा२ । पवमानश्रवाइयम् । ऊवायि । औहोवा

१ २ १र २ १ २र १

२ । यःपञ्चचर्षणीरभि । ऊवायि । औहोवा२ । र

१ र२१र २र १ २र १ ३ ५र

यिंयेनवनामहे । ऊवायि । औहो२ । वा२३४ । औ

र १ १ २ र१र २ १र २ १ १ १ १

होवा । अर्कस्यदेवाःपरमेवियो२मा २ ३ ४ ५ न् (३)

॥ १९ ॥ (३०)

३१ ।—४०४पृ० १२पं० (ऊ० गा० २प्र० १अ० १६साम)—

५ २ ४ ५ ४ ५

॥ आष्कारणिधनंकाण्वम् ॥ प्रहिन्वा३नऋतम्बृहात् ।

१ २र १ २ १ २र १

प्राहिन्वानः । ऋता२३म्बृहाउ । वा३२ । नृभिर्य्येमा ।

२र ३ २ १ २ १ ५ १ १ २र २

णोहर्य्यतो । विचक्षा२३४णाः । रा२३जा । देवःसम् ।

१ ३ १ १ १ १

उद्रा२३४५या६५६ः । आ२३४५ष्(३) ॥ १६ ॥ (३१)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३२।—४११पृ० ७पं० (ऊ० गा० ७प्र० १अ० १४साम) —

२ र ३
॥ त्रिणिधनमाग्नेयम् ॥ प्रहिन्वानाः। आर्त्तंबृ२३४

५ २ १ र १ ५
हात्। प्रहिन्वानऋता३१उवा२३। बृ२३४हात्। नृ

३ ५ २र१ र १ ५
भिर्य्ये२३४मा। णोहर्य्यतोविं चा३१उवा२३। क्षा२३४णाः।

२ ३ ५ २ १ ५
राजादा२३४यिवाः। समू२आउवा२३। द्री२३४याः॥

(३) ॥ १४ ॥ (३२)

३३।—४१६पृ० २पं० (ऊ० गा० ८प्र० २अ० १९साम)—

३ २ २ ४ ५ २
॥ यौधाजयम् ॥ प्रहा३१यि। न्वा३नः। ऋ। तां

२ ५ १ १ १र १
बृ२३४हात्। प्राहा३यि। न्वानाऽ२ः। ऋता३४५म्।

३ ५ २ १ २र १ २ १ ३
ब२३४हात्। नृभायिर्य्येमा। णः। हर्यतो२। वि

२ ३ ५ १र १ ३
चा३४५। क्षा२३४णाः। राजा२। दायिवाऽ२ः। स

२ ३ ५
म३४५। द्री२३४याः(३) ॥ १९ ॥ (३३)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३४ ।—४२२पृ० ३पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ६साम)—

२ १ ४ ५
॥ द्विर्हिङ्कारं वामदेव्यम् ॥ प्रहिन्वा२३नक्षतम्बृहात् ।

१ र र र र २ ३र २ १
प्राहिन्वानक्षतम्बृहन्नृभिर्य्यंमाणोहर्य्यं तोऽविचौहो३ । क्र

१ २ १र र र २ ३र २ १
म्मा२ । हवा२३णाः । राजादेवाःसमौहो३ । क्रम्मा२ ।

१ २ ४ ५ ४
द्रिया । औ३होवा । हो५ई । डा(३) ॥ ६ ॥ (३४)

३५ ।—४२२पृ० १२पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ८साम)—

५ २ ४ ५ ४ ५ १
॥ पौरुहन्मनम् ॥ प्रहिन्वा३नक्षतम्बृहात् । प्राहि

२र १ २ १ १ २र र
न्वानः । क्षताम्ब१हा२त् । बृहा२त् । नृभिर्य्यंमा ।

१ २ १ २ १ २ ३ ५
णो । हर्यंतो३ । हर्यंतो३ । वायिचक्षा२३४णाः ।

१ २र र १ २ १ ५ ४
राजादेवाः । सामुद्रा२३४याः । समू५द्रियाः । हो५

ई(३) ॥ ८ ॥ (३५)

३६ ।—४२६पृ० १२पं० (ज० गा० १८प्र० २अ० ८साम)—

२ र
॥ अच्छिद्रम् ॥ प्रहिन्वानाः । क्षता२१उवा२३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ २र १ २ १ २ २
बृ२३४द्दात्। प्रद्दिन्वानऋतम्ब हा१त्। प्रद्दिन्वानाः।

५ १ २र र १ र २ १र
ऋता३१उवा२३। ब २३४द्दात्। नृभिर्यमाणोहर्यतोवि

२ २ २ २ र र १ २
चक्षणा१ः। नृभिर्येमा। णोद्दर्यं। तः। विचा३१उवा

५ १र र २र १ २ ३ २ २र र र
२३। द्दा२३४णाः। राजादेवसमुद्रिया१ः। राजाद्देवाः।

१ ५
समू३आउवा२३। द्री२३४याः(३) ॥ ८॥ (३६)

३७।—४४०पृ० १पं० (ज० गा० १९प्र० २अ० ७साम)—

१ २ १ र २
॥ सन्तनि ॥ वयाॅद्दाउ। घात्वासुता३१उवा२३।

५ १र २र १ २ १ २ १ २ १ २र ३
वा२३४न्ताः। आपोनवृक्तबर्हिषःपवित्रस्यप्रस्रवणेषुवृत्रहा

१ २ १ र २
२३४५न्। परायिद्दाउ। स्तोतारआ३१उवा२३। सा

५ १ २ र १र २र १ र २ र १ २ १ २१र
२३४ते(१)॥ स्वरन्तित्वासुतेनरोविसोनिरेकउक्थिनःकदा

२ १ २र १ र २र २ १ १ १ १ १ २ १ र २
सुतन्तृषाणओकआगमा२३४५ः। इन्द्राद्दाउ। स्वाब्दीव

५ १ र २ १र २
वा३१उवा२३। सा२३४गाः(२)॥ कण्वेभिर्दृष्णवाधृष

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र १ २ १ २ १ २र ३ १ १ १ १ १
द्वाजन्दर्षिं सद्धस्त्रिणम्पिशङ्गरूपम्मघवन्चिचर्षणा२३४५यि । म
५ १ २ ५
न्हूहाउ । गोमन्तमा३१उवा२३यि । मा२३४द्वे(३)॥७॥(३७)

३८ ।—४८३पृ० ५पं० (ज० गा० २२प्र० १अ० १७साम)—

३ २ १ ३र २ १
॥ ग्रैखण्डिनम् ॥ प्रता३द्धोयि । आश्वो३द्धोर२३४ ।
र ५ ४र र ४ ५ ४ ५ ३ २ १ ३ १ २
ना:पवमानंधे । नवानवा: । दिव्याद्धोयि । असा३हो
५ ४र ५ र ५ ५ ४ ५ ३र २ १
२३४ । ग्रन्ययसाधरी । मणायिमक्षायि । प्रान्ता३द्धो ।
३ २ १ र ५ र ४र ५ ४ ५ ४ ५ ३र २
रित्वा३ह्नो२३४ । स्थाविरीस्ते ग्रस्त । च्वताच्वता । येत्वा
१ ३ २ १ ५ ४र ५ र ४ ५ ४
३द्धोयि । म्रजा३हो२३४ । तिक्तविषाणवे । धसाध-
५ ४ ५ ४र ५र र ५ ३ २
सा: । धसञ्चा । ऋौहोवाई । हाउवा(१) ॥ उभा३
१ ३ २ १ ५ र ४ ५ ४ ५ ३ २
द्धो । यता३द्धो३३४ । पवमानस्यर । क्षयाक्षया: । ध्रुवा
१ ३ १ १ ५ ४ ५ र ४ ५ ४ ५
३द्धो । स्यसा३द्धो२३४ । त:परियन्तिके । तवास्तवा: ।
३ २ १ ३ १ १ र ५ ४ ५ र
यदो३द्धोयि । पवा३यिद्धो२३४यि । त्रे अधिमृज्यते ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ५ ४ ५ ३ २ १ ३ २ १ २ ५
इरायिइरायिः। सन्ता३हो। नियो३हो२३४। नौकज

४२ ५ २ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५२ २
शेषुमी। दतायि। दतायि। दतश्रा। औहोवाई।

५ ३ २ १ ३२ २ १ ५
हाउवा(२)॥ विश्वा३हो। धामा३हो२३४। निविश्व

४ ५ ४ ५ ३ २ ३२ २ १
चत्तक्ष। भ्वसाभ्वसाः। प्रभो३१। तेस्वा३हो२३४। तः

५ ४ ५ २ ४ ५ ४ ५ ३ २ १ ३ २ १
परियन्तिके। तवास्तवाः। विया३हो। नश्ना३यिहो

५ २ २ ४ ५ ४ ५ ३ २ १
२३४यि। प्रवसेसोमध। मणामणा। पता३यिहोयि।

३ २ १ ५ ४५ २ ४ ४ ४ ५ ४
विश्वा३हो२३४। स्यभुवनस्यरा। जसायिजसायि। ज

५ ४ ५२ २ ५ १ १ १ १
सश्रा। औहोवाई। हाउवा। ई२३४५(३)॥ १७॥ (३८)

३९।—५१५पृ० ८पं० (ऊ० गा० ७प्र० २अ० २साम)—

२२ १ १
॥ भारद्वाजस्यादारद्वत्॥ हाउपवस्वदा। ऊसा२धा

१२ २ २ १ १
ना२ः। देवेभ्यःपीतया२यिहारा२यि। मद्ध२ह्योवा

१ २ १ ५२ २ २२ २ २
२। यवे। मा२दार२३४ओहोवा(१)॥ हाउसन्देवैः

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ र र १
श्रो । भता २यिवार्षा २ । कवियानावधा २यिप्राया

१ १र ३ ५र र
२: । पवा २माना २: । अदा । भा२या३३४औहोवा (२) ॥

२र १ १ र
हाउपवमाना । धिया २हायिता २: । अभियोनिकना

१ १ १र ३
२यिक्रादा २त् । धर्म्मा २णावा २ । युमा । हूर२हा२३४

५र र २ १ २ र १ २ ३ १ १ १ १
औहोवा । अस्मभ्यङ्गातुवित्तमा२३४५म् (३) ॥ २ ॥ (३९)

४० ।—५२२पृ० २पं० (ऊ० गा० ८प्र० १अ० १९साम)—

५ र २ ४ ५ ४र ५ २ १ १र
॥ कालेयम् ॥ दुहानो३बभ्रऊधनायि । दुहानो

१ २ ३र २ १ २ ३र २ १
बा । भ्रऊधना२३यि । घृणातपा३ । ता२३४म् । अ

३ ४र ५ २ २ १ १र २ २
तिसूरियम् । पा३रा: । भ्रकूनाऔ । वा३४३ओ३४

५ ४ ४
वा । वपा५स्रिमा । हो५ई । डा (२) ॥ १९ ॥ (४०)

४१ ।—५२३पृ० ५पं० (ऊ० गा० ८प्र० १अ० ११साम)—

२ १ ४ र ५ २ र
॥ पृश्निसाम ॥ दुहानोर३बभ्रऊधनिहाउ । दुहा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र १ १र२ १ २ १ २ २ १
नोबभ्रऊधनि। घृणाता१पा२३। होवा३हा। ताम।

१ र १ २ १ २ २ १ २
तिह्व। रियाम्पा१रा२३:। होवा३हायि। शकूना१

१ १ २ १ २ १ २
आ२३यि। होवा३हायि। वापन्निम। इडा२३भा३४३।

१
ओ२३४५ई(३) ॥ ११ ॥ (४१)

४२,४३।--५३३पृ०२पं०(ज०गा०२२प्र०२अ०१२-१४सामनी)—

१ २ १ २र
॥ महादैर्घतमसम् ॥ हाउतवा। अहा७सो।

१ र २ १ र र र र र
मा। रारणा। सख्यइन्दोदिवेदिवेपुरूणिबभ्रोनिचरन्ति

ऽ २ १ १
माम्। आ१वा२। आवा२। परिधायिः। अति

२ १ २ १ ३ ५र र
ता७३। अतिता७३। आ२यिहा२३४औहोवा(१) ॥

१ २ १ २ र र २
हाउ३रायि। धायि७र। तायि। ता७इहा३यि।

१र २ १ र र र र
ता७इहायि। परिधो७रतिता७इह्वितवाहन्नक्तमुतसोम

२ १र २ १ २
तायि। दा१यिवा२। दुहानो। बभ्रऊ३। बभ्रऊ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

धा२ना२३४औहोवा(२)॥ हाउदुहा। नोव। भ्राउ।

ऊधना३यि। ऊधनायि। दुहानोवभ्रऊधनिघृणातप

न्तमतिह्वरियाम्। पा१रा२ः। पारा२ः। म्रकुनाः। इ

वपा३। इवपा३। म्ना२यिमा२३४औहोवा(३)॥ १२॥ (४२)

॥ मरायम्॥ हाउहाउहाउ। तावा। अहाम्।

सोमरारणाणा। साख्यायि। इन्दो। दिवेदिवेपुरूणि

बभ्रोनिचरन्तिमामववव। पारी। धायिꣳरतिताꣳइ

हिहिहि(१)॥ पारी। धायिꣳरतिताꣳइहिहिहि। पारी।

धायिꣳरतिताꣳइहितवाहन्नक्तमुतसोमतेदिवा। वा।

वा। दूहा। नोवभ्रऊधनिनिनि(२)॥ दूहा। नोवभ्रऊ

धनिनिनि। दूहा। नोवभ्रऊधनिघृणातपन्तमतिह्वर्य्यं

म्परः। रः। रः। म्राकू। नाइवपत्तिममम(३)॥ १४॥ (४३)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४४।—६७०पृ०२पं० (ऊ०गा० २१प्र० ३अ० ७साम)—

१ र २ १
॥ आयन्तीयम्॥ पवस्ववाजसा१तायायि। पवा२
१र १ १ र २ र १
यित्रेधा२। रया२स्वता:। आयिन्द्रायसो। मवायि
२ र१र२र१ २ १ २ १र २
ष्णा१वा२यि। देवेभ्योमधुमत्तर:। दे२३वे। भ्योमाध३
२ १ ३२ १ ५ ३११११
मा। ऊम्। तरा३:। ओ२३४वा। दे२३४५(१)

॥ ७ ॥ (४४)

चतुर्थभागादष्टत्रिंशत्सामानि च्युतानि, तानि यथा—

१।—११पृ० १४पं० (ऊ० गा० २१प्र० ३अ० १साम)—

१ २ १ २
॥ सध्धितम्॥ अचिक्रदद्द। षा२हरायि:। म
१ २१ १ २
हा२न्। मा२३यित्रोनदा२र्शता:। सा२३ध्धः। री
२ ७ २ ५ १ २
२ये। णदा२३। द्दा३उवा३। द्यू२३४ते(१)॥ गिरस्त
र १ २ १ २ १
इन्दो। ओ२जसा। मर्म२। ज्या२३न्तायि। अपा२

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ ७ २
स्थूवाः । या२३भीः । मा२दा । पशू२३ । हाउवा३ ।

५ १ २ १ २ १ २
भा२३४से(२) ॥ तन्त्वामदाय । घा२र्ष्वयायि । उल्लो

१ २ १ १ २
२ । का२३क्तू । त्नुमो२माहायि । ता२३वा । प्रा२

१ ७ २ ५
शा । स्तया२३ । हाउवा३ । मा२३४हे(३) ॥ १ ॥ (१)

२ ।—५३पृ० ५पं० (ऊ० गा० १३प्र० २अ० ३साम)—

३ २ ४ २ ४ २ ५
॥ महावामदेव्यम् ॥ रे ऽ५व । तीर्न्ना३ःसा३धमादायि ।

१ २ २ १ २ १ २ २ १
आयि । द्रेसन्तुतुविवा । जा । औ३होहायि । चमा

२ २ ३ २ २ १ १ २
न्तोया । भिर्मौहो३ । ऊम्मा२ । दाऽयिर्मो३५हायि(१) ॥

३ २ ४ २ ४२ ५ १ २ २
वाऽ५घ । त्वावा३त्मा३नायुक्ताः । स्तो । तृभ्योधृष्णवी

२२ १ २ २ २ १ २ ३ २ २
या । ना । औ३होहायि । कृणो२३र्न्नोम् । नचौहो

१ १ २ ३
३ । ऊम्मा२ । क्राऽ२यो३५हायि(२) ॥ आऽ५यत् ।

४ २ ४ ५ १ २ १
दुवा३ःशा३तक्रताउ । आ । कामञ्जरितॄ । णाम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

औ२३होहायि । कृणो२३र्क्षाम् । नमौहो३ । ऊम्मा

२ । चा॒२यिभो३५हायि(३) ॥ ३ ॥ (२)

३।—६८पृ० २पं० (ज० गा० १२प्र० १अ० ४साम)—

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ परिस्रुवाऔहोहायि । नोगायि

रा२३४यिष्ठाः । पवायित्रे२३४हायि । सोमोअहा३४ ।

औहोवा । इहा२३४हायि । ऊऊवा २ ३ ४ रात्(१) ॥

तुवंविप्राऔहोहायि । तूवङ्का२३४वीः । मधूप्रा२३४

हा । जातमन्धा३४ । औहोवा । इहार ३ ४ हायि ।

उऊवा२३४साः(२) ॥ तुवेविश्वाऔहोहायि । साजोषा

२३४साः । देवासा२३४हायि । पीतिमाशा३४ । औ

होवा । इहा२३४हायि । ऊऊवार ३ ४ ता । मदेषु ।

सार्वधाम्ना३४ । औहोवा । इहा२३४हायि । औहो३

१२३४ । सायि । एहियाइहा । होप्र्ई । डा(३)॥४॥ (३)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४।—७८पृ० ४पं० (ऊ० गा० ६प्र० २अ० २०साम)—

१ २ र १ २ १र
॥ अध्यम् ॥ तंव:सखा२यः। मदायोवा। पुना
२ १ २ ३र २ १ २ १ २ र २ १
नमा। भिगायता। शिशुन्नहव्यैःस्वदयन्त। गूर्३।
२ १र १ २ १
तिभाउवा। अधिया२। ए२३हियाइ४३। ओ २ ३ ४ ५
ई। डा(१) ॥ २०॥ (४)

५।—ततः (ऊ० गा० १८प्र० १अ० २साम)—

१ र १ ११र
॥ अध्यम् ॥ तंव:सखा२यः। मदायोवा। पुना
२ १ २ ३र २ १ २ १ २ १र २ १
नमा। भिगायता। शिशुन्नहव्यैःस्वदयन्त। गूर्३।
२ १र १ र १
तिभाउवा। अूधिया२(१) ॥ संवत्सा२इव। मातृभो
२ १ २ १ २र ३ २ १ २र र १र र ११
वा। इंदुर्हिन्वा। नोअज्यतायि। देवावीर्म्मदोमति
२ १ २ १र १
भिःप। रा२३यि। क्रताउवा। अूधिया२(२) ॥ अय
र १ २ १ २ १ २ ३र२ ३
न्दक्षा२य। साधनोवा। अयथ्ठ्शर्द्धा। यवीतयायि।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २र १ २र २र १ २ १ २ १र
अयन्देवेभ्योमधुमत्त। रा२३:। सुताउवा। ऊधिया

१ २ १
२। ए२३हियार३४३। ओ२३४५ई। डा(३) ॥ २ ॥ (५)

६ ।—८७पृ० ८पं० (ऊ० गा० २३प्र० १अ० १२साम)—

२ १र ४र ५ १ २
॥ आकूपारम् ॥ सुषाणा२३सोवि। अद्रा२३४यि

५ १ १र २ १ २ १
भायिः। चिता२नागोः। अधित्वचायि। इषमास्मा

१ २ १ १ ४ २
२। भ्यमभिताः। समस्वारा२३न्। वा२३ह्व३। वा

५
३४५यिदो६हायि(३) ॥ १३ ॥ (६)

७ ।—१२८पृ० ७पं० (ऊ० गा० २१प्र० २अ० ४साम)—

५ र २ र ५ ४र ५ १
॥ महाकालेयम् ॥ इन्द्राया३हिधियेषिताः। विप्रा२३।

२ १ ५र २ २ १ ३ २
जू३। ता२३४:। सुता। वा३ताः। उपाब्रह्मा। वा

२ ५ ४ ५ र २ ४
३४३ओ३४वा। णिवा५घताः(१) ॥ इन्द्राया३हिचित्र

र ५ १ २ १ ५र
भानाउ। सुता२३:। आ३यि। मा२३४यि। तुवा।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ २ १ २ २ ५ ४२ २
याइवाः । अण्वीभिस्तौ । वा३४३ओ३४वा । नापूपुना

५ २ २ ४ २ २ ५ १ २
साः(२) ॥ इन्द्रायाइ्दितूतुजानाः । उपा२३ । ब्रा३ ।

१ ५ २ २ १ ३ २
ह्मा२३४ । णिद्द । राइयिवाः । सुतायिद्धी । वा३

२ ५ ४
४३ओ३२वा । स्वनाप्स्वनाः(३) ॥ ४ ॥ (७)

८।—१४५पृ० ७पं० (ऊ० गा० २प्र० २अ० २साम)—

५ २ ३ २२ ३ ५ २ १
॥ श्रौक्तम् ॥ सखा । यआओ२३४वा । निषायि ।

२ ३ ५ २ २ १२ ३ १ १ १ १ १ २
दाताओ२३४वा । पुनानायप्रगा२यता२३४५ । शायिशा

३ ५ १ २ ३ १ १ १ १ १ २ ५
ओ२३४वा । नयज्ञैःपरिभू२३४५ । षाताओ२३४वा ।

२
श्रियेश(१) ॥ २ ॥ (८)

९-१५। ३०५पृ० ९पं० (ऊ० गा० ५प्र० १अ० १४-२० सप्तसामानि)—

२२ २ २ १
॥ आदारद्वत् ॥ द्वाउपवमाना । स्यजा२यिघ्ना

१ २ २ १ २ १
ता२ः । हरेश्चन्द्राअसा२र्त्ता२ । जीरा२आजा२

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यि। रश्मी। चा२यिषा२३४औहोवा(१)॥ हाउपवमा
नाः। रथा२यितामा२ः। शुभ्रेभिःशुभ्रशा२स्तामा
२ः। हरा२यिश्चान्द्रा२ः। मरुत्। गा२णा२३४औ
होवा(२)॥ हाउपवमाना। विया२श्नूहा२यि। रश्मि
भिर्वाजसा२तासा२ः। दधा२स्तोत्रा२यि। सुवी।
रा२या २ ३ ४ औहोवा। अस्मभ्यङ्गातुवित्तमा २ ३ ४ ५
म्(३) ॥ १४ ॥ (९)

॥ सुरूपोत्तरम् ॥ पवमानौहो२। इया। स्वजि
घ्नाता२ः। हरेश्चन्द्रौहो२। इया। अश्वजाता२।
जीरा२अजौहो२। इया। रश्मिचा२३यिषा ३ ४ ३(१) ॥
पवमानौहो२। इया। रथीतामा२ः। शुभ्रेभिःशौ
हो२। इया। भ्रशस्तामा२ः। हरिश्चन्द्रौहो२। इया।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ १र १ २ १
मरुद्गा२३णा२४३:(२) ॥ पवमानौहो२। इया। वियश्नु
१ १ २र १
हा२यि। रश्मिभिर्वौहो२। इया। जसातामा२:।
१र १ २१र २ १
दधत्स्तोत्रौहो२। इया। सुवीरा२३या३४३म्। औ२
३४५ई। डा(३) ॥ १५ ॥ (१०)

१ २र १ २ १२र १
॥ हरिश्रीनिधनम् ॥ पवमानस्यजिघ्नतः। पवमाना।
१र र २ १ १ २
स्यजिघ्नता२:। हरेश्चन्द्राअसाहो२। चाता२ ३ हाउ
१र २ १र ३ ५रर
वा। जीराअ२३जायि। रथो। चा२यिषा२३४औहो
१ २र र १र २ १२र१ र
वा(१) ॥ पवमानोरथीतमः। पवमानाः। रथीतमा२:।
१र २ १ १ २ १
शुभ्रेभिःशुभ्रशाहो२। स्तामा२३:। हाउवा। हरा
२ १ २ ५रर १
यिश्चा२३न्द्राः। मरुत्। गा२णा२३४औहोवा(१) ॥ पव
२र १ २ १ २ र १ १
मानवियश्नुहि। पवमाना। वियश्नुहा२रयि। रश्मि
र २ १ १ २ १
भिर्वाजसाहो२। तामा२३:। हाउवा। दधात्स्तो२

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र ३ ५र २ १ १ १
३त्रायि । सुवी । रा२या२३४औहोवा । हरी३श्री२३

१ १
४५ः(३) ॥ १६ ॥ (११)

१ २र १ २ १
॥ ऐडसैन्धुक्षितम् ॥ पवमानो । हायि । स्यजिघ्ना

२ १र र १ २ २ र र र ५
२३ताः । हरेश्चन्द्राअसा१र्ह्वा३ता । जीराजो२३४हायि ।

१ १ २ १ २ ४ ५ १ २र १
राशो३हायि । चिषा । औ३होवा(१) ॥ पवमानो ।

१र २ १ र २ २
हायि । रथीता२३माः । शुभ्रेभिःशुभ्रशा१स्ता३माः ।

३ ५ १ २ २ १ २ ४
हरिश्चन्द्रो२३४हायि । मारु३द्वायि । गणा । औ३हो

५ १ २र १ २ १ १ १
वा(१) ॥ पवमानो । हायि । वियश्नू२३हायि । रश्मि

२ २ २ २ र ३ ५ १ २
भिर्वाजसा१ता३माः । दधत्स्तोत्रो२३४हायि । सूवा३

१ १ २ ४ ५
हायि । रियाम् । औ३होवा । हो५ई । डा(२)॥१७॥(१२)

२ र १ २
॥ ग्वाभिनिधनम् ॥ पवमाना । स्यजिघ्ना२३ताः ।

१ र र र १ २ १ २ २ १ १
हरेश्चन्द्राः । असृक्षा२३ता । जायिरा३हायि । आजा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३यिहायि । रश्मो३होयि । चा२यिषा२३४औहोवा(१) ॥
पवमानाः । रथीता२३माः । शुभ्रेभिःशु । भ्रशस्ता२३
माः । हारा३यिहायि । चान्द्रो३हायि । मरू३द्गोयि ।
गा२णा२३४औहोवा(२) ॥ पवमान । वियश्नू२३हायि ।
रश्मिभिर्वा । जसाता२३माः । दाधा३द्वायि । स्तोत्रे
३हायि । सुवा३होयि । रा२या२३४औहोवा । ग्वा२
३४भोः(३) ॥ १८ ॥ (१३)

॥ इडानाᳪसङ्कारम् ॥ औहोयिङ्वा३होयि । पव
माना३स्या३जिघ्नतः । हरेश्चन्द्रा२आ३सृक्षत । जीराआ
२३४जायि । रशोचिषः । इडा२३(१) ॥ पवमानो३रा३
थीतमः । शुभ्रेभिःशू३भ्रा३शस्तमः । हरायिश्चा२३४न्द्राः ।
मरुद्गणः । इडा२३(२) ॥ पवमाना३वी३यश्नु हि । रश्मि

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ १र ३ ५ २र र १ १ २ ३
भिर्वा३जा३सातमः । ओहोयिङ्वा३होयि । दधात्स्तो
५ २ १र २ १ २ ४ ५ ४
२३४त्रायि । सुवीरियम् । इडा२३भा३ । एहोडा । हो
५ई । डा(३) ॥ १९ ॥ (१४)

२र र र
॥ ऋषभःपावमानम् ॥ हाहाउपवमाना । हा३ ।
२ १ ३ ५ १र र २ २
हा३यि । स्वाजा२यिघ्ना२३४ताः । हरिश्चन्द्रा असा१स्रो
२ रर १ ५ २ १ ५ ४
३ता । जीरा अ२३४जायि । ओमो३ । रश्मोवा । चा
५ २र र र १ २ १
५यिषोऽहायि(१) ॥ हाहाउपवमानाः । हा३ । हा३यि । रा
३ ५ १र २ १ २ २
था२यिता२३४माः । शुभ्रेभिः शुभ्रशा१स्ता३माः । हरि
३ ५ १ २ ४ ५ ४ ५
श्वा२३४न्द्राः । ओमो३ । मरोवा । गा५णोऽहायि(२) ॥
२र र र २ १ ३ ५
हाहाउपवमाना । हा३ । हा३यि । वाया२स्रू२३४हायि ।
१ र २ २ २ ३ ५ १ २
रश्मिभिर्वाजसा१ता३माः । दधत्स्तो२३४त्रायि । ओमो
४ ५ ४ ५
३ । सुवोवा । रा५योऽहायि(३) ॥ २० ॥ (१५)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१६।—ततः (ऊ० गा० १२प्र० १अ० ८साम)—

५ २ ४ ५ २ १
॥ आमहीयवम् ॥ पवमा३नस्यजिघ्नताः। हरायि

२ १ २ २१२ २१
श्चा१न्द्रा२ः। असा२३र्क्षता। जीराअजायि। रशो२३

२ ५ २ ५२ २२
चिषाउ। वा३(१)॥ पवमा३नोरथीतमाः। शुभ्रायि

२ १ २ १ २ १
भा१यिःशू२। भ्रशा२३स्तमाः। हरिश्चन्द्रा। मरू२३

२ ५ २ ४ ५ २ १
द्गणाउ। वा३(२)॥ पवमा३र्नावियश्नुहायि। रश्मायि

२ १ २ १ २२ १
भा१यिर्वा२। जसा२३तमाः। दधत्स्तोत्रायि। सुवा

२ २२ १ १ १
२३यिरियाउ। वा३। स्तौषे३४५(३)॥ ८॥ (१६)

१७,१८,१६।—ततः (१८प्र०१अ०४-५-६सामानि)—

१ २ १ २ १ २ ३ ५
॥ ऐडसौपर्णम् ॥ पवमानोवा। स्याजिघ्ना२३४ताः।

२ १ २ १ ० ३ ५ १ १
हरायिश्चन्द्राः। असा२र्त्ता२३४ता। जा२यिराः। आ

२ १ २२ १ २ ४ ५ २ २ १ २
२३जायि। राशोचिषा। औ३होवा(१)॥ पवमानोवा।

१ २ ३ ५ २ १ २ १ ० ३
राथायिता२३४माः। शुभ्रायिभिःशू। भ्रशा२स्ता२३४

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ २ १ २ १ २ ४
माः । हा२रायि । चा२३न्द्राः । मारुद्गणा । औ२हो

५ २ र १ २ १ २ ३ ५ २ १ २
वा(२) ॥ पवमानोवा । वायश्च२३४हायि । रश्मायिभि

१ ७ ३ ५ १ २
र्वा । जसा३स्ता२३४माः । दा२धात् । स्तो२३त्रायि ।

१ २र १ ४ ५ ४
सूवीरियाम् । औ२३होवा । हो५ई । डा(३) ॥ ४ ॥ (१७)

१ २र १ २
॥ रोहितकूलीयम् ॥ पवमानस्यजायि । घ्नता२ः ।

१ र ४ २ १ १
हरेश्चन्द्राअसृत्ता२३ता । जायिरा२ । आजा २ ३ यि ।

२ १ ५ ४ ५ १ २र र १
रशो२३४वा । चा५यिषो६हायि(१) ॥ पवमानोरथायि ।

२ १ र २ १ २ १ १
तमा२ः । शुभ्रेभिःशुभ्रशस्ता २ ३माः । हारा२यिश्चा

२ १ ५ ४ ५ १ २र
न्द्रा२३ः । मरो२३४वा । गा५णो६हायि(२) ॥ पवमान

१ २ १ र २ १र २ १
विया । श्चुहा२यि । रश्मिभिर्वाजसाता२३माः । दा

१ २ १ ५ ४
धा२त्स्तोत्रा २ ३ यि । सुवी २ ३ ४ वा । रा ५ यो ६

५
हायि(३) ॥ ५ ॥ (१८)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २
॥ सन्तनि ॥ पवाद्दाउ । मानस्यजा३१उवा२३यि ।
५ १ र २ र १ २ ३ १ १ १ १ १र २
घ्ना२३४ता: । हरिश्चन्द्राअद्धश्ता२३४५ । जीराहाउ ।
१ २ १ ५ १ २र र १र
आजिरभो३आउवा२३ । ची२३४षा:(१) ॥ पवमानोरथीत
२ १र २ १ २ ३ १ १ १ १ १ २ १ र
म:शुभ्रेभि:शुभ्रशस्तमा२३४५: । हरायिद्दाउ । चान्द्रो
२ १ ५ १ २र १ २ १
मद्रु३आउवा२३ । गा२३४णा:(२) ॥ पवमानवियश्नुद्दिरश्मि
२र १र ३ १ १ १ १ १ २ १ र २
भिर्वाजसातमा२३४५: । दधाद्दाउ । स्तोत्रेसुवा३१उवा
५
२३यि । रो२२४याम्(३) ॥ ६ ॥ (१९)

२० ।—३१२पृ० १०पं०(ज० गा० ५प्र० २अ० ७साम)—

१र र १ २र
॥ ऐडवासिष्ठम् ॥ औणन्तोगो२भिरुत्तराम् । औ
१ र २ १ १ २ १ १र र २
णन्तोगोभिरुत्तराम् । परिसुवा२३ना: । चाक्षसदे । व
१ २ १ २
मादा१ना२: । औ२ । हौ२ । ऊवायि । औ३हो

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ १ २ १ २ १
२३४वा। क्रतुरा२३यिन्दूः। विचक्षा२३णा३४३ः। औ
२ ३ ४ ५ इ डा(१) ॥ ७ ॥ (२०)

२१ ।—२१४पृ० २पं० (७प्र० १अ० ५साम ।)—

२र र २ र र १
॥ त्रिणिधनमायास्यम् ॥ औणन्तोगोभिरूह्वाउह्वो
२ १ २ ३ ५ १र ३ १
वा। तार२ऽआ२३४यिणा। तोगोर२। भिरू ३ ४ ५।
३ ५ १ २ ३र ४र ५ २र १ र
ता२३४राम्। परा३४। औहोवा। स्वानश्वचसेदार
३ २ २ ५ १ २ ३र ४र ५
यि। वमा३४५। दा२३४नाः। क्रतू३४। औहोवा।
१ ३ १ २ ५
आयिन्दूरः। विचा३४५। चा२३४णाः(३) ॥ ५ ॥ (२१)

२२ ।—२१५पृ० ७पं० (७प्र० २अ० ५साम ।)—

३र २ २ ४ ५ २ ३
॥ यौधाजयम् ॥ औणा३१। तो३गो। भिः। उत्ता
५ १ २ १र ३ २ ३
२३४राम्। आयिणा३। तोगोर२। भिरू३४५। तार
५ २ १ २र १ २ १ र ३ २
३४राम्। परायिस्वानाः। च। चसेदार२यि। वमा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३४५। दा२३४ना:। क्रतू२:। आयिन्दू२:। विचा३४
५। ज्ञा२३४णा:(३) ॥ ५॥ (२२)

२३,२४।—३१७पृ० १०पं०(६प्र० ३अ० ७-८साम।)

॥ बार्हदुक्थम्॥ परीतोषिञ्च। ता२सुताम्। सो
मोयउत्तमꣳहा२३वायि:। दाधन्वाꣳया२:। नारियो
आ२। प्सुवन्तरा। सुषावा२३सो। ममद्रा२३यिभा३
४३यि:(१) ॥ सुषावसोमम्। आ२द्रिभायि:। सुषावसो
ममद्रा२३यिभायि:। नूनम्पूना२। नोꣳवायिभा२यि:।
परिस्रवा। अदब्धा२३:सू। रभिन्ता२३रा ३ ४ ३:(२) ॥
अदब्ध:सुर। भा२यिन्तरा:। अदब्ध:सुरभिन्ता२३रा:।
सूते१चायित्वा२। आप्सुमादा२। मोअन्धसा। श्रीण

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

न्तो२३गो । भिरुत्ता२३रा ३ ४ ३म् । ओ २ ३ ४ ५ ई । डा(३) ॥ ७ ॥ (२३)

॥ माण्डवम् ॥ अदब्धःसू२ । रभिन्तरा२ः । ऐही २ । ऐही २ । ऐहिहा२यि । उवा२यि । ई ३ या । अदब्धःसू२ । रभिन्तरा२ः । ऐही २ । ऐही २ । ऐहिहा२यि । उवा२यि । ई३या । सूतेचित्त्वाप्सुमदा२ । मोअन्धसा२ । ऐही २ । २ । ऐहिहा२यि । उवा२यि । ई३या । ओणन्तोगो२ । भिरुत्तरा२म् । ऐही २ । २ । ऐहिहा२यि । उवा२यि । ई३या३४३ । ओ२३ ४५ई । डा(३) ॥ ९ ॥ (२४)

२५ ।—३१८पृ० १२पं० (ऊ० गा० १२प्र० २अ० ८साम)—

॥ वरुणसाम ॥ परीतोषिञ्चतासुतोवा । ओवा ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र २ १ २ १ २ १
सोमोयउ । तमाऽउहा१वा२रयिः । दा२३धा । न्वा२३उ

२ १ २र १ २ १ऽ २ १र २
याः । नर्य्योऽभ्र । प्सुवा२३हा । तरा२३श्रा । सुषाव

१र २ १ २ १ २ १ र २ऽ २
सोममद्रिभिः । सू२३षा । वासोममौ३ । हो३१२३४ ।

५ ४ ५ २ र र १ २ १
वा । द्रा५यिभोऽहायि(१) ॥ सुषावसोममद्रिभोवा । ओ

२ १ र २ र १ २ १ २
वा । सूषावसो । ममाद्रा१यिभा२रयिः । नू२३नाम् ।

१ २ १र र १ र १ऽ २ १
पू३२ना । नोअविभिः । परा२३हायि । सवा२३श्रा । अ

२ १ २ १ २ १ २ऽ २
दव्धःसुरभिन्तरः । आ२३दा । व्धाःसुरभौ३ । हो३१२

५ ४ ५ २ १ २
३४ । वा । ता५रोऽहायि(२) ॥ अदव्धःसुरभिन्तरोवा ।

१ २ १ २ १ २ १ २
ओवा । आदव्धःसु । रभायिन्ता१रा२ः । सू२३तें ।

१ २ १ २र १र २ १ऽ २
चा२३यित्वा । अप्सुमदा । मोआ२३हा । धसा२३श्रा ।

र १२र १र २ १ २ १ २ १ र २ ऽ
श्रीणन्तोगोभिरुत्तरम् । आ२३यिणा । तोगोभिरौ३ ।

२ ५ ४ ५
हो३१२३४ । वा । ता५रोऽहायि(३) ॥ ८ ॥ (२५)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२६।—३२०पृ० २पं० (ऊ० गा० १२प्र० २अ० २१साम)—

४र ३ ४र ३र ४र ४ ५ र १र
॥ उत्सेधम् ॥ औणन्तोगोभिरुत्तरम्। औण। तो

२ ३र ४र ५ १ १ २
गो३४औहोवा। भिरुत्तरा२रम्। हा३१उवा२३। ऊ

५ ३ २ ४र ५र ४ ५ १ २र १
३४पा। परा३यिस्वाना। औहोवाहायि। चाहसेदा

२ र १ २र २ ३ २
यि। वमादानः। हा३१उवा२३। ऊ३४पा। क्रतू३

४ ५र ४ ५ ३ २ ४ २
रिन्दुः। औहोवाहायि। विचा३हापुणा६५६ः। ऊ

१ १ १ १
२३४५(३) ॥ २१ ॥ (२६)

२७।—३२१पृ० २प० (ऊ० गा० १५प्र० १अ० ७साम)—

२र १ ४र ५
॥ इडानांसहारम् ॥ औणान्तो२३गोभिरुत्तरंहाउ।

१र १ २र १र २ १ २ १ २ १ २ २
औणन्तोगोभिरुत्तरम्। परायिस्वा१ना२३ः। होवा३हा

१ २र र १ २ १ २ २ १
यि। चाहसेदे। वमादा१ना२३ः। होवा३हायि। क्र

२ १ १ २ १ २ १
तूरा१यिन्दू२३ः। होवा३हायि। वायिचत्तणः। इडा२

२ १
३भा३४३। औ२३४५ई। डा(३) ॥ ७ ॥ (२७)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२८।—२२४पृ० ३पं० (ऊ० गा० १५प्र० २अ० १५साम)—

॥ अग्नेस्त्रिणिधनम् ॥ ओणन्तोगो। भायिरुत्ता२३
४राम्। ओणन्तोगोभिरू३आउवा२३। ता२३४राम्।
पारिखा२३४नाः। चत्तसेदेवमा३१उवा२३। दा२३४नाः।
क्रतूरा २ ३ ४ यिन्दूः। विचा ३ १ उवा २ ३। चा २
३ ४ णाः(३) ॥ १५ ॥ (२८)

२९।—३२६पृ० २पं० (ऊ० गा० १६प्र० १अ० ७साम)—

॥ पौरुहन्मनम् ॥ ग्रोणन्तो३गोभिरुत्तराम्। ग्रा
यिणन्तोगो। भिरूत्ता१रा२म्। तारा२म्। पारि
खानः। चा। त्तसेदा३यि। क्षसेदा३यि। २। वामादा
२३४नाः। क्रातुरिन्दूः। वायिचत्ता२३४णाः। विचा५
त्तणाः। होपृई। डा(३) ॥ ७ ॥ (२९)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३०।--३२६पृ०११पं० (ऊ० गा० १६प्र० २अ० ११साम)—

२ १ १ १र
॥ प्रतोदगोष्ठम्॥ हाऽउहाऽउहाउवा। श्रीणन्तो

१र २ १ ३ १ १ १ १ २र १ २र १र २ १
गोभिरुत्तरम्। उपा२३४५। श्रीणन्तोगोभिरुत्तरम्।

३ १ १ १ १ १ १र १ २र र १र १ १ १ १ १
उपा२३४५। परिस्वानश्चक्षसेदेवमादनः। उपा२३४५।

२ १ २ १ २ १ ३ १ १
हाऽउहाऽउहाउवा। क्रतुरिन्दुर्विचक्षणः। उपा २ ३

१ १
४ ५(३)॥ ११॥ (३०)

३१।—३३८पृ०६पं० (ऊ० गा०१०प्र० १अ० १४साम)—

५र ४ ३ ४ ५र ४ ५ १ र
॥ सौभरम्॥ श्रायाइन्ताइइवसूरियोवा। विश्वेदि

र र र १ ० १ ३
न्द्रस्यभक्षतवसूनिजातोजना२यिमानियो२३। हो। जा२

५ १ र ऽ२ १ ३
३४सा। प्रतिभागम्। नदा३हा३यि। धा२यिमा२३४

५र र ५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १ र
औहोवा(१)॥ प्रता३यिभा३गन्नदो२धिमोवा। प्रतिभाग

र र र १ ० १ ३
न्नदोधिमोऌषिंरातिंवसू२दामुपा२३। हो। सूर ३४

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ र ऽ २ १ ६ ५र र
ह्वायि । भद्राइन्द्र । स्यरा३ह्वा३ । ता२या२३४औहो

५ र २ ४ ५र र ५ १ र र
वा(२) ॥ भद्रा३आ३यिन्द्रस्यरातयोवा । भद्राइन्द्रस्यरा

र र र १ ७ १ ३ ५
तयोयोअस्यकामंविधा२तानरा२३ । हो । षा२३४ता

१ र र र ऽ २ १ ६ ५र र
यि । मनोदाना । यचो३हा३यि । दा२या२३४औहो

२ १ १ १ १
वा । ऊ२३४५(३) ॥ १४ ॥ (३१)

३२ ।—३५०पृ० ४पं० (ऊ० गा०१८प्र०१अ० १३साम)—

१ र १ २ १र
॥ अध्यम् ॥ पवखदा२यिव । वीतयोवा । इन्दो

२र १ १ ३र २ १ र २ १ २ १ २र २ २
धारा । भिरोजसा । आकलशम्मधुमान्त्सोम । ना२

२ १र १
ऽः । सदाउवा । अधिया२(१) ॥ तवद्रप्सा२उ । द

१ २ १ २ १ १ ३र २ १ र २र१र२र १ २र
प्रुतोवा । इन्द्रंम्मदा । यवावृधः । त्वान्देवासोअमृता

१ २ १र १र
य । का२३म् । पपाउवा । अधिया२(२) ॥ आनस्तु

१ २ १र २र १ २३र २ १
ता२सः । इन्दवोवा । पुनानाधा । वतारयायिम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ र २र र र १ २ र
वृष्टिद्यावोरीत्यापःस्तु। वा२३ः। विदाउवा। ऋधि

१ २ १
या२। ए२३ हिया ३४३। ओ२३४५ ई।

डा(३) ॥ १३ ॥ (३२)

३१।—३८५पृ० ५पं० (ऊ० गा० २१प्र० २ऋ० ५साम)—

५र २ ४र र ५ ४ ५ २ १
॥ महाकालेयोत्तरम्॥ गायन्ता३यित्वागायत्रिणाः। अर्चा

२ १ २ ३ २ १ २ १ र
न्तिया। कमर्किणा२३ः। ब्रह्मा३। णा२३४ः। त्वा

५ २ २ १ ३ २ २ ५
म्रत। क्रा३ताउ। उद्वा३ंशमौ। वा३४३ओ२३४वा।

४ ५ र २ ४र ५ ४र ५ २र १
वयाप्रयिमिरायि(१) ॥ यत्सानो३ःसानुवारुहाः। भूर्य्या

२ २ २ १ २ १ ५र
स्पष्टा। कर्त्तुवा२३म्। तदा३यि। द्रो२३४। अर्थञ्चे।

२ २ १र ३ २ २ ५ ४
ता३तायि। यूथेनवौ। वा३४३ओ२३४वा। ष्णिरे५जता

२ र २ ४र ५ ४र ५ २ १ २र १
यि(२) ॥ युङ्क्ष्वाहा३यिकेशिनाहरायि। वृषाणाका।

२ ३ १ २ १ ५र २ २
क्षियप्रा२३। अथा३। ना२३४ः। इन्द्रसो। मा३पाः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ ३ २ २ ५ ४ ४
गिरामुपो । वा३४३ओ३४वा । श्रुता५यिच्चरा । द्यौ

५ई । डा(३) ॥ ५ ॥ (३३)

३४ ।—४०५पृ० ३पं० (ऊ० गा० ६प्र० २अ० ६भाग)—

५र ४ २ ४ ५ ४ ५
॥ अभीवर्त्तम् ॥ माचायिदा३न्यद्विश७सतोवा ।

१ र २र र १ २ १ २
साखायामा । रिषाण्या१ता२ । आयिन्द्रमित्स्तो३१२

३र ४ ५ २ १ २ १ २
३४ । तावृषणम् । सचाह्र१ता२यि । मुहुरू१क्था२ ।

३ २ १ ३ १ १ १ १ ५ ४ २ ४
चशा३ । सा२३४५ । ता२३४५(१) ॥ मुहू३रू३क्थाच

५ ४ ५ १ २ १ २ १
श७सतोवा । मुहुरुक्था । चशा७सा१ता२ । आव

२ ३ ४ ५ २ १ २ १
क्षा३१२३४यि । णावृषभम् । यथाजू१वा२म् । गा

२ ३ २ १ ३ १ १ १ १
न्ना१चा२ । षणा३यि । सा२३४५ । हा२३४५(२) ॥

५र ४ ३ ४ ५र ५ ५ १ २ ३ २
गान्ना३चा३र्षणीसहोवा । गान्नच, षणायिसा१हा२म् ।

१ र २ २ ४ ५ २ २
वायिद्वेषणा३१२३४म् । संवननमु । भयाङ्का१रा२म ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मण्ह्वायिष्ठा१मूर। भया३। वा२३४५यि। ना २ ३
४ ५ म्(३) ॥ ६ ॥ (३४)

३५।—४२७पृ० ८पं० (ज० गा० ६प्र० १अ० २२साम)—

॥ विराड्वामदेव्यम् ॥ आऽग्निम्। नरो३दा३यिधी
तिभायिः। आ। रण्योर्हस्तच्युतञ्जनयतप्रशस्तन्दूरे।
द। औ३होहायि। आ। रण्योर्हस्तच्युतञ्जनयतप्र
शस्तन्दूरे। ह। औ३होहायि। शङ्गा२३र्हपा। ति
मौहो३। ऊम्मा२। थाऽ२व्यो३५हायि(१)॥ ताऽ५म।
ग्निमा३स्ता३यिवसवाः। नायि। अर्वंत्सुप्रतिचत्तमवसे
कुतश्चिद्दच्चायि। या। औ३होहायि। योदा२३मआ।
सनौहो३। ऊम्मा२। त्याऽ२यो३५हायि(२)॥ प्रेऽ५
द्धः। घा३ग्रा३यिदीदिहायि। पू। रोनोअजस्रयास

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ १र २ र २ १ र र
र्य्यीयविष्ठत्वाम् । श्रा । श्रौ३होहायि । पूरोनोअज

र र र २ १र २ र २ १
स्वयाह्वस्म्यीयविष्ठत्वाम् । श्रा । औ३होहायि । श्वन्ता

२ ३ र २ १ १ २
२ ३ उपायिन्त्यौहो३ । हुम्मा २ । वाऽ२जो ३ ५ऽहा

यि(३) ॥ २२ ॥ (३५)

२६ ।—ततः (ऊ० गा० १६प्र० २अ० १०साम)—

२ १ २र १र २ १ २ १
॥ बृहदाग्नेयम् ॥ अग्निन्नरोदीधितिभिः । ईयइया

२ १ २र १ १ ३ ५ १
हायि । आरण्योः । ह । स्तच्युतार२३४ञ्जा । आ

२ ५ ४ ५ १ ऽ ३
औ३४हो । इयाहायि । नयतप्र । शा । स्तन्दूर२रे२३

५ १ २ ५ ४ ५ १ २ २
४ह्रृ । आऔ३४हो । इयाहायि । शाङ्गा२उवा । ह ।

१ २ ३ ५ १ २ ५ ४ ५
पा । तायिनाथार२३४व्यूम् । आऔ३४हो । इयाहा(१) ॥

१ २ १ २र १ २ १ २ १ २ १ २ १
तमग्निमस्ते वसवः । ईयइयाहायि । नायण्वन् । सु ।

२ ३ ५ १ २ ५ ४ ५ १
प्रतिचार२३४ज्ञाम् । आऔ३४हो । इयाहायि । अव

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र ऽ ३ ५ १ २ ५
सेकु। ताः। चिद्दार्त्वा२३४यिया:। आऔ३४हो।

४ ५ १ २ २ र १ ३
इयाहायि। योद्रा३उवा। मे। आ। साना२३४यि

५ १ २ ५ ४ ५ १र र २ र र
त्याः। आऔ३४हो। इयाहा(२)॥ प्रेद्धोअग्नेदीदि

१ २ १ २ १ र २ १ २ ३ ५
हि। इयइयाहायि। पूरोनः। अ। जस्रया२३४ह्व।

१ २ ५ ४ ५ १र ऽ ३
आऔ३४हो। इयाहायि। स्याय। वायि। छतूरवा

४ १ २ ५ ४ ५ १ १ २
२३४ण्मा। आऔ३४हो। इयाहायि। आन्ता३उवा।

१ २ ३ ५ १ २ ५ ४
उ। पा। यान्तायिवा२३४जाः। आऔ३४हो। इया

४ ४
हा। होऽ५ई। डा(३)॥ १०॥ (३६)

३८।—ततः (ऊ॰ गा॰ २३प्र॰ १अ॰ ११साम)—

२र र र १ २ १
॥ मरायम्॥ हाउहाउहाउ। आग्नीम्। नराः।

२ १ २ र र र १ २
दीऽधिति। भिररण्यो। ण्यो। ण्योः। हास्ताः।

१ २ १ २ १ र १
च्युताम्। जनय। तप्रशस्तम्। दूरायि। हशाम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

गृह्वप। तिमथव्युम्। व्युम्। व्युम्(१)॥ तामा।

ग्निमा। स्तिवस्त्वोन्यृष्वन्। ष्वन्। ष्वन्। सूप्रा। ति

चा। त्त्मव। सेकुतस्चित्। चित्। दाचा। ग्योयो

द्मश्रासनित्यः। त्यः। त्यः(२)॥ प्रेड्डो। श्राग्नेदोदि

द्दिद्दि। पूरो। नोश्रश्नत्वयासूर्म्यायविष्ठष्ठष्ट। तू

वाम्। ग्रास्वन्तउपयन्तिवाजाः। जाः। जाः। हाउ

हाउहाउ। वा३। ई२३४५(३)॥ ११॥ (३७).

३८।—५३४पृ० १२पं० (ऊ० गा० ८प्र० ३अ० ३साम)—

॥ जनित्राद्यम्॥ इन्द्रक्रा२तुन्नश्राभरा। ऊवेद्दो२

यि। पितापुत्रेभियोया१र्था२। ग्रित्राणोश्रस्मिन्पुरुहू२।

तयामा२३४नो। जीवा२होयि। ज्योता२यिर्हो। श्रग्नी।

मा२द्दा २ ३ ४ श्रोद्दोवा(१)॥ जीवाज्योश्तिरशीमद्दायि।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ १र र र १ १र र
ऊवेहो२यि। जीवाज्योतिरशायिमा१हा२यि। मानो

र र ३ १ २ ५ १र २ १
अज्ञातावृजना:२। दुराधा२३४या:। माशा३यिहोयि।

र १ १ २ १ २ ५र र ५र
वासा३हो। अव। क्रा२मू२३४औहोवा(२)॥ मा

२ ४र ५ ४ ५ २ १ १र र र
शिवा३सोअवक्रमू:। ऊवेहो२यि। माशिवासोअवा

२ १ र ३ २ २ ५
क्रा१मू२:। त्वयावयंप्रवत:शा२। श्वतायिरा२३४पा:।

१ २ १ र २ १ ११र २ ५र
अता३यिहोयि। शूरा३हो। तरा। मा२सा२३४औ

२ २ १ ११११
होवा। जनित्रा२३४५म(३)॥ ३॥ (३८)

चतुर्थभागादेकादश सामानि चुनानि, तानि यथा—

१।—८०पृ० २पं० (ऊ० गा० १५प्र० १अ० २साम)—

२र र र २
॥ विशोविशीयम ॥ विशोविशोहृम्। वो ३ अतिथा

१र २ १ २ २ १
यिम्। वाजयन्ता:। प३रुप्रो३याम्। अग्निंवो२।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ १ २ १ २ ५
दूरा२३याम् । ऊम्मायि । वा३चा३: । स्तू२३४षेहायि ।
१ ३ २ १ ५ १ २ २
ओ । ऊवायि । प्रू२३४षा । ऊम्मा । स्था ३ मा ३ ।
१ ५र ५ १ २ २ २ २
न्मा२३४भायि । एहियाई६हा (१) ॥ स्तुषेशूषऊम् । स्था३मन्म
१ २ २ १ १ २ १
भायि: । यजनासो । हा३वायिष्मा३न्ता: । मित्रा२
१ २ १ १ २ १
न्न । सपी२३यिरा । ऊम्मायि । सू३ता३यिम् । प्रा२
५ १ ३ २ २ ५ १
३४शहायि । ओ । ऊवायि । सा२३४न्तो । ऊम्मायि ।
२ २ १ ५र ५ २
श्रा३शा३ । स्ता२३४यिभायि । एहियाई६हा (२) ॥ प्रश्
२ २ १ २ २ १
सन्तिऊम् । प्रा३शस्तिभायि: । पन्या सञ्ज्ञा । ता३वायि
२ २ १२ १ २ २ १ २
दा३साम् । योदे२व । ताता२३उ । ऊम्मायि । या
२ १ ५ १ ३ २ ३
३ता३ । हा२३४व्यहायि । ओ । ऊवायि । ना२३४
५ १ १ २ १ ५र
आ । ऊम्मायि । रा३या३त् । दा२३४यिवायि । एहि
५ ४
याई६हा । होपुई । डा(३) ॥ २ ॥ (१)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२।—१८४पृ० ८पं० (ऊ० गा० १४प्र० २अ० ८साम)—

१ २ १ र २
॥ गायत्रमाश्वम् ॥ मोषू । त्वावाघता३१उवा२३ ।
५ २र १र २ १ र २ र १र र र २ १र २
चा२३४ना । आरे अस्मन्निरीरमन्नाराद्वाद्वासधमादन्न
१र ३ १ १ १ १ २ १ २ ३ २ १ ४
आगही२३४५ । इहावा१सा२न् । उपा३ । ऊ२३वा
१ १ १ १ १ १ १ १ २
३ । ऊधा२३४५यि(१) ॥ आयिहा । वासन्नुपा३१उवा
५ २ १ २र १ २ र १र र २ १ २ १र
२३ । अ२३४धी । इहवासन्नुपश्रुधीमेहितिब्रह्मकृतःसुते
३ १ १ १ २ २ १ २ ३ २ १ ४
सचा२३४५ । मघोना१मा२ । त्त्रा३ । ऊ२ ३वा ३ ।
१ १ १ १ १ १ २ १ २
साता२३४५यि(२) ॥ माघो । नामत्त्रा३१उवा२३ । सा
५ १ २र १ २ १र २ १र र र २ १२ र २ र १ २
२३४ते । मघोनमस्त्रासतइन्द्रे कामञ्जरितारोवसूयवा
१ १ १ १ २ १ २ ३ २ १ ४ १
२३४५: । रथायिना१पा२ । दमा३ । ऊ२३वा३ । दा
१ १ १ १
धू२३४५:(३) ॥ ९ ॥ (२)

२।—१८८पृ०१४पं० (ऊ०गा० १७प्र० २अ० ३साम)—

३र ४र र ३र ४ ५र १
॥ अभ्यासाकूपारम् ॥ इन्द्रायसोमपातवे । आ२३

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र र ४ ३र ४ ५र
४यि । द्रायसौहोऽमपातवायि: वृत्रघ्ने परिषिच्यसे ।

१ र र ४ ३ र ४ ३ ४र
वा२३४ । त्रघ्नेपौहोऽरिषिच्यसायि । नरेचदच्चिणाव

५र १ र र र ४ ४र ३र ४ र
ते । ना२३४ । रेचदौहोऽच्चिणावतायि । वीरायसदना

५र १ र र र ४
सदे । वा२३४यि । रायसौहोऽदना । साऽदो६

५
हायि(३) ॥ ३ ॥ (३)

४ ।—१८८पृ० १४पं० (ऊ०गा० १५प्र० १अ० १८साम)—

३ ४ २ ४र
॥ महावामदेव्यम् ॥ कोऽस्तम् । इन्द्रा३तू२वाव

५ १ र र र र २र
साउ । आ । मर्त्त्यौदधर्षतिश्रद्धाद्धितेमघवन्यार्य्यें दि ।

२ र २ १र र २ ३ र २
वा । औ३होहायि । वाजा२३यिवाजाम्सिषौहो३ ।

१ १ १ ३ र र ४
ऊम्मा२ । सा२तो३ऽहायि(१) ॥ वाऽजी । वाजा

२ ४र ५ १ र र र र
३ऽसा३यिषासतायि । वा । जीवाजऽसिषासतिमघो

र २र १ २ र २ १र
नस्मत्रहत्येषुचोद । या । औ३होहायि । यैदा२३द

२ ३ र २ १ २ २
तायि । प्रियौहो३ । ऊम्मा२ । वा२सो३ऽहायि(२) ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

येऽ५द । दता३यिप्रो३यावसा३उ । ये । ददतिप्रियाव

सुतवप्रणोतोहय्यं श्वदरि । भायि: । औ२३वोहायि ।

विश्वा२३तरायि । मदौहो३ । ऊम्मा२ । वाऽ२यितो

३५हायि(३) ॥ १८ ॥ (४)

५।—२८५पृ० ५पं० (ज० गा० २१प्र० १अ० १८साम)—

॥ कालेयम् ॥ आत्वारा३यंयथोतयायि । सुम्ना

यवा । तयामसा२३यि । तुवा३यि । कू२३४ । मिन्द

तो । षा३हाम् । इन्द्रा॒शवो । वा३४३औ ३ ४ वा ।

छसा५त्पतायिम्(१) ॥ तुविशू३ष्मतुविक्रता३उ । शचा

२३यि । वो३ । वा २ ३ ४ यि । श्वया । मा३तायि ।

आपाप्राथौ । वा३४३औ३४वा । महा५यित्वना(२) ॥

यस्तेऽमदिनामहा: । परा२३यि । ष्मा३ । या२३४ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ २ १ २१ २ ५
तमी। याऽ३तूः। हस्तावज्रौ। वा३४ ३ औ ३ ४ वा।

४ ४
हिरा५ण्ययाम्। हो५ई। डा(३) ॥ १८ ॥ (५)

६ । २९९पृ० १०पं० (ज० गा० २१प्र० ३अ० ४साम)—

४ ३ ४र ३ ४५र र २
॥ वषट्कारनिधनं ॥ विधुन्दद्राणꣳसमने। बहूना

४ र ५४र५ २र र १ १
३म्मनेबहूनाम्। युवानꣳसन्तंपलितोजा३गारा२। रा

१र ऽ२ र र १
२ ३। ओमो३वा। देवस्यपश्यकाव्यम्मा३हायित्वा२।

१ २ १र ऽ२ र र
वियम्माहा१यित्वार३। ओमो३वा। अद्याममारसह्यः

१ १ १र २
सा३माना२। ना२३। ओम्। ओ२। वा २ ३ ४।

५र र ४र ३र४र३र ४ ५ २ ५
औहोवा(१) ॥ शाक्मनाशाको अरुणः। सुपर्णा३रुणःसु

४ ५ २र र र र १ १
पर्णाः। आयोमहःशूरःसनादा३नायिडा२ः। डा२३ः।

१र ऽ२ र १ १
ओमो३वा। यच्चिकेतसत्यमित्तन्ना३मोघा२म्। इत्तन्ना

२ १र ऽ१ र र र १
मो१घार२३म्। ओमो३वा। वसुस्पार्हमुतजेतोता३दा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तार२। तार३। ओम्। ओर। वार३४। औहो

वा(२)॥ ऐभिर्द्देवेष्टयापौऽसि। यानाइयिषण्यापौऽसि

यानायि। येभिरौच्चवृत्रहत्यायाइवाज्ञा२यि। ज्ञा२३

यि। ओओइवा। येकर्म्मणःक्रियमाणस्याइमाङ्का२।

माणस्यामा१ङ्का२३। ओमोइवा। ऋतेकर्ममुदजायन्ता

इदायिवा२ः। वार३ः। ओम्। ओ२। वार३४औ

होवा। ऊ२३४पा(३)॥४॥(६)

७।—३०२पृ० १२पं० (ऊ० गा० २३प्र० १अ० ६साम)—

॥ नैपातिथम्॥ बण्महाऽअसिसूरियाइए। बाडादित्य।

महाऽअसाइयि। हा। औहोर३४हा। महस्तेसतो

महिमा। पनायिष्टमार३। हा। औहो २३४ हा।

मह्नादायिवाइ। हा। औहोर३४हा। मा२हाऽ२३४

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५र र ३ ५ २ र र र १
औहोवा । आ२३४सी(१) ॥ मह्नादेवमहाऽ्असा३ए ।

१ र २र १ २ २ ३र ५
माह्नादेव । महाऽ्असा३यि । हा । औहो२३४हा ।

र २ २ १र १ ऽ २ ३र
बट्सूर्य्य अवसा । महाऽ्असा२३यि । हा । औहो२३

५ १ ३ ३र ५ १
४हा । सत्रादायिवा३ । हा । औहो२३४हा । मा२

५र र ३ ५ २ र र
हाऽ्२३४औहोवा । आ२३४सी(२) ॥ सत्रादेवमहाऽ्

२ १ २ २र १ २ २ ३र
असा३ए । सात्रादेव । महाऽ्असा३यि । हा । औ

५ १ १र २र१र र २ १ २ १ ऽ
हो२३४हा । मह्नादेवानामसुर्य्यः । पुरोहिता २ ३ः ।

२ ३र ५ १ २ २ ३र
हा । औहो२३४हा । विभुज्योता३यिः । हा । औहो

५ १ ३ ५र र ३
२ ३ ४ हा । आ२दा २ ३ ४ औहोवा । भो २ ३ ४

५
याम्(३) ॥ ६ ॥ (७)

८।—३०८पृ०१६पं० (ऊ०गा०२२प्र० १अ० २०साम)—

१ २ १ २ १ २ १
॥ महावैष्टम्भम् ॥ यदिन्द्रयोहा । वतस्तुवोवा । आ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यितावद। इमायिष्ठा१या२३। होवा३हायि। स्तोता रमिद्दधिषे। रदावा१सा२३उ। होवा३हायि। नपापा १त्वा२३। होवा३हा। यर। सा२यिषा२३४औहोवा(१)॥

नपापत्वोहा। यर९सिषोवा। नापापत्वा। यरा९सा१ यिषा२३म्। होवा३हायि। शिक्षेयमिसन्महयते। दिवायिदा१यिवा२३यि। होवा३हायि। रायाआ१कू२ ३। होवा३हायि। इचित्। वा२यिदा२३४औहोवा(२)॥

रायआकोहायि। इचिद्दिदोवा। रायआकु। इचा यिद्दा१यिदा२३यि। होवा३हायि। नहित्वदन्यन्मघवन्। नआपा१या२३म्। होवा३हायि। वस्योआ१स्ता२३ यि। होवा३हायि। पिता। चा२ना२३४औहोवा। ही २३४या:(३)॥ २०॥ (८)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

८।—३१८पृ० १३पं० (ऊ० गा० २२प्र० २अ० ५साम)—

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ रेवाऽइन्द्राऔहोहायि। वा नस्तो२३४ता। स्यात्वावा२३४हायि। तीमघा३४। औ होवा। इहा२३४हायि। उऊवा२३४नाः। प्रेदुह रायिवःसुता३४। औहोवा। इहा२३४हायि। औहो ३१२३४। स्या। एहियाइहा(१)॥ उक्थञ्चनाऔहोहा यि। शस्यामा२३४नाम्। नागोरा२३४हा। यिराचि का३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उऊवा२३४ना। नगाय। चाङ्गीयमा३४। औहोवा। इहा२३४हायि। औहो३१२४। नाम्। एहियाइहा(२)॥ मानइन्द्रा औहोहायि। पायियत्वा२३४वायि। माशाहो२३४हा। तेपरा३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उऊवा२३४

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ १र २ १ ७ २ ३र ४र ५ १ २
दाः। श्रिचाश्र। चायिवःश्रचा३४। औहोवा। इन्हा

५ ३र २ ५र ५ ४
२३४हायि। औहो३१२३४। भीः। एहियाइहा। हो

५ई। डा(३) ॥ ५ ॥ (९)

१०,११।—३२० पृ० ३ पं० (ऊ० गा० २ ३ प्र० १ अ० २-६ साम)—

२र १र र २र १ २
॥ क्रौञ्चाद्यम्॥ एन्द्रयाहौहो। होहरिभायिः। उ

१ २ ४ २ र ८ र
पकण्वा३। स्याष्ट३ष्टू५ता६५ई यिम्। अचाविनौहो।

२ १र २ र १ १ ४
भिरेषाम्। उरान्नधू३। नूता३यिवा५र्का ६ ५ ६:(१) ॥

२र र १र र २र १ २र र र १ २
आत्वाग्रावौहो। वादन्निहा। सोमीघोषै३। णावा३

४ २ र १ र २र १र २
चा५तूई५ई(२) ॥ दिवोश्रमौहो। घ्याश्रासता:। दिवं

१ २ ४
यया३। दायिवा३वा५सा६५ई उ(३) ॥ २ ॥ (१०)

५र ३र २ ४ ५
॥ गौरीवितम्॥ एन्द्र। याहा३यि। हरिभायिः।

१ ५ र ३ २ ४ र
उपकण्वस्यसुष्टुता२३यिम्। अचा। विना३यि। भिरे

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२   १र   र   र   ५र   र   ३र २
क्षाम् । उरान्न धूनुतेह्वका२३:(२) ॥ आत्वा । ग्रावा३।

३   ५   १र र र र   १   र   २
वंदन्निद्वा। सोमोघोषेणवत्तू२३। हायिवोअमू३१२३।

४   १   २   ४   ५   ४
ब्यश्नाप्५सता: । हायिवंयया३१२३। दिवोवा। वा५सो

५
६हायि(३) ॥ ६ ॥ (११)

॥ इत्युत्तरार्चिक-क्रोड़पत्रं समाप्तम् ॥

॥ इति उत्तरार्चिकः समाप्तः ॥

सामवेदसंहिता समाप्ता

मात्रा: १८००

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इमे सङ्ख्या-श्लोकाः क्वचित् पुस्तकेषु दृश्यन्ते—

"ऊहगानस्य सर्वेषां साम्नां सङ्ख्या प्रकीर्त्तिता।
षट्त्रिंशदधिकं साम्नां शतञ्च नवसङ्ख्यकम्॥ १॥
उक्ता अष्टादशैकर्चाः साम्नां सङ्ख्याथ कथ्यते।
सर्वेषामूह्यगानस्य पञ्चोत्तरशतद्वम्॥ २॥
गानचतुष्टय-साम्नां माहानाम्न्यादिभिः सह।
सहस्रद्वयं षट्कृतं त्रिंशत्सामाधिकं तथा॥ ३॥"

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi